

67

მეტეოროლოგია

1967

მნათობი

საქართველოს
საბჭოთა კავშირის

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მიმართვა სსრ კავშირის მწერალთა მეოთხე ყრილობისადმი
და სასოციალისტური მშენებლის კავშირის შურობის

წელიწადი 44-ე

№ 6

ივნისი, 1967 წ.

საპარტვილოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა კ ს ი

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მიმართვა სსრ კავშირის მწერალთა მეოთხე ყრილობისადმი	3
საბჭოთა კავშირის მწერლების მეოთხე ყრილობა — საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტს	7
გიორგი კაპაბაძე — ლექსები	9
ვიქტორ ყიფიანი — წითელი ღრებლები, რომანი, ნაწილი პირველი, გაგრძელება	11
ალექსანდრე ქუთათელი — ჭადაგად ვიქტორ ლექსი	53
ხუტა გაგუა — ლექსები	60
ანდრო ლომიძე — იაშვი და გური, მოთხრობა	61
მ. შერაზაძეშვილი — ლექსები	83
პოლიკარპე კაპაბაძე — მეფე ბაგრატ მეშვიდე, დრამა ოთხ მოქმედებად, დასასრული	85
რეჯიანდ კიბლინი — ლექსი წავსე მონადირე ხომალდებზე, თარგმანი მურმან ლებანიძისა	110
ელფუა შაღრაძე — ცხოვრება გრიგოლ ორბელიანისა, მხატვრულ-ისტორიული ნარკვევი, გაგრძელება	115

ღიალი 50 წელი

რ. გრძელიძე — ოქტომბრის რევოლუცია და რუსეთის ჩაგრული ხალხების განთავისუფლება	137
ვ. ხიზარულიძე — ვ. ი. ლენინი — სულსჩამდგმელი და ორგანიზატორი სოციალისტური მშენებლობისა საქართველოში	143

გიორგი ლომიძე — ზოგადკაცობრიულის, ინტერნაციონალურის და ეროვნულის დიალექტიკა მწერლობაში. დასასრული 154

ჩვენი კალენდარი

შოთა ძიძიგური — აკაკი შანიძე 169

ფაქტები, მოგონებანი

მიხეილ კვეციელავა — ათასი ფუთი ბრალდება. ვანკდილი და ვავონილი. გავრქელება . . . 175

წიგნების მიმოხილვა

მავალი თოდუა — „ვეფხისტყაოსანი“ სპარსულ ენაზე 187

მანანა გვებაძე — ნ. კლასონიას ლექსების ახალი კრებული 191

მთავარი რედაქტორი გრიგოლ აბაშიძე

სარედაქციო კოლეგია:

დ. ბენაშვილი, თ. ბუაჩიძე, დ. გამეზარდაშვილი, გ. მარგველაშვილი, ე. მაღრაძე, ბ. შდენტი, ა. სულაკაური, ა. ქუთათელი, ე. უიფიანი (პ/მგ. მდივანი), ს. შანშიაშვილი, ვ. წულუკიძე, გ. ჭიბლაძე.

ტექნორედაქტორი რ. ჩაკვატაძე

ბელმოწერილია დასაბეჭდად 24/VI-67 წ. ქალღმერთის ზომა 70x108. ინაწეობის ზომა 71/4x121/2. ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 12. პირობით ფორმათა რაოდენობა 16.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, რუსთაველის პარკსაუკეთი № 12.

უფ. 02153. ტირაჟი 8.300. შეკვ. № 1962.

ბილეთდამფარველები: რედაქტორის — 8-55-11, პ/მგ. მდივნის — 8-55-13, განყოფილებების — 8-55-15, 8-55-17, 8-55-20.

საქ. კბ ცვ-ის გამომცემლობის პ/კომპენატორი, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

სსრ კავშირის მწიკლთა კომოსე ყრილობას

კვირფასო ამხანაგებო!

მრავალეროვნული საბჭოთა ლიტერატურის ცხოვრებაში დღეს დიდი დღეა — მუშაობას იწყებს სსრ კავშირის მწიკლთა მეოთხე სრულიად საკავშირო ყრილობა. ეს ყრილობა დიდმნიშვნელოვანი ნიშანსვეტია სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურის განვითარების გზაზე, მნიშვნელოვანი მოვლენაა ჩვენი საზოგადოების მთელ სულიერ ცხოვრებაში.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი გულითადად მიესალმება ყრილობის დელეგატებს, ყველა მწერალს — საბჭოთა შემოქმედი ინტელიგენციის მებრძოლ რაზმს.

წელს საბჭოთა ადამიანები და მთელი პროგრესული კაცობრიობა აღნიშნავენ დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთავს. ნახევარი საუკუნის წინათ ჩვენი ქვეყნის ხალხებმა ლენინური კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით აღმართეს ძლევამოსილი პროლეტარული რევოლუციის დროშა, დაადგინეს სოციალიზმის მშენებლობის გზას. ოქტომბრის გამარჯვებით დაიწყო მსოფლიო ისტორიის ახალი ერა — იმ ტექნიკურად ადამიანური წყობილების შექმნის ერა, რომელიც სინამდვილედ აქცევს მშრომელი მასების სანუკვარ ოცნებებსა და მისწრაფებებს.

საბჭოთა ხალხს მოუხდა ბევრი დაბრკოლებისა და სიძნელის გადალახვა, იგი იარაღით ხელში იცავდა ოქტომბრის მონაპოვრებს, კომუნიზმის იდეალებს. მუშების, გლეხების, ინტელიგენციის, მთელი ჩვენი ხალხის უმაგალითო გმირობამ შექმნა მძლავრი სოციალისტური საბელმწიფო, რომელსაც ახლა მოწინავე მიჯნები უჭირავს ეკონომიკის, მეცნიერებისა და კულტურის დარგში.

ეს გმირობა მკაფიოდ აისახა საბჭოთა ლიტერატურის საუკეთესო ნაწარმოებებში. ისტორიის ყველა ეტაპზე — მშვიდობიანი შემოქმედების წლებშიც და ომის წლებშიც — ჩვენი ლიტერატურა იყო გმირული დროის მართალი მატთანე, ახალი საზოგადოების გამარჯვებისათვის ბრძოლის აქტიური მონაწილე, ახალი ადამიანის ჩამოყალიბების მძლავრი საშუალება დიდი მხატვრული დამაჯერებლობით ასახა ლიტერატურამ ჩვენი ეპოქის დიადი სიმართლე, ცხადყო, რომ გზა, რომელიც ავირჩიეთ, შეესაბამება მილიონობით მშრომელი ადამიანის ძირეულ ინტერესებს. ამ უკვალავ გზაზე განვითარდეთ დიდ გამარჯვებათა სიხარული, გვექონდა დანაკლისიც, დროებითი წარუმატებლობანი და შეუცდომები. მაგრამ ისტორიამ დაადასტურა, რომ გზა, რომელიც აირჩია ჩვენმა კომუნისტურმა პარტიამ, ჩვენმა ხალხმა, ახალი საზოგადოების მშენებლობის ერთადერთი სწორი, ლენინური გზა იყო და ლიტერატურამ ღირსეულად განვლო ეს გზა თავის ხალხთან ერთად.

საბჭოთა ლიტერატურამ, რომელიც იშვა ისტორიის მკვეთრი შემობრუნების დროს, რევოლუციის ცეცხლში, დაიწყო ახალი ეტაპი კაცობრიობის მხატვრული კულტურის განვითარებაში. ჩვენი ლიტერატურის საერთაშორისო მნიშვნელობასა და ავტორიტეტს განსაზღვრავს ის, რომ მან ასახა საზოგადოების რევოლუციური გარდაქმნის, სოციალიზმისათვის ბრძოლის მსოფლიო-ისტორიული გამოცდილება, ყოველთვის უნერგავდა ადამიანებს კომუნიზმის, თავისუფლების, მშვიდობისა და პროგრესის მაღალ იდეებს.

საბჭოთა ლიტერატურა, რომელიც გამსჭვალულია რევოლუციურ-კომუნისტური, შემოქმედებითი პათოსით, ადამიანის უსაზღვრო შესაძლებლობათა რწმენით, უპირისპირდება ბურჟუაზიულ დეკადენტურ ხელოვნებას.

შექმნა სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურისა, რომელმაც შემკვიდრებამდ მიიღო და გაამდიდრა რუსეთისა და მსოფლიო კულტურის საუკეთესო ტრადიციები, საბჭოთა წყობილების ცხოველმყოფელი ძალის მკაფიო დადასტურებაა.

ჩვენი ლიტერატურის პრინციპულად ახალი თვისება ისიც არის, რომ იგი ვითარდება როგორც მრავალეროვნული ლიტერატურა, ითვისებს ყველა იმ ეროვნული კულტურის პროგრესულ ტრადიციებსა და მოწინავე გამოცდილებას, რომლებიც ასახავენ საბჭოთა კავშირის თვითეული ხალხის ისტორიული გზის თავისებურებას. ეროვნულ ლიტერატურებს ასახაიანებს საერთო იდეალები და მიზნები, ტრადიციებისა და ფორმების მრავალფეროვნება. მათი აყვავების საფუძველია ლენინური ეროვნული პოლიტიკის გამარჯვება, საერთო ძირეული ინტერესები, ხალხთა ძმობა და მეგობრობა. ჩვენი ქვეყნის ყველა ხალხის ლიტერატურების ძმობის შემდგომი განმტკიცება, მათი ურთიერთგამდიდრება თბიქტური კანონზომიერება და კომუნისტური მომავლის კულტურის წარმატებითი მშენებლობის დიდმნიშვნელოვანი პირობაა.

სოციალისტურმა სინამდვილემ, ბრძოლამ კომუნისმის იდეალების განხორციელებისათვის ჩამოაყალიბა ახალი ტიპის ხელოვანი — აქტიური საზოგადო მოღვაწე, მოქალაქე, მებრძოლი. საბჭოთა შემოქმედებითი ინტელიგენცია ხალხის ღვიძლი შვილია, მისი განუყოფელი ნაწილია.

პარტია და ხალხი ღირსეულად აფასებენ საბჭოთა ლიტერატურის წარმატებებს, რომლებიც ასახავენ საზოგადოების მატერიალური და სულიერი ცხოვრების ყველა დარგის საერთო აღმავლობას. მწერალთა III სრულიად საკავშირო ყრილობის შემდეგ განვილილ პერიოდში შეიქმნა ბევრი ნიჭიერი ნაწარმოები, რომლებმაც ფართო აღიარება პოვეს. მსატერული სიტყვის ოსტატები, ავითარებენ რა სოციალისტური რეალიზმის ხელოვნების ტრადიციებს, ცდილობენ გამოავლინონ ჩვენი სინამდვილის სიმდიდრე, მართლად და მკაფიოდ ასახონ საბჭოთა ადამიანების საქმეები და ჩანაფიქრები. ლიტერატურა სულ უფრო მეტად მიმართავს ცხოვრების ახალ პროცესებსა და მოვლენებს, პრობლემებს, რომლებიც კომუნისტური მშენებლობის დროს წარმოიშობა.

იმ ისტორიული მიჯნიდან, რომელსაც ჩვენ დღეს მივადგინეთ, უფრო მკაფიოდ ჩანს გადაუჭრელი საკითხები, ნაკლოვანებანი და ცალკეული არასწორი ტენდენციები ლიტერატურის განვითარებაში, რომლებიც უნდა აღმოიფხვრას. სამწუხაროდ, ჩვენში იქმნება იდეურად და მსატერულად არასრულფასოვანი ნაწარმოებებიც, რომლებიც ზერეულედ და ცალმხრივად ასახავენ ჩვენს ისტორიასა და თანამედროვეობას. პარტია, საბჭოთა საზოგადოებრიობა ამას მიაპყრობენ მწერალთა ყურადღებას და მოითხოვენ იდეურ-მსატერული კრიტიკიუმების სიზუსტეს, ხელოვანის კლასობრივი პოზიციის მკაფიობას, მაღალ ესთეტიკურ მომთხოვნელობას. პარტია ესწრაფვის იმას, რომ ჩვენმა ლიტერატურამ, მთელმა ხელოვნებამ კიდევ უფრო წარმატებით შეუწყონ ხელი კომუნისმის მშენებლობას, უფრო აქტიური გავლენა მოახდინონ ახალი ადამიანის იდეური და ზნეობრივი აღზრდის პროცესზე.

კომუნისტური პარტია თანმიმდევრულად ახორციელებს სკკპ XXIII ყრილობის მიერ მიღებულ იმ კურსს, რომ განამტკიცოს და განავითაროს სოციალურ-ეკონომიური პროცესების ხელმძღვანელობის ლენინური პრინციპები, კიდევ უფრო სრულყოს წარმოებითი ურთიერთობა და სოციალისტური დემოკრატია. ცხოვრებას ყოველთვის უნდა ვხედავდეთ მოძრაობასა და პერსპექტივაში, უნდა ვხედავდეთ მის რეალურ სირთულეს, უნდა ვიცოდეთ მშრომელთა განწყობილება, მათი მოთხოვნები და მისწრაფებანი. ახლა

განსაკუთრებით დიდია მეცნიერების, მარქსისტულ-ლენინური თეორიის როლი, ლიტერატურისა და ხელოვნების როლი სინამდვილის შემეცნებასა და გარდაქმნაში. საბჭოთა ლიტერატორების ერთ-ერთი უპირველესი ამოცანაა თანამედროვეობის, ახალი საზოგადოების მშენებლობის ახლანდელი ეტაპის მხატვრული შეცნობა. თანამედროვეობისადმი მიმართვა ამდიდრებს ხელოვანს იდეურად და ესთეტიკურად, აფართოებს მის თვალსაწიერს, ეხმარება გამოიჩინოს ნიჭი.

ხელოვნება იჭრება ადამიანის ცხოვრების ყველა სფეროში, წვეგავლენას ახდენს მისი აზრების, გრძობებისა და ხასიათის ჩამოყალიბებაზე. მწერლები მოწოდებული არიან კომუნიზმის მშენებლებს შთაგონონ ახალი გმირობა და მიღწევები, განუვითარონ შემოქმედების, ინიციატივის სულისკვეთება, პასუხისმგებლობის გრძნობა დიდი ოქტომბრის იდეალების განხორციელებისათვის.

ლიტერატურის საბრძოლო ამოცანაა მშრომელთა პატრიოტული და ინტერნაციონალური აღზრდა. საბჭოთა ადამიანების პატრიოტიზმს საფუძვლად უდევს თანამედროვე მსოფლიოში ჩვენი სახელმწიფოს ისტორიული როლის, სოციალიზმის დიად უპირატესობათა ღრმა გაგება. ლიტერატურა განამტკიცებს ადამიანის რწმენას კომუნიზმის იდეების გამარჯვებისადმი, მის უსაზღვრო სიყვარულს ჩვენი სოციალისტური სამშობლოსადმი. ლიტერატურა მოწოდებულია ჩაუნერგოს ახალგაზრდობას სიამაყე ჩვენი ყველა გამარჯვებისა და მიღწევისათვის, რაც ხალხმა მოიპოვა ძალების უდიდესი დაძაბვის ფასად, გაჭირვებისა და სიძნელის გადალახვის შედეგად, ჩაუნერგოს ახალგაზრდა თაობას ახალი საზოგადოების ამენებისათვის მებრძოლთა თვისებანი.

ჩვენს დროში განუზომლად გაფართოვდა საბჭოთა ლიტერატურის გავლენის სფერო. წიგნი გახდა თვითთული ოჯახის, თვითთული სახლის აუცილებელი საგანი. თეატრის, კინოს, რადიოს, ტელევიზიის საშუალებით მწერალს შესაძლებლობა აქვს მიმართოს მრავალმილიონიან აუდიტორიას. ეს კიდევ უფრო ზრდის მის როლსა და პასუხისმგებლობას თავისი შემოქმედებისათვის, ნაწარმოებების იდეური მიმართულებისა და მხატვრული დონისათვის.

პასუხსაგებია საბჭოთა ლიტერატურის ამოცანები თანამედროვე იდეურ ბრძოლაში მილიონთა გონებისა და გულისათვის. მთელ მსოფლიოში იგი არის სოციალიზმის ისტორიულ მონაპოვართა, კომუნიზმის ნათელი და კეთილშობილური იდეალების მქადაგებელი და პროპაგანდისტი. სკკპ ცენტრალური კომიტეტი გამოთქვამს რწმენას, რომ საბჭოთა მწერლები კიდევ უფრო ფართოდ გააჩაღებენ შეტევას ბურჟუაზიული იდეოლოგიის წინააღმდეგ, საკადრის პასუხს გასცემენ ანტიკომუნიზმის მებაძრეებს, მარქსიზმის ყოველგვარი ჯურის რევიზიონისტებსა და ვულგარიატორებს, დაეხმარებიან გამონახონ სწორი გზა იმათ, ვისაც თავგზა აუბნია მტრის პროპაგანდამ.

მსოფლიოს დემოკრატიულმა საზოგადოებრიობამ მაღალი შეფასება მისცა და დამსახურებულად აღიარა საბჭოთა მწერლების აქტიური საქმიანობა საერთაშორისო ასპარეზზე, მათი წვლილი ხალხთა განმათავისუფლებელ ბრძოლაში, ფაშიზმის, იმპერიალისტური რეაქციის, კოლონიური მონობის წინააღმდეგ ბრძოლაში. და დღეს, როცა ამერიკის იმპერიალიზმი გამოდის როგორც საერთაშორისო ჟანდარმი, ეწვევა სამარცხვინო ომს გმირი ვიეტნამის წინააღმდეგ, საბჭოთა მწერლების ავტორიტეტული ხმა ერწყმის მსოფლიოს ყველა პატიოსანი ადამიანის ხმას, რომლებიც გულისწყრომით გამოხევენ აგრესორთა დანაშაულობებს.

მშვიდობისა და სოციალური პროგრესის დროში ერთიანდებიან ახლა მსოფლიო ლიტერატურის მთელი ჯანსაღი ძალები. საბჭოთა მწერლების მოვალეობაა აქტიურად შეუწყონ ხელი ამ შეკავშირებას. ჩვენ მივესალმებით ჰუმანიტეტ ხელოვანთ, რომლებიც ამხილებენ ცხოვრების ბურჟუაზიულ წესს, კაცთმოძულეობის იდეოლოგიას, აქტიურად იბრძვიან მშვიდობის, დემოკრატიისა და პროგრესისათვის.

მსოფლიო ხელოვნების განვითარების მთავარ ძალას სოციალისტური ხელოვნება წარმოადგენს. მისი გავლენის გაძლიერება, სოციალისტური რეალიზმის პრინციპების განმტკიცება, სოციალიზმის ქვეყნების ლიტერატურათა თანამეგობრობა თანამედროვე მხატვრული ცხოვრების ღირსშესანიშნავი და ნაყოფიერი ტენდენციაა.

ლიტერატურის განვითარების პროცესზე პარტიული გავლენის მძლავრი საშუალება, მშრომელთა ესთეტიკური აღზრდის საქმეში სერიოზული ძალა მარქსისტული მხატვრული კრიტიკაა. მას ყოველთვის უნდა ახასიათებდეს პრინციპულობა, იდეური შეურიგებლობა, მეცნიერული დასაბუთება, ობიექტურობა, გონივრული მიდგომა ხელოვნების რთული მოვლენებისადმი, სათუთად მოპყრობა ტალანტისადმი. სწორედ ასეთი კრიტიკა მოიხვეჭს ავტორიტეტსა და პატივისცემას ხელოვანთა და მკითხველთა შორის.

პარტია დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს სსრ კავშირის მწერალთა კავშირის საქმიანობას, რომელიც მრავალეროვნული საბჭოთა ლიტერატურის ყველა რაზმს აერთიანებს. მწერალთა კავშირმა კვლავაც უნდა იმუშაოს, რათა დარაზმოს შემოქმედებითი ძალები პრინციპულ პარტიულ საფუძველზე, გამოიმუშაოს კოლექტიური აზრი ძირეულ იდეურ-შემოქმედებითს პრობლემებზე, ხელი შეუწყოს მწერალთა იდეურ წრთობას, მათში მარქსისტულ-ლენინური მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებას, ამასთან განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაუთმოს ახალგაზრდა ლიტერატორებს.

მწერალთა ორგანიზაციამ კვლავაც უნდა იმოქმედოს, როგორც საბჭოთა ლიტერატურის პარტიულობისათვის, ხალხურობისათვის, იდეური საფუძვლების ურყეობისათვის მებრძოლთა შემოქმედებითმა კავშირმა.

მაღალია მწერლის დანიშნულება სოციალისტურ საზოგადოებაში. იყო საბჭოთა ქვეყნის ლიტერატორი — ნიშნავს ყოველთვის და ყველგან იყო პარტიის მტკიცე მებრძოლი, ახსავდე კომუნისტური შემოქმედების ჰეროიკას, შეურიგებლად იბრძოდე ბურჟუაზიული იდეოლოგიის ყოველი გამოვლინების წინააღმდეგ.

იყო საბჭოების ქვეყნის ლიტერატორი — ნიშნავს ზედმიწევნით გრძობდე დროის მჯავსცემას, ხალხთან იყო ბრძოლაში და მშენებლობაზე, ცხოვრობდე მისი საქმეებითა და საზრუნავით, ხალხს ახმარდე მთელ შენს ნიჭსა და ოსტატობას, შენი გულის მთელ მგზნებარებას.

იყო საბჭოების ქვეყნის ლიტერატორი — ნიშნავს შენი სიტყვით ფრთას ასხამდე ადამიანს, უღვიძებდე მაღალ ზრახვებსა და გრძობებს, ანიჭებდე მას სისარულსა და ესთეტიკურ სიამოვნებას.

ამიერიდან სსრ კავშირის მწერალთა კავშირის დროშას ლენინის ორდენი დაამშვენებს. ეს მოწმობს, რომ მთელმა ხალხმა აღიარა სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურის დიდი დამსახურება, მისი წვლილი კომუნისტურ მშენებლობაში და ფაშისმზე ჩვენი ხალხის გამარჯვებაში. სკკპ ცენტრალური კომიტეტი გულითადად ულოცავს ყველა საბჭოთა მწერალს მაღალ ჯილდოს.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი გამოთქვამს რწმენას, რომ ჩვენი დიადი სამშობლოს მწერლები კვლავაც აქტიურ მონაწილეობას მიიღებენ კომუნისმის მშენებლობაში, კიდევ უფრო ენერგიულად იმრომებენ ხალხისათვის, მოიპოვებენ ახალ შემოქმედებითს გამარჯვებებს.

ნაყოფიერ მუშაობას გისურვებთ, ამხანაგო დელეგატებო!

ახალ წარმატებებს გისურვებთ კომუნისმის გამარჯვებისათვის ბრძოლაში!

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის

საბჭოთა მწერლების IV ყრილობა, რომელიც ჩვენი ქვეყნის მთელ მრავალეროვნულ ლიტერატურას წარმოადგენს, გულითადად მიესალმება საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს.

ჩვენი ყრილობა მიმდინარეობს დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის ორმოცდამეათე წლისთავის წელს, რევოლუციისა, რომლის კაპიტნის ბოგაზე მსოფლიო ხედავს და მარად დანახავს ვლადიმერ ილიას-ძე ლენინს, — კომუნისტა მძლავრი პარტიის შემქმნელს.

ჩვენ, საბჭოთა ლიტერატურის მოღვაწენი, მთელ ჩვენს შემოქმედებას, მთელ ჩვენს აზრებს ეუკავშირებთ პარტიას, რომელიც გამობატავს ხალხის უღრმეს ინტერესებს. „კომუნისტებო, წინ!“ — ეპოქის ეს მძლავრი მოწოდება გაისმოდა სამოქალაქო ომის ფრონტებზეც, ხუთწლეულების მშენებლობებზეც, ბერლინის შტურმის დროსაც, გაისმის ამ ბოლო წლების დიად საგმირო საქმეებშიც.

ვაჯამებთ რა გმირობით, გამარჯვებებითა და უძნელესი განსაცდელით აღსავსე ნახევარი საუკუნის მანძილზე ლიტერატურის განვითარების შედეგებს, უწინარეს ყოვლისა საჭიროდ მიგვაჩნია განაცხადოთ, რომ ჩვენი ლიტერატურა მიგვაჩნდა და კვლავაც მიგვაჩნია საერთო-პარტიული, კომუნისტური საქმის ნაწილად.

წმიდად ვიცავთ რა საბჭოური და მსოფლიო ლიტერატურის საუკეთესო ტრადიციებს, ჩვენ, საბჭოთა მწერლები, ლიტერატურას ვთვლით საზოგადოებრივ საქმედ, პროგრესის მძლავრ ფაქტორად. იგი მოდის ხალხიდან, ეკუთვნის ხალხს, ერთგულად ემსახურება ხალხს თავისუფლების, თანასწორობის, მშობისა და სამართლიანობის დიადი პრინციპებისათვის, კომუნისტიზმის მაღალი იდეალებისათვის ბძოლაში.

ჩვენ პირდაპირ და ამაყად ვუწოდებთ ჩვენს ლიტერატურას პარტიულს იმიტომ, რომ მას არა აქვს და არც შეიძლება კჷონდეს სხვა ინტერესები, გარდა ხალხის ინტერესებისა, რომლებსაც ჩვენი პარტია გამობატავს. ჩვენს ლიტერატურას პარტიულს ვუწოდებთ იმიტომ, რომ პარტიის პოლიტიკაში ვხედავთ პროგრესული კაცობრიობის სანუკვარ მისწრაფებათა ყველაზე სრულ განხორციელებას. და დღეს მთელი ჩვენი მრავალეროვნული ლიტერატურის სახელით ვამბობთ: „ავირჩიეთ რა ჩვენს იდეალად კომუნისტიზმი — ბოლომდე ერთგული ვიქნებით მისი!“

ორმოცდაათი წლის მანძილზე ჩვენი ხალხი იბრძოდა და აშენებდა, და ლიტერატურა მასთან ერთად იყო შრომითსა და მხედრულ საქმიანობაში. დღეს საბჭოთა კავშირი დედამიწის ერთ-ერთი უძლიერესი სახელმწიფო გახდა. ჩვენ ის ქვეყანა ვართ, რომელმაც გადააწყვეტი დარტყმები მიაყენა ფაშიზმს და დაუცხრომლად იცავს მშვიდობის საქმეს. ჩვენ ის ქვეყანა ვართ, რომლის იდეები, მაგალითი, გამოცდილება ალაფრთოვანებდა და ალაფრთოვანებს ხალხებს სოციალური და ეროვნული ჩაგვრის ყოველი ფორმის წინააღმდეგ ბრძოლაში, და თუ დღეს მსოფლიო სხვანაირი გახდა, ამაში დამსახურება მიუძღვის სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურასაც. ამის შეგნება ჩვენთვის, საბჭოთა მწერლებისათვის, სიამაყისა და შემოქმედებითი შთაგონების წყაროა.

ჩვენ ვითვალისწინებთ, რომ ჩვენს ლიტერატურულ საქმეში ბევრია ნაკლოვანებანი, სიძნელენი და გადაუჭრელი პრობლემები. უნდა სრულყოფთ ჩვენი კავშირის საქმიანობა, განვაავითაროთ თვითეული ლიტერატორის შემოქმედებითი ინიციატივა და მოქალაქეობრივი აქტივობა, მუდამ უნდა გვახსოვდეს, თუ რა მაღალი პასუხისმგებლობა აკისრია საბჭოთა ხელოვანს დროისა და ხალხის წინაშე.

ერთი წუთითაც არ ვიციწყებთ, რომ ჩვენი საქმიანობა მიმდინარეობს მწვავე იდეოლოგიური ბრძოლის პირობებში, რომელმაც არ იცის დაზავება და სანსენებო-გამორიცხავს იდეოლოგიური თანაარსებობისა თუ ნეიტრალიზმის რაიმე ფორმას.

ყოველივე ეს დიდი ძალითა და ნათლად არის ნათქვამი სკკპ ცენტრალური კომიტეტის მისალმებაში ჩვენი ყრილობისადმი. ეს უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტი მიგვანინა კიდევ ერთ დადასტურებად იმისა, თუ რა დაუცხრომლად ზრუნავს პარტია საბჭოთა ლიტერატურის განვითარებისათვის.

მწერალთა მეოთხე ყრილობა აღუთქვამს საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს, რომ საბჭოთა ლიტერატორები ყოველ დონეს იხმარენ, რათა გაამართლონ პარტიისა და ხალხის ნდობა, სამშობლოს უმაღლეს ჯილდოს — ლენინის ორდენს უპასუხებენ იმით, რომ ყოველი ღონისძიებით აამაღლებენ შემოქმედებითს აქტივობას, თავიანთი შრომით ღირსეულ წვლილს შეიტანენ კომუნისმის მშენებლობაში, მხატვრულ ნაწარმოებებში ასახავენ ხალხის ცხოვრებას, შექმნიან მისი ბრძოლისა და შემოქმედებითი შრომის ფართო სურათს.

საბჭოთა მწერლები სოციალისტური თანამეგობრობის ქვეყნების ლიტერატორებთან და ყველა კონტინენტის პროგრესულ ხელოვანებთან ერთად კვლავაც მგზნებარედ დაიცავენ მშვიდობას, აღიმაღლებენ ხმას იმპერიალისტური ავანტიურებისა და ნეოფაშიზმის წინააღმდეგ. ყოველთვის გვახსოვს, რომ პროგრესული ძალების ერთიანობა, წარმატების საწინდარია რეაქციისა და ომის შავბნელი ძალების წინააღმდეგ ბრძოლაში.

გაუმარჯოს კომუნისტურ პარტიას — რევოლუციის დიად მესაჭეს!

გაუმარჯოს ცხოვრებისა და შემოქმედების, ხელოვნებისა და რევოლუციის კავშირს!

საბჭოთა კავშირის მწერლების IV ყრილობა

პოლიტ. აგანთეთ. ახალგაზრდებო!

აქ მზეც მათობდა,
მცემდა ქარბუჭიც,
შრომამ სიკეთის ნერგად მახარა.
ამ ორლობიდან წაველ ჭაბუკი,
ახლა დავბრუნდი უკვე ჭალარა.

აქ ყველგან ჩემი ყრმობის ფრთებია,
ვეძებ ძველ ნიშნებს გზის გაყოლებით.
ახალგაზრდები სად არ მხედდებიან,
აქა-იქ ჩანან ჩემი ტოლები.

ომს ჩაუჭრია ზოგის ვარსკვლავი,
ზოგის — დროდადრო ბედის სიმუხთლეს.
რომლებიც დარჩნენ შერჩათ მხარ-
მკლავი,
ვინ იცის, ადრე ვინ ჩაიმუხლებს!

და თვალს ვარიდებ ბედის კამათელს,
რატომ ვიფიქრო, ხვალ რა მომელის.
ახალგაზრდებო, მოდით, ამანთეთ,
დრო დამიბრუნეთ დაუდგრომელი.

ნურვის ვეხილო სუნთქვაშეკრული,
მეველოს ჩემს გზაზე დიდხანს ამაყად.
მოდით, ამანთეთ, თორემ ეს გული
არ მომასვენებს, ვიცეი, ამაღამ.

ჩემი დაბნელება

ამ სიჩუმეში ეს რა ხმებია
 გულის გამსხნელი, ჭირის ამკლები!
 რად დამესიზმრე, ჩემო ბებია,
 რამ გამახსენა შენი ზღაპრები!

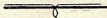
რამ მომაგონა ძველი მარანი,
 სუფრა გაშლილი შუაცეცხლამდე!
 იქნებ, გაიგე ჩემი ვარამი,
 მიტომ სიზმარში გამომეცხადე.

არაფერია, რა მჭირს ისეთი,
 წვა და დუდილი გულის ხვედრია.
 კაცს რომ ვუკურებ, რწმენით ვივსებო,
 ყბედს ვინ დაუშლის ქარში ხეტიალს.

ყველა სიამის კარის გამღები,
 ვიცი, ჩემთვისაც ჩემი ხალხია.
 შენ ის გიკვირდეს, ახლა ბალები
 უკვე ბაბუას რომ მეძახიან.

მათთან ჩუმიც ვარ და მოტიტიწყც,
 ჭმუნვა სულისა ვცდილობ დავმალო.
 გუშინ დავეცი, მუხლი ვიტკინე
 და მომენატრა შენი მალამო.

თუ დავსუსხულვარ, ლხენაც მრგებია,
 ყველა სიმღერის ხმას არ ავეყვები.
 რად დამესიზმრე, ჩემო ბებია,
 რამ გამახსენა შენი ზღაპრები

საქართველოს მწიგნობართა კავშირი

ნიონელი ლაკობაძე

რომანი

ნაწილი პირველი

დუმილი

წიგნობის გამომცემელი კიარი

შეხვედრა იწყება ხელის ჩამორთმევით. ბათუ ბენედიქტეს პირდაპირ ჯდება. არ ეხველება, მაგრამ ახველებს. მათ შორის ოთხკუთხა საწერი მაგიდაა. ბენედიქტე დუმს. არ საყვედურობს ბათუს, რაიღმასკომში რომ ესტუმრა, არ ახსენებს დათქმულს, რომ ის და ბენედიქტე ერთად, აქ არავინ არ უნდა დაინახოს. არც იმის გამო საყვედურობს, მიღების საათებს რომ დაამთხვია თავისი ვიზიტი, იმდენ ხალხს რომ ალოდინებს დერეფანში. ბენედიქტემ იცის, რამ აძულა და რამ შემოიყვანა მის კაბინეტში ბათუ. ჯერ სხვა საგანზე იწყებს საუბარს სტუმარი. მერე ხუმრობით ეკითხება ბენედიქტეს, ხომ არ „დავიღუბეთ“, ხომ არაფერი დამართნია იმ მომაკვდავ მოხუცსო. ბენედიქტე იმედს გამოთქვამს, რომ დროა სატირლად მოემზადონ. ამას გარდა, ახალ ამბავსაც აღუწყებს ამფსონს: ჟუჟება, როგორ შეიარა გუშინ ვაკის სასაფლაოზე და როგორ დაიბევა მესაფლავისგან ძალიან კარგი ადგილი, პირდაპირ გუშისპირას. უპატრონო არავის ეგონოს სამსონ ბატონი, დიდი პატივით უნდა დავასაფლავოთ, ეჭვი რომ არ შეიტანონ ჩემს უფლებებშიო. ბათუ უწონებს ამ საზრია-

ნობას, მაგრამ თავის მხრივ უმატებს, რომ ბენედიქტემ არ უნდა გადააჭარბოს, ზედმეტი მზრუნველობა არ უნდა გამოამყლავნოს, თორემ შეიძლება სწორედ მაშინ აღეძრას ეჭვი ზოგ-ზოგებს. თანაც საღ და შუშის თეალსაც ბენედიქტეს აპყრობს, აბა რამდენად დაუჭდა ჭკუაში ჩემი რჩევად, მაგრამ ვერცერთი თვალი ვერავითარ ინფორმაციას ვერ აწვდის ბათუს გონებას, ვერ ასწრებენ ბენედიქტეს სახეზე გარბენილი ფიჭრის წაკითხვას: „ხომ არ გგონია, ჩემო ბათუ, რომ იმ მოხუცის ბინიდან გარგებ რამეს?“

კარი იღება და კაბინეტში რაიღმასკომის თანამშრომელი ქალი შემოდის: „კორესპონდენტია, ბატონო ბენედიქტე, თქვენი ნახვა უნდა“. ბენედიქტე აღელვებისგან ფითრდება. მერე წითლდება, მერე სკამიდან წამოხტება და იმ ქალს აბარებს, დამიყადოს კორესპონდენტმა, ახლაც მივიღებო. ვინ მოთვლის რამდენი ხანია, რაც ამ წუთს ელოდება ბენედიქტე — გაზეთში თავისი სურათის, სურათის თუ არა, გვარის გამოკომივას მინც. და ახლა ასე მოულოდნელად, სულ ასე უბრალოდ სრულდება ოცნება. ეს ბათუ კი წასვლას არ აპირებს...

— ჩემო ბენო, აღარ შეგიშლი ხელს. მომეცი ბარემ და წაეალ! — ამბობს ბათუ.

— რა მოგეცე?! — უკვირს ბენედიქტეს, თვალები უდიდდება.

— ჩემი წილი... სამი ათასი.

— სამი ათასი სად წაიკითხე... ჯერ ეს ერთი. და მეორე — ფული შინ მაქვს.

— მომეცი, ბენო...

— კაცო, ზომ ხედავ, ხალხი მელოდებოდა, რა დროს ეგ არის?!

— აქედან არ გავალ, ბენო.

— არ გახვალ და ძალით გაგიყვან. აქ ის ნუკი გგონია შენ!

— სწორედ ის მგონია აქ...

ამ დროს კვლავ იღება კარი, კვლავ შემოდის რაიალმასკომის თანამშრომელი ქალი და კვლავ მოახსენებს ბენედიქტეს: კორესპონდენტი ამბობს, თუ ახლა არ სცალია, სხვა დროს შემოვივლიო.

— არა, მოიცადოს, არა, ამ წუთში! — ხელებს ასავსავეებს ბენედიქტე, — ამ წუთში, ორ წუთში მივიღებ, — და როგორც კი ქალი გადის, ცეცხლგამძლე ყუთს აღებს, ათ აშამენითანს ითვლის და ხელში უჭმუჭუნის ბათუს.

— სამი ათასი, ბენო...

— აქ მეტი აღარ მაქვს!

— სამი-მეთქი!

ბენედიქტე მერყეობს, შუბლზე ოფლი გადასდის. ცალი თვალი კარისკენ აქვს, ცალი ბათუსკენ, გონების თვალი ცეცხლგამძლე ყუთს დასტრიალებს. ხან გამოაქვს ამ მესამე თვალს იქიდან ფული, ხან უკანვე დებს. ბოლოს მაინც გამოიტანა. მეორე ათასს ითვლის და ახლა კიბეში უტენის ბათუს.

— მორჩა, შენი ვალი გასტუმრებულია. წადი ახლა, თუ ძმა ხარ, და საღამოს შეგხვდეთ სადმე.

— ბენედიქტე, ათასი მანეთი აკლია შენს კაცურ სიტყვას!

— არაფერი არ აკლია, მეტიც მოგეცე. და ამ გამარცხისთვის მერე მოგელაპარაკები, გასწი ახლა!

— გამარცხისთვის?!... გამარცხისთვის, ხომ? — რადგან ეგრეა, არაფერი აღარ მინდა შენი, აღარაფერი. აჰა, წაი-

ლე! — ისტერიულად გაჰყვიროს ბათუ, ფულს სახეში აყრის და

ღია კარებში ვიღაც ქაბუკი დგას და ბენედიქტეს უდიშის. სადღაც უნახავს... ეს ხომ დუდანას ამხანაგია! რაშია საქმე? კორესპონდენტი სადღაა?

— მობრძანდით!

— გამარჯობათ, ბატონო ბენედიქტე!

— ერთი წუთით!

ბენედიქტე დერეფანში იხედება. ერთბაშად აწყდება მომლოდინეთა მთელი ნაკადი. თითქოს ბენედიქტესკენ გადაყირავდა დერეფანი.

— ბატონო ბენედიქტე, აი, მოვიტანე ნებართვა!

— ეს ცნობა არ მიიღეს...

— ხვალაც გექნებათ მიღება?

— მე მხოლოდ ორი წუთით, პატივცემულო, მხოლოდ ორი წუთით.

— ბატონო ბენედიქტე, ჩემს შესახებ დაგირეკეს, მე...

მაგრამ ბენედიქტე კორესპონდენტს ეძებს.

— აქ კორესპონდენტი იყო სადღაც! და მაშინვე ხედება, რომ ეს არ უნდა ეთქვა ხმაბალა, რომ კორესპონდენტი ის არის: ზომ თქვა იმ დღეს, რედაქციაში ვმუშაობო. ცივად ბრუნდება კაბინეტისკენ და მნახველებს უტოვებს თავსატეხ ფრახანა:

— ვერაფერს ვეტყვით... ან ხვალ!

ჰო, ეს ყმაწვილია კორესპონდენტი, აპარატივი უჭირავს ჩელში. ახლა ყველაფერი გასაგებია. დუდანა! რა თქმა უნდა... ბევრ რამესაც წაიღებს!

ბენედიქტე ღიად დარჩენილ ცეცხლგამძლე ყუთს კეტავს. მაგიდასთან ჯდება და იქიდან უწვდის ხელს:

— გამარჯობა შენი, ყმაწვილო!

— გამარჯობათ, ბიძია ბენო...

ჯაბას საქციელი წახდენია. ორი, ერთმანეთის მოქიშზე და ერთმანეთის გამოპრიცხავი მისიით შემოაბიჯა აქ. რედაქციიდან ბენედიქტეს კაბინეტის კარამდე იგი იყო თავისი აღშფოთებისა და პროტესტის წარმომადგენელი, ნდობით აღ-

ჭურვილი პირი, ვისაც მიწასთან უნდა ვაეწირობინა ეს თავბუდი, დედის ამცრემლებელი, მამის სახელის შეურაცხყოფელი. ანგარიში არ უნდა გაეწია იმისთვის, რომ ეს შეიძლება სწყენოდა დუდანას. უნდა ენიშნებინა ამ ვაჟბატონისთვის, ანდა, პირდაპირ ეთქვა, რომ რედაქციის მუშაია და ამ საქმეს მოუვლის, საქვეყნოდ გაახმაურებს ყველაფერს, რაც აქ ხდება.

— გისმენ, ყმაწვილო, თქვენი მონა და მორჩილი! — ამბობს ბენედიქტი.

მერე კი რაღაც უცნაური რამ მოხდა — შემოაბიჯა თუ არა კაბინეტში, ჯაბას აღმფრთხილისა და პროტესტის წარმომადგენელი, ის ნდობით აღჭურვილი პირი, საცოდავად დაპატარავდა, ჭონდრის კაცად იქცა და პარკეტის ღრიკოში გაქრა. და უცბად თავი წამოჰყო კეთილშეგობრობის მისიით აღჭურვილმა, მშვიდობის ყველა შესაძლებელი გზის მაჩვენებელმა ელჩმა, დიპლომატის შეუვალე ღმირით დაიმშვენა სახე და საგარძელში მოსვენებულმა, ფეხი ფეხზე შემოიღო.

ფიქრობს, რა უთხრას. რაც ენაზე მოადგება?

— ზომ კარგად ბრძანდებით, ბატონო ბენედიქტე?

— უფრო კარგადაც შეიძლებოდა, მაგრამ... ხე, ხე.

— იმ დღეს კინაღამ დაგვათვრე.

— თქვენ რა დაგათრობთ, მე კი ვთვრები მალე.

ახლა რაღა უთხრას?

— ბატონო ბენო, იმ დღეს დიკენსი გამოგაწერიათ მალაზიაში, ზომ არ მოსულა, თუ იცით, პირველი ტომი?

— არ ვიცი... არ შემვიღია.

— რომ არ გაგაცდინოთ, ბარემ პირდაპირ გეტყვით, მინდა თქვენზე, ესე იგი, თქვენს მუშაობაზე... ნარკვევი დავწერო ჩვენი ჟურნალისათვის, ჟურნალ „განთიადისათვის“.

— ჩემს მუშაობაზე?! — ვითომ უკვირს ბენედიქტეს და აღელვებისაგან ველარ ამჩნევს სარმას რომ უღებს თავის

სკამის ფეხს, მერე ორივე მუხლით რომ აწეება ქვევიდან მაგიდას და ოდნავ აყრავებს, — კერძოდ, რა გინდობრესებთ? — ისე ეკითხება, თითქოს მოზურბებული ჰქონდეს თავი კორესპონდენტებისაგან.

რედაქციას თურმე აინტერესებს რაიონის საბინაო მშენებლობის მასშტაბები, როგორ კმაყოფილდება მოსახლეობის მოთხოვნილება, როგორი პერსპექტივებია დასახული, შენდება თუ არა საქალაქო მნიშვნელობის დაწესებულება რაიონში, კიდევ სხვა და ბევრი ასეთი.

ბენედიქტეს ყველაზე გრძელი და ამომწურავი პასუხი ოთხ-ხუთ სიტყვას არ აღემატება. ჯაბას რედაქციის შტაბიანი („რედაქცია „განთიადი“ ლიტმუშაი“) ბლოკნოტი დაუდვია წინ და სწრაფად სწერს „პასუხებს“:

„დაე, ამ ფურცელმა გამახსენოს, თუ პირადი გამორჩენისათვის როგორ ავიღე ხელი სინდისზე და როგორ მოვიწოდებე ჟურნალისტური ქრთამის გაცემა, ბინა რომ მიმეღო...“

ბენედიქტე გაჩუმებულიყო.

— რაიონს სოცშეჯიბრებაში თუ ჰყავს გამოწვეული ქალაქის სხვა რაიონი? — ჰკითხა და, როგორც კი ბენედიქტემ ლაპარაკი დაიწყო, ისევე განაგრძო ბლოკნოტში წერა:

„...მერე როგორ გავბრახდი ჩემს თავზე და როგორ დავრწმუნდი, რომ უკვე გვიან იყო — ბოლომდე უნდა გამეთამაშებინა საქმიანი კორესპონდენტის როლი. დაე, ამ ფურცელმა გამახსენოს ისიც, თუ როგორ მეშინია ახლა, აი, ამ წუთში, მართლა არ დავბუქდო რამე ამ კაცზე, მართლა არ გამხადოს იძულებული ქრთამი ნამდვილად გავიღო. ახლა, აი, ამ წუთში არ ვიცი, რატომ მოვიქეცი ასე. იმის მაგივრად, რომ წავკიდებოდი და გამომელანძლა, რატომ მივეხმატებოდი...“

1. ან იმიტომ, რომ დუდანას ბიძაა.
2. ან იმიტომ, რომ მინდა თავი მოვეჭონო...“

— ახალაშენებული სახლის კედლები დაბზარულა მასივში! — სიჩუმემ თავი ააწვეინა ჯაბა, — ხომ არ მეტყვით მიზეზს?

— მაგისათვის დაისაჯა ხალხი. აღმასკომი, რასაკვირველია, არაფერ შუაშია. საქმე ის არის, რომ...

„...3. ან იმიტომ, რომ დარწმუნებული არა ვარ, ნამდვილად თაღლითია, თუ არა. ერთი საბუთიც არა მაქვს ხელთ“.

— რას იტყვი?

— რა ბრძანეთ?

— მშენებლობაზე ხომ არ გავიაროთ-მეთქი, რას იტყვი? უცბად, მივალთ ტაქსით.

— სიამოვნებით!

ჯაბა დაწერილ ფურცელს ზევს ბლოკნოტიდან, ოთხად კეცავს და პიჯაკის უბნს ჯიბეში ინახავს.

— ბატონო ბენედიქტე, როდის გამოაკრავენ ბინების განაწილების სიას? — ეს ფიქრი არ არის, ამას ხმამაღლა ამბობს.

ბენედიქტეს ათასმეერთედ აძლევენ მსგავს შეკითხვას, იგი ავტომატურად პასუხობს:

— მომავალ გაზაფხულამდე არაფერი იქნება, — მაგიდაზე ქალაღლებს აგროვებს, უჯრაში აწყობს.

— სულ რამდენი კაცია სიაში?

— როგორ გითხრა, — ბენედიქტეს კორესპონდენტის მორიგი შეკითხვა ჰგონია ეს, — სხვადასხვა სიეზია. წავიდეთ? — ბენედიქტე მზადაა. ხელში გასაღებს აქლარუნებს, — მთავარ ინჟინერსაც მივუტყობ.

— მე მაინტერესებს იმ მოქალაქეთა სია, პირველ რიგში რომ უნდა მივეცეთ ბინა. ყველაზე გაჭირვებულებზე ვლაპარაკობ.

ბენედიქტეს ჯაბას გამომწვევი კილო ეუცნაურება, თვალბში შესცქერის: რამე ხომ არ უთხრეს ამ კორესპონდენტს?.. ბათუმი?!

— დიახ. ეგეთი სიაც არსებობს... — ხმა ეპარება ბენედიქტეს, როგორც სილას წყალი.

— თუ განსოვთ ასეოცე ნომრად/ვინ არის შაგ სიაში?

კორესპონდენტს თვალბში უცვნიეს. გამომწვევად ელიმება. აშკარად ამქლავნებს, რომ ყველაფერი იცის... ის ქალი კარგად ახსოვს ბენედიქტეს... ის ქალი, გუშინწინ რომ ეჩხუბა, თართიშვილის თხუთმეტი ათასის ხათრით რომ გადაასკუბა უჯან... აი, რისთვის მოსულა ეს კორესპონდენტი. გაათამაშა ბენედიქტე, მასხარად აიგდო, და ახლა დალუპვას უპირებს.

— ზეპირად საიდან უნდა მახსოვდეს? — ზელებს შლის საქციელწამხდარი ბენედიქტე — ვნახოთ აგერ...

მაგიდის უჯრას აღებს, ეძებს, პოულობს. ახლა ნომერს ეძებს სიაში, დიდხანს ეძებს...

— ეე, ასეოცე ნომრად ვიდაც დონაქია... ზინაიდა პორფირეს ასული... — ცრუობს ბენედიქტე, უნდა გაიგოს, ნამდვილად ყველაფერი იცის კორესპონდენტმა, თუ ყურმოკრული ცნობებით აპირებს მის გაფუჭებას.

— პორფირეს ასული? — უჯვრის კორესპონდენტს, მაგრამ ღიმილს ზაინც არ იშორებს სახიდან, — იქნებ ალექსანდრეს ასულია, აბა, კარგად ნახეთ!

მორჩა. დაილუპა ბენედიქტე... ყველაფერი ცოდნია.

— უჰ, ბოდიში. მე... მე ასეთოთხმოცე წამიკითხავს. დიახ, ალექსანდრეს ასულია, „ალავიძე ნინო ალექსანდრეს ასული“.

— რომელიც, — აგრძელებს ჯაბა, — ამ რამდენიმე თვის წინათ სიის თავში რყო!

მთელი სხეული ოფლით ენამება ბენედიქტეს, ერთბაშად წონაში იკლებს. რატომღაც ფანჯარას ზურავს. მერე კარსაც ამოწმებს, ჩაკეტილია, თუ არაო. ცეცხლგამძლე ყუთთან ჩერდება და ჯაბას მიმართავს:

— სამი საცმარისი იქნება? აქვე — ამ წუთში....

„ორი ბზუკუს, სამი ამას, ათი მიინც დამრჩება,“ — ანგარიშობს გულში.

ჯაბა ყურადღებას ვეღარ ამახვილებს ბენედიქტეს ამ წინადადებაზე, რადგან გაკვირვებულია — ალავიძის გვარის ხსენებამ რატომ არაფერი არ ანიშნა ბიძია ბენოს, და უცბად ხვდება — ამ კაცმა არ იცის შისი გვარი, შეიძლება, სახელიც არ ახსოვს.

— ბატონო ბენედიქტე, ნინო ალექსანდრეს ასული დედაა ჩემი, მიხვდით? ხომ მიხვდით?

— დედა?! — პირს ალებს ბენედიქტე.

— დიას, ათ წელზე მეტია ველოდებით ბინას. ველოდებით და აგერ ვიღაცას სიის ბოლოში გადავუვლივართ. დედა იყო ამას წინათ თქვენთან, რალაც წალაპარაკებულხართ კიდევაც... ძალიან გთხოვთ, ბატონო ბენო, დედა მეცოდება, თორემ...

„აუუ. — გუგუნს იწყებს ბენედიქტეს თავი, — აუუ, რამხელა შეცდომას უშვებდა?! თურმე რაში ყოფილა საქმე!“

ცეცხლგამძლე ყუთს შორდება, გადაარჩა სამი ათასი, სამი ათასი იქით იყოს, კინაღამ საკუთარი ხელებით წა-

იხრჩო თავი. ყველაფერი დღესაცით ნათელია! ეურნალში გამოსჭირვავს ბენედიქტემ კი ბინის საქმეც უნდა მისცეს კაროს.

ბეჭზე ხელს ურტყამს ჯაბას. ალერსიანად აჯანჯლარებს.

— ყველაფერს ვეცდები, ყმაწვილო, ჩემს ხელში არ არის? დარდი ნუ გექნება, შენ შენი საქმე აკეთე.

მერე დარბაისლური, მძიმე ნაბიჯით უახლოვდება მაგიდას, თითქოს ხელახლა აღედგინოს ეს დაკარგული წონა, ჰკეტავს უჯრას და კარისკენ უთითებს ჯაბას.

— წავიდეთ მშენებლობაზე, თორემ ხალხს ვეღარ მივუსწრებთ, კაბინეტში არ ღირს სურათების გადაღება.

— რა თქმა უნდა, იქ ჯობს, — ამბობს ჯაბა.

— ექვსი სახლი შენდება ჩვენი შეკვეთით, სულ ასორმოდამთხი ბინაა... ეე, როდის გამოვა ეს... ის ეურნალი, სადაც...

— ოქტომბერში, ან ნოემბერში.

— აუჰ, რა ამბავია, ვიცოცხლებ კი მანამდე? ხე, ხე...

რ ა მ ი დ ა რ ო მ უ ლ ი

— ადე, ქალო, რა დროს ძილია, გაიცანი ეს ყმაწვილო, დუღანას მეგობარია, ეურნალის თანამშრომელია, ჩემი ძმა-კაცია, და შეიძლება... ა? შეიძლება ძმაკაცზე ახლობელიც გახდეს, ხე, ხე.

თითქოს ქალი ტახტიანად წამოიშართა, ისე დიდი მოეჩვენა ჯაბას მარგო. ქალი თვალებს აცეცებდა, ბოდიშს იხდიდა, ცალი ფეხით ჩუსტებს ეძებდა. იატაკზე დახედვისა რცხვენოდა.

— თვალბუქია დედოფალაა, ბატარა ქალიშვილი მინც მყავდეს, დაწვევა — ეხუტება თვალები, წამოდგება — ეხილება. აბა, მარგო, იქნებ კაი ვახშამი გვარგო? ხე, ხე...

— ეხლავე, ეხლავე, ჩვენც არ გვივახშამია, ეხლავე.

ტახტი დერეფანში გადანიდგარდა. ოთახი ერთბაშად დაცარიელდა.

— ჩვენ კი აქეთ წავიდეთ. მოდი, ნახე, რა ბიჭი მყავს!

როდესაც მშენებლობაზე სურათების გადაღება დაამთავრეს, უზომოდ კმაყოფილმა ბენედიქტემ ჯაბა ოჯახში მიიპატიო. ეს ისე მოულოდნელი იყო ჯაბასთვის, უარი ყვირილად აღმოხდა, რას ამბობთ, როგორ გეკადრებთო, და უნებურად უკან დაიხია, თითქოს ბენედიქტე ხელის წაგლებას უპირებდა. მიპატივება გათანაბრების მინიშნებად მოეჩვენა ჯაბას — რომ ერთი ხის წაყოფნი იყვნენ, ორივენი ერთ უღელს სწევდნენ თურმე, ერთ ტაფაში იწვოდნენ. ამას ვერ გაუბედავდა ბენედიქტე კორესპონ-

დენტს, არც მოუვიდოდა აზრად, რომ საფუძვლიანი საბაზი არ ჰქონოდა.

არ გეგონოს, ყველა ნაცნობს ვპატივებდე შინო, მეწყინება იცოდე, ასეო, ისეო. ჯაბა კი ზმით რომ ვერ ფარავდა, თავისა და ხელების ქნევით იგერიებდა ბენედიქტეს სიტყვებს.

— იქნებ დუღანაც იქ დაგვხვდეს! — ბოლოს სათადარიგო ბადე ისროლა ბენედიქტემ და ჯაბაც თავით ფეხამდე გაიხლართა შიგ.

ერთხელაც არ გაფართხალებულა. ერთხელაც არ უცდია ბადის გაგლეჯა. გაყუჩებული მიჰყვებოდა ცბიერ მებადურს, იმედი ჰქონდა, სანამ სულს გაღადავდა, ერთხელ მაინც მოჰკრავდა თვალს ზღაპრულ ქალთევზას.

...მოაჯახუნეს თუ არა კარი და ბენედიქტე ტანტზე მძინარე მეუღლეს თავს დაადგა, ჯაბამ იგრძნო, რომ დუღანა იქ არ იყო. ამ გარინდულ, უსიცოცხლო სახლში თითქოს ათმაგად იზადავდა დედამიწა და ფეხებს უბორკავდა. სიხალისის ფრთები, ცისკენ რომ ეწეოდა ჯაბას, თითქოს იმ მოჯახუნებულმა კარმა შემოამტვრია. ერთბაშად აზრი დაეკარგა ყველაფერს. უფრო სწორად, ყველაფერს თავისი აზრი მიეცა, თავისი ნამდვილი სახელი დაერქვა. ჯაბამ თითზე იკბინა, ნამდვილად იკბინა, მერე ძეწყვივით გადამხულ სველ ნაქილარს დააკქერდა ამბობებული სულის ამ უსუსურ ნაკვალევს ზანდათან ისევ ავსებდა და აღჩინარებდა ტკივილს მიუჩვეველი, სიამის მაძიებელი ხორცი.

„სულაც ცის ქვეშ რომ ვიცხოვროთ მე და დედამ, ამ კაცზე არაფერს არ დავეწერ!... თუ ასეა, რატომ არ გავრბინვარ? რა მინდა აქ?... ცნობისმოყვარეობა, მხოლოდ ცნობისმოყვარეობა, მეტი არაფერი. საინტერესოა, გააკეთებს თუ არა ეს კაცი რამეს ჩემი ქრთამის წყალობით. დავრწმუნდები, ჩემი თვალით ვნახავ, მართლა იჩარხება თუ არა ასე საქმეები“.

და ჯაბას წუთით მოეჩვენა, რომ უბრალო მოკვდავთაღვის მიუწვდომელი და ბურუსით მოცული ამბის უნებური

მონაწილე გამხდარიყო, რომ სულ მალე გამოარღვევდა ამ ბურუსს და სინათლეზე გამოიტანდა სიმამინჯვს. ერთდროულად სახელოვან ეურნალისტად იქცეოდა.

მავრამ საიდანღაც, სულის სიღრმიდან ესმოდა შორეული, ყრუ ხმა, თითქოს ჩაკეტილ კარს იქით იდგა ვიღაც, მუშტებს ამრახუნებდა, უყვიროდა ჯაბას, აფრთხილებდა, რომ კეთილმეგობრობის მისიით აღტურვილი, მშვიდობის ყველა შესაძლებელი გზის მაძიებელი ელჩი ისევ ატყუებდა, რომ თვალის ასახვევად მოიგონა რაღაც ცნობისმოყვარეობა, რაღაც ბურუსით მოცული ამბავი, ვითომ სინათლეზე რომ გამოიტანდა ჯაბა. ესმოდა ეს და მაინც არ უღებდა კარს, იმ მაცდური უფლების იმედით, კაცს რომ ამშვიდებს ხოლმე — „ყოველ წუთში, როცა კი მოვისურვებ, შემიძლია ამ კარის გაღება“.

დერეფანი დაბალი, რძისფრად შეღებილი კარით თავდებოდა. ჯაბას ზეთის საღებავების სუნი ეცა. ბენედიქტემ სახელური ჩასწია და კარს მიაწვა.

— ჩაუკეტავს. რა ისწავლა ამ ბიჭმა კარის ჩაკეტვა! — დააკაუნა. — მხატვარია ვაჟბატონი, ხელი შეეშლება.

ისევ დააკაუნა.

— რომული, რომული!

და კვლავ კაქუნი მიაყოლა ძახილს. მოისმა კლიტის ჩხაკუნი. ლითონის რბილი ხმა. კარი მოდუნდა, თითქოს შვევით ამოისუნთქა, მავრამ არავის არ გაუღია.

— მიბრძანდით! — თქვა ბენედიქტემ და კარი შეაღო.

პირველად ჯაბამ ბიჭს მოჰკრა თვალი-სწორედ იმ დროს, კარიდან გაბრუნებულმა ისევ თავის სამუშაო კუთხეს რომ მიადწვია, ფუნჯი მოიმარჯვა და ტილოზე ლამაზად ჩაზნექილი მრუდე მოხაზა, უკან არც მოუხედავს, სანამ მამამ არ უთხრა:

— რომული, გაიკანნი ჩვენი სტუმარი!

ხელი არ გამოუწვდენია, ოდნავ თავი დაუკრა ჯაბას, თითქოს გაკვირვება გამოეხატა სახეზე, რომ ასეთი ახალ-

გაზრდა სტუმარი მოეყვანა მამას. ისევ სამუშაოს მიუბრუნდა და, ეტყობა, მაშინვე დაივიწყა ყველა და ყველაფერი, იმ ტილოსა და საღებავების გარდა. ჩვიდმეტი-თვრამეტი წლისა თუ იქნებოდა. მუჭი, ნაცრისფერი პერანგი ეცვა, სახელოებაკაიწებულო და შარვალს ზემოდან გადაშვებული. თხელი, თხელი, ნახი კანი ჰქონდა, ბუსუსით დაფარული, გოგოსავით წითელი ტუჩები და ხუჭუჭა, ოქროსფერი თმა.

„ერთი მილიგრამი სუფთა ოქრო მაინც გამოვა“, გაახსენდა ჯაბას სადღაც, გახეთქი ამოკითხული: „იცი თუ არა თქვენ, რომ... ოქროსფერი თმა შეიცავს...“

მრგვალ მაგიდაზე მოწითალო ხავერდის სუფრა ეფინა, ზედ წყალში ახალგაველებული ვერცხლის სინი იდო ხილით სავსე. დაყვითლებულ გულამ მსხლეზეც და სავსემარცვლებიან ყურძნის მტევანზეც წყლის წვეთები ციმციმებდა. შუაწელამდე კანშემოთლილი ვაშლის ბურბუშელაში დანა იყო ჩატოვებული, თითქოს უჩინარი ხელი კვლავ განაგრძობდა ვაშლის თლას.

ახალგაზრდა მხატვარს თითქმის დაემთავრებინა ეს გაცოცხლებული ნატურმორტი, მაგრამ კედელზე მიყუდებული და პირდაპირ იატაკზე დაყრილი ნამუშევრებიდან სულ სხვა ქვეყანა იყურებოდა. სწორკუთხა თუნუქის თეთრად შეღებილ ფირფიტაზე შავი ასოებით ეწერა: „გაუფრთხილდით ავტოს!“ პატარა ფირფიტაზე: „პროფ. ე. ვ. ერკემლიძე“, მესამე ფირფიტაზე: „უცხო პირთათვის შესვლა-სასტიკად აკრძალულია!“ მოზრდილ აბრაზე: „კოსმეტიკური კაბინეტი“.

— სარეკლამო სააქროში მუშაობს რომელი, — ამბობდა ბენედიქტე, ხელები უკან შემოეწყვა და ისე შეპყურებდა ნახატებით მოფარულ კედელს, თითქოს ცდილობდა გამოეცნო, როგორ შთაბეჭდილებას მოახდენდა შვილის მხატვრობა ჯაბაზე, — შინ მოაქვს შეკვეთები, ძალიან აქებენ, ძალიან. ძალიან მაღლობენ არიან...

...აბრაზე ეხატა ერთად მიმავალი ორი ქული, და ეწერა: „ქუდიზე... მუხრეკი. პლისსე“.

— კერძო სამუშაოებსაც იღებს. თუ ვინმეს რამე დასჭირდეს, შენს რედაქტორს ან... ვთქვათ, კარებზე გვარის დაწერა, სიამოვნებით.

მარცხნივ, კედელზე, ნახატი აბრა იყო მიყუდებული, უკულმა იდგა. ჯაბა წელში მოიხარა და კისერი მოიღრცა — ეზოდან ქუჩაში გამოვარდნილ ბურთს გამოჰყოლოდა ბიჭუნა, მოსდევდა და ვერ ამჩნევდა გამოქანებულ მანქანას. ჯაბა წელში გაიმართა, ბურთიც და ბიჭუნაც ცისკენ გაფრინდნენ, მანქანა იატაკზე გადაბრუნდა.

— ახლა ჩემმა მეგობარმა, გუშინწინ იყო აქ, რესტორნის დირექტორია, მთხოვა, სასოვრად რამე დამიხატოსო. — ბენედიქტემ ხელი გაშვირა ნატურმორტისკენ, — უფასოდ ვუხატავთ!

„უხატავთ!“

რაც აქ შემოვიდნენ, შვილს ერთხელაც არ შეუხედავს მამისათვის, ხმაც არ გაუცია. ოთახი ჰკავდა კერძო სააქროს, ბიჭი კი — დაზგას, სააქროს პატრონი რომ სურვილისამებრ ჩართავდა და გამორთავდა ხოლმე. და ჯაბას არ უნდოდა ამის დაჯერება, არ უნდოდა რომ ამ დაზგას, ამ ოქროსფერთმიან რობოტს, ადამიანური ნიჭის თუნდ ერთი ნაპერწკალი არ აღმოჩენოდა. ამის საბაბსა და იმედს ის მეტყველი, გასულიერებული ნატურმორტი აძლევდა. და ოთახის კუთხეებში მიყრილ-მოყრილ, კედლებზე მიყუდებულ ნამუშევრებს შორის ჯაბა ეძებდა იმ დღეს და იმ წუთს, როდესაც ამ ბიჭის სულში მხატვარი ცოცხლობდა.

— მაშ, როგორ, უკვე თვრამეტი წლისაა ჩემი ბიჭი.

„ჩემი დაზგა!“

— ხომ უნდა შემატოს რამე ოჯახს? ჯაბას ახლა გაახსენდა სასაიდლო ოთახში დადგმული სერვანტი, ბროლით სავსე, ვერცხლულის გაქვდილი შუშისკარიანი ბუფეტის თაროები, ხალიჩებით მოფარდავული იატაკი. ოთა-

10.366

ხები, სადაც რამეს თუ დააკლებდი, თორემ მიმატებით ვერაფერს მიუმატებდი. მოეჩვენა, რომ ეს სიმდიდრე განზრახ იყო გამოფენილი, ვითომდა, ეს იყო და ეს ოჯახის მთელი ავლა-დიდება, თორემ კიდევ რომ ჰქონოდათ, ხომ იმასაც გამოაჩენდნენ. ნამდვილი განძი კი ტახტებში იყო ჩამალული, კედლებში ჩატანებული, იატაკქვეშ დამარხული. ამ სახლში გამეფებული იყო შეძენის, დაგროვების, კაპიტის კაპიტზე მიმატების კულტი. ეს იგრძნო ჯაბამ ამ სახელოსნოში, სადაც ოდითგანვე სიღარიბესთან დაკავშირებული ზეთის საღებავების სუნი ამოდ ცდილობდა შთაბეჭდილების შეცვლას.

— რად უნდა სამხატვრო აკადემია, — ამბობდა ბენედიქტე, — იმათზე კარგად ხატავს უკვე. ტყუილად უნდა მოცდეს.

ჯაბას არ ახსოვდა, ჰკითხა თუ არა რამე სამხატვრო აკადემიის შესახებ. ეტყობა, ჰკითხა.

— სკამიც არ არის, რომ შემოგთავიზო! — თქვა ბენედიქტემ. ძველებური სკამი მოსინჯა, ამ ოჯახის ადრინდელი ავეჯის ნარჩენი, მორყეული ხომ არ არისო. ზედ შავყდიანი ალბომი იდო, აილო, — დაბრძანდი, — აღარ იცოდა სად წაეღო ალბომი, იატაკზე დაუპირა დაგდება.

— გმადლობთ, თქვენ დაბრძანდით, — ანგარიშიუცემლად ალბომი ჩამოართვა ბენედიქტეს, მტვრიანი იყო, პიჯაკს განარიდა, ფურცლის კუთხეები ჩანდა, ცალი თითით ნახევრად ასწია სქელი ყდა. ეღდა ეცა, ერთბაშად ვერ გაერკვა; ალბომში კი არა, თითქოს წყაროში ჩაიხედაო, თავის თავს მოჰკრა თვალი. მერე შრგვალი, უჩარჩოო სარკე ალბომიდან ამოიღო და თაროზე შემოდლო.

— ახლა ელექტრონის რეკლამა უნდა გააკეთოს, ნეონის, პარფიუმერიის მაღაზიისათვის. მოტოციკლეტის ყიდვას აპირებს და არ მიშხელს. ხომ, რომელი? ზე, ზე... მე შენ გიჩვენებ მოტოციკლეტს!

ოქროსკულულებიანი რომოტი დემდა. მხოლოდ იატაკის ჭრიალი ისმდა, როცა საღებავის შესაზავებელი გადაიხრებოდა პალიტრისაკენ.

ჯაბა ალბომის სუფთა გვერდებს ფურცლავდა. პირველ ნახატს ბოლოში წააწყდა, ეტყობა, უკუღმა ექირა ალბომი. ახალგაზრდა ქალის მკერდი იყო დახატული. ქალი პერანგს იცვამდა, ან იხდიდა, ორივე ხელი მაღლა ჰქონდა აწეული და სახე არ უჩანდა. მეორე გვერდზე ქალის ლამაზი წვივები ეხატა. ცალი ფეხი გამართული ჰქონდა, მეორე მოხრილი და ოდნავ გვერდზე გაწეული.

„ალბათ, წინდების რეკლამისათვისაა“, — გაიფიქრა ჯაბამ.

შემდეგმა ნახატმა ერთბაშად მოხიბლა. ალბათ კომპოზიცია იყო თვალისათვის საამო, ან — შესრულება უნაკლო, ან რაღაც სხვა, შეუცნობელი. ისევ ქალი იყო, მძინარე. ტანზე თხელი ზეწარი ჰქონდა გადაფარებული, სამხრეთის ცხელ, დახუთულ ღამეებში რომ იხურავენ. მხოლოდ პატარა ტერფი უჩანდა შიშველი, და ეს ცოცხალი ნაკვთი თითქოს აუჩინარებდა მთელ ზეწარს, გამკვირვალეს ხდიდა. ქალი გვერდზე იწვა, ამობურცულ, ოდნავ გახვიადებულ თეძოდან, როგორც გამყოფი ქედოდან, სათავეს იღებდა ორი საწყისი — ქალის სახისკენ, ბალიშზე დაფენილ თმისაკენ, ნაზი, მიჰქრქალი, პოეტური ხაზები მიედინებოდა, შიშველი ტერფისაკენ კი — ენებიანი, უხეში, მშოთვარე მრუდეები.

„ამის ზეპირად დახატვა შეუძლებელია“, — გაუელეა ჯაბას, მერე ხმამაღლა თქვა:

— შესანიშნავია! — რომულის გაბედა. ბიჭი სწრაფად შემობრუნდა და გაშეშდა. — ეს მართლა შესანიშნავია, ბატონო ბენედიქტე, რომელი-აუცილებლად უნდა შევიდეს სამხატვრო აკადემიაში!

— ვითომ? — სადღაც, ქვემოდან მოესმა ჯაბას, დაიხედა. ბენედიქტე ჩაცუცქულიყო და იატაკის ფიცრებს შორის

ჩავარდნილი წითელი საშლელის ამოღებას ცდილობდა.

უეცრად ჯაბას ხელიდან წაგლიჯეს ალბომი. თითქოს საყრდენი გამოეცალაო, ოდნავ წაბარბაცდა. მის გვერდით რომელი იდგა, ბიჭის უსიამოვნოდ გაფითრებული ლოყები ჯაბას თვალწინ წითლად იღებებოდა. ნაზი ნესტოები დაპბერვოდა, ვეღარ აუდიოდა გულმკერდისაკენ დაძრულ ჰაერს. თვალები აქეთ-იქით გაურბოდა, თითქოს აღარ იცოდა, რა გაეკეთებინა იმის შემდეგ, რაც გააკეთა. ჯაბას გონებამ იმ წამშივე განგაში ატეხა — მოითხოვდა უსწრაფესად გამორკვეულიყო ბიჭის საქციელის მიზეზი.

— რა მოხდა, ხომ არ გავაფუჭე რამე? — უხერხულად გაელიმა ჯაბას.

„ვითომ იმ ნახატების შერცხვა? შიშველი ნაკეთების? თვითონ დახატა და...“

რომულის ხელები უთრთოდა, თითქოს ძლივძლივობით ევირა შავყდიანი ალბომი. თვალებში შეხედა ჯაბას. მერე თავი ჩაღუნა.

„პატიებას მთხოვს!“

— აბა, მიჩვენეთ, რაზე თქვი, შესანიშნავიაო? — წელში ძლივს გაიმართა ბენედიქტე, მაგრამ მაშინვე თვალები მოხუჭა, — თავბრუ დამეხვა ეს ოხერი, — შუბლზე ხელისგული მიიღო, მერე საჩვენებელი თითი ცხვირწინ დაიტრიალა, — აი, ამ რგოლებს თუ დახატავ, ბიჭო?! — თქვა და თვალებიე გაახილა, გაიღიმა თავის ხუმრობაზე.

— კარგად ხატავს-მეთქი, რომული, ძალიან კარგად. უნდა მიიბაროთ ავადღემიაში, ნამდვილი მხატვარი გამოვა.

„ანდა, სხვა ნახატი იყო რამე, ნახვა რომ ვერ მომესწრო, გამოვგლიჯა“.

— ეხლაც ნამდვილი მხატვარია, ნამდვილი რომ არ იყოს, ფულს ვინ მისცემდა?

რომული რაღაცას ეძებდა, იატაკზე, მაგიდაზე, თაროებზე. რამდენჯერმე გადაშალა ალბომი, აღელვებას ვერ ფარავდა, ბოლოს თაროზე მოჰკრა თვალი მრგვალ სარკეს, აიღო, ისევ ალბომში

ჩაღო. ფეხისწვერებზე აიწია, მის თავზემოთ ალბომი გამოჩნდა, შავ ყდაზე თითქოს ბელილით დატანჯა. ითხინო გრძელი, ფერმკრთალი თითი. ალბომი სულ ზედა თაროზე შემოდო, მერე ბელილა მოლღვა და ქვემოთ ჩამოიღვარა.

„ან ვინმე ჰყავდა დახატული, არ უნდოდა, შამას ენახა“.

ბიჭი მოლბერტს დაუბრუნდა. ფუნჯი აიღო.

— რაღაც არ გვეძახის მარგო, ეტყობა, სტუმრისათვის ახალი კერძი წამოიწყო, — თქვა ბენედიქტემ, — მგელივით მშაა!

უეცრად გადაიხარა, ვერცხლის სინიდან წყლის წვეთებით დაცვარული მსხალი აიღო და თვალისდახამხამებაში ნახევრამდე ჩაიბინა, ტკბილი წვენი ჩამოეწუწუა ნიკაზე. ჯაბა შეცბა, კინაღამ დაუყვირა, რას შვებიო. რომულის ჰაერში გაუშვლდა ხელი, მერე მოზრდილ ფუნჯს დასწვდა, სწრაფად აურია ერთმანეთში საღებავები, თავი მალა ასწია და ფართო, მოწითალო ზოლი გადაუსვა ქარვისფერ მსხალს ნახატზე. ბენედიქტე მადიანად ატრიალებდა ყბას.

ნამდვილი და ნახატი მსხალი ერთდროულად გაქრა. ბენედიქტემ გამოაძრო ნახევრადგათლილი ვაშლის ბურბუშელაში ჩატოვებული დანა, მეორე მსხალიც აიტაცა ვერცხლის სინიდან, შუაზე გაქრა და ჯაბას მიაწოდა.

— ვეღარ დახატავს! — წამოიყვირა ჯაბამ და ორივე ხელი გაიშვირა სურათისაკენ.

ბენედიქტეს წუთით თვალები გაუშტერდა:

— უჰ, მპატიე, შეილო, მპატიე, რომული... ეს ოხერი, სულ არ დამავიწყდა?! მოველაე მარგოს; დამამშია ამღენხანს! — მსხლის ნაჭრები ერთმანეთს მიადო, გაამთელა და ისევ სინზე დადო, მსხალი წაიქცა და კვლავ ორად გადაიხსნა, — მგონი, ასე უფრო კარგად გამოვივა, ა, რომული! მადაზე მოიყვანს კაცს... რას შერები, ბიჭო!

რომული ფუნჯს გაშმაგებით უსვამდა ტილოზე, კი არ უსვამდა, სვრიდა, კი

არ სვრიდა, სცემდა, სწრაფად კვდებოდა ცოცხალი ნატურმორტი... აი, მოკვდა, გაჭრა, და ტილოზე — თითქოს დიდი აფეთქების შემდეგ — ფერების ნაფლეთებილა დაჩნა.

— ბიჭო, ხომ ვითხარი, შევეციდი-მეთქი, მაპატიე-მეთქი! — აზრზე ვერ მოსულიყო ბენედიქტე.

რომელიმ მოძულეებულებით მოისროლა ფუნჯი, ფეხისწვერებზე აიწია, თაროდან შავი ალბომი ჩამოიღო და კარისკენ შეტრიალდა.

— ბიჭო, ათ ტონა მსხალს გიყიდი ახლავე, ამ წუთში, რა მოხდა ასეთი?!

— ხელეებს დავიბან!

როგორც იქნა, გაიგონა რომელის ხმა ჯაბამ. მოეჩვენა, რომ ეს ისევ ბოდინის მოხდა იყო სტუმრის წინაშე. სხვა შემთხვევაში ვილაციასდმი შეფიცულ დუმილს არ დაარღვევდა ბიჭი.

— კი, ბატონო, დაიბანოს, — თქვა ბენედიქტემ, როდესაც რომელი ოთახიდან გავიდა, — მაგრამ ასე გაფხუკიანება გამოვიდა? რას იზამ, ამ ასაკში ბიჭები ძნელი მოსათოკები არიან. ყოველდღე ვჩხუბობთ. რა ვიცი, იქნებ ცოლია ახლა მაგისტვის საქირო? მე კი ოცდამცხრა წლისამ შევირთე და... ისიც ჩემზე ხუთი წლით უფროსია... მანამდე არც მიფიქრია ქალზე, ზედაც არავის ვუყურებდი, ჩემი საქმე მჭონდა... არც ჩემი გაკეთებული ფული მინდაო, არც — შენი კაპიკო, მეუბნება. აბა, რა გინდამეთქი, თავისუფალი მინდა ვიყოო. უფულოდ მონა იქნები-მეთქი, ვუთხარი. მონა ახლა ვარო. მაგრამ რატომ არის მონა, ვერ ამიხსნა, არც იცის, რას ნიშნავს ეს სიტყვა. ვერ გაუგებ ვერაფერს; ჯერ ცივ უარზე იყო, შორს დაიჭირა, სარეკლამო სახელოსნოში მოწყობა რომ შეეთავაზე, დიდხანს ჯიუტობდა, ერთ მშვენიერ დღეს მოულოდნელად დამთანხმდა. მას შემდეგ დღედაღამე მუშაობს. ფულის ნაწილს ვუგროვებ, ეტყობა, რაღაცის ყიდვას აპირებს, მაგას ჰგონია მივეციმ... ახლა პატარა ბიჭის მეშინია. ისიც ასეთი უხიბავი არ გამეზარდოს... ნიჭიო, ნიჭიო, რად მინდა

მაგის ნიჭი, თუ კაცად არ იგარგებს. შენ გგონია, ვერ დაჯინახე, როგორ წაგვღვიჯა ხელიდან ალბომი? მაგრამ... წაგვღვიჯა რაზე, თვალთ დავიბნეულე... ალბათ, შენც ეგეთი აფრენილი იყავი თვრამეტი წლისა, — გაიღიმა ბენედიქტემ.

— მე ახლაც ეგეთი ვარ!

— ჰოდა, გიშველოს ღმერთმა. — ბენედიქტე გაჩუმდა. უცერად ვერცხლის სინი აიღო და ჯაბას გაუწოდა, — ვეამით ბარემ, ხილი სახატავად არავის გაუჩენია.

მარგომ კიდევ „ერთი წუთის“ მოთმინება მოთხოვა სტუმარსა და ქმარს. ბენედიქტემ თავის კაბინეტთან მიიყვანა ჯაბა, ინგლისური გასაღები დააძრო ჯიბიდან და სტუმარს ოთახში შეუძღვა. დანოტიოებული გაჯის წმახე სუნი ეცა ჯაბას. ბენედიქტემ ფანჯარა გამოაღო. ჯაბა მაგიდასთან იდგა და წიგნების კარადის თაროებს ათვალიერებდა.

ბენედიქტეს გულში ეციხებოდა — ამას წინად სწორედ ამ მაგიდის უკრიდან ამოიღო რვეული და ფანქრის ერთი მოსმით გადაწყვიტა ამ ყმაწვილის ბედი. მაშინ რას იფიქრებდა ბენედიქტე, რომ დაზარალებული თავისი ფეხით მოვიდოდა ბედის შესაცვლელად.

„ვნახოთ, — ფიქრობდა ბენედიქტე, — ვნახოთ...“

ჯაბასაც ეციხებოდა გულში: თაროებზე ბალზაქის ტომებს მოჰკრა თვალი. „აი სიიდან იცის ასე მშვენიერად ბალზაქი!“ კარადის გვერდით, კედელზე, თეთრი მუყაო იყო გაკრული, შავი ასოებით ეწერა: „მე წიგნებს ნუ მთხოვთ, მთხოვეთ სიცოცხლე!“, ალბათ რომელის დაწერილი იყო მამის კარნახით.

— დიკენსი აქ აღარ დაგეტყვათ, ბატონო ბენედიქტე! — ჯაბამ კარადის კარი მოსინჯა, ჩაკეტილი იყო.

— ახალ კარადას ვიყიდი, ანდა... ხე, ხე, აბა, გაიხედე! — ბენედიქტეს ღურბინდი ეჭირა ხელში, — მხოლოდ ამ მხრიდან გაიხედე, — და უკუღმა მიადო თვალებზე ჯაბას.

კარადა გაიქცა, გაიქცა კედელიც, ია-

ტაკი დათავდაღმართდა, ოთახის ბოლოს ძლივს უწვედნდა თვალს ჯაბა.

— ა? საოცარია, ხომ? ხომ დაეტევა ასი კარადა! — ბენედიქტემ დურბინდი ჩამოართვა და ახლა თვითონ გაიხედა, — სოფლიდან წამოვიღე, პირველად რომ ჩამოვედი თბილისში, რვა მეტრიანი ოთახი ვიშოვე, როგორც თითი ხელთათმანში, ისე ვიყავი გაჭედილი შიგ, მაშინ ცოლი არ მყავდა ავიღებდი ამ დურბინდს, გაეხედავდი ასე უკუღმიდან ჩემს კოლოფივით ოთახს და სულს ამოვითქვამდი, გულზე ლოდი მომეხსენებოდა... და ვოცნებობდი და ვოცნებობდი.

— ავიხდათ კიდევაც ოცნება, ამხელა ბინა ვაქვთ!

— არა, დურბინდამდე ჯერ სად არის, — ბენედიქტემ სერიოზული გამომეტყველება მიიღო და ჯაბამ იგრძნო, რომ სწორედ ახლა იტყოდა იგი ყველაზე უმეტროდ რამეს, — რას იტყვით თქვენ, ჩემი აზრით, ასეთი საოცარი გამოგონება არ არსებობს მსოფლიოში, რის ტელეფონი, რა ტელეფონი, ანდა, თუ გნებავთ, ფუნქციონირი, გახედავ და კოლოფივით ოთახი სასახლედ იქცევა, თვითმფრინავი ზედ ქოჩორზე გადავივლოს, ანდა, იქ, ფანჯარაში რომ ქალია, უცბად ცხვირს ცხვირზე მოგადებს. საოცარი გამოგონებაა, მიკვირს, ფასს რატომ არ უმატებს სახელმწიფო...

კარზე ვილაკამ დააკაკუნა.
რომული იყო — მობრძანდითო, დედა.

— მობრძანდით, მობრძანდით, ძალიან დაგამშოით, სამაგიეროდ, აგერ... — შემოეგება სასადილო ოთახში მარგო.

მაგიდას პატარა, ლამაზი ბიჭუნა უჯდა, გაოფლილი და სახედამტკვარილი. ალბათ ეზოში თამაშობდა, ახლა კი გულშოდგინედ შეექცეოდა ცხელ ხაჭაპურს. თითები ეწვოდა, ტუჩებიც, მაგრამ არ ეშვებოდა.

— ეს ჩემი უმცროსი ბიჭია — რემი, — თქვა ბენედიქტემ — აბა, რემი, ხელი ჩამოართვი ძიას.

— ო, რა კარგი ბიჭი ყოფილა, რა ჰკვიანი, — თქვა ჯაბამ და ბავშვს თავზე ხელი გადაუსვა. ბიჭუნას ყურადღება არ მიუქცევია.

— მე ახალი გამოცანა ვიცი, — აცნობა ბავშვმა მამას.

— აბა თქვი, მერე მეც ვეტყვი, — შეებაასა ჯაბა.

— „მალა ავაგდე, რა არის?“ — რემიმ ლუკმა გადააყლაბა, პირთან ხაჭაპური მიიტანა, მაგრამ შოთმინა და არ ჩაკბიხა:

„მალა ავაგდე, რა არის?
ძიას ჩამოვარდა ჭვა არის,
ბალახს ჭამს, ძროხა არ არის,
კვერცხს დებს, ქათამი არ არის.“

— რა არის? — და მაშინვე დაედგერა ხაჭაპურს.

— აბა, რა ვიცი, რა არის, — გაიციინა ბენედიქტემ, — ეხლა მაგისტვის არ გვცალია, ქათამი თუ არ არის, ინდაური იქნება, ან კვატა.

— არა, არა! — გაეხარდა რემის, — შენ არ თქვა, თუ მიხედები, — გააფრთხილა ძმა.

— კუ ხომ არ არის? — თვალი ჩაუტრა ჯაბამ.

— კუ არის... — ბიჭუნას ეწყინა, რომ გამოიცნეს, თვალბში შუქი ჩაუქრა, — ნეტავ სულ არ არსებობდეს კუ, — უეტრად ინატრა მან.

— რატომ?

— ვისაც ვკითხე, ყველა მიხვდა, რომ კუ არის.

— დაბრძანდით, დაბრძანდით, ბატონო, აი, აქ ჯობს, — სკამი შესთავაზა მარგომ, — მერე ბენედიქტეს მიუბრუნდა, — სად არის ამდენხანს ლუდანი?

ჯაბამ იგრძნო, თითქოს დაინახა კიდეც, როგორ შეეცვალა სახის ფერი.

— სადილად უნდა მოსულიყო? — ჰკითხა ბენედიქტემ ცოლს.

— ტანის დაბანვა მინდო, ისადილებდა კიდეც.

— რომული, — მიუბრუნდა მამა შვილს, — ხომ იცი, ამდამაც უნდა დაიძინო ლუდანასთან, თორემ შეშინდება და..

ჯამამ დაინახა — როგორ შეკრთა რომელი, როგორ აელანდა სახე — და კვლავ განგაში ატეხა მისმა გონებამ.

— ნუ მოხვალო, ამალამ ამხანაგები გაათევენ ღამესო.

— ასე თქვა? შენ მაინც მიდი, იქნებ არ მივიღწენ ის ამხანაგები, მაშინ? მიდი მაინც... აბა, ჯერ ეს გადაიღე, ჯაბა ბატონო, გადაიღე, გადაიღე!

არაფინ და არაფერმა, მხოლოდ დუღანამ მოიყვანა აქ ჯაბა, აქაც და იქაც

— ბენედიქტეს სამსახურში, მხოლოდ-დამხოლოდ — დუღანამ!

თითქოს დუღამიწამ მისი დუღანა და-ჰკარგა, თითქოს ამ სახლის კარებში შემომტვრეული ფრთები ისევე გამოესხა.

„უნდა წავიღე, ახლავე ავღებები და წავალ, გაგიუღებთან, მაგრამ უნდა წავიღე!“

მზერა გააპარა და რომულის მოციმციმე თვალებს შეაწყდა.

ნ ა წ ნ ა მ ხ ი ა ნ ი ა ზ მ ო ზ უ ს ი

ჯერ იყო ქაოსი, ქარიშხალივით მბრუნავი სიბნელე. მერე გამოჩნდა თეთრი წერტილები. წყვდიადი თანდათან იცნკებოდა, რადგან თანდათან მატულობდა თეთრი წერტილების რიცხვი. ძალა ეცლებოდა სიბნელეს, და თითქოს თეთრი მტვრით იცნებოდა ქვეყანა.

უეცრად განათდა.

და მიხვდა, რომ ეს თვითონ იყო. თურმე მას ეჩვენებოდა ის წყვდიადი და თეთრი წერტილები. მიხვდა იმასაც, რომ ცოცხალი იყო და თვალი რომ გაეხილა, იქნებ ნამდვილი წყვდიადი დაენახა, ან ნამდვილი სინათლე. მაგრამ თვალს ვერ ახელდა. არ იცოდა, სად ჰქონდა ხელები... ყოველთვის ის თეთრი წერტილები შველოდა, ყოველთვის.

აღბათ მალე შეეხება ქალის ხელები და სამსონს ყველაფერი გაახსენდება...

ახსოვს!! — ფატი მოკვდა! მისი საყვარელი ადამიანი, მეუღლე. ორი კვირის წინათ დაასაფლავა, მერე რა იყო, აღარ ახსოვს... შინ დაბრუნდნენ, ამხანაგებმა შესანდობარი დალიეს!.. იქნებ ორი წლის წინათ იყო ეს?

იქნებ სამსონიც მოკვდა?

იქნებ ასეთია სიკვდილი? ვერც საკუთარ თავს ხედავ, ვერც გრძნობ საკუთარ სხეულს, ოღონდ გახსენდება ძველი ამბები, განვლილი ცხოვრება, მაგრამ ვერ აზროვნებ, ერთმანეთს ვერ უკავშირებ... იქნებ ასეთია სიკვდილი? კიდევ კარგი, ასეთი მაინც რომ არის,

რადაცას მაინც რომ იხსენებ. იქნებ უკვე ათასი წელიც გავიდა სამსონის სიკვდილის შემდეგ, მაშინ ჩონჩხილა დარჩებოდა, ჩონჩხი კი ველარაფერს მოიგონებდა. რას არ ამბობდნენ; — სიკვდილის შემდეგ სამოთხეში მოხვდება სულიო, ზოგის — ჯოჯობეთშიო, სიკვდილის შემდეგ იმქვეყნიური ნეტარი ცხოვრება დამკვიდრდებაო, სხვები ამტკიცებდნენ — საუკუნო ღუმელი და არარაობაო. თურმე არც ერთნი იყვნენ მართალნი, არც მეორენი, არც ნეტარი, იმქვეყნიური ცხოვრება არსებულა სიკვდილის შემდეგ, არც არარაობა. უბრალოდ, გაგონდება მთელი განვლილი ცხოვრება, არეულ-დარეულად, დაულაგებლად, მაგრამ მაინც გაგონდება. ამას ვერასოდეს ვერ გაიგებენ ცოცხლები, ვერასოდეს... მხოლოდ ბავშვებია ცოდო, თურმე ამიტომ ყოფილა დიდი საცოდობა პატარა ბავშვის სიკვდილი... თურმე იმიტომ ყოფილა, რომ პატარა ბავშვს ძალიან ცოტა რამ თუ მოაგონდება სიკვდილის შემდეგ, თითქმის არაფერი, სულ არაფერი. თოჯინა მოაგონდება, ბურთი, ან კამფეტი... ხედავ, რატომ ყოფილა თურმე ბავშვის სიკვდილი საცოდობა? ნამდვილი სიკვდილი ყოფილა მისი სიკვდილი. მითუშაც ნამდვილად მოკვდა? ოცი წლის იყო სამსონის ერთადერთი ბიჭი, ცოტა რამ მაინც მოაგონებოდა სიკვდილის შემდეგ. მაგრამ უკვე იმდენი ხანია, რაც დაიღუპა, რომ ახლა სულ

ერთიდაიგივე ამბები ახსენდება ალბათ. მალე შემოეღოდა ხელში მოგონებები, მოკლე სიცოცხლე ჰქონდა საწყალს. ნეტავ შეიძლებოდეს, — სამსონი სიამოვნებით აჩუქებდა თავის მოგონებებს, თვითონ დაიკლებდა, რომ მიტუშას უფრო დიდხანს ეცოცხლა სიკვდილის შემდეგაც... ნეტავ თუ ახსენდება მიტოს, როგორ მოკვდა, ვინ ესროლა, ან სად დაეცა... დაღუპვის წინ სწერდა სოლომონს პოლოცენიკი, ულოცავდა, ორდენით დაეჯილდოეთო; თვითმავალში ფაშისტები შემოუცვივდნენ თქვენს შვილს, ქვეშების ქურვს დასტაცა ორივე ხელი და ორივე გერმანელს სული გააფრთხობინაო. მერე მიტუშაც იწერებოდა — ყუმბარით გავმუსრე, ისე რომ ყუმბარა არ გამოსერიოა..

სამსონს რატომ არ აგონდება თავისი სიკვდილი? როგორ მიიცვალა, რამ ამოაცალა სულა? ალბათ, არ მომეკვდარა! ასე რომ არ იყოს, ვერ იგრძნობდა იმ ქალის ხელს, ნემსის ჩხვლეტას, საკმელს... მაგრამ, ალბათ, ასე ფიქრობს ყველა მიცვალებული, ხავს ეჭიდება, რომ როგორმე დაარწმუნოს თავი, ცოცხალი ვარო. ცოცხალი რომ იყოს სამსონი, მარტო წარსულის სურათები კი არ მოაგონდებოდა—ეცოდინებოდა სად არის, ილაპარაკებდა, ადგებოდა, რამე ეტყინებოდა, ან რამე გაეხარებოდა. ახლა კი ძველი სურათები, მხოლოდ სურათები, არაფრით ერთმანეთს რომ არ უკავშირდება, არცერთი ხმა რომ არ იწვევს მსგავს ხმას, არცერთი მოგონება — მომდევნო ამბავს. დაფლეთილი წიგნივითაა გონება.

რეზინივით შეკუმშული უხარმახარი სიბნელე ბორგავს ტვინში, თავის ქალას აწვება შიგნიდან და ნელნელა ბზარავს. მხოლოდ ერთი განათებული ქუჩრტანაა ამ ბნელ ბურთში, და იმ ხერხიდან ძველი სურათები და წარსულის ხმები ამოდის.

„სამსონა, შენ რომ არაფრად მაგდებ, პარიმანმა ქული მომიხალა, ბიძია!“

ო, ეს ივანიკა, აყლაყულა ივანიკა, ვაგონების გადამბმელი.

ის როგორ იყო, პიტველად რომ ჩამოვიდა ქიათურაში ივანიკა? მაშინ მისრედ მუშაობდა სამსონი. ვაეხარდა დიდიხნის უნახავი მეზობლის სტუმრობა.

წაიჭიფეს.

შეთვრნენ.

სამსონი სამორიგეოდ უნდა წასულიყო. ადგა ბანცალ-ბანცალით მოძებნა თავისი ფარანი, აიღო პეტარდები, ფერადი ალმები.

— რა დროშებია ეგ? — ჰკითხა ივანიკამ. სულ ახალგაზრდა იყო მაშინ ივანიკა.

— ამით, ჩე-ჩემო ბიძია, — უთხრა კარგა შემთვრალმა სამსონმა, — რამე რომ ი-იყოს, მა-ტარებელს გავაჩერებ.

ბევრი იცინა ივანიკამ.

— შენ რა მატარებლის გამჩერებელი ხარ, ანდა ტინჯით ვის გაუჩერებია, რომ შენ გააჩერო.

— ა-ა-არ გჯერა და დაე-დაენაძლევედი!

დანაძლევედნენ მოვრალეები.

მოდიოდა ჩქარი მატარებელი, რომელიც მხოლოდ დიდ სადგურებში ჩერლებოდა.

სამსონმა ასწია წითელი ალაში და, ჩუქ, ჩუქ, ჩუუქ, გააჩერა მატარებელი.

— ხო-ხოო ვითხარო! — ნიშნისმოგებით თქვა სამსონმა და ივანიკას ბეჭზე ხელი დაარტყა, — მოკაცვე თი-თითი!

მატარებელიდან გადმოხტა გზის უბნის უფროსი ორლოვსკი, შემანქანე, რევიზორი.

— В чем дело, что случилось? — მოკვივდნენ შეშინებულები.

— არა — არაფერია, — ნუ-ნუ გეშინიათ, — ჩაისლოკინა სამსონმა, — აგერ ივანიკა და-დამენაძლევა, ვერ-ვერ გააჩერებო, და მეც ავი-ლე და გავაჩე-ჩე-რე... ა-ამას თამაშობა გო-გონია რკინიგზა...“

სამსონი მოხსნეს და გზის მწმენდავად გადაიყვანეს...

თითქოს უფრო დიდდება, თანდათან ფართოვდება ის განათებული ქუჩრტუ-

ტანა და ათონის მონასტრის ეზოს ანათებს... ქალის განსაკვეთილი ხელთათმარის ხედება ბეჭეში სამსონს.

„ძალი მიაკვდეს სულში თადეოზ მღვდელს!“ — მოესმა სამსონს მამის ხმა.

მაშინ ყმაწვილი იყო სამსონი. ერთადერთი ვენახის საწამლავი მანქანა ჰქონდათ მთელ სოფელში. ხან ერთი უბანი წამლავდა ვენახს, ხან მეორე. თადეოზ მღვდელი პირიდან ცოფებს ყრიდა, ღვთის რისხვას უგზავნიდა გლეხებს, საუკუნო სატანჯველს პირდებოდა; ღმერთის დაგმობაო, ვის გაუგონია მოწამლული ღვინოო, როგორღა უნდა ვაყურთხოო.

გლეხები კი მინც არ იშლიდნენ; ვენახი რომ ჭიას არ შეექვამა და ორი წვეთი გასაყიდი ღვინო მოსვლოდათ, წამლავდნენ ვენახს. ერთ საღამოს მამა შინ დაბრუნდა. ილიმებოდა, თავისთვის იციანოდა.

— ბეჩა, რა სულელივით იცინი, რა დაგემართა?! — ჰკითხა გაკვირვებულმა ღვინო.

— აგერ მივდიოდი გზაზე, თადეოზ მღვდლის კარ-მიდამოს რომ ჩავუარე, რაღაც ხმა მომესმა ვენახიდან, საქონელი არ იყოს-თქვა, შევედი, შევედი და თადეოზს წავადექი თავზე. გითხრა, რას შევბოდა? საწამლავი მანქანა მოგვდო ზურგზე, აქანავებდა ზევით და ქვევით ხელს, და წამალს ასხურებდა ვენახს, კი ლორთქო ბალახით გამწვანებოდა წვერი. „ამას რას აკეთებთ, მამაო?“ — ვკითხე მე...“

ეს ამბავი არასოდეს არ გახსენებია სამსონს.

ერთი რამ აკვირვებს; — ამ ბოლო დროს, როგორც კი მოგონებებში ჩაიძირება, როგორც კი წისქვილის ქვა დაფქვავს იმ თეთრ წერტილებს და უეცრად განათდება, — უცნობი ხმები მოესმის, ვიღაც იცინის, ვიღაცეები კისკისებენ, ლაპარაკობენ, ხან ხმამალა, ხან ჩურჩულით. მერე ერთბაშად აყვირდებიან, მერე მხოლოდ ცალკე ხმა მოესმება, — ახალგაზრდული, ზარივით

ხმა, გოგოსი, ხან ბიჭის. ველარ გაურკვევია, წარსულისაა ეს ხმები? თუ არა. როგორ შეეჩვია ბოლო დროს სამსონს ცილს, ელოდება ხოლმე... მოლოდინისაგან იძაბება, სუნთქვა უხშირდება, წვალობს, და სიამოვნებს ეს წვალბა... გუდული! სად იყავი, გუდულო?

გუდული მარდანია თბილისის რკინიგზის სადგურზე მუშაობდა გაზეთების კიოსკში, ძველი მეგობარი, სამსონის კბილა. მიტუშა ეკითხებოდა:

— მართლა გაზეთებს ყიდდი, გუდული ბიძია?

— ვყიდდი რომელია, ქუჩა-ქუჩა დამქონდა. გაზეთი „კომუნისტი“ ჩემს მკლავზეა გაზრდილი, ბიძია.

გახსოვს, გუდულო?

გუდული ილიმება, თავს უქნევს.

და სამსონს ის ახალგაზრდული ხმებიც ესმის, ზარივით წყრიალა სიცილიც, მერე ერთმანეთში ითქვიფება ყველაფერი...

— ბოდიში, — ამბობს გუდული, — მე ამხანაგი ვარ, ამბის გასაგებლად მოვედლი!

— არ მაქვს იმედი, შევიღო, თუ მოსაბრუნებელი პირი ჰქონდა, აქამდე უნდა მობრუნებულიყო! — მოხუცი მძიმედ ჩადის კიბუზე, მარცხენა ხელი გულმოდგინედ ჩაუჭიდნია სახელურისათვის, არ უშვებს. ზედვე მიასრიალებს.

— ექიმს იმედი აქვს, გუშინაც ნახა, — თქვა ღუდანამ, — ეს ავადმყოფობა, იყო შემთხვევები, წლობით გაგრძელებულაო.

— რაღა ასეთი ავადმყოფობა და რაღა სიკვდილი! — დამწუხრებულაა მოხუცი. — ჯერ შვილის სიკვდილმა დასცა, წამოიწია, ის იყო სიცოცხლეს უნდა დაბრუნებოდა და, ახლა ცოლის გარდაცვალებამ დასცა. აწი წამოდგომა სსწაული იქნება...

ქუჩაში გამოვიდნენ.

— კარგად იყავით, შვილებო, — მოხუცმა ხელი ჩამოართვა ღუდანას და ჯაბას, — თუ ღმერთმა ქნა სასწაული და მოიხედა, შემატყობინეთ, თქვენს გაზრდას, მაშინვე შემატყობინეთ, ნუ

დაიზარებთ. მე რკინიგზის სადგურზე მომნახავთ, გუდული მარლანია იკითხეთ, — მოხუცს პასუხი არც ჰქონდაოდა თითქოს, შებრუნდა, ზურგზე ცალი ხელი შემოიღო, ცალი გააქან-გამოაქანა და მისი ასაკისთვის უჩვეულოდ სწრაფ ნაბიჯებს აუწყო. მოულოდნელად შეჩერდა. — თქვენ მეზობლები ხართ, ხომ?

— დიახ. არა, ჩვენ... — დაიბნა დუღანა.

— არ დაიზაროთ, მაღლი იქნება, — გაიშეორა მოხუცმა და გზა განაგრძო.

დუღანამ დაიმორცხვა, როცა მართლდარჩა ჯაბასთან, შემკრთალმა მიიხედ-მოიხედა, ნაცნობი ხომ არაფერ მიყურებსო. აღელდა, არ იცოდა რა მოხდებოდა ახლა, საით შესთავაზებდა ჯაბა წასვლას, რას გააკეთებდნენ, ან რის შესახებ ილაპარაკებდნენ. ეშინოდა, რამე არ ეთქვა ჯაბას, რაღაც არ ეთქვა ერთ-ბაშად...

— ჯაბა, შენ გაიგონე საწოლის ჰრიალი? — სახე შეიშფოთა დუღანამ.

— ავადმყოფის?

— როცა ეს მოხუცი შემოვიდა ოთახში, — დუღანამ ხელი გაიშეორა, გუდული მარლანია უკვე შორს მიჩანჩალბდა, — და როცა საშსონი იკითხა, მომეჩვენა, რომ საწოლი აჭრიალდა, შენ? შენ მოგეჩვენა?

— არა, — თქვა ჯაბამ, — მე ნამდვილად მომესმა.

— ნუ ამბობ რა! — წამოიძახა დუღანამ.

— რა მოხდა, ცოცხალია ადამიანი, გაიძრევა, აბა, რა იქნება!

— არასოდეს არ გაიძრეულა... მეშინია, ამაღამ აღარ დავწევები აქ — უეცრად რომ ადგეს და მკითხოს, ეინა ხარო? უჰ, ახლა მართლა შემეშინდა.

— რა თქმა უნდა, გკითხავს, და გაგადებს კიდევ ვარეთ, შენც გაგადგებს და რომელისაც მიყაოლებს.

— რომელის? შენ საიდან იცნობ რომელის? შენ რა იცი, რომ... რომელი...

— გუშინ ბიძაშენთან ვიყავი, ბენედიქტესთან.

— რა გინდოდა?!

— რედაქციის საქმეზე ცხუცი-სამსახურში. მერე შენ მიმიპატიე: მეგონა, შენ გნახავდი აქ... რომელის უთხრა: — ამაღამ უნდა ვაათიო ღამე დუღანასთან.

— ბენედიქტე ჩემი ბიძა არ არის, ჯაბა, მამა და ძია ბენო სხვადასხვა დედამამის შვილები არიან.

— მით უმეტეს!

— რა, მით უმეტეს?

— არაფერი...

— ისე მეცოდება რომელი, — განაგრძო დუღანამ, — ჯერ სულ ბავშვია და უკვე ამუშავებს ძია ბენო.

— ჰო, სულ ბავშვია, მაგრამ ძალიან კარგად ხატავს, განსაკუთრებით... ძალიან კარგად ხატავს, საერთოდ.

— ფული თავზესაყრელი აქვს ძია ბენოს, და მაინც ამუშავებს, ისეთი ნიჰერია და არ სწავლობს. არაფერი არ გამოვა მისგან.

— შენ რა იცი, რომ თავზესაყრელი აქვს ფული?

— ვიცი, ისეთი კაბა მიყიდეს, რომ...

— მე კი ორჯერ გავიგონე საწოლის ჰრიალი, — უეცრად შეცვალა საუბრის თემა ჯაბამ.

— მაშინებ! — შეკრთა დუღანა, — მაშინებ, ხომ?

— ჩემ მოტანილ ჟურნალში ბალმასკარადის ფოტოებს რომ ათვალიერებდი, და უეცრად შენი თავი რომ იცანი, ტაში რომ შემოჰკარი სიხარულისაგან...

— მერე? — თვალეზი გადიდებოდა დუღანას.

— მაშინ აჭრიალდა საწოლი პირველად.

— იქ აღარ დავიძინებ ამაღამ, საერთო საცხოვრებელში დავბრუნდები, ანდა... ვინ იცის, გოგოები რომ ვიკრიბებოდით და ისე ხმამალა ვიცინოდით, მაშინაც ინძრეოდა და აჭრიალებდა საწოლს, ანდა, პატეფონს რომ ვუქრავდით და ვცეკვავდით...

— რომელიც შენსავეთ მშინარაა?

— ალბათ. მთელი ღამეები არ სძია-

ნავს. გავიღვიძებ დილით და ფეხზე მხედება. აუცილებლად დაებრუნდება საერთო საცხოვრებელში!

— ნუ დაბრუნდები.

— რატომ?

— ასე მგონია, იმ მოხუცის წამალი ხმაური.

— ეგეთი წამალი ჯერ არ გამოგონია, — გაიცინა დუდანამ.

— ეს ყველაზე ძველი წამალია და ყველაზე უბნარი. ახლა მეც კი მჭირდება ეგ წამალი.

— ხმაური?

„შენი ხმა!“

— ხმაური, სირბილი, დაღლა, თორემ მომვლა რედაქციაში ჯდომამ.

— შენ იცი სირბილი? გამასწრებ მე?

— ეშმაკურად აუციმციმდა თვალები დუდანას.

— ოცი მეტრით გავიშვებ წინ და ცალი ფეხით დაგეწევი.

— ეგრე გგონია? ვნახოთ. მე თხუთმეტ წამში გავრბივარ ას მეტრს.

— ეს ალბათ, როცა თხუთმეტი წლისა იყავი. ახლა ოცდაორი წამი დაგჭირდება.

— არაფერიც, მე ოცდაერთი წლისა ვარ!

— მე — ოცდაოთხის, ჯაბა ალავიძე, ეურნალისტი, სასიამოვნოა თქვენი გაცნობა.

— თქვენიც, ავრეთვე!

— როგორ ბრძანდება თქვენი უსტუდენტესობა?

— როგორც თქვენი უმაღლესობა... ესე იგი, როგორც თქვენი უეჭურნალისტესობა!

— უჰ, რა ქართულად ეღერს! მე გირჩევდით, რედაქციაში მოწყობილყავით სტილისტად.

— რედაქციაში მუშაობს ერთი ჩემი ნაცნობი ვაჟი, რომელიც მოკლა სულ სკამზე ჯდომამ.

— იმ ვაჟს ყოველდღე უნდა ნახვა ერთი გოგოსი, თუმცა იცის, რომ არა აქვს ამის უფლება, და აინტერესებს, ექნება თუ არა ოდესმე?

— ჯაბა, ჯაბა! — წამოიძახა დუდა-

ნამ, — აბა, დამანახე სად წერია აშენების თარიღი? აიენიდან ეუწყურებ ხალხზე და... — დუდანა ოპერის შენობისაკენ მიბრუნებულიყო.

ჯაბამ მზით შეყვითლებულ ფასადს გახედა, ვერ გაბედა დუდანას მხარზე დაედო ხელი.

— სამ დიდ წრეს ხედავ? — ხელი გაიშვირა, — განაპირა წრეების კუთხეებთან, ზემოთ, პატარა წრეებია...

— ვერ ვხედავ.

— ორნამენტებში იკარგება, კარგად დააკვირდი.

— ვერ ვხედავ, ჯაბა.

— დიდ წრეებს ხომ ხედავ?

— კი.

— განაპირა წრეებს?

— ვხედავ.

— მათ ზემოთ, დიაგონალურად, პატარა წრეებია, მარცხენაში ამოჭრილია — „18“, მარჯვენაში — „87“, 1887 წელი.

— ალბათ თვალს მაკლია, ვერ ვხედავ, — და თითქოს თავისი ნათქვამის გასაბათილებლად ჯაბას შემოანათა ამფორი-აქებული თვალები.

— მაშინ გადავიღებ და მერე ფოტოსურათზე დაგანახებ მაგ წარწერას, — ჯაბამ პიჯაკის ჯიბიდან აპარატი ამოაცურა.

— ჰო, მართლა, გუშინწინ ვიღაც კაცი ამოვიდა ჩვენი სახლის სახურავზე, ოპერას იღებდა, მოსკოვიდან ვარო, ეურნალიდანო.

„ვიტალი!“

— მერე მოხოვა, თქვენს აივანზე ოუ შეიძლება გასვლაო, გავიდა და იქიდანაც გადაიღო.

„მერე შენც გადაიღო.“

— მერე მეც გადამიღო, მისამართი ჩაიწერა, აუცილებლად გამოგიგზავნითო, ისეთი კარგი ბიჭი იყო...

— იმასაც მოეწონე?

— რა ვიცი — დაიმორცხვა დუდანამ.

— ჩემი მეგობარია ის ბიჭი!

— რა იცი შენ?

— ჩემი მეგობარია, რა ცოდნა უნდა!

— რა იცი-მეთქი, რომ...

— წინა საღამოს აპირებდა გადაღებას სწორედ თქვენი სახლიდან, მეორე დღისთვის გადასდო. ჩვენი რედაქციის სტუმარია.

— მართლა, ჯაბა? მაშინ სთხოვე რა, ნამდვილად გამოგიგზავნოს ჩემი სურათი.

— აუცილებლად, — ჯაბამ აპარატი ხელში შეათამაშა, — მე აღარ გადაგიღებ, დღეს შენს გადაღებას ვაპირებდი, მაგრამ ვიტალის ვერ ვაჭობებ.

— არა, არა, რას ამბობ, ვადაშილე, ძალიან გთხოვ, შენ ნამდვილად მომცემ სურათს, ვადაშილე ხომ, ჯაბა?

— სად წავიდეთ? — ჯაბას ესიამოვნა დუდანას დაეინებულ თხოვნა.

— იცი, სად? ან ბოტანიკურ ბაღში, ან... — დუდანას ფეცვა მწვანე, უსაყულო ჯაბა, მკიდროდ შემოტმასნული. შალალ, ცოცხალ ღეროს ჰგავდა დუდანა, და ამ ღეროზე, თითქოს ეს ესაა, ყვავილებივით გაფურჩქენილიყო ორი ლურჯი თვალი, — ...ანდა, მთაწმინდაზე, კარგი, ჯაბა? — ლურჯი ყვავილები წუთით გაქრა და მერე უფრო ფართოდ გაიფურჩქნა, — იქნებ არ გინდა? დრო არა გაქვს იქნებ?

— წავიდეთ! — თქვა ჯაბამ.

ისინი შეტრიალდნენ და ხალხით სავსე პროსპექტს დაჰყვნენ. კვირა დღე იყო, ალბათ შემოდგომის ერთერთი უკანასკნელი თბილ დღეთაგანი. ფილანჯანი მოფარული იყო ქადრის დამქნარი ფოთლებით და ქალაქელები სიამოვნებით მიტოპავდნენ ამ მშრალ მდინარეში, საყუთარი ფეხისხმა აჯადოებდათ, ოდესღაც სოფლების ბილიკებზე მიტოვებული და მიიწყებულნი. ერთი წუთით რომ გაჩერებულყო და გატვრენილიყო მთელი ტრანსპორტი, რომ გამოეთიშათ ბოძებზე მიამაგრებული ვერცხლისფერი რადიორეპროდუქტორები, ტყის ნაზი შრიალი ჩაურბენდა და ამოურბენდა პროსპექტს.

ჯაბამ რამდენჯერმე მოსინჯა ჯიბეში ერთადერთი თუნჩიანი. ეშინოდა ტაქსების გაჩერებასთან გავლა, თავისუფალი ტაქსი რომ დახვედროდათ და დუდანა

ჩასაჯღომად გაწეულიყო, ეს ფული არ ეყოფოდა მთაწმინდის პლატომდე ასასვლელად. ფუნიკულორის ქვედა სადგურამდე შეიძლებოდა ტაქსით ასვლა, მაგრამ მერე დუდანას რომ წყალი მოეთხოვა, ან ნაყინი?

— მოდი, რა გაჩვენო! — თქვა ჯაბამ, დუდანას მკლავში ხელი გამოსდო და რკინისგისოსებით მოორნამენტებულ სადარბაზო შესასვლელისაკენ წაიყოლია.

— სად მიგყავარ?

— მოდი, ნახე!

ისინი ღია კარში შეჩერდნენ. მარმარილოს იატაკი რვაქიმიანი ვარსკვლავების მოზაიკით იყო მოხატული. ზღურბლთან ქვაში ჩაქედილი ყვითელი ლითონის გაცრეცილ-გაპრიალებული ასოებით ეწერა „Andreolletti“ — იტალიელი მარმარილოს მწარმოებლის გვარი.

— აბა, მოხურე კარი!

— რატომ? — გაუკვირდა დუდანას.

— მოხურე და ნახავ!

დუდანამ ხელი ჩასქიდა სახელურს და თავისკენ მოსწია, ზანტად დაიძრა მძიმე კარი და უეცრად ამღერდა, სასიამოვნო ეღერა გამოსცა. დუდანამ სწრაფად უშვა ხელი და გაოცებულ-გაღიშებული თვალები მიაპყრო ჯაბას.

— რა არის?

— აბა, თუ იტყვი, რა და რა ნოტაა?

— საიდუმლოს უცბად გახსნა არ უნდოდა ჯაბას.

დუდანამ მხრები აიჩჩა, თავი გაიქნია, არ ვიციო.

— მი და ლა, კვარტა, — თქვა ჯაბამ, — ამ ინტერვალით იწყება „ინტერნაციონალი“, — ჯაბამ წაიძვრა „ინტერნაციონალის“ დასაწყისი, — მარშა „აიდადან“, — ესეც წაიღიღინა, — ჩვენი ქვეყნის ჰიმნი. საერთოდ, კვარტა მხნე, გამორულ განწყობილებას ჰქმნის. ამიტომ იყენებენ კომპოზიტორები მარშებისა და ჰიმნების წერისას. გადაცემა დამთავრებულია. შემდეგი გადაცემა მოისმინეთ პარასკევს, დღის 11 საათსა და 30 წუთზე!

— შეკითხვების გამოგზავნა შეიძლება?

— კი, ბატონო, გამოგზავნეთ!

— გიგზავნით: როგორ მღერის კარი?

— აქ საქმე გვაქვს სრულიად შემთხვევით მოვლენასთან. ასე ვთქვათ, ინდუსტრიულ სტიქიურობასთან, კრიალებს კარის ზედა და ქვედა საკიდი.

— მეორე შეკითხვა: საიდან იცით, რომ ეს მი და ლა არის?

— დავიმახსოვრეთ, სახლამდე ვირბინეთ და პიანინოზე შევამოწმეთ!

— თქვენ შინ პიანინო გაქვთ?

— დიახ, ძველი, დანჯღრეული, მაგრამ უკვდავი.

დუღანას გაეცინა.

— ვინ აღმოაჩინა ეს მომღერალი კარა?

— მე. ეს ჩემი პირველი აღმოჩენა გახლავთ, ჯერ კიდევ მოწაფეობის დროინდელი.

— განა მეორე აღმოჩენაც გაქვთ?

„მეორე შენ ხარ!“

— დიახ, მეორეც მაქვს — მე ვფიქრობ, როცა ადამიანი ბედნიერია, როცა მხნედ გრძნობს თავს და რაიმე გმირული გადაწყვეტილების წინაშე დგას, მისი ძარღვებიც კვარტას ინტერვალავით არის მომართული, მისი სხეულიც მღერის!

— ეს უკვე მეორე გადაცემა გამოვიდათ! მალე დადგა პარასკევი...

— რას იზამთ, როცა მსმენელები ასე დაინტერესებულნი არიან...

— ჯაბა, მართლა მითხარი, როგორ მღერის ეს კარი?

— რა ვიცი, ალბათ შემთხვევით ისეთი სიმძიმე აქვს კარს, რომ სიმებივით ჰკიბავს საკიდებს, და უსიამოვნო კრიალის მაგივრად, მუსიკალურ ბგერას გამოსცემს.

— შენ ძველი თბილისელი ხარ...

— მაქვს პატივი.

— ისიც კი იცი, რომელი სახლის კარი როგორ კრიალებს, შენ ახლოს ცხოვრობ აქედან?

— რატომ შეკითხები?

— სახლამდე ვირბინე და პიანინოზე შევამოწმეო...

— კი. აი, აქ ჩაუხვევს წახვალ კარი-დაპირ, კიდევ ერთხელ ჩაუხვევ და ჩემს სახლს დაეჭახები.

— ჯაბა, მითხარი კიდევ რამე!.. რაც მე არ ვიცი...

ჯაბამ სწრაფად მოაბრუნა თავი დუღანასკენ. საოცარი იყო, მაგრამ ათერთოლა მისმა ხმამ, ამ უბრალო სიტყვებში, ამ სულ უბრალო სიტყვებში, — „...მითხარი რამე.. რაც მე არ ვიცი...“ გული აუჩქროლა. თითქოს ქვეყნის სხვადასხვა კიდეზე ცხოვრობდნენ, და უეცრად, როგორც ზღაპრებში ხდება, ერთმანეთის გვერდზე აღმოჩნდნენ. თითქოს ეს იყო ჯადოქრის დარიგება; — ვინც ამ სიტყვებს წარმოთქვამდა, ყველას თავს შეაყვარებდა. დუღანა იხსენებდა, იხსენებდა ამ სიტყვებს, ვადიოდა წლები, საუკუნეები... და ასლა შემთხვევით გაახსენდა. და ჯაბა უეცრად გაჩნდა მასთან, და ცხადად იბილა აქამდე ოცნებაში მოღაანდებული საყვარელი ქალი.

— ჯაბა, მითხარი, აღარაფერი იცი?

— ისეთი რამ ვიცი, მთელი სიცოცხლე რომ გელაპარაკო, მაინც დამჩნება სათქმელი.

— მაშინ დაიწყე ახლავე!

მუხლები წაერთვა, დუღანა კი არა, ვილაც სხვა ქალი ლაპარაკობდა, დუღანას თვალეებში მცხოვრები მკლავში გამოსდო დუღანას ხელი, და თითქოს მისი სისხლი გადაიღვარა დუღანას ძარღვებში, მოიარა ქალის სხეული და ისევ უკან დაუბრუნდა ჯაბას. და სისხლმა მოიტანა დუღანას საიდუმლო, საამოდ შემაშფოთებელი ამბავი...

დუღანამ უბიძგა რკინის ორნამენტებით შეჭაფუნულ მძიმე კარს, ჯადოქრის სასახლის კარს, და ამღერდა კარი, აქღერდა ორი ნოტა — ორი ადამიანი, ჯადოქრის მიერ უხსოვარ დროს დატყვევებული და ბგერებდალ ქცეული.

კარი გაჩერდა. გაქრა სიმღერის ხმა და იმავე წუთს სასახლეს განშორდა ულამაზესი გოგონა და მოხდენილი ქა-

ბუცი — ათასი წლის შემდეგ ჯადოქარმა ისევ აღამიანებად აქცია ბგერები, რადგან იყო ერთი ულამაზესი დღეთაგანი ჭეყნის გაჩენის წუთიდან.

— იცი რა, — თქვა ჯაბამ, — მე გამბობ ერთ ზღაპარს.

— ზღაპარს?

— ჩემს გამოგონილს. მისმინე... იყო ერთი პატარა გოგონა...

— ჰო, — თავი დაუქნია დუდანამ, თითქოს ნებას რთავდა, რომ ზღაპარში ერთი პატარა გოგონა ყოფილიყო.

— ისეთი პატარა, რომ ფანჯრის რაფას ვერ წვდებოდა, და ამიტომ მხოლოდ ცას ხედავდა. დილით მზეს უღიმოდა, აღმა-დაღმა მიმავალ ღრუბლებს შორიდან ხელს უქნევდა, მერე თვალეში დაუნაღვლიანდებოდა, ნანობდა, რომ მათთან თამაში არ შეეძლო. ღამითაც იგივე მეორდებოდა, ისევ ცას გასცქეროდა, რადგან ძალიან პატარა იყო და ფანჯრის რაფას ვერ წვდებოდა. შეპყრებდა მბრწყინავ ვარსკვლავებს, ხან ნამგალა, ხან სავსე მთვარეს, და ეგონა, რომ ქვეყნად მხოლოდ ცა იყო, უსაზღვრო და უნაპირო ცა. ერთადერთი, ვინც მის ოთახში შემოდებოდა, წვიმა იყო, ვერავინ აღწერს, როგორ უხაროდა გოგონას წვიმის მოსვლა; ფანჯრიდან შემოქრილ მსხვილ წვეთებს ლოყებს უშვერდა, კისკისებდა, ეთამაშებოდა და ეცეკვებოდა მხეფების ნაკადს. მერე, როცა წვიმა წავიდოდა, გრძელ ნაწნავებსა და კაბას იწურავდა. და ეგონა, რომ წვიმა მისი სახლის ქვემოთაც თავის გზას ცაში აგრძელებდა.

გადიოდა დრო. გოგონა ნელ-ნელა იზრდებოდა, უკვე ნიკაპსაც უწვდენდა ფანჯრის რაფას.

ერთ მშვენიერ დილას კი გოგონამ გაიღვიძა, ფანჯარასთან მიიღბინა და ალტაცების ძახილი აღმოხდა; — მან დაინახა, რომ ქვემოდან ცას მთები შედგებოდა, ფერდობებზე ნაირნაირი ყვავილები ხარობდა, დაინახა მოშრიან ზეები, ბუჩქები, პეპლები, ტოტიდან ტოტზე მოხტუნავე ჩიტები...

— და პატარა გოგონები, — თქვა დუდანამ.

— არა, — ხელი გაიქნია ჯაბამ, — ჩემს ზღაპარში მხოლოდ ერთი გოგონა ცხოვრობს.

— მეტი არავინ? ბიჭი?

— მეტი არავინ, გოგონა და შადრევანი!

— შადრევანი?

— ჰო, მისმინე...

ფანჯრის რაფაზე შესკუპდა გახარებული გოგონა, ქვემოთ გადაიხედა და უეცრად თვალეში გაუფართოვდა განცვიფრებისაგან, ლამაზ პარკში მან დაინახა წვიმა, რომელიც ქვემოდან ზემოთ მიჩქვოდა. ასეთი რამ არასოდეს არ ენახა გოგონას. ის წვიმა სულ სხვანაირი იყო; უფრო ძლიერი, უფრო ლამაზი, მზის სხივებზე ათასფერად ბრწყინავდა და, გოგონას ძალზე, ძალზე მოუნდა მასთან თამაში.

შადრევანმაც დაინახა გოგონა, მოეწონა, მოიხიბლა მისი სიმშვენიერით, თან იგრძნო, რომ გოგონას მასთან თამაში უნდოდა.

ამოიწვერა, ამოიზარდა შადრევანი, ფანჯრის რაფას უწია მისმა მჩქეფარე ქავლმა და გოგონას მიმართა:

— მოდი, ჩაგიყვან!

გოგონას ჯერ შეეშინდა, მერყუობდა. მერე ცალი ფეხით შედგა შადრევანის ქავლზე, მერე მეორეთი.

შადრევანი თანდათან დადაბლდა, ჩავიდა, ჩავიდა და პარკში ჩაიყვანა გოგონა.

და დაიწყო თავბრუდამხვევი, თავდამავიწყებელი ცეკვა. შადრევანი მალდა ისროდა გოგონას, მერე პაერშივე იჭერდა, გოგონა ხან წნელივით შემოერთყმოდა გარშემო, ხან ჩაეხუტებოდა, ხან ცალი ფეხის წვერით შედგებოდა ზედ. გატაცებით ცეკვავდნენ შადრევანი და გოგონა. ამ უზომო სიამოვნებისაგან ლამის იყო გონება დაქარაგვოდა გოგონას, მას აღარ ახსოვდა ცა, ბრწყინვალე მზე, ქათქათა ღრუბლები...

უეცრად ზემოდან, მთის ფერდობიდან, მისუსტებული ძახილი მოისმა:

— გო-გო-ნაა! მო-დი, გო-გო-ნაა!

— ვინ ეძახდა? — ველარ მოითმინა დუღანამ.

— გოგონამაც ეგ ჰკითხა შადრევანს. შადრევანმა უპასუხა:

— ერთი მინგრეული საგუბარია, ნუ მიაქცევ ყურადღებასო! — და კვლავ ჰაერში შეათამაშა გოგონა.

მაგრამ ძახილი განმეორდა. ახლა ის უფრო მუდარას გამოხატავდა:

— გო-გო-ნაა, მო-დი ჩემთან, გო-გო-ნაა!

— წავალ! — თქვა გოგონამ და ფერდობისაკენ გაიხედა.

— რა გინდა, ხომ გეუბნები, ერთი მინგრეული ბინძური საგუბარია-მეთქი. — გაუშეორა შადრევანმა.

— უნდა წავიდე. მე არასოდეს არ მინახავს საგუბარი.

გოგონამ მთის ფერდობი აირბინა და საგუბართან შედგა. მრგვალი საგუბარი იყო, მიწიდან კოშკით ამოწვდილი. შიგ ოდნავ ირხეოდა მღვრიე წყალი, წყლის ზედაირზე გამხმარი ფოთლები და ხის ტოტები დაცურავდნენ, საგუბარის ძირიდან რკინის მილი გამოდიოდა და მიწაში იკარგებოდა.

— ვინა შენ იყავი, რომ მეძახდი? — თითქოს გოგონას არ უნდოდა, რომ ეს ასე ყოფილიყო.

— ჰო, — ამოიოხრა საგუბარმა, — მე ვიყავი.

— მერედა, ასე ულამაზო ხარ?

— ჰო, ასე ულამაზო ვარ!

— სულ ასე ჰუქუქიანი?

— ჰო, — ამოიკენესა საგუბარმა, — სულ ასე ჰუქუქიანი.

— სულ ასე უმოძრაო?

— ჰო, სულ ასე უმოძრაო.

საგუბარს თანდათან ხმა ეკარგებოდა, თითქოს რტყვენოდა თავისი სიმახინჯის.

— მაშინ შენ ცეკვა არც გეცოდინება.

— არ ვიცი, გოგონა, მაგრამ დარჩი ჩემთან და...

— ვერ დავრჩები! — გოგონამ ქვემოთ, შადრევანისაკენ გაიხედა. ის ისევ

მიჩქედა ცისკენ და ათასფერად ბრწყინავდა მზეზე.

— დარჩი, გემუდარები, ჩემთან არასოდეს მოსულა შენისთანა კარგი გოგონა! — თქვა საგუბარმა.

— ვერ დავრჩები, მე ცეკვა მინდა!

— სულ მარტო ვარ, ყველასაგან მიტოვებული, — განაგრძობდა საგუბარი. — დარჩი ჩემთან.

— არა, უნდა წავიდე, მე შადრევანთან ყოფნა მინდა! — გოგონა შემოტრიალდა და ფერდობზე დაეშვა.

საგუბარმა ამოიგმინა. ჰქვითინიც კი წასკდა. უეცრად დადუმდა. მერე რაღაც ბოროტული ხმა აღმოხდა.

ქვემოთ, პარკში, კვლავ თავდავიწყებით ცეკვავდნენ გოგონა და შადრევანი.

— ვნახოთ, ვნახოთ, — მუქარით ჩაიბუებუყა საგუბარმა და უეცრად რკინის მილზე დატანებული დიდი, ენგია-ნი ონკანი შემოტრიალდა.

და ქვემოთ, პარკში, შადრევანს მუხლი მოეკეცა, ოდნავ დადაბლდა, მაგრამ იგი კვლავ გატაცებით აცეკვებდა გოგონას.

— ჭრ! — გაისმა ისევ ონკანის ხმა და შადრევანი განახევრდა, — ჭრ! — მერე თითქმის მიწას განერთხო შადრევანი და ბოლოს სულ გაჭრა.

— ხე, ხე, ხე, — ახარხარდა საგუბარი.

— რა ბოროტი ყოფილა! — თქვა დუღანამ.

— მოიცა, მისმინე...

გოგონა განცვიფრებული იდგა აუზის წინ, თვალებით დაეძებდა თავის შადრევანს. მერე გარშემოუარა აუზს, შიგ ჩაიხედა, ცას ახედა, აღარსად იყო ლამაზი, მომხიბვლელი შადრევანი.

და გოგონას ტირილი წასკდა. ტიროდა გულამოსკენილი. ცხარე ცრემლებს აფრქვევდა.

— ხე, ხე, ხე — ხარხარებდა საგუბარი. მაგრამ უეცრად მის ყურთასმენას გოგონას ტირილის ხმა მისწვდა. ენა ჩაუვარდა, გაინაბა, დიდხანს იყო ჩუმად. გულს უკოდავდა გოგონას საცოდლობა.

— ეჰ, — ამოიხრა ბოლოს, — ამას მე ვერ გავეძღვებ... არ შემძლია... ეჰ...
— და მერე ისევ გახსნა ონკანი? —
ველარ ითმენდა დუღანა.

— ჰო...

— თუ ახლა მოვიგონე?

— არა, არ მომიგონებია, თავიდანვე ასე იყო... დიდი, ჩაქანგული ონკანი შეირხა, ჯერ ოდნავ შეტრიალდა, თითქოს მერეუბნად საგუბარი, მერე ხმა-მალდა აჭრიალდა.

— ჰრრ! — და შადრევანმა კვლავ თავი ამოჰყო.

— ჰრრ! — და შადრევანი კვლავ მუხლში გაიმართა.

და ისევ ლაღად ასრიალდა ცისკენ შადრევანი, ისევ აიტაცა აკისკისებულო, გახარებული გოგონა საცეკვაოდ.

— ეჰ, — ყრუდ ამოიხრა საგუბარ-მა და დადუმდა.

თანდათან ქვემოთ იწვედა საგუბრის ზედაპირი, ქვის კედელზე სველი ზო-ლი თანდათან მატულობდა.

გოგონა და შადრევანი თავდავიწყე-ბით ცეკვავდნენ.

— სულელი ყოფილა! — წამოიძახა დუღანამ.

— ვინ?

— საგუბარი!

— ჯერ თქვი, ბოროტი ყოფილაო, — შენიშნა ჯაბამ.

— როცა წყალი შეუწყვეტა, ბოროტი იყო.

— და როცა ისევ გააცოცხლა შადრე-ვანი — სულელი?

— ჰო, იმიტომ რომ... — დუღანა შეყოვნდა, მერე გადაწყვეტით თქვა, — საერთოდ, არ უნდა მომხდარიყო ეგ ამ-ბავი და აღარ ჩაიდუნდა ბოროტებას... არც — სისულელეს.

— არ უნდა მომხდარიყო, მაგრამ ხდება!

— ზღაპრებში.

— ცხოვრებაშიც ხდება ხოლმე.

— ჩავსხდეთ ავტობუსში? — შეჩერ-და დუღანა. ისინი რუსთაველის კინო-თეატრის წინ იდგნენ.

— თუ დადლილი არა ხარ, ფეხით წაივდიეთ.

„ავტობუსში უნდა დაგმუნჯდეთ“
— წაივდიეთ. მართლა შენ გამოიგონე ეგ ზღაპარი? ჰოო? შენ ვინ ხარ, ჯაბა... შენ ვინ გინდა იყო, საგუბარი, თუ შადრევანი?

— არ ვიცი, ჯერ არ ვიცი, რომელად ვარ დაბადებული.

— მაინც?

— არ ვიცი... — ხელეები გაშალა ჯა-ბამ.

— მე კი შადრევანს შევიყვარებდი... თვითონ შეამჩნია გოგონა, ამოვიდა ფანჯარასთან, თვითონ სთხოვა, ჩამო-ქვევო...

— მაგრამ წყალი რომ დაუწრიტოს საგუბარში?

— არ დაუწრიტაქს, მე ისე მოვიქცე-ვი, რომ არ დაუწრიტაქს, — ისე თქვა დუღანამ, თითქოს რწმენა ჩაუნერგა თავის თავს, და უეცრად ჯაბას ჰკითხა, — ძალიან ნაწყენია გურამი ჩემზე?

„რალაც მოხდა!“

პირველად ამ აზრმა გაუელვა ჯაბას გონებაში. ახლა უნდა ეცრუა დუღანას წინაშე, მიუხედავად იმისა, რომ არა-ფერხი არ იცოდა.

— არა, არც ისე.

— ესე იგი, მაინც ნაწყენია, ხომ?

— ჰო, ასე ვთქვათ...

„რატომ გაახსენდა ასე მოულოდნე-ლად გურამი? რალაც მოხდა, რაც მე უნდა ვიცოდე და არ ვიცი“.

— ხომ სწორად მოვიქციე მე, ჯაბა?

„სწორედ მოქცეულა!“

— რა თქმა უნდა...

„უარი უთხრა კინოში თამაშზე, თუ?“

— რაო, როგორ გიამბო?

— მიაბმო ისე... ალბათ ისე, როგორც მოხდა.

— მაინც?

— მიაბზე შენ და გეტყვი, თუ გუ-რამმა რაიმე იცრუა.

„საიდან მოფრინდა ეს სიტყვა? მა-ინცდამაინც, რატომ უნდა ეცრუა გუ-რამს?!

— არა, შენ დაიწყე და მე გეტყვი...

რად, არ ვიცოდი, რომელი საათი იყო?

— არა, ეგ არ უთქვამს.

— მაშ, მთვრალი ვიყავიო?

— არა.

— აბა?

— არც ეგ უთქვამს.

„... თუ უარი უთხრა უფრო მნიშვნელოვან ამბავზე? ნუთუ გურამი... ისე...“

— მაშინ მე გაიპობ: ინსტიტუტში მოვიდა ჩემთან, მანქანით იყო...

— ნუ ყვები, დუღანა!

დუღანამ გაკვირვებით ამოხედა.

— ნუ ყვები; გურამს არაფერი არ უამბნია ჩემთვის, მე არაფერი არ ვიცო.

— არაფერი უამბნია?!

— ალბათ მიაშობდა, რომ შემხვედროდა...

— მაშინ რატომ არ გინდა, მე მომიხსენო?

— კარგი. გისმენ.

დუღანამ თავი ჩაღუნა. დადუმდა. მთელ პროსპექტზე თითქოს მხოლოდ მისი ფეხსაცმელების კაკუნი ისმოდა.

— სად მივდივართ ჩვენ? — თითქოს თავისთავს ჰკითხა დუღანამ.

— კომკავშირის ხეივანზე ავიდეთ, ან ბოტანიკურ ბაღში. იქ კარგი სურათები გამოვა.

— ჯაბა, ის ზღაპარი მართლა შენ გამოიგონე?

— ჰო, მგონი მე გამოვიგონე.

— როგორ?

— ვიჭექი ბაღში შადრევანის წინ და...

— წერდი?

— არა, ვფიქრობდი.

— რაზე?

— ყველაფერზე, ჩემზე...

— მერე?

— მერე ვილაც გოგონა დადგა შადრევანის წინ და დიდხანს უყურებდა.

— და შეგშურდა?

— ჰო, ცოტა.

— შენ სულ არ გიყურებდა?

— არა.

— ჯაბა!

— ჰო!

— ის გოგო მოგეწონება, ვინც ურადლებას მოგაქცევს? *არცნაურად გიზღვიოთქა*

— რა ვიცი.

— ყურადლებას კი არა, ვისაც მუდამ შენთან ყოფნა ენდომება?

— თუ კარგი გოგო იქნა — კი. — ჯაბა გრილმა და სწრაფმა მდინარემ გაიტაცა, ატივტივებულს მიაქანებდა, სული ეგუბებოდა...

— ჯაბა... არ გაგეცინოს, ხომ არ გაგეცინება? ჩემთვის არასოდეს არავის არ უთქვამს, თუ როგორი ვარ მე არ ვიცი როგორი ვარ. ესე იგი, არ ვიცი, როგორი ვიხანვარ, როგორ გამოვიყურები თქვენთვის, ბიჭებისათვის... ჯაბა, მითხარი როგორი ვარ, არ დამიშალო.

— შენ ძალიან კარგი გოგო ხარ, ალბათ უფრო კარგი, ვიდრე მგონია.

დუღანამ გაიღიმა. დიდხანს მიაბიჯებდა ასე გაღიმებული.

— ახლა შენ მკითხე.

— რა გკითხო?

— მკითხე, როგორი ბიჭი ვარ-თქო.

— როგორი ბიჭი ვარ, დუღანა?

— შენ ძალიან კარგი ბიჭი ხარ, ჯაბა! სიცილი დაიწყეს.

— მაგრად შევაქეთ ერთმანეთი, — თქვა ჯაბამ.

— გუშინწინ ვიჭექი ოთახში მარტო და ვფიქრობდი...

— მარტო რატომ, ის მოხუცი არ იწვა თავის ლოგინში?

— ჯაბა, ნუ გამახსენებ რა, იმ მონახუტს... ვიჭექი და ვფიქრობდი, რა უცნაურია-მეთქი, ასე სწრაფად, ასე უცბად რატომ დავეხლოვდი, რა არის მიზეზი-მეთქი.

— ვის დაუახლოვდი.

— მე მგონია, დიდი ხანია, ძალიან დიდხანია, ვიცნობთ ერთმანეთს. ნამდვილად კი ერთი თვეც არ გასულა. ჰოდა, მერე მივხვდი — იმ საღამოს რომ არ მოსულიყავი ჩვენთან, აი — ვითომ რაღაც რომ დაგეკარგა... იმ საღამოს რომ არ მოსულიყავი, მე მაშინ... მე მაშინ ყვავილს არასოდეს არ გაჩვენებდი, არასოდეს. რაღაც უნებურად ვიჩვენე. ის ყვავილი ისე მივიღე, როგორც ხმა-

მალა ნათქვამი ხოტბა. მე ხომ არ მეგონა, თუ ოდესმე კიდევ შეგხვდებოდი. ჰოდა, რადგან იმ ხოტბის შენახვა შეიძლებოდა, შევინახე.

— გურამს რატომ აწყენინე, უხოტბოდ ხომ არ მოვიდა? — ჯაბას უგერგილოდ გაეღიმა. ხუმრობამ ვერ შენიღბა ფარული ფიქრი, წამოწითლდა, მიხვდა, რომ თავი გასცა. იგრძნო, დუღანას პასუხისთანავე უფრო გამომზეურდებოდა მისი შეკითხვის ფარული აზრი, და უეცრად შემთხვევამ იხსნა:

— დუღანა, დუღანა, გაიხედე, გაიხედე ჩქარა!

პროსპექტზე ლურჯი ავტობუსი მიქროდა. ორივე კარი მიხურული იყო, წინა კარს ორი სქელი ნაწნავი დაეჭირა და შიგნით აღარ შეეშვა. მიქროდა ავტობუსი და მიაფრიალებდა წაბლისფერ ნაწნავებზე წაპერილ ორ თეთრ ბაფთას.

— ალბათ, კისკისებს ახლა ის გოგონა! — ამბობდა ჯაბა.

— ჰო, კისკისებს და, შეიძლება, სიმწრისაგან ცრემლიც კი მოსდის, — ვაჩუქდობდა დუღანა.

— ხალხი უყვიროს ალბათ მძღოლს, კარი გააღეო.

— ზოგი უყვიროს კარზე გააღეო, ზოგი აფრთხილებს, კარი არ გააღო, თორემ გადავარდებოა, და გოგონასთვის ხელი აქვთ ჩაჭიდებული.

— ჰო, დავობენ შიგნით, და ვერ ხედავენ, რა ლამაზია ბაფთებიანი ავტობუსი.

— მორთულ-მოყაზმულ ცხენს ჰგავს.

— შენ გჭონია ოდესმე ნაწნავები?

— არა... ვინ დამიწნავდა.

ავტობუსი თვალს მიეფარა.

— ჩქარა წავიდეთ, თორემ იღრუბლება, — ცას ახვდა ჯაბამ, — სურათებს ვეღარ გადავიღებთ.

და მას მოაგონდა თავისი ერთერთი პირველი ჟურნალისტური ინფორმაცია. „განთიადში“ დაბეჭდილი — კინოგადამღები ჯგუფი ბარათაშვილის აღმართზე, სინათლის ამრეკლავი ვერცხლისფერი დაფები, ჩამქრალი „ოუპიტერები“, დაგრიმული ყავისფერლოყება და წითელტუჩა მსახიობები. და რეჟისორი. მზეს ელოდებოდა, რომ გადაღება დაეწყა.

და ისევ გურამის სახე დაუდგა თვალწინ.

და და რამისობი

— ჯაბა, გაიღვიძე, ბიჭო!

ბურანში მოესმა დედის ხმა. ვერ მიხვდა, საიდან ეძახდა, რომელი მხრიდან. უკუნ სიბნელეში მიტურავდა ჯაბა, ხელფეხგაუნძრევლად მიტივტივებდა, და ეშინოდა, ერთბაშად არ ჩამქვლეულიყო ამ წყვილიადის ფსკერზე.

— ვისია ეს ეაკეტი?!

გაიღო პატარა სარკმელი, თითქოს რაღაც ძალამ შემოგლიჯა და ჯაბას გონება თეთრად გადაიბენტა.

„მეძინა“, — გაიფიქრა მან.

მაგრამ თვალებს ვერ ახეღდა, ეზარებოდა თვალების გახელა, შხოლოდ წარბები ეწყოდა მალა, თითქოს ცდილობდა ქუთუთოებიც აეტყუებინა.

პირველად „განთიადში“ დაბეჭდილი 3. „მნათობი“, № 6.

ფოტო გაახსენდა. ინსტიტუტის დერეფანში, ნიღბებიან გოგოებს შორის, დუღანა ზის, დერეფნის ფანჯრიდან ქვემოთ, დარბაზისაკენ იყურება. ეს ფოტო მოიმიზეხა, კიდევ ერთხელ რომ ენახა დუღანა. მერე ის მოხუცი მოვიდა ავადმყოფის სანახავად, გუღული, თუ რა ერქვა? შემატყობინეთო... მერე დუღანას უნდოდა, ჯაბა შადრევანი ყოფილიყო... რამდენი სურათი გადაუღო კომკავშირის გორაზე! ნეტავ კარგი გამოვიდეს!

— ყველა დაბეჭდე, ჯაბა, სუყველა, მერე მე ამოვარჩევ!

შორიდან ისმოდა ჩანჩქერის ხმა.

— ჩავიდეთ! — თქვა ჯაბამ.

— რომ იწვიმოს? ველარ ამოვასწორებთ თავშესაფარში.

პატარა ბორცვებს შორის ვიწრო გადასახედი იხსნებოდა ხეობისაკენ. შემთხვევით ვინმე რომ არ გადავარდნილიყო, რკინის მოაჯირით შეეერთებინათ ბორცვები. ამ მოაჯირზე შეაყენა დუღანა, თვითონ ჩაიმუხლა და ფოტოაპარატს ფოკუსი მოუსინჯა, მერე ოდნავ დაიხია და სწორედ ამ დროს დაინახა... დუღანას კაბაში ილანდებოდა ორი მუქი სვეტი, და კაბის ქვემოთ, ღრუბლიდან გამოჭრილი მზის სხივებივით, თეთრად ებჯინებოდა მიწას. დუღანა კი იღვა მოაჯირზე, იღიმებოდა და ვერაფერს ხედებოდა. მაშინ ჯაბამ გაიფიქრა: „ყველაზე შეიძლება ვიფიქრო ეს, ყველაზე, მხოლოდ დუღანაზე — არა... დუღანა სხვა არის“... ჰო, მგონი, ასე იყო. ახლა ფირს დაბეჭდავს და თუ ობიექტივმაც დაინახა ის ორი მუქი სვეტი, სურათს ველარ აჩვენებს დუღანას.

— ის სად არის? ის რატომ არ დაბეჭდე? — უსაყვედურებს დუღანა.

— გამიფუჭდა...

— რაღა ის, ის ყველაზე კარგი იქნებოდა.

დუღანამ პატარა, მოგრძო ჩანთა გახსნა, მაშინვე დახურა. გატყაცუნდა საკეტი.

— სარკე დამეკარგა, სად დამეკარგა არ ვიცი.

— სარკე დაგეკარგა?

— დაკარგვა არაფერი, გატეხება ცუდი.

— სარკე დაგეკარგა? — გაიმეორა ჯაბამ, — როდის დაგეკარგა?

— ბიჭო, გაიღვიძე, დღესაც კვირა ხომ არ გგონია?

— მღვიძავს... ახლავე, — წაიბუტბუტა ჯაბამ, მაგრამ თვალები არ გაუხელია.

მერე ავტობუსში ჩასხდნენ და ქალაქისაკენ დაეშვნენ. დამდებოდა დუღანამ თქვა: „ახლა რომ ბაფთიანი ნა-

წნავი მქონდეს, გავყოფდი სარკმლიდან და ვაფრიალებდი“. ჯაბამ კი სულ იმ სარკვეზე ფიქრობდა. მერე გურამიც გაახსენდა. რამდენჯერ უნდოდა ეკითხა, მაგრამ თავი შეიკავა. რატომ უნდა ეკითხა? თვითონ ეთქვა დუღანას. ჯაბა არ ჩაერევა... ალბათ იმიტომ არ უთხრა, რომ ჰგონია, ჯაბამ ყველაფერი იცის... ეგონოს. ალბათ, გურამსაც ასე ჰგონია ახლა... ეგონოს.

— ჯაბა, ვის წაართვი ეს ქაქეტი?

„რა ქაქეტი“? — გაიფიქრა ჯაბამ.

მერე ავტობუსიდან ჩამოვიდნენ დავითაშვილის ქუჩის დასაწყისში, და ფეხით დაჰყვენენ დაღმართს. სწორედ მაშინ მოესმა:

— ყმაწვილო, მოითმინეთ ერთი წუთით!

ვილაც ბერეკაცი მოჰყვებოდა უკან, ჯაბამ ერთბაშად ვერ იცნო.

— ყმაწვილო, ეს არის სიტყვის კაცი ვარო?

— ოჰ, ძია ნიკალა, მპატიეთ, ძია ნიკალა. თქვენ ავად ბრძანდებოდით, ყოველდღე ვრეკავდი და...

— ჩაგებარებინა მერე სხვისთვის.

— არავინ არ ჩაიბარა, ძია ნიკალა, მორჩება და მოიტანეო.

— ასე ქულაში უნდა დაგიჭიროს კაცმა? გამარჯობა შენი!

— გამარჯობა, ძია ნიკალა...

— გამარჯობა თქვენი, ქალიშვილო!... ხომ იცი, ეგ კოსტუმი მე დამეწერება, თუ არ მოიტანე.

— როგორ გეკადრებათ, ხვალვე მოვიტან, ძია ნიკო.

— ვნახოთ. მე მეორე დღეა, რაც გამოვედი... ვნახოთ.

— ძია ნიკო, ეს გოგო... ამ გოგოსთან, ძია ნიკალა, ეს გოგო იმ ბალ-მასკარადზე გავიცანი.

— რა მასკარადზე? — წარბები შექმუხნა ნიკალამ.

— ინსტიტუტში... კოსტუმი რომ მათხოვეთ!

— აა... ო, — ნიკალს სახე გაუნათდა.

— ბიჭო, ეს ქალის ქავეტია, ვინ მოგვცა შენ ქალის ქავეტი?

ჯაბამ თვალეზი გაახილა.

— ამხანაგთან ვიყავი, დედა, სულ დავსველდი და დედამისმა თავისი ქავეტი ჩამაცვა. რა იცი, რომ ქალისაა?

— თეთონ ამხანაგს არ ჰქონდა რა-მე? რაღა დედამისის ქავეტი ჩაიცვი... რა ვიცი და, ღილები მარცხნივ აქვს დაკერებული.

— ამხანაგის დედასია და, რა ვქნა..

— ეს ახალგაზრდა ქალისაა, ამ ფერი-სას ხნიერი ქალი არ ჩაიცვამს. ვისია, მითხარი!

— ახალგაზრდაა ჩემი ამხანაგის დედა.

ჯაფარიძის ქუჩაზე მოუსწრო წვიმამ. მანამდღის ქუჩა, კიროვის ქუჩა, ლენინის მოედანი, რუსთაველის პროსპექტი... ცა უანგარიშოდ ღვრიდა თბილ წყალს, ხეების ტოტებიდან წურწურით ჩამოდირდა წვრილი ნაკადები. ერთ ამბავში იყვნენ საწვიმარი მილები, თითქოს დიდხინის ნანატრ ღრეობას მოსწრებოდნენ და თავაშვებულები მღეროდნენ თუნუქის ჩაქანგული ხორხებით. ელექტროშუქით გაბრწყინებულ სახლებს შორის ჩამოჭრილი სველი სივრცე უფრო აბინდებდა საღამოს. ორთქლი ასდიოდა რკინის თეთრ ბოძებზე დაკადებულ შუშის რძისფერ ქალებს, რომელთა შიგნით ელნათურები იყო ჩამწყვდეული. დუღანა სწრაფად მიატყაპუნებდა ფეხებს, ხანდახან თავს გაიჭნ-გამოიჭნევდა, რომ სახიდან წვიმის წვეთები მოეშორებინა. ერთ იმშრალეზა დასველებულ ტუჩებს. სველ კაბას თითქოს დავიწყებოდა თავისი დანიშნულება, და კი არ ფარავდა, მთელი სიცხადით იმეორებდა სხეულის ყოველ ნაკვთს. თითებით ძლივს იშორებდა კაბას მკერდიდან და კაბა ისევ ძერწავდა მის ძუძუსთავეებს. ჯაბას თავი ჩაელუნა და ლოცულობდა: „ყველაზე შეიძლება ვიფიქრო, მხოლოდ დუღანაზე არა...“

— შენ სიცხე ხომ არ გაქვს, ბიჭო, რას ბუტბუტებ?

— მე მეუბნები, დედა!

...ქართან რომელი იცდიდა. საცოდავად მობუზულიყო, მაგრამ მშრალი იყო. ალბათ, შემოსაწრო წვიმას. ჯაბა აღარ შეჰყოლია ოთახში. დუღანამ თავისი ქავეტი გამოუტანა..

წვიმას გადაელო. შინ აღარ წავიდა. დიდხანს იხეტილა ქუჩებში, ქავეტი ხელით მიჰქონდა.

...ქართან რომელი იცდიდა. ღამე უნდა გაეთია, რომ დუღანას არ შეშინებოდა... რა დაფეთებული ექებდა მაშინ სარკეს. თაროზე იბოვნა და დამშვიდდა. რად უნდა მხატვარს სარკე? უნდა, როგორ არ უნდა... მერე იმ მძინარე ქალის ნახატი?... ვითომ? სისულელეა! უმეცრებაა! დუღანა უნდა მიხედეს, რომ ჯაბას უყვარს იგი..

— ავად ხომ არ ხარ? — ჰკითხა დედამ.

ჯაბა გამოფხიზლდა. დედას ხელი დაედო მის შუბლზე. ეს პატარა ხელი საოცრად ცივი მოეჩვენა ჯაბას.

— რომელი საათია?

— ათი დაიწყო!

ჯაბა წამოხტა. უეცრად თავბრუ დაეხვა. მუხლებში ძალა გამოსცლოდა. უსუსური და დალეული მოეჩვენა სხეული. თითქოს წონა დაჰკარგოდა და ძალას ველარ ატანდა ტერფებს, რომ იატაკზე მყარად დამდგარიყო. ეგონა. გაუვლიდა ყველაფერი, მერე შეეშინდა, არ წაეჩქე და დედა არ დაეფრთხო.

— მგონი, მართლა სიცხე მაქვს, წუხელ გავცივდი ალბათ, — ისევ ლოგინისკენ შეტრიალდა.

დედას უკვე თერმომეტრი ეპოვა, გზადაგზა იქნევდა და ჯაბასკენ მოდიოდა.

— ჩემი არაფერი არ გჯერა, ა, ჩაიდე, მაინც სად იყავით ისეთ ადგილზე, რომ წვიმას ვერსად შეეფარეთ?

„შეეფარეთ!“

— მერე იმ ქალბატონმა, თუ ასე უყვარხარ, ვერ გაგაშრო წესიერად? — მეორე საბანი წახურა შვილს და გვერდებზე შეუკეცა.

„ერთი სული აქვს, სანამ გაიგებდეს...“

— თვითონაც დასველდა, დედა, შეიძლება ისიც წევს ახლა.

ნინო წელში გაიმართა და თვალბეჭებში შეხედა ჯაბას.

— ესე იგი, მართლა ქალთან იყავი? გამოტყდი ხომ? ვინ არის?!

— ჩემი ამხანაგია, დედა, რა მოხდა მერე.

— არაფერი, რა უნდა მოხდეს. ვინ არის, ვისი შვილია?

— ქალიშვილია, დედა, — გაიღიმა ჯაბამ.

— ვიცი, რა ქალიშვილიც იქნება!

— რა, არ შეიძლება ოცდათხუთმეტი წლის ქალი, ქალიშვილი იყოს? — დედის გახელება მოუნდა ჯაბას, რომ მერე სიმართლე ეთქვა და დაემშვიდებინა.

— მე შენ გიჩვენებ ოცდათხუთმეტი წელს, აგაგლიჯავ ყურებს!

ნინომ ყურზე წაატანა ხელი, ჯაბა კელისკენ გაუსხლტა.

— დედა, თერმომეტრი, დედა!

— მოიყვანე ხვალვე ცოლი, კახასთან სიარული კარგ ამბავს არ დაგმართებს შენ!

— დედა! — დაიდრიალა ჯაბამ, ლოგინზე სწრაფად წამოიმართა, ილლიდან თერმომეტრი გამოუვარდა და იატაკს დაენარცხა, — მოიხადე ახლავე ბოდიში!

ნინო გაოცებამ გააშეშა.

— რა დაგემართა, ბიჭო?!

— მოიხადე ახლავე ბოდიში! — ჯაბას სახე შეშლოდა, სულერთიანად კანკალებდა.

— ვის მოუხადო, ბიჭო, ბოდიში, შენ? — ნინოს ათრთოლებული ნიკაპი თითქო ცრემლებს აკავებდა. — ეჰჰ, — ხელი ჩაიქნია მან, მტანჯველმა ფიქრმა სახე დაუღარა. დაიხარა, თერმომეტრის ნამტვრევების აკრეფა დაიწყო, — რა

ვაეკაცი მეზრდები! შენი იმედი უნდა მქონდეს? ერთი ვილაც... ვილაც... გომბიოს გულისთვის ბოდიშს ანდევენებ საკუთარ დედას.

— რატომ წამოგცდა ეგ სიტყვა, რამ გაფიქრებინა, რომ კახასთან დავდივარ, რატომ, დედა, მითხარი, რატომ წამოგცდა?!

ნინოს ხმა არ გაუღია, სხვენზე გავიდა, პირდაპირ თუნუქის სახურავქვეშ, და სანაგვე ყუთში ჩაჰყარა ხელისგულზე შეგროვებული შუშის ნამტვრევები. როცა ოთახში შემობრუნდა, ჯაბა უკვე იწვა და ჰერს შეპყურებდა.

— ერთი ნამცეცი დაფასება არ მიგრძენია, ერთი ნამცეცი. ვირივით ვშუშობდი, დედაც მე ვიყავი, მამაც მე ვიყავი, მთელი სიცოცხლე შენ შეგალიე, და ახლა ბოდიში მოუხადე ვაბატონს! — ნინოს აქამდე თავშეკავებული ხმა ტირილმა აჭრა.

— დედა!

— არა ვარ მე შენი დედა. თავი მოვიკალი, ამხელა მხეცი გაგზარდე და ახლა ბოდიში უნდა მოუხადო. მუხლებზე უნდა დაუფრქო ვილაც... ვილაც...

— მხეცი არ უნდა გაგეზარდე, ადამიანი უნდა გაგეზარდე!

— მართლა არა ხარ შენ ადამიანი.

— არა ვარ, ჰო, არა ვარ! — ჯაბა ისევ წამოიმართა საწოლზე, — რა ადამიანი ვარ მე, ყველაფრის მეშინია... ვერავის სიმართლეს ვერ ვეუბნები პირში!

— რა სიმართლეს, ბიჭო!

— ჩვეულებრივ სიმართლეს!

— შენს ამხანაგებს... გურამს ვერ ეუბნები სიმართლეს?

— ვერ ვეუბნები.

— ნოდარს ვერ ეუბნები?

— ვერ ვეუბნები!

— სხვებს? რედაქციის თანამშრომლებს?

— ვერა, ვერ ვეუბნები. როცა ცრუობენ, როცა პირფერობენ, როცა ტრახახობენ... პირიქით, იქით ვეხმარები, რომ უფრო მართალს დაემსგავსოს მათი სიცრუე, კუდს ვუსწორებ, რომ უფ-

რო გულდაგულ იცრუნონ და არ შერცხვეთ ჩემი. ვალაპაზებ მათ სიცრუეს, რომ ჩემთვისაც დამაჯერებელი გახდეს...

— რატომ იქცევი მერე ეგრე?

— რატომ იქცევი... პირში რომ ვუთხრა ყველაფერი, უნდა ვეჩხუბო, უნდა გავლანძლო, დავშორდე, დავკარგო, სხვანაირად მე არ შემიძლია!

— და არ ვინდა დაკარგო ამხანაგი?

— ჰო, არ მინდა.

— მე ხომ მეტაყე პირში, ხომ დამიყვირე?

— შენ დედა ხარ, მამატიებ.

— ასე უნდა ეტაკო სხვებსაც, თუ მართალი ხარ!

— რატომ მასწავლე სიჩუმე, დედა, რატომ გამზარდე ასე!

— მე ეგრე არ გამიზრდისხარ.

— აბა, ვინ გამზარდა?

— არ ვიცი, მე ეგრე არ გამიზრდისხარ, არც — მამაშენს.

— აბა, შენ რაღა მასწავლე, მითხარი, რა მასწავლე!

— მე ყველაფერი კარგი გასწავლე. — ნინო შებრუნდა და ჩუმად ჩილაპარაკა, — მომიხადე ბოდიში!

— ჰო, კარგი... გიხდი ბოდიშს.

— წესიერად თქვი!

— ბოდიშს გიხდი, დედა, უეცრად გავცხარდი. ერთხელ გაჩვენებ მე შენ იმ გოგოს და თვითონ შეგრცხვება შენი სიტყვების.

— მაშინ მე მოგიხდი ბოდიშს, ახლა არ ვიცი ვინ არის ის... მე გასწავლე ადამიანთან ადამიანური მოპყრობა, პატიოსნება, გულწრფელობა.

— რომ არა ვარ ხოლმე გულწრფელი?

— ეგ ჩემი ბრალი არ არის!

— რომ არა ვარ ხოლმე?

— ჩემი ოჯახიდან მხოლოდ კარგი გამიტანებია შენთვის, გარედან რა შემოგაქვს, ეგ არ ვიცი... სად ვიშოვნო ახლა თერმომეტრი?

— დედა, დაურეკე რედაქციაში, ვინც არ უნდა შეგხედეს, უთხარი და გადასცემენ რედაქტორს.

— წავალ მე პოლიკლინიკაში, ექიმს გამოვუძახებ.

— არავითარი ექიმი არ მინდა, თბილად შევიფუთნები და ხედავს დალით ჩიტყვით წამოვფრინდები... წავალ ექიმთან.

საღამოს ორმოც გრადუსამდე აცოცდა ვერცხლისწყლის სვეტი. ფუნთუშა, თეთრგვრემანი ექიმი ქალი დიდხანს სინჯავდა.

— აბა, გენაცვალე, ჩავახველოთ, ასე... ჩავახველოთ და ნუ ვისუნთქავთ, ასე... აბა, ახლა ღრმად, უფრო, უფრო... კიდეც. ახლა ზურგზე გადაებრუნდეთ... ავიწიოთ მაისური, მოიცა, მე ავწევ. ეს რა არის?! — უეცრად იყვირა ექიმმა.

ჯაბამ წარმოიდგინა, რა გაოცებული უყურებდა ექიმი მის დაღურჯებულ ზურგს. თავს ძალა დაატანა, ამოიხედა და გათეთრებულ ტუჩებზე საჩვენებელი თითი მიიღო. ნინო დერეფანში გასულიყო, პირსაბანში წყალს ასხამდა ექიმისთვის.

— მხოლოდ ეგ არაფერ შეაშია, — გაუღიმა ჯაბამ ექიმს და თავი ისევ ბალიშზე დაუფარდა.

...მერე ჩაეძინა... ბოლოს მხოლოდ ის იგრძნო. ექიმმა მაისურის ქვეშ როგორ შეუცურა ფონეიდოსკოპი. მერე თვითონ გაძვრა ფონეიდოსკოპის მილში, ცალი თვალი მოხუჭა და საკუთარ მკერდში ჩაიხედა. იქ, შიგნით, ბატონი ანჯია იჯდა, ფეხები ჯაბას გულზე შემოეწყყო და ისვენებდა.

— რას შერებოთ, რა წესია ეგ?! — წამოიყვირა ჯაბამ...

— რას იზამ... თვითონ მაძლევ ნებას. — ნიშნისმოგებით გაიღიმა ბატონმა ანჯიამ.

— სად არის მამაჩემი? — ჰკითხა ჯაბამ.

— რა ვიცი, ეგ შენ უნდა იცოდე.

— მე ვიცი, რომ ფრონტზე დაიღუპა!

— შეიძლება, მაგრამ... შეიძლება ტყვედაც ჩაბარდა მტერს. და ახლა ევროპაში მისეირნობს.

— ევროპაში მისეირნობს... კარგი ქართულია!

— ალბათ, ცუდი ქართულია, მაგრამ სიმართლეა... ჯაბა, რატომ აცდენ სამსახურს? უმიზეზოდ აცდენ, სახელმწიფო ხელფასს კი იღებ.

— მე ფილტვების ანთება მაქვს... ამოდით მანდედან, გამეცალეთ!

— მე არა ვარ ფილტვების ანთება, — გაიღიმა ბატონმა ანგიამ და წერილი თვალები უფრო დაუწვრილდა.

— რა გინდათ ჩემთან... რატომ გაჩნდით მანდ, როდის გაჩნდით!

— ო, ეგ გრძელი ამბავია, ჯაბა.

— მაინც?

— ოთხი თვის იყავი, მე რომ აქ ვაგჩნდი, ოთხი თვით უმცროსი ვარ შენზე.

— როგორ მოხდა ეგ?

— როგორ... როგორ და, ვახსოვს? თუმცა რა გემსახვობდა; აკვანში იწეჭი, დედაშენი საღვთო მიდიოდა, შენთან დამტოვებელი არავინ ჰყავდა, მეზობლის ქალს თხოვა...

— მერე?

— მერე შენ ატირდი, აბლაღლდი.

— მერე?

— მეზობლის ქალი გარწევდა და გარწევდა.

— მერე?

— შენ არ ჩუმდებოდი, უფრო უმატებდი ტირილს. ქალს კი შენი დაძინება და თავის ოთახში გასვლა უნდოდა. ალბათ სადილი უგვიანდებოდა, ან სტუმრები ელოდებოდა, ან თავისი ბავშვები ჰყავდა მიტოვებული.

— მერე?

— მერე ნერვები აეშალა და გამწარებულია, რაც ძალა და ღონე ჰქონდა, კისერში ვიჩქმითა...

— მერე?

— აი, მაშინ ვაგჩნდი მე შენში. პირველად მაშინ...

— მე ვიცი ეგ ამბავი. დედამ მიაშობო. შეუშინევი ნაჩქმეტი და ცხარე ღლე დაუყენებია იმ ქალისთვის.

— ჰო, ეგრე იქნებოდა ალბათ, მაგრამ მე იპას გეუბნები, თუ როგორ ვაგჩნდი შენში პირველად.

— რატომ აღარ გამოხვედი მას შემდეგ?

— იმიტომ, რომ მოხდა კიდევ სხვა ამბებიც.

— რა?

— არ არის საჭირო, რად გინდა...

— მიაშობე.

— დაბა-ქალაქში ცხოვრობდით მაშინ... დედამ სტუმრად წაგიყვანა. პატარა მეზღვაურის ფორმა გეცვა, დიდ, ლურჯ საყელოს სამი თეთრი ზოლი გასდევდა. როცა შირბოდი, საყელო აფრასავით ფრიალებდა და ეს ძალიან მოგწონდა... დიდი მეზღვაური გეგონა თავი.

— მერე?

— ქუჩაში მიდიოდით. უკან მისდევდი დედას... შემოუღობავ ეზოში ვაშლის ხე იდგა, ნაყოფით დაბუნძლული, შეირბინე და მოწყვტილ. კბეხა-კბეხით გაპყვი ქუჩას. უეცრად სუსტი ხმა მოგესმა: „შვილო, შვილო, დამიცადე, შვილო“. ბებერი ქალი მოჩანჩალადა, პირგალიმებული... ასე ღიმილით მოგიაბლოვდა, გამხმარი თითები ჩაგიცურა საყელოში, „ქურდობა ეგრე არ უნდაო!“ გაუჭრა უეცრად ღიმილი, ჩაპკრა და ბოლომდე ჩაიხიბა ხალათი. თვალები თბილმა ცრემლებმა დაგიბინდა; აღარცერთ გემზე აღარ მიგიღებდნენ იმ დახეული ფორმით... მთელი სამყარო დაინგრა მაშინ...

— ეგეც ვახსოვს...

— იმ დღეს მე კიდევ უფრო გავიზარდე შენში.

— ახლა ვაგადებ, ახლა კინწისკვრით ვაგაგდებ, თუ არ წახვალ!

— ვერ გამოვდებ, ჯაბა!

— ბატონო გიორგი, ბატონო გიორგი, მე ვერ ვიმუშავე ამ კაცთან, მე...

— შემოდი, ჯაბა, რა მოხდა? შემოდი!

— ბატონო გიორგი, გამარჯობათ!

— გამარჯობა, ჯაბა, დავეჭი, როგორა ხარ, მორჩი?

— მოვრჩი. ვაციებული ვიყავი, სიცხე მქონდა.

— ჰო, მესმოდა, რომ შეძახდი... ეტყობა, დიდი სიცხე გქონდა.

— დიახ, დიდი.

— ჯაბა, რა ჰქენი, ძველ საკლასო ურნალზე რომ ნარკვევის დაწერას აპირებდი, იმ ყოფილი მოსწავლეების პოე-

ნას რომ აპირებდი... აქა გაქვს ის ჟურნალი? აბა, მიჩვენე! ო, მართლა რა კარგი ბავშვები ყოფილან, რა ლამაზები, აბა, ამოვიკითხავ სიას და აქვე გავიგებ, ვინ არის და ვინ — არა.

— ამოვიკითხეთ, ბატონო გიორგი, მე ვიპასუხებთ ვინ არის და ვინ — არა.

ზარი დაირეკა, გაკვეთილის დაწყების მაუწყებელი. ჯაბა ფეხზე ადგა. გიორგი შემოვიდა, ხელით ანიშნა, დაჯექით. მერე ჟურნალის ამოკითხვა დაიწყო.

— სიყვარული!

— ვარ!

გიორგიმ შეხედა ჯაბას. დიდხანს უყურებდა, თითქოს არ სჯეროდა მისი პასუხის. მერე ისევ ჟურნალს ჩაახედა:

— იმედი!

— ვარ!

— შიში!

— ვარ!

გიორგიმ კვლავ შეხედა ჯაბას, მერე თავი გააქნია საყვედურის ნიშნად.

— გაგაგდებ მე შენ კლასიდან.

— რატომ, მასწავლებლო?

— გაგაგდებ... — გიორგიმ ისევ ჟურნალში ჩაიხედა.

— ნებისყოფა!

— არ არის...

გიორგი ჩაფიქრდა.

— სიამამაც?

— არ არის...

მასწავლებელმა ჟურნალი მაგიდაზე დაახეთქა.

— დღეს გაკვეთილს ვერ ჩავატარებ... ჯაბა ალაღვიძე გადი გარეთ!

— ხომ ხედავ? — თქვა ბატონმა ანგიამ და ჯიბიდან თეთრი ბაფთა ამოიღო, ხელები შეიწმინდა, — მე არაფერ შუაში ვარ.

ჯაბა მუხლებზე დაეცა.

— ბატონო ანგია, გთხოვთ დამტოვოთ მარტო. მე არ შემძლია თქვენი ტარება, ძლივს ვადგამ ნაბიჯს.

— ჩემზე არ არის დამოკიდებული.

— ფეხები მაინც ჩამოიღე, გული მეტყინა.

— ეგ შეიძლება — ბატონმა ანგიამ ფეხები იატაკზე დადო.

ჯაბამ პერანგი ჩაიფერტა.

— ახლა გადი! ქართული
ენების ინსტიტუტი

— ნემსი უნდა გავიკეთო... კარგად გახდები, ჯაბა, — ქალის ხმით დაილაპარაკა ბატონმა ანგიამ.

— გადაბრუნდი, შვილო, ცოტა კიდევ... ასე. ხომ გლვიდავს?

— მღვიდავს... წყალი მიწდა.

— მიეცა, პატარა ხომ არა ხართ? ცოტა გეტყინებთ...

— წყალი შეიძლება დავაღვეინო?

— დააღვეინეთ!

ჭერში ამოჭრილი ფანჯრიდან მკრთალად მოჩანდა ფუნჯიკულიორის თეთრი შენობა. ამომავალ მზეს მაცნესავით განოვგზავნა პირველი სხივი და შენობის კუთხეს მორცხვად ანათებდა. მთაწმინდაზე შეფენილი სახლების სახურავებზე ჯერ ისევ ბინდი იწვა. სწრაფად თენდებოდა. ცა თითქოს მალმალე ისრესდა თვალებს, რომ გარკვევით დაენახა ქალაქი.

ჯაბას დიდიხანია, რაც ეღვიძა. ალბათ დედის ღონიერმა სუნთქვამ გამოაღვიძა. ნიკელის საწოლის გისოსებს შორის მან დაინახა პატარა ტერფები. წინდები ეცვა დედას, ეტყობა, მთელი ღამე ათია და გაუხდელად მიწვა.

ოდნავ რომ განძრეულიყო, ტახტი აპრიალდებოდა და შეიძლება დედა გაეღვიძებინა. არადა, მწარედ ტკიოდა ღუნღული, თითქოს ექიმს ნემსი ჩარჩენოდა შიგ.

სიცხე განელებოდა. თავი მსუბუქი და თითქოს სულ ცარიელი ჰქონდა. აწვებოდა ბალიშს, რომ ეგრძნო თავის სიმძიმე. სიზმარზე ფიქრობდა, ეჩვენებოდა, რომ ის სიზმარი კი არა, სინამდვილე იყო, სიფხიზლეში რომ შეუმჩნეველი დარჩა და გვერდზე ჩაუარა. ცდილობდა გაეხსენებინა თავისი ბავშვობისა და ყრმობის დღეები და ეპოვნა უარყოფა სიზმარში მოსმენილი ამბისა. ბავშვობის დღეებს სადღაც, სარდაფის კუთხეში მიყრილ-მივიწყებული სათამაშოებივით ქექავდა, თითქოს უნდოდა მიე-

გნო იმ სათამაშოსათვის, ოდესღაც ყველაზე მეტად რომ უყვარდა. აქ იყო დიდი, მრგვალი მთვარე, რომელიც ერთ თბილ საღამოს აღმოაჩინა ცაზე და გაცეცხისაგან პირი დაალო. ვერ გაუმხილა დედას, ჩამომიხსენიო, შეეშინდა; იგრძნო, რომ ძალიან შორს და დიდხანით უნდა წასულიყო დედა იმ ბურთის მოსატანად. აქ იყო სიმინდის ალერდის უხსოვარდროინდელი სურნელება, ღელის ჩხრიალი, ქუსლში შერჭობილი ეკალი და გულამომჭადარი ტირილი, ორთქლმავლის ბრიალა თვალეები, და შიშისზარისდამცემი საყვირის მოულოდნელი ხმა... დაბოლოს, დაინახა ის სათამაშო, — ყველაზე საყვარელი. გული აუტკვრდა, რამდენი ხანია, რაც დაკარგა, როგორ დაკარგა აღარც ახსოვს. მგონი, ვიღაცამ მოპარა... ეს მამა იყო. წითელ სამხრეებზე შინდისფრად მბზინავი რკინის კუბიკები, ფართო ტყავის ქაშარი, სპილენძის მძიმეაბზინდიანი... მოიხსნიდა მამა, ორად გაკეცავდა და ატკაცუნებდა... მიუახლოვდა ამ სათამაშოს, ყველაზე საყვარელს, და სათამაშომ თქვა:

— ნინო, ჯაბა კარგი ბიჭი იქნება. ეაცი უნდა გამოვიდეს, თუ არ ვცდები.

ჯაბა კი იმ ნიკელის საწოლში იწვა მშინ და ვითომ ეძინა. ისე გაახარა მამის ნათქვამმა, რომ მართლა აღარ ჩაეძინა. დიდხანს აფახულებდა თვალებს საბანქვეშ და გამოუცნობსა და ჭერ აუსრულებელ ოცნებას წინასწარ ეთამაშებოდა.

საიდანდაც, მეზობლის ოთახიდან, თუ ქუჩიდან ისმოდა მოსკოვის რადიოსადგურის გამოსაცნობი მელოდია. ჯაბამ ყური მიუვლო.

თვალწინ დაუდგა ძველი ამბავი:

...მამამ პატეფონი დაქოქა... ჯაბა იყურებოდა ვერცხლისფერ მემბრანაში და კისკისებდა; ცვირგაბრტყელებული, სასაცილო კაცუნა ამოჰყურებდა მემბრანიდან, წელში გაზნექილიყო, კედელიც მუყაოსავით იყო გაღუნული. მერე ის ცვირბრტყელა ბიჭუნა ნისლში გაეხ-

ვია. ჯაბამ თითო გადაუსვა შეორთქლელ მემბრანას, და იმ ბიჭმაც კარგად დაინახა ჯაბასკენ პაწაწინტელა თანამოძრაობა.

მამამ ფირფიტები გადაარჩია... დიდხანს დაჰყურებდა ერთ ფირფიტას. მერე დისკოზე დაამაგრა... დატრიალდა დისკო და უცხად ის სასაცილო, ცვირგაბრტყელებული კაცუნა გაიტრუნა მემბრანაში, თვალეები გაუდიდა საოცარმა ბგერებმა. თითქოს ტყეში მოხეტიალე ჭონდრისკაცი ჩიტების ზღაპრულ ჰიკიკის მოეჯადოებინა. მიიჩნეოდა დაგრეხილი. ვერცხლისფერი ლულა მემბრანისა და თანდათან შორს მიჰყავდა ის სასაცილო კაცუნა. სადღაც უკრავდნენ სალამურს და მთელი ტყე აყოლოდა მის ხმას, ანაწევრებდა, მერე აერთებდა და გულს უსერავდა ცვირბრტყელა კაცუნას. მერე ისევ სალამური აკენესდა, მისუსტებული, ძალაგამოცილი, და ბოლოს სულ გაქრა. და უეცრად ტაშის ხმამ გამოაფხიზლა ჯაბა, აღამიანების მქუხარე ტაში მოჰყვა მუსიკას...

მამა წამოდგა. ხელმეორედ დაქოქა პატეფონი, მემბრანა აიღო, და ისევ ის ტაშისცემა გაისმა. მამა ყურს უგდებდა, თითქოს უნდოდა ტაშით ეცნო აღამიანები, ჯაბა აღარც ახსოვდა... მერე კიდევ დაუკრა ტაშისცემა, კიდევ, კიდევ... ჯაბას კი იმ სალამურის მოსმენა უნდოდა.

დედამ შემოიხედა ოთახში. ხელები აჭაფებული საპნით ჰქონდა შეთეთრებული.

— დაუკარი რამე, ვიქტორ, რა არის ეგ ტაში?

— მოდი აქ, ნახე! — მამა არ იღიმებოდა, — მოდი, ნახე — გაიმეორა და ეჩინებით და ის ფირფიტა აიღო.

დედა მოუახლოვდა, გასაძნულ ხელები გაარიდა, რომ მამა არ დაესვარა.

— რა არის?

— წაიკითხე! — უთხრა მამამ და ფირფიტა თვალებთან მიუტანა.

დედამ წაიკითხა:

— „ფალიაშვილი. დაისი. შესავალი.

დირიჟორი ევგენი მიქელაძე...“ რა იყო მერე?

— წაიკითხე ბოლომდე!

— „ჩაწერილია მოსკოვში, საქართველოს ლიტერატურისა და ხელოვნების დეკადის დროს“.

დედამ მამას აბხედა. ორივენი დუმდნენ.

— დათიკო იქ იყო მაშინ, ესწრებოდა... — თქვა ბოლოს მამამ.

— ჩუ! — წამოიძახა დედამ და კარისკენ გაიხედა.

ჯაბას ძალიან შეეშინდა. ოდნავ გამოღებულ კარს დაადგა შემერთალი თვალები და უკან-უკან წაბაჯბაჯდა.

— ამ მაცურებლებიდან, — თქვა მამამ, — ნახევარი არ იქნება ახლა ცოცხალი...

— გაჩუმდი, კაცო! — ისევ დაიყვირა დედამ და ისევ კარისკენ გაიხედა. ჯაბას ახლაც ახსოვს, როგორ კანკალებდა მაშინ. ახსოვს, როგორ მიიღრბინა დედამ და როგორ ჩაეკტა კარი... მერე დიდხანს ეშინოდა ოდნავ გაღებულ კარის და ხმაძალა ლაბარაკის. იმ ვერცხლისფერ, პრილა მემბრანასაც ვეღარ ეთამაშებოდა; ეგონა, ის ცხვირბრტყელა კაცუნა თვითონ იყო. დიდხანს იყურებოდა სარკეში, მანამ სანამ არ გაელიშებოდა...

ალბათ მაშინ ბატონი ანგია კიდევ უფრო გაიხარდა.

— მადლობა ღმერთს, სიცხე აღარ გაქვს! — დედამ შუბლზე ხელი მოაკრულა და საბანჭვეშ შეპყო, სიყვარულით მკერდზე მოუფათურა.

— დედა!

— გშია ახლა შენ...

— დედა, ჩვენი პატეფონი რატომ გაყიდე?

— სად გაგახსენდა ახლა! მიჰირდა და გავყიდე.

— ფარფიტები?

— ნაწილი ისიც გავყიდე, დანარჩენი იქ ყრია, — ნინომ ხელი გაიშვირა სხვენისკენ.

— რომ გაფუჭდეს?

— ნუ გააფუჭებ, თუ გენანება.

— დედა, შვილი რატომ არ დარჩა დათიკო ბიძიას?

— არ დარჩა, ახალგაზრდას შეკვდა ქალი... რა იყო, ხომ არ დაგესიზმრა? — საწოლის კიდეზე ჩამოჯდა დედა.

— ჰო.

— როგორ დაგესიზმრა? — ხმაში შემოთება დაეტყო.

ჯაბას გაელიმა.

— ახლა შენ გგონია, რადგან მკვდარი დამესიზმრა, მეც მოვკვდები, ხომ?

— ჩემს მტერს, წუხელ რომ ღამე გადავიტანე. შენ არც იცი — ფილტვების ანთება გაქვს!

— ანთება კი არა...

— ჩაყავი, ჩაყავი ხელი, ნუ გაუთამამდები, როგორ დაგესიზმრა ბიძაშენი?

— არ დამსიზმრებია, მოგატყუე.

— აბა, რატომ გაგახსენდა.

— რა ექნა, გამახსენდა, ჩემი ნება ხომ არ არის.

დედა ბაზარში წასასვლელად ემზადებოდა. ჯაბას შარვლის ჯიბიდან ხურდა ფული გადმოიყარა ხელისგულზე, მერე ნებართვა ითხოვა შვილისგან; რედაქციის იმ ავთიკი, იქნებ ხელფასი იყოსო. ჯაბამ იუარა, უხერხულიაო. თვითონ მოვლენ და მომიტანენო.

როცა ნინო წავიდა, ჯაბა წამოდგა, ბანცალ-ბანცალით მივიდა თეთრი ხის უსარკო გარდერობთან. უჭრა გამოაღო, დიდხანს ჭეჭა რაღაც ქალაღლები, ბოლოს ერთი გაყვითლებული, დაყვილი ფურცელი გაშალა, წაიკითხა და დამშვიდდა. ომისდროინდელი ცნობა იყო, მამის უგზო-უყვლოდ დაკარგვის შესახებ.

მერე რადიო-რეპროდუქტორი ჩართო.

„...ლეიბორისტებმა მოსთხოვეს იღენს. არ გამოიყენოს ძალა...“

მოესმა ჯაბას. სარკეში ჩაიხედა და ისევ ლოგინს მიაშურა. როგორ შეფერთხილა ერთ დღეში.

„...ლეიბორისტთა ოპოზიციის ლიდერმა პეიტსკელმა, შეკითხვით მიმართა იღენს: „შზად არის თუ არა პრემიერ-მინისტრი განაცხადოს მთავრობას“

სახელით, რომ იგი ძალით არ შევა სუეცის არხში?“

იღენმა პირდაპირ პასუხს თავი აარილდა.

„რაც შეეხება ვალდებულებებს, რომ გამოყენებული არ იყოს ძალა სუეცის არხის საკითხის გადაჭრისას, იღენმა განაცხადა, რომ თუ სურთ ასეთი გარანტია აბსოლუტური იყოს, არც მე, არც ინგლისის რომელიმე სხვა მინისტრს, რომელიც ამ ტრიბუნაზე გამოდის, არ შეგვიძლია ასეთი გარანტიის მიცემა.“

ჯაბა რადიოს შეპყრობდა. თვალწინ უდგა გაზეთში ნანახი იღენის სურათი, და ცდილობდა წარმოედგინა, როგორ ამბობდა ამ სიტყვებს პარლამენტის სხდომაზე. პრემიერ-მინისტრი, რა თქმა უნდა, მაშინ სულაც არ ფიქრობდა, რამდენიმე დღის შემდეგ როგორ მოისმენდა მის გამოსვლას ვიღაც ახალგაზრდა კაცი თბილისში, და როგორ შეკრთებოდა...

„...იღენის გამოსვლის შემდეგ, — განაგრძობდა დიქტორი, — გაიმართა კენჭისყრა. ლეიბორისტული ოპოზიციის შესწორება, რომელიც გმობს მთავრობის პოლიტიკას, უარყოფილი იქნა 321 ხმით 251 ხმის წინააღმდეგ.“

ჯაბამ სწრაფად გამოაყლო.

და პარლამენტის დებუტატები არითმეტიკის რვეულში ჩაწერილი ციფრებით განლაგდნენ; სხდომათა დარბაზის სულ ზედა ნაწილში ის 321 კაცი იჯდა, მათ ქვემოთ 251 — და სულ ბოლოს — 70, როგორც გამოკლების შედეგად მიღებული პასუხი.

ეს ფრაკში გამოწყობილი პასუხი ძალიან მადლიერი იყო არითმეტიკის კანონების.

„...კოლონებმა გაიარეს ლონდონის ცენტრალური ქუჩები, მათ მიჰქონდათ ლოზუნგები: „არ დავეშვებთ ომს სუეცის არხის გამო!“ უნივერსიტეტის შენობასთან მიტინგზე გამოვიდა ინგლისის მშვიდობის დაცვის კომიტეტის მდივანი რიო გორი და მღვდელი დოქტორი ტომასი.“

„ხემიე... ქიშია“. — გაუელვა ჯაბას.

ეს იყო ეგვიპტესთან დაკავშირებული პირველი სიტყვა. ამ სიტყვამ ერთნელ და სამუდამოდ დაამახსოვრა ფარაონებისა და პირამიდების უძველესი ქვეყანა.

მერე — „აიღამ“, ჯუზეპე ვერდის „დამაბრმავებლად ბრწყინვალე“ ოპერამ. ძალიან მოსწონდა ჯაბას ეს „დამაბრმავებლად ბრწყინვალე“, სად ამოიკითხა აღარ ახსოვს, მაგრამ ისე ზშირად იმეორებდა ამხანაგებთან, რომ ყველას მოაბეზრა. აჩემებული ჰქონდა კიდეც „რადამესის ღუმელი“. თავი იმართლეთ, მოუწოდებენ ქურუმები რადამესს. სინუმის შემდეგ ორკესტრი ყრულ გადიგუგუნებს და კვლავ მიჩუმდება. სულ მარტოც რომ ყოფილიყო სპექტაკლზე, ჯაბა უცნობ მაყურებელს მიუბრუნდებოდა და წაჩურჩულებდა: „ეს რადამესის ღუმელია, ორკესტრი აღნიშნავს, რომ რადამესი სღუმს...“ ვერ ითმენდა ამის უთქმელობას, მოხიბლული იყო, რომ ღუმელსაც ხმაურით გამოხატავდა კომპოზიტორი.

„...ეგვიპტე მზად არის მოიგერიოს ყოველგვარი აგრესია, საიდანაც არ უნდა მომდინარეობდეს იგი... სუეცის არხი ეგვიპტეს ეკუთვნის და ჩვენ არ დავთმობთ ეგვიპტის ტერიტორიის არცერთ ნაწილს...“

...იტალიისგან სახეშეშლილი ეგვიპტელი მაყურებლები ოპერის ყოველ ნაწყვეტს ამეორებინებდნენ იტალიელ მომღერლებს, დილაღე გასტანა თურქე „აიღას“ პრემიერამ ქაიროს თეატრში.

მერე წიგნმა შეახვედრა ამ ქვეყანას. დღემდე ახსოვს იმ წიგნის უკანასკნელი გვერდი: ერთმანეთს გადაქდობილი ორი ქართველის გვამი ბრძოლის ველზე, ერთ მათგანს მამულუქის ძვირფასი არაბული ხალათი ეცვა. მეორეს — ვენეციელი გვარდიელის მუნდირი.

...მერე „ჩათვლის წიგნაკში“ ჩაწერილი „ფრიადი“ გაახსენდა. თვალწინ დაუდგა ის აუდიტორიაც. ამხანაგები მერხებზე სხედან, ოფლში იწურებიან. ბილეთები აუღიათ და პასუხებს ამზადებენ. მერხებზევე დამალულ „დიამა-

ტის“ სახელმძღვანელოებში იხედებიან.
 „ლექტორი: — დამისახელეთ მაგალითი რაოდენობრიობის თვისობრიობაში გადასვლისა, ოლონდ, თუ კაცი ხარ, წყალი და ყინული არ გამავგონო...“

ჯაბა: — მე სხვა მაგალითს დაგისახელებთ!

ლექტორი: — აბა, გისმენ!

ჯაბა: — ნაპოლეონის ეგვიპტეში ლაშქრობისას მამულუკები ერთმა ამბავმა გააოცა...

ახლგაზრდა ლექტორმა გავიჩვენებთ შემოხედა ჯაბას, მერე მიაფურჩება ეს უნებური რეაქცია, სკამის ზურგს მიეყრდნო და დაამთქნარა:

ლექტორი: — სახელდობრ?

ჯაბა: — ერთი მამულუკი პირისპირ ბრძოლაში ადვილად ძლევდა ერთ ფრანგ ჯარისკაცს... ორი მამულუკი ჯაბანიდა ორ ფრანგს, სამი — სამს... მაგრამ ოც ფრანგ ჯარისკაცთან უკვე ვერაფერს ხდებოდა ოცი მამულუკი, როგორც წესი, მარცხდებოდნენ...

ლექტორი: — კეთილი, რა თვისება შეეძინა ოც ფრანგ ჯარისკაცს, რომელიც ერთსა და ორს არ გაანნდა?

ჯაბა: — დისციპლინა, სამხედრო დისციპლინა: შეტევა, მწყობრი უკანდახევა, ურთიერთდაზღვევა. ეს მამულუკებს არ ჰქონდათ ისე დამუშავებული და დახვეწილი, როგორც ფრანგებს“.

ჯაბამ გვერდი მოინაცვლა, საბანი გადახდრილი ჰქონდა და სიამოვნებდა სიგრილედ.

„ახლა?“ — გაუელვა მას, თითქოს იგივე ლექტორი ეკითხებოდა.

„ახლა? ახლა პირიქით არის...“

„სახელდობრ?“ — დაამთქნარა ლექტორმა.

„ახლა ისე გამრავლდა ქვეყნები... მშვიდობისმომხრე ქვეყნები, რომ ეს რაოდენობა ახალ თვისებაში გადაიზარდა...“

„სახელდობრ?“

„ძალაში! ახლა ეგვიპტესთან ომი მარტო ეგვიპტესთან ომს არ ნიშნავს...“

„საკმარისია, მომეცი თქვენი მატრიკული!“

ჯაბამ შუბლზე დაიდო ხელი, ისევ მომატებოდა სიცხე. საბანი შემოფეხუნა.

ნუთუ ვერასოდეს ვერაზნავს სპიკამიდებს? ქართული მამულუკების სისხლით მორწყულ უღაბნოს, ანდა ფაროსის კუნძულს და შექურას. დუღანას მოხურული ექნება გრძელი, თეთრი მოსასხამი. არაბი გამყოლი მოიხიბლება მისი სილამაზით. დუღანას ყოველ სიტყვას და ყოველ შეკითხვას, მიწამდე თავის დახრით შეეგებება. მერე აქლემზე გასეირნებას შესთავაზებს. დუღანას კისკისი მიაწყდება პირამიდების ქვევს, და მუმიებს საუკუნეობით გაუჩინებელი გულები აუძგერდებათ. მერე ჯაბა მიიყვანს დუღანას ერთ ძველ კედელთან და წააკითხებს ქვაზე ამოჭრილ ქართულ ასოებს:

„დუღანა“.

განციფრება ისე გაამშვენიერებს, ისე შემატებს მომხიბველობას დუღანას, რომ ჯაბა ჰკუთს დაკარგავს.

„ვინ დასწერა, ჯაბა?“ — ძლივს ამოიღებს ხმას დუღანა.

„მე...“

„როდის?“

„ათასი წლის წინათ, ჩემი პირველი მოგზაურობისას!“

„მაშინაც გიყვარდი?!“

„შენ მუდამ მიყვარდი... მე ერთადერთი ადამიანი ვარ ქვეყანაზე, რომელმაც იცის, რა იქნება მისი უკანასკნელი სიტყვა სიკვდილის წინ“.

„რა იქნება?“

„დუღანა!“

დღისით ავადმყოფობა თვლემდა, თითქოს ძალას იკრებდა კიდევ ერთი იერიშის მისატანად. სალამოს ისევ აუწია სიცხემ ჯაბას. და დუღანა მოელანდა. გაქანებული მატარებლის ვაგონის კიბეზე მდგარი... სქელ ნაწნავებზე დიდი, თეთრი ბაფთა უკეთია, ფრიალებს ბაფთა, დუღანას სუნთქვა შეკვრია შემხვედრი ქარისაგან. უეცრად ხის ტოტს წამოედო ნაწნავი და ბაფთა დაიტოვა. მატარებელი გაქრა. ხეს უამრავი ხალხი ახვევია გარშემო, მაღლა იყურებიან და

ტოტზე გარჩენილ ბაფთას ასცქეროან. არავინ არ იცის, საიდან გაჩნდა იქ. ქვეყნის ყოველი მხრიდან მოდიან ამ ბაფთის სანახავად... ლოგინში წევს დუღანა, შიშველია, ხელში პატარა სარკე უჭირავს, თმიდან ფეხის ფრჩხილებამდე ჩანს სარკეში. მერე საბანს იხურავს და ოთახში შემოდის რომელი. სარკე მიჰაქვს. სურათებით სავსე ოთახში დგას რომელი და იმ სარკიდან დუღანას იხატავს. წვალობს დუღანა სარკეში, აქეთ-იქით აწყდება უნდა გაეჭკეს ჩარჩოს, მაგრამ მაინც სარკეში რჩება. რომელი ხატავს...

ჯაბამ სახეში შემოჰკრა სილა. მერე უცხად გაიღიმა, ამიტომ რომელი ვერაფერს ვერ მიხვდა.

„ჰო, — თქვა მან, — მე ვიცი, რომ შენ ყველაფერი დაინახე, მაგრამ ბავშვები ხომ არა ვართ.“

„უკვე დიდები ვართ!“ — დაეთანხმა ჯაბა.

მესამე დღეს ჯაბამ მოიკეთა. მოვიდა ლიანა, ხელფასი მოუტანა. რაღაც საიდუმლოდ იღიმებოდა, თითქოს რამე იცოდა და არ უმხელდა. რა ორიგინალური ოთახიაო, ამბობდა და ჰერს ათვალთვლებდა, სწორედ შენისთანა კაცს შეჰფერისო, შენისთანა უცნაურსო. რა მაქვს უცნაური, ჰკითხა ჯაბამ. ყველაფერიო დაიწყო წაცუნდრუკო სიცილი, მერე დაუმატა; გეხუმრები, არ ვიცი რაზე გელაპარაკო და რაღაცეებს ვიგონებო. თუმცა, როგორ არ ვიცი, გიორგიმ შემოგთივალა, ხვალ აუცილებლად გნახავო, სხვებიც ხვალ მოვლენო, დღეს თათბირია გამომცემლობაშიო.

ნინოს საწერი მაგიდიდან წიგნები გადაელაგებინა და სარკესს აუთოებდა, თან მალულად უქვერტდა ლიანას. მაგრამ მალე მიხვდა, რომ ლიანა ის გოგო არ იყო, და ინტერესი შეუწინა. ახლა მთელი ფიქრი იქითკენ ჰქონდა, როდის წავიდოდა სტუმარი, რომ ბაზარში გაქცეულიყო.

„არ უნდა ვაგებინოს, უფულოდ რომ ვიყავით“, — მიხვდა ჯაბა.

წასვლისას ლიანამ შოკოლადის პატარა ფილა ამოიღო ხელჩანთიდან. უტიკეტზე კურდღელი ეხატა. უკანა ფეხებზე მდგარი.

— ეს მოგაღონიერებს, — დაიმორცხვა ლიანამ და ფილა სკაშზე დადო.

— ოჰ, ეს რომ გუშინწინ მოგეტანა, ალბათ აღარც გავხდებოდი ავად. გმადლობთ, ლიანა!

ლიანა წავიდა. დედაც მაშინვე გაიქცა ბაზარში. ჯაბა სულ ათი წუთი იყო მარტო. კარი აჭრიალდა.

ჰერ გურამი გამოჩნდა. ლოგინში მწოლ ჯაბას წარბებისა და ხელის მალა აწვევით უხმოდ მიესალმა. დერეფნისკენ შებრუნდა და ვილაყა გზა დაუთმო.

— შემოდი!

გურამის ხმამ და გამომეტყველებანი მიახვედრა ჯაბა, ვისაც ეპატივებოდა ოთახში, და გული აუჭკერდა, ფიქრი შეუღვებდა.

— შეაძლება? — მოესმა ნაცნობი ხმა და სანამ დუღანა გამოჩნდებოდა, ამ ხმამ თითქოს მისი სურნელება წამოაყოლა საწოლისაკენ.

დუღანა, ალბათ, უამრავ ხალხს ელოდა ოთახში, ჯაბას ნათესავეებსა და მეგობრებს. ან იმან გააკვირვა, რომ ცარიელი დახვდა ოთახი, ან თვითონ ოთახშია. ჯაბასკენ როცა გამოემართა, უეცრად დაიხარა, თითქოს რაღაცის ქვეშ გაქვარაო. მერე უნებურად აშხედა ჰერს, გააღიმა საკუთარმა შეცდომამ. და ჯაბას ხელი გაუწოდა ისე შორიდან, მისი თითისწვერებილა შერჩა ხელთ ავადმყოფს.

დუღანას ნოდარი შემოჰყვა. მზემოკიდებული, გახადრული. დიდი სიხარულისგან გამოწვეულმა უხერხულობამ ზარ-ზეიმით მისალმება გადააეწყვა, ჩაკოცნა ჯაბა და მერე ხუმრობით თმა ჩაუბღუჯა. ჯაბას წუთით ჩაუქრა დუღანას მოსვლით გამოწვეული აფორიაქება.

— სადა ხარ, სად დაიკარგე, ნოდარ!

— მერცხლებისგან განსხვავებით, ეგ ზაფხულობით მიფრინავს თბილ ქვეყნებისკენ და შემოდგომაზე ბრუნდება,

— გურამმა სკამი მიაწოდა დუდანას, თვითონაც გვერდზე მიუჯდა.

— ზღვაზე იყავი? — ჰკითხა ჯაბამ ნოდარს. — ჩამოჯექი საწოლზე, ჩამოჯექი, არაუშავს...

— ჰო, ზღვაზეც, — თქვა ნოდარმა და ჯაბას თვალი აარიდა: ისე მონატრებოდა მეგობარი, მორცხვობდა, როგორც ბავშვი უცნობ სტუმართან.

— კიდეც — სად?

— ჯაბა, შენ წამდვილად იმ ღამეს ვაცივდი, — თქვა დუდანამ.

— კიდეც სად იქნებოდა, არ იცი? — გურამი ილიმებოდა, — ნავთის წყურვილი კლავს, რაც სამსახური დაიწყო.

— ჰო, — იმ ღამეს, დუდანა... მეგონა, შენც ავად ვახდი, და ვვავრობდი.

— მე ხომ მაშინვე გამოვიცვალე! — გულბრყვილოდ წამოიძახა დუდანამ და პატარა სიფრიფანა ხელსახოცი ტუჩებთან მიიტანა.

— ნავთის წყურვილს ღვინოში ახრჩობენ ქართველი გეოლოგები, ხომ ასეა, ნოდარ... რაო, რა გამოიცივალე? დუდანა, რამე გამოიცივალე, თუ შენ თვითონ გამოიცივალე?

— გურამ, — გაიცინა ჯაბამ. — ჰე მგონი, შენ ხარ გამოცვლილი.

— ჰო, — დაუდასტურა ნოდარმა, — ცოტა კონიაკი დალია და...

— სცენარის მალარაჩი გეახელით!

— შენი სცენარის?! — შეკითხვას ჯაბამ საჩვენებელი თითიც გააყოლა ნოდარისკენ, — მაინც დაგაწერინა?

ნოდარმა თავი დაუქნია თანხმობის ნიშნად, თან მხრები აიჩეჩა: თითქოს ამბობდა, დაეწერე, მაგრამ არ ვიცი რა გამოვიდო.

— ეს ის პიანინოა? — მოესმა ჯაბას დუდანას ნაზი ხმა.

— ის არის... — და სწრაფადვე მიუბრუნდა გურამს, — რაზეა სცენარი?

— დუდანაზეა! — თქვა გურამმა, — ვინზე უნდა იყოს!

— კარგი რა, გურამ, — უსაყვედურა დუდანამ.

მაგრამ ჯაბას მოეჩვენა, რომ ეს მოგერიებას არ ჰვადდა.

— რაზეა, მართლა?

— თითქმის ბოკაჩოსაგვითაა დუდანას გადახედა გურამმა. მესხურ გვიდოს სოფელში, გზავნიან გზის მშენებლობაზე. აქ იგი შეხვდება სილამაზით სავსე მონა ლალდომინას და მასთან წოლის სურვილით აღივსება. მაგრამ რა დაინახავს, რომ გულბრყვილო გოგო მძსავით ენდო და აინუნშიაც არ ჩააგდო მოსალოდნელი საფრთხე, ტყიდან უკან აბრუნებს ხელუხლებელს, და მისდამი დიდი სიყვარულის გრძნობით განიმსკვალება.

— ნოდარ?! — მეგობრისკენ გაიხედა ჯაბამ.

— დაახლოებით ასეა, — თქვა ნოდარმა.

— დაახლოებით კი არა, ზუსტად ასეა!

— იქ ტყე სად არის? — წამოიძახა დუდანამ.

— შენ უკვე წაგიკითხეს? — გაუკვირდა ჯაბას.

— წაიკითხა, მაგრამ დამიწუნა როლი, — ვითომ დიდი უბედურება შეემთხვაო, ისე გააქნია თავი გურამმა.

— რა შუაშია, დავიწუნე... გურამ, ხომ გითხარი, ინსტიტუტს ვერ გავაცდენ-მეთქი, და რაც მთავარია, რა მსახიობი ვარ მე?

— შენ თუ უარს მეთყვი, — უეცრად სიანჩხლე მოერიოა გურამს, მაგრამ ჯაბამ იცნო მისი ყალბი გაცხარება, — მე ამ სცენარს არ გადავიღებ... რას გავაცდენს, სულ ერთი თვით დაგვირდება ლექციების მიტოვება, სახელს გაითქვამს... შერე სხვებიც მივიწვევენ... ეს იქნება ამბავი დიდ სიყვარულზე, ადამიანს რომ აკეთილშობილებს, ავიწყებს ყოველგვარ უწმინდურებას, უქრობს ცხოველურ ინსტიქტებს, ამალღებს! და, ამას ვარდა, ფული არ გინდა? ნუთუ ასე მდიდარი ხარ? ნოდარ, ამოიღე ხმა, თორემ ავერ, ჯაბას ზღაპარს გადავიღებ შადრევნისა და გოგონას სიყვარულზე... არ წაგიკითხავს?

ჯაბა ერთბაშად წამოწითლდა, დუდანას მამებარ თვალებს წააწყდა.

— გადაიდე! — წამოიძახა დედანამ, — იცი, რა კარგი ზღაპარია?!

— და ითამაშებ? — დამიზნებული თოფის ლულეებით მიაშტერა თვალები გურამმა.

— ვინ გითხრათ ჩემი ავადმყოფობის ამბავი? — ზედმეტად მაღალი ხმით იკითხა ჯაბამ.

— რედაქციაში დაგირეკა გურამმა, — თქვა დედანამ.

ჯაბას ერთბაშად მოეჩვენა, რომ ფილმში დედანას მონაწილეობა სულ არ აინტერესებდა გურამს, უბრალოდ, ეს საბაბი იყო, რომ ნაცნობობა გაეგრძელებინა.

„დაახლოებულან კიდევაც, — გაუეღვა გონებაში, — „...მასთან წოლის სურვილით აღივსება“. როგორ თქვა ეს სიტყვები დედანასთან?“

დედანა სხვენზე გამავალ კარისკენ იყურებოდა. ალბათ, ფიქრობდა, იქ მეორე ოთახი იქნებოდა. შეიძლება მესამესაც გულისხმობდა, გურამმა თვალი გააყოლა მის მხერგს.

— წამო, ნახე, შენ არც იცი, სად ვართ ამ წუთში! — გურამი წამოდგა და დედანას მკლავში ხელი გამოსდო, აღეჭრო.

— სად ვართ?

— წამო, წამო, ვერც წარმოიდგენ.

ჯაბას ცივმა ოფლმა დაასხა. თვალწინ დაუდგა თუნუქის დაქანგული სახურავი, სხვენზე მიყრილ-მოყრილი, დამტვერილი წიგნებით სავსე ყუთები, ნავთქურა, გარდიგარდმო გაღებულნი ხის ძელები და მიწა, — ყველაფერი, რასაც წუთის შემდეგ დაინახავდა დედანა.

— რა კარგი რამის სანახავად შენ მიგყავს, — წაიბურღლუნა თავისთვის ნოდარმა.

დედანა წამოდგა, გაასწრო გურამს, ფარდა გადასწია ჩამინულ კარზე და მყისვე მოსცილდა. გამობრუნდა.

— ჯაბა, — თავს დაიდგა, დაჯდომას არ აპირებდა, — ჯაბა, შენ რაღაცას დაპირებინარ ბიძაჩემს...

— რას? — ჯერ გაუკვირდა ჯაბას...

— არ ვიცი, არ მითხრა.

...მერე ყველაფერი მოაგონდა. გუნება გაუფუჭდა მიხედა, რუკით დედანამ იცოდა, რასაც დაპირდა ზენედიქტეს.

— ჰო, ბიძაშენს.. ბატონ ბენედიქტეს ავად გავხდი და... — თავისი თავი შეჯავრდა ჯაბას.

მხოლოდ ახლა იგრძნო მთელი სიციხადით, რომ დედანა მოვიდა, მასთან, მის ოთახში, წყლის წვეთების ხმაც სწორედ ახლა მოსწვდა; დერეფანში ჩამოკიდებულ პირსაბანიდან აუტანელი თანმიმდევრობით ცვივოდა წვეთები მომინანქრებულ ვარცხლში. ახლა დაინახა ერთ ადგილზე გაგლეჯილი, ტახტზე გადაკრული შავი მუშაპბა, საიდანაც ხის ყვითელი, დატყეპნილი ბურბუშელა მოჩანდა.

უეცრად მოეჩვენა, რომ გურამმა განგებ მოიყვანა აქ დედანა.

„წამო, ნახე, სადა ვართ?... ვერც წარმოიდგენ!“

„მასთან წოლის სურვილით აღივსო“... რამდენი წელიწადი უნდა გასულიყო, რომ ჯაბას ამ სიტყვების თქმა გაეებდნა დედანასთან.

— ჟაკეტი რა უყავი, ამხანაგო? — ჰკითხა მოულოდნელად გურამმა და, როცა ჯაბას გაოგნებულ მხერგს წააწყდა, ყსაიდად დაექანდა: — ეგრე კარ არ არის საქმე. ჭალის ჟაკეტებს რომ იცვამ და ქუჩებში დასერილობ!

„უთქვამს დედანას! რატომ უთხრა?“ — ნოდარი ისე შეჰყურებდა გურამს, თითქოს პირველად ხედავდა. მისი ღია თაფლისფერი თვალები რაღაც მოულოდნელ ფიქრს გაეშვებინა.

— მე წავალ! — თქვა უცხად დედანამ, ტელეტის მაგიდასთან დაინარა და სარკეში ჩაიხედა.

„ალბათ, უკანასკნელადაა ამ ოთახში, პირველად და უკანასკნელად, აღარასოდეს მოვა“.

— რა გეჩქარება, დედანა!

— წავალ, კრება გვაქვს ინსტიტუტში, ჯაბა, მამატიე, ხელცარიელი მოვედი.

დედანამ მკლავები მაღლა ასწია, თმის სწორება დაიწყო, და თითქოს მთელი

სხეული მკლავებს აჰყვა, სიმბივით დაეჭიმა წვივები, თრთოდნენ უთქმელი მუსიკით აესებულნი.

— შენ ვერ წახვალ მანამ, სანამ პასუხს არ მომცემ, — განუცხადა გურამმა.

— მე, ჭერჭერობით, დავდივარ იქ, სადაც მინდა და მაშინ — როცა მინდა, — გაიღიმა დუდანამ.

გურამმა თეატრალურად გაშალა ხელები:

— აი, აი, ... სწორედ ასეთი ხასიათის შექმნა მინდა ფილმში, ეს კი...

— ეს არ იყო გულუბრყვილო გოგონას პასუხი, — შეინშნა დუდანამ, — მე თვითონ შემრცხვა, ისე უტიფრად გიპასუხე.

— ესეც მე ვარ?! — ხელი დუდანასკენ გაიშვირა გურამმა და ასე დარჩა გაჭიმულ-გაშეშებული, მერე თითქოს ამ გაშეშების სავალდებულო დრომ გაიარაო, მოდუნდა და უეცრად გურამი დადბლდა თითქოს — ხომ შეგრცხვა საკუთარი სიტყვების?

— მე ვერ ვხვდები გურამ, რისი დამტკიცება გინდა შენ! — ცოტა აგდებულად გამოუვიდა ჯაბას.

— მე ვამტკიცებ, რომ სრულიად ზედმეტი ხარ ამ კამათში! — წამოისროლა გურამმა.

— და ვინ არ გიჯერებს? — ჯაბა ცდილობდა, მშვიდ კილოს დაბრუნებოდა.

— ვაი, თუ თვითონ ხარ ზედმეტი, გურამ! — წამოსცდა ნოდარს და უნებურად თვალი შეავლო დუდანას, თუმცა ჩაფიქრებული ჰქონდა, ამ სიტყვების წარმოთქმისას არ გაეხედნა მისკენ. წამოსცდა და სულ სხვა არხში მიუშვა ბიჭების ფიქრი.

— შეიძლება, მაგრამ მე ყველაფერს ვეცდები, რომ საჭირო გავხდე, — გაუგო გურამმა და სიგარეტს ასანთი წაუკიდა.

— იქნებ ცაში უკვე გადაწყვეტილია ეგ ამბავი და ჩვენ არაფერი არ ვიციოთ? — მხოლოდ ჯაბა არ უყურებდა დუდანას.

— მოვა დრო და მე დავეკითხები ცას, — თქვა გურამმა.

— ჯაბა, შენ იქნებ უკვე უსაუბრე ცას? — გაიღიმა ნოდარმა.

— მინდოდა მეკითხა, — ჯაბა სასთუმალისკენ აიწია — მაგრამ მოიღრუბლა, წვიმა წამოვიდა...

დუდანამ ყურები ცქვიტა.

— შეუბრალებიხარ, ჯაბა, თორემ გულისგამგმირავ ამბავს შეიტყობდი ცისგან, დამიჯერე. — თქვა გურამმა.

— დაგიჯერო? შენ რა იცი?

— ვატყობ; კინორეჟისორები კარგად იცნობენ ცას. ცაზეა დამოკიდებული მათი ბედ-იღბალი, სხედან და აჰყურებენ, ელოდებიან მზის გამოჩენას!

— და მერე როგორი პირი უჩანს?

უეცრად დუდანამ მთელი ოთახი გაიარა სწრაფი ნაბიჯით და კართან შეჩერდა.

ბიჭები გამოფხიზლდნენ. ახლა მოაგონდათ, რომ დუდანას შეეძლო ადვილად ამოეხსნა მათი, ვითომდა, ქარაგმული ლაპარაკი. და თითქოს ამის შემოწმება უნდაო, გურამმა დაუყოვნებლივ ჰკითხა, როგორც უმტიცივეულო, ჩვეულებრივი საუბრის გაგრძელება:

— შენ რას იტყვი, დუდანა?

— რაზე?!

— მზეზე. — ამხანაგებს გადახვდა გურამმა, — ცაზე...

— მე ვიტყვი, რომ მზე რეჟისორებსა-სათვის კი არ ამოდის, უპირველეს ყოვლისა, ამოდის მისთვის, ვისაც ყველაზე ძალიან სცივა.

— მაგრამ მზემ თუ არ იცის, ვის სცივა?

— მზემ ყველაფერი იცის, — დიდი თვალები მიმოავლო თითოეულ მათგანს, — ყველაფერს ხედება! ნახვამდის. — უეცრად დაბრუნდა. დაიხარა და ჯაბას ყურში წასჩურჩულა, — მორჩი მალე.

დუდანა წავიდა.

— ახლა თქვით, რომელს გიყვართ ეგ გოგო! — ნოდარი წამოდგა და პიანინოს მიუჯდა.

სინემე ჩამოვარდა. ნოდარმა სახე-

რავი ახლა საკრავს და მარჯვენა ხელით დაკვრა დაიწყო.

— არცერთს არ ვიყვართ? — ნოდარმა მეგობრებისკენ გამოიხედა, — თუ ორივეს? — და ისევ პიანინოს მიუბრუნდა. უკრავდა ფრთხილად, თითქოს დაკარგულ მელოდიას ეძებდა.

გურამმა ისევ სიგარეტის კოლოფი ამოიღო. ჯაბამ ხელი გაუშვია, მომაწევინებო. როცა ავადმყოფს ასანთს უკრებდა, გურამს ძალუნებურად წამოსცდა:

— ჯაბას უყვარს! — და მერე აზრი აღარ ჰქონდა გაჩუმებას, — მაგრამ რცხვენია. ჩვენ, მეგობრები, ვალდებულნი ვართ, არ შევბღალათ მისი კდემამოსილება!

— ეგ არავის საქმე არ არის! — ჯაბა სწოლზე წამოჭდა, ოდნავ გაფითრებული იყო, — მე მხოლოდ ერთი ამბავი მაინტერესებს, — ბევრჯერ გადმოგიფრქვევია დუდანასთან ისეთი მარჯალიტები, როგორც დღეს წამოგაკვივდა პირიდან?

— თუ არ ვცდები, მგონია მლანქაღ.

— დუდანა რომ აქ იყო, შენ თქვი: „მასთან წოლის სურვილით აღიესო...“ მე მაინტერესებს, საიდან გაგიჩნდა შენ ეს სითამამე?

— რა შუაშია სითამამე?! — გაოცდა გურამი, — უბრალოდ, ასეა სცენარში.

— კი, მაგრამ შენ მშვენივრად იცი, რომ მაგის თქმა სხვა სიტყვებითაც შეიძლება!

ნოდარმა, როგორც იქნა, ააწყო მელოდია, ნაღვლიანი, მექსიკური სიმღერა იყო. ჩემად უკრავდა.

— შენ მართლა ავად ხომ არა ხარ?! — აიფხორა გურამი. — რა სხვა სიტყვებით უნდა მეთქვა, როცა დუდანას სამჯერ აქვს წაკითხული სცენარი.

— და ზუსტად ასე სწერია?... ნოდარ?! —

— აა—რაა! — წაიშლერა ნოდარმა მექსიკური მელოდია, დაძაბულობის გაქარწყლება უნდოდა.

— ბოლოსდაბოლოს, ბავშვი ხომ არ

არის დუდანა? რა, პირველად ესმის თუ? — უსამართლოდ დასჯილს ვაგონებდა გურამი.

— მეც მაგას გეკითხები; პირველად უთხარი, თუ ადრეც დაგიტყბია მისთვის სმენა.

— საოცარი ხარ პირდაპირ, დუდანა გგონია ათი წლის ბავშვი, ახლა რომ წავა და დედას ჰკითხავს: „დედა, დედიკო, რას ნიშნავს მასთან წოლის სურვილით აღესება?“

— კი, მაგრამ შენ ხომ ამტკიცებ, რომ დუდანა გულუბრყვილო გოგოა, შენ ხომ სწორედ მაგან მოგხიბლა, როგორც ამბობდი; „თავის თავს ითამაშებო“?

ნოდარი წამოდგა, სკამი წინ დაიდგა, ხელებით ზედ დაეყრდნო და წინ გადაიხინჯა.

— ნება მომეცით, ჩემი აზრი გამოვთქვა, — პარადიული ოფიციალობით დაიწყო მან, ამ კილოს მოშველიებით ახლა დაძაბულობის შენელება კი არა, თავისი სათქმელის შერბილება უნდოდა, — მე, როგორც დიდად გამოცდილსა და დაკვირვებულ მწერალს, არ გამომჩენია ამ ინციდენტის ფსიქოლოგიური დეტალები, დიას, ვიმედოვნებ, რომ არ გამომჩენია როგორც სტატუსტია გვაუწყებს, თქვენ, ჯაბა, აგრეთვე, გურამიც, მხოლოდ სამჯერ, თუ ითხზერ შეხვედრიხართ დუდანას, ეს გარემოება...

— ამხანაგურ სასამართლოს მიწყობით? — ცივად გაიცინა გურამმა.

— ეს გარემოება-მეთქი, მაფიქრებინებს, რომ გურამი ვერ შეხვედრება ბილწსიტყვაობას ასეთ მშვენიერ გოგონას. თუმცა, შეიძლება, სურვილი ჰქონდა ამისა. რატომ ჰქონდა სურვილი? ამას ქვემოთ განვმარტავთ. საოცარი რამაა ბილწსიტყვაობა...

— თუ ნამდვილ სასამართლოს?! — კვლავ ცივად გაიღიმა გურამმა, — მოცილილები ხართ, — და ხელი ჩაიქნია.

— საოცარი რამა-მეთქი, ბილწსიტყვაობა, — განაგრძობდა ნოდარი, — აქ, მეგობრების წრეში, მშვენივრად

ვინას თანდასწრებით, ვითომ შემთხვევით წარმოთქმული, ვითომ საქმის გულისთვის, ვითომ სხვათა შორის, ვითომ არაფერი და... შეხვდება იმ მშვენიერ ვოგონას, დამარტოხელებს, და მასთანაც ვაიმეორებს, რადგან უკვე უფლებდა აქვს მოპოებული, ფსიქოლოგიურად ვოგონა უკვე ველარ შეიცხადებს, ველარ გაეცხავს, რადგან პრეცედენტი იყო. ბილწ სიტყვებთან შეგუება კი დათესავს, გააღვივებს და თანდათანობით აღმოაცენებს ბილწ საქციელს. აი, რა საოცარი რამაა, ამხანაგებო, ბილწსიტყვაობა. ჩვენც მსგავს შემთხვევასთან უნდა გვეკონდეს საქმე; გურამმა მოსინჯა ნიდაგი, რომლის...

— შეიძლება გადავდოთ სასამართლო? — წამოიძახა გურამმა, — მეორე მხარემ, რომელიც სინათლეს შეიტანდა ამ ამბავში და ენას დაუმოკლებდა პატივცემულ ბრალმდებელს, დასტოვა დარბაზი!

— ...რომლის განაყოფიერებას შემდეგ შეეცდება, — დაამთავრა სათქმელი ნოდარმა.

— საერთოდ, შეიძლება, დაგტოვოთ? — წამოადგა გურამი და საათზე დაიხედა, — სულ დამავიწყდა, ექვსის ნახევარზე სტუდიის დირექტორთან ვარ დაბარებული! — მაგრამ ბოლომდე ველარ გაითამაშა სრულიად დამშვიდებული ადამიანის როლი, და იფეთქა, როცა ისიც იყო ოთახიდან უნდა გასულიყო, — დედაკაცები ხართ, კორიკნები შენ, ჯაბა, ნამდვილად ავად ხარ, მხოლოდ აქ კი არ უნდა იწვე, აი, — იქ, — ყურთუკულმა გაიჭნია ცერა თითი, — მტკვრის გაღმა რომ საავადმყოფოა, ვასაგებია?

— კარგი, რას ყვირიხარ, რა დაგეშართა? — აღუღლულდა ჯაბა, შეწუხდა, მიხვდა, რომ ზედმეტი მოუვიდათ.

— შენ რა დაგეშართა, თორემ მე მშვენიერად ვარ!

— კარგი, ჩათვალე, რომ ეს ჯერობა იყო.

— ოჰ, ოჰ, ოჰ, რა ბრწყინვალედ გამოძვერი! პირდაპირ გენიალური ფსიქოლოგი ხარ, საქონელივით აბამ ხალხს, — უეცრად ნოდარს მიუბრუნდა. — შენც კარგი საქონელი ხარ!

— იეპირე სხვებთან! — მიუგო ნოდარმა.

— პატიება ხომ არ გთხოვოთ?! — ჯაბა გააცხარა „ბრწყინვალედ გამოძვერი“-მ.

— მეკითხები კიდევ. რასაკვირველია, უნდა მთხოვო, თუ გინდა დაევიწყო, რომ ნორმალური ხარ!

— მაშინ ჩვენ შევხვდებით იმ საავადმყოფოში, მტკვრის გაღმა!

გურამი შეტრიალდა და დერეფანში გაეშარდა.

ნოდარი და ჯაბა დიღხანს დუმდნენ.

— ნოდარ! — ხმა ამოიღო ჯაბამ, იგი კარს გაჰყურებდა, — ხომ არ მომეჩვენა მე ყველაფერი?

— არა მგონია.

— ვაი, თუ ეს იყო ერთადერთი შემთხვევა, როდესაც მტყუანი ვიყავი გურამის წინაშე.

— რატომ?

— იქნებ ჩემი ექვიანობის ბრალია ეს, იქნებ გულში არაფერი ცუდი არ ჰქონია გურამს, იქნებ დუღანაც არაფერია მისთვის.

— მაშინ...

— იმიტომ მგონია, რომ ასე გაბრაზებული არასოდეს მინახავს გურამს. ახლა ნამდვილად გაბრაზებული იყო, მე ხომ ვიცო...

— ყველა ადამიანი ნამდვილად ბრაზდება, როცა არასასურველ სიმართლეს მიახლოები!

— ზედმეტი მომივიდა! — თქვა ჯაბამ.

შესანიშნავი ფოტოსურათები

ვაგონის კუბესავით ვიწრო ფოტო-ლაბორატორიის კედლები სურათებით იყო დაფარული — საღლაც, ცაში და-კარგული კიბეები და საფეხურებზე და-მზობილი თიღბოსი — ზაქარიაძე, მო-მხიბვლელი ვივიენ ლის პორტრეტი „ვა-ტერლოს ზიდიდან“, რაჭ კაპური, სა-ფრანგეთის ეროვნული კრების დეპუ-ტატი ედგარ ფორი, მელდლითურთ, სვეტიცხოველის ტაძართან, ვარაზისბე-ვის მშენებლობა მეკარესთან პირის-პირ ვასული პაიჭაძე და მიმოფანტული მცველები. ეს ფოტო ძალიან უყვარდა ჯაბას. ამ ფოტოსურათის დანახვისას ხშირად ახსენებოდა აღფრთოვანების ერთი წუთი:

თბილისის „დინამოს“ სტადიონზე საბჭოთა კავშირის სპორტაკიდა ტარდებოდა. დაღამებამდე გასტანა შეჯიბრებამ. აცივდა. სქელი ნისლი ჩამოწვა მოედანზე. ბინდში გაეხვია სტადიონი. ჯაბა სამხრეთ ტრიბუნაზე იჯდა. ყველაზე კარგად ეს მხარე იყო განათებული ელექტრონით. ბირთვისა და ბადროს მტყორცნელები, შუბოსნები, მორბენ-ლები ლანდებივით გაფანტულები მთელ მინდორზე და ვარჯიშობდნენ გამოძახების მოლოდინში.

უეცრად ჯაბას შურა ადამიანის სხე-ულის განსაცვიფრებლად ლამაზმა მო-ძრაობამ მიიტაცა. ქვემოთ, მოედანზე, მიქროდა კაცი, შიშველ მუხლისთავეებს უჩვეულოდ მადლა ისროდა. მიქროდა წინ, ტანი კი უკან გადმოხეჩილიყო. მარჯვენა ხელი ყურთან მიეტანა, თითქოს შემხვედრი ქარის სისინს უსმენდა, მარცხენა ცისკენ აბრუნებული ხელის-გულით თითქოს ღმერთს გამარჯვებას თხოვდა. ეს ჰგავდა ველურ ცეკვას; აღ-ტყინებულ, თავაშვებულ ზეიმს, თავ-ზარღამცემი სიხარულის პირველ წუთს; როდესაც ადამიანმა მოულოდნელად ორ ფეხზე გაიარა... ჯაბა წუთით გაოგნ-და; ვერ გარკვეულიყო, რა ხდებოდა. მოედნის თავზე, ელექტრო სინათლით გაბაცებულ ნისლში, გრძელმა შუბმა

გაივლია და მოედნის სიბნელეშივე ჩა-კარგა. მხოლოდ მაშინ მიხვდა ჯაბა, რომ „მოცეკვავე ველური“, შუბის-მტყორცნელი სპორტსმენი იყო. თვით შუბი ბინდში ვერ დაინახა ჯაბამ, და ამ გამჭრალმა „ზედმეტმა“ დეტალმა ხე-ლოვნებად აქცია სპორტსმენის ჩვეუ-ლებრივი მოძრაობა. ალბათ, ოდესღაც, ასე იქცა ბრძოლა ცეკვად. შუბი რომ შეემჩნია ყურადღებასაც არ მიაქცე-ვდა ჯაბა. ალბათ ხელოვნებაში შუბები არ უნდა ჩანდეს, უნდა იგულისხმებო-დეს. პაიჭაძე უბურთოდ ჩანდა სურათ-ზე და მისი მოძრაობაც გმირი მეომრის ცეკვას ჰგავდა.

ჯაბამ გამაღივებელი აპარატის ქვეშ სუფთა ქალღლი დადო და ნეგატივის ოთხკუთხა გამოსახულებას ფოქუსი დაუწმინდა. მერე წითელი სინათლე აანთო და შავი ქალღლის პაკეტს პირა ვადაუხია.

„რამდენი ზედმეტი სიტყვა ვუთხა-რით გუშინწინ ერთმანეთს... ყველაფე-რი ზედმეტი ამახინჯებს ცხოვრებას; ზედმეტი სიტყვა, ზედმეტი ფულიც კი! ზედმეტი სიყვარული?... ზედმეტი თავ-მდაბლობაც არ ვარგაო, მითხრა ვიო-რგემი... ზედმეტი სიჩუმე? სიჩუმე სიჩუ-მეა, არაფერი არ ისმის... შეიძლება, უფრო მეტად რომ არ ისმოდეს არაფე-რი?... ის სიჩუმე არ არის. ის უკვე ღუ-მილია!“

გამამელავნებელ სითხეში ჩაყრილ ფოტოქალღლებს თეატრის დარბაზი-ვით ნელნელა ეპარებოდა სიბნელე და განათებული რჩებოდა მხოლოდ სცენა: — ქალაქის ახალი მშენებლობის საერ-თო ხედი, უზარმაზარი ამწე-ონკანი, რომლის ისარზე მზე ჰკიდია, რაიღმას-კომის საბინაო განყოფილების გამგე, ბენედიქტე ზიბიბაძე, ახალდამთავრე-ბული საცხოვრებელი სახლის წინ!

ჯაბამ წარმოიდგინა: ახალ ბინაში შე-პყავს დუღანა. „ისე ჩამწყდა გული, ჯა-ბა. იქ, შენს სხვენზე რომ მოვედი, ხომ ვახსოვს? ისე ცუდ გუნებაზე დავდგ-

ქი...“ „რა სისულელეა — უთხრა ჯაბამ, — იქ როგორ გაცხოვრებდი. ჩვენ შეიძლება ვაგვეძლო, მაგრამ ბავშვი? ბავშვს ერთი ზაფხულიც დაასწულეზღა, ჩვენი სხვენის ერთი ზაფხული“.

„გვეყოფათ ამდენი ლაპარაკი, — თქვა დედამ, — მომეხმარეთ, ბარგი შემატანინეთ“

„მეც თავზარი დამეცა, დუდანა, გვბრაზდი გურამზე, რატომ მოიყვანამეთქი... ვფიქრობდი, ეს რომ არ მომხდარიყო კიდევ დიდხანს შემეძლო დამეძალა შენთვის ჩემი სიღარიბე“.

„ჰო, ჯაბა, ჩვენი დაქორწინება შეუძლებელი გახდებოდა, განა იმიტომ, რომ აღარ შეეყვარებოდი... დავიტანჯებოდი, ბედნიერების ნაცვლად“.

„ჰოდა, ამიტომ გამოვაქვეყნე... შენც ხომ ხელები, რომ სხვა გზა არ მქონდა. მეშინოდა, ხელიდან არ გამომცლოდი, ვინმე არ გადაყროდა, შენ ისეთი მიმნდობი გული გაქვს, ისეთი დამყოლი ხასიათი...“

„ვიცი, თორემ მაგას როგორ ვააქეთებდი. თუმცა ასე რატომ განიცდი, გაინხელ-გამოიხედე, რას არ აკეთებენ, რას არ კარგულობენ ზოგიერთები“.

„მე მხოლოდ შენთვის ვადავდგი ეს ნაბიჯი, პირველი და უკანასკნელი...“

„კიდევ თუ დაგჭირდა?... ჩემთვის, ჩემი გულისთვის?“

„აღარასოდეს! ეს ერთი იყო...“

ჯაბამ სველი სურათები ონკანის მომინანქრებულ ნიჟარაში ჩაყარა და ზედ წყალი მიუშვა. ბენედიქტეს ზორბა ფიგურა წყლის ნაკადმა ჩაზნექა ბენედიქტი გვერდზე გასრიალდა, პირდაპირ თავიარში სცემდა ქავლი.

„სად დავბეჭდო? გიორგის ვერ შევბედავ, ალბათ იცნობს, ალბათ იცის, რა კაციც არის. სადმე გაზეთში უნდა წავილო. ოქნებ გაზეთშიც იციან ბენედიქტეს ამბავი? სისულელეა... თუ ყველამ იცის, როგორაა აჩერებენ იმ ადგილზე? ჯერ არავეინ არ იცის ალბათ, ჰოდა... მეც არაფერი არ ვიცი. მარტო დედაჩემის სიხარული რად ღირს!“

„ამ ბინის ხელში ჩაგდება უნდა, იმი-

ტომ ვადმომიყვანა აქ!“ — გაასწენდა დუდანას ნათქვამი.

ის ცოცხალ-მკვდარი მტრუც ვაგასწენდა, საბნინდან მოჩვენებასავით ამომძვრალი. თითქოს საბანქვეშ გაჩნდა, იქ გაიზარდა, ამოყო თავი და ახლა ქენება, კედება, ისევ საბანქვეშ ჩაიმალება ხვალ, თუ ზეგ.

„მე არაფერი არ ვიცი, მე სულ არაფერი არ ვიცი. მე ვაგაცეთე ფოტონარკვევი რაილმასკომის მუშაობის შესახებ. ქალაქის ახალი მშენებლობის შესახებ!“

— არსადაც არ მივიტანი! — თქვა ხმაშალა, თითქოს ვინმეს ეკამათებოდა, — „არსად. მე თვითონ ხომ ვიცი, რომ ყველაფერი ვიცოდი. ახლავე დავფრეწი!“

კარზე დააკაკუნეს.

— მე ვარ, ჯაბა, ლიანა, ვილაც გირეკავს!

— უთხარი, ათი წუთის შემდეგ დარეკოს, არ მცალია ახლა! — გასძახა ლაბორატორიიდან.

ონკანი დაეკეტა. მაგიდაზე გაზეთი გაშალა და სველი სურათები ზედ დააღვა გასაშრობად. ელექტრო-ლუმენი ჩართო, რომ ოთახი გამთბარიყო. სინათლე ჩააქრო.

დერეფანში ვიტალი დინახა, რაღაც ქალაღი ეჭირა ორივე ხელით და კითხულობდა. ისე ნელა მოიწვედა მისკენ, თითქოს წყლით სავსე ჭიქა მოჰქონდა და შიშობდა, არ დავღვაროო. ჯაბა განზრახ შუა დერეფანში დადგა. ვიტალი მოახლოვდა, მოახლოვდა და ზედ ჯაბას ცხვირწინ შედგა. მაგრამ თავი მალა არ აუღია, ისევ იმ ქალაღს კითხულობდა, როცა გადაფურცლა, მხოლოდ მაშინ აიხვდა წამით მალა, ისევ ჩარგო თავი, კითხვა განაგრძო და მერე ერთბაშად წამოიყვარა კიდევაც, გადაეხვია კიდევაც ჯაბას, ნჭლრევაც დაუწყო ასეთი სასაცილო შეხვედრით გამხიარულბულმა.

— ჯაბა, ძვირფასო, სადა ხარ... დღეს მივეფრინავ, გამოსამშვიდობებულად მოვედი, გუშინწინაც შემოვიარე, ავად არი-

სო, მითხრეს, შინ ვაპირებდი შემოვლას.

— შენ თვითონ სად დაიქარგე?

— რა ვიცი, მოვიარე საქართველო: ქუთაისი, მესტია, ბორჯომის ხეობა. დღეს მიფერინავ და აგერ, ცოლის წერილი მომივიდა.

— წამო, შევიდეთ, — რედაქციის განყოფილების ოთახისაკენ გაიყოლია ჯაბამ.

— იცი, მოსკოვში თოვლი მოსულა! — ისევ წერილს დახედა ვიტალიმ.

— ცოლი იწერება?

— არა... შეხედე!

ვიტალიმ წერილი გაშალა და თვალთან ახლოს მიუტანა, ჯაბას ეუბერხულა შიგ ჩახედვა, თავი შორს დაიჭირა.

— ნახე, ნახე, რა არის!

ჯაბამ ჩახედა. რვეულის ორფურცლიანი ქალაღდის ბოლო გვერდზე დაღრეცილი მრავალსართულიანი სახლი იყო დაბატული. მაღალი შილი უზარმაზარი, ხუთქიმიანი ვარსკვლავით თავდებოდა. სახლის ფანჯრები სამი-ოთხი სართულის სიმაღლეს უტოლდებოდა, ვარსკვლავი თვით შენობასაც არ ჩამოუვარდებოდა სიდიდით. ქვემოთ, ქუჩაში, ავტობუსის, თუ ტროლეიბუსის მსგავსი დაკლანძვილ-დაგრეხილი კოლოფები მიქროდნენ, ყანჩებივით გრძელფეხებიან ადამიანებს ნაბიჯი რომ გადაეღვათ, მთელ მოედანს გადაეცვლებოდნენ. მაგრამ მთავარი ის იყო, რომ ნახატი სულ წერტილებით დაეჭორფლათ. ვარსკვლავიდან დაწყებული ქვაფენილამდე.

— ვასიას ნახატია, ჩემი ბიჭის, — იკრიბებოდა ვიტალი, — ცოლი არაფერს არ იწერება თოვლზე. ამ ნახატიდან მიეხვდი, რომ თოვლი მოსულა!

— იქნებ შარშანდელი თოვლი დახატა ამ ამხანაგმა? — გაიცინა ჯაბამ.

— არა, პატარა იყო... ამას გარდა, მხოლოდ ნატურიდან ხატავს ამხანაგი! განყოფილების ოთახში შევიდნენ.

— ვილაც გირეკავდა, ჯაბა, — თავი ასწია შოთამ.

— ვინ იყო?

— არ ვიცი, ვილაც კაცი იყო, ამ წუთში დარეკავს.

— კაცი?

— შეიძლება ქალი იყო, მაგრამ კაცს დარეკვინა შენიღბვის მიზნით. — დაიმიედა ვახტანგმა.

— დაქვეი, ვიტალი, როდის მიფერინავ? გაიცანი, ჩემი მეგობრები არიან რედაქციის თანამშრომლები...

— დღეს, ხუთ საათზე... ჩვენ უკვე დავმეგობრდით, — გაუღიმა ვიტალიმ შოთასა და ვახტანგს.

— გაგაცილებ!

— რა საჭიროა.

— ფერადებსაც იღებდი?

— კი.

— ჩვენ ხომ გამოგვიგზავნი?

— კი. უკვე შევეუთანხმდი პარტიკულ გიორგის... ჯაბა, უნდა დამეხმარო, მამო, შენ იცი, რომ თბილისი გადაუღებელი დამრჩა? ვერ მომისახრებია, რა ვუთხრა ჩვენს რედაქტორს, ნოემბრის ნომერში ადგილი დატოვებული.

— როგორ, გადაუღებელი! იმ დღეს ხომ საღამომდე ვიარეთ...

— მაგრამ ძველი თბილისი გადავიღე მხოლოდ. ამ სიძველეს არ დაბეჭდავენ, თუ ახალი ქალაქიც არ შექნა. არ ვიცი, რას მეტყვიან მოსკოვში, მაგრამ მომხვდება და ეგ იქნება.

ჯაბას გული გადაუტრიალა დენივით გარბენილმა ფიქრმა და სწორედ ამ დროს ამოტივტივდა ოთახში ბატონი ანგია. წარბებქვეშიდან გამოპყურებდა ჯაბას, თითქოს ელოდა, რა პასუხს გასცემდა ვიტალის.

— ჯაბა, აქ დღეს უფრო იმიტომ მოვედი, რომ რამე მიშველო. — ვიტალი ნიდაყვებით დაეყარნო მაგიდას, — მომეცი, რაც გაქვს!

— მეე?! — ჯაბას ბატონ ანგიასკენ გაქცა თვალი, — მე რა უნდა მჭონდეს, მე... ჩემი გადაღებული თქვენ არ გამოგადგებათ.

— მომეცი, რაც გაქვს! ისე გავამქლავნებ ფირს, შენი მოწონებული...

— მე?

ბატონი ანგია გვერდზე იხედებოდა

ვითომ არც უსმენდა. მაგრამ ჯაბა გრძნობდა მისი ყურების საოცარ სიგრძეს.

— ნახე და თუ რამე მოგეწონება...

— დაყარე! — გაეხარდა ვიტალის, — ვიტყვი, მშვენიერი ფოტოები ჰქონდათ და მე რატომღა გადამელო-მეთქი, — ვიტალიმ საათზე დაიხედა, — აბა დაყარე!

— აქ არა მაქვს!

— შინ?

— არა...

ტელეფონმა დარეკა. ყურმილი ვახტანგმა აიღო.

— ახლავე! — თქვა მან, — ჯაბა, მგონი, ის კაცია!

როცა ჯაბა ტელეფონთან მივიდა, ყურმილი ბატონ ანგიას ეკავა ხელში, საჩვენებელ თითზე გაედო სასწორივით, ყურმილი შეუმჩნევლად ქანაობდა.

— გისმენთ! — ჩასძახა ჯაბამ.

— გამარჯობა, ყმაწვილო! — მოისმა წვრილი, მზიარული ხმა, — რატომ დაგვეკარგეთ, ასე უნდა?

— ვინ ბრძანდებით?

— თქვენი შონა-მორჩილი.

— ვერ გიცანით.

— არც მიკვირს; დაიკარგეთ და დაიკარგეთ. სიტყვის შესრულება ასე იცით ახალგაზრდებმა?

ჯაბა მიხვდა, ვინც იყო.

ბატონი ანგია ისე იღიმებოდა ისეთი ნეტარება ჩანდა მის სახეზე, თითქოს დამთრობელი ჰანგის მოლოდინში გატვრენილიყო.

— გამარჯობათ... გიცანით!

— მადლობა ღმერთს! კიდევ გამარჯობა შენი... აქ შენი საქმე კეთდება და თვითონ არხეინად დასეირნობ, დუღანას არაფერი არ უთქვამს?

— დუღანას? არა!

— თქვენი ბინის საქმე თვითონვე გაგიფუქებიათ; თუ მამა სამხედრო გავედა, ისიც ფრონტზე დაღუპული, რატომ სამხედრო მოსამსახურეთა სიაში არ შეატანიეთ თქვენი გვარი?

— მანდ იცოდნენ... მანდ ყველაფერი იცოდნენ, დედა ხომ დადიოდა.

— იცოდნენ. იცოდნენ... შე-უნდა მცოდნოდა, გენაცვალე, ხომ იცი, დიკენსი რას ამბობს: «Напротив висит Спрингис стояла в дверях!»

„გამოუტანია დიკენსი!“ — გაუელვა ჯაბას.

— ჰოდა, ჩემო ბიჭუნა, — განაგრძობდა ბენედიქტე, — მე ყველაფერი მოგიგვარეთ, სამხედროების სიაში გადაიტანეთ, ახლა საქმე დაჩქარდება, ოღონდ ზოგიერთი ცნობები გვინდა, პირადად შენგან! ხე, ხე... გამოიარე!

— აუცილებლად, პატივცემულო ბენედიქტე... — როგორ წამოსცდა სახელი! ბატონ ანგიას თვალები უბრწყინავდა, — აუცილებლად, დიდი მადლობა!

— მე როდისღა გეტყვი მადლობას? — ბენედიქტე ჩაჩუმდა.

კარგახანს შოლდა დამუნჯებული ყურმილი ტელეფონის ხაზი, რედაქციიდან ბენედიქტეს კაბინეტამდე, მოთმინებით ელოდა, რომ ჯაბას პასუხი გაეტარებინა.

— თქვენ... თქვენ სამადლობელი რა გპირთ!

— შეეც მავას ვჩივი, რომ არ მჭირს, — გადაიხარხარა ყურმილმა.

— მალე... ერთ თვეში, — ჯაბას მოეჩვენა, რომ დაპატარავდა, დაპატარავდა როგორც ბავშვობისდროინდელი კაცუნა პატეფონის მემბრანის ვერცხლისფერ მილზე... ბატონ ანგიას ფესსაცმელებს შორის დაბორიალობდა, ყურმილის ზონარი დაქიმულიყო და ფეხისწვერებზე იწეოდა, რომ ასწვდენოდა.

თავისი მაგიდასკენ გაემართა.

— ჯაბა, ძმაო, მაგვიანდება! — საათზე დაიხედა ვიტალიმ, — თუ რამე გაქვს, ამოყარე!

— წავიღეთ!

როცა კარისკენ გაემართა, ბატონი ანგია თავის ადგილზე აღარ იჭდა.

ფოტო-ლაბორატორია უჩვეულოდ დამთბარიყო. ვიტალი ზედიზედ იღებდა გაზეთზე-გაფენილ, უკვე გამშრალსა და გაღუნულ სურათებს. მაგიდის კიდეზე ასწორებდა და წარა-მარა იძახდა: „შესანიშნავია, შედეგამოჭრილია... სწორედ ის არის, რაც მინდოდა... შესანიშნავია,

ხედვამოკრილია, სწორედ ის არის...“
 ჰერე ხუთი ფოტო ამოარჩია და ჯაბას
 ავტოკალამი გაუწოდა.

— წააწერე; ვინ ვართ, სად ვართ,
 რას ვაკეთებთ, რაც შეიძლება დაწვრი-
 ლებით.

ჯაბა უსიტყვოდ დაემორჩილა.

— მხოლოდ რუსულად!

— რა თქმა უნდა.

ჯაბას ხელი უკანკალებდა.

ვიტალიმ პორტფელი გახსნა და სუ-
 რათები შეინახა.

— ესეც ასე! — მერე პიჯაკის ჯიბი-
 დან ცოლის წერილი ამოიღო და ისიც
 პორტფელში ჩაავდო. ჯაბამ თვალი მო-
 ჰკრა.

— მე კი ბიძაშენის წერილი მეგონა.

— ბიძაჩემის წერილი მოსკოვში და-
 მხვდება ალბათ.

— წავიდა უკვე?

— კი, ცოლი მწერს. სუეცის არხში
 დაპყავს გემები, მსოფლიოს ყველა გე-
 მი...

— ძალიან დაცემარეთ ნასერს.

— დასახმარებელი აწია, — თქვა ვი-
 ტალიმ, — საფრანგეთმა კვიპროსზე გა-
 დასხა ჯარები!

— საფრანგეთმა?

— ჰო, ვითომდა ეგვიპტეში მცხოვ-
 რები ფრანგები არ გაგვიჩაყვედნონ ის-
 რაელის ჯარებმაო... ჰო, მართლა, ჯაბა,
 ამ ფოტოების ნეგატივიც უნდა მომცე!

— ნეგატივს ვერ მოგცემ! — ისე ჯი-
 უტად თქვა ჯაბამ, თითქოს რაც არ უნ-
 და ეთხოვა ვიტალის, რაც არ უნდა
 ეთხოვა ვინმეს, ყველაფერზე უარს
 იტყოდა.

— იქნებ სხვა ზომა დამპირდეს, ხომ
 უნდა დავბეჭდო თავიდან?

— ნეგატივს ვერ მოგცემ! — ცივად
 გაიმეორა ჯაბამ.

— კარგი, რა გაეწყობა, ვიცი ჩემი
 ძმების ზასიათი; დაბერდები და მდიდა-
 რი არქივი გექნება, არა? ყველა გაზეთი
 შენ მოგმართავს, ხომ? ვიცი, მესმის.

„იმ ფოტოებს ვინ მიიღებს მოსკოვ-
 ში?! — ფიქრობდა ჯაბა, — რომელი
 რედაქტორი? საზიზღრადია დაბეჭდი-

ლი... თანაც ისეთ ყურნალში. მსოფ-
 ლიოს რამდენიმე ენაზე რომ გამოდის.
 ვინ? არაინ!“

ამ ერთმა ციქვმა იმედმა გაახალისა.
 თითქოს გულში შედედებულ სისხლს
 გზა მიეცა და კისკისით დაეშვა ძარ-
 ლეებში.

კიბის დასაწყისთან შედგნენ. ერთმა-
 ნეთს მგზავდ ჩამოართვეს ხელი.

— აბა, გელოდები. იცოდე, დამირე-
 კე, როცა ჩამოხვალ.

— ბედნიერ მგზავრობას გისურვებ,
 მოკითხვა შენს მეუღლეს.

— გმადლობთ, აუცილებლად გადაე-
 ცემ.

კიბის ერთი ასაქცევი ჩარბენილი
 ჰქონდა, როცა ვიტალიმ შუბლზე შემო-
 ირტყა ხელი და უკანვე ამოიბრინა. ჯა-
 ბა ჩივებდა.

— რა იყო?

ვიტალიმ პორტფელი გახსნა და დუ-
 დანას სურათი ამოიღო.

— ოპერის პირდაპირ ცხოვრობს,
 როგორ დავპირდი... ახლა ფიქრობს ალ-
 ბათ მატყუარა მოსკოველ კორესპოდენ-
 ტზე. სახელი აღარ მახსოვს. ძალიან
 გთხოვ, თუ მიაგნებ, გადაეცი. აი, იმ
 სახლში ცხოვრობს, საიდანაც ოპერის
 შენობა გადავიღე. რა ღმერთივით გო-
 გოა, არა?!

— ვიცნობ ამ გოგოს! — თქვა ჯაბამ.

— ძალიან კარგი, თუ ძმა ხარ, გადა-
 ეცი... ნახვამდის!

კიდევ ერთხელ ჩამოართვა ხელი.

აღარ შებრუნდა რედაქციაში. ქუჩა-
 ში ხეტიალი მოუწია. პირველად ხელა-
 და დუდანას სურათს. ახლა შეეჭო
 მთელი დღე ეცქირა... რაღაცას ეკითხე-
 ბოდა დუდანას თვალები. თითქოს დი-
 დიხანია, ელოდებოდა პასუხს, და თით-
 ქოს თანდათან ემატებოდა ვაკვირება
 ჯაბას დუმილის გამო. ისეთი მარტივი
 იყო შეკითხვა, ჯაბას კი ვერ გაეცა პა-
 სუხი, მერე საიდანღაც საყვედური გა-
 მოილანდა დუდანას თვალებიდან, თი-
 თქოს ხელიც ასწია და თითი დაუქნია,
 როგორ არ გრცხვენიაო.

„საიდან იცი?“ — ჰკითხა ჯაბამ.

„ვიცი!“

„მე არაფერია, დუღანა, ეგ არაფერია ნიშნავს.“

„ჩემთვის ნიშნავს.“

„სახეც აღარ მახსოვს იმ ქალის.. გეფიცები, ეს ლალატი არ იყო!“

„საზიზღრები ხართ კაცები!“

გუშინწინ, ავადმყოფობის შემდეგ, პირველად გავიდა ქალაქში და თეატრისაკენ გასწია ნათხოვარი კოსტუმი უნდა დაებრუნებინა ძია ნიკალასთვის. რუსთაველის ძეგლის წინ გურამი და ნოდარი შეეფეთნენ. დიდიხნის უნაბავებოვით გადაკოცნეს ჯაბა, ნასუამები იყვნენ. ხვალ იმერეთში მივდივართ, გადასადები ადგილების შესარჩევადო. აქეთ-იქიდან ამოუდგნენ ჯაბას და რესტორნის სარდაფისაკენ წაქაჩეს. ვერ წამოვალო, ეს კოსტუმი რომ არ ჩავიტანო თეატრში, არ იქნებაო. მაშინ, ჯანდაბას, წამოვყვებით, მერე კი ჩვენი ტყვე იქნებით.

ქუჩაში დაელოდნენ. ჯაბა თეატრის ეზოში შევიდა. საწყობის კარი ღია დახვდა. ჩაიხვდა. ვერავინ ვერ დაინახა. თავი დაღუნა და საფეხურებს დაჰყვა. შუა კიბეზე გაჩერდა. თეატრალური ტანსაცმლის კრელი დერეფნის ბოლოს ძია ნიკალა იდგა და პატარა ცოცხით ვიღაც დიდებულის აღისფერ მოსახამს ფერთავდა. ჯაბა დაძახებას, თუ ჩახველებას აპირებდა, რომ უეცრად ძია ნიკალა წაბანცალდა, თავი ძლივს შეიმავრა. მერე ცოცხი მახვილივით მოიშარჯვა და ჯაბას მოესმა მისი ხრინწიანი, გაგულსებული ხმა:

„მე ფეხებზე დავყურებ, მაგრამ ვერ ვამჩნევ ნიშანს ეშმაკისას.“

სტყუიან თურმე..

თუ ეშმაკი ხარ, საქურველი არ გასჭრის შენზედ...“

და ძია ნიკალამ ცოცხი ატაკა ყავისფერი რეიტუნის ტოტს. მერე შემოტრიალდა და ალბათ, იმ რეიტუნის მაგივრად თქვა:

„დამჭრა, მაგრამ მოკვლა ვერ შესძლო.“

— ჰეჰ, ჰეჰ, — ჩაიხითხითა კმაყოფილმა.

მერე ისევ პირველი ხმით განაგრძო:

„მე არც ეგა მწყინს — და ხველება აუტყდა — მე მინდა, რომ ცოცხალი დარჩე, კაცი რომ კვდება, — ახველებდა, ვეღარ შეიჩერა ხველება, — როგორც ვატყობ, ბედნიერდება.“

— ჰეჰ, ჰეჰ, — ისევ ჩაიხითხითა, ხელი მოწყვეტით ჩააქნია და აღისფერ მოსახამს მიუბრუნდა, ისევ დაუსვა ცოცხი.

ჯაბა ფეხაკრფით ამბრუნდა კიბეზე. გასცდა ძია ნიკალას თვალთახედვას, მერე შემობრუნდა და საფეხურები სტეენა-სტეენით ჩაირბინა. ძია ნიკალამ თვალელები მოწყურა და გასასვლელს გამოხვდა.

— რომელი ხარ?

— მე ვარ, ძია ნიკო, მოგიტანეთ. უნდა მპატიოთ, ავად გავხდი და..

ძია ნიკალამ აღარ გაუშვა ჯაბა. მთერალი იყო საიდანაც არყით სავსე ბოთლი გამოაძვრინა, სკამზე მიფენილი ნაცრისფერი პლამჩიდან ქალაღღში გახვეული ძეხვი ამოიღო. პური არა მაქვსო, მოიბოდიშა. როცა ჯაბამაც თავის მხრივ მოუბოდიშა, ვერ დავრჩები, გარეთ ამხანაგები მელოდებიანო, გაჭინჯულდა ძია ნიკალა; რატომღაც დაიჩინა, მე ხომ არ ავალ და შევეგებები, თვითონ ჩამოვიდნენ და მნახონო. გვეჩქარებაო — ჯაბამ. აბა, მე ხომ არ ავალ ახლაო, ჩამოვიდნენ თვითონო, ამდენი ზრდილობა როგორ არა აქვთო.

გურამსა და ნოდარს ბევრი პატიყი არ დასჭირვებიათ. როგორც კი არაყი და „საინტერესო მოხუცი“ ახსენა ჯაბამ, ხელიხელგადახვეულები ჩამოვიდნენ საწყობში.

მონჭლრეულ სკამზე პატარა სუფრა გაიშალა. ნოდარი გავარდა—ორი ბოთლი არაყი, პური და ყველი შემოაწია ლხინს. ითქვა სადღეგრძელოები საქართველოსა და ქართულ ხელოვნებაზე, დიდ რეჟისორებზე და მსახიობებზე. გურამს ძალიან მოსწონდა სუფრის „ორიგინალური ანტურაჟი“, ძია ნიკა-

ლას პირდებოდა, თქვენზე და ამ სარდაფზე უსათუოდ გადავიღებ დოკუმენტურ ფილმსო. ნოდარი რიგრიგობით აღდგერძელდება კოსტუმებს, და ქიქას ქიქაზე ცლიდა. ჯაბა გულში კმაყოფილი იყო, ასეთი სიამოვნება რომ განაცდივინა ამხანაგებს. ძია ნიკალა გაუბედავად ბუტბუტებდა: „მე ახლა წარმოგიდგენთ სცენას...“ „მე ახლა წაგიერთხავთ მონოლოგს...“ მაგრამ არავინ ყურს არ უგდებდა. ბოლოს თამაძობა გურამმა ჩაიგდო ხელთ ძია ნიკალა აღდგერძელა, მერე სიყვარულის სადღეგრძელო მიაყოლა. ჯაბას ახლაც ახსოვს მისი ყოველი სიტყვა:

— ეს გაუმარჯოს სიყვარულს, ქალებს გაუმარჯოს! — თქვა გურამმა, — ძია ნიკალ, ჩვენ ერთი მეგობარი გოგო გყავს... ჯაბა, გაუმარჯოს დედანას, ძია ნიკალ, გაუმარჯოს დედანა კაპულეტს! ის უკვე ბავშვი აღარ არის, პირქვე რომ დაეცეს ხოლმე — გაზარდა... და თუ დაეცემა, მხოლოდ გულადმა... ძია ნიკალ, გახსენდებათ?

— დაგლეწავ, შე... — დაიყვირა ჯაბამ და ფეხზე წამოიჭრა.

ნოდარი ძლივს წამოფარფატდა და შუაში ჩაუდგა მეგობრებს.

ჯაბას მიწისფერი ედო. ახლაც ამის გახსენებისას, ფერი ეცვალა ალბათ.

— მეორედ აღარ წამოგცდეს ევ სიბინძურე, თორემ... — მუშტები თავისთავად შეეკუმშა ჯაბას.

გურამი დიდხანს უყურებდა თვალებში ჯაბას, მერე ხელი ჩაიქნია:

— შენ... შენ დღემდე ვერც ხუმრობა გაიგე რა არის, და ვერც... — კიდევ ჩაიქნია ხელი, — რა უნდა გელაპარაკო.

— ბოლოსდაბოლოს, არ უნდა დაანებო თავი იმ გოგოს?! — უყვირა ჯაბამ.

— გა-გადაკოცნეთ! — მოითხოვა ძია ნიკალამ, — ჩემს ოთახში ასეთი ამბები... გა-გადაკოცნეთ!

— შეერიგდებით, ბატონო ნიკო. — თქვა გურამმა, — ჩვენ ყოველდღე ასე ვჩხუბობთ...

— ადექი!... შენ გეუბნები, ადექი-მეთქი!

— მე, ძია ნიკალ? — გაუკვირდა გურამს.

— პო... და გვერდზე მოუღებო ჯაბას!

გაოგნებულმა ბიჭებმა იფიქრეს, გარეთ გაგდებას ხომ არ გვიპარებნო.

— წინ წამოდექ! — უბრძანა მოხუცმა გურამს. თვითონ კი ბავშვივით ჩაეცუქდა სკამს უკან, — გაიმეორე, რასაც ვიტყვი! — თქვა და უეცრად გაისმა მისი ჩურჩული, — ვფიცავ ჩემს სინდისს. კაცობას და პატიოსნებას, — ხმა ჰქონდა ნათელი გამკვირვალე, თითქოს ზედ ყურთან მოეტანა ტუჩები.

ბიჭები უხერხულად იღიმებოდნენ, არ იცოდნენ, დაპყლოდნენ თუ არა მოხუცის უცნაურ აჩემებას.

— გაიმეორე-მეთქი! — წამოიძახა ნიკალამ, და მერე კვლავ ჩურჩულით თქვა, — ვფიცავ ჩემს სინდისს, კაცობას და პატიოსნებას...

— ვფიცავ ჩემს სინდისს, კაცობას და პატიოსნებას, — გაიღიმა გურამმა და ამხანაგებს გადახედა.

— რომ არასოდეს არცერთი ქალი...

— რომ არასოდეს არცერთი ქალი...

— თუნდ ქალღმერთივით ულამაზესი...

— თუნდ ქალღმერთივით ულამაზესი...

— გონებისა და სულის ამშფოთი...

— მუზაზე იყო ძია ნიკალა.

— გონებისა და სულის ამშფოთი...

— ქიშპობის საგნად არ იქცევა მე და შენს შორის!

— ქიშპობის საგნად არ იქცევა მე და შენს შორის!

ნიკალამ ჯაბას აპხედა, და წარბებისა და თავის მადლა აწევით ანიშნა:

— ვფიცავ!

— ვფიცავ! — გაიმეორა ჯაბამ.

— ახლა დასხედით... ჰა? ხომ კარგი სპექტაკლი გამოგვივიდა?

ყველა იცინოდა.

— ძია ნიკალ — მიმართა გურამმა, — რომელი სპექტაკლიდან იყო ეს?

— ძველი, ძველი, — სიტყვას ხელო

ააყოლა მოხუცმა, — უხსოვარდროინდელი სპექტაკლიდან... აქტი პირველი.

— კი მაგრამ, ძია ნიკალ ეს ფიცი თუ არ გატეხეს გმირებმა, მაგ სპექტაკლიდან არავითარი დრამა არ გამოვა!

— საქმეც ის არის, რომ ვასტეხენ, — მოხუცმა გურამს ვადახედა, მერე ჯაბას, ბოლოს ისევ გურამზე შეაჩერა მზერა. — შე მარტო ქალი არ მიგულისხმებია, — ისე გამოფხიზლებულიყო ძია ნიკალა, რომ ჯაბას ეჭვი შეეპარა, თავს ხომ არ იმთვრალეზდაო, — არაფერი არ უნდა შეგშურდეთ ერთმანეთის, უნდა გიყვარდეთ ერთმანეთი, სიცოცხლე არ უნდა დაიშუროთ... იმიტომ, რომ თქვენ მხოლოდ თქვენ კი არა ხართ, ჯაბა და გურამი და ნოდარი კიდეც... თქვენისთანებისაგან და... იმ გოგოს რა ქვია?

— დუდანა! — მიაშველა ნოდარმა.

— და დუდანებისგან შესდგება ერი... თქვენ მარტო „თქვენ“ არა ხართ, სახელისა და გვარის გარდა, კიდეც გაქვთ ერთი უწმინდესი მისამართი... რომელი და, თქვენი მიწა! მიხვდით?

— მიეხვდი, ძია ნიკო!

— პოდა, წადით ახლა! — თქვა მოულოდნელად და წელი ძლიეს აიბრია.

...პლენანოვის პროსპექტზე ნოდარმა შინ წასვლა აიჩემა, ჯაბაც აპყვა, ერთი გზა გვაქვსო. გურამმა თვალი ჩაუყრა ჯაბას, ანიშნა დაარჩიო. ეს ნოდარმა შეამჩნია, მაგრამ არაფრად არ ჩაუგდია და წავიდა.

მერე მოხდა ის ამბავი. გურამმა ავტომატიდან დაურეკა ვილაც ქალებს... ბუნდოვან სიზმარივით ახსოვს ჯაბას და ყველაფერს ვეღარ იხსენებს. ქალების უზრდელი, მოუთოკავი კისკისი ჩარჩენია მხოლოდ ყურებში. მგონი, ტანი-სამოსზე ახლაც ასდის რაღაც სუნამოს-გამალიზიანებელი სუნი. ახსოვს, რომ რცხვენოდა, რცხვენოდა ქუჩის, როცა მხრებში თავჩარგული მიაბიჯებდა იმ ქალებთან ერთად. ახსოვს, დევნილივით რომ აიბრინა კიბე. მისდევდნენ საფეხურები, ხელისწაველებას უპირებდა ყოველი კარი, მაგრამ გაეჭვა ყველას — საფეხურებს, კარებს, თვალდაჭყეტილ ცნობისმოყვარე ელნათურებს, და გურამის ჩაბნელებულ ოთახში შეიმალა... მერე მოვიდა მისი უდიდებულესობა — ვნება.

ხელი ჯიბეში ჩაიყო და დუდანას სურათი მოსინჯა.

ქ ა რ ა გ ა რ ე პ ი ძ ე ს

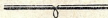
სვეტიცხოველი

მდუმარება ჟამით უცვლელი.
ვარსშემორტყმოდა
ყვაილდასხმულ ატმის ხანძარი.
ვაზს გაეფურჩქნა
ყვაილები ნორჩი ფურცელი,
ვარდისფერ კაბით
მოკაზმულა, ვით პატარძალი,
თითქო ბაღნარში
შემობრძანდა უცხო ქალწული
და მოაკმია
სურნელება ნაზი, საამო.
ხელში ეჭირა
ვაზის ჯვარი, თმით გაბაწრული,
ტყიურ სულისთვის
რომ დაედო რჯულის მალამო.
ღეთისმშობლის კალთაც
ქართლს მარადგამს ემახსოვრება,
მარად ახსოვდა,
წვაგდა სუსხი, თუ ავი ზვატი:
„წმინდა მარიამ,
შენ ალაგსუ კაცის ცხოვრება,
შენ ხარ უჭკნობი
სილამაზის, მშვენების ხატი,
თვითონ ყვაიელი
უცოდველი, მზე სხივოსანი,
ვენახი ნორჩი,
ხე კეთილი, აყვავებული,
საგალობლების
ხმანარნარი ჰანგით ქებული“ —
ასე იტყოდა
ხალხი ბრძენი, მგოსანთმგოსანი.
შოთა რუსთველმა
გააღმერთა მეფე თამარი, —
არ დანგრეოდა
თავზე ქართლის ზეცის თავანი.
იწყო ღაღადი,

ჯადოსნური სიტყვის მოროდი,
რომ დაეძლია
ნათელს ბნელი, კეთილს — ბოროტი.
ბართაშვილს კი
წინ უძლოდა, ღეთისმშობლის მსგავსი,
კდემამოსილი
და უმანკო ქალის მშვენება,
რომ ვერ შეეხო
ულმობელი დროვამის ხავსი,
წარმავალობა
და უკვალოდ გადაშენება.
იტყვიო: „ის ქალი
მშვენიერის არის იდეა,
მითი, ოცნება,
მთის ნიხლია, თვალის რიდეა“...
მაგრამ მაღალი
და საამო იგი ოცნება
ვერ დაივიწყეს
ღღესაც მიწის და ცის მგოსნებმა.
ეთქვი და კვლავ ბაღში
ფუკედებოდნენ ვაზის კვირტები.
კვირტმა იფეთქა,
გაეშალა ყვაილს ფურცელი.
ბაღში ჩანს ქალი,
სასოებით რომ ვაკვირდები,
ჩემთვის ხილული,
შენთვის — მითის ცრუ საფუძველი.
ყვაილდასხმული
ნორჩი ვაზი, ვენახი ნახე,
წარმოსახული
მარად უხრწნელ ქალწულის სახედ
და შენც გაიგებ
და მიხვდები, იტყვი, ვინ არი
ქალწული იგი
მშვენიერი, პირმომლიმარი.
ის ყვაილია,
მისი შუჭი ვაზზე ანთია,

ნიშანი მარად
 სიცოცხლისა, მაღალ ოცნების,
 იგი ყინწვისის
 ანგელოზის მსგავსი ხატია,
 სავსე მშვენიებით
 და ქართული პატიოსნებით.
 მას ვერ გააქრობს
 ონავარი ბუდი — ფატუმი,
 თუნდ ბობოქრობდეს
 ჯოჯოხეთის ცეცხლის ხანძარი,
 თუნდ წაეყაროს
 დედამიწას მიმოფანტული
 ატომის მტვერი,
 ნაცარ-ტუტა რუხი, საზარი.
 რად გინდათ, მიწა
 რომ დაიწვას ატომურ ომით,
 და სასახლენი
 აგებული გმირული შრომით!
 გეყოფათ მიწა,
 ზღვის ქალაქში ნუ გინდათ სახლი
 და არ გადასხათ
 პლანეტებზე ზედმეტი ხალხი...
 ასეთი ფიქრი

უცნაურ კაცს არ ასვენებს
 და სიზმარშიაც
 ხედავს ახლა უცხო მარსელებს,
 კოსმონავტებს კი
 შემართების დაღვთ ხალისი
 და არ აშფოთებთ
 ბიბლიური აპოკალიპსი.
 მცხეთაში ღამით
 მდუმარებდა სვეტიცხოველი.
 დამშტერებოდა
 მოჭედილი ცა ვარსკვლავებით,
 და არ დამცვიედა
 მის წინაშე სუსტი მკლავები:
 ქადაგად ვიქმე
 ახალ დროის სულ სხვა მროველი.
 შევასახელე
 კაცის ჭკუა, ნიჭი, ქველობა,
 თავისუფლება,
 მოშრიალე მწვანე წნორებად,
 რომ დაემკვიდრა
 კაცს კაცობა, ერს კი — ერობა,
 და დამდგარიყო
 სანუკვარი ქვეყნის ცხოვრება.

საზა ბაგაუ

ლ ე ქ ს ე ბ ი

სტუმარი

ჩვენ მთაწმინდიდან დავეყურებთ
თბილისს
და ოდნავ, ოდნავ გვიბრუნის თავი;
აქ შემოდგომის ადრიან დილით
სიჩუმე ნუშის რტოსავით ჰყვავის.

რომ ჩაწვდეს, იგრძნოს ეს იდუმალი
შრიალი, ალბათ თვითონაც იცი:
ცოტაა — იყო მხოლოდ სტუმარი
და არა მკვიდრი ქართული მიწის.

თუმც იხიბლები და ღელავ ჩუმად
და ვერ პოულობ საჭირო სიტყვას,
მე არასოდეს არ მოგთხოვ სტუმარს,
ჩემებზე გიყვარდეს, რაც ასე მიყვარს.

და როგორც წმინდა ფიქრები —
მყოფადს,
როგორც გარემოს — გალობა
მერცხლის, —
შენი დუმილი და ჩემი გრძნობა
უმტკივნეულოდ ერთმანეთს ერწყმის.

პარძია—ჩაბ საუკუნის შეხვევ

რა ჭამი იყო — რთული და მძიმე!
წყდებოდა ყველა ქართველის ბედი,
მათ შორის ჩემიც, და, ღმერთო,
ღმერთიც
ვერ ამართლებდა ნდობას და იმედს.

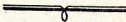
და გაჩნდა იგი! რვაასი წელი...
აქ, სადაც სუნთქვაც მუსიკად იქცა,
მარადისობა განერთხო სფინქსად —
ვერ აითრია აქამდე წელი.

მე კი მეძინა ამდენი ხანი!
რა გვიან, გვიან გამომეღვიძა,

მადლობა უფალს — ეს დღე მეღირსა,
როგორც ნათელი ოცნება ხვალის.

საკვანძურიდან ამოდის კვამლი,
მოიწვევს მაღლა და ითენთება;
მაინც სხვა არის, როცა თენდება
და ისმის შორი ყვირილი მამლის;

როცა სიცოცხლეს იმედი ავსებს,
ხოლო წარსულის გლოვა-გოდება
თეთრი ღრუბლების გროვად გროვდება
და ოქროვდება ვარძიის თავზე.

ი ა მ ზ ე ლ ა ბ უ რ ი

მ ო თ ხ რ ო ბ ა

ყანჩებივით კისერწაგრაძელებული, უზარმაზარი ამწეები თბომავალ „საქართველოს“ შავი ქვით ტვირთავდა.

მკერდგანიერ, ჩოფურა ნაოსანს, გური ლომიას, მალაღყელიანი ჩექმები ეცვა, დაკაბიწებულ, კუნთებიან, ბრინჯაოსფერ ხელებში შლანგი ეჭირა და გემბანს რეცხავდა. გემბანზე წყალი ჩხრიალებდა, ქიმების გვერდით ჩაყოლებულ რკინის ღარებისაკენ მისწრაფოდა, შავი ქვის მტვერი მიჰქონდა, ხვრელებიდან ქიმებზე ჩარბოდა და თბომავალთან ზღვას შავად ღებავდა.

შხით გახურებული რკინის გემბანი უცბად შრებოდა.

გურის უკან დაბალი, ტანთხელი ნაოსანი, ანატოლი უდოვიჩენკო იღვაროცა გური გემბანის ერთ ნაწილს მორეცხავდა. ანატოლისაკენ მიიხედავდა. ანატოლი გემბანზე გველივით დაკლავნილ რეზინის მილს თავისკენ მოსწევდა, თანაც თვალს ადევნებდა, მილი არ გადიკეცოსო.

გური და ანატოლი თბომავლის ცხვირს უახლოვდებოდნენ. იქ, ტენტის ჩრდილში, ხის გრძელ სკამზე შექალაჩავებული, გამზდარი ბოცმანი, ნიკოლა კასტენკო წამოწოლილიყო და „იზვესტიას“ კითხულობდა.

წყალი ბოცმანს ჩექმებზე შეეშხეფა. მან გურის ახედა, სათვალე მოიხსნა, უბეში ჩაიდო, გახეთი მავიდაზე დასდო და წავადა.

— გური!

— რაო, ანატოლი?

— ამ რამდენიმე წლის წინათ ოდესაში მთვრალი, პირგამებებული გნახე, ვისაც შენი მუშტი მოხვდა, სიკვდილამდე არ დაავიწყდება.

— ერთბაშად ავენთები, ვიჩხუბებ, მერე ხშირად მეცოდება ვალახული, ვიტანჯები, თუმცა უდანაშაულო და სუსტი ადამიანისათვის ხელი არ ვამირტყამს.

— ზახაროვს მოერევი? როცა მთვრალია, ყველას აბუჩად გვივდებს, დაგვიცინის, გვაგინებს. ნეტავი მიეყვადე...

— თუ შეურაცხყოფა მოგაყენა, დაგიცავ, შენს თავს არავის დაგაჩავგრინებ. როცა ცალუშილია, ბებუთის იმედი აქვს.

— მართალი ხარ.

გურიმ ანაზღად კაპიტნის ბოგისაკენ გაიხედა.

— ჩემად, ანატოლ, კაპიტანი თვალყურს გვადევნებს, ვამაფრთხილა: მუშტების ქნევას თავს თუ არ დაანებებ, აქ არ გაგაჩერებო.

თბომავალზე ჯავარსრული, გაფითქინებული ექიმის, იამზე თოიძის გულშიჩამწვდომი სიმღერა გაისმა.

— ერთ წერტილში რატომ ასხამ წყალს? — შეეკითხა ანატოლი.

გურიმ პასუხი არ ვასცა.

ანატოლი გურისთან ახლოს მივიდა, თვალბში გაკვირვებით მიანერდა.

— რაზე ფიქრობ, გური?

ქუბუყი გამოერყვასიწითლემ გადააკრა.

ანატოლი თვალს არ აშორებდა გუ-

რის, მისი ფიქრების ამოცნობას ლამობდა.

გურიმ ჭალამბართან მიგდებულ სქელ ჯაჭვს შავი ქვის მტვერი მოაშორა, მერე ლუწას მიუშხაპუნა წყალი. ლუწაზე მიმხმარი ტალახი ნაჭერ-ნაჭერ ჩაცვივდა ზღვაში.

— გური! ხომ გესმის სიმღერა? მშვენიერია ჩვენი ექიმი და ყელაღანაც ტყბილი ხმა ამოუღის. — ექიმის კაიუტი-საყენ გაეჭვა თვალი, სულგანაბული უსმენდა, სახეზე ხან ნაზი ღიმილი, ხანაც ღრმა ტყვილი ეხატებოდა. მერე მზერა გახევებული გურის დაკორტნილ სახეზე ვიღაიტანა და უცებ შეუტოვდა მსხვილი წარბები, გაიფიქრა: „უყვარს... უყვარს იაშზე... მოკლა გური სიყვარულშია, ამბობენ მეზღვაურები. საწყალი გური...“

• • •

ლამით გური შინსაყენ გაემართა.

ზენა ქარი ქროდა. ბნელ ქუჩებში აღვის ხეები, ქადრები და ეკვალბატები შრიალეზდნენ, ზღვის პირას, ფიცრის ძველ, ფარღალალა სახლთან დაუსტვინა. თეთრი, ბომბორა ძალღი ღობეს ვადმოევლო, გურის ფეხებში ჩაუვარდა. აივნის წინ, აყვავებული ასკილის კოკრებსა და პატარა ვარდებს ლოყით შეეხო, მოეფერა. ასეთი ვარდები უყვარდა დედას. და როცა გური ტყის ვარდს ხელს შეაეღებდა, უცნაური, ცრემლის მომგვრელი სითბოთი ამოეგსებოდა მკერდი, თათქოს დედას ვალერსებოდა.

ოთახში ლამა აანთო, სიამოვნებით ათვალეირებდა ქერამდე მიყრილ წიგნებს, უხაროდა; ამდენი წიგნის მფლობელი იყო. საკრძოლის რაფაზე დოსტოევსკის, ცვაივის, შელის თხზულებებთან ერთად ეწყო წიგნები კრივზე. მაგიდაზე ხელნაწერები ელაგა. ქურნალი გადაშალა, სადაც მისი ხუთგვერდიანი მოთბრობა იყო დაბეჭდილი. „ვიმუშავებ, დასაწერი ბევრი მაქვს“.

აივნაზე ნოზი დააგო, ზედ წამოწვა,

თავქვეშ ხელები ამოიღო, ვარსკვლავებს შეხედა და ისევ ის ფიქრი აეკვირტა, ბავშვობიდან მოსვენებას რომ არ აძლევდა: „დადგება დრო, გური აღარ იქნება ამქვეყნად! ასეთ ქარიან ღამეში, ამ ადგილიდან სხვა შეავლებს თვალს ვარსკვლავიან უსაზღვროებს და იოცნებებს სიყვარულზე, უკვდავებაზე... საოცარია: ბუნებაში რატომ გვართუქა ნიჭი სიყვარულისა, თუ სიმახინჯეს, სიბერესა და სიკვდილს გამოიგონებდა?“

გურიმ ჩათვლიდა.

აქარის მთებზე მრგვალი, მკვდრისფერი მთვარე ამოცურდა.

ქარი ხან მძლავრად დაუბერავდა, ხანაც მიყუჩდებოდა.

გურის მახლობლად, კვიპაროსთან, ძალი თელემდა. როცა ქარი ჩაძინებულ ქალაქს შეუტევდა, კვიპაროსი წამოიზნინებოდა, მისი ჩრდილი ძალღისკენ იწევდა. ჩრდილს ყრუდ უღრუნდა ძალი.

• • •

გურის გამოეღვიძა, ამომავალ მზეს სიხარულით შეეგება, ტანთ ჩაიცვა და თბომავლისკენ გასწია. მორიგე შეცვალა, გვმბანი დაათვალეირა, ყველაფერი რიგზე იყო. უნდოდა დრო ჩქარა გასულიყო: ამწეები მუშაობას დაიწყებდა. გემბანზე ხმაური ატყდებოდა, იაშზე გაიღვიძებდა და გარეთ გამოგოგმანდებოდა.

თბომავალთან მოღზე ჩამომქდარი მოკლეშარვლიანი ბიჭი ანკესით იჭერდა გვერდწითელ მოფართხალე თევზებს და ვედროში ყრიდა.

თეთუნისაგან უღვაშმეყვითლებული ნაოსანი იქვე ბოლთასა სცემდა და ყალიონს აბოლებდა.

ნაპირზე შავი ქვისა და ქვანახშირის მთები აზიდულიყო. თბომავალთან თოლიები კრიანობდნენ, წყალზე მცურავ თეთრი პეროს ყუპა ესკოუნენ, კორტინდნენ.

გემის მისაბმელ, წყალზე მოტივტივე რკინის კასრზე, ჩეამამ შავი ფრთები გა-

ისწორა, მერე ძირს ტყაპანი ვაღინა, მცირე მანძილი ვასკურა, ჩაყვინთა და კარგა მოზრდილი თევზი ამოიყვანა. ჩუპა კისრის ძარღვებს ძალას ატანდა, თევზის გადაყლაპვას ცდილობდა. თევზი კულს ღონიერად იქნევა. უცებ ნისკარტიდან დაუხსლტა და თავს უშველა. ჩუპამ დაყვინთა, დაედევნა. გაშხილებული ამოცურდა, კისერი წაივარქელა, აფრინდა და ისევ კასრზე ჩამოსკუბდა.

• • •

საფეთქლებშეთოვლილმა, ტანადმა კაბიტანმა, გარსევან შენგელიამ, იაშხეს კაოტის კარზე დააკაუნა.

— შემობრძანდით!

გარსევანმა თვალები მინაბა. მას ყოველთვის ალულებდა ეს ხმა — ალვის ფოთლების ჩუმი, იღუმალი შრიალი.

ორმოცდაათი წელი რომ შეუსრულდა ვარსევანს, ოჯახის შექმნა მაშინ გადაწყვიტა. თვალი იაშხეს დაადგა, არ ჩქარობდა: „წერ თავს შევავარებ, მერე გულს გადაეუშლიო“ — ფიქრობდა.

გარსევანი ექიმის კათედრაში შევიდა, იაშხეს ხელზე ეამბორა.

— რას კითხულობ?

— ჰულხონის „მწვანე სასახლეები“, გური თურმე კარგად ერკვევა მხატვრულ ლიტერატურაში.

გარსევანის ლამაზ, დიდრონ შავ თვალბში განცვიფრება გამოიხატა.

— უფრო ვასაგებად ვერ მტყვიო?

— გუშინ ანატოლი გურის ეკითხებოდა, რა წაიკითხოო. გურამ ეს წიგნი შეუქო. მისი გემოვნება რომ შემემოწმებინა, ბიბლიოთეკიდან მაშინვე გამოვიტანე „მწვანე სასახლეები“. უსათუთეს სიყვარულს შეუქითაა განათებული ამ შესანიშნავი ნაწარმოების ყოველი სტრიქონი, ვირჩევთ წაიკითხოთ.

ძველი მეზღვაური აიმრიზა, მან იცოდა, რომ გურის უყვარდა იაშხე. „ამ ბოლო ხანებში ხშირად ახსენებს და აქებს გურის“.

— გურის მე ვიცნობ, როგორც მოყრივს.

— ამბობენ, ნაკითხი, უკვიანი ბიჭი არისო, მოთბრობებს წერს და თურმე აქვეყნებს კიდევ.

— გური ჩვეულებრივი ნაოსანია, არყის მოყვარული, ალბათ ორიოდ წიგნი წაკითხული აქვს, კედლის გაზეთის მწერლად თუ გამოდგება.

— თქვენც იცით, რომ გური ბევრს კითხულობს, გური საინტერესო ადამიანი, ეს სხვებს არ ვაგს, მე მომწონს იგი, — ცივად მოუჭრა იაშხემ და ნუშისებრ მოგრძო თვალებით მრავალმნიშვნელოვნად გაიღიმა.

კაბიტანმა ხარბად მოსწია ჩიბუხი, ვესლიანად ჩაიციხა და გაიფიქრა: „ეს ღეთისმშობელი როგორ უნდა ჩაეკონოს სახეამოჭმელ გურის? ქალის გული... თვალუყუქუნავ, არ გაგახარებ“.

ადგა, გემბანზე გავიდა, ქიშ ჩიბუხი ჩამოჰყრა. ნიავემა ფერფლი მკერდზე შეაყარა. გული ისე უცემდა, თეთრ კიტელს არბევდა, ზედ მიყრილი ფერფლი ძირს ცვივოდა. „გებრდები...“ — გაიფიქრა, მწვავედ იგრძნო — ლამაზმანება ძველებურად გულს ვეღარ აუჩქაროლებდა, მის ცხოვრებას თითქოს აზრი უკარგებოდა. „როგორ უნებნად მკრა ხელი... არ ველოდი. თუმცა რატომ მიყვირს? იაშხე ახლახან აივსო თაფლით, მე კი ორმოცდაათს ვაღაფავიჭე. რა ტყბილი იყო კოცნა! ავრე უეცრივ რამ გაუცოვა გული? ალა მახინჯი გურა მოგწონს? კი არ მოგწონს, გებრალბება. უცნაურია ქალის გული... იქნებ მართლაც მოგწონს? თვალუყუქუნავ, არ გაგახარებ“.

ამოიხსრა, თავზე ხელი გადაიწვია, შეთხელებული თმა გაისწორა, თითებს თეთრი ღერი აჰყვა. ერთ ხანს თეთრ ღერს აყვირებოდა, მერე შეუბერა, მოიშორა.

• • •

„ისე შემომიჩნდა ვარსევანი, ლამის სხვა გემზე გადავიდე სამუშაოდ“ — ფიქრობდა იაშხე. „პირველ ხანებში დამაბრმავა, გამაბრუა ვარსევანის გარეგნობამ, ყოფაქცევამ, ჰალარაც კი

მომწონდა მისი“. მოაგონდა ინსტიტუტში გატარებული წლები, თანაჯერსელები; თამარ საყვარელიც და წელშიაღალი, შავტუბა თენგიზი. თენგიზს ბუზებივით ესოვდნენ ვოვონები. ის ბიჭი ნახვისთანავე გულში ჩაუვარდა იამზეს, მადრამ არ აგრძნობინა. ამაყია იამზე. თამარს ყველაფერი უთხრა, თანაც სთხოვა, არსად არაფერი წამოგცდესო. თამარი გაიმართვებდა ხოლმე თენგიზს, ჩურჩულვდნენ, იცინოდნენ. იამზეს ეგონა, ჩემზე ლაპარაკობენო, ღელავდა, სირცხვილისაგან იწვოდა. თამარი თურმე თავის საქმეს ჩარხავდა, შეგობარს თვალს უხვევდა. მესამე კურსის სტუდენტები თამარი და თენგიზი დაქორწინდნენ.

შარშან, თბილისში, რუსთაველის გამზირზე იამზეს შემოეყარა თენგიზი. თენგიზს თვალვებთან ნაოჭები ვასჩენოდა, ნაადრევად მობერებულოყო. თენგიზმა თქვა:

— ქალ-ვაყის მამა ვარ, ჩემს გულში მაინც სევდაა. საყვარელ ადამიანთან შეცხოვრა თუნდაც ერთი თვე, ერთი თვე შეკოცნა მისი ხელები და მერე ჩაეძაღლებულოყავ...

— თამარი არ ვიყვარდა?

— არა.

— მაშ ვინ ვიყვარდა?

— ვისაც ახლა ველაპარაკები.

— თამარი ჩემი შეგობარი იყო და, ასეთი სისულელე მეტი აღარ წამოგცდეს.

ის ღამე თეთრად გაათენა თვალკრემლიანმა იამზემ. თურმე აგრე ახლოს იყო ბედნიერება, მან კი ვერ იგრძნო.

* * *

თბომაველი „საქართველო“ დატვირთული იყო. გემბანზე დაყრილ შავ ქვან ნაოსნები ნიჩბებით ხვეტდნენ და ტრიუმფებში ყრიდნენ.

გური რკინის გემბანზე ნიჩაბს ისე ღონივრად აცურებდა, ნიჩბის პირი ეღრიალებდა.

— აგრე ნუ მუშაობ, ჩქარა დაიღლე-

ბი. — ბოცმანმა აღურსით მიმართა გურის. ღიმილით თვალს ადგევნებდა. ჭაბუკის მარჯვე, ვამალტულ-მტუშოშას, ჯაკაბიწებულ მკლავებზე კუნთების თამაშს, და ტუბებოდა. ჭაბუკის პირდაპირ ბეჭბრტყელი, ტანმაღალი, ნაღვინევი ნაოსანი, ევგენი ზახაროვი, ზანტად მუშაობდა, მაღიმაღ ქიშე ჩამოყდებოდა და ამოქნარებდა.

— ექიმი გვიყურებს, გრცხვენოდეს ევგენი, — უსაყვედურა ბოცმანმა.

— ზებებზე მკიღია თქვენი ექიმი... იამზემ ზახაროვის ნათქვამი ვაიგონა, იმწამსვე შეტრიალდა და თავის კაიუტაში შევიდა.

გურის ძარღვებში სისხლი აუღულდა.

— ექიმს რას ერაჩი? — შეუტია მან ზახაროვს.

— ენას კბილი დააჭირე.

— მემუქრები?

— ლავაშივით გაგაბრტყელებ.

— რა დროს ჩხუბია? იმუშავეთ... —

ჩაერია ბოცმანი. გურის მიუახლოვდა, ჩუმად უთხრა:

— თავი დაანებე ზახაროვს, დათვია, მოგერევა.

გურიმ ვაღიხარხარა.

— რას მიედ-მოედება გური? — შეეკითხა ზახაროვი ბოცმანს და წვრილი, წყლისფერი თვალები დააბლატუნა.

— შენზე არ ვლაპარაკობთ, დამშვიდ-დი.

გემბანი რომ მოასუფთავეს, ცალკეზად, დამცინავად მღიმარე ზახაროვი გურისთან მივიდა.

— შენ თავს ივდებ, ლაწირაკო, — ზახაროვმა დედა შეაგინა ჯა უბიძგა.

გურიმ ელვის სისწრაფით თავი სახეში აჯახა.

ზახაროვი გემბანზე პირადმა დაეცა. ანატოლიმ ღრმად, შვეებით ამოისუნთქა.

პირდაღებულო, თვალვებგაფართოებულო ბოცმანი საკუთარ თავს არ უჯეროდა, ხან გურისკენ მიბრუნდებოდა, ხან ზახაროვს მიაშტერდებოდა.

ტუჩებდახეტქილი ზახაროვი გონს ჩქარა მოეგო, წამოდგა, მუშტი მოუქნია. გურიმ თავი სწრაფად დახარა, აიცი-

დინა და ისევ თავურით გაუმსპინძლდა.

— შეწყვიტეთ ჩხუბი! — დაიყვირა ბოცმანმა, — კაპიტანის თანაშემწეს გავაღვიძებ, კაპიტანი რომ დაბრუნდება ქალაქიდან, ყველაფერს მოვახსენებ.

დარეტიანებული, სისხლში ამოთხუპნული ზახაროვი, როგორც იქნა, ადგა. რამდენსამე წამს ქანაობდა, მერე წელში განწოროდა, ჩექმის ყელზე ხელი იყრა, გაფხავებული ბებუთი იძრო.

ბოცმანმა და ნაოსნებმა უკან დაიხიეს.

გური მოხსლტა ადგილიდან. ქვასავით მუშტი სახეში ხეთქა. ზახაროვი სველი ჩვარივით ჩაიყეცა, ბებუთი გემბანზე დაუყვარდა. გურიმ მისივე მბზინავი ბებუთი თვალებთან მიუტანა:

— ღორივით გამოგჭრი ყელს...

— რა ვინდა ჩემგან? ამხანაგებო!

— ახლა გახდი ჩვენი ამხანაგი? — ჩაიქირქილა ანატოლიმ.

გურიმ ბებუთი ზღვაში ჩააგდო და კუბრიკში ჩაივლია.

* * *

ზახაროვი პირსაბანთან სახეზე წყალს ისხამდა, სისხლს იშორებდა, როცა ბოცმანმა უთხრა ანატოლის:

— კაპიტანი ქალაქიდან დაბრუნდა, ვილაც ოხერმა უკვე მოახსენა — თბომავალზე ზახაროვმა და ლომიამ ერთმანეთს თავპირი დაამტვრიესო. „ანატოლი ახლავე გამოცხადდეს ჩემთანო“, — ბრძანა კაპიტანმა. ზახაროვს ნუ ვასწირავ, ნურც გურიზე იტყვი ცუდს.

კომპანეკრულმა კაპიტანმა ანატოლის ჰკითხა:

— რა მოხდა, რამ გამოიწვია ჩხუბი?

— გური არ არის დამნაშავე. ზახაროვმა ხელი ჰკრა და შეაგინა, გურიმ წაუტიალა.

— ზახაროვმა რატომ შეაგინა?

— ზახაროვმა თქვა, თქვენი ექიმი ფეხებზე მკიდიაო, გური გაგულისდა, ეს იყო ჩხუბის მიზეზი.

— გური სულელია. ექიმს ეჯავრება

გური, გურის კი... როგორც ამბობენ, უყვარს იამზე. გვეითებში რატომ უნდა გიყვარდეს ადამიანი, რომელსაც ქვინაზლები? ექიმზე ოცნებას თავი დაანებოს, თანაგრძნობას ვერ ეღივრება, გურის უნდა უთხრა: იამზეც ეზიზღები-თქო.

— მესმის. გური ვანა ბრმა არის? თავის ფიზიკურ ნაყლს ჩვენზე უკეთესად ხედავს, ამიტომ ახლოს არ ეკარება ექიმს. როგორ შევებდო, იამზეც ეჯავრები-თქო? ეს იმას ნიშნავს, დაქირის ჭრილობაზე ფეხი დააბიჯო, მომაკვდავს ყელში დანა გამოუსვა.

გარსევანმა მხარზე ხელი დაჰკრა.

— მე არ მსურს გურის დამცირება, პირიქით, მინდა დავეხმარო. იამზემ რომ გაიგოს, ვუყვარვარო, სასაცილოდ არ ეყოფა.

— თითქმის ყველამ იცის, რომ გურის უყვარს ექიმი, შეუძლებელია ეს არ იცოდეს ექიმმა, ქალს ეს არ გამოეპარება.

— არ იცის, დამიჯერე. ზახაროვი ისეთი კაცი არ არის, რომ გალახვას შეურიგდეს, უთუოდ შურს იძიებს. ახლაც გამოვიძახებ და ვეტყვი, ჰკლით იყოს.

— ზახაროვი ლოთია, ყველას აბუჩად გვივადებს, გვლანძღავს, გვემუქრება, ნუთუ მაგის გამოსწორება გაქვთ განზრახული? კუზიანს სამარე ვაასწორებს. საერთოდ, ჩვენ რატომღაც რბილად ვეკიდებით ქურდებს, მკვლელებს, ავანაკებს, ვცდილობთ მათს გამოსწორებას და იმაზე არ ვფიქრობთ, რომ გამოსწორებამდე ზოგს მხოლოდ სიკვდილი გაასწორებს, რამდენ დანაშაულს ჩიილენენ, რამდენ კაცს, ქალს, ბავშვს აატირებენ, გამარცხავენ და მოკლავენ.

— თავი დაანებე ზახაროვს, ზახაროვს მე მოვუვლი, შენ გური დაარწმუნე, ექიმს უჯავრები-თქო. ვახსოვდეს: არაფერში ჩამრიო, გურისა და ექიმის შესახებ არაფერი მითქვამს. წადი, მოიქეცი ისე, როგორც დაგარიგე. მე და შენ ხომ მეზობლებიც ვართ და მეგობრებიც.

დაღონებულმა ანატოლიმ პირმობანო, გამოფხიზლებულ ზახაროვს ჩაუ-

რა, იქვე ნაპირზე სასაუზმეში რამდენიმე ჭიქა არაყი გადასკრა და კი არ გამხიარულდა, უფრო მოიწყინა. ოთხი ბოთლი „სუფრის ღვინო“ იყიდა და თბომაელისავენ გამოემართა.

* * *

— გური! — ზევიდან ჩასძახა ანატოლომ.

— რა გინდა?

— მარტო ხარ?

— მარტო ვარ, რა გინდა?

ანატოლი კუბრიკში ჩავიდა, მაგიდაზე ოთხი ბოთლი ღვინო დადგა, გურის მოეხვია და აცოცა.

— სად მოინათლე?

— დავლიოთ, გური! — კარადიდან ჩაის ჭიქები გადმოიღო, ღვინით აავსო, თავისი ჭიქა გურისას მიუჭახუნა და გამოსცალა.

— შენზე ამბობენ, ამაყია და გულჩახვეულიო, ზოგიერთს არ უყვარხარ.

გურის გული ეტყინა.

— რაცა სურთ, ისა თქვან, კაცს არ დავჩაგრავ, არც სხვას დავჩაგრინებ.

— უნდა გამოგიტყდე, გური; რა ძნელია, როცა ჩემისთანა ჩია კაცს წარმოსადეგი, ზორბა, ირემივით ლამაზი ქალი შეუყვარდება! — დიდრონი, ნაპერწყლიანი თვალები დაუპატარავდა. — ის ქალი ოდესაში ცხოვრობს, ექიშია, დონია ქვია. რომ იცოდე, რა კარგია! რატომ შემეყვარდა, როცა მას სხვა უყვარს? ვიღრე გათხოვდებოდა, შევევდრე: ცოლად გამოწყევი, ჩემი ღმერთი იქნები მე კი შენი თავყანისმცემელი-მეთქი. ვაიცინა და მითხრა: „ცოტა უფრო მაღალი რომ იყო, არ ჯავიწუნებ, მომწონხარ, როგორც ადამიანიო“. მართლაც გური, ის ქალი ჩემთან შედარებით ვაღიათია. მე კი, ოცდახუთი წლის ვაი. ცამეტი წლის ბიჭს ვვადარ, დონიაში ჩემისთანა ბარე სამი გამოიჭრება. ზოგჯერ მიფიქრია: რა კარგი იქნება, რომ დონიას ქმარი მოუტყდებოდეს-მეთქი. მიფიქრია ეს და მერე სირცხვილის გრძნობას ავუღეწვიარ. აბა,

რა დაამაგა მისმა ქმარმა?

ჭიქები ისევ აავსეს, ერთმანეთი აღღვრებულეს, ღვინო გურისაც მოეცოცა.

— გური, ხომ ხარ ვაქაკი? უნდა ვითხრა, მაგრამ...

— ვინ გიმლის?

— ვაქაკურად ხომ შეხვდები?

— შეხვდები, — გურის სახის ნაკვთები დაეძაბა, — სასიხარულო რამეს რომ არ მეტყვი, ვგრძნობ. გული მეტყინება? მეტყინოს. ბედნიერებისათვის მე არა ვარ გაჩენილი, — შუბლის ძარღვი დაებერა გურის.

ანატოლის გული აუჩუყდა, შეეცოცა გური, შეეცოცა საკუთარი თავიც.

— არ აღელდე, ვაქაკურად მომისმინე, ექიმმა თქვა, გური მომწონსო.

— მე არ მიყვარს ასეთი ხუმრობა, — ანთო გური და ანატოლის მრისხანედ მიაჩერდა.

— არ ვხუმრობ, ტყუილად მიჭაგრდები.

— შენ გაიგონე? — თანდათან შუბლი გაეხსნა.

— მე ვიყავი, იქ, როცა ეს სიტყვები თქვა.

— შენს გარდა კიდე ვინ იყო იქ მაშინ? — ცდილობდა გულზე უეცრად დაჯახებული დიდი სიხარული არ გაემქლავნებინა.

— ექიმმა კაპიტანს უთხრა. მაინც ისე გეჭიროს თავი, თითქოს არაფერი არ იცი, ექიმის წინამე თავს ნუ დაიმცირებ.

— შენ რაღაცას ურევ; თუ მოგწონვარ, რა შუაშია თავის დამცირება?

— ეჭვის თვალით ნუ მიყურებ. მართალია, იაშხემ თქვა, გური მომწონსო, მაგრამ ხვალ რას იტყვის, არავინ იცის. ქალის გული ცვალებადია.

— თავს არ დავიმცირებ, არაფერს ვაგრძნობინებ, ალბათ იხუმრა.

ღროა, მორიგეობას შევეუდგე, თუ არ დავეძინა, ამოდი, ვისაუბროთ. გემბანზე ვიქნები. — ანატოლიმ კიბის საფეხურზე შედგა ფეხი და დაბარბაცდა. აღიოცდა და ფიქრობდა: „ეს რა მიეჭარე? რა წამომცდა? კაპიტანმა ვანა ამის თქმა“

დამავალა? გური რომ გაათამამოს ჩემ-
მა სიტყვებმა და იამზესთან დაახლოე-
ბის სურვილი აღუძრას ხომ დავიღუპე?
მამინ გამოაშკარავდება, რომ ვიცრუე,
გური უეჭველად მომკლავს“.

გური ყურს უგდებდა ანატოლის ფე-
ხისხმას. ჭრიალებდა კიბის საფეხურები,
შემდეგ გემბანი ახმაურდა. ტკბილად
გაბრუებული იყო ღვინისა და ანატო-
ლის სიტყვებისაგან. ფიქრობდა: ანატო-
ლი გულთან ბიჭია, მანუგეშებს, მამხ-
ნევეებს, ისეთ რამეს მეუბნება, რასაც
იამზე გულში არ ვაივლებს, არ იტყვის.
მაგრამ ვინ იცის...

• • •

ზახაროვთან ჩხუბში ნაღრძობი მარ-
ჯვენა ცერი დაუსივდა: „ახლა კი მომე-
ცა ექიმთან მისეღის საბაბი“, — უხა-
როდა და თან ლელავდა. ღღის ისეთი
დრო შეარჩია, როცა ექიმი თავის კაიუ-
ტაში ისვენებდა ზოღმე.

კაიუტა ცარიელი დახვდა.
თბომავლის ქიმზე მკერდდაყრდნო-
ბილი იამზე ზღვას დაჰყურებდა.

„აი, სად ყოფილა!“ გაეხარდა გურის.
თბომავალზე ელნათურები ალიც-
ლიცდა. იამზე ქიმა მოშორდა, გურიმ
თვალი გააყოლა: „თავისი კაიუტისაგან
მიღის“, გაიფიქრა. გაჰყვა. ექიმის კაი-
უტაში რომ შევიდა, ცერი უჩვენა.

— მტკიცეა, ექიმო.
— საექიმო პუნქტში რატომ არ მოხ-
ვედით? — წარბშეხრით ჰკითხა, ცერს
ლონიერი თითები მოუჭირა. გურის ეტ-
კინა. „ჩამოქნილი, მაღალი, სახის კანი
უნაზღესი, სპილოს ძვლისფერი, ხმა ხა-
ვერდოვანი და ალვის ფოთლების შრი-
ალივით საამო, შავი თვალები, ხელები
კი რაღაც უცნაური, ღივი მსხვილი მა-
ჯა და ღონიერი თითები“, — ფიქრობ-
და გური.

— ხელი თბილ წყალში ჩაჰყავით და
შიგ გააჩერეთ ათი, ხუთმეტი წუთი.
იამზეს თვალებში გური ამოდ ეძებ-
და თანაგრძნობის თუნდაც ნაპერწყალს.
ექიმი სავარძელში ჩაჯდა, წივნი მუხ-

ლებზე დაიდო, ვადაშალა, გურის აგრ-
ძნობინა, წაბრძანდო. გულმოკლულმა,
კუბრიკისკენ ვააბიჯა, ეტრეებოდა, გულ-
ში აგინებდა და ემოქრებოდა ანატო-
ლის. საღღაც ეჭვიც ებადებოდა: „რა-
ტომ მომატყუებდა?“ გულში ციცინა-
თელას ტოლა ნათელი ჩნდებოდა: იქნებ
უგუნებოდ იყო ღა აგრე ამიტომ მომე-
კიდა?

ანატოლი კუბრიკში იბოვნა. იმის
ნაცვლად, რომ საყვედური ეთქვა, დაე-
ტუქსა, საცოდავად გაუღიმა.

— ასეთი დარღიანი რატომ ხარ? ვინ
გაწყენინა?
— არავინ.

— შენ და ზახაროვი კიდევ ძიძგი-
ლაობთ? დანას გავიყრის.

გურიმ საწოლზე მთვლემარე ზახარო-
ვისაკენ მიიხედა და ხმამალა თქვა:
— ფებებსაც ვერ მომქამს.

— რა ვინდათ ჩემგან? — მოისმა ზა-
ხაროვის ღრიალი, გურის წინ იგი მთა-
სავით აღიმართა, თვალუბანთებულს
ყბები უკანკალებდა, გურის დორბლავ-
და.

გურიმ თვალი თვალში გაუყარა და
ავედებულად უთხრა:
— რაღას უცდი, შე ხვადავო, ამოი-
ლე დანა და დამკარი.

— ხელი გაანძირე, გამარტყი და, მე-
რე მე ვიცი, რასაც ვიხამ.

ანატოლი ზახაროვს ეცა და რაც ძა-
ლი ღა ღონე ქონდა, დაიყვირა:

— ხომ ხედავ, კაცი თავის ჭკუაზე
აღარ არის და გთხოვს, დანა დამკარიო.
ზახაროვი ისევ საწოლზე გაიშლარ-
თა.

— მე და შენ, გური, სხვა დროს ვა-
ვასწოროთ ანგარიში, ახლა რაღაც შე-
საბრალოსად გამოიყურები.

— დუდაკაცი ყოფილხარ.
— ან შენ უნდა იყო, ან მე.

— თქვე სულელებო, ორთავემ
იკოცხლეთ, ერთმანეთი რატომ უნდა
დაზოკოთ? — გაცხარდა ანატოლი, —
რა გაქვთ გასაყოფი?

— ვაეკაცების საქმეში ცხვირს ნუ

ჰყოფ, იცი თუ არა, რომ შავის მადონას სხვა კოცნის?

— ცრუობ! — აფეთქდა ანატოლი.

— არ ვცრუობ, ჩემი თვლით ვნახე. ლამე საჭესთან ვიდგეი, კაპიტანი და ექიმი გემბანზე დასერირობდნენ, ერთმანეთს ეყურებოდნენ. კაპიტანმა წელზე ხელი შემოაჭედო, თავი გადაუწია და ტუჩებზე დაეკონა. მართალია, ექიმი თითქოს გაუძალიანდა და სილა გაართყა, მაგრამ ფაქტია, რომ ჭიგრიანად აკოცა.

— მაშ შენ ამტკიცებ, რომ კაპიტანი კოცნის ექიმს?

— მე არაფერს არ ვამტკიცებ, გასაგებ ენაზე გეუბნები: კაპიტანმა აკოცა ექიმი. ამბობენ, ჭვენი ექიმი ანგელოზიაო. როგორც ირკვევა, ანგელოზებსაც უყვართ კოცნა და სხვა რაღაც.

— მე და კაპიტანი ერთ სახლში ვცხოვრობთ, ვნეგობრობთ, ასეთ რამეს დამიშალავდა? იაშხეს ქება ბევრჯერ მსმენია, სხვა არაფერი...

— გულუბრყვილო ყოფილხარ.

ზახაროვისა და ანატოლის საუბარმა კმუნგამოძალებული გური სულ დაშალა ტანში. ექიმის კაიუტიდან რომ გამოვიდა, სიკვდილს ნატრობდა.

— რა გემართება, გური? სახე სულ გაგიშვდა.

— ჰაერი აღარ მყოფნის, გული თითქოს უნდა ჩამომწყდეს, რა მჭირს, ანატოლი?

— აბა, რა ვიცი, მე ექიმი არა ვარ, მოგიყვან ექიმს, ან მივიღებ მასთან.

— არა, ექიმი არ მინდა. მაშ კაპიტანი ჰყოცნის ექიმს?

— ძალით უკოცნია, ზახაროვმა ხომ თქვა, სილა გააწნაო!

— ახლაც ხომ კარგი ურთიერთობა აქვთ?

— შენგელია კაპიტანია, იაშხე კი ექიმი, სხვანაირი ურთიერთობა წარმოუდგენელია. ძალით შენც შეგიძლია აკოცო ყოველ ქალს, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ყოველი ქალი გავიყვება შენთვის. ნუ ფიქრობ კაპიტანსა და იაშხეზე, მავათი...

— გული მტკიცა...

— ყველაფერი ახლოს მიგაქვს გულთან, ერთბაშად აენთები, ¹¹² გაძლიერდები, მზად ხარ შეასკდე ყველას და ყველაფერს, გულს სრულიად არ უფრთხილდები, მაშ, რა დაგემართება!

— ბოლოსდაბოლოს, ხომ უნდა მოგკვდე?

— ცხოვრებას ახლა იწყებ, რა დროს სიკვდილია!

— ბავშვობა მომიშხამა წუთისოფელმა, მშობლები ადრე დამეხოცა, ყვეაილმა საშინელი, წარუშლელი დადი დამასო და გამაუბედურა. ჩემზე ამბობენ, გულჩახვეული, ამაყი და ფიცხი არისო, ვგრძნობ, ზოგიერთს არ ვუყვარვარ. იცის ღმერთმა, თუ კი არსებობს იგი, რომ მე სიყვარულიც უსახლგრო შემიძლია და სიძულვილიც. რამდენჯერ დამინახავს ქვაფენილზე მოფუსფუსე ჰიანკველა და ხეზე გადამისვამს, რომ გამველეს ფეხით არ გაესრიაა. საყვარელი ქალის ალერსი მეც მწყურია, უსახლგროდ მწყურია, მაგრამ ბუნებამ დამჩავრა.

— შენს ტანს ბევრი სპორტსმენი ინატრებს. ვისაც მხოლოდ ჩაცმული უნახიხარ, ის ვერასოდეს წარმოიდგენს შენი ტანის ვაყვაცურ, ათლეტურ აღნაგობას. სახის ნაკეთები სწორი გაქვს, ოლონდ...

გურის მწარედ ჩაეცინა.

— თქვი, თქვი ჩემო ანატოლი, არ მეწყინება, მე ყველაფერს ვბედავ. შენ არა ხარ მაღალი, მხოლოდ ესა გაქვს წლნი, მე კი კოდალას ნისკარტით მოჭვრეთილ ხის ქერქს მიმიგავს სახე, ალბათ ზიზღს ვიწვევ...

— ასეთ რამეს ნუ ამბობ, — შეევეღრა ანატოლი — ძმასავით მიყვარხარ!

გასუსული ზახაროვი უსმენდა...

• • •

სისხამ დილით თბომავალი „საქართველო“ ღია, წყნარ ზღვაში გავიდა.

შორით, მებადურთა ნავზე, თეთრი იალქანი ვერხვის ფრთასავით ირხეოდა.

— მარჯვნივ, ქიმიასკენ! — ბრძანა კაპიტანმა.

— არის მარჯვნივ, ქიმიასკენ! — უპასუხა გურიმ და შტურვალი ვადატრიალა.

დიზელის ძრავები გუგუნებდნენ.

კაპიტანმა ხელები უკან შემოიწყო, თავისი კაიუტისაკენ ვასწია.

ზღვის ზედაპირი ზოგან გლუვი და ბაცი ლურჯი იყო, ალაგ-ალაგ კი მუქი ლურჯი და მქისე. პორიზონტთან ზღვა და ცის დასალიერი რუხი იყო, ვერ ვაპრჩევდი — სად თავდებოდა ზღვა და ცა სად იწყებოდა.

გურიმ თვალი ჰკიდა პორიზონტთან გამოსახულ დიდ გემს; იგი თითქოს ზღვაზე კი არა, რუხ ცაში მიცურავდა.

მზე შუბის ტარამდე რომ აიწია, იამზე კაპიტანის ბოგაზე ავიდა, გურის მიესალმა, მოაჯირს ხელი ჩასჭიდა და ზღვას გახედა. ნიავე მის ცისფერ კაბას აშარიშურებდა.

„აქ რამ მოიყვანა?“ — გაუკვირდა გურის.

— გური! თქვენ არ გიყვართ ადამიანი.

— რატომ გვონიათ?

— წარამარა მუშტებს იქნევთ.

იამზე ხან კმაყოფილი იყო იმით, რომ მისი შეურაცხყოფის გამო გური ხანა-როგს შეება, გალახა, სისხლი აღინა, ხან აღიზიანებდა, აბრაზებდა გურის საქციელი: მაგას ვინ დაავალა ჩემი დაცვაო.

—სუსტისათვის თითი არ დამიკარებია, მე სუსტს ვიცავ ძლიერისაგან, ნუთუ ეს დანაშაულია?

— დაცვა მე არ მესაჭიროებდა, თავს ნუ იწუხებთ, ბოროტ, თავებდ ადამიანს თავად ბუნება დასჯის, ბუნებას თავისი სამართალი გააჩნია. უცნაური ადამიანი ხართ, ცალ ხელში წიგნი გიჭირავთ, მეორე კი მუდამ მომარჯვებული გაქვთ გასარტყმელად. ყველა თქვენისთანა რომ იყოს, ეს ქვეყანა საგიჟეთს თუ არა, რალაც საოცარ რინგს დაემსგავსებოდა.

— აღარ დავიცავთ, შევცდი, მაპატიეთ. — თქვა ნაწყენმა გურიმ, — ბუნე-

ბას კი არავითარი სამართალი არ გააჩნია: მიწისძვრა, წყალიდღობა, ტაიფუნი, ცუნამი ხოცავს ადამიანებს! სუქმე-ნიერესი ქალი, თუ კაცი, ბერადება, ზოგჯერ გამოთაყვენდება, გამოსულეღობა, საზარელი სანახავე ხდება, კვდება. რამდენი ბავშვი ეთხოვება წუთისოფელს! დიდი ადამიანის დაბადება დიდი მოვლენაა. ეს არის ახალი, განუმეორებელი, რთული და ლამაზი სამყაროს დაბადება. მაგრამ რა აზრია სიკვდილში? რომ იბადებოდეს უფრო ჭკვიანი, მიმზიდველი, მაშინ ადამიანი ეცდებოდა სიკვდილთან როგორმე შერიგებას. პომეროსი, რუსთაველი, დანტე, მიქელანჯელო, კარუზო დაიხოცნენ, ჩემისთანა ადამიანები კი იბადებიან და ცხოვრობენ. აბა, სად არის აქ სამართალი და სიბრძნე ბუნებისა? არავითარი უფლება არა აქვს იმ ძალის, მოვლენის, იმ ენონის არსებობას, რომელსაც შეუძლია მოსპოს, არააოზად აქციოს ადამიანი, მისი დაუღებარი სული, საკვირველი გრძნობა სილამაზისა და სიყვარულისა.

— მაინც არა ხართ მართალი, — იამზემ თვალები ოდნავ მოკუტა.

— მაინც?

—რამხელა სიბრძნეა და საიდუმლოება იმაში, რომ დაუსრულებელ სამყაროში მიექანება ერთ-ერთი წერტილი— დედამიწა, რომელზედაც დიადი მიზნების განსახორციელებლად იბრძვიან პაწაწინა სულიერი არსებანი და ისინი ფიქრობენ უსაზღვროებაზე, ღმერთზე, უკვდავებაზე! ვანა განსაცვიფრებელი არ არის: განსაზღვრული განიცდის დროისა და სივრცის განუსაზღვრელობას? ადამიანის თვალაზრისით, გველის არსებობას აზრი არა აქვს, მაგრამ რამხელა სიბრძნეა იმაში, რომ თავის დასაცავად, არსებობისათვის, ბუნებამ იგი შეთარაღა მომავლდინებელი შხამით! — და უცებ სულ სხვა ხმით, მღელვარე, უნაზესი ხმით წამოიყვირა:

— გური!

— გისმენთ, ქალბატონო. — უპასუხა და გაიფიქრა: რამ ააღლევა? რა მოხდა?

— მე ძალიან მიყვარს ზღვა. ყოველ-

თვის, როცა ელნათურებით აციმციმებული რომელიმე ნაფსადგური გამოისახება ჩაღამებულ პორზონტზე, უცნაურად ამიჩქროლდება გული, თითქოს რომელიღაც უცნობ პლანეტას ვუახლოვდებოდე, სადაც უკვდავი სიჭაბუქე, სილამაზე და სიყვარულია! თქვენ წყნარი ზღვა უფრო გიზიდავთ, თუ აღელვებული? — გემბანს მომწუსხველი, ცბიერად აუუუუნებული თვალებით მი-აჩერდა.

— აღელვებული.

— ქართველები ძველთაგანვე ცნობილი არიან, როგორც მამაცი მეზღვაურები, განსაკუთრებით ეს ითქმის ლაზებზე, თქვენც ხომ ლაზი ხართ! და მიკვირს, რატომ არა გვყავს ჩვენი სტანიუკოვიჩი. ჩვენი კონრადი. ქართული ლიტერატურიდან ამოაგდეთ ვაჟა და დარწმუნდებით, რომ ჩვენში მთის პოეზიისაგან თითქმის არაფერი დარჩება. თუმცა მთის შესახებ, ვაჟს გარდა, წერდნენ სხვებიც. ვაჟა გენიოსი იყო, მაგრამ მთაში რომ არ ეცხოვრა. მთის ბრწყინვალე პოეზია ვერ შეიქმნებოდა. ზღვის შესახებ წერდნენ ჩვენი მწერლები, ახლაც წერენ, მაგრამ საჭიროა დიდი პოეტური სუნთქვა, დიდი ტალანტი და ზღვის, მეზღვაურთა ცხოვრების ღრმა ცოდნა, რომ ზღვის რომანტიკულმა პოეზიამ გაამდიდროს ქართული მწერლობა.

— თქვენი მართალი ბრძანდებით, პე ბევრი მიფიქრია ამ საკითხზე, — საცხე მხრები მომხიზლავად შეათამაშა, ჩამოსხმული ფეხები შეატოკა — აამღერა, გური დააჯილდოვა იღუმალი ღიმილით.

„ნუთუ ანატოლი მართალია? ნუთუ მოვწონვარ? ნუთუ მოხდა სასწაული? თვალჩაიციებით გემბანს რატომ დასცქერის? ნეტავ ერთხელ კიდევ შემომხედოს და გამიღიმოს!“

— თქვენი სურვილია გვყავდეს ქართული ლიტერატურის სტანიუკოვიჩი. ქართველ მეზღვაურთა ცხოვრება ისეთი ვაჟაკურია, ისეთი მდიდარია მათი წარსულიც, რომ საჭიროა დიდებული ვაჟა და არა სტანიუკოვიჩი.

— გეთანხმებით. თქვენ რას იტყვით,

ძვირფასო კაპიტანო? — საცხე მხრები ისევ შეათამაშა, მისი ატუკებული ტუჩის ყოველი ნაკეთი თითქმის მღეროდდა. გურიმ ხელი უშვა შტურვალს და მოაჯირთან მიიჭრა. სისხლი თავში აუვარდა, დატორტმანდა. გემბანზე, ტენტის ჩრდილში პირმშვენიერი გარსევან შენგელია იჭდა. აი, თურმე ვის ეთამაშებოდა და ეკეკლუცებოდა იამზე! „კაპიტანი ტუჩებზე დაეკონა ექიმსო“, — მოაგონდა ზახაროვის სიტყვებო, იამზესა და გარსევანისადმი შურისძიების გრძნობამ დენთივით იფეთქა მის გულში, მაგრამ ჩქარა სულ დაიშალა ტამში და თვითმკვლელობის სურვილი დაეუფლა.

„გაფაგიყე გარსევანი... გარსევანი აღბათ ფიქრობს, რომ ძალიან მომწონს და მალეღუებს გური, — უხაროდა იამზეს, — ახლა კი თავს დამანებებს, ჩამომშორდება.“

* * *

მარიუპოლში შავი ქვის ამოტვირთვისთანავე თბომავალი ფოთისაკენ დაიძრა. ფოთთან ზღვაური აქოჩრებდა ზეირთებს. გური ფიქრობდა: „ჩაიკალ გულში გრძნობა, შენ ოცნებობ სრულყოფილ მშვენიერებაზე, გინდა ჰპოვო ის, ვისაც დიდიხანია დაეძებ და გავიწყდება, რომ მახინჯი ხარ.“

გულში კვლავინდებურად, ნაღვლიანად გალობდა უიმედო სიყვარულის ურიცხვი სალაპური, როცა თბომავალი ნაპირს მიადგა. გური რესტორნისაკენ გაეშურა.

* * *

რესტორანში ანატოლიც შევიდა.

— გური! რატომ იყურები აგრე კუშტად?

გურიმ პასუხი არ გასცა, ჭიჭიდან არაყი მოწრუბა: ამღვრეული, დასისხლიანებული თვალებით ისე მიაშტერდა მეგობარს, თითქოს პირველად ხედავსო. მერე მძიმე ხელი გადახვიბ და არაყით

სავსე ჰქია მიაწოდა. ანატოლიმ სულ-
მოუთქმელად დალია.

— ხომ მოგნახე! — ანატოლიმ სვე-
ლი ტურები ქალაღდის ხელსახოციჲ
მოიწმინდა, მეოცნების დიდრონი თვა-
ლები მოწყურა და ჩუმაღ თქვა:

— ნეტავი უკვდავი იყოს ადამიანი,
მე სულ ვფიქრობ ამაზე...

— მაშინ ველარ დავეტევიღ დედა-
მიწიან. მაგრამ მე მჭერა: ადრე თუ
გვიან ადამიანი მიადწევს უკვდავებას,
მარადიულ სიკბაბუქეს, ჩაჯდება საპაერო
ხომალდში და ერთი პლანეტიდან მეორე-
ზე გადაფრინდება. რატომ გვგონია,
რომ დედამიწაზე უკეთესი პლანეტები
არ მოიპოვება ამ დაუსრულებელ სამ-
ყაროში? მაგრამ ანატოლი, მე და შენ
რატომ უნდა მოვეკვდეთ? ის, ვინც მია-
ღწევს უკვდავებას, განა ჩვენზე ჰყვანი
და კეთილი იქნება?

— ასეთი უკვდავება მე არ მწყურია.

— რაო? — გაუყვირდა გურის.

— ლამაზი, ახოვანი, მუღამ ლამაზი
და ახოვანი იქნება: მაგრამ რა დააშეა
იმან, ვისთვისაც ბუნებამ არ გაიმეტა
ახოვანება, სილამაზე? სამუღამოდ
უნდა დანიჯაროს იგი? არა, ასეთი
უკვდავება მე არ მინდა.

— ასეთი უკვდავება არც მე მინდა.

— ადამიანი უნდა ბერდებოდეს,
კვდებოდეს, ისეე იბადებოდეს, ხან გონ-
ჯი იყოს, ხან კი ლამაზი. რას იტყვი,
გური? მე მინდა კვლავ მოვევლინო ამ
ქვეყანას ჩემი ფიქრებით, ვანცდებით,
სულით, და არა ამ პატარა სხეულით,
პატარა ხელებითა და ფეხებით. მაშინ
აღარ დამიწუნებს დონია.

— ამაზე მეც მოცნებია... კვდებოდე
და ისეე იბადებოდე! ამ ქვეყნიდან მი-
დიოდე და ისეე მოდიოდე! სიკვდილისა
არ გეშინოდეს... რატომ გგონია, რომ
მაშინაც გეყვარება დონია? შენ თუ მარ-
თლაც მოვევლინე ამ ქვეყანას ტანადი,
თვალწარმტაცი, ხომ შეიძლება იმჟამად
დონია დაბალი იყოს და მაკაკას გაედღეს?
შენ ხომ მისი გარეგნობა უფრო გაი-
ტერესებს, ვიდრე სული? ეს საკითხი
რთულია, ჩემო ანატოლი. ერთი ინდოე-

ლი მწერალი ასეთ აზრს გამოთქვამს:
„მე ვიცი, რომ ჩქარა დაეტრეება სწულ-
თროს, მაგრამ ისიც ვიცი, რომ დარჩე-
ბიან ჩემისთანები, რომ ათეული, თუ
ასეული წლების შემდეგ დაიბადებიან
ადამიანები და დამემსგავსებიან ფიზიკუ-
რად, სულიერად, მაშასადამე, მე უკვ-
დავი ვარ“. ამ მწერალს არ ესმის ის,
რომ გამეორება უკვდავებას არ ნიშნავს.
ეთქვათ, ორასი, თუ ოთხასი წლის შე-
მდეგ დაიბადა შენისთანა ადამიანი. იმ
ადამიანის ცხოვრება შენი ცხოვრების
უშუალო გაგრძელება ხომ არ იქნება? ის
რომ ვერ მოიგონებს შენს ცხოვრებას
ისე, როგორც შენ იგონებ შენს გუშინ-
დელ, თუ გუშინწინდელ დღეს? რა
ფასი აქვს ასეთ გამეორებას? განა ეს
უკვდავებაა? რა თქმა უნდა, არა.

— სულს ნუ მიწამლავ. მე მინდა ვი-
ოცნებო იმაზე, რომ ორასი, თუ სამასი
წლის შემდეგ მოვალ ამ ქვეყნად ახოვა-
ნი, მხარგამლილი, დონია ისეთი იქნება,
როგორიც ახლა არის: შემოიყვარებს და
გამაბედნიერებს.

ანატოლის ჰქიაში არაყი ჩაუსხა და
ომახინად უთხრა:

— დავლიოთ, ანატოლი.

სამი ბოთლი არაყი გამოცალეს.
უგონოდ მთვრალეები, ხელგადახვეულე-
ბი ქუჩაში დაბანდალობდნენ.

ანატოლის უცბად სახე გაუბრწყინდა,
აშოლტილ ახალგაზრდა ქალს სევდიანი
თვალეები გააყოლა:

— როგორ გავს ჩემს დონიას...

— რად გინდა ქალი, რომელსაც არ
უყვარხარ?

— ნუ მაწყენინებ, გური.

— დონიას სხვა კოცნის, შე სულე-
ლო...

— აღარ გაბედო, თორემ... ანატოლი
გაიფხორა და გურის სილა უთავაზა.

— კიდევ... — გურიმ ახლა მეორე
ლოყა შეუშვირა.

ანატოლიმ მუშტი მოუქნია, დააცილა.
წონასწორობა დაკარგა და ქვაფენილზე
ზღართანია მოადინა. თავი ასწია. გასის-
ხლიანებულ ცხვირზე ხელი მოისვა და
ატირდა, მცირე ხნის შემდეგ დაიყვირა:

— ამხანაგებო, გური მცემს, მომეხმარეთ!

გურამ ანატოლი წამოაყენა. აკოცა, მერე მათ გარშემო თავმოყრილ ცნობისმოყვარე ქალებსა და კაცებს დაუტატანა და შინისკენ წაბანცალდა.

* * *

დილით გაეღვიძა თავდამძიმებულს, გაბრუებულს, გული სტკიოდა, თითქოს ვიღაც შიგ სადგისს უყრიდა. „ამ გვჯამ სილა გამარტყა, რამხელა გული ჰქონია! უყვარს ის ქალი და მერე როგორ!“ უცებ მოიღუშა, წამოვარდა, ტანთ ჩაიცვა და ნავსადგურისკენ გაალაჯა. „ღამე თბომავალზე მორიგე უნდა შემეცვალა, მე კი დავთვერი... ჩხუბს ესეც დაემატა, უეჭველად მომხსნიან“, — ფიქრობდა გზაზე.

ბინტით თავშეხვეული, ცხვირდასივრული, ჭავრით მზირალი ანატოლი გურის შეეგება თბომავალთან, შეაჩერა და სთხოვა:

— არ იდარდო, გური, სხვა გემზე მოეწყობი. „მოიხსნას ხულოვნობისა და შრომის დისციპლინის დარღვევისათვის“, — ასე წერია ბრძანებაში. ნუ ახვალ გემზე...

ქულჩამოფხატული, კაპიტნისადმი შურისძიების გრძნობით გულანთებული გური სანაპიროს გაუყვა.

* * *

ღამე გურამ გარსევანსა და იამზეზე ფიქრით გატეხა. გარსევანმა აუსრულა დანაპირები — თუ იჩხუბებ, შრომის დისციპლინას დაარღვევ, თბომავალიდან გაგაძევებო. ზახაროვის სიტყვები — „კაპიტანი ექიმს ტუჩებზე დაეკონაო“, ტენში ზიკვივით ჰქონდა შერკობილი და წვადა. სილა გააწნა? ჰმ... ასე იციან ქალებმა: ჭერ გაგასილაქებენ, მერე გაუტკებმათ კოცნა. გულიც გაუთბებათ. ანატოლიმ მომატყუა, იამზეს მოსწონს ხარო. სულელმა, კინაღამ დავუჭერე, ვე-

ქებდი იამზესთან დაახლოებისა და გასაუბრების საბაბს. რატომ იცრუა ანატოლიმ? შეგებრალე? თამზემ უნებმ მართლაც თქვა, გური მომწონსო, რომ ამით შეენიღბა მისი ურთიერთობა კაპიტანთან? იამზე აღბათ ხასაა გარსევანისა და იმ თბომავალზე ჩემი ყოფნა რალაცნაირად ხელს უშლიდა ორთავეს. იამზეს ვეტყვი — შე კაპიტნის ხარკავმეთქი, გარსევანს საღმე ჩაუესაფრღებო და ისე ვლენჯ, სიკვდილამდე ვერ დაივიწყოს. მე დამჩაგრა ბუნებამ, მაყმარონ ეს...

წაიხმსა, თოფი მხარზე გადაიკიდა, წელზე ტყავის საეაზნე შემოორტყა და ზღვის პირს ნელი ნაბიჯით გაპყვა.

ორ დამხმარე შექურასთან გური შედგა. კარგად ახსოვს: ამ ათიოდე წლის წინათ შექურებსა და ზღვას შორის აყვავებული ბაღები იყო. ახლა ზღვა შექურებს ზედ მისდგომოდა, ლოკავდა. რამდენი მოსახლე აყვარა. რამდენი ბაღი წალეკა. ჩაყლაპა! გაუმძაღარო ზღვა თავის ამოუვსებელ სტომაქში ყრის მიწას, ხეხილს, ვარდებს, ყვავილებს, ავიწროებს და მიერეკება მოსახლეობას. თუ ასე გაგრძელდა, ამ უძველეს ქალაქს მალე ჩანთქავს წყალი.

რიონის მარჯვენა ტოტიდან მარცხენა ტოტამდე გადაჭიმულიყო სუფთა, ნაცრისფერი ქვიშის პლიაჟი. პლიაჟსა და მოსახლეობის შორის მარად მწვანედეროიანი, ბოლოში თავწაწვეტებული და გაშავებული, გაბარდული კოლები გარეული ფრინველისა და ტურების თავშესაფარს წარმოადგენდა. კოლებთან, ზღვის პირას, ქვიშაზე გვიმრა იზრდებოდა, ზაფხულში გვრიტებსა და მტრედებს იქ უყვარდათ გოგამნი.

ზენა ქარი ზღვის მწვანე ზედაპირს აქავლებდა, კოლებს აშრიალედა. ნაპირზე ძელები და ფიჩხი ეყარა. აღიდებულ რიონს თავისი ნადავლი ზღვაში შემქონდა, ზღვა კი ისევე ხმელეთს უბრუნებდა. ზღვის პირას ხანდახან თითო-ოროლა გოგობიკი გამოჩნდებოდა. ტომარაში ფიჩხს ჩაპყრიდნენ და პირს შინისკენ იბრუნებდნენ.

გურიმ ტანისამოსი გაიხადა, ცხელ ქვიშაზე პირალმა დაწვა, თვალები დახუჭა და მაშინვე ჩაეძინა. მშრალმა ზენა ქარმა და სექტემბრის მცხუნვარე მზემ შუადღისას გამოალეცა. გაოფლიანებულმა, ახლა ზურგი მიუფიცა მნათობს და ძილს ისევ მისცა თავი. მზე რომ გადაიწვერა, ზღვაური ამოვარდა. ზღვა აატორტმანა, ააბუბუნა. აცივდა. გურიმ თვალები დააჭყიტა, წამოხტა ბუნუსებდაყრილი, ჩაიცვა, თუ ღამე შურისძიების ფიქრმა დალია, ახლა მის გულში ადამიანისადმი მხოლოდ სიყვარულისა და ყოვლისპატიების გრძნობას დაესადგურებინა. ზახაროვიც კი უყვარდა, ეცოდებოდა, სინდისი ჰქენჯნიდა — რატომ გავლახეო. „უთქვავთ, ზახაროვმა ჩემს გასაბრაზებლად წამოაყრანტალა — კაპიტანმა ექიმს აკოცაო. რატომ უნდა ამალეღვოს ამან? იამზესთვის მე არ ვარსებობ, როგორც მამაკაცი. მეც ვგრძნობ, არა ვარ მისი ღირსი, მაგრამ რატომ მიყვარს? რატომ შენატრება მისი ჩრდილის კოცნაც კი? მწერლობა? შევექმნი შნიშვნელოვან რამეს? მწერალთა კავშირში მე ვნახე ნამდვილი მწერლები, ვნახე ცრაფომანებიც, მანიაკებიც. ზოგი სულ იშის ცდამია, ცარიელი, გამოფშუტურებული თავი დაფნის გვირგვინით დაიმშვენოს, დედამიწაზე ველარ ეტევა, ბაყაყივით იბერება და ისე მედიდურად დაბრძანდება, თითქოს ამ სამყაროს საიდუმლოება იცოდეს, ქვეყნის გაჩენისა და განადგურების კანონებს განაგებდეს. საწყლები... საცოდავები... ირგვლივ დაუსრულებელი სივრცეა და ცის ურიცხვი სხეული, ვარსკვლავები ვარსკვლავებს ასკდებიან, ისმის ციურ გიგანტთა დაჯახებისა და აფეთქების კოსმოური სიმღერა და სადღაც, პატარა მიწაზე დალოდავს პაწაწინა მწერალი-მანიაკი, ჯღაბნის რაღაცას და ჰგონია, დიდ საქმეს აკეთებს...

* * *

გურიმ თვალი ვერ მოწყვიტა ნავსადგურში ვეება გედივით ყელმოღერებულ

თეთრ თბომავალს. მისი გული იქ იყო, ფეხქვეშ ეგებოდა იამზეს. სობრმხელის საყვირმა მესამეჯერ რომ დაიგულუნა, გური შეკრთა, წამოიწია, წამოდგომა დააპირა. თბომავალი ფრთხილად შემოტრიალდა ნავსადგურში, ღია ზღვაში გასვლისთანავე აქანავდა. ჯერ ოდნავ შესამჩნევად შორდებოდა ნავსადგურს, მერე სვლას უმატა, პატარავდებოდა, თითქოს იძირებოდა. დასავლეთისკენ დახრილი მზის შუქი ილუმინატორებს ალისფრად ალაპლაპებდა.

ზღვაზე ნისლი წვეებოდა. ზღვა ნაპირთან ბაცი მწვანე იყო, ეს ფერი თანდათან მუქდებოდა და შორს ერთბაშად გადადიოდა იისფერში.

გური ნაპირზე დიდხანს იჯდა. დაღამდა. ზღვა ველკანიდან ამოხეთქილ მდულარე ლავასავით ფუთფუთებდა. სადაც მზე ჩაესვენა, იქ ღრუბლის მალალი კედელი აღიმართა, იგი უზარმაზარ ღილისფერ მუყაოს დაემსგავსა. თუმცა მზე კარგა ხნის ჩასული იყო, „მუყაოს“ ზემოთ ცის მცირე ნაწილს ბაცი ყაყაჩოსფერი გადაჰკარავდა.

* * *

გური ნაოსნად ველარ მოეწყო, კაპიტნები ამბობდნენ — ჩხუბისთავიაო. გემთშემკეთებელ ქარხანაში ზენიკლად დაიწყო მუშაობა, წვერი მოუშვა, გრძელი უღვაში დაიყენა. წვერ-უღვაშმა „დააბერა“, თვრამეტი, ცხრამეტი წლის გავსებული ქალიშვილები „ძიას“ ეძახდნენ.

როცა თბომავალი „საქართველო“ ნავსადგურში შემოვიდოდა, გური აგზნებული, აფორიაქებული იყო, წყუროდა იამზეს ნახვა, თავს ებრძოდა, თბომავალს ახლოს არ ეკარებოდა. ერთხელ, არყით გამობრუტულს წაძლია სულმა, შებინდებულზე ლანდივით მიეპარა თბომავალს და საწყობის ჩრდილში მიიყუტა. ელნათურების შუქით ცაჩახახებულ გემბანზე ამაოდ ეძებდა იამზეს. „ერთი წამით მაინც მეჩვენოს!“ — ნატ

რობდა. ქუთუთოები უმძიმდებოდა...

გამოეღვიძა, თბომავალი ნავსადგურ-
რიდან გასულიყო. ადგა, ვაიზმორა,
ულვაშის დასაგრეხად წაიღო ხელი და
ვანცვიფრდა, ულვაში ვეღარ იპოვნა.
ბურღუვანაში ჩამოიჭდარ, ჩამოძინებულ
სანაპირო ნაოსანს, მსუქან, ძვალშხვილ
კაბუჯს მუჯლუგუნი უთავაზა, გააღვიძა.

— თუ ძმა ხარ, არჩილ, შემომხედე,
მარჯვენა ულვაში მაქვს, თუ არა.

სანაპირო ნაოსანს სიცილი წასკდა.

— რამ აგახორხოცა, შე შობელძაღ-
ლო, შენ მომჭერი? — გურიმ მუშტი
მოუღირა.

— არ ვაგიყდე, არ დამარტყა, ულვა-
ში ზახაროვმა შეგაჭრა მაკრატლით.

— დედას ვუტირებ ზახაროვს... —
ბურტყუნებდა.

შინ მისვლისთანავე სარკეს ეცა და
ბევრი იცინა. დარჩენილ ცალ ულვაშს
იმ დილითვე მოუღო ბოლო და წვერიც
გაიპარსა.

გური გატაცებით წერდა მოთხრობას
სიყვარულზე!

მაისის მიწურულში თვალი მოჰკრა
დანისლულ ნავსადგურში მიმავალ,
თეთრად მორთულ იაშხეს. მოკვალთუ-
ლი ქათქათა კაბა თეთრი წინდები, თე-
თრი ფეხსაცმელი თვალთაგან ჩქარა გა-
უქრა. ერთ ხანს ნისლში მცურავ თმა-
გიშერს ხედავდა მხოლოდ... ის დამე!
გული ისე მწვავედ სტიკოდა, დილა-
მდე კვენესოდა და ამ კვენესაში რაღაც
შვებას გრძნობდა. მისი ერთგული მე-
გობარი — კართან ჩაცუცქული ძაღლი-
გრძნობდა, ჩემს პატრონს უჭირსო, და
საწყალობლად წუწკუნებდა.

გური ღვიწხოს, არაყს და პაპიროსს მი-
ეძალა, გულს იტკიებდა, ექიმთან კი არ
მიდიოდა.

ასე მიჰქროდნენ დღეები, თვეები...

• • •

მოთხრობა დაამთავრა, გამომცემლო-
ბას გაუგზავნა, მისწერა: „თქვენი აზრი
მაცნობეთ, გური ლომია- ფსევდონი-
მი — ზარანდია“.

იცოდა: გურის წადილი არასოდეს

აუხდებოდა, იაშხე მას არ შეიყვარებდა.
მაინც ოცნებობდა ისეთი ნაწარმოე-
ბის შექმნაზე, რომ „ზღვისებრ შეუ-
ბრალებელი და მშვენიერი“ ექიმის ყუ-
რადღება დაეყრო.

გამოშვემლობა დუმდა. გური საკუთარ
თვალში დაკნინდა, დაჩაივდა.

• • •

ოცდღორმა ივნისმა სასოწარკვეთილე-
ბის გრძნობა გაუქრო, უხაროდა — თო-
ფის სროლა ჩინებულად იცოდა, სამშო-
ბლოს გამოადგებოდა. მეორე დღესვე
სამხედრო კომისარიატში გამოცხადდა.

• • •

შუადღისას გური შინისკენ მიაბიჯებ-
და. გზაზე ანატოლი შეეყარა. ერთმანე-
თი გადაკოცნეს.

— სად იყავი, გური? შენმა ძაღლმა
კინაღამ გამათავა, ძლივს მიცნო.

— სამხედრო კომისარიატში ვიყავი.

— გამოგიძახეს?

— რა საჭიროა გამოძახება? ომია...

— როცა ნავსადგურში შემოვდიო-
დი, შენგვლიამ დამავალა: ახლავე მო-
ნახე შენი მეგობარი გური ლომია და
სთხოვე, ჩვენს გემზე იმუშაოს, იმის-
თანა მარჯვე ნაოსანი არ მყოლია და არც
მეყოლებო. გახარებულმა, კუბრიკში
ტრეპაკა გავაჩაღე. ნაოსნებმა ზევით
ამომავდეს. გემბანზე დაეუარე. ბო-
ცმანმა კისერში წამითაქა — ომია, შენ
კი ცეკვა, ჭკვიანი ბიჭი აგრე რამ გამო-
გასულულაო. მაშინ კი გავბრაზდი, ბოც-
მანს ვუთხარი — გურის დაბრუნება
მახარებს-მეთქი. წავიდეთ ჩქარა, ამა-
ღამ ჯარი გადაგვყავს, დედას ვუტი-
რებთ გურმანელ ფაშისტებს.

— მე აღარ ვიმუშავებ მაგ თბომა-
ვალზე, გამაძევეს.

— ნუ ჯიუტობ.

— კაპიტანმა და ექიმმა მომიშორეს,
ჩემი იქ ყოფნა ალბათ ხელსაყრელი არ
იყო მათთვის, ექიმი კაპიტანის საყვა-
რელია.

— ცდები.

— იაშხეს და კაპიტანს უყვართ ერთ-

მანეთი, ზახაროვი მართალია. ჩემი თვალთვლით ვნახე — იამზე როგორ ექცეულეობდა გარსევანს. იამზე უგულვო აღამიანია. მე არ ვითხოვ თანაგრძნობას, მაგრამ რა საჭირო იყო ჩემი გამოსხრება?

— გეფიცები დედაჩემის ნათელსულს, რომ გარსევანსა და იამზეს შორის მხოლოდ ამხანაგური დამოკიდებულებაა და მეტი არაფერი. რაც შენ წახველი, მას შემდეგ ისინი უფრო დამორღნენ ერთმანეთს. იამზემ განა დაგამოცირა?

— ჩემს მიმართ ნიადაგ სიკვდილივით ცივი იყო. მხოლოდ ერთხელ კაპიტანთან გამეთამაშა, რომ მერე ალბათ სიცილით ეთქვა: ხომ ხედავ, გარსევან, როგორ ვაბურთავენ მაგ უბედურსო.

— ამას ვერ დავიჭერებ, იამზე ცინიკოსი არ არის. იამზე გრძნობს, რომ გიყვარს, უთუოდ შეეცოდე, ამიტომაც გაგეთამაშა. მართლაც, უცნაური კაცი ხარ. როცა ცივად გეპყრობა, საშინლად განიცდი, თუ გაგიცინა, ამბობ, მამიცირებსო. გარსევანი სულ შენს ქებაშია, იმისთანა მარჯვე, დაუზარელი ნაოსანი მე არ მყოლიაო. მართალია, მოგხსნა, დავსაჯა, ვერ გამიტყუნებ. თბომავალზე კაცი გალახე, სამუშაო დღე გააცდინე, მადლობას ხომ არ გეტყობა? რომ არ დაესაჯე, სხვები რას იტყოდნენ? ნუ ვაგვიანებთ, გველოდებიან.

გურამ ჭიშკარი შეიძლება ეზოში შევიდნენ. სახლის კიბეზე დაქუცხულმა ძაღლმა კუდი ააქიციანა, გურის კეთილი თვალებით შეხედა, მერე დაწვა, თავი თათებზე ჩამოსდო.

— შენ თუ ჩემი ნამდვილი მეგობარი ხარ, გულს არ მომიკლავ, წამომყვები, ჩვენს თბომავალზე დაიწყებ მუშაობას.

— წამოვალ, იამზეს ვაჩუქებ ამ ვარდებს.

— იამზეს არ აკლია ვარდები და ყვავილები, თავიანთსიკვდილი ბევრი ყავს. ნავსადგურის უფროსმა და თბომავალ „უკრაინას“ კაპიტანმა ჩაის უნახესი, სურნელოვანი ვარდების და ფერადფერადი ყვავილების თაიგულები მიარ-

თვეს. ასკილის უსუნო, გაპუტულ საცოდავ ვარდებს როგორ მიუტან? თავს ნუ იმცირებ, მოეშვი... ანატოლის მრისხანედ გადაუნათათვალები:

— ეს სულ სხვა ვარდებია, შე სულელო, ეს ვარდები უყვარდა დედაჩემს!

— ნუ მიჯავრდები. თუ მიექარე, მაპატიე. მე მგონია, იამზე ღირსი არ არის იმ ვარდების, რომლებიც უყვარდა დედაშენს.

— წინათ აღმერთებდი იამზეს, ახლა აგრე ავდებულად რატომ ახსენებ? შენ ხომ მომაცხუე, იამზეს მოსწონხარო?

— მე შენთვის მხოლოდ სიკეთე მინდა, იქნებ მართლაც მოგატყუე. ნუ შემომწყყრები, ალბათ ასე იყო საჭირო.

— მაშ არ მოვკრიფო? ისეთი უმწიობა, დაბნეულობა, გაუბედავობა და ტყივილი გამოიხატა გურის სახეზე, ანატოლის გული შეეკუმშა, ზურგი შეაქცია და უბასუბა:

— მოკრიფე, მე წამოვიღებ. დღისით ნუ მისცემ, უხერხულია, რად გინდა, ყველამ დაინახოს?

• • •

კაპიტანი, მისი თანამეგობრები, ნაოსნები ვურის გულთბილად შეხედნენ, მხოლოდ ზახაროვმა შეხედა ალმაცერად. გურამ ზახაროვს უთხრა:

— შეგრიგდეთ, ევგენი, დავივიწყოთ, რაც ჩვენს შორის მოხდა. შენს წინაშე თუ დამნაშავე ვარ, მაპატიე.

ზახაროვმა მსხვილი, წაბლისფერი წარბები შეგრაგნა, გამომცდელი თვალებით ერთ ხანს ავეირდებოდა გურის. მერე ხელი ჩამოართვა. გურამ მიიზიდა და აკოცა. ზახაროვმა ალაღად გაუღიმა და თავისი ბარაქიანი ხელი მხარზე მოუთათუნა.

თბომავალის მილთან იამზემ სწრაფად ჩაუარა გურის, რალაც უთხრა ტრაპთან მდგომ კაპიტანს და ნელი ნაბიჯით გამობრუნდა. „ალბათ ვერ შემ-

ნიშნა, ამიტომ არ მომესალმა, რა ხანია არ გვიანახავს ერთმანეთი!“ — გაიფიქრა გურიმ. თვალდამშვეული შესცქეროდა ფერნაკლულ საყვარელ, წუხილით დანისლულ სახეს. იამზეს გვერდით მისივე გრძელი აჩრდილი მიცურავდა გემბანზე. აჩრდილი მიუახლოვდა გურის, მერე თითქოს შეეხო... შეეხო გურის და გული გაუთბო, იმედი ჩაუსახა...

— იამზეს სალამი! — გურიმ ნაბიჯი ექიმისკენ გადადგა, ხელი გაუწოდა.

იამზემ გურის არ შეხედა, თავი ოდნავ დაუქრა, მბზინავი შავი წარბები კუშტად შეჰყარა და ფეხს აუჩქარა: «ველარ მოვძმორე ეს უბედური, საცოდავი...»

თავზარდაცემულმა, დამცირებულმა გურიმ, სიკვდილი ინატრა.

* * *

ღამის ორ საათზე გური გამოადვიდა გულის ძლიერმა ტკივილმა. მკლავები სტეხდა, თითქოს ძარღვები უსკდებოდა. განსაკუთრებით აწუხებდა მარჯვენა მკლავი, არ იცოდა, საით წაეღო. ყელში რაღაც ჩაფრენოდა და ახრჩობდა; სახე უხურდა. საწოლიდან გადმოხტა, ხელები ზევით აღაპყრო, გმინავდა. გაეღვიძათ ნაოსნებს, გურის შემოესივნენ, ეკითხებოდნენ, რა გტკივაო.

ზახაროვმა შეანჯღრია მის ქვემოთ საწოლზე მძინარე დალეული ცეცხლფარეში და ჩუმად უთხრა:

— თუ ძმა ხარ, ლეონიდ, ექიმი ჩამოიყვანე, კაცი კვდება. ესენი კი ეკითხებიან, რა გტკივაო. ასე რამ დააბნია ყველა... ექიმს მე მოვიყვანდი, მაგრამ ხომ იცი, გურისთან ნახუბარი ვარ, ზოგიერთი ოხერი ალბათ იტყვის — გურიმ გალახა და დაიშინაო.

— ახლავე! — ცეცხლფარეშმა გამხდარი, მოკლე კანკები შარვლის ტოტეში გაჰყო, ზევით ავარდა.

ორიოდე წუთის შემდეგ კუბრიკში გაჩნდა პერანგზე ხალათოსხმული, თმააბურღული, წვივშიშველი ექიმი.

— ექიმო, რამდენჯერმე ვყოფილვარ

დაპრილი და პრილობას ასე არ შევეწუხებივარ, ვერ წარმოვიდგენდი გული თუ ასე ასტიკვდებოდა ადამიანს.

იამზემ გურის მაჯაში ჩაავლო ხელი, მერე ნაოსნებს მიუბრუნდა:

— ცხელი წყალი მოიტანეთ ვარცლით, მოიტანეთ სათბურაც, გააღვიძეთ ექთანის პრომედოლი, ატროპინი და ნემსი წამოიღოს.

დაფაცურდნენ ნაოსნები, ზოგი ექთანი დაშას გასაღვიძებლად გაიქცა, ზოგიც ცხელი წყლისა და სათბურას მოსატანად.

ანატოლიმ ვარცლი საწოლთან დაუდგა გურის. გურიმ ფეხები ჩაჰყარა, ცხელი წყალი ეამა, სათბურა მუხლებზე დაიდო, ზედ ხელები დააწყო. ცქრილა ექთანმა მკლავში ნემსი გაუქეთა — პრომედოლი და ატროპინი შეუშხაბუნა. ცოტა ხნის შემდეგ გურის ტუჩები გაუშრა:

— უკეთესად ვარ, ექიმო.

— დაწექი, გური.

ანატოლიმ თავისი პირსახოცით ფეხები შეუმშრალა, გური დაწვა და იამზეს მიაჩერდა მორჩილი, სევდიანი.

იამზეს ნუშისებრ მოგრძო თვალები დღისით შავი იყო; ახლა კი, ელნათურას სუსტ, მიბნედილ შუქზე მომწვანო-მოვერცხლისფრო იღუმალ შუქს აფრქვევდა.

— ექიმო, რა ქვია ამ ავადმყოფობას?

— საგანგაშო არაფერია, უნდა ერიდოთ ნერვიულობას, ღვინისა და განსაკუთრებით კი, არყის სმას. ნუ თვრებით, თქვენ დაავადებული ხართ სტენოკარდიით. სტენოკარდია ადამიანში იწვევს სიკვდილის შიშის გრძნობას. გრძნობთ შიშს?

— ვგრძნობ და მაინც მენატრება სიკვდილი.

— ვის ენატრება სიკვდილი? — ვინ არის ასეთი ლაჩარი? — ზევიდან ჩამოირბა ვაჟკაციური, ხვერდოვანი ხმა კაპიტანისა, კიბის საფეხურებზე ფეხს მძიმედ აბიჯებდა, — მომახსენეს: — გური ძირს დასცა გულმაო, არ დავიჯერე.

ახლა კი ხედავ, გური მართლაც ავად ყოფილა.

— გთხოვთ, გულწრფელად მიაპოთთრა შეგხვდათ საწყენი? მე ექიმი ვარ, გური, უნდა ვიცოდე.

გმადლობთ, ექიმო! — ბროწეულის ყვავილისფერ აბურცულ ტუჩებს მიაშტერდა. რალაც საოცრად საამო სურნელებას აჟმევდა ექიმი და გურის თავბრუს ახვევდა. ეს სუნი არ გავდა ვარდისას და ყვავილისას.

იამზე შეიშმუშნა, გურის მზერა თითქოს ეკალივით ესობოდა.

— გური, თქვენ არა ხართ გულწრფელი.

— თქვენ კი, მშვენიერო ქალბატონო, თურმე ხექალა ბრძანებულხართ, — კაპიტანი მოიქუფრა; ისე ეკითხება, თითქოს არ იცის, რა კლავს ამ ბიჭს...

გური გააბრუნა პრომედოლმა და ატროპინმა, თვალები დაეხუჭა. იამზემ დაინახა დაკენილ ლოყაზე გაშლილი ცრემლი. გურის ჩაეძინა.

— ძლიერი სტენოკარდიული შეტევის დროს ადამიანი სანტიმენტალური ხდება. ასეთი რკინის კაციც კი გატყდა, — თქვა იამზემ. მხოლოდ ახლა, პირველად ჩააფიქრა ამ მეტად თავისებური, სახედრასახიჩრებელი, შეყვარებული ჭაბუკის ბედმა. „ხომ კეთდება პლასტიკური ოპერაცია! გურის ეურჩევ გაიკეთოს. ძალას დავატან, მე ვითავეპ ამ საქმეს...“

• • •

ჭართა და სამხედრო საჭურველით დატვირთულმა თბომავალმა უხმოდ დასტოვა ნაქადაგური. პორიზონტზე დროგამოშვებით ელავდა. თბომავალი ნელა ირწყოდა. გემბანზე ზოგს ეძინა, ზოგიც საუბრობდა მტრის მალე დამარცხებაზე, ოჯახზე, სიყვარულზე...

გურის გამოღვიძა, აგზნებული იყო, გული ერეოდა, პირი უშრებოდა. გემბანზე ავიდა, წრედ დაწყობილ ბაგირზე დაწვა, ვარსკვლავებს ახედა. უნდოდა დაეჩივებინათვის მიეცა იამზე, აღარ ეფიქრა მასზე, კვლავ განეცადა დაუს-

რულელობაში გადასვლის, მასში გათქვეფის სიხარული, მაგრამ მშინს ვარსკვლავიანი უსაზღვროებაც კი თითქოს ერთ-ერთი ნაწილი იყო მისი სულისა. ჩასთვლიმა, იამზეს შეეკითხა:

— გიყვარვარ?

იამზემ უბიდან შავი ქალღმრთის ფურცელი ამოაშრიალა, მაგიდაზე დასდო. შავ ქალღმრთე თეთრი ასოებით დაიწერა:

— მიყვარხარ!

— გახდება ჩემი?

იამზემ მეორე შავი ფურცელი ამოიღო უბიდან და მაგიდაზე გაშალა. გური ამოიკითხა:

— სამუდამოდ შენი ვიქნები...

იამზე გვირგვინის ტოლა ლურჯ ფრინველად იქცა, გურის დააფრინდა მხარზე და... თბომავლის შერყევამ გური გამოაფხიზლა. ჭარი ტრაპით ეშვებოდა ნაპირზე. „რამდენი აღარ დაბრუნდება...“ — სევდიანად ფიქრობდა გური.

— მშვიდობით, ამხანაგებო! — აღმოხდა მას.

— მშვიდობით! — გაისმა პასუხად.

— მშვიდობით კი არა, ნახვამდის! — ნაპირზე ჩაილაპარაკა ვიღაცამ.

გური ჯუბრიკში ჩავიდა. მკერდგაღებულ ზახაროვი დაღლილ ხარკით ფშვინავდა. სურდა გაეღვიძებინა, დამშვიდობებოდა, მაგრამ ისე ტყბილად ეძინა, შეეცოდა. ათთუშნიანი ბალიშის ქვეშ ამოუღო, გაიფიქრა: „უყვარს არაყი და ღვინო, დალიოს, გაიხაროს, ნეტავი რა გვაქვს ვასაყოფი? ორთავეს შეგვქამს მიწა“. ანატოლის კარადიდან ასკოლის დამქენარი ვარდების თაიგული ამოიღო, გული აუბაგუნდა და წამამზე ცრემლი დაეკიდა. დაიხარა, მძინარე ანატოლის აკოცა თავზე და ზევით ავიდა. დაღონებული, ფიქრიანი ერთ ხანს იამზეს კაიუტის წინ იდგა, თაიგულს ხელში ატრიალებდა, ვარდების თეთრი ფურცლები ძირს ცვივოდა. მერე თაიგული კაიუტის კართან დააგდო და ჭარის ნაწილებს დაედევნა: „ჩემი ადგილი ფრონტზეაო“, — ფიქრობდა.

დილით იაშზე კაიუტიდან რომ გამოვიდა, ფეხი თაიგულს დააბიჯა, დააბიჯა და გაიცინა: „თავს აღარ დამანებებ, გარსევანო? ტყის ვარდები დაგიყრია აქ, რომ გამაბრაზო, დამამცირო, მე კი მეციინება...“

• • •

გურიმ ასიოდე ნაბიჯი ძლივს გაიარა, ჯარს ჩამორჩა. ისევ ასტივდა გული, კისერში ვიღაცამ ისევ მოუჭირა უხილავე მარწუხები, ალვის ხეს ხელები უღონოდ მოხვია, თავი ჩამოუვარდა, მუხლმაც უღალატა და ქვაფენილზე გაიშოტა.

ქუჩა დაცარიელებულიყო, მხოლოდ კატა თუ გადაჭირდა ჩაბნელებულ ფართო მოედანს და სადღაც, ხანდახან ყრუდ, უხალისოდ წამოიყვებოდა ძაღლი.

დილით გურიმ საავადმყოფოში გაახილა თვალი. მის გვერდით გაძვალტყავებული, გულადმა მწოლარე ბერიკაცი ტუჩებს აცმაცუნებდა.

გურიმ ამოიოხრა. ბერიკაცმა კენესა შეწყვიტა და სახე მისკენ მიიბრუნა.

— ჯერ ბავშვი ხარ, რამ დავისნეულა გული?

— გული აღარ მტკივა, ოღონდ გამალებით მიცემს, ნამთვრალევივით ვარ.

— წუხელ ატროპინი და კორდიამინი შეგიშხაპუნეს, მაჯისცემის აჩქარება ატროპინმა იცის, — ბერიკაცმა საათს დახედა, — ახლა დაიწყება შემოვლა.

მართლაც, ტალანის იატაკი ჩქარა აახშიანა მრავალმა ფეხმა. პალატაში მელოტი, სახეყვითელი, ხანშესული მთავარი ექიმი შემოვიდა, მას შემოჰყვა მთელი რაზმი ექიმებისა.

— უკეთესად ხომ ხართ? — ბერიკაცს ჰკითხა მთავარმა ექიმმა.

— ინფარქტს უეჭველად აჯობა, — თქვა თერაპიული განყოფილების უფროსმა, ორმოც წელს გადაცილებულმა, ჯერ კიდევ სანდომიანიმა ქალმა,

ცეცხლისფრად შეღებილი თმა შეისწორა და პატარა, მრგვალი, წაბლისფერი თვალები დაახამხამა.

— ეს როდისდა დააწვინეთ? — მთავარმა ექიმმა მზერა გურიზე გადაიტანა.

— წუხელ. სასწრაფო დახმარების მანქანა შემთხვევით წააწყდა ქუჩაში გულწასულს, — განყოფილების გამგემ კვლავ დაახამხამა თვალები.

— რა აწუხებს?

— აშკარად გამოხატული სტენოკარდია. — განყოფილების გამგე პალატის ექიმს — მასზე მაღალ, ახალგაზრდა, შავად ჩაცმულ ქალს მიუბრუნდა:

— ამ დილით აუღეთ სისხლის საერთო ანალიზი, კარდიოგრაფიაც გადაუღეთ.

— რაც საჭიროა, ყველაფერს გავაკეთებთ, — მიუგო პალატის ექიმმა.

— რა პროფესიის კაცია?

— საბუთების მიხედვით, მეზღვაურია, — ახლა პალატის ექიმმა უპასუხა მთავარ ექიმს.

მთავარმა ექიმმა გურის პერანგი აუწია, გულის მუშაობას მოუსმინა და თქვა:

— ტანის სილამიზისათვის რომ არსებობდეს ჯილდო, თქვენ უეჭველად მიიღებდით. ვარჯიშობთ?

— კრივს ვსწავლობდი ოდესაში.

— მაშ საშიში კაცი ყოფილხართ...

— გაულიმა მთავარმა ექიმმა და ჰკითხა:

— არაყს ეტანებით?

— დიახ.

— თამბაქოს ეწვეით?

— ვეწევი.

— დიდი ხანია უჩივით გულს?

— სამი წელია.

— გეტყობათ, ძალზე მგრძობიარე ხართ!

— ჩქარა გამწერთ?

— უკვე მოგბეზრდათ აქ ყოფნა?

— ომია, აქ რა გამაძლებინებს?

— ომია... — ამოიოხრა მთავარმა ექიმმა, დანაოქმებული შუბლი უფრო

დაუნაოქდა, — თქვენს გულს საფუძვლიანი მკურნალობა ესაჭიროება.

— ნუთუ ასეთი ცუდი გული მაქვს?

— თუ იმკურნალებთ, რეჟიმს დაცავთ, დიდხანს იცოცხლებთ, პაპიროსს და არაყს უნდა გამოემშვიდობოთ, — მთავარი ექიმი პალატიდან გავიდა.

როცა შემოვლა დამთავრდა, პალატის ექიმმა, ქართველმა ქალმა კარი შემოაღო, მაგიდაზე ქალაღდის ფურცლები გაშალა, გურის „ავადმყოფობის ისტორიის“ შევსებას შეუდგა. მის ღია, მსუბუქი სევდით ჩაბურულ თვალებში, ღულუნა ხმაში, იმდენი სითბო და სინაზე იყო, რომ გაცნობისთანავე გაჭადოებდა, მისდამი უსაზღვრო ნდობისა და პატივისცემის გრძნობას გინერგავდა, განკურნების იმედს გისახავდა გულში.

— მოგწონთ ჩვენი ექიმი? — ჰკითხა გურის ბერეკაცმა, როცა ექიმი თავის საქმეს მორჩა და გარეთ გავიდა.

— ძალიან. რა ქვია?

— გულიკო.

— გვარი?

— ბრეგაძე. ჩვენი პალატის ექიმი არაჩვეულებრივი ადამიანია, შვილივით მიყვარს, განყოფილების გამგეს კი აგინებენ — ფულის გიყიათ, ვინც საჩუქარს მიაართმევს, იმას თავს ევლებო.

გური მოთენთილიც იყო, აგზნებულად, ეძინებოდა და ვერ იძინებდა. ფირუზთვალა, ჰაეროვანი ექთანის პალატაში შემოგოგდა, თვალდახუჭულ გურის დახედა და ფეხაკრეფით გაცქრიდა.

დაღამებამდე გური ბურანში იყო, მერე დღამდე ტკბილად ეძინა. საუზმის შემდეგ საპირფარეოში პაპიროსი გააბოლა, პირში წყალი ბლომად გამოივლო — ექიმმა არ შემატყოსო. პალატისკენ გასწია. პაპიროსმა გუნება მოუშხამა, გული დაუმძიმა.

ბერეკაცი შფოთავდა.

— პრომედოლმა თუ არ მოხსნა ტკივილი, სხვა საშუალებას მივმართავთ, —

ამწვიდებდა პალატის ექიმი, — ნუ ლაპარაკობთ, ლაპარაკი ღლის გულს.

„ხმაც როგორი ნაზი, ქალური აქვს!“ — ფიქრობდა გური.

— როგორ ბრძანდებით, გური?

— სიკვდილს ადვილად არ დავენებდები.

ექიმს თამბაქოს სუნი ეცა, მოიქუშა.

— არ მეგონა, თუ ასეთი შეუგნებელი იყავით, არ ვიცი, რით და როგორ დაგსაჯოთ. თუ მომცემთ პატიოსან სიტყვას, რომ პაპიროსს აღარ მოსწევთ, გიმკურნალებთ. ხოლო, თუ განაგრძობთ თვითმკვლელობას, მე საქირო აღარავარ.

— მხოლოდ ორი პაპიროსი მოვწიე.

— არ უნდა მოსწიოთ, არ დაგიმაღავთ, თქვენ ინფარქტის წინაშე დგახართ.

— ვეცდები, აღარ მოვწიო.

— რას მიქვია, ვეცდები. მომეცით ვაქცაის სიტყვა.

— აღარ მოვწიე.

— ვნახოთ...

• • •

ფაშფაშა ექთანმა გურის იმ საღამოსვე მკლავეში ნემსი გაუკეთა.

გურის სახე დაეღრია.

— გეტკინათ?

— მდულარე ლითონით შედის სხეულში.

— კორდიამინია.

— საშინელი წამალი ყოფილა.

ექთანმა კარი ისე გაიჭახუნა, ძელებმა რყევა დაიწყო.

— შენს დამბადებელს.... — ჩაიბუზღუნა ბერეკაცმა, — ნამდვილი ხვადგია, ნემსი ისე შეჰყავს ხორცში, თათქოს ბლაგვი დანით გჭრიდეს. მომკლა მაგ ოჯახდაქცეულმა, მაგას აღარ ეაკეთებინებ ნემსს.

— ინფარქტით როდის გახდით ავად?

— ოცი წლის წინათ, ახლაც ავად ვარ. ისეთი გრძნობა მაქვს, თათქოს ცალი ფეხი სიკვდილის ყბაში მედგას. ძნელია, შვილო, ცხოვრება, როცა სიკვდილი ყოველ წამს გითვალთვალებს. ზოგი ინფარქტგადატანილი მეშაობს,

რალაცას ქმნის, ზოგიც გაუბედურებულაია, არც ცოცხლებში სწერია და არც მკვდრებში. მიყვარდა ნადირობა, კრივი, ლამაზი გოგო. ინფარქტმა ჯერ კიდევ ოცი წლის წინათ ხელი ამაღებინა ყველაფერზე. ექიმებმა გამაფრთხილეს: თუ გსურს იცოცხო, ამიერიდან ქალი აღარ უნდა არსებობდეს შენთვისო. ვმკურნალობდი, ვცხოვრობდი ისე, როგორც ეს მოსიარულე გვამს შეეფერება. ღვიძლის კიბომ ახლახან მომიკლა მეუღლე და ისევ ავად გავხდი გულის ინფარქტით. ადამიანი იყო და აღარ არის, მოკვდა, დაიღუპა! რა საშინელი, თავზარდამცემი, შემზარავი აზრია ამ სიტყვებში!

მოხუცმა იყუნა.

შელამებისას ტალანში შეწყდა სიარული, ბაასი, საავადმყოფო დღემილმა მოიცვა. გურის უხაროდა, რომ ხელს არავინ უშლიდა, ეფიქრა და ეოცნება იამზეზე...

დილით გური გააღვიძა გულის მძაფრმა, რალაც წარმოუდგენელმა ტყვილმა.

— გული მიღონდება, ექიმო, მარცხენა ბეჭი მეწვის, მკლავი მტკივა, ვილაც მახრჩობს...

პალატის ექიმმა, გულიყო ბრეგაძემ, მაჯა რომ გაუსინჯა, თხელი წარბები ნერვიულად შეუთამაშდა. მერე ხელი გახურებულ შუბლზე დაადო.

პრომედოლი და ატროპინი შეუშხაპუნეს, ეანგზადი ასუნთქებინეს. ექთანნი წურბელების მოსატანად გაეშურა. გაბრუებულ, ავზნებულ გურის იამზე ელანდებოდა:

— მიშველე, მომეფერე იამზე!

— ვინ არის იამზე?

— ებოდავ, ექიმო, რა ვქნა, სიცხე მაქვს. „ჩემი ლამაზი ექიმი!“ — გულზეა ვილაც მღერის ამ სიტყვებს...

— წურბელები მოვიტანე, — მოახსენა ექიმს ექთანმა.

— დაასხი.

— მეზიზღება, ექიმო, — თქვა გური.

ექთანმა გურის სახეზე პირსახოცი გადაათარა, მკერდის მარცხენა მხარეზე წურბელები დაასხა.

— რომ დაიძინებდეთ, კარგი იქნება! — ექიმმა თავზე ხელი გადაუსვა.

— მეძინება, ექიმო.

— დაიძინეთ, გური, ხვალ კარგად იქნებით, — ექიმის თვალებში სევდამ თითქოს უფრო იმატა.

* * *

ნაშუალამევს ისევ განუახლდა ტყვილი, ზედ კისერზე მაჯლაქუნა აწევა და ახრჩობდა. გურიმ წამოიგმინა და წამოხტა. პალატაში შემოცვივდნენ გრძელულეაშინი, თმაშევერცხლილი მორიგე ექიმი და ფირუშთვალა ექთანნი. ომნობონმა და ატროპინმა ტყვილი ვერ გაუნელა გურის, მორფს მიმართეს. ვერც მორფმა გასკრა. ექიმმა უთხრა ექთანს:

— უთუოდ ინფარქტია, ახლა მთავარია, გაუნძრევლად იწვეს. გეპარინის ინექცია დაუყოვნებლივ, მერე კორლიამინი კუნთებში, ავადმყოფის საწოლს არ მოცილდე თუნდაც წუთით, დროდადრო ეანგზადი ასუნთქებინე, სხვა ავადმყოფებს მივხედავ და ჩქარა მოვალ.

* * *

— კარდიოგრამა ისევ უნდა გადაგიღოთ, — დღის პირველ საათზე გური გააღვიძა მხრებზე თმადაყრილმა, წვივტაგანა გოგონამ.

გოგონა აპარატს აჩხაკუნებდა, წარუბებს ჭმუხავდა, შიშხამდგარი თვალებით ხანდახან დახედავდა გურის.

— რას ამბობს კარდიოგრამა? ინფარქტია? რა არის ინფარქტი?

— ძალიან გთხოვთ, ნუ აღგებით, ნუ ინოტრავებთ, პროფესორი მოსულია, რამდენიმე წუთის შემდეგ დაიწყება შემოვლა, — ძლივს ამოთქვა, აპარატი დახურა, აძიგმიგებული, პირდამუწული გაიქცა პალატიდან.

— გოგონა მაშინებს, პავრამ მე არ მე-
შინია.

— სიფრთხილვა საჭირო, ნუ აღგე-
ბათ, — თქვა ბერიკაცმა.

— სიკვდილი ვერ მომერევა.

— ჰაბუტო, სნეულ გულს ნუ ეთა-
ნაწებობ.

გურამ წადებში ფეხი წაპყო, პირი
ღაიბანა, მაგიდას მიუჯდა, ჰურის ნაჭე-
რი წოკბინა, უკანვე გამოავლო, გული
ისევე უმძიმდებოდა, თითქოს უნდა ჩა-
მოწყდესო, საწოლთან მირაცრაცდა,
მარჯვენა გვერდზე დაწვა და მყისვე
გულის არეში ისეთი ტკივილი იგრძნო,
თითქოს შიგ ბებუთი გაუტარესო. ქო-
შინი აუტყდა. მაჯა ხან გამალებით და
ულონოდ ცემდა, ხანაც ჩერდებოდა.
სახე გაულურჯდა. უცებ წამოჭდა, ფარ-
თოდ გახელილი თვალები ბერიკაცს
მკაცრად დაამტერა და იკითხა:

— რომელი საათია?

— ახლავე, გური, — ბერიკაცმა
სათვალე გაიკეთა, საათი თვალებთან
მიიტანა.

თავი უკან გადაუყარდა გურის, თი-
თქოს მხრებს მოწყდაო. სარეცელზე
გაიშხლართა პირღია, თვალღია, მარ-
ჯვენა ხელი რაღაც ჰურქელს მიართყა
და წააქცია. ჰურქელი გატყდა, სითხე
იატაკზე დაიღვარა, ჩამოგდებულნი, გა-
შეშებული ხელი დაუსველა.

ბერიკაცმა გურისკენ სწრაფად მიატ-
რიალა თავი და თვალებში სიკვდილის
შიში ჩაუდგა, ერთ ხანს დაჰყურებდა
მიცვალებულს, მერე ექთანს უხმო.

• • •

თბომაველს ნავსადგურიდან ნავსად-
გურში ჯარი გადაჰყავდა, საომარი სა-
ჭურველი გადაჰქონდა.

თენდებოდა, როცა თბომაველზე
თვითმფრინავის გუგუნე გაიგონეს. სვა-
სტიკიანმა გამანადგურებელმა თბო-
მაველს ტყვია დააყარა, ანატოლიმ სა-
ზენიკო ქვემეხის ლულა გააყოლა და
ესროლა. ანატოლის მარჯვენა თეთ-
რი სახელო წითლად შეედება, მისკენ

ექიმი გაიქცა, ექიმს ბოცმანი გადაეღო-
ბა:

— თავს უშველეთ, გჭირთ, თვითმფ-
რინავი ისევე გვიხლოვდება.

იამზემ ბოცმანს უხეშად უბიძგა.

— მომეცი ხელი, სისხლის ღენას შე-
გიჩერებ.

— მერე, ექიმო, თვითმფრინავი ახ-
ლოსაა, აქ ყოფნა საშიშია, ნუ დგა-
ხართ აქ... — შეევედრა ანატოლი.

— ბევრს ნუ ლაპარაკობ, სისხლისა-
გან დაიცლები, მერე ველარ გიშველი.

კაპიტნის ბოგიდან შენგელია თვალს
არ ამორებდა თვითმფრინავს, რომე-
ლიც ისე დაბლა მოფრინავდა, თითქოს
ანძებს უნდა შეასკდესო.

იამზემ სისხლის ღენა შეუჩერა, ტყვი-
ას ძვალთან ახლოს გაველო.

— გაეცალეთ აქაურობას... — იამ-
ზეს დაუყვირა ანატოლიმ და ქვემეხს
ეცა, დაზიანებული მკლავი ეტყინა, სი-
მწრის ოფლმა დაასხა, ქვემეხი ააბუ-
ბუნა.

გამანადგურებელმა ტყვიამფრქვევის
რამდენიმე ჯერი ესროლა თბომაველს,
გადაუჭროლა და ლაყვარდში აიჭრა,
თანდათან დაპატარავდა, წერტილს და-
ემსგავსა, მიჭროდა და უკან სტოვებდა
ბამბისფერ, ხუჭუჭა კვამლის გრძელ
ზოლს.

• • •

გულდაწყვეტილმა ანატოლიმ თვით-
მფრინავს თვალი გადადევნა და თავის
თავს გაუჭავრდა: „ნამდვილი ბლახუა
ვარ, ვერ მოვახვედრე...“ მიტრიალდა
და შეცბუნდა: იამზე იქვე იყო, სახე-
ზე სისხლი სდიოდა, მკლავებს ისე
შლიდა და ბარბაცებდა, ეტყობოდა,
მხედველობა წართმეოდა: „ვერ მოა-
სწრო გაქცევა, აკი ვეუბნებოდი, თავს
უშველე-მეთქი“. იამზე ექთანთან მი-
იყვანა, ისევე ქვემეხთან დადგა, ფიქრობ-
და: „ნეტავ ახლა სად ხარ, გური?
გული რატომ დამწყვეტე, ჩემო გულ-
თბილო, დაუვიწყარო მეგობარო? შენს
იამზეს მზე დაუბნელდა“.

• • •

სდუმდა იამზე, სდუმდა დაშაც.

— დავბრმავდი?

— არა, ექიმო, განიყურნებით.

ექთანს ცრემლი უსველებდა ლოყებს, იცოდა: იამზეს ვამოლამებულ, ჩაშრეტულ თვალებში სინათლე აღარ ჩაუდგებოდა.

— სად არის გური?

— გური? — ექთანმა მხრები აიჩეჩა, — გური ხომ დიდი ხანია ჩვენს გემზე აღარ მუშაობს!

— მე კი მომეჩვენა, რომ აქ, სადღაც არის და მიყურებს...

• • •

მაისის მიწურულში იამზეს დედამ ატლადგამოცემული წიგნი „სიყვარული“ იყიდა, შინისკენ გაეშურა.

ნამტირალევი იამზე ღია ფანჯარასთან იჯდა, თმას ივარცხნიდა.

„სულ შეიცვალა, ჩამოდნა, თმა უთეთრდება... მოგიკვდეს დედაშენი“...

— შეილო, ქართულ წიგნს წაგიკითხავ, თვალი გადავავლებ, ჩემთვის!

— ვისია?

— გური ზარანდიას მოთხოვრებაა, „სიყვარული“ ქვია.

— გური ზარანდია? ასეთ მწერალს არ ვიცნობ. წამიკითხე, — მისუსტებული ხმით თქვა.

იამზე სულგანაბული უსმენდა, ხან იცრემლებოდა, ხანაც ღიმილი ვაცრეცილ ბაგეს უშობდა.

დედამ კითხვა რომ დაამთავრა, იამზემ ჩაიღუღუნა:

— მომხიბლავი, ამაყი ექიმი ქალი; ფიცხი, გულადი, პირნაყვავილარი მეზღვაური... ყოველივე ეს მე თითქოს ვიცოდი, თითქოს განვიცადე. უცნაურიია...

იამზე ფანჯარასთან ველარ ხედავდა ნაცნობ ჭადრებს, მაგრამ მათი ფოთლების შრიალით ტყებოდა, თითქოს პირველად ესმოდა გაზაფხულის ენა. ეს ხეები შარშან, შარშანწინაც შრიალებდნენ ღია ფანჯარასთან, მაგრამ მაშინ რატომღაც არ გაუგონია...

ლ ე ძ ს ე ბ ი

უ ფ რ ო მ ა ლ ა რ ი

ამ მთებს, რომ დგანან ასე წერწეტნი,
სმენიათ ხმები ბუკის, ნალარის,
ახსოვთ სისხლისგან ბევრი დაწრეტა
და მაინც დგანან ასე მაღალნი.

ჩემი ქვეყანა ძველზე ძველია,
მაგრამ უბრუნავს სისხლი ახალი,
ზოგის სამშობლო უფრო ვრცელია,
ჩემი სამშობლო — უფრო მაღალი.

მშობლიურ მთებზე ზრუნვამ დამთოვა,
მას ნიჭთა ჩემთა ყველა ალალი,
ბევრის სამშობლო უფრო ფართოა,
ჩემი სამშობლო — უფრო მაღალი.

ჩემო ქვეყანავ, მირონნაცხებო,
ქვეყნიერების საღო გვირგვინო,
შენთვის ბობოქრობს ყველა სამცხელი,
ყველა თუში და ყველა ინგილო.

რომელი ერთი კუთხე ვახსენო,
უსაყვარლესი სახლიკაცებით,
დიდი კოლხეთი, ზღვისკენ გახსნილი,
თუ სევანთა მთები — ასე მკაცრები.

ერთიმეორეს ძმებად ვგუთვნით,
და მივისწრაფით ღელვით, განგაშით,
მოგვენატრება რაკი ერთურთი,
აქ ვიკრიბებით თბილის-ქალაქში.

მშობლიურ მთებზე ფიქრმა დამთოვა,
ვდგავარ მყინვარი, მზეში გამლღვარი,
ბევრის სამშობლო უფრო ფართოა,
ჩემი სამშობლო — უფრო მაღალი.

მთა შთაბს ბასკანებს

თბილისში დილის აპრილი ანცობს,
ყველას აასწრებს ავტოვაგზალი,
დავდივარ, ვინმეს დავეძებ ნაცნობს,
ტრფიალი ვარ და ბარათს ვაგზაენი.

დავეძებ, ბორგავს გული უვსები,
სათავე ფიქრთა ყველა ზღვაურის,
მიძიედ სუნთქავენ ავტობუსები
ჩემი ონის და ამბროლაურის.

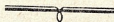
სამშობლო კუთხემ იცის დანდობა
და სიყვარული განა ზერეღედ,
გადასასვლელზე თოვლის დადნობას
მისმარებიან ბულდოზერები.

ავტობუსები უკვე მომართეს...
გადახედავენ რაჭას ერწოდან,
ეს მთა ლამაზი როდის მონათლეს,
ასე ვისგან და რისთვის ეწოდა?

მთებში გაკიდულს, როგორც აივნებს,
მთის ფერდობების გზებს თუ ვერანდებს.
მალე გადივლის, ეტყვის რაიმეს,
წერილი, მე რომ ფოსტას ვერ ვანდე?

სანაპიროზე კვირტები ფეთქავს,
ულელტეხილი ჭერ ვერ აპრილობს.
რა იქნებოდა, ისეთი მეთქვა,
რომ შეპფეროდეს ცას უნაპიროს.

რომ დაერიოს ამ მიწის სუნთქვას
და ამ აპრილის დიად განზრახვებს,
მწამს, თუკი ვინმეს ასეთი უთქვამს,
მთაც გაუგებს და სხვა მთებს გასძახებს!

მეუე გობრატ მეუვილა

დრანა ოთხ მოქმედებად

მოქმედება მესამე

ქალაქი ქუთაისი. მარცხნივ ჩანს ციხე-სიმაგრე რკინის კარებით, მარჯვნივ ქალაქის გალავნის კარები. წინ მოედანი. მოედნის იქეთ ჩანს დიადი ტაძარი. შემოდიან ფრთხილად, ჯგუფ-ჯგუფად ხნიერი ქალები, კაცები, სუსანას და მურზაყეს მეთაურობით და სახიჩარი ახალგაზრდები ჩაჩიკეს მეთაურობით. ბოლოს შემოდიან ცალთვალაკრული ეგნატე და აკოქლებული თერაფონე.

ჩაჩიკე — ხედავთ, ეგნატე და თერაფონე შემოცოცდნენ.

სუსანა — მაგათ კითხე ქვეყნის ამბები.

ჩაჩიკე — ყველას ქირდავენ.

მურზაყე — ბაქარ ფაშამ მითხრა, სიბრძნის გოდორმა, ქვეყნის მქირდავები მძღავრთათვის სასარგებლოა, — ხალხს ერთმანეთს აძულებენო.

ჩაჩიკე — არა, შენც არ გზოგავენ.

სუსანა — ჩვენი გინებით ცოცხლობენ.

მურზაყე — ჩვენ ესენი ამაღ გადაგვიჩენ, რომ ერთი ცალთვალაა და მეორე ცალფეხა.

სუსანა — ეს რა უპირატესობაა?

მურზაყე — სახრჩობელა კოპწია ქვრივივითაა, უშნოს და მახინჯის ჩამოკიდება არაფრად არ ეპრიანება.

ჩაჩიკე — ახლა ისე შემცირდა რწმენისთვის თავდადებულნი, რომ სახრჩობელები ამათაც არ დაიწუნებენ.

სუსანა — რატომ მცირდება სიკვდილის მოხალისენი?

ჩაჩიკე — რატომ და, ისე გამრავლდნენ წმინდანები, მათ სახელებს ვერ იმახსოვრებენ, და უსახელო წმინდანობა არავის უნდა.

სუსანა — თქვენი სიტყვები სულ ხბოს ტყავზეა დასაწერი.

ჩაჩიკე — ახლა, ჩინებულ მურზაყე, შენებური ანკესი გადააგდე ამ ხალხში, იქნება, ვინმე წამოივოს.

მურზაყე — კი. (ხალხისკენ) ეკ, ხალხო, ამ მოედანზე ჩვენი მეფის დროს ისეთი დღესასწაულები იმართებოდა, სუფრების ტევა არ იყო, ჩიტის რძე არ აკლდათ. გლახაკებიც ძღებოდნენ, ახლა კი მარტო სახრჩობელებს დგამენ.

1 მოხუცი — ამას მურზაყე ამბობს?

ჩაჩიკე — დიახ, მეც ვეთანხმები, — თქვენ რას იტყვიან?

1 მოხუცი — ეს დრო სჯობს.

1 დედაკაცი — მართალია.

მურზაყე — რატომ?

2 მოხუცი — მაშინ საყვედური ისმოდა მეფესე.

3 მოხუცი — ახლა ყველა კმაყოფილია დიდი ფაშის. (ციხის კარები იღება და ორი ასკერი გამოდის და დგება კარებთან. ყველა მოწიწებით იხედება ციხისკენ)

მურზაყე — დადუმდით! ან დიდი ფაშა მობრძანდება ან სულთანის ძე.

ეგნატე — წუხელ რა გახარებული ვიყავ,

რამდენი კაცი დაგვეშე, თერაფონ, და დი-
ლამ მიიტყუნა.

თერაფონე — აბა, შენ რომ ხალხის ამ-
ბავი მომახალე, მთელ ღამეს ენატრობდი,
დღეს კი...

ეგნატე — ამ კედლების დასაცავად ამო-
ბრძოლის შემდეგ დაჩქვნილმა ცალი თვა-
ლი ავიხვიე და აღვიტყვი, არ ღირს მტრიან
სამშობლოში ორი თვალის გახელა-თქვა.

თერაფონე — მეც ხომ ამ კედლების
დაცვაში მომტყუნეს ფეხი და, შენც იცი, შე-
ხვეული დაფიტოვე, რადგან არ ღირს კაცუ-
რად სიარული მტრისგან დამონებულ მიწა-
ზე. წუხელის კი, შენგან დაიმედებული,
ვფიქრობდი, აწი ცეკვით ვსდევ მტერს-თქვა.

ეგნატე — ვინ მოთვლის, ქალაქის დაქ-
ცვეიდან ვის რა აღთქმა აქვს დადებული,
ზოგი მკაცრად ინახავს მარხვას და ძვალ-
ტყავადაა, ზოგი დამუნჯებულია, ზოგს თმე-
ბი გაუშვია.

თერაფონე — ექ, მე კი გადამრიე ნა-
ადრევი სიხარულით, ვინ დაგაჯერა, მზის
ამოსვლისას მეფე შემოიჭრებაო.

ეგნატე — მზის ამოწვევრას ერთი ნაბი-
ჯით მოასწრებსო.

თერაფონე — ვინ დაგიკაკლა?

ეგნატე — თავი სიმონად დამისახელა
და ჭეშმარიტ ღვთის გლახად მომაჩვენა-
ვისაც მიეწედი, ჯანყისთვის ავატრუე, უც-
ხად კი გაქრა. ეშმაკი ხომ არ იყო?

თერაფონე — ვინ იცის, ჩემო ეგნატე,
რა სიამე მივიძღვის. ერთმა ბერმა მითხრა,
ისე გაგვათახსირა მტერმა, ჩვენ თვითონ არ
ვიციოთ, რამდენ ცოდვას ვაკოჯიანდებითო.

ეგნატე — ჰო-და, მე ერთმა ღვთის
გლახამ მითხრა, მალე აქ ეშმაკები უჩინ-
მაჩინის ქუდს მოიხდიან და ჩვენ შორის ხი-
ლულად დაიწყებენ სიარულს, როგორც ამ-
ხანაგებიო.

თერაფონე — ძმებადაც გაგვიხდებიან-
ეგნატე — შენ სულ გადამრეე, თერა-
ფონა.

თერაფონე — (მიუთითებს) აბა, ესაა
ხალხი! ახალგაზრდასთვის — ახალგაზრ-
დობა ითქმის? ან მოხუცს — მოხუცი ეწო-
დება, ან ქალი — ქალობს?!..

ეგნატე — ეხ!

თერაფონე — აბა, დააკვირდი.

(აკვირდებიან)

1 მოხუცი — (მორიდებით) ახალგაზრ-
დებს) წუხელის ხომ არაფერი გაგიგონიათ?

1 ახალგაზრდა — რა ვიცი, ჩურჩული
ისმოდაო. იქნება მოხუცებმა გაიგონეთ.

2 მოხუცი — ახალგაზრდებს უფრო არ
გესმით ყურში!

1 დედაკაცი — ყურს ხმა ესმის, სიტყვა
— ჭკუას.

1 მოხუცი — თქვენ რას იტყვით, დედა-
კაცებო, ახლა კაცს ვაგვაცობა ჩამოერთვა და
ქალის ჭკუა ჯობნის.

1 დედაკაცი — ამბობენ, მტრები წმი-
ნდანებს ათათრებენო.

1 მოხუცი — ცოცხლებში წმინდანი არა-
ვინაა და მკვდრებს რას მოუხერხებენ.

1 დედაკაცი — სულთანის ოქრო ეშმა-
კის მოჭრილიაო.

მურზაყე — შენ ყური უგდე ახალგაზ-
რდებს, რას ბეჭუტობენ.

ჩაჩიკე — რაღაცა გაუგონიათ და ვერ
ამხულებენ.

მურზაყე — მაინც, რა დაინახეთ წუ-
ხელის?

1 მოხუცი — ლანდებივით დადიოდენ
გლახები და ჩურჩულობდენ.

მურზაყე — მერე?

2 მოხუცი — კურდღლებივით დაგვე-
ზარდა ყურები, მაგრამ სიტყვა ვერ დაუ-
ჭირეთ.

სუსანა — ვიღაცა მაინც გაიგებდა.

1 ახალგაზრდა — ვინც გაიგონა, აღ-
ბათ, აქ ველარ შემოხედავს.

მურზაყე — მე ასე ვატყობ, დღეს მში-
შარები გამოდიან მოედანზე და მამაცები კი
ხერელებში ძვრებიან.

სუსანა — აი, მივაგენით, — სულ ამოფ-
ყართ ხერელებიდან.

ჩაჩიკე — რაღაც ამბავია და ვისგან გა-
ვიგოთ?

მურზაყე — ბოძები აღმართოთ, ყვე-
ლაზე გულთმისნები სახჩრობელეზია.

(ციხის თავზე გამოჩნდებიან თურქი მო-
ლაშქრენი, ხალხი მათ აკვირდება)

თერაფონე — ხედავ, ეგნატე, ციხის
თავზე რა ამბავია?

ე გ ნ ა ტ ე — რაღაც ჯოჯოხეთის გვიმზადებენ.

თ ე რ ა ფ ო ნ ე — გაქსუებულ ბრბოს დააკვირდი, საიმედოა?

ე გ ნ ა ტ ე — მეტი არაა ჩემი მტერი!

თ ე რ ა ფ ო ნ ე — ჩვენ რა ვართ, ნახევარ-ნახევარი კაცი თითო თვალით, თითო ფეხით, ხნითაც... ეპ, აწი რას ვუყუროთ?

ე გ ნ ა ტ ე — მოკლედ თქვი, — რა გინდათ ე რ ა ფ ო ნ ე — თავი მოვიკლათ.

(ციხიდან მოისმის საყვირის ხმები. გამოსდის ფაშა მეთაურებით, ციხის თავით და ასკერებით. ხალხი იხრება მათ წინაშე)

მ უ რ ზ ა ყ ე — როგორც იქნა, ქუთაისელნო, წელში მოხრა გასწავლეთ. ასლა, საკადრისი სიტყვით მიმართეთ.

ხ მ ე ბ ი — (მურზაყეს) რასაც ჩუმად ჩაგვძახებ, ხმამაღლა ამოგძახებთ.

ფ ა შ ა — მართალია, ამ მოედანზე ბევრ თქვენგანის ოჯახის წევრს სიცოცხლე მოვუწერაფე, მაგრამ ეს ჩავიდინე თქვენი ჭკუის სასწავლებლად.

(მურზაყე და ჩაჩიკე ბრბოს ჩუმად ჩასჩურჩულებს)

ხ მ ე ბ ი — ღირსი იყვენ, ფაშაო!

ფ ა შ ა — პირველ ფაშს, სანამ შეგეჩვეოდით, ცოტა ვინმეს ვსჯიდით, მაგრამ უკმაყოფილო იყავით, ბოლოს კი, როდესაც განუკითხავად ჯგუფ-ჯგუფად გაგწვევით, დაიჭურეთ, რომ მე გაჩენილი ვარ გმირად, სიკეთის წყაროდ, სიბრძნედ...

(სუსანა და ჩაჩიკე ხალხს ჩასჩურჩულებს)

ხ მ ე ბ ი — შენ ხარ კეთილი მამა! მზეზე უფრო მადლიანი.

ფ ა შ ა — დიდ სულთანს ეკუთვნის ფუფუნება, — შენ კი ჩემს ხელშია.

ხ მ ე ბ ი — შენ ისე გაგვაბედნიერებ, ჩვენს ჭეყანას სამოთხეს დაარქმევენ.

ფ ა შ ა — მერე, ეს ხომ გაფრთოვანებთ! თქვით, ნუ გერიდებათ.

ხ მ ე ბ ი — უკიშოები ვართ, თორემ ფრთები გამოგვესხმებოდა.

ფ ა შ ა — სულთანის მსგავსად, მეც ქრისტიანთა მფარველი ვარ, თუმცა ეს სჯული გამოვიცვალე და, ალბათ, თქვენც გამოიცვალთ საკუთარ ნებით... ამგვარად, მე დამც-

ველი ვარ თქვენი სჯულის და თავისუფლების.

(მურზაყე, სუსანა და ჩაჩიკე ხალხს ჩასჩურჩულებენ)

ხ ა ლ ხ ი — (მურზაყეს) არ გვეჩივდება თქვენი კარნახი, დავეკვიანდით და უთქვენოდაც კარგად ვიტყვი.

ხ მ ე ბ ი — (ფაშას) ჩვენ უფრო ამით ვამაყობთ, დიდო ფაშა, რომ დაბადებით ქართველი ბრძანდები. გვაპატიე კადნიერება და ჩვენი სისხლ-ხორცი ხარ.

ფ ა შ ა — არა, მე სულით სხვა ვარ.

ხ მ ე ბ ი — ო, სულით იმოდენა გაიზარდე, ქართულ სისხლ-ხორციში არ ეტყვა შენი სული.

(ციხიდან ისმის საყვირის ხმა)

ხ მ ე ბ ი — სერვეტი მობრძანდება!

ფ ა შ ა — ო, მის ამაღას მე შევმატე ქუთაისელნი, რომელთაც გმირობა დაამტკიცეს.

ხ მ ე ბ ი — გვენატრება ახალი გმირების დანახვა.

(შემოდინა ციხიდან ქუთაისელნი, რომელთაც ყელზე ჯვარი აქვთ და მკერდზე ნახევარ-მოფარე).

ე გ ნ ა ტ ე — ესენი ორჭოფებია! (თერაფონე ფარავს ეგნატეს)

ფ ა შ ა — ეს ვინ დაიძახა!

ხ ა ლ ხ ი — ჩვენ არა, ჩვენ არა!

(შემოდის სერვეტი ასკერებით, წინ ეგებიან ორჭოფები).

ხ მ ე ბ ი — ინეტარე, სულთანის თვალ!

ს ე რ ვ ე ტ ი — მე მოველ, რათა ცრემლი შეგაშროთ.

ფ ა შ ა — დღეს შენს პატივსაცემად ამ მოედანზე დამნაშავეებს ჩამოვიკიდებ.

ს ე რ ვ ე ტ ი — რა დააშავეს?

ფ ა შ ა — საიდუმლოდ გეტყვი (ცალკე სერვეტს) როცა ბატონი ბრუნდს და მართალს განურჩევლად სჯის, შიშით ყველა მორჩილი ხდება. ვინც გადარჩება, ბედის მადლიერია და სხვის ჭირს არაფრად ავადებს.

ს ე რ ვ ე ტ ი — მე ვხედავ, ერი უკვე მოტეხილია.

ფ ა შ ა — მეც ასე მეგონა, მაგრამ ბოლოს გამოცოცხლდნენ და ისეთებიც გამოჩნდნენ.

რომელნიც წლიდან-წლამდე ჩაკირული იყვნენ

სერვეტი — ციხის თავო, ჩვენ აქ უფრო ახოვან ხალხს მოველოდით, ვიდრე ეს ბრბოა.

ციხის თავი — იმდენი ვგვემეთ და ვკიცხვით, რომ მოტყდენ და კერპად გვიწამეს-სერვეტი — ეს წარმატებაა.

ციხის თავი — მაგრამ უმშვენიერესი ქალები და ვაჟაკები ხელიდან გვისხლტებიან და ტყვეებში იხიზნებიან.

სერვეტი — ტყვეებში?

ციხის თავი — დიად, აქ ბევრი უღრანი ტყვა.

ფაშა — დღეს ამ მეთაურებს ვანდობ, ქალაქის მცხოვრებნი სახლებიდან ძალდატანებით გამოყარონ და მოედანზე შემორეკონ.

მეთაური — ვისმენთ ბრძანებას, დიდო ფაშა!

ფაშა — მცხოვრებთაგან ვინც ურჩობას გაგიწევს, შენ გაგატანო, სულთანის ძვე, როგორც ომის ტყვეებს, მოედანზე გასაყიდათ.

სერვეტი — მხოლოდ ჯანმრთელებს ჩავიბარებ, სუსტებს ვერ გაგაწვალე.

ფაშა — შე გამოვაცხადებ, რომ შენი მარჯვენით არიან ომში შეპყრობილნი.

სერვეტი — ასეც უნდა მოხდეს, — ჯარს გაეყვები, ცრუ სახელი არ მინდა.

(ციხის თავზე განგაშია)

ფაშა — ო, ციხეზე ცუდი განგაშია.

სერვეტი — შენ გიხმობენ.

ფაშა — სულთანის სინათლეც, ეს მეთაური ხელის გულივით იცნობენ ქალაქს, ძალაც ჭარბი გვაქვს. მე კი ციხეს მივხედავ-გაივებ, რა განგაშია.

(ფაშა და ციხის თავი სიჩქარით მიდიან ციხეში)

ბრბოს ხმები — ჩვენ ვართ დამწუხრი, დაჩაგრული ხალხი. მორჩილების გარდა, არაფრის თავი არ გვაქვს, დიდი მადლობით ვიღებთ წყალობას და სასჯელსაც.

მეთაური — ჩვენ აქ მთელ ქალაქს ამოვრგაკავთ, თქვენ ციხის მფორე მხარეს მიდევით.

ხმები — იქ უფსკრულის პირია.

მეთაური — ისე მოეწყვეთ, ერთმანეთი უფსკრულში არ ჩაყაროთ.

ხმები — ეჰ, ერთმანეთის ჩაყარვა შეუძლებელია რა გვასწავლეთ!

მურზაყე — გასწით!

ჩაჩიკე და სუსანა — ნუ ღრინავთ!

(ხალხი მიდის)

სერვეტი — მაშ, გავეშუროთ ქალაქის ამოსაფხვრელად, მოსარკულებლად. (ყველა მიდის. რჩება ვენატე და თერაფონე და გალაგნის დახურულ კარზე ორი ასკერი)

ვენატე — ეს, თურმე, რას არ იტანს ადამიანი.

თერაფონე — ღმერთს ჩვენ დროში კაცი-სათვის თავისი სული კი არა, ძაღლის სული ჩაუბურია.

(შემოდიან სიმონი და სხვები ღვთის გლახების სამოსელში).

გლახები — (ერთმანეთს ჩუმად) ყოველი წამი დათვლილი გვაქვს.

თერაფონე — ეს სადაური გლახებია!

ვენატე — ოხ, ვიცანი, წუხელის რომ დამამიმედა! (მიიწევს მისკენ) სიმონ!

ხმაგარედან — რა ამბავია ჯოჯოხეთში?

სიმონი — მგლები ცხვრებს შეესივნენ.

ხმაგარედან — ვისი ხმაა?

სიმონი — ამბროსის მტრედები ვართ, სამოთხის კარს გაგიღებთ.

ხმები გარედან — მაშ, ჩქარა.

ასკერები — რას რომავთ მანდ, გლახებო!

(გლახები უცბად მოიხდიან კონკებს და კარვად შეჭურვილნი ასკერებს იარაღს და-აყრვენიებენ. ასკერები გარბიან. გლახები სწრაფად გააღებენ კარს. შემოდიან რაზმით კირიონი და ფოკა. ქალაქის მშრიდან მოისმის მცხოვრებთა გოდება და კივილი)

კირიონი — ეს საიდან ისმის?

სიმონი — ქალაქს სერვეტი შეესია აღმოსაფხვრელად.

გლახები — სასტიკად დაიქადა.

სიმონი — ძლიერი ჯარი ახლავს და თქვენს მოსვლამდე ავერიდეთ.

ფოკა — ერთად მოვევლინებით.

სიმონი — ამიტომ გელოდებათ იქ ამბროსი.

კ ი რ ი ო ნ ი — ჩვენ მცხოვრებლებს გავამხნევეთ და შევიერთებთ. ციხეს კი ამ მხრიდან მეფე დაესხმება და მას მზრუნველი მივშველება.

ფ ო კ ა — ო, ციხიდან ფაშა გამოემართა ჩვენკენ, ხედავთ?

კ ი რ ი ო ნ ი — გარედან ბავრატი მოქრის. ჩქარა კარი გაუღეთ. ჩვენ კი ქალაქში სერვეტს შევებათ, რათა გავთიშოთ ფაშისაგან.

ყ ვ ე ლ ა ნ ი — გვესმის, მეთაურო!

(მოისმის ქალაქიდან გოდება)

კ ი რ ი ო ნ ი — სისწრაფე გეჭირდება.

ფ ო კ ა — აბა, მივეშველოთ!

მ გ ნ ა ტ ე — { (ერთად) გაფრინდეთ!
თ ე რ ა ფ ო ნ ე

1 გ ლ ა ხ ა — შენ ცალფეხა ხარ?

თ ე რ ა ფ ო ნ ე — მე მთელ ტანზე ფრთები მახსია!

2 გ ლ ა ხ ა — შენ ცალთვალა ხარ?

მ გ ნ ა ტ ე — მთლად თვალად ვარ გადაქცეული.

ს ი მ ო ნ ი — აბა, ღმერთმა მოგვიტყვეოს ცოდვები, გვაბატოს მონობა, უგულობა.

(ყველა მიდის ქალაქისკენ. შემოდის ციხის კარიდან ფაშა მეთაურით და ასკერებით)

ფ ა შ ა — ამ კარებით შემოიჭრნენ მეფის მეწინავენი და გამოენთენ სერვეტს.

(შემოდის ციხის თავი)

მ ე თ ა უ რ ი — ციხის თავო, სულთანის ძე საშიშროებაა.

ცი ხ ის თ ა ვ ი — მე სხვა ვიცი, ჩრდილოეთის მხრიდან მთავარსარდალმა ჩვენს მეწინავეებს სძლია და ციხის კედლებს უახლოვდება.

მ ე თ ა უ რ ი — მამ, დავხუროთ კარები?

ფ ა შ ა — არა, ეს კარები ღია დავტოვოთ, აქეთ ჭაბუკი მეფე მოქრის მცირე ამალით და შემოვიტყუოთ.

(ქალაქის მხრიდან შემოდის ორჭოფები. ჯვარს ხელს აფარებენ და ნახევარმთვარეს აჩვენებენ)

მ ე თ ა უ რ ი — რა მოხდა, საიდან გამოობიხართ?

1 ო რ ტ ო ფ ი — ქალაქი ბავრატის მეწინავეებმა ააჯანყეს, და სერვეტი განსაცდელშია.

ფ ა შ ა — ციხის თავო, ამათ ამბის მოტანისთვის ფლაგი მიართვე, შემდეგ კი მე დაეთურგნი.

2 ო რ ტ ო ფ ი — რისთვის? რა დაფაშავეთ?

ფ ა შ ა — ვინც სამშობლოს გაწირავს, ვვალება მტერზე მეტად შეიძულოს სამშობლო და მტრის სასარგებლოდ თავი დასდოს, თქვენ კი, ორჭოფობი.

2 ო რ ტ ო ფ ი — (1 ორჭოფს) რა ვქნათ?

1 ო რ ტ ო ფ ი — ჯერ ეს ფლაგი მივირთვათ და მერე ვინ იცის, რა მოხდება?

(მოისმის საბრძოლო ხმები)

ფ ა შ ა — (ციხის თავს) აბა, შენ ჯარი შემიატე საჩქაროდ.

(ციხის თავი მიდის. ორჭოფები მიყვებიან)

მ ე თ ა უ რ ი — რა მცირე ლაშქრით მოდის ეს ცოფიანი მეფე!

ფ ა შ ა — ჩაიმაღეთ, ვონს არ მთვიდეს, არ გაბრუნდეს.

(მოისმის ქალაქიდან გოდება)

მ ე თ ა უ რ ი — აი, ქალაქში გოდებაა. ჩანს, გაიმარჯვა სულთანის ძემ. შენი სიბრძნე გამართლდა.

ფ ა შ ა — მეყვავილეს თვალი რომ დაუხუჭო, ყვავილებს სუნით იცნობს. რად გადავუდექ ჩემს სამშობლოს? მისთვის, რომ სამუდამოდ დაეცა, — დღეს სულ დამტკიცდება. თქვენი თვალით ნახავთ.

(მოისმის საბრძოლო ყვირთა, შემოიჭრება ბავრატი მცველებით, შეგებება ფაშა ასკერებით).

ფ ა შ ა — დაჰყარე, ბავრატ, იარაღი! გზა არ გაქვს.

ბ ა გ რ ა ტ ი — გიბრძანებ, სულძაღლო, შემებრძოლე!

(ბავრატი მოულოდნელად შეუტევს და ჩაცემს მახვილს ფაშას. ბავრატს მოეშველებიან მცველები)

ბ ა გ რ ა ტ ი — შინ გაჩენილი გველი მოვსპე, მოვბანე ცოდვა მშობელ მიწას. (შემოდის მეთაური მრავალ ასკერით)

ფ ა შ ა — გასრისეთ ჩემი მკვლელი!

(ფაშა კვდება)

მ ე თ ა უ რ ი — უი, მოგვიკლეს დიდი ფაშა სულთანის ხმალი გადატყეფს! გაესრისოთ მტერი.

ასკერები — ო, ესენი ხელზეც არ შეგვეცხვება.

ბაგრატი — სად არის ჯარით ალექსანდრე?

ბაგრატის ამალის ხმა — მზრუნველმა რა დროს დაგვივიწყა!

მეთაური — მეფე შევიპყრათ და ვაწამო!

(მიაქვთ იერიში ბაგრატზე)

ბაგრატი — რად მიგვატოვეს!

ბაგრატის ამალის ხმა — დავიცვათ მეფე, გავეცალოთ, მეფე დავიცვათ!

(ბაგრატი ბრძოლით უკან იხვევს)

მეთაური — გზა მოუჭერით ყოველ მხრიდან უმწეო მეფეს!

ბაგრატი — სად არის ფიცი?

(მეთაური მრავალრიცხოვანი ასკერებით მისდევს ბრძოლით უკან დახეულ მეფეს. სცენა ცარიელდება. ისმის ციხიდან ბრძოლის ხმაურობა. ციხის თავზე გამოჩნდება თ. გიორგი, ციხის კარებიდან გამოჩნის ციხისთავი ასკერებით და მეთაურებით)

ციხის თავი — გიორგიმ თავზე დაგვატყცია კედლები.

1 წარჩინებული — დროზე უკან დახევა, — ლაშქრის გადარჩენაა.

2 წარჩინებული — მივეწიით ბაგრატის მდევრებს.

ციხის თავი — შევეურთღეთ უკან დახეულ რაზმებს და ბაგრატი ტყვედ გავიტაცოთ.

(ყველანი მიდიან ციხის თავზე გამოჩნდება გიორგი და დავითი ლაშქრით და დროებით).

თ. გიორგი — (ციხის თავზე) ჩვენ დაგვრჩა ციხეც და წმინდა ტაძარიც. ვილოცოთ უფლის მიმართ. (ზეიმის ხმები) მე აქედან ვხედავ ქალაქის ზეიმს.

თ. დავით — ალექსანდრე დინჯად გვიანლოვდება, მაგრამ მეფე არა ჩანს.

(ციხის კარიდან გამოდიან ორჭოფები)

1 ორჭოფი — გაძლომა შეგერჩა, დასჯა აგვეცდა.

2 ორჭოფი — ფონი გასაგალში დავლოცოთ.

(მოისმის ქალაქიდან ზეიმის ხმები)

1 ორჭოფი — ხომ ხედავთ, მტრებს ყოველმხრიდან მიდენიან.

3 ორჭოფი — ჩვენ სად შევაფაროთ თავი.

2 ორჭოფი — აგერ, ალექსანდრე უფალი მოემართება.

1 ორჭოფი — ეს კარგია. — ასაღმთვარის ნიშანი დავმალეთ, — ჯვარი გამოვაჩინოთ და შევიდეთ ალექსანდრეს ლაშქარში.

3 ორჭოფი — ო, მასთან იყრის თავს ყველა გზა-აბნეული.

1 ორჭოფი — აბა, ჩქარა, თორემ მოგვეწვევიან.

(ორჭოფები მიდიან. შემოდის ფოკა რაზმელებით)

ფოკა — რა დიადი დღეა!

რაზმელი — ციხეში ჩვენი ძალა აღდგა და ტაძარში — სიწმინდე.

(შემოდის საბა)

ფოკა — ჩვენი სალამი საბას. მეფეს რა მარცხი მოუვიდა?

საბა — გარემოცვაშიაო.

ფოკა — ასეთ დღეში გვყავს სულთანის ძეც.

საბა — როგორ, სერვეტი თქვენ ხელთ არის?!

ფოკა — დიახ, მინდა სარდალს ვაუწყო.

საბა — ამ წამს ვახარებ.

(საბა მიდის. შემოდის თომა)

თომა — მომილოცავს ადამიანობის გამარჯვება.

რაზმელი — ჭეშმარიტად..

(მოისმის ქალაქიდან გამარჯვების ჟრიაშული)

ფოკა — ო, რამდენი ხანია პაერი არ გაუბია საქართველოს გამარჯვების ხმას.

თომა — ქალაქში რომელი ანგელოზი შეიჭრა?

ფოკა — ჩვენი მეთაური შეგვიძღვა და ამბროსიცი ისე აღანთო, ღვთით მოვლენილი უწოდა.

თომა — მე მზრუნველმა დამავალა თვალი მოვაგლო ყოველივეს.

ფოკა — წამობრძანდით.

(ფოკა, თომა და რაზმელები მიდიან. ტაძრის მხრიდან მოისმის გამარჯვებულთა ყი-

ონა, საიდანაც შემოდინან შემოფოთებულნი: მურზაყე, სუსანა და ჩაჩიკე).

ჩაჩიკე — გესმით, აქეთ ქალაქი სულ გაშმაგებულია.

სუსანა — იქეთ სომ ცხერები მტლებად იქცნენ.

მურზაყე — ჩემი ქადილი ასლა, ვიცოდი, რომ მტერი დამარცხდებოდა. აწი ფეხს ვერ მოიკიდებს.

სუსანა — თუ ასე ფიქრობდი, ერს რად ამოქებდი მტრის წინაშე. — მეც რად გადამიბირე.

მურზაყე — იმაღ, რომ ერი ისე დაეცა, ქვეყნის ღალატს სიბრძნედ იღებენ. და ვიფიქრე, სახლი თუ მეწვება, ხელს მაინც მოვითბობ-თქვა.

ჩაჩიკე — მართალია, ხალხმა აგვიყოლია, თორემ ჩვენ როგორ ვიკადრებდით!

მურზაყე — ო, ხალხის ხმამ გვიმსხვერბლა. მის გაუტანლობას აფყვეით, ამიტომ დავემონეთ მტერს, მაგრამ ასლა ვინ დავიჯერებს.

ჩაჩიკე — შიშით წამსდარმა ერმა ჩაგვიტორია, ასლა კი ამ ბრბომ ისეთი ცოფით დაგვიღრინა, რომ არ დავთესილიყავით, კბილით დაგვგლეჯდენ.

მურზაყე — ბოროტება ყრუა.

ჩაჩიკე — ხალხი უნამუსოა.

სუსანა — ასლა რა ვქნათ?

მურზაყე — დავეწიოთ მტერს და თავშესაფარი ვთხოვოთ.

სუსანა — თუ ჩვენი თავი არა აქვს?

მურზაყე — მხეცთა ბუნაგებს შევეფაროთ.

სუსანა — ეჰ, ჩარდახებს მპირდებოდოდი და რას მაძებნიან?

მურზაყე — იქიდან ერს მოვეფეროთ. — ენატკბილად მოუბარი ხალხს ადვილად მოალებს.

სუსანა — აქ შერცხვენას, ახალი სამშობლო გავიინოთ.

ჩაჩიკე — სამშობლო ერთია, სხვა სიცრუეა.

სუსანა — ჩვენც სიცრუემ გვაცოცხლოს. (მურზაყე, ჩაჩიკე და სუსანა მიდიან. შემოდინან თ. გიორგი, ამბროსი და საბა).

საბა — ფანსე აღმდგარი ქუთაისი. მამა

ამბროსიმ გაამხნევა ისინი ხელში ჯვართ და ქადაგებით.

ამბროსი — ღვთის ნებბრძნის მიუგველია.

თ. გიორგი — თქვენ გარგოთ მეფის უცრად შემოჭრამ და ფაშის დაღუპვამ. ამით დაიბნა მტერი, მაგრამ მეფის ბედი არ ვიცით.

საბა — სერვეტი ჩვენ ხელთაა — ეს გვაპოვინებს.

(შემოდის ალექსანდრე ბატონიშვილი და ორი დიდებული)

ალ. ბატონიშვილი — ჰოი, რა ძვირად დაგვიჯდა გამარჯვება, დაიღუპა ჭაბუკი მეფე, რამ დაგვაიმედოს!

თ. გიორგი — ჩვენ ხელთაა სულთანის ძე, თომამ არ გაეცნობა?

ალ. ბატონიშვილი — ო, შურს ვიძიებთ მასზე, სულს ამოვხდით.

ამბროსი — ამით მეფეს დაღუპავთ.

ალ. ბატონიშვილი — შენ მქირდავი ხარ, დიას!

ამბროსი — რად კადრულობ სიცხარეს.

ალ. ბატონიშვილი — მე ჭაბუკზე გული მტკივა, ვღელავ: აწ ყველა მიბრძანდით და გაუზიარეთ ერთმანეთს, როგორ უშველოთ ბაგრატს, მე და თავადი კი ერთად მოვიფიქრებთ სახსნელს.

(ყველა მიდის. რჩება ალექსანდრე ბატონიშვილი და თ. გიორგი).

ალ. ბატონიშვილი — ის ჩემი ცდუნებით შეიჭრა ციხეში.

თ. გიორგი — ჩუ, ღმერთს ესმის. ალბათ, ცოფს ყრის ჩვენზე. ეს საქმე საზიზღარია.

ალ. ბატონიშვილი — მე ყოველივე გაგაკეთე, რათა შენ და ქეთევანი იქნეთ ქვეყნის სრული უფალნი. აწ უკან გზა არაა, ჩვენ დაგვრჩენია მხოლოდ გვირგვინის დაუფლება.

თ. გიორგი — უკან გზა მომიჭერი და წინ სინდისი მეღობება.

ალ. ბატონიშვილი — ეს სიტყვა უმწეოთ გამხელს, მაგრამ შენი ხელით უნდა მოკლა სერვეტი. მე რომ ჩაივინო, ერი ბოროტად ახსნის, შენ კი უმწიკვლო სახელი გაქვს.

თ. გიორგი — მხოლოდ სახელი?

ალ. ბატონიშვილი — არჩევანი არ დაგერჩა, ან მთელი ვრი, ან ცოფიანი მუფე. (შემოდის ფოკა ორი რაზმულით)

ფოკა — იზეიმეთ, ბატონებო, სულთანის ძეს მოგივლენთ.

ალ. ბატონიშვილი — ცოცხალს თუ მკვდარს?

ფოკა — ცოცხალს.

ალ. ბატონიშვილი — მოკვეთილი თავი უფრო მიატყა.

ფოკა — (შეკრთება) ეს როგორ გაუვიგოთ?

ალ. ბატონიშვილი — მთავარსარდალს მოჰგვარეთ და ნება მისია.

(ფოკა ორი რაზმულით მიდის)

ალ. ბატონიშვილი — რატომ დადუმდი, თავადო? თუ გიმძიმს, დაგახმარ ჩემს ერთგულებას.

თ. გიორგი — დიად.

ალ. ბატონიშვილი — (უძახის ციხის კარებში) ჩემო მოყმენო!

(შემოდის ციხიდან რამდენიმე მძიმე ჯავშნოსანი მოყმე).

მოყმენი — მტერი ყველგან სულს დაფაგს.

ალ. ბატონიშვილი — აქ ერთ ვინმეს მოიყვანენ, და თქვენ, მთავარსარდალის სურვილისამებრ, გაუსწორდით.

მოყმენი — მზადა ვართ.

(ალექსანდრე ბატონიშვილი მიდის. რაზმული იარაღის ჟღარუნით მოდენიან სერვეტს და ორ ასკერს. ასკერნი რაზმულებიანგან იცავენ სერვეტს).

თ. გიორგი — ოპ, როგორ გავს მას!

1 რაზმელი — ეს სულთანის ძეა.

თ. გიორგი — თითქოს მოგონებამ ხორცი შეისხა და წინ მიდგას.

2 რაზმელი — ვით ხედავ, ჯერ პირტიტელაა, მაგრამ მაგარი კუნთები აქვს და აფთარივით გვებრძვის.

მოყმენი — ჩვენ ველოდებით შენს ბრძანებას.

თ. გიორგი — მე არ ძალმიძს ასეთი ცოდვით ვიხსნა თავი დაღუბვისაგან. ვერას გინბრძანებთ. (მტკიცედ) წაკიდეთ.

(თ. გიორგი და მოყმენი მიდიან. შემოდის კირიონი და ფოკა)

1 რაზმელი — ეს რა ჯიუტია, ჯარი არ შერჩა და მაინც იბრძვის.

ფოკა — (უახლოვდება სერვეტს) უნდა ძინვარებო, სერვეტ!

სერვეტი — სიცოცხლე არ მინდა.

ფოკა — (უახლოვდება კირიონს) მე დიდ ბატონებს შევატყვევ, ამის სიკვდილი სწადიათ და ესეც მასვე ეძებს, ჩვენ კი ვცდილობთ ცოცხლად შევიპყრათ.

კირიონი — მე ვფიქრობ, რაზომ სერვეტს დაუსჯით, ჩვენს მეფეს იმ ზომით მიუზღავენ.

ფოკა — მეც ასე მესმის.

კირიონი — მეფეს ხომ შეფიცეს ერთგულება. სვინდის რას ეუბნებიან?

ფოკა — გაიგეთ, რაზმულნი?!

1 რაზმელი — კარგად გვესმის, რომ მუხთლობა მზადდება.

კირიონი — ჩვენ დღეს როგორ ვემსახურეთ სამშობლოს.

1 რაზმელი — ღვთის და შენი წყალობით, ნათელი დაგვადაგა.

კირიონი — ჯერ მთლად არ მოგვიხდია ვალი. მენდობით თუ არა, ფიცის კაცნო!

1 რაზმელი — ცეცხლში და მდინარეში გადაგყვებით.

კირიონი — მაშ, დავეწითო მტერს და მეფე დავიხსნათ.

ყველა — ან დავიხსნათ, ან შევეწიროთ.

კირიონი — (მიუბრუნდება საბრძოლველად მომართულ სერვეტს) დაშვიდდი, სულთანის ძე. ჩვენი მეფეც მტრების ხელშია, — იქ მიგიყვანთ და ერთმანეთზე გადაგცვლით.

ფოკა — შენ ჩვენთან სიკვდილს ეძებ, ის თქვენთან — ჯოჯოხეთშია, გადაგცვლით და ორივეს სული საკუთარ ტანში დაბრუნდება.

სერვეტი — თუ ასეა, რას მატყვევებთ?

კირიონი — დაგვნებდით და ფარულ გზით მიგაღწევიანებთ.

სერვეტი — ო, ცრუობთ! გინდათ ცოცხლად შემოიპყრათ და საზეიმოთ დამსაჯოთ, დამცინოთ. ო, ვიზე თავხედობთ, მსოფლიოს შემძვერელის განძზე, თქვე ტყის მულეზო და ქაჯებო. (იწყებს გააფთრებით ბრძოლას).

კირიონი — (უკან დაიხვეს) ცოცხლად შეიპყარით.

სერვეტი — თვითონ ჩავიციე მახვილს გულში. (ისწორებს მკერდზე ხანჯლის წვერს).

კირიონი — (შეშფოთებული) ჩააგერვალ! ამ წამს აგისხნი ყოველივეს. (ყველას) მარტო დაგვტოვებ ყველამ, სანამ თავს დაიმარცხებს.

(ყველა მიდის კირიონის და სერვეტის გარდა კირიონი თავის საჭურველს გადაადგდებს)

სერვეტი — რად განიარაღდი?

კირიონი — ნდობის მოსაპოვებლად.

სერვეტი — რა კაცი ხარ? ვინა ხარ!

კირიონი — შენი დედის უფროსი ძე.

სერვეტი — ა... კირიონი? ბოლოს მომესმა, თითქმის დაიღუპე.

კირიონი — გადავარჩი, დედა კი აქ გარდაიცვალა.

სერვეტი — ნეტავ, რამე ნიშნით დამიმოწმებდნენ სიტყვას?

კირიონი — დედას აქ შეხვდები და მდგომარეობამ სიცოცხლე მოუსწრაფა... მხოლოდ დღეს მივიღე მის საგანძველს ეს პაწაწინა ჭურჭელი. ზედ სწერია, რომ შიგ დედის ცრემლებია.

სერვეტი — (გამოართმევს ჭურჭელს) მე არაფერი არ გამაჩნია, მისგან სიცოცხლის მეტი. ეს ცრემლის ჭურჭელი მაინც მერგოს.

კირიონი — შენ თავის მსგავსი საზეგად მოგცა.

სერვეტი — კო, დედას ვგავარ.

კირიონი — ასეთი სახით ძრწოდა, როცა სულთანს გაუგზავნეს. დღეს მსგავსი სახით მოხველ ჩემი ერის მომხრეები სული.

სერვეტი — შენზე გულდამწვარი, დედა მე სანახავად არ მიკარებდა. შემდეგ, დროთაშორე, გამდებდა ჩემად დამანახა რამდენჯერმე და შემეყვარდა.

კირიონი — აქ რა ბედმა შეგვყარა?!

სერვეტი — (გადაადგებს იარაღს) მეც ვიშორებ იარაღს... ძმის ხილვით დაამბუკული, თუმცა არ ვიცი, ვპოვებ თუ ვერა. შენში სიბოძოს.

კირიონი — ჩვენ ღმერთმა მხოლოდ წუთი მოგვცა სამოდ.

სერვეტი — მოვიგონოთ, რაც გვაერთებს. მე ახლა ვნანობ, რატომ ძალად არ გავეცან დედას, როდესაც ფარდის იქნე ჩასაფრებული ვუსმენდი დაღუპულ ქმარ-შვილზე გოდებას, რად არ გადავუშალე გული. სიყვარულით... მისი საფლავი მაინც ვიცოდე. შენ არ იცი?

კირიონი — როგორ არა! ის მიწა — ჩემთვის ცის ნაწილია ამ ქვეყნად.

სერვეტი — მე, ალბათ, ვერ ვეღირებდი. შენ ერთხელ მაინც ჩემი სახელით ეამბოვრე მის საფლავს.

კირიონი — ძმაო, პატარა ძმაო!.. (ეხვევა სერვეტს)

სერვეტი — ჩემო უფროსო, საოცნებო ძმაო. (კოცნის კირიონს)

კირიონი — პატარა ძმავე, დედის ციური სახით. (კოცნის სერვეტს)

სერვეტი — ო, მრავალ ოცნების ნაყოფია ეს შეხვედრა.

კირიონი — რაოდენ ცოდვის და ცრემლების ნაყოფი ხარ შენ.

სერვეტი — რამდენი სიტკბო შეაქვს ძმობას ამ სიმწარეში.

კირიონი — ეს სიზმარივით გაქრება, თუ მისმა სიყვარულმა არ შეგვავრთა.

სერვეტი — მისგან ზეშთაგონებამ.

კირიონი — რას შთაგვაგონებს...

სერვეტი — კირიონ! ჩემთან, ნახევარ მსოფლიოს მემკვიდრესთან, სრული ძმობისთვის დათმობ საშობლოს? — დამეხმარები, გაგაღწიოთ და ისევ შემოვარდნის მახვილი?

კირიონი — (შეშფოთდება) ო, რა უთხრა სატანას, მაცდურს! არა, ახლა მივხვდი, ამას ნამდვილად კი არ ითხოვ — მცდი, მე კი ჭეშმარიტად გკითხავ, — აქედან რომ გაგაღწევიო და სამკვიდრო ტახტი გელირსოს, აიღებ ხელს ჭრისტიან ერთა აღმოფხვრაზე?.. სიმართლე სთქვი, — ვითომ ციდან დედა შეგცქერის.

სერვეტი — ჩემს დიდ მამას უყვარს ფუფუნება, მე კი ძლიერებისკენ მივიღებ. — ამისთვის დავეწაფე არაბთა სიბრძნეს, დიდ შეიხთა სულიერ სინათლეს და დავრწ-

მუნდი, რომ გარდაუვალა ქრისტიანობის აღმოფხვრა და მინდა ეს ჩემი ხელით მოხედეს.

კირიონი — შენ ხარ დასამწიფებელი, მაგრამ მე ღმერთმა რად შემსვარა ძმის სისხლით?

სერვეტი — ძმის გამწიფავი კაენია.

კირიონი — არა. ისევ განათლდა აზრი.

სერვეტი — რა საშველი პოვე?

კირიონი — მე ფიცის დადებას დავესწარი, — ვრი მეფეს ესასობა და სინდისი მოითხოვს მასზე გადაგვკვალ.

სერვეტი — ეს ხომ შემპირდი.

კირიონი — ვით ვიმოციქულებ, რაცა პაულის პატრონებს სწავლიათ შენი მოსპობით ის დალუპონ.

სერვეტი — მიმალწვევინეთ ჩემს ჯართან, და უვნებლად ჩაგაბარებთ.

კირიონი — როდესაც ძალას დაიბრუნებ, ეგებ, პირობა დაივიწყო.

სერვეტი — მაშინ შხამად ადულდეს ჩემში დედის სისხლი, ვით ვშმაკის კერძში.

კირიონი — ფიცი რარიგ დაგიჯერო ურჯულოს?

სერვეტი — მე გუნდე, ვით უფროს ძმას.

კირიონი — ო, შენ გშობა ჩემმა სალოცავმა.

სერვეტი — მისი სული თავს დაგეტრი-ალეხს.

კირიონი — ძმებს ნდობა ჩაგვებრა.

სერვეტი — მშობელო, საფლავიდან ისევ მოგვეც სიცოცხლე.

(შემოდინ ფოკა და რაზმელები)

კირიონი — თქვენ მე მტკიცედ გამომიცხადეთ ნდობა.

რაზმი — ჩვენა ვართ შეფიცულნი.

ფოკა — გიორგი ერმა დაგვინიშნა უფროსად, — შენ კი ღმერთმა.

კირიონი — მაშ, მომყვით.

(ყველა მიდის)

(შემოდინ: სიმონი ჯავნოსნებით, ეგნატე და თერაფონე. გარედან მოისმის ბრბოს ზეიმი)

სიმონი — (ეძახის გარეთ მყოფ ხალხს) მოდი, იხილეთ, — ციხეში მტერი არ არის.

ეგნატე — მთავარ ტაძარზე გადმოისახა

მადლი. — შებრძანდა შიგ კათალიკოსი. სიმე ბი გარედან — დაგვიწრუნდა ძალა და სიწმინდე.

თერაფონე — სად არის მამა ამბროსი, გვირის მომგვრელი.

(შემოდის თავადი გიორგი)

სიმე ბი — გაუმარჯოს დიდ სარდალს!

ეგნატე — შენ გვარაზმა!

სიმონი — უშენოდ ბრბო ვართ: მტერთათვის საიმედო, მოყვასთათვის საშიში.

სიმე ბი გარედან — შევიქნეთ ბედნიერ ჯამის ღირსი. — იარაღი ავისხათ შევიმოსოთ და გამოგეფინოთ მოედანზე.

(შემოდის ალექსანდრე ბატონიშვილი)

ალ. ბატონიშვილი — ბატონსანო ერო, მე ჭაბუკ მეფეს ამ ზეიში ვერსად ვუბდავ, — შიში მერევა.

სიმონი — ეს შავი ეჭვია.

ჯავნოსნე ბი — ეს ცუდი ამბავია!

ალ. ბატონიშვილი — თუ თავადმა გიორგიმ არ იცის მეფის ბედი, მის ხელთაა სულთანის ძის თავი, და მიკვირს, რად დუმს?

თ. გიორგი — მათი ბედი რაზმს მივანდე.

ალ. ბატონიშვილი — რაზმი სად არის?

თ. გიორგი — უკან დახეულ მტერს დაედევნა.

ალ. ბატონიშვილი. მაშ, მე არ ვუწყვი, გარს რა ხდება.

სიმონი — რა სჭირს მეფეს, ჯერ მაინც ვერ გავიგეთ.

ალ. ბატონიშვილი — მიკვირს, თავადო, ვით შორდება შენს სიტყვას საქმე.

თ. გიორგი — ჯერ პასუხს ვაგებ ღმერთთან.

(მოისმის ზეიმის ხმები)

ალ. ბატონიშვილი — იქ რა ხდება?

სიმონი — ტაძრიდან ხალხი მოდის. წანს, მადლობა შესწირეს უფალს.

თერაფონე — ო, ცის ანგელოსს ეგებება ჰალწულთა გუნდი!

სიმე ბი — ანგელოსია!

სიმონი — მათ მოუძღვება წმინდა მამა ამბროსი.

აღ. ბატონიშვილი — ვისაც ანგელოზად ცნობენ, თავადო, შენი პირმშოა.

თ. გიორგი — აი, ფოკა გამოჩნდა, გვეტყვის, რაც გადახდათ.

(შემოდინა: ქეთევანი საზეიმოდ მოგაზმული და ქუთაისის ბანოვანი, ისინი ქეთევანს მოწიწებით უფენენ ყვავილებს. მათ მოყვება ამბროსი, ფოკა და რაზმელნი).

თ. გიორგი — რა ამბავი მოგაქვთ!

ქეთევანი — ზოგის სიკვდილით და ზოგის სიმწრით მოიპოვა ერმა სიცოცხლე.

ამბროსი — ასეთ გამარჯვებასთან ყველა მსხვერპლი მცირეა.

ქეთევანი — ერთი სულიც თუ იღუპება, არ გვეტყვის, რომ მცირე მსხვერპლია.

ბანოვანი — თავისუფლება! გამარჯვება!

ქეთევანი — ნუ მიფენთ ყვავილს, ბანოვანო.

ბანოვანი — ღირსი ხარ მეტის პატივისცემის.

ქეთევანი — რისთვის?

ბანოვანი — შენმა მშობელმა გვიხსნა.

ქეთევანი — სარდლისთვის ყველა შეიღებო ხართ.

ბანოვანი — შენი სიბრძნით ამორჩეულმა რაინდმა სულთანის ძე შეიპყრო და მეფე ბაგრატ გადაარჩინა.

სიმონი — ბაგრატ გადაარჩა?!

ჯავახოსანი — ბაგრატ მეფე ცოცხალია?!

ამბროსი — იგი ტაძარში ლოცვას იხდის და მობრძანდება.

აღ. ბატონიშვილი — თვალთ ნახეთ?!..

ბანოვანი — დიად, ტაძარში.

ბანოვანი — გიხაროდეს, პატრონო! (სიმონი ჯავახოსანებით, ვგნატე და თერაფონე მიდიან).

ბანოვანი — ღვთის მადლად მოვლენილ ასულს გამოვეყვით.

თ. გიორგი — არ ჩვევია ქეთევანს მადლით მოხსენიება.

ბანოვანი — დიად, ცოცხალია, შენს ღვაწლს ვივიწყებდით, თავადო. მის განათლებას კი ცდუნებად ვაღიარებდით.

ბანოვანი — დღეს ტაძარში ატეხენ თვალნი და მოვინანიეთ. *ეროვნული* (შემოდის მეფე ბაგრატ მცველებით) ცხელი აღფრთოვანებით ეგებება).

სიმეტი — დიდება ბაგრატს, მარადის გამარჯვება!

ბაგრატი — სიცოცხლე და აყვავება ქუთაისს!

აღ. ბატონიშვილი — ჩვენ ეს გამარჯვება უშენოდ ვერ გაგვახარებდა.

ბაგრატი — როცა მტერი უფსკრულსკენ მიმდინდა, ვინ მომშველა?

აღ. ბატონიშვილი — მე იმ ვაშს ვინმე იუდამ საიდუმლოდ მომწამლა. — როცა მოესულიერდი, ვერ მოგისწარა.

ბაგრატი — მე კი რა მტრისგან მიხსნა უცნობმა მოყმემ, ეჭვით შეძრწუნებული მოჭკროდი, მაგრამ გზად აღდგენილ ტაძარში შეველ.

ამბროსი — ო, როგორ გაგვახარე მლოცველნი.

ბაგრატი — იქ გიორგის ლოცვადენ მტრის განდევნისთვის. ჩემმა მსხნელმა კი მის ასულს გადაუხადა მადლობა ჩემი გადარჩენისათვის და განუცხადა, თითქოს ქეთევანს რომ არ შთაებერა მისთვის ძალა, ვერ მიშველიდა. მე მინდოდა მეკითხა რაინდისთვის, რას ნიშნავდა მისი სიტყვა, მაგრამ გაქრა.

ფოკა — ჩანს, ჯილდოს გაურბის.

ბაგრატი — ის სასახელოდ მომშველა და შენ რად გაკუთვნებს, ქეთევან, ჩემს გამოსხნას?

ქეთევანი — მან უდაბურში დამიმტკიცა გმირობა. იმ დღიდან რაინდად ავირჩიე, შორი სიყვარულით აღფრთოვანე და, ბოლოს, ერის ფიცის ჟამს რაზმი ჩაებაარე.

რითაც სულთანის ძე დაატყვევა და შენ მტრისგან დაგვიხსნა.

ბაგრატი — ბრძანებით მომეშველა, თუ შენი დავალებით.

ქეთევანი — ბრძოლაში ხმას როგორ მოვაწვდენდი. — ეს მახარებს, რომ თვითონ მოგეშველა და ამით დამარწმუნა, რომ ერთი სული გვიდგას ორ ტანში. ამით შენთან დაძმურ გრძობით უფრო დამაგავშირა.

ქეთევანი — მან უდაბურში დამიმტკიცა გმირობა. იმ დღიდან რაინდად ავირჩიე, შორი სიყვარულით აღფრთოვანე და, ბოლოს, ერის ფიცის ჟამს რაზმი ჩაებაარე.

რითაც სულთანის ძე დაატყვევა და შენ მტრისგან დაგვიხსნა.

ბაგრატი — ბრძანებით მომეშველა, თუ შენი დავალებით.

ქეთევანი — ბრძოლაში ხმას როგორ მოვაწვდენდი. — ეს მახარებს, რომ თვითონ მოგეშველა და ამით დამარწმუნა, რომ ერთი სული გვიდგას ორ ტანში. ამით შენთან დაძმურ გრძობით უფრო დამაგავშირა.

ქეთევანი — მან უდაბურში დამიმტკიცა გმირობა. იმ დღიდან რაინდად ავირჩიე, შორი სიყვარულით აღფრთოვანე და, ბოლოს, ერის ფიცის ჟამს რაზმი ჩაებაარე.

რითაც სულთანის ძე დაატყვევა და შენ მტრისგან დაგვიხსნა.

ბაგრატი — ბრძანებით მომეშველა, თუ შენი დავალებით.

ქეთევანი — ბრძოლაში ხმას როგორ მოვაწვდენდი. — ეს მახარებს, რომ თვითონ მოგეშველა და ამით დამარწმუნა, რომ ერთი სული გვიდგას ორ ტანში. ამით შენთან დაძმურ გრძობით უფრო დამაგავშირა.

რადგან აწ ვიცი, რომ ჩემი ზრუნვით გიდავას ცოცხალი სული.

ბ ა გ რ ა ტ ი — აწ შენ გიგულეგებ, დაო, იმ სისხლ-სორცის მაგიერად, ვის დედოფლადაც განატრობდით და არა ქნა ღმერთმა.

ა ლ. **ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი** — მე ფიცსლად უნდა ვიპოვო ის რაინდი, ო, ჩემგან რა პატივსაცემია!

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — სიტყვა ტბილია, ხმა კი მზარავს.

ბ ა გ რ ა ტ ი — მე ის რაინდი საქმით ვცანი, — რა ჩააბარა მან სულთანის ძე თურქებს, მტრებმა სცადეს ფიცის დარღვევით ჩემი დაღუპვა, მაგრამ რაინდი ცის ცეცხლად იქცა. სერვეტმა ვერ გაბედა აშკარა ვერაგობა და ცდუნებას მიმართა. — რაინდს შეპირდნენ სასახლეს, ფაშობას და თავყანისცემას, მაგრამ ვერაფრით შეარყიეს. მტრებს გაუკვირდათ, რომ დამარცხებულ ხალხში ასეთი რკინის კაცი პოვეს და აღიარეს, რომ ვრი, ვის წიაღშიაც თუნდ ორი სული აღმოჩნდება ასეთი მტკიცე, აღმოფხვრის ღირსი აღარ არის და ჩვენი დამონების იმედი შეერყათ.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ისე მზარებს შენი სიტყვა, მეფეც, ცას ვწვდები.

ბ ა გ რ ა ტ ი — ო, დაო, თუ ასე გაფრთოვანებს ის რაინდი, სათავადოს ვუბოძებ, ვით დაიშასურა, და აღმოფხვერი, რაც აბრკოლებს თქვენს ტოლობას.

ა ლ. **ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი** — (შემფოთებულნი თ. გიორგის) თავადო, შენი სიტყვა უქმდება, — ბაგე ცრუდება.

თ. გ ი ო რ გ ი — მეფეც, ოჯახურ ვარამისთვის დღეს არ გეცალა.

ბ ა გ რ ა ტ ი — რა გაქვს მთავარი სავაჯალო?

თ. გ ი ო რ გ ი — მტერმა ფეხი არ მოიკიდოს.

ბ ა გ რ ა ტ ი — მეც სხვას აღარას მოგაგონებ.

(შემოდის ორი მხრიდან იგივე ხალხი, მხოლოდ ახლა გამოცოცხლებულნი და შეჭურვილნი, სახიჩარნიც გამოკეთებულან. მათ მოუძღვება ქალაქის მხრიდან სიმონი და ტაძრის მხრიდან ეგნატე და თერაფონე).

ე გ ნ ა ტ ე — (ხალხს) თქვენ აქამდე არარად გრაცხდენ.

ხ ა ლ ხ ი — ტაძარში ვბრძობდი, წმინდა ზიარება მივიღეთ.

ს ი მ ო ნ ი — ბრბოდ არ გცნობდნენ, ახლა ხალხი ხართ.

ხ ა ლ ხ ი — გაუმარჯოს მეფე ბაგრატს!

ბ ა გ რ ა ტ ი — გაუმარჯოს ქუთაისს, აღმდგარს ღირსეულად!

ხ ა ლ ხ ი — დიდება მზრუნველ ბატონიშვილს! მაღლი დიდ სარდალს!

ბ ა გ რ ა ტ ი — მე ვეკურთხე ტახტზე ქუთაისის დაცემის და გახრწნის ხანაში, მაგრამ ამ ხალხის გულში იმდენი სიწმინდე და სიმახაცე ვცან ჩაბზობილი, ვმადლობ ღმერთს, ასეთი დიდებისთვის.

ხ ა ლ ხ ი — ჩვენ დაეცხდით ჭირში, — ჭაბუკი მეფე დაგაღონეთ, გაწყენინეთ.

თ ე რ ა ფ ო ნ ე — ავ ქაში მეფედ დაბადებას, ვარგ ქაში მონად გაჩენა სჯობს.

ბ ა გ რ ა ტ ი — არა, მე ვარჩევდი აქ მეფობას ჭირში და ავ-ქამიანობაში, რათა გავმძღარიყავ თქვენზე ზრუნვით, თქვენთვის წამებით.

ხ ა ლ ხ ი — სავალალოა, როცა ერის პატრონს მტერი კორტნის, მაგრამ უფრო მწარეა, როცა თვითონ ერი აწამებს თავის კეთილ მოღვაწეს.

ხ მ ა — ჩვენ ცოდვილნი ვართ!

ბ ა გ რ ა ტ ი — ეს სულ მტრის მოტანილი ჭირია.

თ. გ ი ო რ გ ი — მაგრამ დღეს ჩვენი მიწა მტრის სამარედ იქცა.

ხ ა ლ ხ ი — წასვლა და არმოსვლა ჩვენს დამპყრობს!

თ. გ ი ო რ გ ი — ჩვენ დაცინვით გვაქება მტერი. ასე მოფერებით და ცრუმეგობრობით შთანთქა მტერმა ჩვენი ღვიძლი ტომები.

ს ი მ ო ნ ი — ო, იცოცხლებს საქართველო, — ვინც იუდას ამბორით სიკვდილს უშინადებს, უშალ მას დაამწყვებს.

ა ლ. **ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი** — ერო, ჩვენ მეფეს შევეწირით, არ დავანებოთ, კვალად ჩავარდეს საშიშ დღეში.

ხ ა ლ ხ ი — დავიცვათ სისხლით!

ბ ა გ რ ა ტ ი — არა, ყველამ ერზე ვიზრუ-

ნოთ. თუ სამშობლო დაიღუპა, ჩვენი ხსენება ამ ქვეყნად მოისპობა.

ხ ა ლ ხ ი — აქ იცოცხლე, მეფევე, და იქ ცხონდი სიკეთისთვის.

ბ ა გ რ ა ტ ი — თუ მოსპეს ვრი, მე შიშით მეჩვენება, თითქო მაშინ ზორცთან ჩემი სულიც მოკვდება და მეორედ მოსვლის ჟამს ვერ ავდგები. ამიტომ მინდა მე თვითონ გაჩვენოთ თავის განწირვის მავალითი სამშობლოს დასაცავად.

ხ მ ე ბ ი გ ა რ ე დ ა ნ — ახალი რაზმები! ახალი რაზმები შემოდის!

(შემოდის კირიონი, ხალხი გზას უთმობს)

ფ ო კ ა — გაუმარჯოს მეფის მხსნელს!

ა ლ . ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მაშ, ეს არის!

კ ი რ ი ო ნ ი — მეფის მხსნელი ღმერთია.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — შენ აგირჩია ცამ იარაღად.

თ. გ ი ო რ გ ი — ეს ერთ დაღუპულ ბავშვს ჩამოგავს.

მ ე ფ ე — თვალით გეძებდი, ჩემო მოყმევე, სად მიეფარე.

(შემოდის სამი მღვდელი და სამი მოყმე წყვილად)

კ ი რ ი ო ნ ი — (მეფეს, შემოსულებზე) ახალ შეფიცულ რაზმებს შევეგებე.

1 შ ე ფ ი ც უ ლ ი — ქუთაისიდან ხმა ქარის სისწრაფით მოედო ირგვლივ და გვაუწყა კეთილი ჟამის მობრუნება.

2 შ ე ფ ი ც უ ლ ი — დღემდე შავად გვიტენდებოდა.

3 შ ე ფ ი ც უ ლ ი — აღდგა რწმენა და სასოება და მივმართეთ ფიცით ძველ სიწმინდეებს.

კ ი რ ი ო ნ ი — არგვეთელნი მოდიან წმინდა მოწამეთა დავით და კონსტანტინეს ცხრაასწლოვანი დროშით, ხონელნი წმინდა გიორგის რვაასწლოვანი ხატით, გეგუთელნი თამარის აღმით.

1 რ ა ზ მ ე ლ ი — თუ სარდალი გვაღირსებს, წინამძღოლად გვინდა მღვიმეს რაინდი.

თ. გ ი ო რ გ ი — შეგრიცხავთ მის რაზმში. კ ი რ ი ო ნ ი — ირგვლივ წინაპართა სულგანი და საყდარნი მებრძოლებს გვიგზავნიან.

თ. გ ი ო რ გ ი — ჩვენი წინაპრები მაშინ დაიხოცებოდნენ, როცა ჩვენ უცხოვ ვიქცევით. ბ ა გ რ ა ტ მ ე ფ ე — ჟამი არ ითმენს, მტერს უნდა ვსდიოთ, სანამ ჩვენს ზღუდეს არ გასცდება.

ხ ა ლ ხ ი — ჩვენ შხადა ვართ.

ს ი მ ო ნ ი — იარაღი გავლევით.

ე გ ნ ა ტ ე — ტაძარში ვეზიარებით.

თ ე რ ა ფ ო ნ ე — დავეწყვეთ.

თ. გ ი ო რ გ ი — თქვენ გაიმარჯვებთ, რადგან გიყვართ მოყვანსი.

ხ ა ლ ხ ი — ჩვენ გავიმარჯვებთ. როცა შენ შეგვეერთე, ღიღო სარდალო.

ბ ა გ რ ა ტ ი — არა, ჩვენი შემაერთებელია უფლის კვართი და მისი წმინდანები.

ა ლ . ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — გესმის, თავადო, მეფის სიტყვა!

ხ ა ლ ხ ი — ჩვენი შემაერთებელია შენი სიყვარულიც, ჭაბუკო მეფე!

ბ ა გ რ ა ტ მ ე ფ ე — ო, ვის შეუძლია მკვდარ მოყვანის ისე დატირება, ან ცოცხლის ისე მოალერსება, როგორც თქვენ. — ქუთაისელთა გულიდან ამოდულს ღეთისა და კაცის სიყვარული, ვით სამოთხის წყარო, თუ ის საკუთარ ჭურჭეშაა.

თ. გ ი ო რ გ ი — მაშ, საომრად დაძვრის ნიშანი მიეცით რაზმებს, მეთაურნო.

ხ მ ე ბ ი — ასისთავნო! ათასისთავნო! ციხის თავნო!

თ. გ ი ო რ გ ი — (კირიონს) მოყმევე, შენ მეფის ამაღლას დაიფარავ.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ჩვენ გლოცავთ!

ბ ა ნ ო ვ ა ნ ი — ღმერთმა უკლებლად დაგაჩინოთ.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ვინც ღეთის ნებით ვერ დაბრუნდებით, გიწამებთ წმინდანებად. (დაიძვრება ყველა).

ფ ა რ დ ა

მოქმედება მეოთხე

მთის შევაკება. წინ ჩანან ხვამლის მთის გამოქვაბულები. მარჯვნივ კლდეზე მკაცრი ციხე-დარბაზი, საითგენაც აღმართით ვიწ-

რო გზა მიდის. გზის პირად დაბლა ძველი ლიდ ღრუიანი მუხა. მარცხნივ პატარა საყდრის წინაპირი შესასვლელი კარებით.

ციხე-დარბაზის მხრით ეშვება 1 და 2 შინაყმა. საყდრიდან გამოდიან 3 და 4 შინაყმა.

1 შინაყმა — ჩვენ გვეგონა, აქ მოსასვლელ გზებს ასწორებდით, ბიჭებო!

2 შინაყმა — თქვენ კი საყდარში შესულხართ.

3 შინაყმა — მგზავრობისათვის ესეც საჭიროა.

4 შინაყმა — ღმერთს შევთხოვეთ, უკლებლად დაგვხედნენ კეთილეთი.

3 შინაყმა — თუმცა, ნახევარიც თუ გადარჩა, მაღლობა გვეთქმის.

1 შინაყმა — ეპ, ვინ გაუძლებდა დღემდე ურჯულოების თარეშს.

2 შინაყმა — ვისაც სიცოცხლე შერჩა, ეგებ, ის მკვდარზე სატირალია.

3 შინაყმა — პო, ეგებ ორი დღის სიცოცხლისთვის სვინდისი ისე შეირცხვინა, ვერც შეგვეყაროს და გაქცეულ მტერს გაყვეს.

4 შინაყმა — მანც, რა ნეტარება შეედრება მშობლიურ კუთხეში დაბრუნებას?

3 შინაყმა — ზოგი მარტო დასამარხად ბრუნდება სამშობლოში და მანც მოუხარია.

1 შინაყმა — ჩვენ კი, თუ კედელ-ყურე დაქცეული დაგვხვდა, იქედან გადასარჩენად წამოღებული სიწმინდენი თან მიგვაქვს.

2 შინაყმა — სჯული შეგვრჩეს და კედელს — აღვადგენთ.

4 შინაყმა — დღეს რა გვაბრკოლებს გზას გაუდგეთ, როდის დავიმძრებით აქედან ჩვენი ზღვისპირისაკენ?

1 შინაყმა — მეფეს ველოდებით.

3 შინაყმა — რატომ მობრძანდება?

1 შინაყმა — ამ ხვამლის მთის გამოქვაბულიდან საიდუმლოდ დაფლული განრი მიაქვს.

(შემოდის ფოკა)

ფოკა — მეფე და პატრიარქი ქედზე გადწოდებიან.

1 შინაყმა — მღვდელმთავარმა რად შეიწუხა თავი?

ფოკა — სიწმინდენი აქვს აქ გადანახული და აწ გადაახვენებს.

1 შინაყმა — (შინაყმებს) აბა, ჩქარა დავეხმაროთ გზის შემკეთებლებს.

(შინაყმები მიდიან. შემოდის რაფერა)

ნათელა — მე ვაუწყებ ქეთევანს შენი ჩამოსვლა და შევატყვე, გული აუტყვრდა.

ფოკა — შენს თავს არ აუწყებ?

ნათელა — როგორ...

ფოკა — სულ არაფერი არ იგრძენი ჩემი დანახვით?

ნათელა — უცბად მკითხავ, სულის ამოთქმა დამაცალე, ჯერ დაგაკვირდე.

ფოკა — რაფერ დამაკვირდები, როცა ძველში პირდაპირ ვერ მიყურებ.

ნათელა — ჯერ გავიგო, რა ამბავი მოუტანე ქეთევანს.

ფოკა — მე მგონია, სასიხარულო. — აქ რა ხდება?

ნათელა — სიხარული უნდა გენახა — როცა გიორგი ამობრძანდა მსლენელებით და იზეიმა მტრის განდევნა ჩვენი საზღვრიდან.

ცხრა დღე და დამე ისვენებდა დიდი სარდალი და ქეთევანი ფოფინებდა, ხოლო გუმინ ამობრძანდა ალექსანდრე ბატონიშვილი და ყველას ხმა ჩაუწყდა... ამ დილას მისი ეკიბი თომაც მოგვევლინა და ჩუმიად რაღაცას ბჭობს მზრუნველთან. მას, თურნე, მეფის ამაღლაში კირიონი უნახავს;

და ახლაც დასმენას ეწვევა პატრონიან.

ფოკა — ჩვენ შევატყვეთ, მეფეს არ ესიამოვნა, როცა თომამ გამოგვასწრო და კირიონმა მე ფეხი ამჩქარებინა, რათა აქურობას გადავხედო.

(შემოდის ქეთევანი, შემოყვება ორი ღვთის გლახა)

ნათელა — ღვთის გლახებო, სად წოფილხართ, აკი გითხარით, რომ პირიმშვეს არ გაეკაროთ.

1 გლახა — თვითონ გვიხმო ასულმა.

ქეთევანი — (ნათელას) შენ ამათ იცნობ?

ნათელა — შემახსენეს თავი. — ბარის გლახაკებია.

ქეთევანი — რად ამოსულან?

2 გლახა — ამ კლდე-ქვაბებში წმინდა განძია გადამალული და ჩვენ დარაჯებს ვებმარებით, მათ შესაბილწად არ შემოძვრენ ბოროტ-მოქმედნი.

ნათელა — აქ დამარხულ განძს თვი-

თონ ეშმაკიც ვერ მიაგნებს, ვერც მიუღვე-
ბა. თქვენ თავს მიხედეთ.

ქეთევანი — რად უკრძალავ ჩემს გა-
კარებას.

ნათელა — თვითონ იციან.

1 გლახა — დიად — ვუწყით.

(ღვთის გლახები მიდიან)

ქეთევანი — (მიუახლოვდება ფოკას)
მასხარებს, ფოკა, შენი ხილვა, თანაც მა-
ღელვებს.

ფოკა — ვხედავ.

ქეთევანი — ამბავს მოველი შენგან.

ფოკა — მეფე მას გვერდით არ იშო-
რებს. ერთად მოდიან.

ქეთევანი — აქ მშობელმაც თქვა, რომ
ვინმე ჭაბუკს წილი უძევს მტრის მოთრ-
გუნებაში, მაგრამ რა საქმით, ვერ ჩავვითხე.

ფოკა — მეფე აგზნებით მისდევდა მტერს,
მზრუნველი აქეზებდა და ამით საფრთხეში
ავდებდა მთელ ამალმით, ხოლო ეს ვინმე

ჩვენი მეთაური თვალს არ ამორებდა ბაგ-
რატს და ბედნიერად გამოყავდა ყოველ
ჭირიდან. ამასთან, დიდ სარდალს დასაწა-
ხად არ ეკარებოდა, თუმცა, მის საომარ
ზრახვას შორით ისმენდა და ზუსტად ასრუ-
ლებდა.

ქეთევანი — აქეთაც მოყვება იგი მე-
ფეს?

ფოკა — ძნელ გადასასვლელ კლდეებზე
მხოლოდ მას ანდობს თავს ბაგრატი.

ქეთევანი — მეფე უხეშად არ ეპყრო-
ბა?

ფოკა — უმისოდ ჭამად არ დაჯდება.

ქეთევანი — გულითადობას იჩენს?

ფოკა — უფროს ძმისა მაგიერად ცნობს.

ქეთევანი — ჩანს, ჩემთვისაც ძმად
უქნია ბაგრატი უფალს.

ფოკა — ხან უცხოურად საუბრობენ,
ხან ქართულობენ, ჩვენებურად.

ქეთევანი — მაგალითად, რაზე უბნო-
ბენ.

ფოკა — მან ხერულიდან საამურ სტეე-
ნით შავი გველი გამოიყვანა და მეფემ
თავი გაუქუქკა. შიშველ ქუსლით. იგი
აღშფოთდა და გამოთქვა, რომ არა აქვს
მეფეს უფლება თავი საფრთხეში ჩაიყუ-
ნოს. მეფემ ბრძანა, რომ გველთან ქუსლით
ბრძოლას გვავალებს წმინდა წიგნი. და

ამით მოგვთხოვს, რომ ბოროტების გასაქ-
რობად გავწიროთ თავი. ხოლო მეფემ
მაგალითი უნდა მისცეს ურს. მაგრამ მან
ბაგრატს გაუტანლობა დააბრალა, რადგან
ის გველი კაცის ხმას ენდო, კეთილ სტეე-
ნაზე გამოვიდა გახარებული და ვერაგუ-
ლად მოუსწრაფეს.

ქეთევანი — მათი ხუმრობა სხვისას
არ გავს.

ნათელა — მე კი არ მომწონს.

ფოკა — მაშ, აწ შეველ ციხე-დარბაზში.

ნათელა — მოყმეებს ნახავ, მხოლოდ
ღვთის გლახებს აერიდე.

ფოკა — გმადლობ რჩევისთვის.

ნათელა — მეც შეგხვდები.

ფოკა — მაშ, მზეც ამოვა ჩასვლის შემ-
დეგ.

(ფოკა მიდის)

ქეთევანი — როგორც ვატყობ, შენ ამ
ორ გლახას ძალიან უფრთხილდები.

ნათელა — ესენი აქ გამომიტყდნენ,
რომ მათ წაიყვანეს ჩემი მამა ოქრომჭედ-
ლის საზიარებლად, უწყიან ხანჯლის საი-
დუმლო. ურჩხულივით სძულთ თავის გულ-
ში მზრუნველი და თუ შენ მოწმე დაგჭირ-
დება — დაიფიცებენ.

ქეთევანი — ვმადლობ განგებას, მაგ-
რამ უჩემოდ არ წამოცდეთ. ო, მეწმინა.

ნათელა — თითონაც ფრთხილად არიან,
მაინც გადავკრავ. (აპირებს წასვლას).

(შემოდის თომა)

ქეთევანი — ხედავ?...
ნათელა — ოჰ, ეს წყველი! (შიშით
დაბალ სალაშს აძლევს თომას და მიდის).

თომა — რად გაშეშდი, ასულო, ისიც
დამფრთხალი გაფრინდა. რა მოხდა?

ქეთევანი — თვალში ეკალი შემესო, სხვა
არაფერი.

თომა — თვალში ეკალი! ეს ხომ არც სა-
ხუმარია. (აკვირდება) არ გეტყობა. ქე-
ბათ-ქების არ იყოს, შენი თვალეები მტრე-
დებივითაა, რომელნიც რძეში ბანაობენ
განცხრომით. ეგებ სხვაგან შეგესო?!...

ქეთევანი — არა — თვალში.

თომა — ო, ეს ქარაგმაც მესმის, — ჩემი
ხილვა ეკლად გესობა თვალში. მაგრამ
ტყუედები, ვისაც შენ შეხარი, მომაკედინე-
ბელი შხამი მოაქვს. მე კი შენი გულის

გასახარად გამოგზავნა ქვეყნის მზრუნველმა.

ქეთევანი — შენ მხოლოდ ამით გამახარებ, თუ მაცნობებ, რომ დამივიწყა.

თომა — ის მთელ სამშობლოზე არ ზრუნავს ისე, როგორც შენზე.

ქეთევანი — გეთანხმები, რომ სამშობლოს გასწირავს, დათმობს თავის სიტყვობისათვის.

თომა — ის შენთვის გვირგვინის ძიებასაც არ დაიშურებს. არას დაზოგავს, ოღონდ მხურვალე თავის გული გულს შეგიერთოს.

ქეთევანი — მე მირჩევნია შავი ცეცხლი შემომხვდეს.

თომა — ნუ მკრეხელობ, შენ მას ეკუთვნი. ვერც ცის, ვერც მიწის სამართალი ვერ დაგაშორებს. მარტო შენს ჯიუტ მკრეხელობას ძალუქს გაგთიშოს, მაგრამ მაშინ ცოდვა დადულდება შენსა, და ვინმე ბრძივს გარდა, გიორგის თავზე და ეგებ მთელ სამშობლოზედაც.

ქეთევანი — ვერაგებისგან სამშობლოს სიყვარულზე ფიციც მკრეხელობად მომესმის. დიად, ისეთი ხმით ახსენებენ სამშობლოს, თითქო ამით იკვებნიან, რომ ჰყავთ აქნება, ვისი ღალატიც შეუძლიათ, ან აქეთ საუნჯე გასაყიდი.

თომა — შენ მოგწონს მეფე, რომელიც დაუმეგობრდა ჯამბაზს, რომელიც გველებს იჭერს, ბაყაყებს ყლაპავს, ძელებზე ხტება, კედლებზე ხოხავს, ხანჯალს ყლაპავს, ცეცხლზე ცეკვავს.

(ქეთევანი მიდის. შემოდის ალექსანდრე, რომელსაც მსლებელნი მოშორდებიან).

ალ. ბატონიშვილი — ქეთევანი შემეფეთა, განზე გაუხვია და ისე სასტიკად გადმოხედა, თითქო თავის სილამაზე და ჯანმრთელობაც ეზარება, იმის შიშით, მე არ მარგუნოს იგი ბედმა... მაგრამ რამდენიც არ უნდა იფართხალოს, ბადეში მყავს, ხელში მოვიგდებ და მის მამასაც ვამოღვანებ ჩემ გასამეფებლად. ხოლო როცა ზრახვას მივალწევ, თინის მოკვლის შემდეგ, ქეთევანს გაეთლავ, დაჯმინებ და მის მამის მთელ ნაშრომ-ნაღვანს მე მივითვისებ ურისაგან ქება-დიდების მოსახვეჭად.

თომა — ამით ჩემ ჯავრსაც ამოიყრო. — ის შხამი როგორ ამომივა გულიდან, როცა დაქვრივებულმა გიორგიმ ჩემი ასულისა შერთვა განიზრახა, დამითანხმა და ბოლოს, ქეთევანის მორიდებით პირი მიშალა და ოჯახი შემირცხვინა.

ალ. ბატონიშვილი — ჩემთან პირობას ვერ დაარღვევს.

თომა — დიად, მეფე არ წყალობს და შენს იქით გზა არა აქვს, ასულიც ურჩობას ვერ გაბედავს.

ალ. ბატონიშვილი — აი, ციხედარბაზიდან ეშვება იგი. ახლო მიდევ. თუ დამჭირდები, გიხმობ.

(თომა მიდის. შემოდის დაღვრემილი გიორგი. რა დანახავს ალექსანდრე ბატონიშვილს, გამხნევდება).

თ. გიორგი — ო, აქ ხარ, პატრონო! რად ელონდები, რად მაგიწყვდება, რომ მყავს მფარველი, მეგობარი...

ალ. ბატონიშვილი — მეტი არაფერი ვარ შენთვის?

თ. გიორგი — მეგობარზე უკეთესი რა გვეპოვება.

ალ. ბატონიშვილი — მაშ, მე შენთვის სანუკვარი ვყოფილვარ.

თ. გიორგი — დიახ, ჩვენს დროში, როდესაც ყველა სიტყვით ელოქნება ერთმანეთს, საქმით კი ძირს უთხრის, ნამდვილი მეგობარი ერთიც რომ პოვო, სანეტაროა.

ალ. ბატონიშვილი — შენ არათუ ერთი, მთელი ერი გლოცავს გამარჯვებისათვის.

თ. გიორგი — ოდესმე ღმობიერებით ვცადა ხალხის გულის მოგება, მაგრამ დაკნინებულმა ერმა და ღაშქარმა სიკეთე სისუსტედ ჩამომართვა, და სიყვარულისათვის შემიძულა... მაშინ სიმკაცრეს მივმართე, ურჩებს სასტიკად მოვეპყარი და მრავალთა შორის შიშით შევქმენი სიყვარული, მაგრამ რადგან მტერი ძლიერი იყო, მარტო ჩემდამი მორჩილებას ვერ ვწნდე და ისეთ სიწმინდეებზე დავაფიცე ღაშქარი, ღვთის შიშიც დავმატათ, სინდისი ემზილათ. ასეთ ჯარით სასტიკად დავამარცხე მტერი და ზღუდებიდან გადავრეკე. მაგრამ ეს არად მიაჩნია მეფეს. ხალხს ჩემს შექებას უკრძალავს და ზვიმის ნაცვლად

გამოაცხადა ძველად წართმეულ მიწა-წყალზე გლოვა და ზღუდვების იქით ჩვენი მონათესავე დაპყრობილ ტომების გასანთავისუფლებლად — ბრძოლა.

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მე გიწვედი მეგობრობას, მაგრამ არ ისარგებლე. თვითონვე უმტრე შენს თავს.

თ. გ ი ო რ გ ი — არ შემძლო.

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მე თუ შენთვის ყველაფერი გავწირე, სინდისიც მოვიმდურე.

თ. გ ი ო რ გ ი — ამდენს არ მოგთხოვ.

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მე ისეთ საქმეს ჩავიდენ შენთვის, რასაც ჩემი თავისთვის ვერ შევძლებ. შენ კი ჩემთვის მსხვერპლს არ გაიღებ, ამიტომ ითქმის, მე ვარ შენი მონა და არა მეგობარი. მე სიყვარულმა გადამაქცია მონად და მზადა ვარ, არა თუ ბაგრატი, მთელ ქვეყანას შევებრძოლო თქვენი გულისთვის.

თ. გ ი ო რ გ ი — ნამდვილად აქვს განზრახული ჩემი დაქცევა?

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — ნუ-თუ ვერ ხედავ? შეძრწუნებულია შიშით, მე არ შევირთო ქეთევანი.

თ. გ ი ო რ გ ი — რატომ?

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — უთვალავი ეჭვი აქვს, როგორც შეშლილ ბავშვს და იღებს ზომებს ჩვენ გასათიშად.

თ. გ ი ო რ გ ი — ვერ შეძლებს.

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მან ცბიერებას მიმართა. რა დაინახა, რომ ქეთევანი თანაგრძნობით ეპყრობა უცნობ მოყმეს, მოუნდა მასთან შეაუღლოს.

თ. გ ი ო რ გ ი — ვინ არის ის ჭაბუკი?

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მოედნების ჯამბაზი. ამას ადასტურებს მისი ცხენოსნობა, კლდეებზე ხოხვა, გველებთან თამაში და სხვა მრავალი ოსტატობა.

თ. გ ი ო რ გ ი — ეს ჭკუაში მომდის.

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მას სძულხარ შენ. ეშინია, არ გაიგო მისი არარაობა, სიმდაბლე და ახლო არ გეკარება.

თ. გ ი ო რ გ ი — დიად, დასანახად ვერ მოვიპოვე.

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — ყველამ ვიცით, როგორ უყვარს მამა ქეთევანს, კანკალეებს, მეფემ არ დაღუპოს, ამი-

ტომ თანდათან იპყრობს ზრახვა მითხოვდეს ვინმე ჯამბაზს, ოღონდ მამა იხსნას მეფის რისხვისაგან.

თ. გ ი ო რ გ ი — სამწუხაროდ, ბევრი რამ მენიშნება.

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მოეუშალოთ ბოროტი ზრახვა, სანამ საქმეს შეუდგებოდეს.

თ. გ ი ო რ გ ი — რარიგად?

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — აქ მეფესთან ერთად სულიერი მამები მობრძანდებიან სიწმინდეთა გადასასვენებლად დაბრუნებულ ადგილებში.

თ. გ ი ო რ გ ი — დიად, პატრიარქმა უკვე მოაღწია. მოკლე ხანს ვისაუბრეთ.

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — რა თქვა?

თ. გ ი ო რ გ ი — მეფე იმ უცნობ რაინდს დაუმეგობრდა და განაცხადა, რომ მთავარსარდლობას მიანიჭებს. მე ვფიქრობ, ამ საქმეს ვერ იკადრებს, მაგრამ ამით ორივეს ბოროტად გვემუქრება.

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მამ, მე აქვე, პატრიარქის კურთხევით ვისკენი გვირგვინს, ეს საჭიროა ახლავე გაკეთდეს, რადგან მე მეფის მზრუნველი ვარ, — შენ ჯარი გყავს ხელში და ერთად ვერ დაგვძლევს, ცალ-ცალკე კი დაგვამხოვს.

თ. გ ი ო რ გ ი — მეც აუცილებლად მიჩანს შევკავშირდეთ.

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მამ, შენებურად დატრიალდი, — ქარცეცხლად, მტერს დაცე ზარი და მოყვარეს შეება მოგვარე.

თ. გ ი ო რ გ ი — მე შინ ნაკლები გმირი ვარ, ვიდრე მტერთან.

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — პირველ საქმედ გვეალეება ქვეყნის წინაშე დამილოცო ქეთევანი, დაუყოვნებლად. ის ჩემია, თუმცა ეკლესიით არა, გარნა შენი ფიცით ვარ მასზე დაქორწინებული.

თ. გ ი ო რ გ ი — მე გცნობ მართალ ადამინად. — განუცხადებ და თვინიერად ჩაგბარდება.

ა. ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — დღეს გაუმხელ? მიკვირს, შენგანვე მსმენია, რომ ბედნიერების მისაღებადაც საჭიროა ადამიანის შემსაღება.

თ. გ ი ო რ გ ი — მე და ჩემი ასული ბედნიერებისთვის არ გაეჩენილვართ, მხო-

ლოდ მოვალეობა გვეკისრება, და ფიცი აქვს ჩემთან დადებული, ისვენას გვირგვინი არა საკუთარ გულის, არამედ ქვეყნის გასახარებლად ჩემი რჩევით.

ა ლ . ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მე კი ბედნიერებას მხოლოდ ასეთ მეუღლისგან მოველი.

თ. გ ი ო რ გ ი — ხედავ, ბილიკზე გამონდა.

ა ლ . ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — ალბათ, შენ გეძებს.

თ. გ ი ო რ გ ი — მაშ, შორს ნუ წახვალ. გულის ზეაშიადს გავეუმეღავნებ და ორივეს აქვე დაგლოცავთ.

(ალექსანდრე ბატონიშვილი მიდის. შემოდის ქეთევანი).

თ. გ ი ო რ გ ი — ქეთევან, ჩემო გულითაღო და ბრძენო.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — სხვა კილო გაქვს, მამავ.

თ. გ ი ო რ გ ი — ჯერ არ ვყოფილვარ ასეთ ცეცხლში.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — შენთვის ყველაფერს ავიტან — ცეცხლი მწვავეა, მაგრამ წმინდაა,

თ. გ ი ო რ გ ი — შენ თითქო ზომავე, რა შეგიძლია ჩემთვის გაიღო, აქამდე კი უსაზღვროდ მენდობოდი.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ვატყობ, რაღაც გინდა მიბრძანო, ან გამიმხილო და ყოყმანობ.

თ. გ ი ო რ გ ი — არ ვყოყმანობ. მე კარგა ხანია გადავწყვიტე ალექსანდრე ბატონიშვილს შვერთო მეუღლედ, სიტყვაც მივეც და მას აქეთ ბედი წაღმა მობრუნდა.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ო, რა შავი ბედი!

თ. გ ი ო რ გ ი — გარემოება მოითხოვს დღესვე დაქორწინდეთ.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — იწამე ღმერთი, მამავ.

თ. გ ი ო რ გ ი — მე სიტყვა მივეც და შენ ხმა არ უნდა გაიღო.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — კარგი, დაგთანხმდები, დაგდუმდები, თუ მკვდარს მიმიღებს.

თ. გ ი ო რ გ ი — შენ შეგიძლია მამას დაცინვით უპასუხო? გიყურებ და მეჩვენება, თითქოს შენს სორცში სული გამოიცვალა და მარტო დავრჩი.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — მე შენთვის წამებით სიკვდილს მივიღებ, მიბრძანე და ჩემს სორცს გველემშაბს ჩავაბარებ, მხოლოდ მის სახელს ნუ მისხნებ.

თ. გ ი ო რ გ ი — რა ცივად მეურჩები! მე მინდა შეგნით სიმტკიცე დაეამყარო, რათა გარე მტერთან საბრძოლველად... [გაგაწყობს] ერთი და ამისთვის მზად ვარ ყოველ მსხვერპლზე, შენ კი მიმანდი არანაკლებ გმირული შარავანდედის ღირსად, ვიდრე ვბრძლიყფთავს, ან ელინთა მეფის, აკამეშონის უმანკო ასულნი.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ის ასულნი სამშობლოს დასახსნელად მხოლოდ სიკვდილს იღებდნენ, შენ კი მოითხოვ ცოცხლად ჩავიდე ჯოჯოხეთში.

თ. გ ი ო რ გ ი — ჯოჯოხეთს რას ადარებ?

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — მასთან ცხოვრებას.

თ. გ ი ო რ გ ი — ჩანს, ვინმე უღირსმა დაგვაშორა. ო, ჩემი ასული უკვე მდაბალი ვნებით ცხოვრობს, დამანახე, რისგან დაკნინდი?

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — აუტანელად მძულს.

თ. გ ი ო რ გ ი — რისთვის?

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ხმას ვერ ვძრავ.

თ. გ ი ო რ გ ი — რა კრულია ცხოვრება, როგორ წარმოვიდგენდი, რომ ჩემ სათაყვანო ასულს ამოვიკვეთდი გულიდან.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — გონს მოდი, მამავ.

თ. გ ი ო რ გ ი — მაშ, მე დაგწყველი და ვინც ისურვებს, მივითვისებს, ვით უპატრონოს.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — მანამ სამარე მიპატრონებს.

თ. გ ი ო რ გ ი — ნაკურთხი მიწა არ მივიღებს.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ასე გამწირე! არა, მამ გეტყვი!

თ. გ ი ო რ გ ი — სხვა ღონე არ გაქვს.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — მან მომიკლა ორივე საქმრო.

თ. გ ი ო რ გ ი — აა?

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — მეტ სიბილწეს მისას ნუ მკითხავ.

თ. გ ი ო რ გ ი — სიზმარს ამბობ?

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ჭეშმარიტებას.

თ. გ ი ო რ გ ი — ეგებ, ისე შეგშალა ვინმემ, ცილს ვაფრქვევინებს.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — რაკი წარმოვთქვი, დამიჯერე, ან თვით იძიე.

თ. გიორგი — მაშინ უკულმა დაბრუნდება სუყველაფერი.

(შემოდის ამბროსი)

ამბროსი — მაღლი თქვენს ნახვას!

თ. გიორგი — ო, მოაღწიეთ. გავიგონე, თითქო ამ საშიშ გზაზე მეფე სიფრთხილეს არ იჩენდა.

ამბროსი — დიად, ლაღობდა გამარჯვებით გასარებული. თუმცა დასძენდა, რომ არ კმარა ეს გამარჯვებად.

თ. გიორგი — ვისი წყალობით იხარებდა.

ამბროსი — თავის ღირსებად აცხადებდა, რომ ამ კვირაში თქვენსმეტი წელი შეუსრულდა, მეჩვიდმეტეში ჩადგა და აწ მზრუნველს არ საჭიროებს.

თ. გიორგი — ვის იკრებდა გარშემო?

ამბროსი — არავის. მარტო მღვიმეს მოყმეს არ იშორებდა, ქეთევანის რაინდად ხმობდა.

თ. გიორგი — ჩვენ დაგვცინოდენ. ჯამბაზს აყვა ჭაბუკი მეფე?

ქეთევანი — ნუ ქირდავ, მამავ, კეთილ სულგებს.

თ. გიორგი — შენ გამოტყდი, რომ ეშმაკი ხარ მოჩვენებული ქეთევანად, რათა ბოროტი ცილით სული გამაფრთხობინო.

ქეთევანი — მით არ ვამხელდი საიდუმლოს, ვგრძნობდი, რა შეძერა მოყვებოდა.

ამბროსი — რა საიდუმლო?

თ. გიორგი — მე არ ვუწყია აწ რას ჩავიდენ, ან რა მოხდება შინ და გარეთ. (ამბროსს) შენ გამოძალე ამ არსებას სრული სიმართლე და თუ ღვთის ნებით მოდის მძიმე გადასავალი, აუტანელი, მომიარე ცოფშეყრილსაც და მკვდარსაც, წმინდა მიოდგარო.

ამბროსი — დამშვიდდი. მეფე მობრძანდება.

თ. გიორგი — ჯერ აზრს მოვიკრებ, აზრს მოვიკრებ და შენ ამიხსენი აუხსნელი. (თ. გიორგი მიდის. შემოდის მარჯვნიდან ფოკა და მარცხნიდან ორი გლახა).

ქეთევანი — ფოკა, რა უყავ შეგობარი? ამბროსი — თქვენ ახლა ერთად ახლდით მეფეს.

ფოკა — (ქეთევანს) მეფემ გიორგი დაი-

ნახა და დაედევნა. — მას დაშორდა მღვიმეს რაინდი და შენ გეძიებს!

ამბროსი — გიორგის ჯერეთ შევამზადებ მის შესახედრად, თქვენ მანამ მეფე შეიტყუეთ, თუ შეგიძლიათ.

ქეთევანი — ვაი, ჩემს ცოდვას!

1 გლახა — გმინავ, ასულო.

2 გლახა — ჩვენ რამეში გამოგადგებით?

ქეთევანი — გაყვეთ წმინდა მამა ამბროსს და ჩააბარეთ აღსარება ოქრომეყედელზე. აჭურ ხატზეც დაიფიცეთ.

ამბროსი — ეს რად გჭირდება?

ქეთევანი — მათგან გაიგებ საიდუმლოს და თვალს აუხელ მამა-ბატონს. ყოველივეზე. თუმცა ასეთ მანკის გამხელა ვგებ იქცეს საბედისწეროდ ერისათვის.

(ამბროსი და გლახები მარჯვნივ მიდიან)

ფოკა — ვერ მივმხედარვარ, შენ რა იცი საბედისწერო, მე კი საამო ამითი მოველ.

ქეთევანი — განწირულ ბედის გამობრუნება ძნელია, მაინც ხარბად გისმენ.

ფოკა — მეფე მოხიბლულია შენი რაინდის სიბრძნითა და სამეფოსთვის ღვთის მოგზავნილად მიაჩნია. მას სჯერა, რომ

თქვენ ერთმანეთი გიყვართ და ღვთის წინაშე ვალად იღებს თქვენს გასარებას.

ქეთევანი — მან არ იცის, რომ კაცის ბედი მეფეს არ ემორჩილება. — ბედის უფალი უცნობია.

ფოკა — მაშ, ისე მოიკვეთე სასობა, არც გსურს შეზღვევ?

ქეთევანი — მისი ხილება სულს ჩამობრუნებს, მაგრამ ვშიშობ, ჩემგან სიკვდილი არ მოედოს.

ფოკა — დმერთია შემწე.

ქეთევანი — მაშ, ახლავ, ინახულე მამა ამბროსი, ღვთის გლახები, ნათელა და რაც უწყით, ერთმანეთთან გაიზიარეთ.

(ფოკა მიდის. კირიონი შემოდის. ქეთევანი ეგებებოდა და შეჩერდა).

კირიონი — რად შემფოთდი... აქ არ შეჩერდით?

ქეთევანი — ვშიშობ, საფრთხეში არ ჩაგბღო.

კირიონი — როცა შენ გხედავ, მე სიკვდილისთვის უხორცო ვარ.

ქეთევანი — მე სულ შენთან ვარ გუ-

ლით... ჩემს თავს ვკითხავ, რა გიჭირს, გილხინს და, რადგან ნამდვილს ვერა ვგვბულობ, ვმარჩივლობ.

კირიონი — მეფეს ჩვენ ვწამვართ და ვუყვარვართ. ამაზე მეტი წარმატება არ იპოვება, მაგრამ ჩვენ ესეც არ გვშველის.

ქეთევანი — ჩვენ გველობება ყველაფერი, წესიც, მშობელთა წარსული, აწმყო... კირიონი — და ვერაფერი ვერა გვთიშავს.

ქეთევანი — მე გელაპარაკები, ჯვარიდან ჩემი წამება მხოლოდ სიკვდილის კალთაში შეწყდება, და მას მივმართავ, თუ შენგან თანაგრძნობა გამყვება.

კირიონი — არა, მაცდურის ზრახვას ნუ აყვებით.

ქეთევანი — სატანა ჩემს ბედზე სასტიკია?

კირიონი — მანძილზე აქედან არის მთა ყინულოვანი, სადაც გამოქვაბულნი უფრო მიუდგომელია, ვიდრე ეს მღვიმენი ხვამლი-სა. მის პიტალო კლდეებიდან ირმები უფსკრულში ვარდებიან, იქ შევინახავ შენ მეტ მოწინააღმდეგეთ, ვიდრე მეფენი ინახავენ განძს ამ მღვიმეში.

ქეთევანი — მე გაყვები ზესკენელ-ქვესკენელშიც, ჯოჯოხეთშიც, რადგან შენ თითონ ყველგან სამოთხედ მეყოლები, მაგრამ ქალი ვარ და ვშიშობ, თოვლიან ქედზე ტვირთი ვერ აიტანო.

კირიონი — შენ იქ ესაიას ექუსფრთიანი სტუმარივით აღმაფრენ და არ ვიგრძნობ ხორციელ სიმძიმეს.

ქეთევანი — აი, ფიჭვი შემომეჯარა.

კირიონი — ჩვენ იქ ერთი ფიჭვი შეგაწვუხებს, რომ უბედურია ქვეყანა, რომელსაც დავემორიდო.

ქეთევანი — იქ ჩვენ დაგვზღდება ადამიანზე გაუტანელი, მკაცრი ბუნება. დავეყუდებით კლდეში, რომელზედაც ზენარმა პრომეთეოსის მიაჯაჭვა და მე, სათუთი ქალი ბუნების სიმკაცრისგან დასაცავად გაგაწვალე, პრომეთეოსის გულის მკორტნელ ყორანივით.

კირიონი — შენი სიტყვით, ზენა დარაჯობს, ცოდვილ მიწაზე და მის კიდევცე, არ ჩამოვარდეს სამოთხის ნაპერწკალი.

ქეთევანი — ვნებით მალაღს მეტად ემუქრება სიკვდილი.

კირიონი — გამხნვედი, ნუთუ ჩვენ მთის ქვაბს ღვთის შეწვევით ვერ ვაქცივთ ნეტარების საყუდრად. თუმცა საგლოვოდ მაინც გვექნება ჩვენი გამძევებულ ქვეყნის უბედურება.

ქეთევანი — არა-თუ ჩვენ, პატარა ყვავილსაც რომ მისცეს ღმერთმა ბედნიერება, ამისთვის მთელი ქვეყანა უნდა გადააქეთოს.

(შემოდინ ამბროსი, ფოკა, ნათელა და ორი გლახა).

ფოკა — აქ არიან, მამაო, თითქო ჯანმრთელებია, მაგრამ თუ შენი მადლით არ მოაბრუნებ, საამქვეყნოდ არ სჩანან.

(შემოდის თომა. შეყოყმანდება და ხის დარეში შედის)

ამბროსი — მათთვის ილოცეთ საყდარში. თუ დამჭირდებით, გისმობთ.

ნათელა — (მღელვარეთ) ო, უშველე, უშველე, შენი მუხლის ჭირიმე, ჩვენ ვილოცებთ. (ეამბორობა ამბროსს კალთაზე). (ნათელა, ფოკა და გლახები შედიან საყდარში)

ამბროსი — საყვარელო შეილებო!

ქეთევანი — დაგვარიგე, მამაო, გზააბნეული.

ამბროსი — გწამდეთ ღმერთი, გიყვარდეთ მოყვასნი და მაშინ სწორ გზას მონახავთ.

ქეთევანი — მეხთა ქუხილი ახლოვდება და ერთგულებს გვინდა ერთი ზრახვით დავეხდეთ უბედურებას.

ამბროსი — თუ ერთი გული გაქვთ, ზრახვაც იგივე გაქნებათ.

კირიონი — არა, მამაო, ქეთევანი მხოლოდ სიკვდილში ხედავს საშველს.

ამბროსი — ვიცი რა დიდ საქეჯნელში აგდებენ, მაგრამ მე ვუწლი ამ ცდუნებას, — ჩვენ ღმერთს ვეკუთვნით და მის თვალში თავის მკვლელი მოყვასის მკვლელზე ცოდვილია.

ქეთევანი — ხოლო ეს: ვისი ბავშვობაც შენს ხელში გამოვლილა...

ამბროსი — ო, ჩემი აღზრდილი კირიონი.

ქეთევანი — წმინდა მამაო, აწ ნურავის დაუფარავ, რომ ეს კირიონია.

ამბროსი — არც მოხერხდება.

ქეთევანი — კირიონი მბატოვობს ცათამბჯენ ქედზე იმ კლდის მახლობელ ქვაბში, სადაც გადმოცემით ზენარმა პრომეთე მიაჯაჭვა... მე კი აქ უფრო შეადვილება აღსასრული.

კირიონი — იქ, ბრძოლაში, რაც მოგივა, „იყავ ნება ღვთის“, ხოლო აქ, შიშით, თვითონ ნუ ჩავეუვარდებით სიკვდილს ხახაში.

ქეთევანი — ახლა, რა დამაროვებ, აზრი შეცვალა, მე ვშიშობდი, რომ იქ, ბუნების სიმკაცრისაგან სიკვდილი მეტად სასტიკი იქნებოდა, მაგრამ სადაც ღვთაებრივი არსი დაისაჯა ციდან ცეცხლის მოტანისათვის, ჩვენ რად ავერდილოთ ტანჯვას ციური ვნებისათვის. მე მზად ვარ გაგყვი და კლდე გრძნობით გავატოთ.

ამბროსი — თქვენი გული მსურვალეა, მაგრამ ჭამით გამტანია?

კირიონი — კითხვაც მწყინს.

ამბროსი — დღევანდელ ნორჩს, დასაველურად განათლებულს, ვნება ისე აკადნიერებს, რომ ციურს ეტოლება ბედნიერებით.

კირიონი — და — სიწმინდითაც.

ამბროსი — მიჯნურობით წმინდანი ვერავინ ვერ გახდება.

ქეთევანი — ჩვენ სიყვარული ქეშმარიტად გვწამს.

ამბროსი — ქეშმარიტი სიყვარული უანგაროა, არ ეძებს საკუთარს. ისწრაფვის სიკეთეს შეეწიროს.

ქეთევანი — კირიონიც ზომ ასეთია.

ამბროსი — არა, თქვენ არაფერი ისე არ გენატრებათ, როგორც ერთმანეთის დასაკუთრება და სიკვდილამდე ივოდებით, თუ ვერ შეუღლდით.

კირიონი — მე მირჩევნია მარტო ავიდე ქედზე და კლდეებს და ქვაბებს ქეთევანის ლანდი მოვფინო ფიქრით, ვიდრე ის თვითონ ხორცისმული ავიყვანო მკაცრ ბუნებასთან საბედისწეროდ შესაბამელად, მაგრამ რომ დაეტოვო, შენ უწყვი, რა გველემების ხახა უდარაჯებს. აქ ქეთევანმა თავი თუ არ მოიკლა, — ბილწი ხახა შთანთქავს,

ამოარწყვებს და ისევ შთანთქავს, სანამ მიხებერ გველად არ აქცევს.

ქეთევანი — მე მზად ვარ მონასტრად შევიკვეცო და ვილოცო კირიონისთვის, მაგრამ შენც უწყვი, მონასტერში მოძალადესგან ვერ დამიცავთ.

ამბროსი — თქვენ ყოველ გზით ცოდვაში ეფლობით. თვითმკვლელობით ღმერთს დაგმობთ, ქედის ქვაბში შეხიზვნით გარყვნილებას გადაგვებით, მონასტერში მიჯნურზე ვედრება მკრეხელობაა.

კირიონი — შენ ყოველ გზას გვირაგვავ.

ქეთევანი — და არც სიკვდილს გვანებებ.

ამბროსი — მე შეგაკვენებთ გზაზე, სადაც სჯული დაგიცავთ.

კირიონი — რარიც მამაო?

ქეთევანი — რარიც გვიღებ კარს ცხოვრებისას?

ამბროსი — წმინდა ეკლესიით დაგაქორწინებთ. ამით ასულის გამმეტებულ მამის ხელს შევებოჭავ, ერის ზრახვას ავლავებ, მოძალადეს ზარს დავცემ და ეკლესიის სახელით თქვენს ფარად აღვიმართები.

ქეთევანი — ჩვენი დახსნისათვის რამდენს გადაიმტერებ!

ამბროსი — მათ ნაცვლად სინდისს შემოვირიგებ. — არა მარტო გიორგის აწუხებს სინდისი მარინეს გაუბედურებისათვის, მე შევალემა კირიონს ზელი მოყუშართო.

ქეთევანი — სად დაგეწერთ ჯვარს, მამაო.

ამბროსი — ამ ღვთის სახლში.

ქეთევანი — შიგ ორიოდე მლოცველი თუ დაეტყვა.

ამბროსი — საყდარი ყოველი ზომის თანასწორია ღვთის წინაშე, აგრეთვე ხალხიც, — შესაძლოა, ორიოდე ღატაკი უდრიდეს ურიცხვს, ვით ღვთის მოციქული... იქ თქვენ გულმართალნი დაგხვდებიან და იცანით დიდათ... თუმცა თქვენ დიდებულთა საჭირწინო ნიშნებით მორთულნი ვერ შედისხართ საყდარში, შემოსილი ხართ შექით, რომელსაც თვალზე მეტად გული გრძნობს.

ქეთევანი — მადლობა მოძღვარს.

ამბროსი — მაშ, შეგიძლებით.

კირიონი — ეს წუთი ღირს მუდმივ ცხოვრებად.

ქეთევანი — ეს დღე დამყვება დაუღამებელ დღეში.

(ყველანი აპირებენ საყდარში შესვლას)

თომა ხმა — (ხის ღრუდან) შეჩერდით!

ამბროსი — ეშმაკის ხმაა ქვესკნელიდან. — ჯვარს ჩქარა დაგწერთ.

(ყველანი შედიან საყდარში. კარი იხურება)

თომა — (გამოდის ღრუდან. მიაყურებს საყდრის კარს. მოისმის მხიარულება) აწ გვიანაა.

(შემოდის ალექსანდრე ბატონიშვილი)

ალ. ბატონიშვილი — რა დაზვერე, თომა, რას მეტყვი?

თომა — ქვეყანა ჭრელია, და სამართალს ნუ ეძებ შენი ხმლის პირის იქეთ.

ალ. ბატონიშვილი — მაინც, რა ხდება?

თომა — ამბროსი ქეთევანს გვირგვინს უსკვნის ვიღაც ჯამბაზთან.

ალ. ბატონიშვილი — გვირგვინს რარიგად!

თომა — ჯვარსა სწერს, ამ პაწია საყდარში.

ალ. ბატონიშვილი — სადაა ბატონი, ერი?

თომა — ფარულად ხდება.

ალ. ბატონიშვილი — თვითონ ჭკუა დაუბნელდა?

თომა — რამდენად ბრძენია ქალი, მეტად აყვება ცდუნებას.

ალ. ბატონიშვილი — ხელს ვინ უწყობს, ვინ მაყრილობს?

თომა — ორი გლახა და ორი მდაბიო.

ალ. ბატონიშვილი — მაშ, წუთში ჩემ დამქაშა-აჯაზებს მივცემ ნიშანს და ამ საყდარს მექორწინებებით უბსკრულში გადავუძახებთ.

თომა — აჩქარებით არ დაამავო.

ალ. ბატონიშვილი — არც დაყოვნების დროა.

თომა — დიად.

ალ. ბატონიშვილი — რა ბედითად აღმიჩნდა ვიღაც წყევლი. — ჯერ მეფის გამოსხნით ტახტი გამომაცალა, აწ კი მთელ

ჩემს სიცოცხლის ნაღვას ეპატრონება და მე ქვესკნელში მაგდებს.

თომა — მერე ვინ, ცხოვრების ბუმი!

ალ. ბატონიშვილი — შენ დაინახე, როგორ შევიდენ ერთად?

თომა — კიდევ მივაყვირე და ლოდივით დადუმდნენ.

ალ. ბატონიშვილი — მანამდე ხმას იღებდნენ?..

თომა — მერე როგორ! ყელში თითქო თბილი ბუსრები ედგათ. — მათი სიტყვები უფრო მხურვალედ კოცნიდენ ერთმანეთს, ვიდრე სხვათა ბაგენი...

ალ. ბატონიშვილი — მე რად ვერ მოვიგე ქეთევანის გული! რად ვერ დავეპატრონე, ჭკუა მაკლდა, სიმხურვალე თუ თავხედობა? დაწყებული მისი მამით ვინ არ მყავს ხელში ჩაჭერილი. კეთილნიც შემორჩილებიან და აჯაზაკნიც, კუდიანები ეშმაკად მაღიღებენ, ეკლესია მღვდლებით და ეპისკოპოსებით ჩემი დამლოცველია, რად შეშლება ხელი. მითხარ, ჩემო მრჩეველო, მწიგნობარო.

თომა — წიგნები უგნურებია.

ალ. ბატონიშვილი — მაშ, არც სიბრძნე ყოფილა ქვეყნად.

თომა — დიად, ცხოვრება ერთი დღეა და ვაი, რომ ეს ერთი დღეც ბნელია.

ალ. ბატონიშვილი — ჩემთვის აშკარაა, რომ უკან დასასვეი გზა არ მაქვს.

შენ კი მასეთ დამცინავ პასუხს მეორედ არ გაპატიებ.

(საყდრიდან ზეიმი მოისმის)

ალ. ბატონიშვილი — მივცეთ ნიშანი ჩემს დამქაშებს.

(საყდრის კარი იღება)

თომა — ვერ მოგვისწრებენ, პატრონო.

(ცა ღრუბლით იკუბრება, ისმის ქუბილი)

ალ. ბატონიშვილი — მაშ, მე თვითონ გაავაჭრობ დაბრკოლებას.

თომა — აქ ღირსეულად ვერას შევძლებთ.

ალ. ბატონიშვილი — მე აქ ყოველ ღონეს ვრაცხ ღირსეულად. შენ კლდეს ამოვფარე. (ალექსანდრე ბატონიშვილი შედის ხის ღრუში. თომა კლდეს ეფარება.)

საყდრიდან გამოდიან ქეთევანი და კირიონი)

კ ი რ ი ო ნ ი — აწ ჩვენ შეგვიძლია საქვეყნოდ ვილოცოთ ერთმანეთისათვის და განმდგარებმაც ვვედროთ ღმერთს დაიცვას ჩვენი ოჯახის სიწმინდე.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ჩვენ შორით ვიყავით ერთგულნი. ეს იყო უსორცო ანგელოზების სიყვარული, აწ ვკლესიის მადლით გავსდით ერთი სისხლი და ხორცი.

კ ი რ ი ო ნ ი — ვეამბორეთ ერთმანეთს — სამუდამოდ.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — მე ამ კოცნას მივიტან სამოთხეში სამოთხედ.

კ ი რ ი ო ნ ი — აწ შევეყაროთ მეფეს.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ის დიდებას გპირდება, შენ რას შეთხოვ?

კ ი რ ი ო ნ ი — ომში როგორც სურს მიმსახუროს... ხოლო ფუძედ, თუ დამანებებს, ამ მიუდგომელ სვამლის მღვიმეთა მახლობლად დავასახელებ ორიოდ კომლს და სამეფოს გაჭირვების ეამს ჩვენ ვიქნებით დარაჯნი ერის განძთა და სიწმინდეთა.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — მე ხელს გაძლევ.

(ქეთევანი აძლევს ხელს ხელში კირიონს. საყდრიდან შემოდის ნათელა და ორი გლახა, ხის იქედან ალექსანდრე ბატონიშვილი ელვის სისწრაფით ესვრის ხანჯალს კირიონს — მკერდში გაურჭობს და ყველა-საგან შეუმჩნეველად გაქრება).

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — (დაცემა მუხლებზე ცხედართან. იღვლებს, მუხი გაეარდება) ო, მკვდარია!

1 გ ლ ა ხ ა — მუხი დაეცა?

ნ ა თ ე ლ ა — უსამართლობა.

2 გ ლ ა ხ ა — წუთის წინ რარიგ ნეტარებდა საყდარში.

ნ ა თ ე ლ ა — ო, ცაო, შენ სიბლავ ადამიანებს სინათლით, ღიმილით და ასეთ სასტიკ ბედს უწერ იმედით გასსნილ შუბლზე.

1 გ ლ ა ხ ა — ნუ-თუ დამბადებელი ღმერთია და ბედის დამწერი მაცდურია.

გ ლ ა ხ ე ბ ი — მივმართოთ მოძღვარს!

(გლახები თავზარდაცემულნი შედიან საყდარში).

ნ ა თ ე ლ ა — (შეამჩნევს ჭრილობას) ო, სისხლი! (კირიონზე) გული აქვს გაპოზი-

ლი. ო, ისაა, ისაა მკვლელი! შენც სისხლი ხარ, ქეთევან! შენც დაიჭურქე!

(ნათელა შემფოთებული ღმირბის) ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — (ეალერსება მიცვალებულს) ჩვენ საქორწინო ამბორი ასე გადავიციე... მაგრამ შენს სიკვდილს მე განვიციე — შენ არც გაიგია... (ამოაძრობს ცხედარს მკერდიდან ხანჯალს და ზედ დახედავს) ო, ვცნობ ამ ხანჯლის ტარს!

შენი სისხლი იწვევება ხანჯლიდან. ამ სიწმინდეს მიწას არ შევასმევ — ჩავიწვევებ გულში და სულში. (ჩაიცემს ხანჯალს მკერდში, ჩაიტოვებს და ორივე ხელს მოხვევს ნეშტს). შემავედრე ღმერთს... ამ ქვეყნის დაგმობით... შენთან შეერთებისათვის...

(საყდრიდან გაისმის გოდება, ზარს რეკავენ ციხე-დარბაზიდან ნათელას ზარი ისმის. მოეშურებიან თ. გიორგი, საბა, ანა, და მთელი ამაღა. მათ მოყვება ეჭვიან სახით ალექსანდრე ბატონიშვილი. დახედვენ ცხედრებს და უცბათ გოდება აღმოხდებათ).

ან ა — (უყურებს ქეთევანის ცხედარს, გიორგის) შენი სოფლის სინათლე!

გ ი ო რ გ ი — (ამოაძრობს ქეთევანს მკერდიდან ხანჯალს. ტკივილით) მმ...

ს ა ბ ა — ჩანს ის უცნობიც ამ ხანჯლითაა გაპოზილი. სხვა იარაღი აქ არაა.

ს მ ა — ჯერ ის მოუკლავს სულის მტერს და შემდეგ ქეთევანი.

თ. გ ი ო რ გ ი — (დახედავს ხანჯალს, დრტინივით) ეს ხანჯალი ბატონიშვილისაა! (ახედავს ბატონიშვილს თავით ფეხებამდე) ო, ქარქაში წელზე ცარიელი გაქვს. გამართლდა ქეთევანის ეჭვი... შენ ხარ მკვლელი ჯერ მის უბადლო საქმროთა, აწ თვითონ მისი!.. (ჩასცემს ხანჯალს მკერდში) შენ მახვილს შენივე გულში გიბრუნებ.

(ყველანი შემფოთდებიან. შემოდის მეფე ბაგრატ მსლებლებით).

ბ ა გ რ ა ტ მ ე ფ ე — აქ... რა მოხდა... (გაქვავდება).

(შემოდინ გლოვით ამბროსი, ფოკა და გლახები).

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — ტყუილად მომაკალ... მე არ გამიწირავს. ქეთევანი...

თ. გ ი ო რ გ ი — სიკრუთ კვდები, ვით ბოროტი.

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — ვისგან ვისპობი!..

თ. გ ი ო რ გ ი — მუდამ ავსულად მიტრიალებდი.

(შემოდის ნათელა)

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მე დაეარტვე ხანჯალი იმ უცნობს, რა ვცანი მის კუროდ.

ფ ო კ ა — მაშ, ხომ გატყდი, — მკვლელი ხარ.

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — ქეთევანის ცოდვას ნუ მადებთ.

ნ ა თ ე ლ ა — ცრუობ, შენ საკუთარი ხელით მოჰკალ ჯერ მისი პირველი საქმარო... შემდეგ მეორე, — უბადლო მემკვიდრე.

ბ ა გ რ ა ტ მ ე ფ ე — ო, ეს სიტყვა მოდის ჯოჯობითიდან.

ნ ა თ ე ლ ა — აქ არიან მოწმენი, ღვთის წმინდა გლახები.

გ ლ ა ხ ე ბ ი — ჭეშმარიტად.

ნ ა თ ე ლ ა — ეს სპეტაკი იყო. (ტირილით ესვევა ქეთევანს. უცბად) მგონი, ცოცხალია.

თ. გ ი ო რ გ ი — (იჩოქებს ქეთევანთან) არა... ღრმად ჩაესო დაშნა...

ნ ა თ ე ლ ა — სუნთქავს.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ბატონო...

თ. გ ი ო რ გ ი — ჰოი, სინათლეც, რა ბოროტად გაგიმეტა წყევულმა.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — არა, მე — თვითონ...

თ. გ ი ო რ გ ი — რისთვის?

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — მან, უგულომ, ახლა მოკლა ის ვაჟი... ჰ...

თ. გ ი ო რ გ ი — მერე?

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — მიყვარდა ის... და მისთვის მოვიკალ თავი.

თ. გ ი ო რ გ ი — ის? (აკვირდება ცხედარს) ის ვინ არის?

ბ ა გ რ ა ტ მ ე ფ ე — ო, ეს უბადლო იყო, ვით ჩემი ძმა. ორივეს სული ზევას სინათლეს შემატებენ. (ძრწის).

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ის მარინეს ვაჟია...

თ. გ ი ო რ გ ი — მარინეს?

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ერთი თხოვნა...

თ. გ ი ო რ გ ი — მითხარი, ჩემო საცოდავო!

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ერთად დაგვმარხეთ მარინესთან... ერთ... (კვდება)

ნ ა თ ე ლ ა — ქეთევან! ოო... ოო...

ა მ ბ რ ო ს ი — აღსრულდა.

ს ა ბ ა — ეს იყო ერთად-ერთი მუქი გიორგის.

ა ნ ა — ჩაქრა შენთვის ამქვეყნიური სინათლე. ო, რა წმინდა, რა მშვენიერი მუქი... რად მოვესწარ მე ამ შავ დღეს, მისი გამზრდელი.

თ. გ ი ო რ გ ი — არა მარტო სააქაო, ზეცაც დახურულია ჩემთვის... ეს უბედურება, ვხედავ, ზენა მსაჯულმა დამატეხა. ანა, ქეთევანის ანგელოზად გამზრდელი, შენ იცი ყველაფერი.

ა ნ ა — ცოდვა ადულდა.

თ. გ ი ო რ გ ი — გაუმხილე ქვეყანას, ნუ დამფარავ, შეაგონე ყველას, რომ ჩვენს სულში ყოველ დანაშაულთან ერთად იბადება სასჯელიც.

ა ნ ა — ბატონო...

თ. გ ი ო რ გ ი — ვგრძნობ, მარინეს სული ტრიალებს აქ, ჰაერში... მე ის ერთ დროს შევიყვარე და ვუმუხთლე. — გაცოფებით გაეწირე... და სულმა მისმა ეს მომაგო. სხვათა შურისძიება ისახება ბოროტებაში, მან სიყვარული ააგზო ჩვენ შვილებს შორის, მაგრამ ამ ქვეყნად მათი სიყვარულისთვის უბედურების გარდა სხვა გზა არ იყო. ბ ა გ რ ა ტ მ ე ფ ე — დღეს მოამბემ მახარა, რომ სწეულ სულთანის ძეებმა მოკლეს სერვეტი, რათა ტახტი არ დაეყრო. ამით ჩემს სულმოკლე ქვეშევრდომებს ენატკბილი, ქლესია მაცდური მოაკლდებათ.

ა მ ბ რ ო ს ი — არ დარჩა მარინესგან არც კეთილი თესლი, არც ღვარძლი.

ს ა ბ ა — (ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ს დასცქერის). ბატონიშვილი გათავდა!

ხ მ ა — ბოროტებაში დაილია.

ს ა ბ ა — მას არაფერ დაიტირებს. მეფეც არ მოიკითხავს, ვით მემკვიდრის მკვლელს.

ბ ა გ რ ა ტ მ ე ფ ე — ცხედარნი საყდარში დაასვენეთ.

(გლოვის რეკავა. ისმის ძრწოლა და გოდება. შემოდის ხალხი).

თ. გ ი ო რ გ ი — ჩემს ასულს და მარინეს ვაჟს დავასაფლავებთ, როგორც მითხვა ქეთევანმა. ჩემ მთელ ქონებას დაგურიგებ გლახაკებს და შვიიკვეციბი უფლის სახლში.

ბ ა გ რ ა ტ მ ე ფ ე — არა, სარდალო, მე ისეთ ჟამს მარტუნა ღმერთმა მეფობა, როცა ური თავის ფეხებს თვითონ ითხრის. მე მხოლოდ ლანდათ მოგვარ თვალი ახალ გმირს და აწ უსულოდ ძვეს... ისევ შენა ხარ ქვეყნის ფარი და მონაზუნად ვერ გაგიშვებ. ჩვენ გვმართებს წართმეული მიწა-წყალი კვლავ მოვიხველთოთ არა მარტო გახრწნილთა მოსათურგნად, არამედ ერის

სათაყვანო დიდ სიწმინდეთა დასაბრუნებლად, რათა ისევ ჭეშმარიტების მოყვარე ხალხი აღიზარდოს. ჩვენ, სამშობლოს ერთგულებს, გვწამს გამარჯვება, რადგან თვითონ სიყვარული არის იმედი.

თ. ბ ი ო რ გ ი — ლეითი ჩაგონებულ ტაბუკს, როგორც ყოველ მოხუცზე ხნიერს — გემორჩილები.

ფ ა რ დ ა

1967 წ.

თებერვალი

ახლიარე კიპლინი

ღმისი ნაწუბა მონაღიჩა სომაღღებუ

შორს, იაპონურ მიწაზე, სადაც
ჭალადის ფარნებით შემოდის ღამე,
დგას სომალდები, და კომანდები
ბლედ-სტრიტის ბარში დილამდე
სვამენ,
მწუხრისას, როცა მოჭკრის ზღვაური,
და პორტის ჭვარტლი თან მოაჭვს
ზღვაურს,

იოკოჰამის დაცხრება ყურე, —
ზღვა მიიჭყევა და შეწყვეტს ხმაურს,
მამინ პურს სჭამენ კისკოს ტრაქტირში,
უჭახუნებენ სასმურებს მაგრად,
და, მერამდენედ, ფარულ კლდეებთან
ფარულ ბრძოლისას ჰყვებიან ახლად:
თუ „ნორზენლაიტს“ „ბალტიკმა“

ზურგი
როგორ უჩვენა და ნისლში გაქკრა,
ხოლო „სტრალზუნდმა“ გამართა
ბრძოლა

და ერთმა
ორთავეს დაქკრა...

ბეჭედდასმული ტყვიით და
ხელმოწერილი მახვილით,
ამას ღაღადებს კანონი,
გვამცნობს მოსკოვის სახელით:
„კუნძულებს კომანდორისას
არ გაეკაროს ახლოს,
არ გაბედოს და, წავს
ხელი არავინ ახლოს!..“
იქ, სად მჭრეობს შორის
ზღვა დულს და ტალღა ღელავს,
იქ, სად წავსა და ცისფერს
ანაშენებენ მელას,
იქ, სადაც შტორში გრგვინვით
კლდოვან ნაპირებს უტევს,

მაკეობს ძუკნა წაგების
ჯოგი და ელის კნუტებს.
ყოველ გაზაფხულს, როდესაც
ძუკნები კნუტებს ყრიან,
ზღვიდან ამოვლენ ხვადები,
ჯოგად შექნიან ღრიალს;
ითარემებენ ავხორენი,
ძუკნებით დაძლებიან,
მერე, როგორც კი სექტემბრის
შტორმები დაცხრებიან,
მიატოვებენ ნაპირებს,
წყალში გაქკრავენ მხარულს.
ისევ ზღვას მიაშურებენ —
ცისფერ ბილიკებს ფარულს.
და ობლად რჩება ქვიშები,
ბუდე მილიონ ფრინველის,
და ჩრდილოეთის ნათება
ღამეში იწყებს ლივლივს.
და ღმერთი, ერთი, რომელიც
სჭვრეტს უხილავს და ხილულს,
აუშვებს აისბერგებს
და ზღვისკენ დასძრავს ყინულს;
ესმის, თუ როგორ წკავწკავებს,
როგორ ტირის და წკმუის
პაწია მელაკუდა,
და ჭირიც თოვლში ზუის.
მაგრამ ფული აქვთ ჩვენს ცოლებს,
თან ბეწვეული უყვართ,
და პა, გემები აკრძალულ
ზღვებში დაძრწიან უხვად.
იაპონელი ბრიტანელს
გასჯობრებია ერთში:
ორთავ ერთად და ცალ-ცალკე
დათვს ჩაპფურენია ფერდში.
მრავლად არიან ქურდები,
მაგრამ, ხმელი და გრძელი,

ბუკსა ვერათ, შემოვაბრუნოთ,
 „შტრალზუნდს“ ოინი ვუყოთ;
 ისევ ჩავებათ თამაშში,
 რუსებს შევეკრათ ამქრად,
 ისევ დაგბრუნდეთ ყურეში
 და ერთს ორთავემ დავეკრათ!...“
 და პა, სირენით, საყვირით,
 ბრაკონიერთა ბანდის
 უცხო ჭარგონზე ძახილით
 ხმა მიაწვდინეს „ბალტიკს“.
 ხმა მიაწვდინეს საჩქაროდ
 საყვირით, ბუკის ცემით,
 და გამოიხმეს ნისლიდან
 იგი — პირქუში გემი...
 ბრმად, ალაღბედზე ვიდოდნენ,
 გზას მიიკვლევდნენ წყვილად,
 „ბალტიკი“, „ნორზენლაიტი“
 ყურეს მიადგნენ ფრთხილად
 და როცა ყური მოჰკრეს
 „შტრალზუნდის“ ხალხის წრიალს,
 ღუზის ჯაჭვების ჩხარაჩხურს,
 გემის რწვევას და ჭრიალს,
 კანჯოებს შორის ჩასანგდნენ,
 თოფებს წაემხნენ თავქვე,
 და „შტრალზუნდს“ შორით გასძახეს:
 „ყურისძირში ვართ, აქვე!
 რაო, ჩვენ ჩვენი ავიღოთ,
 ძმურად წავიღოთ ტოლად,
 რუბენ პენ, ტყავი გავიყოთ,
 თუ ამჯობინებ ბრძოლას?!“
 დანა გაიმძრო რუბენმა,
 ტყავის სახდელი დანა,
 ძალთაბირული ხითხითით
 ჩაიხითხითა თანაც:
 „მოდის, სისხლის წილ სისხლი!
 მოდის, ტყავის წილ ტყავი!
 მოდის, ჯახიც და ჯუხიც,
 მოდის, დადებაც თავის!
 მაგრამ მე ექვსიათასი
 ტყავის გადათვლას მოვრჩი
 და რა ხანია მელიან
 უკვე იედოს პორტში.
 ხოლო რაკილა ორმოცდა —
 მეთუ განედს აქეთ
 კანონი არ ჭრის, მე გირჩევთ,
 გასწით, ხეირი ნახეთ;
 მშვიდობით გასწით, გემები
 განით ორმაგად ტვირთეთ,

მე კი თქვენს წავებს დავეხოცავ,
 რამდენიც მინდა, იმდენს!
 პასუხად თოფის ჩახმაცხვე
 რეჩხი გაისმა, მაგრამ
 ჩამოიარა ნისლმა
 და ვველაფერი გაქრა...
 ჩამოიარა ნისლმა,
 გამოიზღაუნა ზანტად,
 კაცთა მტრობას და რისხვას
 გადააფარა კალთა...
 და ფაფასავით ნისლში
 ფუთქდნენ ლულები მკრთალად
 და გემბანიდან გემბანს
 თოფები უყფფდა მწყრალად.
 ტყვია ხედებოდა ანძებს,
 ხტოდა ნაფოტი ცაში
 (ვის უხმარია საფანტი,
 ვინც წავეუ დადის ზღვაში!)
 თოფის სროლისგან კვამლია, —
 გემბანზე ლურჯად წვება,
 ორი „შტრალზუნდზე“ წაიქცა,
 სამი „ბალტიკზე“ კვდებოდა...
 ბურუსში კაცი არ ჩანდა,
 რამ ჩააღამა ასე!
 მაგრამ გემანით ესროდნენ
 კენესის, ყვირილის ხმაზე.
 ერთი სწყველიდა გამჩენს,
 სხვა ღმერთს შესთხოვდა შველას.
 მაგრამ ერთსა და მეორეს
 ტყვია შველოდა ვველას.
 ხოლო დროდადრო, როდესაც
 ცხრებოდა ტყვიის თქეში,
 ძლივს გასაგონად ისმოდა
 საჭის ჭრიალი ბნელში.
 ტალღა არწვედა გემბანს
 და, რომ მდგარიყვნენ სანდოდ,
 გაბაჯულიყვნენ კაცები,
 ფეხი გაედგათ ფართოდ.
 და როცა სუნთქვაშეკრულებს
 თვალეში რისხვა ენთოთ,
 კონდახზე ედოთ ბეჭი და
 სასხლეტზე თითი ედოთ,
 ნისლში გაისმა ხრიალი
 უცხად „შტრალზუნდის“ მხრიდან,
 ეს რუბენ პენი კვდებოდა,
 რუბენ პენს ტყვია სჭირდა.
 ეს რუბენ პენი კენესოდა
 სიცოცხლის წუთებს დათვლილს,

ეს მისი მოთქმა ესმოდა
 „ნორუნდაიტს“ და „ბალტიკს“:
 „მიიქცევე-მოიქცევიან,
 არ დაცხრებიან ზღვები,
 მე ზღვებს აწ ვედარ ვიხილავ,
 ზღვებს იხილავენ სხვები.
 ვედარ ვიხილავ ტრალერებს
 ბას-როკის ახლოს ჩავლილთ,
 ვედარ ვიხილავ შის ნათელს,
 მივალ, მიმყვება ჯავრი,
 ქარიშხლის ფრთებზე მიმქროლავს
 ვედარ ვიხილავ ხომალდს,
 ვედარ ვიხილავ დამემი
 მისი სინათლის კრთომას...
 მიიქცევე-მოიქცევიან,
 არ დაცხრებიან ზღვები,
 ავაჰმე, ტიალ ბრძოლაში
 და ტრიალ ზღვაში ჯვადები.
 მაგრამ თუ სამართალია
 სადმე ღვთისა და კაცის,
 ტომ პოლ, შენ ჩამოგადრჩობენ,
 ჩამოგკიდებენ აწი!“
 გემბანზე იდგა ტომ პოლი,
 „სრმასავ! — გასძახა მკვახედ, —
 აკი კანონი ორმოცდა-
 მეთათე განედს აქეთ,
 თვითონ ამზობდი, არ სჭრისო,
 კაცურად მოკედე გიჯობს,
 მე კი შენს ქერივებს მოვუვლი,
 თუ მოვახელე, ბიჭო!“ —
 ასე გასძახა რუბენ პენს.
 ნისლში გასძახა ჯემბანს.
 უცებ „შტრალუნდის“ მხრიდან
 თოფის გაისმა ყეფა;
 ეს თოფი იყო ფინელის,
 დაჭრილ რუბს გვერდში ედგა,
 ხმაზე ესროლა ფინელმა,
 ტომ პოლს მუცელში ხეთქა.
 და წამოიქცა ტომ პოლი,
 სტაცა მოაჯირს ხელი,
 და ჰა: „რუბენ პენ... — ხროტინით
 აუღ-ჩაუდის ყელი, —
 რუბ, მომიცადე ცოტა ხანს,
 რუბ, მეც მოვდივარ შენთან,
 ორთავეს გვიხმობს ეშმაკი,
 ეშმაკს მივყავართ ერთად.

მიიქცევიან ზვირთები,
 ცხრება ბისკაის უბე,
 სხვა სანადირო მინდერები
 აწ მიგველიან, რუბენ.
 ღვთის სამსჯავროზე წარმდგარან
 როგორც ცინდლები წავის,
 ჩვენც განსაკითხათ წარუსდგებით,
 ჩვენც დღე მოგველის შავი.
 პეი, დააწყვეთ თოფები,
 სროლა შეწყვიტეთ ჩქარა!
 ჩვენ-ჩვენი უკვე მოვკამეთ,
 გვაცადეთ, მოგვედეთ წყნარად!
 მანდ ვინ არ ცხრება კინოზე?!
 „ბალტიკის“ ხალხო, კმარა!
 ჯერ ჩვენ გაგვიშვით, იქ მოხვალთ
 თქვენც ჯოჯოხეთის კარად!..
 არსით ხმა, არსით პასუხი,
 ტყვია არსაით ყეფდა,
 ოღონდ გაფისულ გემბანზე
 წითელი სისხლი ჩქეფდა.
 ქარი არყვედა კანჯობებს,
 ერთურთს ახლიდა ფერდით,
 მაგრამ ხმას არვინ იღებდა,
 ციე სიკვდილს გრძნობდა გვერდით.
 მერე გაისმა ხრიალი
 ნისლში „შტრალუნდის“ მხრიდან,
 ეს რუბენ პენი კედებოდა,
 რუბენ პენს ტყვია სჭირდა:
 „ნუთუ ოცდაათ წელიწადს
 მისთვის ვეხეტე ზღვაზე,
 ბრმა ტყვიას გადავწყდომოდი
 და მოვმკვდარიყავ ასე!
 კრულ იყოს ჩემი ხელობა,
 ჩემი ხერხი და ფანდი,
 სიკვდილს იქ შეეხვდი, სადაც პურს
 ვმოულობდი და ვჭამდი.
 დასწყველოს ღმერთმა ეს ნისლი,
 რა შემართება ნეტავ,
 თვალთ მიბნულდება, ბიჭებო,
 ირგვლივ ვერაფერს ვხედავ.
 ნუთუ არც ერთი არ დაჰპერს, —
 ქვეყნად ცხრა ვიცი ქარი, —
 ცის დამანახოს სილურჯე,
 ზღვა დამანახოს წყნარი!..
 კეთილმა ნისლმა ისმინა,
 საჩქაროდ იწყო ცრეცა,

ნაცრისფრად დაწინდა ნაპირი,
 შუე — წითლად, ლურჯად — ზეცა,
 წავეები — შევად, ქვიშაზე
 ეწყვნენ ერთურთის გვერდით,
 სამივე გვიპაეს ზეციდან
 დაადგა ოჭროს სვეტი,
 სამივე გემბანზე სისხლი ჩქეფს,
 წითელი ტბორი ბოლავს,
 სამივე გემბანზე გვაგებთან
 ბრჭყვიალა მასრა გორავს,
 და გვიპაეი სამივე
 სდუმს და არაფერს ამბობს,
 დგას და წარბშეკვრით გასცქერის
 თავისი ბრძოლის ნაყოფს...
 დაქპროლა ქარმა, აფრები
 დაბურა, მაგრამ რადგან
 დრეიდზე იყვნენ გემები,
 საჭესთან არვინ დადგა.
 დაიხრიალა რუბენმა,
 სული ღმერთს მისცა მადლა,
 „მოკვდა? — იკითხა ტომ ჰოლმა, —
 ჩემი ჯერია ახლა...“
 და სამინელი ნადველი
 ჩაუდგა ტომ ჰოლს თვალში,
 ხელი იტაცა ჭრილობას,
 ბზარი გაუჩნდა ხმაში:
 „ვაჰმე, ქარს დასავლეთისას
 მხოლოდ სიავე მოაქვს!
 შაბაში იჩქარეთ, ძმებო,
 აქედან წასვლის დროა!
 წითელი გახლავთ, ბიჭებო,
 გემბანი მეტისმეტად —
 შორეცხეთ! გაინაწილეთ
 ტყავი, და გახწით ერთად!
 „ბალტიკო“, „ნორშენლაიტო“
 და შენც „შტრალზუნდო“, თავად,
 პატიოსნად და თანაბრად
 ტყავი გაქყავით სამად!
 გზად მწვანე კონცხთან შედგებით,
 წინ გზები გიდევთ მკაცრი,
 მაგრამ ვერასდროს შეხედებით,
 ტომ ჰოლს ვერ ნახავთ აწი!
 ცოდვილი იყო ხმელეთზე,
 სცოდავდა ტომი ზღვაზეც,
 დაღლილია და ახლა
 ძილი სწყურია ძალზე.

ალარ ეთრევა აწ ზღვებზე,
 ჯაფა გარდაბდა დიდი,
 სხვა სანადირო მინდვრისკენ
 ახლა ტომ ჰოლი მიდის.
 თქვენ სამხრეთისკენ გასცურავთ,
 თქვენ დასავლეთით გასწევთ,
 ახალი ნაპირებისკენ,
 რომელთაც ნისლი აწვეთ.
 გზად იაპონელ გოგონებს
 უამბეთ, როგორც მოხდა,
 ტომ ჰოლს სანთლები დამინთონ,
 უთხარით: ტომი მოკვდა.
 მაგრამ ზღვის ტალღებს არ მიმცეთ,
 მეჩქეზე წამასვენეთ,
 იქ ბერინგივით მოგვედები,
 ბერინგი გამახსენეთ.
 და რუბენ პენის მხარდამხარ,
 ვაჟკაცის გვერდით დამდეთ,
 სამასლაათო ბევრი გვაქვს
 ამდენი ცოდვის ჩამდენთ...“
 და სამხრეთისკენ დაიძრნენ ფრთხილად,
 და უზრუნველად ზღვის სიღრმეს
 ლოტი,
 როგორც ბერინგი ვიდოდა ერთ დროს,
 ბრაკონიერთა ვიდოდა ფლოტი.
 ცა იყო ბნელი, ზღვა იყო ვრცელი,
 პირმოღუშული ნისლით და რისხვით,
 შერიგებული ვიდოდა ფლოტი,
 გზას მიიკვლევდა სიცოცხლის რისკით.
 ხოლო დროდადრო ვარსკვლავთა რუკა
 თუ ინთებოდა მარჩბივის კტლით,
 ორი ვარსკვლავი, ტყუპი ვარსკვლავი,
 ერთო, ბრწყინავდა ერთურთის
 გვერდით.
 (ეს წერტილები მეზღვაურს ზუსტად
 გზას უნათებენ აპრილის თვეში,
 თვეში, როდესაც ხვადი წავეები
 თვისი ძუკნების იწვიან ეშხით).
 ნისლში ყინულის ისმენდნენ ჭრიალს,
 აისბერგების მსხვრევას და ტყაცუნს,
 ყურს მიუგდებდნენ შტორმების გრიალს,
 წავეების ღრიალს, ვეშაპთა ტლამუნს.
 წმიდა გიორგის და წმიდა პავლეს
 კუნძულებს შორის ქარბუქი ბორგავს,
 წინ ის ქარბუქი ელოდა მგზავრებს

(იქ უწოდებენ იმ ქარბუქს „პურგას“).

და რადგან წავაი მონადირენი

რისკს ეწევიან იმ ზღვებში ოდით,

ესალმებოდა ჩვენს ბრაკონიერებს

გზად შესვედრილი ფლოტი...

და სხედან ახლაც ბლედ-სტრიტის

ბარში,

უკაბუნებენ სასმურებს მაგრად

და, მერამდენედ, ფარულ კლდეებთან

ფარულ ბრძოლისას ქვევებიან ახლად:

თუ „ნორჟენლაიტს“ „მალტიემა“

ზურგი

როგორ უჩვენა და ნისლში გაქრა,

ხოლო „შტრალზუნდმა“ გამართა

ბრძოლა,

და ერთმა

ორთავეს დაჰკრა.

თარგმნა მურმან ლაბანიძე

თბილისი, გულად ქართველ გრენადერთა პოლიე პოდ-პორუიე მიტელადის წინამძღოლობით, კვინიტატე, გაბაიე და სხვანი ყოველის მხრიდან უტევდნენ დანეულ ნაიბებს, რომელთაც შამილთან ერთად აულ დენიბს შეუფარეს თავი.

გადამწყვეტი წამს ასი ფანატკოსი მიურადი ხან-ჯღებით ცვეთა შირვანელ ხიშტოსნებს და ერთიკ არ გადარჩენილა. გენერალმა კესლერმა შამილის ცოცხლად შეპერობა ბრძანა. ბრძოლის ველზე მივიდნენ ჰარიატინსკი და ვრანგელი. მოაგანარადალმა ცეცხლი შეაჩერა და ისევ შესთავაზა შამილს დანაშება — უახრო ხიცვა-ელტის მსვერპლად ნუ გახდი ქალმესა და ბავშვებსო.

სამიწელმა, გაუთავებულმა ბრძალმა შამილის სულში გადაინაცვლა. არ შეეძლო, ფიზიკურად არ შეეძლო თავის ამაყ მბრძანებელს, რომ დაეხარა ზვადიო თავი და დამარცხებულად ეცნო თავი. მთელი დღე აჭიანურებდა მოლაპარაკებას, მთელი დღე იბრძოდა მის გულსა და გონებაში ორი აზრი: დანებება და სირცხვილი, თუ სიკვდილი და სამოთხე? პასუხს ითხოვდა შექმნილი ვითარების მთელი სისასტიკე, ხიშტის ვლყარობა, ქვეშევსა და ხახებია, მავდრეული ქალების ცრემლი... ამოდ ეძებდა მიურიდების სახეზე თანგრძობას. ყველა დუმდა. იმამი მარტო იყო.

ამაღლეებლად აღწერს ისტორიკოსი პოდპოლკოვნიევი მისონ ესაბე გადაწყვეტი წუთებს, როცა „დიდი მოვლენის მოლოდინში აულის ვარშემო ყოველდღე მივუდნა... ბრძოლაში გამოწრთობილი ათასობით ბული ელოდა გაუთავებელი დრამის გახსნას. მრავალრიცხოვანი ბრწყინვალე ამალით გარემოცული თავადი ბარიატინსკი დიდ ქვაზე იჯდა არწილში და მოუთმენლად ელოდა იმამს. შამილი კი, სულელი დაქვრივნი ერთი შეუპა მიურიდებისა და მოტირალი ქალების თანხლებით, თითქმის ემაფოტზე ასანდელლად ეწვადებოდა. სიყვარულით შესცქეროდა თავის მშობლიურ მიუბს... და ემინიდა, რომ ვიქვამათოვანს უკანასკნელი „მაპატიე“, ერთხელ კიდევ ამადად გასწორდა წელში, გულის ზაგა-ბუვისაგან სულშეკლებულმა ხელი სმალზე დაიადო და თქვა: „არა, ჯობს მოვკვდე, ვიდრე თავი სასაცილოდ ჩავუვადო რუბებს“. მაგრამ ეს იყო მხოლოდ მომავლადვის აგონია... სხვა გამოსავალი არ იყო, და შამილმა კარების უკან დაწვა ითხოვა. მის ისევ იერით დადგურჩნენ. შამინ ითხოვა მამადიანებზე შამინ დასწვიო, რომ არ დაინახონი.

...დაიწყო კავკასიის ომების ეპილოგი. ათი ათასი ხიშტოსანი გამოსადებული იდგა ცეცხლის ან მშვიდობის მოლოდინში. გამონდა ტყუდან მომავალი ლამაზი ვაგაკი, ფერმკრთალი და წვეროსანი. თავზე დადებული დიდი, თეთრი დღობანდი დიდებულ იერს აწვდდა, თვალეები კი, გუშინ რომ ჯერ კიდევ ელვას აფრქვედნენ, ახლა მხოლოდ უძილი კაცის დაქანცულობას გამოხატავდნენ. „ნუთუ ის არის?“ — უკვირდა ყველას.

ათი ათასმა კაცმა იქნა ერთად. „ვაშა“ იმამი

შეერთა, უკან გაბრუნდა. მაგრამ ლახარემა დაარწმუნა, შენს პატივსაცემად იმსახინა შამილი დამევიდდა და ისევ წამოვიდა.

პირველი შევება ვრანგელი — ორბელიანის შეცვლელი. ეს მიკიდა ახლა ჩვენი სარდლის დათებულ ნაყოფს.

— აქამდე მტრები ვიყავით, ამირიდან მეგობრები ვიქნებით! — უთხრა ვერვალმა...

ბარიატინსკის საყვედურზე — ადრე არ მოხვედო ჩემს ბანაში და ახლა მე მოველი შემს ბანაკითო — შამილი დაიბნა, ერთხელ უკვე მომაცუქუსო, ვერ ვენდობო, და მერე თქვა გენიალური, დამარცხებულ სარდლის საკადისი სიტყვები:

— ხშირად თუ გვამთ, თაფლიც გვებურდებო. მოწყინდა ეს ოცდაათწლიანი ომი, მოხარული ვარ, რომ ყველაფერი დასრულდა და მშვიდობიანად ვიციხვებო.

ბარიატინსკის ისლა დარჩა, რომ დებემა გაეცხადებო მუფისათვის და მიულოცა კავკასიის არმიისათვის.

იმპერატორმა აღუქმანდრემ მას საკუთარი ხელით მისწვია:

„მადლობა უფალს! პატივი და დიდება შენ და ყველა ჩვენს მამაც კავკასიელს“...

ამ მამაც კავკასიელთა პირველ რიგებში იყო და მიიხსენებდა ჩვენი პოეტი ვრიგოლ ორბელიანი.

შამილი პეტერბურგს გაიწვიეს.

აღმოსავლეთი კავკასია დამპყრობილი იყო.

„რუსეთის ძლიერების პირიზონტი დაშვეინდა ახალი გამარჯვების ბრწყინვალე ვარსკვლავით, — ვერდა ისტორიკოსი იმ დღეებში. — ჩვენს მატინებში შეტანილია ბედნიერი მოვლენა... სახელგანთქმული, ოდესღაც მრისხანე შამილი — ახლა მორჩილი ტყვეა, ჩვენი სტუმარია.“

ლენინის დღიბიდან 47 დღეც არ იყო გახული, რომ „უქნების საბრალი მონა, შამილი მადლობის წერილებსა სწერს „დიდების შექერას“, „სარდალი“, „თავადთა ვარსკვლავს“, „დიდ ვერვალს — ფელდმარშალს, კავკასიის მხარეთა მბრძანებელს“ ბარიატინსკის ზრუნვისათვის, ატყობინებს, რომ თავანასანად მილო მეფემ, ჩინებულად მოეწყო კალუგაში, და ღმერთსა სთხოვს ფელდმარშალის განმოჯანადებას.

მართლაც, მეფე სწავლობს შამილს, მამინეე ამალში დანიშნა და ოციერის წოდება უბრძა იმამის შეილს ნუამეუდ-შეფის.

თავის აღმოსავლურ წერილებში შამილი მოხერხებულად შეასენებს: კავკასია ხომ დამპყრობილია, შეშისრულ დაიპრება, გამიშეო მექაში სალოცავადო.

— მეერი რამ ვნახე რუსთა დიდი ფაილშაპის ქვეანამში. მეერი ნაყოფი გამოვლია ამ დიდი ხალხის გულმოღვივნებას. ყველაფერი ღმერთის ნებაა. ისეთი მაინც ვერაფერი შევინწე, რომ არწივთა საბუდარი დეგრძილია. მხოლოდ სახუდრო ზომადებებსა გაზა-

1 Мюридизм и Шамиль, Военный сборник, 182.

ოცეს, კრონშტადტში რომ დგანან. ჩემი მთები მომავ-
გონეს. ეს დიდი საკმაოა. თქვენი ქვეყანა უძლეველია.
მისარია, რომ ჩემი ხალხი ასეთ ქვეყანას ჩაჰპარდა.
ვევლადფერი ადამის ნება!

შომიზნაღა შამილი — დარბასველი, უადრესად
ქვეყანი, მტკიცე სსსიათის, გამჭირბანი.

შამილი ტყვეა. ბიოგრაფი რუნოესკი მოსწრებუ-
ლად ხუმრობს: ეს კი ვიცი, შამილთან ტყვედ აღარ
მოხვდებოდა, მაგრამ სხვა რამით მატყვევებო!

ტყვე შამილი ხედება სწავლულს, აღმზავლეულის
მყოფდეს, წიგნების ავტორს, აქლვეს კიბხვებს—
ასწავლით თუ არა ვერანა? იციან თუ არა რუსებსა
არაბული გრამატიკა? და ა. შ.

რაც შეეხება თვით შამილის ცოდნას, არ უნდა
გავვივირდეს, რომ მას არ სყოფნია არა თუ ახო-
ლან ისტორიამტკიცებულის არსებობა, არამედ მისი
სახელიც, და როცა რუნოესკიმ მის ბირველ კიბხვა-
ზე, რა გქვიაო, უპასუხა „აპოლინი“, შამილმა და
მისმა შვილმა დიდი წყაღებით გაამეორეს „ფ-
ლონ... აფილიონ“. მოეწინა ეს სახელი: პეტერბურგ-
ში ვუვლას ნიკოლოზი ქქვია, კავკასიაში კი —
ივანო!

ბალეტს დარბასილური თადეაქორით უვრებდა
და, როცა ქეთიხეს, მოეწინა თუ არაო, მიუტო:

— ასეთ რამეს წინაშარტყვეული მხოლოდ სა-
იქთაში დაევირბდა. მისარული ვარ, რომ აქაც ვნა-
ხეო.

ვევლადფერი იჩენდა თავს შამილის თავისებური
რწმუნა და ხსისათი.

რუნოესკიმ სიხოფა ტყვე შამილს, შენი ცოლის
სურათს გადარტების ნება მოშეციო, იმამყოფილმა
შორს დაიჭირა: ამისათვის საჭირო იქნება ჩადრის
მოსხნა, აიდათ ხომ არ დაეარღვეო! მაგრამ როცა
არ ეშეებან, სარდალი ხერხს მიმართავს: „თანახმა
ვარ, ოღონდ ქალმა გადაუღოსო“. ხილო, როცა მო-
უვანეს ქალი ფოტოგრაფი, ისეთი ელვა ვეცა, რომ
მსგავსი, აღბათ, დუნობის დაეარტებს დღეს არ გა-
ნუვლდა: მის ვგონა, რომ ასეთ საქმევში ქალი სრუ-
ლიად უწვიო იქნებოდა. რა გაეწიობოდა, ნება დარ-
თო. ვეგან, როცა შუანეთას სურათი მიიღო, ჯერ გა-
უნარდა, მერე კი თქვა: „ჟობდა მოკვეთილი თავი
მუნახა, ვიდრე ესო“.

• • •

1859 წლის დსაწყისში პლატონ იოსელიანი
ინიშნება შიავარმართებლის განსაკუთრებულ მინ-
დობილობათა შესუთე კლასის მოხელედ. შიავარმარ-
თებლობაში დაწინაურებულ ქართულ მოღვაწე-
ებს ემატება არქაული სტილის ბურჯი, არქეოლოგი,
ისტორიკოსი, შვიდნობარი.

ორბელანი მხოლოდ აღნიშნავს ამ ფაქტს და
ჩანს, საქმისათვის გამოსადეგად მიანიწა. სამაგიე-
როდ გეოკლებულია ზისერმანის დანიშნითი ფაზიფე-
მების ხანად: მაგისი ხანობა შერნაძეყოფა არის
ხალხისათ. ჩანს, ზისერმანი ვუდო მხოველ იყო, მაგ-
რამ შესანიშნავი ისტორიკოსი კი აღმოჩნდა. არ-
ნოლდ ზისერმანი თუშეთს და დაღისტანში მსახუ-

რობდა, დაწერა ორტიმანი მეშუარები — „ოცდა
ხუთი წელი კავკასიაში“, ბარიატინის. ბიოგრაფია
და ფახარდოს პოლკას ისტორია... კავსეუმების
მმართველად არ ფიქვია, გრიგოლს ეს ცნობა შეე-
დობით მიუღია, ან დროზე გაუგიათ წყენა შიავარ-
მართებლის, რომლის რახსენასაც ის ვევლადე ნე-
ლებდა იმსახურებდა, რადგან სწორედ მან შეადგინა
ბარიატინის სამტომიანი ბიოგრაფია. საქმე იმით
დსარულდა, რომ ზისერმანი თუშეთის მმართველად
დანიშნეს.

• • •

გვირაცხოვლობაც ახლოვდება, გრიგოლი ატენსაა
მიწვეული შამილს ქალის ბარბარე ორბელიანისა და
იოსებს თარხნიშვილის ქორწილში. დასტოვით მიდანი,
როგორც ხუთმეტიოდე წლის წინ კატის ქორწილში.
აშას კი დარდობს, მისებრ საღთად დარწმინდ დი-
მეტრი ჟორჯაძეს ვერ დაუღოცა გვარგვინი.

სამაგიეროდ თვითონ გრიგოლს ადგებენ შიავარ-
მართებლის გვირგვინს. — საქორწინო გვირგვინი
კი ვერ იქნა და ვერ დაიღვა.

1859 წლის 21 მაისს მეფისნაცვლი გენერალ-
ადიუტანტი ბარიატინსკი დროებით პეტერბურგს
მიდის, იქიდან ჩერქ-დაღისტანისაკენ გასწევს, და
თავის ადგილზე ტოვებს გენერალ-ადიუტანტ გრი-
გოლ ორბელიანს. ამიერიდან ჩვენი პოეტი იქნება
საქართველოს კონსული და კავკასიის ჯარების შიავ-
არმარდალი. მისისა და ივლისში — მთელი ორი
თვე, „საღვდურბელს“ ავტორი განაგებს კავკასიას.
ქორწილი ქორწილს მოხდევს. შეღიშედ მოსკოვთ
ქალები საღმომიწობ, დავით ერისთავს, ქვაკვაბაძეს...
„შენ კი თვალე დაივადე, შე შიავუში!“ — ტუქსავს
ჩვენი პოეტი ყოველ პარად მიდგინას და, აღბათ,
ამ ტუქსავში თვის თავსაც გულისხმობს.

ზეიმი ზეიმი მოსდევს.

1859 წ. 25 აგვისტო — შამილის დატყვევების
დედ — კავკასიაში საზეიმი დღედ გამოცხადდა, იმ-
პერატორის თანხმობა ამ საუბანზე ორბელიანს გენე-
რალმა ორლოვმა გადასცა.

1859 წელს 25 აგვისტოს, როცა შამილის ვატხაე-
ნის შემდეგ ბარიატინსკიც ისევე რუსეთს იყო წასუ-
ლი, მის მოვალეობას კი ისევე ორბელიანი ასრულებ-
და, ზელმწიფისაგან მიიღო მოხსენება შამილზე გა-
მარჯუების დღის ყოველწლიურად აღნიშვნისა და
თბილისში ტრიუმფალური თადის აღმართვის შესა-
ხებ.

ეს საქმე, ცხადია, წარმატებით ეწყობა.
ჭორი ჭორს მოხდევს.

თბილისში ჭორი დარბა: კვატერინე, დადიანის
ქვრივი, ბარათაშვილის ჯაფროფანი სატროფი, თითქოს
ესპანეთის მდიდარსა და დიდგვაროვან ეფოს გასყო-
ლოდეს. გრიგოლი განვიფიფრებულა, კვატერინესგან
უკვირს, — ოუმეცა რა არის ქვეყნად გასაკვირი? —
მიგრამ არ კი სურა. მართლაც, ჭორი გამოდგა.

ხანდახან ჭორიც მართლდება.

საოცარი ამბავი მოხდა თბილისში 1859 წლის ივ-

ლისში: მიწა უნდა იძრასო, ხალხში სხვა გაგარდა, სოლოღაის მძარე „უნდა მიწაში ჩაძვრესო“. შემინებულე მოსახლეობა ბებუთოვის სასაფლაოსაკენ გარბოდა, ზოგიც მივებში. ამაოდ არწმუნებდა პოლიცია, ჭირაიო. პანიკას ბოლო არ ჰქონდა.

მიწისძვრა მართლა მოხდა, ოღონდ არა აგნი რა გრიგოლს უკვარს, როგორ გამართლდაი ხალხის შიში!

* * *

ბარიატინსკი პეტერბურგშია. ვაკატრინე დადიანის გრიგოლს სწერს, პეტერბურგის ქალები გადარიათ. თვით ვაკატრინე ნაწყენია ბარიატინსკისე და, საცემოა, რომ გადარეულთა შორის იყოს.

მთავარმართებელი კმაყოფილია. მეფე ხელისუფლებზე ატარებს. ვეღლა საქმე მოაკვარა, მალე სახალღე იზენიშებს ტაბტის მეშვიდრის სრულწლოვანებას და იმპერატორ აღექვანდრე მეორის სურვილია ამ ზეიმზე თავისი თვალთ იხილოს კავკასიის ომების გმირი თავადი ორბაღიანი.

ბარიატინსკი 16 ივნისს საგანგებო წერილით ატყობინებს ჩვენს პოეტს მეფის ნებას, და მთავარმარხებელიც მადლობით იღებს ხელშეწყობს მიწვევას.

ჯამაკურაიანი ასეთ პატივზე უარს არ იტყოდა, ვერც იტყოდა, რადგან ეს იყო მეფის ნება. სამაში თუშნით გასარადა გალი და გაუღება გრძელ გზას „ხალღიო სამი დღიო“...

აი, ეს თავმოწონე „ხალიფო“ პეტერბურგს მიემზავრება. ასეთი პატივის კომიკურია კონტრასტია გრიგოლის შეხედვრა თავის მოურავთან, აღრეც ხსენებულ გვესთან. თავისი მხარსნებლის სანახავად ჩამოსულა სოფლიდან.

გრიგოლი ეკითხება:

- ვაფლან როგორა ბრძანდება?
- კარგად არის, მგერამ მე კი არ მინახავს, — მიუგო გვესი.
- ვალეწე, ბიჭო?
- ჯერ მარტო ქერა ვაეღეწე, შენი ჭირიზე!
- დიას, კარგი! რამდენი გამოვიდა?
- ორმოცი კოდე გამოვიდა, მეტი არ გამოვიდა, თქვენი რისხვა არა მკეტს!

— კარგო, მგერამ გქვს დიორში, რომელშიაც დაითვსა ოთრმეტი გოდი, მხოლოდ ორმოცი კოდე უნდა გამოვიდეს? და რალა სწორედ ორმოცია, რომ არც დააკლდა ერთი ლიტრა ორმოცსა და არც გადამეტა?

— რა ვქნა, ბატონო, ახლა ვე გამოვიდა და რა უკყო?

— როგორ დავიჯერო, ბიჭო, რომ ერთმა კოდემა დათესილმა მხოლოდ სამი კოდე მტეტი არ მოიყვანოს?

— რა ვქნა, ბატონო? ღმერთმან იყის და კაცმა იყის, რომ მე არა მომიპარავს რა და რა ვუყო, შე დალოცვილო, რომ მაგის მეტი არ გამოვიდა?

„მასალა, ბეგრი ვინაველე, მგერამ ჩემს ქერს არა მოეშატა რა იმით!“ — შესწივის გრიგოლი წერილიში

ვაფლანს და სთხოვს გაუგოს, რამდენი მოსავალი უნდა გამოვიდეს ერთი კოდე ქერიდან.

თვითონ კი პეტერბურგს მიდის. გვესთან ვერაფერი გააყო ვენერალმა, რომელმაც მამალი დამოკცა.

არც ვენერალმა ვუმეტლა. ჩანს, არც ისე ეხალისება. 1859 წლის 27 ივნისს ჯორჯიძეს სწერს:

„სწორედ მოგახსენო, ძალიან მესზარება, მგერამ რა უყო, უნდა წაიდე პეტერბურგს რეის სექტემბრისათვის. — ამაზე თვით ნამქსნაიციცა მწერს და მეც უნდა შეუდგე მომზადებასა, და ამა, თქვენებრ უნდა ხამწელებითა და დამარჩებით შემეწიენო...“

თავის განწყობილებას მომდევნო წერილითაც ადასტურებს: მეტად შორსაა პეტერბურგი, სამართი მოდის და სამაში თუშანი ვალეც დაშეშებო!

ვამლოვანში მეოფი პოეტი ნახევრად ორიწოლად წერს:

„ჩემი ნამქსნაიციაც დასრულდა. ეკ, ორი დღე სომ ვიფაი, ესეც კმარა თავმოწონებისათვის!“

ნ აგვისტოს, როცა გრიგოლ ორბაღიანი პეტერბურგს ვაემზავრება, ბარიატინსკიც უკვე დაბრუნებული იყო დალისტანს, სადაც ელოდა დიდი ისტორიული მისია — შამილის დაწოქება. ეს მოხდა აგვისტოს ბოლოს. ასე რომ, მას პეტერბურგს წასულ სარდალს, მისისხლე მტერს თან გააყოღეს.

სარდალის გზა ამჯერად აღარ იყო ისე ეკლიანი. თუმცა დალისტანის ომი ჯერ კიდევ არაა დამთავრებული, მას უკვე დამთავრებულად ესახება:

„ჩემი ბატონო დემეტრე! — სწერს დიმიტრი ჯორჯიძე 1859 წლის 5 აგვისტოს. — დალისტანიც დაეცა და დამთავრდა დუხანომელი მტერი, ასე ანახდელდა, ასე მოულოდნელად, რომ ვროზნადამ ანდიის კოსუსმდის მოველი თითქმის, უკანვითოდ“.

დაბოლოს, ღუნები აღებუღია, ვეშამი შეზოქილი, ომი დასრულებული. შამილი შეგვრობილი.

პეტერბურგში სხვა სალაპარაკო არაფერი აქვთ. ნების პირობეტი აღრეულელია ბარიატინსკისა და შამილის პორტრეტებით. მეფისნაცვლის მოტიშეებით შურით აესმულან, ადგილს ვერ პოულობენ.

ისტორიას უკვარს უქნაურობანი. ხუთმეტი წელი ებრძოდა გრიგოლი შამილს და ერთხელაც ვერ შეხვდა პირისპირ. ესლა, პეტერბურგში სტუმრად ოთრთავი კვირის ჩამოსხული, შემოსხვით ხელება და ეწროზა თვისის ზისისხლე მტერს. პროფესორი აკ. ვაქერელია მოხდენილად ესახის ამ შეხვედრას ფინალს — მათი ურთიერთობისა და კავკასიის ომის ფინალს; პოეტი წყნარად წერს.

„შამილა ვაგიყან პეტერბურგში. კარგი დარბაისელი კაცი ყოფილა, მგერამ ძალიან გაოცებული იყო უფლითა მით, რასაცა მხედავდა. მითხრა, ენაზო, დედად ვმწუხვარ, რომ ვერ ენახე თქვენი ნათესავნი ქალები, რომ ბოდიში მომეხსოვათ. ესლა ვმხედავ, რასაცა ნაელოვანებამი იყენენ ისინი, მგერამ როგორ მოვიფიქრებდი, რომ კაცები ასე განქცრომიდ მსხუბორებენ, როგორც აქაი! — დივის სიმყარით მიაშბო, რომ შიდალატეს ყოველთა მათ, ვინცა იყენენ დაახლოებულნი ჩემთან და ვინცა ჩემს მგერველობას ქვეშე და ჩემის მოწყალებით მსხუბორებდ-

ენო! იმათვე ამიყლებს სრულებით, ასე რომ, ეს ფეთრი ჩიხა ბარიატინსკიმ მიწვალბაო. და ამგვარი მრავალი მელაპარაკა.

შამილის ყველაზე უფრო სიმძლავრე ბიოგრაფიის ავტორი, გენერალ ჩინაივის მუდღე მარია წამაგავა აღმოფთებულა იმ ცალმხრივი დახასიათებით, რასაც „სუსტ მოხუც ტყვეს“ შამილის აძლევს პოლკოვნიკი პრეფერასკი. თეთი ჩინაივთა, ისევე როგორც ბოგულაფსკი, რუნოვსკი, ბარიატინსკი, გრიგოლ ორბელიანი და სხვა გამოჩენილი თანამედროვენი, პირიქით, მოსიბღუელი არიან „გენიალური გმირის“ ხიდიწვით, ტკუით, თავდაპირით, რუსეთისაგან კეთილგანწყობილებითაც კი. . . შამილი მუხნვედა პრეფერასკის ოპობრობას, რასაც თუთ მას სწამებდა, ამიტომ შეიბუნა ეს პოლკოვნიკი.

მართლაც, „უფლის შინა შამილი“ ბოღნიშ უხდიდა ბარიატინსკის იმის გამო, რომ ნადრევად სთხოვა მეფეს შექანი გაშვება, როცა კავკასია ჯერ არ იყო დამორჩილებული, და აღიარა, სინცხელით ეწითლდებოდა, ეს უკვე მოწიხიშ შამილის ტაქტისა და თავდაპირილობას.

სასაბღეში ჯამბაკურაიანი პატარავთ მიიღეს. ყველა ისე ვქვეოდა, როგორც ნათესავსა და მახლობელს.

გრიგოლი პეტერბურგიდან 1859 წლის ოქტომბრის დამდეგს დაბრუნდა.

გზად, შილვის დაღმართზე, რამდენიმე ქართველი ახალგაზრდა შევეხარა. მათ შორის ჭამბუკი ილია ჭამბუკაძეც, ვრავილი ფეხით მიდიოდა, ხელები ზურგზე შემოეწყო, ბაკებიანი გენერალი დაფრქვებული ჩანდა, ამაგი, პირმოციხარი; უკან ბტლი მოკვეებოდა.

პოეტს ხელები ზურგზე შემოეწყო და ტკივიანი თვალებით გასცქეროდა დიდ კავკასიონს, თავის სტიქიას.

— აღმათ ლექსს რასმე უწერს ამ მშვენიერ ბუნებას! — ფიქრობს ჭამბუკი ილია და მოწიწებით შესცქერის დარბაისელ პოეტს.

ქ პირველად ხედვბინ ერთმანეთს გრიგოლ ორბელიანი და ილია ჭამბუკაძეც. პირველი პეტერბურგიდან მოდის, იმპერატორის სასახლიდან, მეორე ნაავადმყოფარია, შვებულებიდან ბრუნდება პეტერბურგს.

ქუბდა თერგი. დემდა ბტეფანწმინდა.

გრიგოლს კარგად ასსოვდა გამოჩენილი წინაპრის ვრელეს სიტყვებ: საქართველოს უკანასკნელი ძალა და სიმტკიცე სტეფანწმინდის მთა არისო. სპარსოსნალებმა რომ შიელი საქართველო აიღონ, სტეფანწმინდას თუ ვერა დააკლეს რა, უნდა იცოდეთ, რომ საქართველოში ვერ გაძლებენ, მაგრამ, თუ სტეფანწმინდაც აიღეს, მაშინ კი, საქართველო წაიქცევა. — ასე ვაუწყობოდა შამის ნათქვამი ვახტანგ ორბელიანის დედას, ვრეცლეს აბულს.¹

ასე შევეხარა ერთმეთრეს მამათა და შვილთა ბანაკების ორი ბუმბურასი წინამძღოლი, ერთი რუსეთის მთავალი, მეორე რუსეთიდან მომავალი, ხადღაც იქ.

სადაც თერგი რბოდა და დრიალებდა. სიმბოლურია ეს შეხვედრა, თითქმის ისტორია დრწყულ მთველებს ღირსეული შემთხვევებით ავტოგრაფებს.

თხმალ-სპარსეთის, დაღისტნის ქებული გმირი ახალი დროის გმირს ხედება, ნინხად იმისა, რომ ისტორიული ვითარება იცვლება, მაგრამ დიდი ადამიანების დაბადება და ნაკადი არ წყდება მათი ერის საიდგებლად.

გრიგოლი ისევ ლიტერატურული ცხოვრების ფურხელში ებმება. მან ჯერ არ იცის, რა ძალეში მდინარე იღებს სათავეს იმ ჭამბუკში, რომელიც მღვთის დაღმართზე შეხვდა.

უფრო იმას სწებს, რომ ვრანგელს ვერ გამოეწინაურა.

ღუნიბის აღების შემდეგ ვრანგელი მისვე ტოვებს კავკასიას. მის აფილიზე ინიშნება გენერალ-ლეიტენანტი ლევან მელიქიშვილი, ტატოს შფობარი. პეტერბურგიდან მომავალ გრიგოლს ვრანგელი გზაში ხედება, მაგრამ ერთმანეთს ვერ იცნობენ.

თბილისში გრიგოლს ხაწვენი ამბავი დახვდა: ვარინკა, ილიას ქვრივი ბერლინს წასულიყო თვალების სამკურნალოდ. თითქმის დაეკარგა მხედველობა. მადის დრო და თან შამბუკს ყველას თვალთა სინათლე. მალე სხეული ბარიატინსკი იძულებული ხდება თბილისის დატოვოს. მას თან შამბუკა კავკასიის შტაბის უფროსი მილიუტინი. ისევ ზეიმი, ისევ გაყოლებია... პლატონ იოსელიანმა დუშეთი ისე განაღდა, რომ პოეტმა შესძახა:

— ეს ჩვენი წიტიანი დუშეთზე ლაპარაკობს თუ სხვა დუშეთიც არის სადმეო?

1860 წელსა. შამილის დაცემის წლისთავს ზეიმიზენ გამარჯვებული ოფიცერობს. სუფრასზე პოლკოვნიკი დემანტოვიჩი, გრიგოლის ძველი მეზობელი მეგობარი, ხაწვიმოდ ამშობს საკუთარ ლექსს:

Великий подвиг совершился!
Кавказ торжественно смирился!..
Лишь на обрывистом Гунибе
На ужасоющей скале
Упорствовал Шамиль безумный!
Но русские, как вихорь шумный
На огнедышащую высь
Победоносно поднялись!

ნადიმზევა დაღისტნის მმრძანებელი, ნიკოლოზ ბარათაშვილის უახლოესი მეგობარი ლევან მელიქიშვილი.

ფელდმარშალს ადღევრქლებენ. ადღევრქლებენ გენერალ ორბელიანსაც.

1860 წლის ზაფხულში ბარიატინსკიმ ისევ ჩაიფრა წიოელი წინდები, მორჯომში დასახლდა და თავი ავიდუყოფად გამოაცხადა, კავკასია კი ორბელიანსა და შტაბის უფროსს, მილიუტანს ჩააპარა.

ისევ დაქდა ხელწიფის ტახტზე ვრეცლეს შთამომავალი, „ფაღდისპი სამი დღიო“. „სამი დღე“—ოთვითონ ამშობს, თორემ თითქმის სამი წელი იყო გრიგოლი ამ მალად თანამდებობაზე, 1859-1862 წლებში.

¹ ვახტანგ ორბელიანი, თბილისი, 1892, გვ. 33.

სახელი დღეები და მარტლის არჩავენი

1861 წლის მარტში გრიგოლს უკვდება ყოფილი თანამშრომელი—გრიგოლ მუხრან-ბატონი. მეორე მუხრან-ბატონი, კონსტანტინეს, კი მოივითხვეს ორბელიანთა უბნიდან, ყაფლანის პირით, რომელსაც მისი მალე დაბრუნებას უსურვებს: არ სწამს მისი სამსახური და არც ცდება.

იმევე წლის სექტემბერში იმევე ყაფლანს ახარებს: ტამარს მივდივარო „მედი იყლიმის მშრობელ“ მეფესთან შესაგებებლად მასპინძელი ვრავოლია და დიდ დახვედრას ამსადებს ქუთაისში.

1861 წლის სექტემბერში, გრიგოლ ორბელიანის მოაჯირმარებლობის დროს, ვუბანის, ნოვოროსიისკის, სოხუმის, ფოთისა და ქუთაისის გზით საქართველოში ჩამოვიდა რუსეთის იმპერატორს.

გრიგოლი ხელმწიფეს ყუბანშივე შეხვდა და აღარ განმარტებია „ტერიტორია“ ჩამოვიდნენ ნოვოროსიისკიდან. „ზღვა შავი, შუბოვარი, ცათმდის ზეგარეშის მსროლელო, დამწიარდა თავმოდრეკით, სახვედრიალეობთ, შედგა რა მის ქედზედ შედის იყლიმის მკურნალებით“, — სწერდა პოეტი ლევან მელიქიშვილს.

ქალადიში მეფეს ნადირობა მოუწყვეს, მარტამ, ვუხვევება და ტანების ნაცვლად, მხოლოდ ერთი დაბმული შინაური იარაღი გამოეცხადა იმპერატორს.

ქუთაისში მეფე ვრცელი სიტყვით გამოვიდა, მადლობა გადაუხადა ქართველ ერს ერთგულებისათვის. ფული და საჩუქრები დაარჩია, „თავისი ერთგული ქართველი თავდაზნაურობის“ სადღერძებლო დალია და ეს უდაოდვე წყალობად მიანდია!

კავკასიის ომი კი მიიწე და დამთავრებულა. ამ საქმეში ისევ ერვა ორბელიანი.

1862 წ. 26 მარტს გრაფი დიმიტრი მილაუტინი პეტერბურგიდან სწავს ბაოთიანსკის: გრიგოლ ორბელიანს ნება ვძლევია იმპერატორს ვარამოებების შესამაშებად, დიდი ძალებს თავმოურა კი ხვათისულად რომ გადასდოს, ის ვიჯობინებიაო.

მეფეიანებთ იგივე მილიუტინი ფულდმარშალს ამშეუდებს: ვარების ახლებურად ფორმირება ჩინებულად მოუხდენია ორბელიანს და ხელმწიფე იმპერატორი უმოწყალებს მადლობას უგზავნისთ საქმის ასეთი ჩინებული გაძლიერებისათვის.

მოვიანებთ 1862 წ. 22 ივლისს კავკასიის მოავარი შტაბის უფროსი კარცოვი სწერს ბარიატინსკის, თავადი ორბელიანი ამეცხად თქვენს ნებართვის ელნი რომ, ვდლოკომოთან შეთანხმებით, გამოიყოს ვარის ახალი ნაწილები; თანაც ატკობინებს, რომ თვით ორბელიანი პირადად ვერ გწერთ ოჯახური უხვედრება ეწეა, საყვარელი ბიძაშვილის, ყაფლანის, ერთადერთი ვაჟი დაეღუპა, ჩვიდმეტი წლის ვაჟაცა, რომელიც შეიღობით უკვარდა, და მთელი ოჯახი დამწიარებულაო.

1861 წლის გრიგოლი ინფანტერიის გენერალა. ეს იყო უმაღლესი პატივი, რაც შეიძლებოდა იმპერიის მიერ მისთვის მოღვაწეობისათვის.

მარტამ არც ინფანტერიის გენერალი უკვარდობის ქართულ მწერლობაში თავმდაბლურება და უნაგარი მოღვაწეობა.

მამინდელი პრეტის თვალის ვრთი ვადავლეთითაც იტანობთ იმ შარავანდედის ხიბობს, რათაც არის გასხვივონებულა ეს დიდი მეგობარი, სარდალი, მოღვაწე, ადამიანი. პოეტები, მასწავლებლები, სომეხები თუ ქართველები, წარჩინებულნი თუ მცაბიონი პატივითა და იმდენი შეხვეწიარან, აღტაცებით ურდუნთან ლესებს საალ ზალოგი, ზაღვა რევაზის ძე ვრისთავი და სხვანი.

ილია არ ფარავს „ციხის“ დამსახურებას, რომ ეს ვერნალი აღ. ტავუვაპის, ნიკოლოზ ბარათაშვილისა და გრიგოლ ორბელიანის ლექსებსაც ზეჭავს. დროდადრო, რის შეიხებიათაც ხალხი „მწიქარის ლექსებში მწვენიერს ენას“ სწევლობს.

• • •

58 წლის გრიგოლს ზოჯერ ჯანი ძალატობს.

1862 წლის 14(26) ივნისს აღ. კრუზენშტერნი კოხრიდან სწერს ბარიატინსკის—გრიგოლ ორბელიანი რახანია თავს ცუდად გრძობს და კოხრში ჩამოვიდა, მარტამ აქაც ურთის ვანჩითვლობას, „და ეს ვარემოება ვვლას ანადლებს, რადგან ეს ადამიანი ვვლას უყვარს და ვვლანი პატივს სცემს“.

თბილისში ცხელა, პაპანაჭება სიცხეა, მოიწეა ბალახი და მოსავალი, მარტამ უნაგარი ისაა, რომ ამ საზარელ სიცხესა და მტვრში „ტალები გულდამწივრებით და კოხტობით მომოსიარობნენ გოლოვინის პრისავეტრად“.

ამავე წერილში პოეტი თავის თანამოკალმეს, უკანთლებულეს თავადს, გენერალ-ადიუტანტს გრიგოლ დადიანს შესწივის, ახლა, ამ მთხმე ვაშს, აშხავი მოვიდა, პრუსიის პრინცი ალბერტი ჩამოდისო ოღების გზით საქართველოში, რასაც პოეტი ძლიერ შეუწუხება: ამ უკრობაში, სიცხეში, მტვრში დახვედრისა და შეწყვეთის თავი ხალხი საქმის სტრუქტურში კიდევ მეფისნაცვალა ჩამოდის, ბარიატინსკი... მართლაც, „მოდა და ვასწიე ლაშაი“!

სხვათა შორის, ვაეტრინენ წერილიც მოდის: ბარიატინსკის ენას ლონდონში, ზვერი დაპირება მოუცია და, ვნახათ, რას შეუარულებს. ვაეტრინენ შიხს წავიდა!

1862 წლის ავადმყოფობის გამო ბარიატინსკი კავკასია მიატოვა, მის ნაცვლად მეფემ მოავარამართებლად დანიშნა თავისი ძმა მიხეილ ნიკოლოზის ძე. მეფის ძმის საქართველოში ჩამოსვლამდე, ოთხი თვის განმავლობაში ამ მძალე თანამდებობას ისევ გრიგოლი ასრულებდა. იმპერატორი ალექსანდრე

1 „ციხისკარა“, 1861, № 4.
2 წერილი, გრ. დიდიანისადმი, 1862 წ. 21 აგვისტოს თარიღით.

საეკლესიო რეკონსტრუქციის 1862 წლის 17 ოქტომბრის თავის მადლობასა და სრულ ნდობას უცხადებს ორბელიანი გონიერული მმართველობისთვის.

არაფრით არ ჩანს, რომ გრიგოლი მინცა და მინც ძლიერ ატყვებდა იფის თავისი მადლი თანამედრობით, სამაგიეროდ, წერილებში ბარიატინსკისა და მილიუტინისადმი, დიდ გულისტკივილს გამოხატავს კავკასიიდან ქვეყნის ავ-კარავის მყოფდნ ბარიატინსკის წასვლას გამო, თუმცა ამ წუთილშიც და მთავარმმართველად მეუღის ძმის, მიხეილის, ნიკოლოზის შეთხვე შეილის, დანიშნვით გამოწვეულ სისხარულშიც არ შეიძლება არ დავინახოთ თავისი მდგომარეობით ნაკარანხვეი ოფიციალური მრავალ-სიტყვაობა.

გრიგოლს მინც აწუხებს ბარიატინსკის განმარტვლობის მდგომარეობა. 1862 წლის 15 ნოემბრის საშუადრო მინისტრის დებუებით ეკითხება, როგორაა ფულდმარშალი და მალე ჩამოვა თუ არაო. მინისტრის პასუხი ასეთია: თუმცა ახირებს ვალდობან თილისისაგან გზის გაგრძელებას, მაგრამ საუჭუოა განმარტვლობის გაუარესებამ ამის ნება მიხვესო.

ასევე მთავარმმართველს, დიდ მთავარს მიხეილს თავი დინჯად და ტაქტიანად ექირა. ყოველ შემოსევებაში, ორბელიანს გონიერულად სწერდა 1863 წლის 5 იანვარს:

„სახეებით შევჩებული მაქვს, რაოდენ დიდი და მრავალფეროვანია ჩვენი მომავალი შრომა... მაგრამ ენუგეშიმ ომ მტკიცე აზრით, რომ ყოველი კავკასიელი მიღწევე უდავოდ პატიონდა შეასრულებს თავის მოვალეობას...“

მიხეილ ნიკოლოზის ძე 1863 წლიდან 1881 წლამდე — მიწელი თვარამეტი წლის განმავლობაში, დარს კავკასიის მთავარმმართველად. რუსეთ-თურქეთის ომში მიხმა ჯარებმა ხელთ იგდეს მუხტარ-ფაშის არმიის დიდი ნაწილი და, სკერთოდ, დაასრულეს კავკასიის ომები.

გრიგოლი კავკასიის ასევე მმართველს სტაგროპოლიში შეხვდა, ვლადიკავკაზიიდან კი ისევე ლეან მელიქიშვილის სწერს თავის ატყვევას დიდი მთავრის პირიქედებით, მისი „სიყვითლი ხავეტ გულით“.

„განათლებული გონებით“, აურქანებლობითა და საქართველოს გაბედნიერების სურვილით.

„მოვიდა სტაგროპოლის მარტო სამი ადიუტანტი-თა, არა როგორც დიდის ხელმწიფის შვალი, დიდის ხელმწიფის ძმა ზეაობით, არა რისხვითა და ძაგებით, როგორც მურაგიოვა, არამედ თავ-მდაბლობით, სიწმინდად, მოწყალეობით... მახლას, ამილი შევიქენ ამისი!“ (1863 წლის 23 თებერვლის წერილი).

ასევე მთავარმმართველმა ასევე წიხები შემოიღო, ასევე მოხლეუნი დანიშნა, ასევე გადასახადები დააწესა გადასახადი დამწესდა სასმელზე. ცხენებზე, ქუჩაში სამწინი მახალის დამწესაზე, მივიდან ხილის ამოღებაზე... ჯერჯერობით ეს იყო „მოწყალები“ შეფინსაველის მიწელი ასევე.

გრიგოლმა შედარებით მოსხვენა, დიდი მთავრის განგარტვლებების ასრულებდა: 1863 წელს ზაქათალელი ლეკების ამოხიხების ჩასაქრობად გავაყენეს,

1864 წელს გლქთა განათავისუფლების კომიტეტი იღებს მინაწილიობას...

გრიგოლის

ორბელიანის მთავარმმართველობის განსაკუთრებული წყაროების გულის ამარტვებელი მიმოწერა მის უდიდებულესობას იმპერატორ ალექსანდრესა და მის ერთგულ ქვეშევრდომ ბარიატინსკის შორის. ეს უკანასკნელი 1862 წლის დეკემბრისა ვილიადან სწერს, ექიმები ჩემი გადაღწერის ერთადერთი იმედი სრულ სიმშვიდესა და განუწყვეტელ მკურნალობაში ხედავენ და, თუ ოდესმე ღმერთმა განმარტვლობა დამიბრუნა, მადლობას შევეწირავ, რომ საშუალება მომიაკლავო თქვენს სამსახურს შევეწირო თავი ჩემი. მაგრამ ამჯერად ამხელ ნაკლებია და ამიტომ განთავისუფლებას ითხოვ. შეფის კითხვაზე, ვის ისურვებდი, რომ გეხილა შენს ადგილზე მეფისნაცვლადო, ეს ცხვი და ზეუე კარირისტი მილიქენლურ პასუხს აძლევს: მისი უმადლებობა, დიდი მთავარი მიხეილი გარტვებობად ღრსხულად კავკასიაში რაც შეეხება ენუგელო ორბელიანს, ბარიატინსკის აზრით, აღმოსმნებობა რამდენიმე საკითხი, რომელთა გადაჭრას ეს საკუთარი ძალებით ვერ შეეძლება. შეიძლება გრიგოლს მართლა შეხვედროდა ასეთი სიძინელები, მაგრამ რა ნიჭისა და დამსახურების პატრონად გვალეობა მიხეილი, რომელიცდაც ასეთი იმედებს ამყარებდა, ეს უკვე არც თვით ფულდმარშალმა იყოდა. მას ესაჭიროებოდა ანდრია პირველწოდებულის ორდენის აღმასის ნიშნები და უბოას კიდევ იმპერატორმა ექვსი წლის უნჯარო სამსახურისათვის. მთავარმმართველად კი დანიშნა დიდი მთავარი მიხეილი.

რა საკითხი იყო ორბელიანი და კარცოვი რომ „ვერ წიხებდნენ“ ბარიატინსკის „ქის“ ან „არას“ გარეშე? ქუთაისის ცხენოსანთა პოლკის მტატების, დასაღლეო კავკასიის დასაძღვების, საშუადრო სასწავლებლის მტატის და ა. შ. ნუთუ გაუჭირდებოდა ამ საკითხების გადაწყვეტა თავის სამშობლოში ორბელიანს, რომელიც არა მარტო მთავარი შამალის ძლიერება, არამედ სამაგიეროდ მთავარს რაც საქმეები ასევე დაჭერობილ კასპიისპირა მხარეში?

ორბელიანმა საწმით დაამტკიცა, რომ შეეძლო გასდლოდა საშუადრო თუ სამოქალაქო საქმეებს, როცა მეღმე და საშუადრო მინისტრმა ჯარების დიდი წევიერება მოსთხოვეს. მან ეს დაუწყებლად ჩათვალა და წარუდგინა თავისი პრიქტი, რომლის მიხედვითაც შემოკარება ხდებოდა მხოლოდ შესაძლებელ ფარტვლებში: 18000 ქვეითის, 8 ესკადრონი ცხენოსანის და ა. შ. ეს ხარტვებაც შეამყარებდა და მხარის უმმარტვებაც უზრუნველყოფილი იქნებოდა.

1863 წლის ივნისის დამდეგს ჰატი მურთუშამ ზაქათალის ლეკები აქმულა მეფის მთავრობას. მეამოხებებმა მოკლეს გენერალი შალიკაშვილი და მიადგენენ ზაქათალის ციხეს. რუსეთის ჯარებმა ისინი მალე დაამარტვეს. როგორც აღინიშნა, ამ მხარის დამშვიდება და დამსახვევთა დასჯა დაეგეოდა რ. ორბელიანს, რომელიც მხარე დააწინა და თავისი აზრი წარადგინა.

არ უნდა დაევიწყოთ, რომ სადაც საქმე ძველი, დიდი თავადების ღირსებას ეხებოდა, იქ უანგარო ორბელიანი იქვეოდა ამაყ ჯამბაყურთანად.

1864 წელს წერტილმა თავად-ანზაურობამ თბილისის გუბერნიის მარშალად დიმიტრი ფილიანის გაცვანა მოინდომა. ივანე მუხრან-ბატონი და ვრიგოლ ორბელიანი სასტიკად აღუდგნენ წინ ამ განზრახვას.¹ მაგრამ ღრომ თავისი გაბატანა, დიმიტრი, ღირსეული მამულიშვილი, მარშალად აირჩიეს 1864 წლის 16 თებერვალს. ჩვენს პოეტს პატარა არისტოკრატიული მარცხი შეემთხვა: ლოცინად ჩავარდა.

თვით დიმიტრის მოციუნებით, „თავად ვრიგოლ დიმიტრის ძე ლოცინად ჩავარდა და თვენახვეარი იქცა. მეფის მოადგილე ნახულობდა მის და აშვილებდა, რომ ყიფიანს არ დაამტკიცებენ“.¹

მაგრამ არჩევნების ამ დამახასიათებელ ამბავს უფრო ვრცლად უნდა შევხებით.

მარშლის არჩევა ხდებოდა იმ დროს, როცა გლეხთა განთავისუფლება მზადდებოდა.

კრებს სწორედ მუხრან-ბატონის სახლში გაიმართა (სადაც მურე კლუბი გახსნა). ზოგს გენერალ რევან ანდრონიკაშვილის არჩევა უნდოდა, ნამდვილი ჯარსაკაცისა. ანდრონიკაშვილმა მარშალმა ზაალ ზარათაშვილმა თვითონ თქვა: ამჟამად ქვეყანას სწორედ ისეთი კაცი ესაჭიროება, როგორიც ფილიანიათ, და ეს ქვეყანური აზრი იყო. ხალხსაც მის კითხვასზე, ვინ გინდათ მარშალად, ერთხმად იქუბა:

— დიმიტრი ფილიანი!

წინა რიგებში ისხდნენ გრ. ორბელიანი, ივანე მუხრან-ბატონი, ვიოროგა რომანის ძე ერისთავი, ამილახვრები, ანდრონიკაშვილები, თარხნიშვილები, ზოლოტაშვილები და სხვები.

გრ. ორბელიანი თავიდანვე შეერთებულა: როგორც უბრალო აზნაური თავად-ანზაურობის წინამძღოლად დასასახლებლს (კანდიდატურა მეფისნაცვალმა მიხეილ ნიკოლოზის ძემ წამოაყენა, ვინც ბარიატინსაც შეეცადა). უმრავლესობა ფილიანს ასახლებდა, ეს დიდი თავადები კი მზრთავების კილოთი უფროდნენ ხალხს, რომ ეს არ მოხდებოდა. დარბაზს არ ესრებოდა.

დარბაზში სხვათა შორის, ისხდნენ მანანა ორბელიანი, ქეთო სუმბათაშვილისა, ელენე ბატონიშვილი, ქეთევან ორბელიანი (მამუკას მეუღლე)...

რევან ანდრონიკაშვილმა იგრძნო სასოგადოების განწყობილება და თვითონვე ითხოვა განთავისუფ-

ლება, რასაც დარბაზი მადლობის შესახებებით შესხვდა: „გემუხრან ღმერთთან!“

ზოლოდ ვრიგოლ ორბელიანს მარშალად აირჩიეს ნაომარსა კაცმა და დიდმა თავადმა, პატივი დაეცემ, კენჭი იყარო.

ხალხმა იგრძენია: ვათავისუფლებით! ორბელიანი წამოიღო და დაიწყო:

— თქვენ მოფარათათ, საქართველოს კეთილშობილს თავად-ანზაურობას, სად არიან დღეს სახელოვანი გვარი სოლოდამეილებისა, მარათაშვილებისა, და სხვათა? განიფანტნენ, გაქრნენ... დავეცენით, დავმერთდით, წარუხდით, ვაი ჩვენს თავსა!... ნუ გვაკმევთ ხარცხელსა, ვინც დავარდით, ნუ დავესაყვამთ თავზე ჩვენ, ქართლ-კახეთის დამპყროვნებულ გვართა, აზნაურიშვილსა, აბამიძის წაზნაურების შვილსა!...

— ტაუშარჯოს დიმიტრი ფილიანი! — იქუბა პროტესტის ნიშნად ხალხმა. — მარშალად ფილიანი, ყიფიანი!

ეს იყო ისტორიული წუთები, სახელოვან ორბელიანს — არა გვართ, არამედ ნიჭით სახელოვანს — ხიზართლუ არ აყენეს. აქ ის ცდებოდა. პროტრესულე ძალა პროგრესულ ბიორგენებას ითხოვდა.

აქ ორბელიანმა თავის დამპყრობებულ ღირსიძებებსაც მიმართა: თავისი უმაღლესი ოფიციალური მფლობელობის გამაყენება სცადა და როგორც მეფისნაცვალმა, თუ გენერალ-გუბერნატორმა შესძასა:

— ყიფიანი არაკეთილსამიშობისთვის ზოხსნა თანამეფობიდან და მათა არჩევა მოაერთანაში არ დამტკიცდებო.

ხალხმა უარყადა იქუბა. ეს იყო პროტრესის ქუბალი დროშოშოქობის წინააღმდეგ.

აქ ყიფიანი წამოიღო, სიტყვის ნება ითხოვა და მზოლოდ ერთი რამ განმარტა: მთავრობის წინააღმდეგი არა ვარ, თორც არც დამინიშნულენ ამ დღებში ითხასას ნაცვლად ათას ითხას მანეთს პენსიას, ხოლო თუ მარშალად ამირჩევთ, მზად ვარ ვეშასუროთ და ცენჭსაც ვეწიო.

აქ ივანე მუხრანსაც წამოიჭრა. ამ უიღბლო გენერალს პირადი ანგარიშიც ქქონდა ყიფიანთან. 1855-56 წლებში, როცა სამკურჯლოს მუხტარ-ფაშა შემოვიდა, ცხენზე ამხედრებული ქქრიფა ვეატრინედ დადრანი მტერს ვარძოდა, თვითონ უკან დახევბს მეტი არაფერი გაუკეთებია, ამასთან დაწვა სანოვაც და ამ საქმეზე ძივაც დაინიშნა. პატიოანსმა დიმიტრი ფილიანმა მამინ მათა სანინააღმდეგო ჩვენება მისცა და ეს ახსოვდა დამწარბულ მუხრანსაც.

წინამძღოლად მტრის, და ისიც აზნაურის არჩევამ გააცოფა მუხრან-ბატონი, და თითქოს ხელქვეით

2 დ. ყიფიანი, მოგონებანი, 101.

ჯარისკაცებს უყვარიათ, შეჭარანვე გადავიდა, გენერლებს არ უმარებო!

ხალხმა პროტესტის ნიშნად ისევ იტყუა: „ქენჭი! ქენჭი!“ ამას კი არ მოელოდა მუხრან-ბატონი, რომელსაც დიდი სამხედრო ნიჭით არსად არ გამოუჩენია თავი, და ახლა შეეცადა ეს დანაჯდომი მშვიდობიან დარბაზში რძხვას ცეცხლის დანთებით აენახელაღრუბინა:

— რაი? ჯანსაყ აწყობთ? ეს ჯანია! უბნით პროკურორს! მგამობსეს გვიჩრვევენ წინამძღოლად! ჩქარა პროკურორი!

პროკურორის ყველას შეეშინდა, და მათ შორის იმხანაც, ვინც ამ ფაქტს, იგონებს, მწერალ ანტონ ფურცელაძეს, ჯერაც ახალგაზრდას. — ზოგმა წასვლაც სცადა.

მერამ აქ გამოვიდა შტაბს-კაპიტანი ალექსანდრე არლუთინსკი-დოლოგოვსკოვ:

— რა მოხდა? — გაისმა მისი ხმა დარბაზის შუაგულში: — პროკურორს უძახით თავდაზნაურთა კრებაზე? მგამობსებს უწოდებთ უდიდეს უმრავლესობას იმხანათვის, რომ არ ემორჩილებიან ერთ მუჭა უმცირესობას? მგამობსებები არიან უმცირესნი და არა უმრავლესნი. თუ არ მოვწინთ, მიბრძანდით. აი, ჩვენი კანონი!

აქ მუხრანსკიც საგონებელში ჩავარდაო, ამბობს ფურცელაძე. მალე გაიხმა ძახილი: „ძარს მუხრანსკი!“ „გაადგეთ მუხრანსკი“, „ძარს გენერლები!“

მუხრანსკიმ ქუდს ხელი წააგლო და სამარცხენოდ გაიქცა. იგივე მოუვიდოდა ორბელიანს, რომ თავისი ამპარტაყველ გამოსვლების მიღმა არ ჰქონოდა დაფარული სახელოვანი სამხედრო, სამოქალაქო და მტკადრე პოეტური წარსული. დაიპო, ნარი კი მაინც არ გაატყმა და თქვა ცნობილი სიტყვები, რომლებიც სულაც არ სდებენ პატივს მის ძალუმ პოეტურ მღვწებას:

— მაშინ დაიღუბა საქართველო, როცა მე და წიგნიტი ერთმანეთს შეგვეტოლებო!

ახლა მესამე ღონისძიებას მიმართეს: ვუთხოვთან არ მივიდნენ, აქაო და ამათ განიხებოთ.

როცა გრიგოლს სთხოვეს, წამოეღა და თქვა, რომ ყიფიანის არჩევას სამიწიად თვლის და ბურთის ჩადებაზე ფარს აცხადებს. ათიოდე უმაღლესი მფლობელობის თავადმა, მათ შორის აზნაურმა პლატონ იოსელიანმა, სმის მიცემაზე კატეგორიული უარი თქვა.

თბილისის ამბარია ჯანსი

1865 წლის 20 აპრილიდან 21 სექტემბრამდე პოეტის ისევ შევიწინაყვლის მოვალეობას ასრულებს სწორედ ამ დროს, 26-28 ივნისს, ხდება თბილისელ მოქალაქეთა დიდი არეულობა. მეფის ძმის ხელით დაიკვირვებულმა ცეცხლი პოეტის მთავარმართებლობის დროს იხარა და ჩირქი მოსცხო მის სახელს.

მიხეილ ნიკოლოზის ძის ხეპრული ღონისძიება

ხალხი ისევ შეეკამანდა: მხოლოდ თულაშვილის თავდამოხდებულმა ავტიკაიამ გატარა რიგრიგობით გამოიძახეს გრ. ორბელიანი, გენერალ-ბატონი, გიორგი რომანის მე ურთიანე, სულ ცხამატამდე კაცი, და არც ერთი არ წამოდგა. მხოლოდ ზაალ ბარათაშვილი ადგა და საჯაროდ თუარ ყუთში ჩაადგო ქენჭი.

— გაუმარჯოს ზაალ ბარათაშვილს! — იტყუა ხალხმა. ბოლოს გენერალმა თარხან მოურავმა და ზაქარია აეთანდოლოვამ გადაჭრით მისცეს ხმა ყიფიანს.

მაშინ ყიფიანის მოქიშპეცხმა დარბაზი დატოვეს. ყიფიანი ერთხმად აირჩიეს.

ორბელიანმა ამ საქმეში ისე გამოიჩინა თავი, როგორც შეურთებულმა ძველმა თავადმა.

ბრძოლა მოგებული იყო. თვით დიდმა მთავარმა მიხეილ ნიკოლოზის ძემ მიუღოცა გამარჯვება დიმიტრი ყიფიანს.¹

მერამ ყიფიანი თავის უპირატესობას იმითაც ამტკიცებს, რომ, როგორც კი საჯარო საქმეში საჭიროდ დანახა, დაიფარა წვესა და ლეითონე სთხოვა ორბელიანს, შევეწვიეთ.

მატყმა გრიგოლს კიდევ უფრო გაუტყმა გული: იმავე 1864 წელს დიმიტრი კორჯაძეს სწერს:

„ახლა ზინდა მივედგო მოხვედებითა და დავიწყო ქალაქის ცხოვრება, საესე ამაოებითა, რომელსაცა ვერა ეწვევა ხახათი ჩემი და მკონია აღარცა ვამი იყოს ჩემი შეველისა“. ათიუმის ასევე ოცნებობდა მეუღლის ცხოვრებაზე თუი წლის წინ მისი დისწული ნიკოლოზ ბარათაშვილი, როცა ზაქარია ორბელიანს სწერდა: „მომევი პატარა შეძლებათ“...

მეტიერ მუხანაგით დგას მაინც ორბელიანი, თანდათან ეყლებიან ძველი მეცობრები...

1864 წელს გარდაიცვალა ას წელს გადაცილებული ინფანტერიის გენერალი გიორგი ესტატის ძე ერისთავი, თავისი ხის ბრძოლის გმირი, პასეკოლის თანამოლაშქრე, დიდი ომების მონაწილე... სამხედრო სარბილზე მან გაუსწრო ცნობილ კავალერიის გენერალს, თავის სენიას, ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორს 1858-1861 წლებში, გიორგი რომანის ძე ერისთავს.

გრიგოდ ორბელიანი ომებით ემშვიდობება მეტბოლ თანამომძებს.

სამხედროდ ჯამბაქურიანთა გვარი მაინც წინ მიიწევი.

1865 წელს ვახტანგ ორბელიანსაც გენერალ-მაიორობა მიიღო და ახალციხის მმართველად დანიშნა...

მიმე ტვირთად დააწვა ქალაქის ღარბი მონასტეობას. ერთხანად ოთხ საგანზე დადებულმა მონღო-

¹ ვახ. «Заказная речь» 1912, № 132, ст. 2.

² «შობაზე», 1894, № 4, წ. დ. ყიფიანის შრომა, «დიმიტრი ყიფიანის ცხოვრება», გვ. 69-110.

ღურმა ხარკმა შეაწუხა ისედაც წელში გატეხილი წკრილი ხელონიბა, გაძვირდა პური, პროდუქტები. ფსპოტის ხელი პირველსავე წელს იგრანო ქვეყანა.

ყველა თანამედროვე ერთხმად ადასტურებს, რომ 1855 წლის თბილისის ამქართა ამბოხების მიზეზი იყო საერთო სიღატაკე, უუფლებობა, სიძვირე, გაღსახებადები. მასში მონაწილეობდნენ ქართველები, რუსები, სომხები, თათრები, და არავითარი რუსების საწინააღმდეგე გამოსვლა ეს არ ყოფილა.

1857 წ. თბილისში ფუთი, ფეტილის ფასი 3 მანეთიდან ხუთ მანეთზე ასულა. გაძვირებულა ღვინოც.

მიიმე ღღუმი ჩაფარდნენ ხელისნები, ხარახები. დურღლები, მჭედლები, კალატორები, მუწალები, აგრეთვე საყვები, მუქამიშები, ფხხე მოვარენი... გაჭირვებაზე ჩიოდნენ დიდფაროუანსიც და თვით მეფის მიხედვებითც

შემოსახულია ამბავი თვით მაშინველი მთავარ-მართებლის გაჭირვებისა. გრგოლ ორბელიანი თურმე აიყანზე გამოიდა, დალა ილია მიდიოდა (ამბობენ, ილია ტაგევაძეო, მაგრამ უფრო სჯობს ვერაძეო, რომ ეს იყო ილია აბხაზი).

— ერთი მოდი, ნახე ჩემი გაჭირვებო, — უთქვამს გრაგოლს. — მეფისნაცვლი ვარ, ვაყინები, შემა არ მიმიტანეს, ყველა ცრობო.

რაკი მეფისნაცვალს უჭირდა, რაღა მტკიცება უნდა ხალხის გასაჭირს! ამ დაბნეებულ მოქალაქეებს ხარკსა და ხაეს ასდევინებდნენ, საათის, კატის, ძაღლის მფლობელსაც კი ბეგრავდნენ. წელმოწვეტილი ხალხი უსამართლობის წინააღმდეგ აღდგა.

ხალხში აიტატორებმა დაიწვეს სიარული, შექმნეს წყება, ჯგუფები. იმართებოდა ერთოვანი ყრილობები ვაშლილ ადგილებზე სომხების სასაფლაოზე, კრწანისას ველზე, ორთაქალაში, ვერც პოლიციე უღებდა აღდოს. ქალაქელთა კონსპირაციის.

ბოლოს განიზრახეს ქალაქის თავის რუსიდენციის აკლება და მისი მოყვლა, რადგან ის ვერნათ ყველა უბედურების მიზეზი. მთავრობამ მხოლოდ მაშინ გაიგო, როცა ხალხი უკვე ამ მიზნის ასარღობლად დაიძრა.

გამოსვლა დაინიშნა 1865 წლის 27 ივნისს. მოლატატს სიღატაკე და სიყვდილი ელოდა.

მართლაც, ამ დღიდან ქალაქი „დაფრუდა“, როგორც წერს ზაქარია ტვიტინაძე. ადარაფერი არ დამზადდა, ყველაფერი მთასპო. ვნახით, როგორ იცხოვრებენ მზაკვრელი უჭეოდო, ამბობდა ხალხი. პურსაც ვეღარსად იმოუდა კაცი.

პოლიციამ უტკამაშება დააპატიმრა, მაგრამ საქმეს ანარ არ უშველა. ახალი გადასახადების სიმძიმე, მუშებისა და უღარიბესი მოქალაქეების გარდა, დააწვა ამქრებს, რომლებიც კონკურენციას ვეღარ უღლებდნენ. უმსაყფილება ქარიშხლად იქცა.

ხალხში ხმა დაიარხა: მალე გადასახადი დაიწვებო!

მა ვერცხლის ტამარზე, ქათამზე, ჩიხაზე, კვერცხზე... ასეთი იყო ლოტკა! ხალხი აირია, აყუანდა, მოედანზე გამოიდა, იქცა-იქცა... ბოლიციის უფროსი ვერაფრის გახდა, ვერც-სამოქალაქო გუბერნატორის ორლოვსკის მოადგილე ნიკო ტაგევაძე, ვერც თვით გრიგოლი, სამასათასიანი არმიის ხარდალმა, რომელმაც ტყვიის გასროლა არ იკადრა, ტკბილი ვნით სხვადა ხალხის დამომშინება:

— გონს მოდი, შეიღებო, კანონი ყველასათვის ერთია, კაცო შეყონსაცვლი ვარ და ცხენის ქირას მეც ვიხდიო, — უთხრა ხალხს.

— ეჰ, დალოცვილო, — მიუგო ერთმა ყარაოზულმა, — თქვენი საქმე სხვა არის: თქვენ ცხენს ინახავთ, ჩვენ კი ცხენი გვინახავს. საიდან მიეცეთ, თუ არა გეპქს?

ამბობენ ბამბეუჭოვის ასაყლებად მიზავალმა წალხმა მთავარმართებლის სახლს ჩაუარა, გრიგოლი აიგანზე ვადმოდგა და ხალხი გააფრთხილა: „ორ ზარბაზნა დადამეფეინებ კვირაცხოველთან და შტვერს აეადღეო“, მაგრამ ხალხი ზღვასათვის შეტრამანდა და გზა განაგრძო.

მეფისნაცვლი მარნე შეეცადა პირადი მოლაპარკებით დაემშვიდებინა აღუღებელი მოქალაქეები, შეწყალებს შეპირდა, ვადასახადების აგრეთის შეწყვეტას და ა. შ.

ტკბილი სიტყვით 'ამბოხება იშვითად დაუწყნარება ვინზე. მთავარმართებელი მინ დაბრუნდა, ხალხი თავისი გზით წავიდა.

ქალაქში ნორმალური ცხოვრება შეწყდა, შრომითი ხალხი „კაიხინა“. ორბელიანს ვადასახადის გაუქმება მოსთხოვეს, მაგრამ მეფისნაცვალს ამას უღებდა არ ქიონდა.

რაკი უტკამაშებისაც არ უშვებდნენ, ორმოცი ათასამდე კაცი ვორონცოვის ძველისაყენ დაიძრა, გაუარეს კვირაცხოველს და პოლიციის უფროსს, ხაჯრის ამკრეფ ბამბეუჭოვის სახლს მიაშურეს.

— რას გაჩერებულხართ! — შესძახა უტკამაშე: ითხებამ! — უნდა ავიდეთ, ვამოწოთ და მოველათ ის ახალდებული ხალხის მტარჯვლი!

ხალხი შეიჭრა საქუღელი მოხელის სახლში, გადმოაგდეს, დაჭროლს ცხენის „დედა“ დაარტყეს და მოკლეს.

უკან გამობრუნებულ ხალხს ჯარი დახვდა. ატყდა სროლა. დიდი გულმოდგინება გამოჩენილა ყაზახ ვახალმა. ორი კაცი მოუკლავს, შეიდა დაუჭრია. იქვე აღექსანდრეს ბაღის კუთხეში, გრიგოლ ორბელიანი გამოიფდა, ცხენზე ამუღრბული. აჯანყების მეთაურმა, პოეტის მიერ უტკამაშეოლიმა ლობიანამ გრიგოლის დანახვებზე შესძახა:

— ენაშო, ერთი ძირს ჩამობრძანდით და თქვენს ხელით უთავაზეთ ამ ბოროტ ვახალს!

გრიგოლმა დიდი ტაქტი გამოიჩინა. კაცი ავარიელებს აწყარებდა სიტყვით, ქართველებს მოთაფლვა ხომ არ გაუჭირდებოდა! მოელაპარაკა, დაამშვიდა, დაპირდა დახმარებას, ვახალა კი დაპატიმრა და ცხენში ჩასვა: შენ ვინ მოკვც ნება იარაღის ხმარებისაო!

მაგრამ ხალხი მაინც არ იყო დაწყნარებული. ახ-

1 წ. ტვიტინაძე. „თბილისის ამბოხება ანუ დიდი ბუნტი. 1865 წ.“

ლა ქალაქის თავს, გალუსტ მერმაზან-ვართანოვს მიმართეს. ეს სამუდგელი მოხელე ირანიდან იყო გადმოსასხლებელი და ხალხს ის მიანდა ვეღვა უბედურების მიზეზად. ვართანოვს წვედლება ჰქონდა. როგორც კი გაიგო, ბამხუეუოი მოუღეს და შენც ეს დღე გელისო, მიატოვა სტუპრეხიცი და სახლიც.

გამოლილი სურვა გაიფინა. საქეფო დარბახი მეამბოხებებით აივსო. სახლი აიკლეს. ქუჩაში ავეჯობ ბარიალები აღიშართა. მერე სახლი დაატყეს, მაგრამ არ დაწვეს: ქალაქს ხანძარი არ გაუწინდესო.

პოხრუამ ვართანოვის ქუდი დაიხურა, ხალხმა ქალაქს თავის ცოლის საყვლები ჯოხზე დაამაგრა, და ასე გავრტყლდა ეს თავისებური ყვენობა, თან იბახდნენ:

— ჩვეს შემავიწროებულს ყველას ამათი ბედი ელისო!

გრიგოლ ორბელიანის ღვაწლად უნდა ჩათვალოს, რომ საქმეში ჯარი არ ჩატრია და სისხლით არ დაიწერა იმ დღეების თბილისის ისტორია. მართალია, სროლის ბრძანება მინც გაიცა, მერამ ეს იყო უკედურეს წამს, როცა ხალხი უკვე იერიშზე გადადიოდა. და სერიოზული მსხვერპლი მას არ მოსყლიდა.

არეულობა უფრო ავლახარში გამწეავდა. მეამბოხებებს „სათაფეში მოსე შებავე ჩაუდგა. ჯარი ვერ შევიდა, ავლახარს ხიდი შეკურული აღმოჩნდა. მთავრობას ხალხს ვიარგი მუყაბეტის უახლოესი მემკვიდრე და მასავით უხებრებლო ირავლი გრუზინსავი მიუზანა, მაგრამ, როცა მუამბოხებმა შესძახეს „კაუმარჯოს ირავლისო!“ შემფოთებულმა ბატონიშვილმა თავის „ირაკლის ამანოვს“ მიაშურა, სისახლეს, რაც მთავრობამ უბოძა.

მაინც ისვე გრიგოლს მიმართეს. იაკობ მანსვეტაშვილის თქმით, გრიგოლმა „ყიხილბაშურ სერას მიმართა“: ხალხს მოყურება, და, როცა სტყენით შეხედდენ, ჯარი მიუსია!

თბილისელ ამქართა ამბოხებამ ფართო გამოხმანურება ქიოვა რუსეთსა და უცხოეთში. გერყენმა „კოლოლინი“ რამდენიმე წერილი უძღვნა ამ საკითხს. კატეოვმა კი თავის მავზნელ ორგანოში „ოსკოესკიე ვედომოსტში“ ისეთი სულოვნური სტატეიები მიათავსა, როგორც მის კალამს შეეფერებოდა.

სულ სხვანაირად უყურებს ამქართა გამოსვლას „როირელი“ (ნიკო ნიკოლაძე), აგრეთვე ვერცენი და მისი „კოლოლინი“, სადაც ნიკოლაძის სტატეია დაბეჭდა.

ნ. ნიკოლაძეს „ამქართა გამოსვლა“ მიამინა „იშია დასამტეიებულად, თუ რა შეიძლება მოსყვეს მთავრობის უტყუობასა და თავის საშყესის გაბღოლის უუნარობას“.¹

იფრისის ამბებუც „სიერუთი დაიწყო და სისხლით დაფიარგინდა“. ეს სისხლი ჩაირგება, გარყენულად წესრიგი დამყარდა, მაგრამ სააღყო წესები დარჩა და მთავრობა-სულთამუთავიეც დარჩა, ანატიომ იფ-

ნისის ამბების გარყენული აღწერა საქმის არსს არ შევლოდა.

თავისი დროის უადრესად მოწინავე, შეუდრეკელმა მოღვაწემ ნიკო ნიკოლაძემ სტატეიაში „19 იფრისის დღეები თბილისში“ მთურიდებულად მოიხსენია „ქართველი უღრსა სენტიმენტალური პოეტის და ზომიერად მიმეზმანე რუსის ვიყე-მფთხსნაცვალი ორბელიანი“, რომელმაც „წინურტყუნა, რომ ქალაქის საზოგადოებამ, რომელიც რკინის გუბესა და მიმოსვლის რიგიან საშუალებებს მოითხოვს, გადასახადებზე უარი არ უნდა თქვასო“.²

შტაბის უფროსი კარცოვი, გაღმეილი ფორმალისტი, გააკვიროდა: „პოლიციის აჯანყება მფორდებამ დასტეით მაც არამზადებს!“

მართლაც, ქალაქისათვის ქვემეხი უნდა დავმინათ, მაგრამ ორბელიანმა — ამას ნიკო ნიკოლაძეც აღიარებს — თავი შეიკავა, ასეც უფრო იმპეტომ რომ მისი პრესტიჟისათვის ეს სისხლისღერა სამარცხენი იქნებოდა. სამაგიეროდ საქალებოში მალავდა ქალაქის თავს ვართანოვს და არ მთერადა მუამბოხეთა მოთავეების დასჯას.

28 იფრისს დილით ავლახარში ისვე დიდძალი ბრბო შეიყარა, ქალაქში ნორმალური ცხოვრება შეწყეტალი იყო. სასატათი მოქალაქემ ახესალომობა სელისუფალთა დაკადებით დაიყოლია ხალხი, რომ მთავრობას დამორჩილებოდნენ. „წყარბის დამარღვევნი დაუყოვნებლივ გამოცხადნენ, ფუტქვემ ჩაუვარდნენ. მის ბრწყინვალეობას გენერალ-ადიუტანტს თავად ორბელიანს, კოცნიდნენ შეუხლებზე და ცრემლმორყენლი სთხოვდნენ შეწყალებას.² — წერს პოლიეშეთსტეია პოლიციეივი რუსულავლევი.

ამბოხებაზე შემონახულ მასალებში ზოგიერთი სხვადასხვაობა, დაკავშირებული ტმედენიერ მთდგომასთან.

უდავოა, რომ ამ სერიოზულ გამოსვლაში თავი გამოიჩინეს პოხრუა მიკიტანმა, რომელიც ციმბარში გადასახლებეს, მინასა კრუაშვილმა-უტახაშმა, აგრეთვე ციმბირს ვავზენილმა (თბილისში დაბრუნებულე აქვე გარდაიცვალა), თსებამ, გამიჩინილმა მოკრივემ, რომელიც „თურმე ვებუნატორსაც შეება ლაპარაკში“ (აგრეთვე გააციბიბირეს), აღექაი საბამუღმა, სილნაღელმა სირაჟმა, ვაყაცამა, ორატორმა, ბელადად წოდებულმა, სოსიკო დინდიაშვილმა, ჯანდას ყაზარამ, მოსე კოლოტაშვილმა და სხვებმა.

ამბოხების ამბავი მოუღეს საქანთველოს მოედო. ბარად ჩამოვღდნენ თუმ-წმად-ხვესურნი, ახანურხო-

¹ ნ. ნიკოლაძე, პრაფ. დ. გამეზარდაშვილის რედაქციით, თბ., 1962, I ტ., გვ. 305.

² „სისისტ. მოამბე“, 1947, 3 გვ. 13. (ლ. მელიქსეთ-ბეგის პუბლიკაცია).

¹ ი. მანსვეტაშვილი, მოგონებანი, 14.
² ნ. ნიკოლაძე, ტ. I, გვ. 298.

ზდენ და საბრძოლოდ ემზადებოდნენ. ორბელიანს საფუძვლიანი შიში ჰქონდა: „ვაი თუ სოფელიც დაეზმაროს ქალაქსო! — და განდარმთა გენერალი მინკვიცი შიშისო, კოჯორიდან შტაბის უფროსი კარცოვი დაიბარა.

მინკვიცი გრიგოლს ეახლა, საქმის ვითარება მოასხენა. გრიგოლმა მიუღო, ჩემთვის ცნობილია ეს ამბები, მაგრამ სროლის მომხრე არა ვარო. ამ დროს დაღისტინიდან ჩამოვიდა გენერალ-გუბერნატორი დავით ჭავჭავაძეც. სამივე გენერალი ხალხთან მოსალაპარაკებლად წავიდა.

ხალხმა შეისმინა მათი ხიტყვა, დაუჯერეს ნიგოს—მტყიც ფასებს დავაწებებთ, საქმეს მოვაგვარებთო. ოღონდ თავიანთი უსტაბამების განთავისუფლებათხოვეს. გრიგოლი დაჰპირდა.

ხალხი დაიშალა. ისევ გაიხსნა დუქნები, ქალაქში ცხოვრება ჩვეულებრივი გზით წავიდა.

1865 წლის 10 ივნისს თბილისს მოქალაქეთაგან არჩეულმა გაგულნიანმა პირებმა — სვერნიკოვმა, შიოგვამ, თამაშველმა, კონტაქემ და სხვებმა ორბელიანს მიართვეს არსა, რომლითაც სიხოვდნენ ახალი გადასახადების გაუქმებას, რომ ასეთივე უბედურება არ განმეორებულყო.

ასე იყო თუ ისე, მღვდლმარება ჩაატრეს. ქალაქის თავი შერბაზან-გარბანიოვი, განტყვების ვაცი, თანამდებობიდან გადააყენეს. მოქალაქეებს თვით მთავარმართებელი დაჰპირდა, ხალხის მიერ არჩეული პირები მიიღებდნენ მართვა-გამგეობაში მონაწილეობას, მაგრამ დაპირება დაპირებად დარჩა. ამჟამათა უფლებები, პირიქით, შეამცირეს.

მეფისნაცვალს საკმაოდ დაწვრილებით გაუვია და ჩაუწვრილა კოდექს არულობის მონაწილეების ამბავი, ნეტადრე აღუშფოთებია სომეხთა „ნაციონალნიისა“ და მატერიალისმის მოქადაგეთა საქციელს.

მადლობის რესკრიპტში, რაც გრიგოლმა მიიღო პეტერბურგიდან, ბრალი ედებოდათ წამქმნებელთად. ამქრის უფროსებს.

გრ. ორბელიანმა მეფისნაცვალს, დიდი მთავრის ნიხელ ნიკოლოზის ძისაგან მიიღო რესკრიპტი, რომელშიაც მეფისწული სანანულს გამოსთქვამდა, რომ ასეთი რამ მოხდა, ახიც თბილისში, რომელსაც ხელმწიფე ერთგულ ქვეშევრდომად თვლიდა. რესკრიპტში მადლობა ეტყაღებო ორბელიანს ხასწრაფო ზომების მიღებისათვის. მეფისნაცვალი თან რწმუნას გამოთქვამს, რომ ეს აღარ განმეორდება.

რესკრიპტი ხალხში გამოცხადდა, მეფისნაცვალს მოვალეობას შემარულეებელმა პეტერბურგში თავაზიანი პასუხი ვაგზაუნა. დამნაშავეები დაისაჯრენ — ყულაფერი რიგზოა.

რუკეთის მმართველობამ ამჟამათ ამბოხებას პოლიტიკური ხარული დაუდო. ეს ამბოხება პრესაშიც რუსეთის წინააღმდეგ გამოსვლად მიიწინეს, გრიგოლ ორბელიანს ბევრი სდებდა ბრალს. ხალხს ესროლაო. ნაჯრამ ეს მოხდა გვიან, როცა ყველა მშვიდობიანი ღონისძიება ამოცამოღდა. როცა თვით მთავარმართებელს კვები დაუშინეს.

კვები არ არის, ვინმე სხვა მთავარმართებლის დროს რომ მომხდარიყო ასეთი არეულობა, ბევრად მეტი ადამიანის სისხლი დაიღვრებოდა. გრიგოლს გარდუვალი მოვალეობის კანახით ამოქმედებდა, მეტი ღონიერება მხოლოდ გაართულებდა ხალხის და თვით მთავარმართებლის საქმეს. იონა მენუნარტის საყურადღებო შედარება მოსაყავს: დეკაბრისტების დასამოწმინებლად ნიკოლოზი თვითონ ეს არ გავიდა მოედამზე, აჯანყებულებს ტყვია დაუშინაო.

გრიგოლის პირადი გამოვლვა მუამოხებთან იყო მისი შორივი გაბედული ნაბიჯი და ნიშანი იმისა, რომ მთელი თავისი ზუნებით პოტი იყო.

„კავჯიხი“ 1865 წ. 31 ივლისს მიუღე ოფიციალური ცნობით იუწყება 27-28 ივნისს მომხდარი არეულობის ამბავს, მთავრობის ფაქრთხილვას, ამჟამათა ზელით გადასახადთა ამქრეუ ბამშვექ-შელიქოვის ხიცვდილას და მეფისნაცვლის ორბელიანის წინამე წინამძღოლთა მიერ დადებულ პირობას, რის შედეგადაც ქალაქში წესრიგი აღდგა. არც იმას მალავს, რომ ჟარს მიუხდა იარაღის ზმარება, ამასთან სახავედილოდ დაიჭრა სამი და მათუქად — 8 კაცი.

როგორც თავის დროზე აღნიშნეს პრიფესორებმა შ. ჩხეტიამ, ალ. ფირცხალაიშვილმა, ლ. მელიქიეთბეგმა და სხვებმა, თბილისის ამჟამათა 1865 წლის „ჯანუი“ მიანე ბერყად უფრო მნიშვნელოვანი პოლიტიკური მოვლენა იყო, ვიდრე მთავრობის ოფიციალურ დოკუმენტებში ჩანს. ოფიციალური წრეებში ჩქმალავდნენ მის საერთო-სახალხო ხასიათს, საერთოდ მეფის რეჟიმის წინააღმდეგ ბრძოლის ხელს და სახამართლოზე ცელიობდნენ მის ისე დასატყვას, თითქმის ეს იყო მხოლოდ ამჟამათა გამოსვლა გადასახადების გამო, განზრახ ამსუბუქებდნენ მსხვილი ბურჟუაზიის წარმომადგენელთა და თბილისის მოხალეობას მონაწილეობას.

ამავე გზას ადგა თვით მეფისნაცვალი ორბელიანი, რომელმაც თავიდანვე მამამეილური დაწყინარებით, დამნაშავეთა დასჯითა და საქმის გამოძიებით მეფის მადლობას იმსახურებს.

1 საისტორიო მოამბე, თბ., 1947, წიგ. 3, გვ. 1-6; „საქ. სახალხო მეზეუმის მოამბე“, X გვ. 66; III. Чхетия, Тбилиси в XIX столетий (1865—1869) და სხვ.

მ ა მ ა თ მ ბ ა ნ ა კ ი ს ბ უ რ ჯ ი

იხპარბორის მასპინძელი

დაღისტანში თბილისში დაბრუნების შემდეგ გრავოლ ორბელიანის ცხოვრების წლები შედარებით „უკარგილია“. თუ შეიძლება რაიმე აღინაშნოს, ესაა ოფიციალური კონტაქტები, ვაცოლებანი, ამჟამოთა გამოსვლები, მარშლის არჩევნები, ბანკის საქმე და კულტურული ღონისძიებანი, რომლებშიაც მიზნუვ პოეტ-გერარდს მონაწილეობა მიუღია. მაგრამ არის წლები, რაცა მის ცხოვრებაში საყულისხმის ველარაფერს ეკუთვნობ.

1866 წლის აპრილში ორბელიანი მეფის ბრძანებით ფარახბაძეს წავიდა, კასპიის ზღვაზე, სპარსეთის შაჰის შესახებრად. შაჰს კასპიის ფლოტილის ნახვა აინტერესებდა, თანაც ეპოცდას იქნარდა — შევადლებ თუ ვერა ზღვიით ვერობაში მოგზაურობასო. მეფე ნახა, იმაში ნახა, ახლა შაჰსაც ნახავს. „მოწყვედვისათვის ასეთა ბედნიერება იშვიათია. — ირონიულად წერს პოეტი 1866 წლის 5 აპრილს. — ჩემს აპლას შეადგენდნენ: ბაქოს გუბერნატორი კოლუბაჯანი, პრინცი, თავადნი დათიგო და ვერო ორბელიანი, ვრახვი, ბარონი მიუვენი, ღორის-მელიქოვი და ფლიგელადიუტანტი შლიტბერი. ახუდაც, რა ბრწყინვალე ტიტულუმბი ამშვენებენ ჩემს საელჩოსა“.

იმავე წლის 26 ოქტომბერს ორბელიანი დაინიშნა კავკასიის მოავარსამმართველის სამბის წევრად. ეს იყო თავჯანი დაქვეითება.

მაღე უნდა მომხდარიყო რეფორმა, გენერალ-გუბერნატორობა უნდა გაუქმებულყო და ორბელიანი სამაშარის გარემე უნდა დარჩენილიყო. ასევე მოხდა.

თავისებური ორონიით ეთხოვებოდა სამაშარის კავკასიის პირველი კაცი:

— ვთხოვთ, პატივცემულო ალექსი პეტროვიჩი, მიიღო ჩემგან სამუქრად ორა ბუდაც (ხულა) და ერთა მიდარავე, რომლებიც ნიშნად წარსულის დიდებისა, ჩემს სახლთანა დგანან და, თუ შეიძლება, მხოლოდ დამლაშობით-ღა უდარაჯონ ხოლმე და დაიყვან ჩემი სიცოცხლე“.

ასე სწერდა პოეტი თბილისის კომუნდანტს ალექსი ოპოჩინისა.

ეს იყო იროსი დადებით განვლილი ცხოვრების გზისა და თვით საკუთარი თავის მიმართაც. ბრძენ პოეტს არც პატივი უკვარდა, არც წუთისოფლის ამოკება.

იწყება გრიგოლის მეუდრო ცხოვრება, მივილი თექვსმეტი წელი რბევა კიდევ უსამაშარო, თავისუფალი, უელომელო ცხოვრებისა. რამდენი რამე შევძლო შექმნა ახლა მიანც, შედარებით მოკლილსა და საყოველთაო პატივით გარემოცულს! მაგრამ გრიგოლმა თითქმის უკვე შექმნა ის, რაც უნდა შეექმნა: სამედრო და სამოქალაქო დიდება, ძვირფასი დღიურება, წერალები და კიდევ უფრო ძვირ-

ფასი ლექსები... მხოლოდ ორიოდე შედგერი თუღა შეემატება მის პოეტურ მემკვიდრეობას თითქმის მთელი ორი ასეული წლის განმავლობაში.

ჯანმრთელად და ბედნიერად განვლო გრიგოლ ორბელიანმა მიწიერი ცხოვრება გზა. ახალგაზრდობაში თუ ხშირად უნაიღა სწეულებას; წელთა სამარავლეთთან ერთად თითქოს ბუნებამ ჯანის სიმართლევე გაუმრავლა, რომ ვერც ასაკი, ვერც ცხოვრების ღანჯვარი ვერას აკლებენ. იშვიათად ვიპოვნით ვინმეს მთოფლით კულტურის ისტორიაში, გოეთეს, ტიციანის, ლეონარდოს და ორიოდე სხვა გოლიათის გარდა, რომ ღრმა სიბერემდე, ოთხმოცი წლის ზღურბლზედაც კი, ასეთა ჯანალი გონებით, ფხიზელი თვალით, უნაკლო სმენითა და კეთილი ხასიათით დარჩენილიყო. ასე ზეზეურად იდგა მას-ვენების დღემდე ეს ბუმბუჩაში, სულითა და ხორციით საღი, ახლისა და ძველის გამეგები პოეტი, სარდალი, მეფისნაცვალი.

შედარებით შეუშინველია და ნაკლებ ცნობილი გრავოლ ორბელიანის კერძო ცხოვრება სამაშაროდან გამოსვლის შემდეგ. ახლამა თუ გამოჩნდება ზოგჯერ ან საზოგადო საქმეში, თორემ მთელი მისი დრო მიღის სალონებში, წვეულებებში, ან შინ, საკუთარ სასახლეში, გარდასულ დროზე ფიქრში. სამწუხაროა, რომ ძვირფასი დრო არ მოხმარა მემუარების ან ახალ პოეტურ ქმნალებათა წერას, შემთხვევით მართებსა და პირად საუბრებში: ვაფანტა ბრძნული აზრები და დავიერებანი.

მიზევილ ნიკოლოზის ძის დაბრუნებამ გრიგოლისვე მოასვენა.

თბილისის გენერალ-გუბერნატორობა დიდ ჯაფას არ ათხოვდა და მოავარსამმართველოს სამბის თავმჯდომარეობა — მით უმეტეს.

სანდახან შემთივლიან დიმიტრა ჯორჯაძე და მუხრან-მატონი გიორგი. წერას წვეტს და დიდად უნარია: საქართველოში ვგენი მიყვარანო, სწერს სოფლო ორბელიანს, და გვალგავს სწრეს:

„გვაუფად არის საზარელი, დანიწეა მილად საქართველო. მთაში, ბარში დამშრნენ წყაროები, ქსანზევიო რომ ნახო მტყვარი, შეგბარლდებათ“.

სიცოცხლის ბოლო წლებში შინ, მეუდრო სავანეში დაბრუნებული გრიგოლი, ფართოდ უღებდა კარს ქართული კულტურის მოამავეებს, მიღლაწევებს. მიხელებს, სამეფოველო პირებს და თუთ არქიმანდრიტს, რომელსაც ძველ საქართველოზე, რჯულის სიმტკიცეზე, ამბროსი ნეკრესელის ქადაგებათა და ეფუბახტაყონის ახლად დაბეჭდვავე ეხასყებოდა.

არ მოსწონდა ახლანდელი ახალგაზრდების „ვაუშქვალავი ცხოვრება“, მთაი ზნეობა, ქართული ვნის უყოღინარობა, რის მაზეხადაც იმას აცხადებდა, ძველ სასულიერო წიგნებს არ ეთხოვლიბენო.

ამ ახალგაზრდებში აქცევს ჩვენი კულტურის ისეთ ბურჯსაც, როგორც იყო მესხი:

ვერ ისწავლა მესხში წერა, ვერა!.. ვერა!..
და არც მსჯერა, რომ მან წერა
ვერ ისწავლა ვერა, ვერა!

საქმე გაწვევდა და გადახარდა ენობილ მამათა და შეილთა ბრძოლად. გრიგოლი, რომელმაც მამალი მოიწვალა, თავს ატყუებდა „პურთითივთ მრგვალ ლიბეხალს“ — ილიას, აყაყიებს, შეხებებს. შეველებებს.

კოლო-ბეზებო,
ლიბერალებო,
ჭკუით ვლახებო,
პატრიოტებო.
ფხა დეპარტულნო,
წუალ-წოდებულნო,
კატის კნტებო,
სიდგანა კნაიეთ?

გრ. ორბელიანი აღაშფოთა ანტონ ფურცელაძის „ბაგრატიონთა დიდებამ“, ვაოცებული იყო, ილია ჭავჭავაძემ ეს როგორ დაამტკიცა, მაგრამ ილიას იქნებ არც წაყითხობს, იმოდენა საქმეები აქვს!

შეუწარგია, დავით გუზული და ზოფი სხვანი გრ. ორბელიანს რუსთაველის შემდეგ პირველ პოეტადაც კი აყბადებდნენ. ამ გადაჭარბებას თავის დროზე შეპყრობა ტიპინაძეს გამოუდგავს: თვით გრიგოლმა აღიარა ბარათაშვილის უნიჭიერება!

მაგრამ ორბელიანის აფილზე კართულ მწველთაში, მამათა და შეილთა ბრძოლასზე ჩვენს მკვლევარებს უკვე აქვთ ნათქვამი დასრულებული სიტყვა.

• • •

საერთო საქმე პოეტი იხვე შეახვედრა დამიტრი ყოიონთან.

დ. ყიფიანი ამ დროს უკვე აღარ არის დაჯიანებას მერვედ, თავადახანურთა საქმეებს წინამძღოლობს.

როგორც ენობილია, დავით დადიანის გარდაცვალების შემდეგ მის ქვრივს ეკატერინეს და ობლებს მუერვედ დაუნიშნეს ყიფიანი, რომელიც ამ საქმეზე პეტერბურგს წავიდა.

ეკატერინე დადიანისას მიეცა 1 მილიონი მანეთი, და თან დანუტოვებს თითქმის მთელი სამეგრელო, სადაღიანო, სვანეთი და ლეჩხუმი. ეს საქმე მოიგო „კოლხეთის დედოფალმა“, თავისი მეფერი იერით და დამიტრი ყიფიანმა — თავისი ნათელი ვიწებით, დიდი ტკუთა და შექვერმეტყველებით, რამისაც ტოლი არ ქყავდათ.

სამწუხაროდ, იმავე ტკუამ უღალატა, როცა გულბრყვილოდ ცოლს მოსწავრა, „ბარიატინსკის შამათი გაეკუყო“. ბარიატინსკიმ, აღუქვანდრე შეიკრის ყოფილიმძემლე შეგობანმა, ეს ვაიყო და სამსახურიდან დაითხოვა ყიფიანი. ამასთან ყიფიანს თავს

დაატყდა მძიმე უბედურება, მოუკვდა საყვარელი შეილი არჩილი.

ამ მძიმე განსაცდელის ფასს ყიფიანმა სამოქალაქო დაგა წაიგო ნიკოლოზ დადიან-შენჭერელსკისთან. საქმე ასა ათას მანეთს ეხებოდა. მაგრამ, ყველაფერას მიუხედავად, ჭაბუკური ენერგიით შეუდგა ბანკის საქმეს და პირველი დაგულპარაკა ვრიგოლ ორბელიანს, რომელთანაც დამუშრებული იყო: გუბერნიის წინამძღოლად რომ ირჩევდნენ, აკი გრიგოლმა ატყმა ბევრი მწიარე სიტყვა.

1867 წლის 4 მაისს თბილისის გუბერნიის თავადახანურობის კრებაზე გუბერნიის მარშალმა დიმიტრი ყიფიანმა წაიკითხა სათავადაზნაურო მანკის დაარსების თავისი პროექტი და საპატიო პრეზიდენტად დაასახელა გრ. ორბელიანი. თუ რაოდენ დიდი მნიშვნელობა ეძლეოდა ამ ღონისძიებას, აქიდანაც ჩანს, რომ, ირბელიანის გარდა, კომიტეტის წევრებად დასახლებულნი იყვნენ ი. ჭავჭავაძე, ი. ანდრონიკაშვილი, ლ. მელიქიშვილი, გ. ლორთქიფანიძე, გ. ბაგრატიონ-მუსხრანსკი, გ. ვრისთავა, კ. შამაგიაშვილი, გ. ორბელიანი და სხვ.

• • •

1867 წლის 25 მარტს თბილისში ვორონოვის ძველი აკურობის.

შეფისანაკლის მოვალეობის აღმასრულებელმა ორბელიანმა ძველის საზეიმი გახსნასზე თავის სიტყვაში თქვა:

„სასიამოვნოა აგრეთვე ჩემთვის გამოუყვანდით ჩემი გულითადი პატივისცემა იმას (ვორონოვის, ე. შ.) ნაყოფიერ სამსახურს ჩვენს საყვარელს რუსეთის სასარგებლოთ და მის დიდებულს სამხედრო ლეაწლს, რომლით შეე ვამარტანებ, როგორც რუსეთის სამხედრო ოჯახის წევრი, დარწმუნებულიყავარ, რომ კნიაზის მიხეილ სვიმონის-ძისაგან დაწყებული საქმიანი ჩვენთვის ძვირფას კავკასიას მოხვედრის უხეს ნაყოფს კეთილდღეობისას... აყვავდეს ის შიარე, რომელიც იმას გულმუხრავლედ უყვარდა...“!

გრიგოლ ორბელიანს განსვენებული ვორონოვის სახელით შიამრთავს ბარონი ნაყოლია, და ოფიციალურად აღასტურებს, რომ მასი ზელწვეითი აღტაცებული არიან მისი მოღვაწეობით, მის დროს და მისი უშუალო ზრუნვით ასრულდა მეფის საქმე, დაწყებული ვორონოვის დროს; დასრულდა მოქმანეველი ომი, ვითარდება ხელისწილია და ვაჭრობა, გააყვით გუბი, იზრდება თბილისი და ა. შ.

ორბელიანთან და ნიკოლაის გარდა, სიტყვებით გამოვიდნენ დამიტრი ყიფიანი და ერეკლე გრუზინსკი.

• • •

1869 წლის 1 ივლისს გრიგოლი იხვე იხსენებს ვერილით ეკატერინეს, რომლის პატივისცემა, ერთგულება და სიყვარული არ განუღლებულა მის გულში. თან ბოდინს იხდის დაგვიანებისათვის, რომლის

1 ზ. ციციანაძე, „პეტრია, ალ. ჭავჭავაძე, გრ. ორბელი“, 57.

9. „მელობი“, № 6.

1 „დროება“, 1867, 14.

მიზეზია „საბერე თუ ბერატორინები“, რომელთაც დაანათლეს ცოტაოდენი ქაბონდრია...“

წავიდა ვეატერიინე თბილისიდან და ყველამ დატოვა დედაქალაქი, დარჩა ისევ გრიგოლი, მერე ვედატყ თან გაუძლო სიხეხება თუ ქალღმის რჩევას, კოდას წავიდა, სადაც ამოდ ელის ბაბაღეს, ილისი შეუღლეს და სხვებს... ამ ლოდინში ქეოცვასნ, ზაქარას ქარეს, დედა მოვეკდა და გრიგოლიც კოდამი დაწვებულ წერილს თბილისში ამთავრებს. ამ ყოველდღიურ ტირ-გარამში მიდის პოეტის სი-ცოცხლე.

შაგრამ ქვეყნის საქმეს მიინც არ იეიწყებს. იმავე წერილში სთხოვს ვეატერიინეს, ქართული წოდნის გამოცემის საქმეში დაეგუხმარეო.

1869 წელს არსდება ქართული წოდნის გამოცე-მის ამზანგობა, და გრიგოლი ვეატერიინე დადიანი-სას და მის შვილებსა სთხოვს შეწვენას:

„დიდს პლანდში ვართ აქა ქართულს ენის მო-ყვარენი: ვამბუდნებთ ძველს ქართულს წოდებ-სა, და სიმელოჩენებთ, რომ ესრეთს საყოველთაო კეთილს საქმეში შევეწევით ფულითა თქვენსა, სა-ლომეცა, ნიყოცა და ანდრიაცა. ქართული წერილი იყო სამასის წლის უწინარეს ქრისტეს დაბადებისა და... რად უნდა დავცეს წერილი ჩვენი?“

ვეატერიინემ ამ საქმეს ასი მანეთი შესწირა, მისმა ვაჟმა ნიყო დადიანმა კი 1885 წელს თავისი სა-უცხოო ბიბლიოთეკა „ქართველია შორის წერა-კი-თხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას“ უანდრას.

გრიგოლ ორბელიანის კრძო წერილებს საზო-გადოებრივი მნიშვნელობის ღონისძიებებიც მოსდევ-და. ასე იყო ბანკის საკითხი, საბინის „საქარ-თელის სამოთხისათვის“ თანხის გაღების საკითხ-ში, ქართული წოდნის გამოცემისათვის ზრუნვის საქ-მეში, ქართული ენის წინააღმდეგ სამტროდ ატყბი-ლი სამღვდლოების უკუდგამაში და ა. შ.

• • •

მთელი ოსტორიამი კი დიდი მოვლენები ცვლი-ან ერთიმეორეს.

პრუსია-საფრანგეთის 1870—1871 წლების ომში გრიგოლს პირველის მხარე ეჭორა. თუმცა თავს ხუშ-რობით ნაპოლეონს ეძახდა, ჯავრი სჭირდა ფრანგთა იმპერატორსა და ურწმუნოების გამავრცელებლის დასჯა სურდა. საფრანგეთი მართლედ დაიხსნა. მის შემდეგ, რაც ბისმარკი და ნაპოლეონ III ვერ შე-თანხმდნენ და ფრანგებმა ომი ასტყეს, პრუსიის ჯარებმა 8 აგვისტოს საფრანგეთის საზღვრები გა-დალახეს და ჯერ ბაუნენის არმია გააცამტვერეს, მერე კი, 2 სექტემბერს, სედანთან, არნაზული მარცხი აგემეს მაკ-შაჰანს. ტყვედ ჩავარდა 83000 ფრანგი ჯარისკაცი და მათ შორის თეთი იმპერატორი ნაპო-ლეონ III. იმპერია დაეშო. საფრანგეთში რესპუბ-ლიკა გამოცხადდა. გერმანიის ეროვნული ღირსებო-სათვის დაწვებული ეს ომი მმარცველურ ომად იქცა-ბოლოს საქმე პარიზის კომუნის გამოცხადებით, გმი-

რული ბრძოლითა და კომუნის დაშლითი და-სრულდა.

გრიგოლის

ჯერ კიდევ მეცისა და სედანის კაბიტულაციამდე გრიგოლი და მისი ნაცნობ-მეგობრები კოჯორში ხშირად დავობდნენ ომის თაობაზე: ვრთია პრუსიას „იყავდნენ“, მეორე კი — საფრანგებს, და ზოჯერ გაებტებოდნენ კდეცა ერთმანეთს. თეთი გრიგო-ლი დასიყნის ნაპოლეონ III, რომელსაც „ქალბატო-ნი კარბეკაც კი სულელს ეძახის“.

მეორე დიდ ომში, რუსეთ-ოსმალეთის ომში, გრი-გოლმა დაჭრილია შიშველი კონიტეტის მწვეუ-რობაც იყისრა და საგრძობი წველიც შეიტანა ამ საჭველმოქმედო საქმეში.

• • •

1872 წელი...

ამ წლის 14 იანვარს, „უბებრი შამილი“ უცე წმინდა ჭალაქ მდინიდან სწერს ფელდმარშალს... უკან დარჩა დიდი ომის ებოპა. შამილის მზე ჩა-სვენებაზეა. მუჯდრის მხეს არც თუ იხე შორეიდან ელოლიავებიან ერთ დროს სინაუქითა და სიმარდი თ აღსაქვე კავკასიის ომების შინაწილე მტერ-მოყვრები.

14 თენის კი შამილი ცოცხალი აღარა: აქლენი-დან გადმოვარდა დიდი იმამი, რომელიც ჯიხვის სი-მარდით დანავარდობდა კავკასიის მწვერვლებზე, და სასიკვდილოდ დაშავდა. ბარატინსკის უცე მისი ცოლი და ასული ევედრებოან დახმარებას.

ამ დროს მის დაულავე შოწინააღმდეგეს, ინ-ფანტერიის გენერალს თავად გრიგოლ ორბელიანს საშხედრო და ადმინისტრაციული მოღვაწეობის 50 წლისთავის იუბილეს უხდიან. საზაფხულო თეატრის ბაღში დიდი ნადიშა.

1872 წლის 7 თენის — სწორედ იმ დროს, რო-ცა შამილის დღეები დათვლილია, ჭალაქის საზოგ-ადოებრიობამ და საშხედრო დედაციობამ აღნიშნა ორბელიანის საშხედრო მოღვაწეობის 50 წლისთავი. მთელი ჭალაქის გენერლობა მოვიდა მისალოცად. ცოტა მოკვანებით თბილისში ჩამოსულმა რუსეთის იმპერატორმა აღწვანდრე II პირადად მიულოცა გრიგოლ ორბელიანს დღესასწაული, ანდრია პირ-ველწოდებულის ორდენი უბოძა. და ცნობილი რუს-კრილატი „გააბედნიერა“, სადაც მის ხანგრძლივ სა-მოქალაქო და საშხედრო ღვაწლს მაღალ შეფასებას აძლევდა.

მიზელი ნიკოლოზის ძე ბორჯომიდან ჩამოვიდა და პირადად მიულოცა:

„თქვენი სასარგებლო საქმიანობა და შეჭრილი გამოცდილება დავაფსე იმ დღიდანვე, რაც ქვეყნის მართვა-გამეგობას შეუვდექი, ხოლო თქვენმა სული-ვრმა ღირსებებმა ჩამინერგეს გულწრფელი სიყვარუ-ლი და პატივისცემა. ეს იყო, თავად, და ეჭვი არ გეპარებათ, მაგრამ მოვედი ამ დროს იმისათვის,

რომ საჯაროდ გამოვიცხადოთ: ღრმად მივფარხართ, გაფხებთ და პატივს გცემთ¹.

დიდი მთავრის სიტყვებმა დაკმაყოფილეს პოეტის თავმჯდომარეობა.

რა ეთქმოდა გრიგოლს მადლობის შეტი! წყნის ნახსივ არ ჩანს იმის გამო, რომ იუბილეს უხვიან არა როგორც პოეტს, არამედ როგორც მეფის მიხედულს.

„მაგრამ, პატონებო, — განაგრძობდა გრიგოლი სამადლობელ სიტყვაში, — ადამიანის სიცოცხლეს შეადგენენ საქმენი მისნი და არა 50 წელიწადი. გამოიგეტყვებით, ეს აზრი მუდამ მაკრთობდა, მამოფრთხილდა, საიდუმლოებრივი რამ კიბხვა მუდამ მდებნიდა, — გამოიღო რამ სარგებლობა ჩემმა სამსახურმა-მეტი თუ არა? არ ვიცი. ვიცი მხოლოდ ის, რომ დიდებულ ტახტს კეთილსინდისიანად ვუშახურებოდა...“

ვიღაც ბოროტს უთქვამს, ამ ქვეყნად კაცობათვის სრული ხიზარული არ არსებობსო. და, შარღლავ, აგვრ, ჩემთვის ესოდენ სასიხარულო წამს უნებურად გულს ნაღვლივ გააძაქვრია და მგორებს ზედითად, რომ საუკეთესო ნაწილი სიცოცხლის უკვე გაყოლილი მაქვს, აღარ არსებობს; რომ დრო სიცოცხლეს ანგარიში გავწეო, თვით ეს იუბილეს კი ნიშანია მხოლოდ იმისა, რომ სულ სხვა ცხოვრება მიახლოვდება... შიიღეთ ერთხელ კიდევ ჩემი მადლობა.“

იმპერატორი თბილისში 20 სექტემბერს ჩამოვიდა. სამბურალოს ბანაში ნამდვილი აღლუმი გაიმართა. მეფემ „დიდეს მოწყალებით“ მოიციტა გრიგოლი, ხელი უბოძა, მერვ ჯარს ცხენით ჩაუქროლა, გენერალ-ადიუტანტობა უბოძა თარხნიშვილს და ჭალაქისავე გაემართა. თან მიჰყვებოდნენ გრიგოლი, ყაფლანი, გიორგი... ხალხით იყო გემქნილი გზა. ასე რომ, თვით გრიგოლი და მისი სიონს გარეთ დარჩნენ, შიგნით ვერ შეხვდნენ „მის უდიდებულესობას“. სამაგიეროდ, მორვ დღეს პირადად დაიბარა, იუბილეს მიულოცა და თავისი ხელით გადასცა ორდენი. ამას მოჰყვა დიდი მიღება. მეფე თავის სიტყვაში ხაზგასმით ამბობდა: „ჩემი ერთგული ქართველი თავადაზნაურობა“.

შეადლისას ლიხის ტახთან მანვერა გაიმართა, საღამოს — სადილი, მერვ დიდაკცობა თეატრში წავიდა, და მთელი ამ მომქანცველი ცერემონიალის სული და გული გრიგოლი იყო. დაღლილმა პოეტმა დიდ მთავარს კითხა, მეფე არ იღვებო?

— იღვება და, აი, როგორ: ახლა ეს ზღვა ქალღვრები უნდა მოვახსენო, დამის არ საათამდე ვერ მოერჩებით. დილის კვებს საათზე კი ვფხვავ.

— Тяжела шапка Мономаха! — ვახსენა პოეტმა ბუშკინის სიტყვები.

იმპერატორს უმაღლესი ჯილდო — ანდრია პირველწოდებულის ორდენი — გრიგოლმა აკი პირადად მეფე ალექსანდრესაგან მიიღო!

ამ შეხვედრას გრიგოლი ვრცლად აღუწერს ძალუა სოფიოს.

ხელმწიფეს მისწონებოდა დალისტინის გზები.

— ეინ იფიქრებდა ამ ათი წლის წინ, რომ მე მოვიგდიდი დალისტინას და მცველად მცეკრობოდნენ ის ნაიბები, რომელნიც მამინ ჩვენი დაუწინებელი მტრები იყვნენ! — თქვა იმპერატორმა.

— ეს ქვეყნის გონივრულად მოვლა-პატრონობის შედეგიაო, — ჩაუკრა სიტყვა პოეტმა.

22 სექტემბერს გაიმართა დიდი ღრეობა და სადილად ათი ათასამდე კაცი დაჯდა. ცხადია, ესეც ისტორიული მოვლენაა, მაგრამ ამაზე უფრო საინტერესო მოვლენა ის იყო, რომ სამოქცდათ წელს მიღწეულმა პოეტმა კადრული იყვება. მეფემ რომ ეს დაინახა, „კენინა ანექსას“ მიუბრუნდა:

— გრიგოლ დიმიტრის ზემ მავალითი მოვცეა, ჩვეუ უნდა მივეყვით!

ასე „მიპყვა“ ჩვენს პოეტს რუსეთის იმპერატორი.

23 სექტემბერს მეფე და მისი „ლომი“ ეფთხივლემი სანადიროდ წაიყვანეს. მეფემ ტახტი მოკლა, უფლსწულმა ირემი, მთავარმართებელმა — ტახტი.

ბოლოს, 24 სექტემბერს მეფემ ზუსეში და დაწესებულებები ინახულა, სპარსთა ელჩი მიიღო. და ისევ სადილი გაიმართა. მეფე კი ბოჯართისა და ქუთაისის გზით ყირიმისაკენ გაემურა და „ერთგულქვემვრდომი საქართველოს“ საზღვრები დასტოვა.

მხოლოდ ახალი თაობის მოუხვენარი პოეტები უმოთებენ სამშვიდეს მეფური პატივით გარემოცულ ბერეკატს. განსაკუთრებით აკაკი.

„დროების“ 1872 წლის 28 ივლისის ნომერში დაბეჭდილია აკაკი წერეთლის ცნობილი ალგორითმი ფელეტონი „ამხედ-ფაშა კახაბერი“. კახაბერად გამოყვანილია გრიგოლ ორბელიანი, რომელსაც ახალგაზრდობა აფასებს, „თითქმის ღმერთად ხდის“, მაგრამ ქვეყნის სასარგებლოდ ვერაფერს აკეთებს, რადგან „მადლ ხარისხზედ ვდგევიარ და ვერ ვბუდავო — თითქმის უშლიდეს ვინმე“ ფელეტონი თავდება ლექსით „ფარშევანგი“. უცხო წალკოტში მშვენიერი ფარშევანგი იყო. „კვრცხების დება არ იცოდა, ქქონდა მხოლოდ კარგი გული. ერთ მშვენიერ დღეს ფარშევანგი გაქრა, მის ნაცვლად იპოვეს დათვი, და პოეტნი მწარედ ხუშრობს:“

„ვესწავლეო, საით გაფრინდა ის ჩიტი ღვთით-მადლიანი და მოგვაშორეთ, არ გვირღვა ეს დათვი ორ ბელიანი!“

„დათვი ორბელიანი“ კი დინჯად ზის და დალისტინის დათოლილ ტიპარა მთებს თავის თავს აგონებს.

მოგონებებით ცოცხლობს ჭარმაგი პოეტი. ახალ-ახალწვეს და აფასებს, მაგრამ საუკუნის — ამ ორთველა ციკლობის, ის თვალის უკეთ ხედავს, რი მელიც წარსულისაკენ არის მიმკრობილი. თანდათან იცლება წარსულის გაღვრვა. ახალგაზრდობიდან მიიღან, ბერდებიან, კვდებიან მისი მებრძოლი აშხანაგები.

¹ „დროება“, 1883, 61, ზვ.

წუნს, ომრავს პოეტი და ძველი ელვა გამოურთება
ფელალებიდან, როცა რომელიმე თანამებრძოლი გა-
ოსხენებს. ასე, 1873 წლის 24 აპრილს პოლკოვნიკ
ივანე სარანდიცს სამასებო წერილი სწერს:

„მგობარო ჩემო, ივანე პავლეს ძვე! ცოცხალი ხარ
და ისიც მთელი ოჯახით! მადლობა დღმრთის! რა
მადლობელი ვარ იმ ნამდვილი სიბარულისათვის,
რომელიც შენი წერილის წაკითხვამ მფრწინიზნა.
თითქოს საიჭიოდან მიმელო! გაიღვივებს სწრაფად
გამწარალი ჩვენი ლაშაზი ახალგაზრდობის დიდი
ხნის მოგონებებმა, სულის სიღრმეში დამარხული,
ბედნიერებას იმედები და უზრუნველი სიბარული
რომ ახლდნენ მუდამ. ქვეყანა მაშინ ჩვენ გვე-
კეთონოდა. ყოველივე ჩვენს ხელთ იყო. თავა-
სუფლება, მგობარობა, სიყვარული ცხოველყოფელ
შუქსა გვემადნენ და ჩვენს, დამარცხებულთ,
გვეკროდა, რომ ყოველივე უცვლელად დარჩებო-
და! მაგრამ იქნება ეს ახალგაზრდული სიბრძავეც
არის ის ქვეშაობიტი ბედნიერება, რომელსაც ადა-
მიანი დაკლებს ყველგან?.. წარვიდა ჩვენი ახალ-
გაზრდობა... თან გააკვა ყოველი მშვენიერება, რო-
შელიც სულს გვირთოლებს და გვიმადლებს და
ფელის დახმარებებზე უშველად ავეყრება ყო-
ველსავე ვეთილსა. პატიოსანსა, ყოველსავე
დიდებულს საქმესა და მსხვერპლსა!...“

ეს ნამდვილი რომანტიკული ლაღადსია და
არა კერძო წერილი. აზრის სიღრმით, გარდუვა-
ლობის განცდიდა და ბედთან ძალაუნებური შე-
რთვების ასეთი დელარაკია იშვიათია თვით
ვეროპის, გამოჩინდელ რომანტიკოსთა ეპისტო-
ლარულ მემკვიდრეობაშიც კი.

დაღისტნის ქედმოხრულ გმირთა რომანტიკუ-
ლი სამყაროს ცხოვრება ასევე პოეტურ ფერებ-
შია გახვეული გენერალ-გადლეცკისთან მიწერილ
წერილში 1871 წლის 12 დეკემბერს:

„...მერე, სად არიან ახლა ის ამხანაგნი, რომ-
ლებთანაც მგობარობა ძნელმა და მძიმე ლაქ-
რობამ გაფეიშტაცა? ზოგი მათგანი სამუდამო
ძილს მისცემია დაღისტნის მთებსა და ჩაჩანთა
ტყვეში, სხვები კიდევ დედაშინის მოკლენიან
სურგზე ცოტანი-ლა დაგრძლიო!... ნუთუ მართლა
კავასიაში იყო ასეთი გამწვანებელი ომი და ამ
სისხლის ღვრაში ჩვენ ვიღვდივით თვითონ მონა-
წილეობას? იქნება უსაქური .ხალხის რამ მო-
ნათხრობიც იყოს? უნებურად შებადება ასეთი კი-
თხეები, დღეს რომ დაღისტანსა და მთლად კავკა-
სიაში დაუკრებელსა და ღრმა მშვიდობიანობას
ხუდვად გამოეფეულს. მორჩილებით გადაწოლილა ეს
ბუმერანგი ერთი ზღვიდან მეორემდე და არაა
იყო, მკედარია თუ სძინასე. ჭარანები უდარდე-
ლად მოიოდინ. უფსკრულებზე რყინის ხიდეები
გუდვითაო, ღუნის ტტლები მოქრინან. არაად ხე-
ნება მტრობისა, არც სიბრძნეობის! ნუთუ ეს სას-
წაული არ არის?“

მართლაც, სასწაულს ჰკავდა ერთი თაობის
ცხოვრებაში ასეთი ცვლილებანი. შფოთიანი
მხარე მორჩილი გუბერნიის მემკვიდრეობაში შევი-

და, ლეციეც მტ ხარეს იზდიდნენ, ვიდრე რი-
მელიმე სხვა ხალხი იმპერიაში (წერილუ დუნდუ-
კოე-კორსაკოვისადმი). საქართველოშიც [ქველუ]
ხალხის ზნება: ეთილიბამეში მოხელეებმა შედ-
ვალეს, ყარაოდლები — კინტოესმა და მატ-
ეუარებმა, რუსთაველის ენა შეირყვნა, ქალისა და
კაცის ზნე დაქვეითდა, ფახი დაკარგა სიტყვამ,
ნაშუის ქუდმა, უღვაშმა...

აი, ამ დარდებში იწურება ორბელიანის სი-
ცოცხლე.

თავად-აზნაურობის დაქვეითებამ, თავისი წი-
დების შვის ჩასვენებამ ხომ სიცოცხლე მოუწამ-
ლა გრიგოლს! ბარატიონსკის სიმამრის, პოეტ
დიმიტრი ორბელიანისადმი მიწერილი წერილი
ერთიანი გოდებაა ამ განწირულების გამო:

„მოვიდა ჩვენზე წარდნა და არსადა სნანს
ახალი ნივს კიდობანი, სადაცა შევაფართო თავა
ჩვენი, არსადა სნანს გამოშსნელი ვითხოვეთ მი-
ლიონი სესხად ხაზინისაგან სამის პროცენტით... ეს
იყო ჩვენი იმედი და ღონისძიება და მინისტრმა
გვითხრა უარი. და — მინისტრი რას დასდებს
ჩვენს განწირულ მდგომარეობას და საუკუნოდ დავე-
ცემა ჩვენი თავდა-აზნაურობა, რომლის სახელი
პატიოცემით იხსენებოდა თვით ინდიოლოგია...
ჩვენთან ერთად იღუბება მთლად გლეხობაც: კა-
ხეთის ვენახები ერთიანად დაგირავებულია სომ-
ხების ხელში, ისე რომ, თავის დღეში ვერ გა-
მოვლენ ვალიდან“...

ასეთი სასოწარკვეთილებითაა ნაკარნახევი პოეტის
მაშინდელი წერილები ღონის-მელოქოვის, მიწ-
კის, უორინოე-დაშკოვის, ივანე ამილახურისა
და სხვა ოფიციალური პირებისადმი.

გენერალ-ლეიტენანტ ამილახურს გრიგოლი 1881
წელს საფუძვლიანად უხსნის მადლი წოდების
გაღატაკების მთავარ მიზეზს: ჯერ სამღვდლოება
ჩამოცილების, მერე აზნაურობა, ბოლოს გლეხე-
ბეც გაათავისუფლებს, და რაღა დარჩათ თავი-
დებს? ნაგლეჯი მიწები და ვალები.

მთავარმართებელმა დონდუკოე-კორსაკოვმა გრი-
გოლი დანიშნა ამ კომისიის თავმჯდომარედ, რო-
შელსაც უნდა დაედგინა, ვისთვის რა ეპატები-
ნათ „პრიკაზის“ ვალიდან. ღარბობის მთლიან-
ნად ეპატებით, საშუალო შემოსების მოგაღწევა —
ნაბეჭვად, მდიდრებს კი არაფერი ეპატათოთ, —
ასეთი გონიერული იყო გრიგოლის მოთხოვნა. მაგ-
რამ ორბელიანი ამ საქმის დასრულებას სიცოცხ-
ლეში ვერ მოეწწრო, მთავრობამ კი ყველას ერთ-
ნაირად აპატია ვალის ნახევარი.

იონა მუენარტის მოსწრებული თქმით, ორბე-
ლიანთა ჭონებრივ სიღარიბეს ზედ დაერთო სისხ-
ლის სიღარიბეც: აღარაფერ იბადებოდა ჯამბაკუ-
რინათა დიდებული გვარიდან. თვითონ გრიგო-
ლი უშვილოდ გადავტო, უდროოდ დაიღუბა ზაქა-
რის ვრთადერთი ვაჟი, უქედო გადავტო დიმიტრი
ვახტანგის ძე ორბელიანიც.
„დავმარხეთ საპარლო დიმიტრი ვახტანგის შვი-

ლი, ორბელიანი, ქაშუეთის ცკლესიაში და ამოწყდა ამის სახლიცა, — სწერდა ამის გამომგონებელი ვანო ორბელიანი. — ოპ, დემეტრო, რა საშინლად პირება ჩვენი ვეება ოჯახი, რომელზედაც ქსანის ცხადად ზეგარდში რისხვაი სარდლიანთ. ოჯახიდან არის მხოლოდ უშვილო ივანე; ასლანის ოჯახი გაქპარა, როგორცა ამოვარდა გიორგის ოჯახი; იოსების სახლიდან დარჩათ გიორგი, შენ და სანდრო, სამწიფე ქანები, უშვილონი; სოსიკოს სახლში ქაფგას პოლოზოვი, სამარადლონის სახლში — სავინოვი; ალექსანდრეს აფილს — აბოვიანცი, — ძალა და მამაძალი; ჩვენ სამთა ძმებთაგან დავერჩა მხოლოდ ერთი გიორგი! არის ქანალი კოტე, ვალში დაღუპული და მასთან ერთად დაღუპულივე პაიკა საშაჲ.

ჩვენ, ფაფლანინი, ვიღუპებით, მგერამ არცა სხვანი ბედნიერობენ. მოგვედვენ დიდად გამჭარბული სილოღაანნი, ბარათაანნი, ერისთავნი, აბაშიძეანნი, თარხნიანნი, ჭავჭავაძეანნი, ვაჩნაძეანნი, და სხვანიცა და დიდად სედილობენ, რომელი მოგანი უფრო მალე დაიღუპება!

1882 წლის 29 იანვრის ეს წერილი ნამდვილი გულახდილი დღადისია, ირონიული მჯავრია, საკუთარი აგონიის შეგებით ნაკარანავი და ძლიერი ფეოდალური გვარის უკანასკნელი დიდი მოსიკანის ბაგიდან დაცდენილი. არავის დაუტოვებია უფრო ხატორნად თავისი მოდგმის დაიხი.

ფაფლანის დაკარგვამ ხომ უკანასკნელი წვეთი შხამით ააგო მოხუცი პოეტის ფილა და სამაზალა შეასვა:

„დიდი ხანია ვეღარ მოგწყერე და ან რა მომეყურა გულით დრმად შეწყებულსა, ჭებდავ რა ჩვენი ოჯახის ესრეთ გაწყალებასა, ესრეთ გაობრებასა! ვიყურები აქეთ-იქით და აღარა მჟავს ვინმე, რომ გაესყე ხმა. ჩემს ქუჩაში უცნობი შევიქნე სხვათათვის! იმოდენა ოჯახიდან მყვანდა ერთი-და ბიძაშვილი, სიყრმივანევე თანმეზრდინა, საყვარელი ყაფლანი, და ისიცა დაემარჩა! ვაი ჩვენს ოჯახსა, ასე უწყალოდ დაცემულსა! რა შეცოდება ქპონია წინაშე ღვთისა, რომ ასე საშინლად ისჯება ჩვენი გვარი, გულით მართალი, შემზარალებელი, გონების, ვაჟკაცობანნი, მოვარე სათვისავეისა და ერთგული მეგობრებისა, მამული-სათვის ყოველს დროს თავდადებულნი!..“¹

იგივე ენის რევანს ერისთავს, გვიან, 1882 წლის მ იანვრის წერილში:

„არა, ჩემო რევან, სულ ტყელია ჩვენი მეცადინეობაცა, ჩვენი სურვილიცა, ცხადად სჩანს რისხვა ღვთისა ჩვენზედა მოვლენილი და ვიღუპებით! აღარავინ გვეზადება, აღარავინ გვეზრდება; ხმა ხაიდუმლო შესმის: „აქამდის იცოცხლეო, კმარა, გეყოფათ, აიყარეთი!“.

ორბელიანთა საგვარეულოს უკანასკნელი მოსიკანის სასოწარკვეთილების ეს ნაყადრისა დასრულებულია რიდან იღებს.

სანდრაიოს უდროო საკვილით დაშუქრებულ გრიგოლს მთავარ წვეშეად რჩებოდა მორე ძმის, ილიას შვილი, გიორგი. პოეტის ბიოგრაფმა ასამდე წერაღი შეკრინა, როგორც უნიკალური ძველი ძმისშვილისათვის ზრუნვანა. გიორგის ყოველ ნაბიჯს კითხულობს, მის განმარტოლობასა და სწავლის მდგომარეობას ეკითხება რძალს, რჩევებს აძლევს, ჟულს უზუნავის, დარდობს, სთხოვს, მომწერო ვეღაიერი.

„შენ და გიორგი მთელ ქვეყნად მიმანინხართი“ — სწერს 1865 წლის 1 მარტს.

„იცი შენა, თუ რამ აზრი აქვს ჩემთვის სიცოცხლესა და რამ სიამებს მოველი მისგან, რასაკვირველია, მხოლოდ თქვენ გამო, შენისა და გიორგისა!“ — არწმუნებს ბარბარეს.

„თავადი ორბელიანი უნდა უთუოდ ნასწავლი, ჭკვიანი, ვეული და მტკივე სახითისა იყოს. ცუდია უამათოდ თავად ორბელიანობა“. — აფრთხილებს 1865 წლის 23 აპრილს.

„პალატოს მაგიერ გიორგის შესაშობად ათასი მანეთი უნდა გამოგზავნო“. — სწერს 1871 წელს.

როცა გიორგი საზღვარგარეთ იყო, პოეტს ეშინოდა, რომ პარიზში „ღელის საწინააღმდეგო“ აზრებს არ შეერყვნა, ხოლო, როცა მცირე ახიაში მოხალისეებს წინამძღოლობს, ხელიდან კალამი უვარდება, ისე ედარდება.

„მედივართ ორბელიანნიც. საშველი. არსით არის, მივდივართ!“ — და ხშირად იმეორებდა პუშკინის სიტყვებს:

Так вот судьба твоих сынов,
О, Рим, о громкая держава!

შავი ფერებით ეხატება მოხუც ორბელიანს საჭარველო, ხედავს სიღარიბეს, სიმუხალეს, ენის შერყუნას, შწერლობის დაჭვეთებას, ცკლსიების დაბარიგებას... ცხადია, აქ არამცერთ როლს თამაშობს ხანდაზმული პოეტის პესიმისტური გულგატეხილობა, რაც უშლიდა შეწინა ახალი ცხოვრების მაკისცემა, შწერლობის მძლავრი ტალღა, ქვეყნის წინსვლის მშუტეტი იმედი.

1874 წლის „იესაის“ იღლის-ავესტოს ნომერში „ტველი სემინარისტის“ ფსევდონიმით დაიბეჭდა გრ. ორბელიანის ცნობილი „პასუხის პასუხი“, რომელშიც ამაყად აცხადებს:

მამანი თქვენნი,
თავის ღროს ძენი,
თავის ღროს იყვენენ სახელოვანნი!
ოსმალ-სარასები,
დალისტინს მთები
ქებით გეტყვიან დიდთა მათ საქმეთი..

ამრიგად, „მამათა“ ბანაკის ბურჯებს — ვაი-გოლ ორბელიანს, პალატონ იოსელიანს და სხვებს —

1 უშვილონი.
2 ალექსანდრე ივანეს ძე ორბელიანი.
3 1878 წლის 24 აგვისტოს წერილი.

დაღმართისა და თურქეთ-სპარსეთის ფრონტებზე ბრძოლა და რუსეთის იმპერიის განდიდება დიდ და სასახლო საქმედ მიაჩნდათ. ამ წმინდა საქმეს შეაღწეს მათ თავიანთი ახალგაზრდობა და მხედრული გონებრივი შემართება. ამიტომ იყო, რომ გრიგოლ ორბელიანს, მიუხედავად ყით მომადლებული

მაღალი პოეტური ნიჭიერებისა, ცოტა დრო დაერბო პოეზიისათვის. როცა შევძლო, ვერ მოიყვარა და როცა დრო ქონდა, მაშინ, ვრთვილნი: ვამბობრწყო ნების გარდა, პოეზიისათვისაც დაუზრა ვეგვილი და შემოვარცხა ხე ცხოვრებისა.

გულის სიღრმეში ახმა

ზემოთ ლაპარაკი გვქონდა მოხუცი პოეტის უიმედობაზე, რაც მის წერილებშიც აიხსნა. მაგრამ ეს უიმედობა პოეტს არ უმლის, რომ მონაწილეობა მიიღოს ქართული მწერლობის ღირსებისათვის ბრძოლაში, „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დადგენაში, ქართული გიმნაზიის რეაქციონერ მესვეურებთან ბრძოლაში, მისწავლებებს რომ ცოლსა სწამებდნენ და რუსებად და ქართველებად მათი გაყოფა განიზრახეს ვერაგული ზრახვით...

1872 წლის 5 იანვარს ვაატარებ დავიანს ატყობინებს, სოლოგუბის ალავერდი ვთარგმნო. „სიტყვა-სიტყვით თარგმანი არ ვუარეობოდა, ამის გამო გადმოვიდე მხოლოდ პასრი სალაღებისა და განაგრევედი ქართველთა ჩვეულების ჩამატებით, და ახლა არ ვიცი, ეს ჩამატება მოუხდა თუ არა? მსაჯული ამისი ღქვენ ბრძანდებით“.

ამრთად, ერთ დროს ნეკოლოზ ბარათაშვილის შთამაგონებელი ვაატარებ, ახლა გრიგოლ ორბელიანს შთამაგონებს...

სოლოგუბის ხსენებული ლექსი უთარგმნია მამია გურიელსაც, გამომხატურებია დავით ერისთავიც. გრიგოლ ორბელიანის თარგმანი, სამწუხაროდ, არ აღმოჩნდა დაღმართის არქივში.!

1872 წლის 2 ოქტომბრის წერილით გრიგოლი გზას ულოცავს პარიზში სიძესთან მიმავალ კვატერინეს და სთხოვს დაუკუყონს სალომე ქმრითა და ორი შვილით.

ამვე წერილში ატყობინებს, რომ მის მიერ ქართული წიგნების გამოსაცემად შეწირულ ათ თუმანს ჯერაც თვითონ ინახავს, რადგან საქმეს თავი ვერ მოება.

1872 წელს, როცა ბნელეთის მოყუბლებმა ქართული ენის სწავლების აგრძალვა სცადეს და ამ ბარბაროსული ღონისძიებით საზოგადოება უკიდურესად აღაშფოთეს, ქართველი სამღვდელთა შე-

ყობა და ქომოლობა სთხოვა ქვეყნის ბურჯს — გრიგოლ ორბელიანს.

იმ ხანებში, 1872 წელს, გარდაიცვალა ალექსანდრე ორბელიანი, მანანას ვაჟი. გრიგოლს ეს დიდმა მთავარმა მიხეილმა აუწვა. პოეტს „ველი შეეკრა“, სმა ვერ ამოვიღო, დაღვრემილი მივიდა შინ...

„აქ დამხედა ერთი კარგი სხვა ამბავით, — განავრძობს პოეტი ლევან მელიქიშვილისადმი მიმართულ წერილში (1872 წლის 25 ოქტომბერი): ჩვენს სემინარიაში უნდა აღვრძაღონ სწავლა ქართულითა ენისა, რადგანაც არა აქვს ამ ენას მდიდარი ლიტერატურა, და ამის მაგიერ უნდა შემოიტანონ ბერძნული ენა. საწვალე სულხანოვი, რომელსაც არ მოსწონება ეს განკარგულება და უთქვამს, რომ საქართველოში მღვდლებმა უნდა იყოდნენ ქართული ენა, დაუთხოვიათ სემინარიიდან, ვითარცა წინააღმდეგი მმართველობისა და საშიში კაცი. ამ ამბებმა ერთმანეთზე დაკრთებით ამიშფოთეს გული. იმ ღამეს მოხვა სიყუბ და მხოლოდ დღეს შევძლო აღვომა და გწერ ჩემ დარდებსა. თათრები იტყვიან... რომელი ერთისათვის ვიღარდო? — შეუდომა შეიძლება ვითარცა კაცისაგან, ვეროთვე მმართველობისაგან, მაგრამ აღვრძაღვა ქართულთა ღლოცვას ქართველთა ცულენაში სისულელეზე უარესა... ფრანგები ილოცვენ ქართულს ენაზე და მხოლოდ ქართველებთა კი უნდა მოუსონ ქართულად ღქვან „წმინდაო ღმერთო?“ განა პოლიტიკა ითხოვს ამასა?... რალა ქართველებზე მოიტანეს ძალი ქადგებისა გასაქრსტიანებლად?... ესამართლოება და ძალადობა მარადის მხადვენ უსამოვნებასა, ვედრებასა, ყვევასა და თვით ორგულობასაცა. მიკვირს, რად უწმუნებდნენ ამ საბარლოს, მორჩილს, კეთილს და ერთგულსა ერსაც სამწუხაროა, კნიაზო ლევან, რომელს საუკუნეში ვასცხოვრობო? ამ დღეებში ვეახლები ველიკი კნიაზსა განგებ ამ საქმისათვის და იმედი მაქვს, რომ არ იამება ესრეთი განკარგულება დაბრძანებულს სამღვდელთა და მოხმარებს ვოცელსა ღონისძიებას,

1 იხ. ზუგდიდის მუზეუმის შრომები, 1947, გვ. 319 და 340, ს. ცაიშვილის შენიშვნა.

რათა ჩამოსს ეს ბროქტი, რომელიც არის ცხადად ძალადობა და ჩაყვრა ერისა!...

ეს უაღრესად საგულისხმო წერილია. სხვათა შორის, აქედან ჩანს, რომ გრიგოლ ორბელიანსაც უჭირდა ბევრ შემთხვევაში, მიუხედავად მთელი თავისი დამახატებისა და მაღალი მღვდმარობისა, უნის საკეთილდღეო ბრძოლა, ბნელების მოციქულებთან ანგარიშის გასწორება, რომ ამ ცნობის გაკონკრეტულ ლოცნად ჩავარდნილა, მფრინავებლსა კი იმედივებს, და მეორე დიდ მამულიშვილს — ლევან მელიქიშვილს შესწივს, მოუწოდებს ამ შეგბნეული, უაზრო ღონისძიების წინააღმდეგ საბრძოლველად, რომლის გატარებას არ მოიწადინებდა არც ერთი გონიერი მმართველობა, ერის კეთილდღეობისათვის მზარეული არც ერთი მთავარობა.

ლევანი ამ დროს დიდი, გავლენიანი მოხელეა და გრიგოლი შემთხვევით არ სწყრს მას. აქ საჭირო იყო ერთობლივი ბრძოლა, და ამ ბრძოლას ამაოდ არ ჩაუვლია: უტური ღონისძიება შეფერხდა.

გრიგოლმა ეს საქმე მართლაც მოახსენა მიხეილ ნიკოლოზის ძეს. მოთავსმართველმა დახმარება აღუთქვა, თუცა უხალისოდ და უტუნებოდ.

რამდენიმე დღის შემდეგ პოეტა ხელახლა მივიდა მფრინავებთან, რომელიც ნაწყნი ჩანდა:

— თავადი ორბელიანი, მე ვნახე ვეზარბისი და შიხრა: ქართული ერისათვის სემინარიამი ხელი არავის უხლიათ. როგორ მოხდა, რომ თქვეთვის ტყვილი მოუსქენებათ?

— თქვენი უდიდებულესობავ, მამ მეც და მთელი თბილისის სამღვდლოებამ მტერი ვყოფილვართ ქართული ვნისა.

— არ ვიცი რა ხართ, — და მოთავსმართველი ტრუბუკის მიუბრუნდა: — თავადი, ხეალ დილას უვლიაფერი მზად იყო სანადიროდ.

გრიგოლის თვალსაზრისი კარგად ჩანს ძალუა სოფთისადმი მიწერალ, მწარე იბრთით აღსავსე წერილში:

„ჩემთ საყვარელო რაბლო ხოფიო! იყო კაცი და საბჭული მისი — არ ჯეცი — მოვლენიული ამ ზაფხულს სანილით რევიორად თბილისის სემინარიისა. რა ნახა და ანუ რა არა ნახა, რა მოგახსენო, მხოლოდ ეს კი ვიცი, რომ, როდესაც ღრმისა მაღალ-გონიერების კვაში დაადნეს სემინარიის საქმერი, გამოვიდა ბილის ესე, რომ მმართველობისა მოწვევებულმა მზარეულობამ აღიყვანა განათლება და კეთილდღეობა საქართველოსი ისეთს მაღალ ხარისხზე, რომ ამას იქით ქართველის მღვდლისათვის საქართველოში აღარ არის საჭირო ცოდნა ქართულის ვნისა, ესე იგი, აღარ უნდა ილიონ ქართველებმა ქართულს ენაზე, რომლისა სწავლა ამას იქით იქნება მხოლოდ უსარგებლო დაკარგვა დროისა, მამასადამე, სემინარიამი უნდა

მოისპოს სწავლა ქართულისა ენისა, რომელსა ამასთანავე არცა ქმონა მდიდარი ლიტერატურა. ასე არჩვის ამ ზაფხულსა არქიერმა, რევიორმა და მტარდრე ერთმა ქართველმა მღვდელმა, რომელმაცა თავამოღებით, გულს მოდგინებით და დიდის მტერ-მტვევლებით რევაში დაამტყიცა, თუ ვითარს წარმატებაში და ბედნიერებაში შევა საქართველო, როდესაც კვევანზე განქრება სასხენებელი ქართულის ენისა! — ჟერაც ცოცხალია კვევანზე გამცემელი იუდა. ამა გულის-სალახტრო ამბავმა დაგვწყვიტინა ყავანი; დიდ მოთავსაც დიდად ეწყინა ენრეთი სინოდისა და არქიერისაგან განკარგულება, რომელიცა შეუება აქურსა მხარესა, თვითცა აბიჯის მომავალს თვეს პეტტბურღში წახვასა — და იმედი გვაქვს, რომ დაბრმავებული სამღვდლოს პლანსა ჩამოვყენებ... რათა? აქ ხომ პაზრი არ არის, თუ არ დარღუნება, დაგნება ვინებისა? და ან საქართველოსა ერთგულების მტერი რა დაუშავია, რომ ესოდნთა სხვადასხვა ხალხთა შორის მართო ქართველები ამოურჩევით დასაჩაგრავად? აი საქართველოს ბედი: მოგ ვინმე, თუ ვინდა რევიორი, თუ ვინდა კარბეკო, გადაავლეს თვალსა აქურთობას და მამინვე ძლანი მზად არის ჩვენი ბედნიერებისა და განათლებისათვის! ამაზე მტერი რადა ვერნდა?“

ა. მანვეტაშვილის მოგონებით თბილისის გამანაზიანი დიდი ამბით დაჯილდუნენ დიდი მოთავრის მიხეილის ვაგიშვილები: აქო და, თავმდაბალი ვართო. მოვიდოდნენ ადუტანტების თანზლებით, დაბრძანდებოდნენ, დაყოლობდნენ, ხმას არავის სცემდნენ, და თვით დირექტორი გამოჭიპული დაკვეზობილად მოსამახურესავით. ეს კომედია გრძელდებოდა მთელი წელიწადი: ცნობილია, რომ ერთი მოთავანი — ნიკოლოზ მიხეილის ძე 1918 წელს დახვრიტეს.

• • •

1857 წლის 28 იანვრიდან 3 თებერლამდე ქართლ-კახეთის ორსამხდე თავადი გამუდმებით იკრიბებოდა ბანკის საკითხზე, იყო სჯა-ბასი, შეზღაშეობხლა, ტევიანური და მკვახე სიტვე-პასუხი. „ღროების“ კორესპონდენტი აღნიშნავს, რომ „ბასი და მოლაპარაკება სულ ქართულს ენაზე იყო“ და თანვე „პარლამენტალური წესით საქმის გადაწყვეტა ქართველებისათვის შედგამოჭრილი ყოფილა“. ბანკი დაარსდა. კრება საეროთ მაღლობას უტახდებს გრ. ორბელიანს, რომელმაც ბანკისათვის 160 000 მანეთის ჩეჭებაში ცხოველი მონაწილეობა მიიღო.

გრ. ორბელიანმა იაკინთე ალექსი-მესხიშვილს

1 წერილი მთლიანად გამოაქვეყნა ს. ცაიშვილმა ზუგდიდის მეზუემის შრომებში (გვ. 313—315).

2 ეს იყო კერსეი.

1 კარბეკო თუ კარბეკა — ტბილიდან ჩამოსული ქალბატონი“ ყოფილა (იხ. 1871 წლის 4 მარტის წერილი ბარბარე ორბელიანისადმი).

2 „ღროება“, 1875, გვ. 17.

გაუგზავნა გრ. სოლოღობის „ალავერდი“: იქნებ გაერთო ბუჩართან მკდომიო, და თან მისწერა წერილები, რომლებიც გვიან „დროების“ რედაქციას გაუგზავნა ნ. ალექსი-შუხიშვილმა.

პირველ წერილში (1875 წლის 7 აპრილს) ჩივის დროის ნაკლებობაზე. ერთი სტუმარი არ გასულა, რომ მეორე აღებს კანს. ასე ვრძელდება სადილობაზე, ნასადილზე ჩვენი ასაკის კაცმა თუ არ წაიბინა, რას გააღებსო, მეორე კი ახალი ვიზიტები, პარაღები, დღესასწაულები, და სადღაა დრო წერისათვის?

ამ წერილიდან ჩანს, რომ გრიგოლი უწინდებურად დადის თეატრში, სალიტერატურო და სამუსიკო საღამოებზე.

მეორე წერილი (19 აპრილისა) უფრო საყურადღებოა, შეიცავს მსჯელობას ქართული ენის ბუნებაზე. მის სილამაზეზე. წერილი გამოუწვევია აკინთეს კრიტიკულ განხილვას: „კრიტიკა არ არის არცა მტრობა, არცა შური და არცა განკიცება, არის მხოლოდ მაშვენებელი უწყობისა და უნიჭობისა, არის მცველი ენის თვისებისა და მის ხიწმინდისა, და უამისოდ არცა სხვა რაზე ხელოვნება არცა გაკთდება, არცა გამშვენიერდება... ამისთვის უთუოდ უნდა მსუფუდეს კრიტიკა და ქმონდეს მას ლიტერატურაში ხმა მალაღი“¹. ცხადია, პოეტი ნამდვილ პირუთვნელ კრიტიკაზე ლაპარაკობს და არა მშაბიჭობაზე, როცა ღირსეულს ლანძღავენ, უღირსს კი აღიდეგენ.

მართალია, გრიგოლი აქაც არქაული პრინციპების

ერთგული რჩება, და თუმცა „სახლში“ წერა თერთნაც, უფრო სწორად მიაჩნია „სახლსში“, მაგრამ მისი ზოგადი მსჯელობა ენაში კანტონ-წესესი აღმკვიდრებაზე სწორია და პროგრესულად. დამტკიცებ რომ დრამად მოხუცი პოეტი-გენერალი ფიქრით ისევ მშობლიურ ენასა და მის სიწმინდეს დასტრიალებს.

მობუეი ჩივის, თბრავს და იმეორებს ვაჟლანის სიტყვებს: „უს ქვეყანა არის დედაკაცისაო“.

მაგრამ მობუეი პოეტი ჩვეული ენერგიით მუშაობს ვეფხისტყაოსნის ტექსტის დადგენაზე.

გვიან, პოეტის გარდაცვალების შემდეგ, კომისიის მიერ შეკრებილი და შეყრებული 26 ხელნაწერიდან დადგენილი ტექსტის თარგმანს, მოზრდილ წერილთან ერთად, გრიგოლ დადიანი (კილხიველი, იგივე იოანე გეგეჭკორი) უგზავნის ვორთციხე-დამკოსს და შეხსენებს, რომ მისი შეწვევით ამ ტექსტის დადგენაში განსაკუთრებული ღვაწლი მიუძღვით იონა მუნწარციასა და გრ. ორბელიანს.¹

1875 წლის 3 აპრილს გრიგოლი უკვე ბუნობას ულიცავს უვანათლებულეს კვატერინეს, პეტერბურგს მეოფ დედაფაღს.

მართალია, „წინანდლის ვარდი“ უკვე დატკნა, მაგრამ ის მაინც აფრქვევს განუმეორებელ სურნელს, აღვლევს მობუე მგლობრებს.

საქართველო მწუხარებას მოუცავსო, თავად-ახანურობა იყიდება, ლატყდება, იმედი არ არის და ვართ ასე გულზელდაკრულილებო, სწერს იმავე წერილში პოეტი ვოფილ „მთაწინას“.

¹ „დროება“, 1883, 176.

¹ ზუგდიდის მუზეუმის შრომები, 1947, გვ. 386—8.

ოქტომბრის რევოლუცია და რუსეთის ჩაბრული ხალხების განთავისუფლება

საბჭოთა ხელისუფლების პირველი დეკრეტი ეროვნული პოლიტიკის დარგში იყო 1917 წ. 2 (15) ნოემბერს სახალხო კომისართა საბჭოს მიერ გამოქვეყნებული „რუსეთის ხალხთა უფლებების დეკლარაცია“.

სახალხო კომისართა საბჭომ, ნათქვამია დეკლარაციაში გადაწყვიტა თავის მოღვაწეობას რუსეთის ეროვნებათა საკითხში საფუძვლად დაედოს შემდეგი პრინციპები:

1) რუსეთის ხალხების თანასწორობა და სუვერენობა;

2) რუსეთის ხალხების თავისუფალი თვითგამორკვევის უფლების აღიარება ცალკე, დამოუკიდებელ, სახელმწიფოდ გამოყოფამდე;

3) ყოველგვარი ეროვნული და ეროვნულ-რელიგიური პრივილეგიებისა და შეზღუდვების გაუქმება;

4) რუსეთში მცხოვრები ეროვნული უმცირესობებისა და ეთნოგრაფიული ჯგუფების თავისუფალი განვითარების უზრუნველყოფა.¹

„რუსეთის ხალხთა უფლებების დეკლარაციაში“ გამოცხადებულ ძირითად პრინციპებზე დააფუძნა საბჭოთა ხელისუფლებამ თავისი პოლიტიკა ეროვნულ საკითხში და იგი აღნიშნული დეკლარაციიდან გამომდინარე კონკრეტულ დეკრეტებში ჩამოაყალიბა.

1917 წლის 10 ნოემბრიდან საბჭოთა მთავრობამ დაიწყო გამოქვეყნება იმ საიდუმლო ხელშეკრულებებისა, რომლებიც მეფის თვითმპყრობელობამ და დროებითმა მთავრობამ გააფორმეს უცხო ქვეყნების იმპერიალისტებთან სხვა ქვეყნების ტერიტორიების მიტაცებისა და ჩაგრული ერების ძარცვის თაობაზე.

13 ნოემბერს ეროვნებათა საქმეების სახალხო კომისარიატმა გამოაქვეყნა დადგენილება „უკრაინის ეროვნული რელიქვიების შესახებ“. ამ დადგენილების თანახმად უკრაინელ ხალხს უკან დაუბრუნდა ის ეროვნული რელიქვიები — დროშების, სიგელების, კვართების და სხვათა სახით, რომლებიც მას მეფის რუსეთმა წაართვა ჯერ კიდევ ეკატერინე მეორის დროს.

20 ნოემბერს ეროვნებათა საქმეების სახალხო კომისარიატმა სახკომსაბჭოში განსახილველად შეიტანა პროექტი საბჭოთა მთავრობის მიმართვისა „რუსეთისა და აღმოსავლეთის ყველა შრომელი მუსლიმანისადმი“, სადაც მოკლედ, მაგრამ მკაფიოდ, იყო გადმოცემული რუსეთში მომხდარი მოვლენების არსებითი მნიშვნელობა აღმოსავლეთისა და მთელი მსოფლიოს ხალხებისათვის.

რუსეთის მუსლიმანების სახელზე „მიმართვაში“ ხაზგასმით იყო აღნიშნული, რომ „ამიერიდან თქვენი რწმენა და ზნეჩვეულება, თქვენი ეროვნული და კულტურული დაწესებულებანიცხადდება თავისუფლად და ხელშეუხ-

¹ Политика Советской власти по национальному вопросу за три года. 1920 г., стр. 6—7.

ებლად. მოაწყვეთ თქვენი ეროვნული ცხოვრება დაუბრკოლებლად და თავისუფლად. თქვენ ამის უფლება გაქვთ. გახსოვდეთ, რომ როგორც თქვენი, ისე რუსეთის ყველა ხალხების უფლებებს მთელის ძალით იცავს რევოლუცია და მისი ორგანოები — მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატების საბჭოები“.¹

მიმართავდა რა აღმოსავლეთის მუსლიმანებს — სპარსელებს, თურქებს, არაბებსა და ინდოელებს, საბჭოთა მთავრობა ერთხელ კიდევ აცხადებდა გაუქმებულად მეფისა და დროებითი მთავრობის მიერ კონსტანტინეპოლის დაპყრობის, თურქეთისა და სპარსეთის გაყოფის შესახებ დადებულ საიდუმლო ხელშეკრულებებს და იმპერიალიზმის წინააღმდეგ საბრძოლველად მოუწოდებდა აღმოსავლეთის ჩაგრულ ხალხებს.

განთავისუფლდით თქვენი ქვეყნების მძარცველებისა და დამმონებლებისაგან. ნათქვამი იყო მიმართვაში... თქვენ უნდა იყოთ თქვენი ქვეყნის ბატონ-პატრონი. მოაწყვეთ ცხოვრება საკუთარი ნებისა და სურვილისამებრ. თქვენ ამის უფლება გაქვთ, ვინაიდან თქვენი ბედი თქვენს ხელთ არის.

„რუსეთის ხალხთა უფლებების დეკლარაცია“, „რუსეთისა და აღმოსავლეთის ყველა მშრომელი მუსლიმანისადმი“ მიმართვამ და სახკომსაბჭოს პირველმა დეკრეტებმა და დადგენილებებმა ეროვნული პოლიტიკის დარგში უდიდესი როლი შეასრულეს რუსეთის ბუშებთან და გლეხებთან განაპირა მხარეების მუშათა და გლეხთა კავშირის განმტკიცების საქმეში, რამაც დიდად შეუწყო ხელი საბჭოთა ხელისუფლების ტრიუმფალურ სვლას განაპირა მხარეებში.

ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუცია გამარჯვების პირველი დღეებიდანვე სწრაფად გავრცელდა მთელ რუ-

სეთში და ზედიზედ მოედო განაპირა მხარეებს. მაგრამ აქ იგი წააწყდა დაუბრკოლებას ჯერ კიდევ რქტომბრის რევოლუციამდე შექმნილი „ნაციონალური მთავრობებისა“ და „ნაციონალური საბჭოების“ სახით. ეს „ნაციონალური მთავრობები“ თავისი ბუნებით ბურჟუაზიული იყვნენ, სოციალისტური რევოლუციის ხსენებაც კი არ სურდათ და ამიტომ, ბუნებრივია, რომ ბრძოლა გამოუცხადეს ცენტრში გამარჯვებულ რევოლუციას.

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის უშუალო ზეგავლენით, ფინეთში, 1917 წლის ნოემბრის დასაწყისში შეიქმნა რევოლუციური სიტუაცია. 1-დან 7 ნოემბრამდე მიმდინარეობდა საყოველთაო გაფიცვა, რომელმაც მთელი ქვეყანა მოიცვა. მაგრამ ფინეთის სოციალ-დემოკრატიის ოპორტუნისტმა ბელადებმა უღალატეს პროლეტარიატის ინტერესებს, არ გამოიყენეს რევოლუციური ვითარება, გადავიდნენ ნაციონალისტური ბურჟუაზიის მხარეზე, რომელიც ყოველ ღონეს ხმარობდა რევოლუციური რუსეთისაგან ფინეთის ჩამოსასოროებლად.

1917 წლის 6 დეკემბერს ფინეთის სეიმმა მიიღო დეკლარაცია ფინეთის დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ გამოცხადების შესახებ.

1917 წლის 13 ნოემბერს ფინეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა სპეციალური წერილი გაუგზავნა რსდმპ(ბ) ცენტრალურ კომიტეტს ფინეთის სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის დაუყოვნებლივი განხორციელებისათვის მხარდაჭერის თხოვნით.

რუსეთის თებერვლის რევოლუციამ, ნათქვამი იყო წერილში, ფინელი ხალხის დიდ უმრავლესობაში გააღვიძა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მიღების იმედი. მაგრამ ბურჟუაზიული ბლოკი, რომელმაც რუსეთში ხელთ აიღო ძალაუფლება ფაქტიურად დამოუბილი თვითმპყრობელობის იმპერიალისტურ პოლიტიკას აგრძელებდა...

¹ Политика Советской власти по национальному вопросу за три года. 1920 г., стр. 79.

მხოლოდ ამას წინათ მომხდარმა რუსეთის პროლეტარიატის დიდმა ოქტომბრის რევოლუციამ გაუხსნა გზა სოციალ-დემოკრატიის პრინციპების შესახებ მის პოლიტიკას ხალხთა ურთიერთობის სფეროში.¹

დასასრულ, წერილში ფინელი სოციალ-დემოკრატები ბოლშევიკური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს, სთხოვდნენ სახალხო კომისართა საბჭოსათვის პათი თხოვნის წარდგენას და მისი განხორციელების საქმეში დახმარების აღმოჩენას.

ფინეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის მომართვის საპასუხოდ, სახალხო კომისართა საბჭომ დაადგინა, დაეკმაყოფილებინა ფინელთა მოთხოვნა და გადაწყვიტა გამოეცა დეკრეტი ფინეთის სრული დამოუკიდებლობის შესახებ.

1917 წლის 18 დეკემბერს ვ. ი. ლენინმა სმოლნში მიიღო ფინეთის ბურჟუაზიული მთავრობის მეთაური სეინ-შუველი და გადასცა დეკრეტი ფინეთის რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის შესახებ. ამრიგად, ფინეთის ბურჟუაზიულმა მთავრობამ თავისი კლასობრივი მიზნების განხორციელებისათვის გამოიყენა საბჭოთა ხელისუფლების მიერ გამოცხადებული ერთა თვითგამორკვევის უფლება და ფინეთის დამოუკიდებლობა განახორციელა ლოზუნგით „მთელი ძალაუფლება ნაციონალურ ბურჟუაზიას.“

1917 წლის 25 ოქტომბერს კიევში მიღებულ იქნა ცნობა პეტროგრადში შეიარაღებული აჯანყების გამარჯვებისა და დროებითი მთავრობის დამხობის შესახებ. უკრაინაში გაჩაღდა ბრძოლა ხელისუფლებისათვის, ერთი მხრივ ცენტრალური რადის ორგანოებსა და, მეორე მხრივ, მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოებს შორის. ახლად-არჩეულმა რევოლუციურმა კომიტეტმა შეიმუშავა შეიარაღებული აჯანყების

გეგმა, რომლის განხორციელება 1917 წლის 29 ოქტომბერს დაიწყო სამხედრო შეუპოვარი ბრძოლის შედეგად, დროებითი მთავრობის ჯარები კიევში დამარცხებული იქნენ. მაგრამ იმ დროს, როცა მუშები და რევოლუციური ჯარისკაცები დროებითი მთავრობის ჯარებს ებრძოდნენ, ცენტრალურმა რადამ თავისი შეიარაღებული ძალებით დაიკავა სახელმწიფო დაწესებულებანი და არ დაუშვა საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვება. რადამ თავი გამოაცხადა „უკრაინის სახალხო რესპუბლიკის“ უმადლეს ორგანოდ და საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ აშკარა ბრძოლის გზას დაადგა.

რადის მიერ შემუშავებული კანონპროექტი არ აუქმებდა მიწის კერძო საკუთრებას (იგი ხელუხლებლად ტოვებდა მეურნეობებს 40 დესეტინას ოდენობით), რაც მხოლოდ გლეხობის ზედაფენისათვის — კულაკობისათვის იყო ხელსაყრელი. ამიტომ ცენტრალურ რადაში ამ კანონპროექტის განხილვის დროს მის წინააღმდეგ გაილაშქრეს გლეხობის წარმომადგენლებმა. ერთ-ერთი მათგანი, აკრიტიკებდა რა აღნიშნულ კანონპროექტს, რადის წევრებს მიმართავდა: „მე მითხრეს სოფელში: წადი, ბობ, ცენტრალურ რადაში და გამოჩინახე იქ კარგი ექიმი. დაე, მისი გვარი იწყებოდეს მხოლოდ „რ“—ასოზე. ეს ნიშნავს უბრალოდ — რევოლუციონერი. გლეხს კისერზე აქვს ვეებერთელა ძირმავარა, რომელიც მას მიწისაკენ ხრის, რის გამოც ყველა გლეხი მიწას ჩაპყრებს. ესლა სოციალ-დემოკრატებმა გლეხს თვალი ისე დაუღურჯეს, რომ იგი მიწასაც ვეღარ ხედავს. დაე, ექიმმა ასო „რ“-ზე გაკრას ეს ძირმავარა, გამოწეროს იარა და მოაშუშოს იგი სოციალიზაციით.“¹

უკრაინის მშრომელი მასების უკმაყოფილებას ცენტრალური რადის პოლიტიკის გამო ზედ ერთვოდა კონფლიქ-

¹ Партархив Института Марксизма-Ленинизма при ЦК КПСС, ф. 17, д. 359, стр. 1—2.

¹ Газ. «Киевская мысль», № 297, 16 декабря 1917 г.

ტი საბჭოთა ხელისუფლებასა და რადას შორის.

კონფლიქტი დაიწყო იმასთან დაკავშირებით, რომ ცენტრალური რადის გენერალურმა სამდივნომ გამოაცხადა ბრძანება არმიისა და ფლოტის ყველა უკრაინული ნაწილის უკრაინაში გაწვევის შესახებ. არმიის „ნაციონალიზაცია“ ომის პირობებში, როცა ზავის საქმე ჯერ კიდევ არ იყო მოგვარებული, ფრონტის დაშლისა და საზავო მოლაპარაკების ჩაფუჭვის საფრთხეს ქმნიდა. უკრაინელი ჯარისკაცები და მეზღვაურები ამას მალე მიხვდნენ. მცირე გამოწვევის გარდა მათ უარი განაცხადეს დამორჩილებოდნენ გენერალურ სამდივნოს ბრძანებას და ზავის დადებამდე თავიანთ ნაწილებში დარჩნენ, რითაც ზავის საქმე იხსნეს.

დაწყებული კონფლიქტი თავისი პოლიტიკით გაამწვავა რადის გენერალურმა სამდივნომ, რომელიც შეუდგა უკრაინის დეპუტატთა საბჭოების განიარაღებას. 1917 წლის 30 ნოემბერს, ღამით, გენერალური სამდივნოს რაზმები თავს დაესხნენ კიევში რევოლუციურ ნაწილებს. ასეთსავე ცდებს ადგილი ჰქონდა, აგრეთვე, ოდესაში, ხარკოვში, მაგრამ ეს ცდები სამარცხვინოდ ჩაიშალა.

საბჭოების განიარაღების ცდამ, რაც მარცხით დამთავრდა, საბოლოოდ გამოაშკარავა ცენტრალური რადის ბურჟუაზიული არსი, მისი კონტრრევოლუციური პოლიტიკა.

რადასთან კონფლიქტმა უმაღლეს წერტილს მიაწინა მიადწია, როცა გენერალურმა სამდივნომ კალედინის წინააღმდეგ საბრძოლველად რევოლუციური ჯარების გაშვებაზე უარი განაცხადა. კალედინმა დონზე შექმნა კონტრრევოლუციის ბუდე, რომლის გარშემოც თავი მოიყარეს რუსეთის კონტრრევოლუციურმა ძალებმა. თავისი ბანდებით იგი სულ უფრო და უფრო მოიწვედა ჩრდილოეთისაკენ, იკავებდა დონეცის აუზს და საფრთხეს უქმნიდა ცარიცინს. სიტყვიერად რადა კალედინის მიმართ ნეიტრალიტეტს აცხადებდა, ნამდვილად

კი პირდაპირ და აქტიურად უწყობდა ხელს იმით, რომ თავისუფლად უშვებდა თავის ტერიტორიაზე წინააღმდეგობის მიმავალ კახაკთა ნაწილებს და კონტრრევოლუციონერ ოფიცრებს. ამავდროს რადამ თავის ტერიტორიაზე არ შეუშვა კალედინის წინააღმდეგ საბრძოლველად მიმავალი საბჭოთა ჯარები. რასაც კალედინის მიმართ „ნეიტრალიტეტით“ ასაბუთებდა. „ნეიტრალიტეტის“ დროშით რადა ცდილობდა დაეფარა თავისი კავშირი კალედინთან საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ.

საბჭოებისადმი ცენტრალური რადის აშკარად შტრული პოლიტიკის გამო, სახკომსაბჭომ 1917 წლის 3 დეკემბერს გამოიტანა დადგენილება რადისადმი ულტიმატუმით. ზოლო უკრაინელი ხალხისადმი მანიფესტით მიმართვის შესახებ ულტიმატუმი ცენტრალური რადისადმი და მანიფესტი უკრაინელი ხალხისადმი ერთ დოკუმენტად იქნა გაერთიანებული სახელწოდებით „მანიფესტი უკრაინელი ხალხისადმი ულტიმატური მოთხოვნებით უკრაინის რადისადმი“.

მანიფესტში ნათქვამი იყო, რომ რუსეთის სოციალისტური მთავრობა, სახალხო კომისართა საბჭო, კვლავ იდასტურებს ყველა ერის თვითგამორკვევის უფლებას თვით ცალკე, დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ გამოყოფამდე. კერძოდ, ცნობს უკრაინის სახალხო რესპუბლიკის დამოუკიდებლობას, აღიარებს მის უფლებას სრულიად გამოეყოს რუსეთს, ან ხელშეკრულება დადოს მასთან ფედერაციული და სხვა ამგვარი ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ.

ამასთან ერთად, სახალხო კომისართა საბჭომ ცენტრალურ რადას წაუყენა შემდეგი შინაარსის ულტიმატუმი: კისრულობს თუ არა რადა, რომ ხელი აიღოს საერთო ფრონტის დეზორგანიზაციის ცდაზე. თავის ტერიტორიაზე არ გაატაროს დონში, ურალში ან სხვა მიმართულებით მიმავალი სამხედრო ნაწილები უმაღლესი მთავარსარდლის ნებადაურთველად ხელი შეუწყოს რევო-

ლუციურ ჯარებს კალენინის წინააღმდეგ საბრძოლველად, შეწყვეტოს საბჭოთა პოლკების და მუშათა წითელი გვარდიის განიარაღების ყოველგვარი ცდა უკრაინაში და დაუყოვნებლივ დაუბრუნოს იარაღი იმათ, ვისაც იგი ჩამოართვეს.

იმ შემთხვევაში, თუ სახალხო კომისართა საბჭო 28 საათის განმავლობაში დამაკმაყოფილებელ პასუხს არ მიიღებდა ულტიმატუმზე, რაღა საომარ მდგომარეობაში აღმოჩნდებოდა საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ რუსეთსა და უკრაინაში.¹

აღნიშნული ულტიმატუმის მიუხედავად, ცენტრალური რაღა კვლავ განაგრძობდა კონტრრევოლუციურ პოლიტიკას და არ ცნობდა საბჭოებსა და საბჭოთა ხელისუფლებას უკრაინაში. როცა 1917 წ. 4 დეკემბერს ბოლშევიკური პარტიის საოლქო კომიტეტის ინიციატივით კიევში მოწვეულ იქნა მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატების საბჭოების სრულიად უკრაინის ყრილობა, ცენტრალურმა რაღამ არ დაუშვა ყრილობის გახსნა და ჩაშალა მისი მუშაობა.

მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატების საბჭოების სრულიად უკრაინის აღნიშნული ყრილობა ვადატანილი იქნა ხარკოვში. ყრილობის მიერ 1917 წლის 13 დეკემბერს არჩეულმა საბჭოების ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა დამხობილად გამოაცხადა ცენტრალური რაღის ხელისუფლება და თავის ხელში აიღო მთელი ძალაუფლება უკრაინაში. საბჭოების ყრილობამ უკრაინა საბჭოთა რესპუბლიკად გამოაცხადა და აირჩია პირველი საბჭოთა მთავრობა.

სახალხო კომისართა საბჭო მხურვალედ მიესალმა საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებას ხარკოვში და ყოველმხრივი დახმარება აღუთქვა მას.

1917 წლის 19 დეკემბერს სახკომსაბჭოს დადგენილებით უკრაინის სავანგე-

ბო კომისრად დაინიშნა. ს. ორჯომიკიძე, რომელმაც დიდი მუშაობა გასწია საბჭოთა ხელისუფლების დამკვიდრებისათვის უკრაინაში.

1918 წლის 15 იანვარს კიევის მუშათა და გლეხთა დეპუტატების საბჭომ გამოიტანა დადგენილება ცენტრალური რაღის წინააღმდეგ შეიარაღებული აჯანყების დაწყების შესახებ. ექვსი დღის გააფთრებული ბრძოლების შემდეგ, საბჭოთა ჯარების დახმარების შედეგად, ცენტრალური რაღა განდევნილი იქნა კიევიდან. კიევში საბჭოთა ხელისუფლებამ გაიმარჯვა.

ცენტრალური რაღის ხელმძღვანელებმა ქიტომირში მოიკალათეს და საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ დახმარებისათვის გერმანელ იმპერიალისტებს მიმართეს.

უკრაინის ბურჟუაზიული რაღა თავის კონტრრევოლუციურ საქმიანობას საბჭოების წინააღმდეგ ნაციონალურ-დემოკრატიული ფრაზეოლოგიით ნიღბავდა და ცდილობდა საბჭოსაბჭოსთან კონფლიქტისათვის ნაციონალური ელფერი მიეცა. მაგრამ ეროვნული ინტერესების დაცვის საბაბით რაღა მშრომელი მასების ხელისუფლების წინააღმდეგ იბრძოდა და უკრაინაში ბურჟუაზიის ბატონობას ამკვიდრებდა.

ჟერ კიდევ 1913 წ. დაწერილ შრომაში „კრიტიკული შენიშვნები ნაციონალურ საქითხზე“ ვ. ი. ლენინი წერდა: „ველიკოროს და უკრაინელ პროლეტართა ერთიანი მოქმედებისას თავისუფალი უკრაინა შესაძლებელია. ამ ერთიანობის გარეშე მასზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია“.¹

ოქტომბრის რევოლუციამ შექმნა პირობები რუსი და უკრაინელი მშრომელების ერთობლივი ბრძოლისათვის. ამ ერთობლივი ბრძოლის შედეგი იყო ცენტრალური რაღის ძალაუფლების დამხობა და საბჭოთა ხელისუფლების გავრცელება მთელს უკრაინაში.

1917 წლის 25 ოქტომბერს მინსკში

მიღებული იქნა ცნობა პეტროგრადის შეიარაღებული აჯანყების გამარჯვების შესახებ. მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების მინსკის საბჭომ, რომელსაც ბოლშევიკები ხელმძღვანელობდნენ, გამოსცა ბრძანება № 1. ამ ბრძანებით მთელი ძალაუფლება ქალაქში საბჭოს ხელში გადადიოდა.

26 ოქტომბერს მინსკის საბჭოს ინიციატივით შეიქმნა სამხედრო-რევოლუციური კომიტეტი, რომლის თავმჯდომარედაც არჩეულ იქნა ბოლშევიკური პარტიის თვალსაჩინო მოღვაწე ა. ფ. მიასნიკოვი. ახლადარჩეულმა სამხედრო-რევოლუციურმა კომიტეტმა დიდი მუშაობა გააჩაღა მთელს ბელორუსიაში და დასავლეთის ფრონტზე საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისა და განმტკიცებისათვის.

ბრძოლა საბჭოების ძალაუფლებისათვის ბელორუსიაში დიდ დაბრკოლებას აწყდებოდა ნაციონალისტური, კონტრრევოლუციური ბურჟუაზიისა და შემთანხმებლური პარტიების მხრივ. მათი ხელშეწყობით 27 ოქტომბერს მინსკში ჩამოყალიბდა კონტრრევოლუციური „სამშობლოსა და რევოლუციის ხსნის კომიტეტი“. რამდენიმე დღის განმავლობაში გააფთრებული ბრძოლები წარმოებდა ძალაუფლებისათვის მინსკის საბჭოსა და ხსნის კომიტეტს შორის.

დასავლეთის ფრონტის რევოლუციური ნაწილების დახმარებით მინსკის მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭომ უზრუნველყო კონტრრევოლუციური „ხსნის კომიტეტის“ დამარცხება და თავის ხელში აიღო ძალაუფლება.

1917 წლის ნოემბრის შუა რიცხვებისათვის საბჭოთა ხელისუფლებამ გაიმარჯვა ბელორუსიის მთელ რიგ ქალაქებში: გომელში, ორშაში, სმოლენსკში, ვიაზნაში, ვიტებესკში და სხვ.

ბელორუსიის სახკომსაბჭომ და დასავლეთის ფრონტის სამხედრო-რევოლუციურმა კომიტეტმა 1917 წლის 5 დეკემბერს გამოაქვეყნეს მოწოდება

ხალხთა მეგობრობისა და ოქტომბრის რევოლუციის მონაპოვართა განმტკიცების შესახებ.

შეზღუდულია

რუსეთის ყველა ეროვნების მუშების, გლეხებისა და ჯარისკაცებისადმი მოწოდებაში ნათქვამი იყო, რომ მიწის, ზავის და სახალხო ხელისუფლების განმტკიცებისათვის წარმოებულ დიად ბრძოლაში ბურჟუაზია ცდილობს შეიტანოს განხეთქილება მშრომელი მასების ერთიანი არმიის დაქსაქსვის, სხვადასხვა ეროვნების მუშებისა და გლეხების გამიჯვნის გზით. ბურჟუაზიას სურს მშრომელთა ყურადღება კლასობრივი ბრძოლის ამოცანებიდან ნაციონალური ინტერესებისათვის ბრძოლაზე გადაიტანოს და ამ გზით მათ შორის უთანხმოება დათესოს, პროლეტარიატის, გლეხებისა და ჯარისკაცების ერთი ნაწილი მეორეს წაჰკიდოს.

მოწოდებაში დაგმობილია ცენტრალური ნაციონალისტური ორგანიზაციების, სხვადასხვა რადებისა და კავშირების მისწრაფება შეექმნათ ნაციონალური პოლკები და ამით უნდობლობა და განხეთქილება ჩამოეგდოთ ჯარისკაცთა მასაში.

ზემოაღნიშნული დოკუმენტი მთავრდებოდა შემდეგი სიტყვებით: „მოვუწოდებთ რა რუსეთის ყველა ერებისა და ხალხების მშრომელებს სახალხო კომისართა მთავრობის დეკრეტებში გამოცხადებული საერთო პროგრამის საფუძველზე ერთსულოვანი, შეწყობილი მუშაობისა და სახალხო ხელისუფლების განმტკიცებისათვის ბრძოლისაყენ, ჩვენ მტკიცედ ვართ დარწმუნებული, რომ პროლეტარიატი, გლეხობა და სახალხო არმიები ამ დიად ბრძოლაში ხელისუფლებას დაიკავებენ ივლიან და კლასობრივი რევოლუციური ბრძოლის სწორი გზიდან თავს არ გადააცდენინებენ ნაციონალისტებსა და სოციალ-შოვინისტებს“.¹

ბელორუსიის სახკომსაბჭოსა და დასა-

¹ Из истории установления Советской власти в Белоруссии и образования БССР. т. IV, стр. 315—316, Минск, 1954 г.

ვლეთის ფრონტის რევოლუციური კომიტეტის მოწოდება მიმართული იყო ბელორუსიის ნაციონალისტური ორგანიზაციების „რადისა“ და „გრომადის“ წინააღმდეგ, რომლებიც ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვების პირველი დღეებიდანვე გააფთრებულ ბრძოლას აწარმოებდნენ საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ ბელორუსიის „დამოუკიდებლობის“ დროში.

ბელორუსიის „რადისა“ და „გრომადის“ ინიციატივით 1917 წლის დეკემბრის მეორე ნახევარში, მინსკში მოწვეული იქნა სრულიად ბელორუსიის პირველი ყრილობა, რომელიც ორ ნაწილად გაითიშა. ყრილობის მემარჯვენე ნაწილი, რომელიც რადის მომხრეებისაგან შედგებოდა, მოითხოვდა რუსეთისაგან ბელორუსიის დაუყოვნებლივ გამოყოფას და დასავლეთის ფრონტის რევოლუციური კომიტეტისა და დასავლეთის მხარის სახალხო კომისართა საბჭოს ლიკვიდაციას. ყრილობის მემარჯვენე ნაწილი, რომელიც ფედერალისტებს აერთიანებდა, რუსეთთან ფედერაციული ურთიერთობის მომხრედ გამოდიოდა.

ყრილობამ არ ცნო საბჭოთა ხელისუფლების ორგანოები, სახალხო კომისართა საბჭო და საბჭოების ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი ბელორუსიაში და დასავლეთის ფრონტზე. ამის სპასუხოდ დასავლეთის მხარისა და ფრონტის სახკომსაბჭომ დაადგინა გაერეკა ბელორუსი ნაციონალისტების მიერ მოწვეული ყრილობა. ყრილობა დაშლილი იქნა მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დელეგატების აქტიური მხარდაჭერით, რომლებიც მტკიცედ უჭერდნენ მხარს ბელორუსიაში უკვე არსებულ საბჭოთა ხელისუფლებას.

დიდმა ოქტომბრის სოციალისტურმა რევოლუციამ მკვეთრად შეცვალა მდგომარეობა ამიერკავკასიაში.

ცნობა ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შესახებ თბილისში მიღებული იქნა 1917 წლის 26 ოქტომბერს. მუშათა და ჯარისკაც-

თა მრავალრიცხოვანი მიტინგებში თბილისში და საქართველოს სხვა ქალაქებში მხურვალედ მიესალმებოდნენ ცენტრში გამარჯვებულ საბჭოთა ხელისუფლებას და გამოსთქვამდნენ მხად-ყოფნას მის დასაცავად.

საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებას მიესალმნენ, აგრეთვე, კავკასიის ფრონტის რევოლუციური ჯარის ნაწილები.

1917 წლის 28 ოქტომბერს გაიმართა თბილისის გარნიზონის ნაწილების დელეგატთა კრება, რომელსაც ბოლშევიკები ხელმძღვანელობდნენ. კრება მიესალმა პეტროგრადში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებას და მოითხოვა ჯარისკაცთა დეპუტატების ესერულ-მენშევიკური საბჭოს გადარჩევა. დელეგატთა კრების მიერ გამოყოფილმა საგანგებო კომისიამ თავის ხელში აიღო გარნიზონის ხელმძღვანელობა.

ხალხთა მასების გარეგოლუციურებასთან ერთად მიმდინარეობდა კონტრრევოლუციური ძალების დარაზმვა. ეგრეთწოდებული, „სახოვადობრივი უშიშროების კომიტეტის“ მიერ თბილისში 1917 წ. 11 ნოემბერს მოწვეული იქნა თათბირი, რომელზედაც ამიერკავკასიის კონტრრევოლუციური პარტიების ბლოკი ჩამოყალიბდა. თათბირმა არ ცნო სახალხო კომისართა საბჭო და გამოიტანა დადგენილება ამიერკავკასიაში „დამოუკიდებელი“ სამხარეო ხელისუფლების შექმნის შესახებ.

თათბირზე ბოლშევიკებმა გამოაქვეყნეს რსდმ(პ) სამხარეო კომიტეტის დეკლარაცია, რომელიც აღიარებდა საბჭოების სრულიად რუსეთის მეორე ყრილობაზე არჩეულ სახალხო კომისართა საბჭოს ხელისუფლებას და კონტრრევოლუციური ელემენტების ინიციატივით მოწვეულ თათბირში მონაწილეობის პილებზე უარს აცხადებდა.

1917 წლის 12-14 ნოემბერს ჩამოყალიბდა ეგრეთწოდებული ამიერკავკასიის კომისარიატი, რომელშიც შევიდნენ მენშევიკების, ესერების, დაშნაე-

პის, მუსავატელებისა და სხვა კონტრ-რევოლუციურ ნაციონალისტური პარტიების წარმომადგენლები.

20 ნოემბერს, თბილისში, მენშევიკების ინიციატივით მოწვეულ იქნა საქართველოს ეროვნული ყრილობა, რომელმაც საქართველო საბჭოთა რუსეთისაგან გამოყოფილად გამოაცხადა. ყრილობაზე შეიქმნა ეროვნული საბჭო, რომელსაც მენშევიკები ხელმძღვანელობდნენ. საქართველოს ეროვნულ საბჭოსთან ერთად შეიქმნა სომხეთის და აზერბაიჯანის ეროვნული საბჭოები. მათი საერთო ხელმძღვანელობისათვის თბილისში ჩამოყალიბდა ეროვნებათშორისო საბჭო მენშევიკ ნ. რამიშვილის ხელმძღვანელობით. ეროვნული საბჭოები მომავალი ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტური მთავრობების ჩანასახს წარმოადგენდნენ.

ამიერკავკასიის კომისარიატი მენშევიკ ე. ჯეგუჰკორის მეთაურობით კონტრრევოლუციურ პოლიტიკას ანხორციელებდა როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკის დარგში. მას არ გადაუწყვეტია და არც შეეძლო გადაეწყვიტა მიწის, ზავის, ეროვნული და სხვა საჭიროებო საკითხები. პირიქით, მან ამიერკავკასია ეკონომიურ კატასტროფამდე და პოლიტიკურ დაშლამდე მიიყვანა.

ამიერკავკასიის კომისარიატი და „ნაციონალური საბჭოები“ მჭიდრო კავშირს ამყარებენ ჩრდილოეთ კავკასიაში მოქმედ გენერალ კალენდინისა და კარაულოვის ბანდებთან და ყველა საშუალებით ხელს უწყობენ მათ საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ ბრძოლაში. კომისარიატი იარაღს ართმევდა თურქეთის ფრონტიდან მომავალ რევოლუციურ ჯარებს და მათ ხარჯზე აიარალებდა ქართულ, მუსლიმანურ და სომხურ ეროვნულ პოლკებს, რომლებიც მენშევიკურ-კონტრრევოლუციური კომისარიატის მთავარ დასაყრდენს წარმოადგენდნენ.

კავკასიის ფრონტის რევოლუციურად განწყობილ ჯარისკაცთა მასების ზეგავ-

ლნით 1917 წ. 10 დეკემბერს თბილისში მოწვეულ იქნა კავკასიის არმიის II სამხარეო ყრილობა. ყრილობამ აღიარა მუშურ-გლეხური მთავრობის — სახალხო კომისარათა საბჭოს ხელისუფლება, სცნო მისი დეკრეტები მიწის, ზავის, მუშათა კონტროლის და სხვათა შესახებ, უარყო ამიერკავკასიის კომისარიატის, როგორც კონტრრევოლუციური ორგანოს, ხელისუფლება.

ყრილობამ ამხილა და დაგმო ამიერკავკასიის კომისარიატის კავშირი ჩრდილოეთ კავკასიის კონტრრევოლუციური ბანდების მეთაურ კალენდინთან და დაადგინა — დაეწყო მის წინააღმდეგ ბრძოლა.

კავკასიის არმიის II სამხარეო ყრილობამ აირჩია სამხარეო საბჭო, რომელშიც უმრავლესობა წილად ზედათ ბოლშევიკებს. საბჭოს თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა ბოლშევიკი გ. ყორღანოვი. სამხარეო საბჭომ თავისი შემადგენლობიდან გამოჰყო აღმასრულებელი ორგანო — კავკასიის არმიის სამხედრო-რევოლუციური კომიტეტი გ. ყორღანოვის მეთაურობით, რომელმაც დიდი მუშაობა ჩაატარა სამხარეო ყრილობის მიერ მიღებული დადგენილებების განსახორციელებლად და ამიერკავკასიაში საბჭოთა ხელისუფლების გასავრცელებლად.

1917 წლის ნოემბრის მეორე ნახევარში შეიქმნა ხელსაყრელი ვითარება საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებისათვის საქართველოში. მაგრამ რსდმ(ბ) კავკასიის სამხარეო და თბილისის კომიტეტის მიერ დაშვებული სერიოზული შეცდომების (თბილისის გარნიზონის ნაწილების სადღეუვატო კრების დაშლა და სხვ.) გამო ვერ მოხერხდა შეიარაღებული აჯანყების დაწყება და მენშევიკური ხელისუფლების დამხობა.

კონტრრევოლუციური ნაციონალისტური ხელისუფლების ორგანომ ამიერკავკასიის სეიმმა 1918 წ. 22 აპრილს ამიერკავკასია „დამოუკიდებელ ფედერაციულ რესპუბლიკად“ გამოაცხადა და ამით იურიდიულად გააფორმა იგი-

ერკავკასიის მოწყვეტა საბჭოთა რუსეთისაგან.

სახალხო კომისართა საბჭო ქმედით დახმარებას უწყევდა ამიერკავკასიის კომისარიატის კონტრრევოლუციური პოლიტიკის წინააღმდეგ მებრძოლ მუშებ-სა და რევოლუციურ ჯარისკაცებს. 1917 წლის 16 დეკემბერს სახალხო საბჭომ განიხილა კავკასიაში არსებული მდგომარეობის საკითხი და ბაქოს საბჭოს თავმჯდომარე ს. გ. შაუმიანი 1917 წლის 18 დეკემბრის დეკრეტით კავკასიის საქმეთა დროებით საგანგებო კომისრად დანიშნა, ვარდა ამისა, სახალხო კომისართა საბჭომ კავკასიის ბოლშევიკების საქიროებისა და ჩრდილოეთ კავკასიის კონტრრევოლუციის წინააღმდეგ ბრძოლის ორგანიზაციისათვის გამოყო 500 ათასი მანეთი.

1917 წლის დეკემბრის ბოლო რიცხვებში სახალხო კომისართა საბჭომ განიხილა და დაამტკიცა დეკრეტი „თურქეთის სომხეთის“ შესახებ, რომელიც 31 დეკემბერს გაზეთ „პრავედაში“ გამოქვეყნდა. ამ დეკრეტით სახალხო საბჭომ აღიარებდა რუსეთის მიერ ოკუპირებული თურქეთის სომხეთში მცხოვრები სომეხი ხალხის თავისუფალი თვითგამორკვევის უფლებას და მისი პრაქტიკული განხორციელებისათვის საქიროდ მიაჩნდა შემდეგი ღონისძიებების გატარება: თურქეთის სომხეთის ტერიტორიიდან ჯარების გამოყვანა; ლტოლვილი და ემიგრანტი მოსახლეობის დაბრუნება სომხეთში; თურქეთის ხელისუფალთა მიერ თურქეთში ძალდატანებით გადასახლებულ სომეხთა უკან დაბრუნება; თურქეთის სომხეთის დროებითი სახალხო მმართველობის შექმნა დემოკრატიულ საწყისებზე არჩეულ დეპუტატთა საბჭოსა და სომხეთის კომიტეტის სახით.

სახალხო კომისართა საბჭომ დაავალა კავკასიის საქმეთა დროებით საგანგებო კომისარს ს. შაუმიანს ქმედითი ზომები მიეღო ზემოაღნიშნული ღონისძიებების განხორციელების მიზნით.

დეკრეტს თან ერთვოდა შენიშვნა:

რომლის მიხედვითაც თურქეთის სომხეთის გეოგრაფიული საზღვრებს დადგენა ევალეზოდათ სომეხი მხარეების მიერ არჩეულ წარმომადგენლებს მოსაზღვრე ოლქების წარმომადგენლებთან შეთანხმებით და კავკასიის საქმეთა საგანგებო კომისარის მონაწილეობით.¹

რევოლუციური მოძრაობისა და საბჭოთა ხელისუფლების პირველი შტეჟრა ამიერკავკასიაში ბაქო იყო. ბაქოს პროლეტარიატი დაუყოვნებლივ გამოეხმაურა ოქტომბრის რევოლუციას და საბჭოთა ხელისუფლებისათვის მებრძოლთა ავანგარდში ჩადგა. 1917 წლის 31 ოქტომბერს გაიმართა ბაქოს საბჭოს გაფართოებული სხდომა საქარხნო, სატყეაო, არმიისა და ფლოტის კომიტეტების წარმომადგენლებთან ერთად, რომელმაც ს. შაუმიანის მოხსენების გამო, მიიღო გადაწყვეტილება საბჭოების ხელში მთელი ძალაუფლების გადაცემის შესახებ.

პროლეტარული ბაქო, რომელმაც ოქტომბრის რევოლუციის პირველ დღეებიდანვე სცნო საბჭოთა ხელისუფლება, კონტრრევოლუციის წინააღმდეგ მებრძოლი რევოლუციური ძალების ფორპოსტი იყო ამიერკავკასიაში.

დიდმა ოქტომბრის სოციალისტურმა რევოლუციამ ეროვნული და სოციალური ჩაგვრისაგან გაათავისუფლა აღმოსავლეთის განაპირა მხარეების ხალხები: თათრები, ბაშკირები, ყირგიზები, უზბეკები, თურქმენები, ტაჯიკები და სხვ. სულ 30-მდე მილიონი კაცი.

თურქესტანი თავისი გეოგრაფიული მდებარეობით წარმოადგენდა ხიდს სოციალისტურ რუსეთსა და აღმოსავლეთის ჩაგრულ ქვეყნებს შორის და, ამიტომ, თურქესტანში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებას და განმტკიცებას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა მთელი აღმოსავლეთისათვის.

1917 წლის 28 ოქტომბერს ტაშკენ-

¹ Политика Советской власти по национальному вопросу за три года, стр. 15.

ტის მუშებმა და ჯარისკაცებმა ბოლშევიკური პარტიის ხელმძღვანელობით დაიწყეს შეიარაღებული აჯანყება დროებითი მთავრობის ხელისუფლების წინააღმდეგ.

ტაშკენტში დაწყებული შეიარაღებული აჯანყება 1917 წ. 31 ოქტომბერს პროლეტარიატის გამარჯვებით დამთავრდა. დროებითი მთავრობის თურქესტანის კომიტეტი დაპატიმრებულ იქნა, მთელი ძალაუფლება მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების სამხარეო საბჭოს ხელში გადავიდა.

1918 წლის დამდევისათვის საბჭოთა ხელისუფლებამ გაიმარჯვა თითქმის მთელ თურქესტანში, გარდა ზუხარისა და ხივის სახანოებისა, სადაც ანტისაბჭოთა ძალების კოალიცია დამკვიდრდა.

ამრიგად, საბჭოთა ხელისუფლება სწრაფად გავრცელდა მთელ რუსეთში და ზედმიწევნით მოედო განაპირა მხარეებს. მაგრამ აქ იგი წააწყდა წინააღმდეგობას ჯერ კიდევ ოქტომბრის რევოლუციამდე შექმნილი ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტური მთავრობების საბით. სოციალისტური რევოლუციის შეჩერების მიზნით ამ მთავრობებმა ომი გამოუცხადეს ცენტრში გამარჯვებულ რევოლუციას. მაგრამ საბჭოთა ხელისუფლებისა და განაპირა მხარეების მუშებისა და გლეხების ერთობლივი იერიშის შედეგად, ეს მთავრობები სასტიკად იქნენ დამარცხებული.

დიდი ოქტომბრის რევოლუციის მიერ შექმნილი ახალი სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანიზაცია განამტკიცა და ფედერაციის საწყისებზე საბჭოთა რესპუბლიკების სახელმწიფოებრივი მოწყობის გეგმა შეიმუშავა საბჭოების სრულიად რუსეთის მესამე ყრილობამ, რომელიც პეტროგრადში მიმდინარეობდა 1918 წლის 10-დან 18 იანვრამდე.

12 იანვრის სხდომაზე საბჭოების ყრილობამ ერთსულოვნად დაამტკიცა ვ. ი. ლენინის მიერ შედგენილი „მშრომელი და ექსპლოატირებული ხალხის უფლებების დეკლარაცია“. ამ ის-

ტორიულ დოკუმენტში შეჯამებული იყო ის უდიდესი მუშაობა, რაც საბჭოთა ხელისუფლებამ დასრულდა ციალური და ეროვნული ჩაგვრისაგან რუსეთის ხალხების განთავისუფლების მიზნით. მასში საბჭოთა რესპუბლიკების სახელმწიფოებრივი მოწყობის გეგმად წამოყენებულია ფედერაცია საბჭოთა საფუძველზე.

საბჭოების ყრილობამ დაამტკიცა, აგრეთვე, სახალხო კომისართა საბჭოს დეკრეტები ფინეთისა და სომხეთის დამოუკიდებლობის შესახებ.

საბჭოების ყრილობამ მიიღო სპეციალური რეზოლუცია სახკომსაბჭოს პოლიტიკის შესახებ ნაციონალურ საკითხში.

მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატების საბჭოების სრულიად რუსეთის ყრილობა, ნათქვამია რეზოლუციაში, მიესალმება და მთლიანად იწონებს სახალხო კომისართა მთავრობის ნაციონალურ პოლიტიკას...

ყრილობა მტკიცედაა დარწმუნებული, რომ საბჭოთა ხელისუფლების შემდგომი ნაბიჯები ამ მიმართულებით ხალხთა ჩაგვრაზე და ძალადობაზე დამყარებულ რუსეთის ყოფილ იმპერიას გადააქცევენ ფედერაციულ საწყისებზე გაერთიანებულ საბჭოთა რესპუბლიკების ძმურ კავშირად.¹

ამრიგად, საბჭოების სრულიად რუსეთის მესამე ყრილობამ შეაჯამა საბჭოთა ხელისუფლების პირველი ნაბიჯები ნაციონალური პოლიტიკის დარგში და შეიმუშავა მრავალეროვანი სოციალისტური სახელმწიფოს მშენებლობის გეგმა.

სრულიად რუსეთის საბჭოების მესამე ყრილობაზე წარმოთქმულ საბოლოო სიტყვაში ვ. ი. ლენინი წინასწარმეტყველურად ამბობდა:

„...მე ღრმად ვარ დარწმუნებული, რომ რევოლუციური რუსეთის ირგვ-

¹ Третий Всероссийский съезд советов рабочих, солдатских и крестьянских депутатов, стр. 94, 1918 г.

ლივ სულ უფრო და უფრო შემოიკრიბება თავისუფალი ერების ცალკეული სხვადასხვა ფედერაცია, სრული ნებაყოფლობით, სიცრუისა და მახვილის გამოუყენებლად, გაიზარდება ეს ფედერაცია, და იგი უძლეველია“.¹

ვ. ი. ლენინი იყო ხალხთა თანასწორუფლებიანობისა და მეგობრობის პოლიტიკის შთამავონებელი და პრაქტიკულად ხელმძღვანელობდა ამ პოლიტიკის ცხოვრებაში განხორციელებას. მისი უშუალო ინიციატივით შეიქმნა თანასწორუფლებიან ერთა ნებაყოფლობითი გაერთიანება — საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი. საბჭოთა კავშირის შექმნამ მოახადა ყველა საჭირო პირობა ქვეყნის ეკონომიური და კულტურული ჩამორჩენილობის ლიკვიდაციისათვის, წინათ ჩაგრული ხალხების მოწინავე, სოციალისტურ ერებად გარდაქმნისათვის, სოციალიზმის გამარჯვებისათვის.

სოციალიზმის გამარჯვებასთან ერთად საბოლოოდ გაიმარჯვა ერთა თანასწორუფლებიანობის, მეგობრობისა და ძმობის საბჭოთა იდეოლოგიამ. საბჭოთა კავშირის ხალხთა ურღვევი მეგობრობა, რომელმაც მრავალ განსაცდელს გაუძლო, საბჭოთა საზოგადოების განვითარების ერთ-ერთ მძლავრ მამოძრავებელ ძალად იქცა.

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 26. გვ. 562.

სოციალიზმის სრული და საბოლოო გამარჯვების შედეგად ძირეული ცვლილებები მოხდა ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკაში, საბჭოთა საზოგადოების კლასობრივ სტრუქტურაში, ეროვნული ურთიერთობის დარგში. ისტორიაში პირველად გადაიჭრა ხალხთა ეკონომიური და კულტურული უთანასწორობის ლიკვიდაციის პრობლემა. ყველა მოკავშირე რესპუბლიკაში შეიქმნა დიდად განვითარებული მრეწველობა და სოფლის მეურნეობა, აღიზარდნენ მუშათა კლასისა და ინტელიგენციის ეროვნული კადრები. ყოველმხრივ განვითარდა ფორმით ეროვნული და შინაარსით სოციალისტური კულტურა.

კომუნისტური საზოგადოების მშენებლობა ახალი ეტაპის დასაწყისია ეროვნული ურთიერთობის დარგში, რომლის ძირითადი დამახასიათებელი თავისებურებებია სოციალისტური ერების შემდგომი დაახლოება და მათი სრული ერთობის მიღწევა.

ეროვნული საკითხის გადაჭრა და მის საფუძველზე საბჭოთა კავშირის ხალხთა ურღვევი მეგობრობის მიღწევა ოქტომბრის რევოლუციის უდიდესი ისტორიული მონაპოვარია. სკკპ თვალისჩინივით უფროთხილდება მას და წარმატებით აზორციელებს ხალხთა მეგობრობის განმტკიცების ლენინურ პოლიტიკას.

3. ი. ლენინი—სულიხამდგმელი და ორბანიზატორი სოციალისტური მშენებლობისა საქართველოში

კომუნისტური პარტიის შემქმნელისა და მათელოში პირველი სოციალისტური სახელმწიფოს ორგანიზატორის ვ. ი. ლენინის უკუდავ სახელთან განუყრელადაა დაკავშირებული, როგორც საბჭოთა ქვეყნის ყველა ხალხის, ასევე საქართველოს მშრომელთა გმირული ბრძოლა სოციალისტური და ეროვნული განთავისუფლებისათვის, სოციალიზმისა და კომუნისმის მშენებლობისათვის.

ვ. ი. ლენინის მითითებანი, რომლებიც მოცემულია მის მოხსენებებსა და ცალკეულ გამოხატულებში, დირექტივებში რკპ (ბ) კავკასიის ბიუროსადმი და პირადად ს. ორბანიზატორისადმი, საქართველოს რევკომისადმი, წერილებში, ტელეგრაფებში, და ცალკეულ მოღვაწეებთან გამართულ საუბრებებში, მოიცავენ საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლებში საქართველოს კომუნისტური პარტიის მოღვაწეობის ყველა ძირითად საკითხს. ეს საკითხები შეეხებიან: ეკონომიური სიძნელეების დაძლევისა და მიწოდების წინააღმდეგ ბრძოლის, მემათა და გლეხთა ეკონომიური მდგომარეობის ამაღლების, ღონისძიებებს; საქართველოს კომუნისტური პარტიის მფლობელობაში ადგილობრივი პარობებისა და თავისებურებების მაქსიმალურ გათვალისწინებას, ისეთი ტაქტიკის შემუშავებას, რომ შეეძინებოდ არ იქნეს ვადმოტანილი საბჭოთა რუსეთის გამოცდილება ანუ, როგორც ლენინი იღნიშნავს, „რუსული შებლონი“; საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის თავდაცვისუნარიანობის განმტკიცებას, წითელი არმიის ქართული ნაწილების შექმნას; ამიერკავკასიის ხალხთა შეგობრობის განმტკიცებას და მის განვითარებას; ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკებისა და, მათ შორის, საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის სახელმწიფოებრივ მშენებლობას (ა. / ვ. ფედერაცია); იმას თუ რას უნდა მიეჭყეს უმთავრესი ყურადღება სოციალისტური მშენებლობის პროცესში.

ლენინმა კარგად იცოდა, რომ მენშევიკების

ბატონობის უკანასკნელ პერიოდში საქართველოს მოსახლეობა მიწმობილბდა და სახალხო მეთრნეობის არც აღდგენა, არც სოციალისტური მშენებლობის დაწყება არ შეიძლებოდა თუ ბოლო არ მოეღებოდა მიწმობილბას. ამიტომ ლენინმა, უპირატველეს ყოვლისა, ამ საკითხს მიჰქცინა ყურადღება.

თბილისში XI არმიის შემოსვლისთანავე შემოტანილ იქნა ათობით ვაგონი პური, შაქარი და სხვა პროდუქტები, სამრეწველო საქონელი. შემდეგ დღეებში სურსათის შემოზიდვა მართულბს. მაგრამ ცვლავ მიმე მდგომარეობა როგორც ქალაქებში ისე სოფლად. ამასთან დაკავშირებით, 1921 წლის 15 აპრილს ლენინი სპეციალური დეკრეტით დაავალბბას აძლევს სასურსათო საქმეთა სახალხო კომისარიატის როსტოვის რწმენებულს, რათა მიიღონ ვადამწევეები ზომები „ბაქოსა და ამავე დროს საქართველოსა და სომხეთის მომარაგებისათვის და თანაბმად № 293 დეკრეტისა, მომარაგების ღონისძიებათა შესახებ რეგულარულად იცნობონ ცენტრს ფაქტური მომარაგების ღონისძიებათა შესახებ“¹. 7 ივლისს ლენინი ამავე რწმენებულს კვლავ აძლევს დაავალბბას: „ეკითვალისწინებ რა საქართველოს მიმარაგებისათო მდგომარეობას, წინადადება გეძლევეთ ივლისის განმავლობაში ვაგზაჯნოთ თბილისში საქართველოს სასურსათო კომისარიატის მისამართით 100 ათასი ფუთი პური. დეკრეტის მიღება და შესრულბება დამიდასტურეო“².

მაგრამ ამ დროს საბჭოთა რუსეთში მიმე ეკონომიური მდგომარეობა იყო (ომის შედეგები, ბლოკადა, 1920-1921 წლების გვალბება და მოუსავლიანობა). მაგალითად, 1921 წლის გვალბამ მოიკვა 34 გუბერნია 30 მილიონი მოსახლბობით. ამიტომ ლენინი კავკასიული კომუნისტებისაგან, მათ შორის, ქართველი კომუნისტებისაგან მოითხოვს, რომ დიდი იმეღებო

¹ Ленинский сборник XX. стр. 228.
² Газ. «Правда Грузии», 14 июля 1921 г. № 109.

არ დაამყარონ დახმარებაზე და უტრადღება გამამხვილონ ადგილობრივი რესურსების გამოიხმება და გამოყენებაზე.

ამასთან დაკავშირებით, ლენინი ს. ორჯონიკიძეს 1921 წლის 9 აპრილს დეპეშით აცნობებდა:

„მივიღე თქვენი დამიჯრული დეპეშა, რომ სურათის მხრივ ამიერკავკასიაში საშინელი მდგომარეობაა. ჩვენ მივიღეთ მთელი რიგი ღონისძიებები, ცოტაოდენი ოქრო მივეციეთ სომხეთს, დავადასტურეთ სასურსათო კომიტეტისათვის მიცემული ყოველგვარი დავალეხანი, მაგრამ უნდა გავფიქრობოთ, რომ აქ ძალიან გვივირს და ვერ შევძლებთ დაგვემართო, დაბეჭდვებით მოვიხსნო შექმნათ საოლქო სამეურნეო ორგანო მთელი ამიერკავკასიისათვის, მთელი ძალებით დააწიეთ კონცესიონებს, განსაკუთრებით საქართველოში; შეეცადეთ იყიდოთ თესლი თუნდაც სახლვარგარეთ და წინ წასწიეთ რწყვა ახერხაიდანში ბაქოს რესურსების დახმარებით, რათა განვითარდეს მიწათმოქმედება და მესაქონლეობა, აგრძელებდეთ განვითარება საქონლევაყვლა ჩრდილოეთ კავკასიასთან.“¹

როგორც ამ დეპეშიდან ჩანს, ლენინი განსაკუთრებით საქართველოსათვის დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა კონცესიებს. ამ საკითხზე სხვა მრავალი დოკუმენტებიც არსებობს: ოღონდ ვაუწყობესაღეს მშრომელთა ეკონომიური მდგომარეობა და ლენინი წინადადებას იძლევა არ იძენონ კაპიტალისტებთან საკონცესიო გარიგებების დადების დროს, როცა ახალგაზრდა საბჭოთა ქვეყნის ისედაც უსუსტი მრეწველობის აღდგენა მხოლოდ იწყებულა, ტრანსპორტი თითქმის მთლად იყო საწყაის უქმარობის გამო, საკონცესიო გარიგებები აუცლებელი იყო. მაგამ კაპიტალისტებთან საწარმოო ურთიერთობა უფრო რთული აღმოჩნდა, ვიდრე წინასწარ შეიძლებოდა ვარაუდი. კონცესიების საკითხშიც თავი იჩინა კაპიტალისტების ვაჟმამლარმა მალამ. უკვე 1922 წელს ლენინმა აღნიშნა, რომ კონცესიებთან და იყარებისაგან არაფერი გამოვიდა და განსაკუთრებული უტრადღება მიაცია ქვეყნის საწარმოო ძალების განვითარებას, თეთრი ნახშირის გამოყენებას, მორწყვას, წილისყვლის (წათობი, სპილენძი, ქვანახშირი) დამუშავებას და სხვ.

3. ი. ლენინის დახმარებით საქართველოს მშრომელთა დაძლიეს პირველი ეკონომიური სინდრელები.

სოციალისტური მშენებლობის დაწყებისათვის ისეთ წერილებზე უნდა ვუყვანაში, როგორც კავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკები იყენენ (ლენინის გამოთქმით „კიდევ უფრო გლე-

ხური ქვეყნები, ვიდრე რუსეთი“).² განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა „ქვეყნობრივ პირობებთან მაქსიმალურად შეფარდებული, მოწინავე ტაქტიკის შემუშავებას. ჯერ კიდევ კავკასიის ტერიტორიაზე XI არმიის მოქმედების დროს ლენინი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა მოსახლეობისადმი ფაქიზ და მოყიდებულებას, საჭიროდ მიანდა არმიის მოქმედება საეხებით დაქვემდებარებოდა მოსახლეობის ინტერესებს, განსაკუთრებული გულსმხერებით მომყრობდენ ადგილობრივ ორგანოებს. მოსახლეობის მომართ დამოკიდებულებას საკითხში ლენინი კიდევ მეტ სიფრთხილეს მოითხოვდა საბჭოთა ზელისფლების დაყარების შემდეგ, როცა კომუნისტური პარტია მმართველი პარტია გახდა. წერილებში, დეპეშებში და მითითებებში ცალკეული საბჭოთა რესპუბლიკების, ამიერკავკასიის თუ მთელი კავკასიის შესახებ, ტაქტიკის საკითხს. ლენინი უმთავრეს საკითხად, საკითხთა საკითხად თვლის. ყველაზე მნიშვნელოვანია ის — ნათქვამია ლენინის 14 აპრილს წერილში, — რომ ამიერკავკასიის კომუნისტებმა შეივონ თვინათი რესპუბლიკების მდგომარეობის თავისებურება. რუსეთის სხვ რესპუბლიკის მდგომარეობისა და პირობებისაგან განსხვავებით, შეივონ იმის აუცილებლობა, რომ ბრძოლ უ არ ვადალონ ჩვენ ტაქტიკა, არამედ მოფირებულად შეუფარდონ იგი კონკრეტული პირობების სხვაობას.“³

კავკასიაში საბჭოთა ზელისფლების დამყარების მომენტში ზელმქანაელი პარტიული და საბჭოთა მუშაკებისათვის ძნელი იყო ვითარებაში გარყვება და ტაქტიკის საკითხებში სწორი გზის გამოშვება, რუსეთის გამოცდილების შექარყვანი ვადმოტანს სარგებლობას ვერ მოიტანდა, საჭირო იყო სხვაგვარი მოქმედება, სხვაგვარი ტაქტიკა, მაგრამ სახელდობრ როგორი — ამაზე სხვადასხვა აზრი იყო.

„ცოლდა გამომეღაენებული სკობს, — ამბობს მამა ორახელაშვილი, რომელიც საქართველოში საბჭოთა ზელისფლების გამოშვების პირველ დღეებში რეკომის თავმჯდომარის მოვალეობას ასრულებდა, — ჩვენ მტყიცედ არ ვიცილით როგორ მოვეცეუთ იუყავით. ადგილობრივი პირობები როგორ გავვეთვალისწინებინა საქართველოს ახლადმოხილი საბჭოთა ზელისფლების პოლიტიკურ და ეკონომიურ ღონისძიებათა სისტემაში.“⁴

ამ გაურკვევლობიდან კავკასიელი კომუნისტები დიდა ზელადის ლენინის მითითებებში გამოიყენეს. ლენინის მითითებათა საფუძველთა საფუძველი, ძირითადი არსი იყო, რომ კავკასიელ კომუნისტებს რუსული გამოცდი-

¹ 3. ი. ლენინი, ტ. 32, გვ. 397.

² 3. ი. ლენინი, ტ. 32, გვ. 397.

³ გაზ. „კომუნისტი“ 1924. № 92.

ლება მოტივირებულად შეეფარდებინათ ადგილობრივი პირობებისათვის, ადგილობრივ გამოყენებინათ — 1917-1921 წლების გამოცდილების არა ანბანითყვა, არამედ სული, აზრი, გაცეითლება¹. ამასთან ერთად, ლენინი კონკრეტულად მიუთითებდა, თუ როგორ მიღვომა იყო საქარო ცალკეული საკითხებისადმი: „მეტი სირბილე, სიფრთხილე და დამთმობლობა წერილი ბერყუაზის, ინტელიგენციას და განსაკუთრებით გლეხობის მიმართ... უფრო წელი, უფრო ფრთხილა, სისტემატური გადასვლა სოციალიზმზე — თ რაა შესაძლებელი და აუცილებელი კავასიის რესპუბლიკებისათვის რუსეთის სხვ რესპუბლიკებისაგან განსხვავებით. თ რა უნდა შეიგნოთ და რის განზორციელება უნდა შესალოთ ჩვენი ტაქტიკისაგან განსხვავებით“².

ლენინის მითითებებმა, როგორც ამას ხატოვანად ამბობდა მაია ორაბელაშვილი, „ძლიერი პროექტორის“ როლი შეასრულა, „გავგინათა წრე განსაკუთრებული პოლიტიკური ამოცანებისა, რომლებიც იდგნენ საქართველოს კომპარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების წინაშე“³ მაგრამ ვ. ი. ლენინის მითითებები ძლიერი პროექტორი იყო და არის არამარტო საქართველოს, არამედ კავასიის ყველა კომუნისტისათვის.

ვ. ი. ლენინის მითითებათა საფუძველზე შემოვივებელი ტაქტიკა იყო ის უძლეული იარაღი, რომლითაც კავასიის კომუნისტები ყოველგვარ სიძნელეებს სძლეოდნენ და უდიდეს წარმატებებს აღწევდნენ თავიანთი ქვეყნების ეკონომიკური და კულტურული აღმაშობლის საქმეში.

საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის თავდაცვის უნარიანობის განმტკიცების ვ. ი. ლენინმა ურადლება მიჰქცია ჯერ კიდევ მაშინ, როცა საქართველოში მენშევიკური მთავრობის წინააღმდეგ შექმნილი იყო აჯანყების ხელმძღვანელი შტაბი რევოლუციური კომიტეტის სახით. როგორც ცნობილია, რევოლუციურმა კომიტეტმა, რომელიც 1921 წლის 16 თებერვალს შეიქმნა, თავის თავმჯდომარედ აირჩია ფ. შახარაძე. ამ ორას ის მოსკოვში იმყოფებოდა. საქართველოში გამომავგარების წინ 18 თებერვალს ფ. შახარაძე მიიწვია ლენინმა და ესაუბრა მას საქართველოში კომუნისტების მუშაობის მთელ რიგ თავისებურებათა შესახებ, თუ რა საკითხებისათვის მიექციათ უპირველესად ურადლება. ლენინს ფ. შახარაძესთან საუბარი ჰქონდა საქართველოში წითელი არმიის შექმნის საკითხებზედაც⁴ ასა-

კირველია ლენინს მხედველობაში ჰქონდა რომ აჯანყება მალე გაიმარჯვებდ და საქართველოში საბჭოების დროში აღიმართებოდა საქმეთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ კ წითელი არმიის ქართული ნაწილების შექმნის საკითხი ლენინის ურადლების ცენტრშია. ამ. შესახებ ის 1921 წლის 2 მარტს პირდაპირი მავთულით გადმოსცემს წერილს ორჯონიკიძეს. ლენინს, უწინარეს ყოვლისა, სურდა გავყო, იყო თუ არა სრული თანხმობა ქართველ კომუნისტებში იმის შესახებ, რომ „საქაროა დაუყოვნებლივ შევანარაღოთ მუშები და ულარობისი გლეხები და ანაარად შეექმნათ საქართველოს მტკიცე წითელი არმია“¹. ორჯონიკიძემ მაშინვე აცნობა ლენინს, რომ საქართველოში „მუშები და ულარობისი გლეხები იარადლებიან“² ეს იყო წითელი არმიის ქართული ნაწილების შექმნისათვის მუშაობის დსაწყობი, რაც დიდი წარმატებით დაგვირგვინდა, მაგრამ ამასთან დაკავშირებით, რომ საერთაშორისო რეაქცია (ინგლისელი იმპერიალისტები, მეორე და ორნახევარი ინტერნაციონალი, ქართველი მენშევიკები) კვლავ ცდილობდა რუსეთის საქმეებში ჩართვა. საპარტიოლოს სამომარებას როსეთისაგან, ლენინი შემდეგაც უბარუნდება ამ საკითხს. 1922 წლის 13 თებერვალს ლენინი კვლავ უგზავნის წერილს ორჯონიკიძეს და მას ასეთ დავალებას აძლევს:

„ამხ. სერკო!

ამსოლუტურად აუცილებელია, რომ საქართველოს საბჭოების ყრილობამ მიიღოს გადაწყვეტილება საქართველოს წითელი არმიის უძვეელი გაძლიერების შესახებ და რომ ეს გადაწყვეტილება ნამდვილად შესრულდეს...“³ საქართველოს საბჭოების პირველმა ყრილობამ 1922 წლის 25 თებერვალს ორჯონიკიძის მოხსენების საფუძველზე მიიღო ასეთი გადაწყვეტილება და ამასთანავე რუსეთის საბჭოთა მთავრობას სთხოვა არ გაეყვანა XI არმიის ნაწილები საქართველოს საზღვრებიდან.

წითელი არმიის ქართული ნაწილების სახით შეიქმნა ძალა, რომელიც იმპერიალისტებს საბჭოთა საქართველოზე თავდასხმის მიდს უარყვავდა. წითელი არმია ამასთანავე გადიქცა იმ სახალხო სკოლად, რომელმაც დიდი როლი შეასრულა საქართველოს მშრომელი მასების კულტურის აღმშობლებაში.

ვ. ი. ლენინისათვის იმთავითვე ცხადი იყო, რომ სოციალისტური მშენებლობის ინტერესები მოითხოვდა ამიერკავასიის ხალხთა შორის ერთგვანი შედღის ნაშთების აღმოფხვრას და მათი ძალბის გაერთიანებას სამეურნეო-აღმშენებლობით მუშაობაში. ლენინის წერილში

1 ვ. ი. ლენინი, ტ. 32, გვ. 399.

2 ვ. ი. ლენინი ტ. 32, გვ. 398-399.

3 გაზ. „კომუნისტი“ № 92, 1924 წ. 23 აპრილი.

4 გაზ. „ზარია ვოსტოკა“, 1957 წ. 19 აპრილი.

(გ. მგაენაძის წერილი).

1 ვ. ი. ლენინი, ტ. 32, გვ. 184.

2 გ. ორჯონიკიძე. სტატიები და სიტყვები. 1957. ტ. 1, გვ. 211.

3 ვ. ი. ლენინი, ტ. 33, გვ. 226-227.

ორქონიქიძისადმი (9 აპრილი) ამის შესახებ ნათქვამი იყო: „დაბეჭდებით მოეთხოვ შექმნათ სოცლიო-სამეურნეო ორგანიზაციული ამიერკავკასიისათვის“. სოცლიო ორგანიზაციის განვარცხნულ იყო იმისათვის, რომ მის მომართვაში მოეყვანა ამიერკავკასიის სამივე რესპუბლიკის რესურსები და შესაძლებლობანი. გაერთიანება დაიწყო რკინიგზებითა და საგარეო უკრძობით. შემდეგ გაერთიანდა სამეურნეო ორგანიზაციები და ბოლოს მოხდა დროებითი პოლიტიკური გაერთიანება ფედერაციის ფორმით. ამიერკავკასიის ფედერაცია შეიქმნა ბაქოს, თბილისის და ბათუმის მოწინავე მუშების მოთხოვნით, რომელსაც მხარი დაუჭირა აზერბაიჯანის, საქართველოს, სომხეთის შრომელთა ფართო მასებმა.

ფედერაციის შექმნა აუცილებელი იყო, როგორც სამხედრო, ისე მეურნეობრივი თვალსაზრისითაც. საჭირო იყო მენშევიკების ბატონობის დროინდელი ნაციონალიზმის ძლიერი ნაშთების მოსპობა. ვ. ი. ლენინის მითითებითა საფუძველზე საქართველოს კომუნისტურმა პარტიამ მიზნად დაისახა განადგურების ნაციონალიზმი და შექმნას ინტერნაციონალიზმის ქანალი ატმოსფერო ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების სამეურნეო დონისძიებითა გაერთიანების საქმის გასაადვილებლად.

ამიერკავკასიის ფედერაციის შექმნის პრაქტიკა დაიწყო ვ. ი. ლენინმა 1921 წლის 28 ნოემბერს კპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის ბიურომ მოიწონა ეს პრაქტიკა და დაიწყო ფედერაციის პრაქტიკული მშენებლობა.

ამიერკავკასიის ფედერაციამ, თანასწორფედლობის საფუძველზე გააერთიანა საქართველოს, აზერბაიჯანის და სომხეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკები. ფედერაცია შეიქმნა 1922 წლის 12 მარტს. იმავე წლის დეკემბერში იგი გარდაიქმნა ფედერაციულ კავშირად.

ამიერკავკასიის ფედერაცია იყო დიდი ნაბიჯი სსრკ კავშირის შექმნის გზაზე. სსრკ კავშირი შეიქმნა 1922 წლის 30 დეკემბერს.

ამიერკავკასიის ფედერაციამ 1936 წლამდე იარსება. შეასრულა რა მის წინაშე მდგომი ამოცანები იგი საბჭოების სრულად საკავშირო მერვე საავანგუბო ყრილობის დადგენილების საფუძველზე გაუქმებულ იქნა. მის შემდეგ საქართველოს, აზერბაიჯანისა და სომხეთის რესპუბლიკები უშუალოდ შედიან სსრკ კავშირის შემადგენლობაში.

ვ. ი. ლენინის მამობრივი ზრუნვა ჩვენი რესპუბლიკის მძიმე ეკონომიური მდგომარეობიდან გამოსაყვანად, მუშათა და გლეხთა ეკონომიური მდგომარეობის ამაღლებლად, რესპუბლიკის თავდაცვის უნარიანობის განსამტკიცებლად,

ამიერკავკასიის ხალხთა მეგობრობის აღსადგენად და მთელი რიგი სსრკ დონისძიებით, რომლებიც საქართველოს კომუნისტურმა პარტიამ ვ. ი. ლენინის მითითებით განაგორციელა, მამართელი იყო იქითვე, რათა საქართველოს შრომელთა შესაძლებლად წარმოებოდა დაეწყოთ და განეგრძოთ სოციალისტური მშენებლობა, მოეწყოთ სამეურნეო-ეკონომიური თანამშრომლობა, დირსეული ადგილი დიუკირათ სსრკ კავშირის ხალხებს შორის თავიანთი ეკონომიკისა და კულტურის განვითარებით.

იმ დროს, როცა საქართველოში მენშევიკების ბატონობა დამბო და ქართველი ხალხის ისტორიაში ახალი ხანა დაიწყო. საბჭოთა ქვეყანა გამოდიოდა სამოქალაქო ომის მდგომარეობიდან და იწყებდა მშვიდობიან მშენებლობაზე გადასვლას, ძალაში შედიოდა ვ. ი. ლენინის მიერ შემუშავებული ახალი ეკონომიური პოლიტიკა, რომელიც 1921 წლის მარტში მიიღო პარტიის X ყრილობამ.

ვ. ი. ლენინმა პარტიას ამოცანად დაუბაძა სსრკ კავშირის ხალხთა უფლებრივი თანასწორობის განმტკიცება ფაქტობრივ თანასწორობით. უფლებრივი თანასწორობა გამოკვადებული იქნა საბჭოთა ხელისუფლების პირველი დეკრეტებით. მაგრამ ეს დეკრეტები დაყარავდნენ თავიანთ მნიშვნელობას თუ ისინი არ დაეყრდნობოდნენ ხალხთა ფაქტობრივ თანასწორობას. ხალხთა ფაქტობრივ თანასწორობის მოსაპოვებლად კი პარტიას ხანგრძლივი მუშაობა ელოდა. ამოცანა იმაში მდგომარეობდა, რომ დამყარებულყო ყოფილი ვაბატონებული ერის მუშათა კლასის სწორი ურთიერთობა მეფის ყოფილი კოლონიების გლეხობისთან უწყველ საბჭოთა რესპუბლიკის შრომელთა ძალისხმევით განაგრძოდა სოციალისტისათვის ბრძოლაში. ამ ამოცანის ორგანული ნაწილი იყო ხალხთა ეკონომიური და კულტურულ განვითარებაში ფაქტობრივ თანასწორობის მოსპობა.

ყვრდნობა რა ვ. ი. ლენინის ამ მითითებებს, პარტიის მე-10 ყრილობამ, რომელმაც მოისმინა ი. ბ. სტალინის მოხსენება პარტიის მორიგ ამოცანებზე ნაციონალურ საკითხში, დასახა ჩამორჩენილი ხალხებისადმი დახმარების დიდი პროგრამა. „ნაციონალური საკითხის არს იმაში მდგომარეობს, — ამბობდა ი. ბ. სტალინი ყრილობაზე, — რომ მოვსპობო ზოგიერთი ერის ის ფაქტობრივ ჩამორჩენილობა (სამეურნეო, პოლიტიკური, კულტურული), რომელიც მათ შემეკიდრებოდალ გადაყოცათ წარსულისაგან, რომ საშუალება მიეცეთ ჩამორჩენილ ხალხებს დაეწიონ ცენტრალურ რუსეთს სო-

1 საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ისტორია, გვ. 437.

საქართველოს მშრომელთა 46 წლის თავდა-
დებული მუშაობის შედეგები ნათლად ადას-
ტურებენ, რომ ე. ი. ლენინის მიერ დასახული
ამოცანები, ისე როგორც სხვა მოკავშირე რეს-
პუბლიკებში, წარმატებით შესრულდა საქარ-
თველოშიც. ამას მოწმობენ ის დიდი მიღწევე-
ბი, რომლებიც ჩვენს რესპუბლიკას ამჟამად
ვახანია სახალხო მეურნეობის ყველა დარგში.

იმ დროს, როცა ლენინი თავის გენიალურ
მითითებებს აძლევდა საქართველოს, ამიერკავ-
კასიისა და მთელი კავკასიის კომუნისტებს,
საქართველო, ისე როგორც მთელი კავკასია,
ეკონომიკრად ჩამორჩენილი აგრარული ქვეყა-
ნა იყო. მაგრამ საქართველოში საბჭოთა ხე-
ლისუფლების არსებობის 46 წლის მანძილზე
მდგომარეობა არსებითად შეიცვალა. საქარ-
თველო იქცა დიდად განვითარებული მრეწვე-
ლობის, მრავალდარგოვანი სოფლის მეურნე-
ობისა და მაღალი კულტურის ქვეყნად.

იმ დროს, როდესაც ე. ი. ლენინი თავის
გენიალურ მითითებებს იძლეოდა, საქართვე-
ლოსა და ამიერკავკასიაში კიდევ საგრძნობ-
იყო ბერძნუფიელ-ნაციონალისტური მთავრო-
ბის დროიდან გაღმოსული ეროვნული განკერ-
ძობულობა და ე. ი. ლენინი ყველა ზომებს
იღებდა, რათა რაც შეიძლება მალე აღმოფხვ-

რილიყო კაპიტალიზმის ეს საზიზღარი გაღმო-
ნაშთი. იგი იმედს გამოსთქვამდა, რომ კვე-
სიაში შეიქმნებოდა „ბურჟუაზიის დროს, ბუ-
ნაბული და ბურჟუაზიის დროს შექმნილი
ეროვნული მშვიდობიანობის ნიშნები“.¹

ასოულა დიდი ბელადის წინასწარხედვა!
დიდი ხანია, ეროვნული მშვიდობიანობის ნი-
შნები არა მარტო კავკასიის საბჭოთა რესპუბ-
ლიკები, არამედ მთელი საბჭოთა ქვეყანა, რო-
მელიც თანასწორუფლებიან ხალხთა მძლავრ
კავშირსა და ერთიანობას წარმოადგენს.

ე. ი. ლენინის მიერ დასახული ამოცანების
ცხოველყოფილობა და აქტუალობა დიდია
ამჟამადაც. ის გზის მანათობელ შექერას წარ-
მოადგენს კომუნისტებისათვის ბრძოლაში.

საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რეს-
პუბლიკის ბრწყინვალე მიღწევები კომუნის-
ტურ მშენებლობაში, მისი მრეწველობის,
სოფლის მეურნეობისა და კულტურის აყვავე-
ბა, მშრომელთა კეთილდღეობის განუწყვეტე-
ლი ზრდა თვალსაჩინოდ მოწმობს, რომ მხო-
ლოდ ლენინის მიერ ნაჩვენები გზით ხელსა-
მხოლოდ სოციალიზმსა და კომუნისტურ შეუჭ-
ლია იხსნას ხალხები კაპიტალიზმის უღლისა-
გან და შეუქმნას ბედნიერი ცხოვრება.

¹ ე. ი. ლენინი, ტ. 32, გვ. 397.

პიოკგი რომიძე

ზოგადკაცობრიული, ინტერნაციონალური და ეროვნული-ბუნებრივად წარმოშობილი პარმონიაა, ერთი კამუზის ორი სიშია, არ-

3

წივის ორი ფრთაა, ურომლისოდან არც სი-
მღერა შეიძლება და არც სივრცეში ფრენა.
„არწივი, რომელიც თავისი მთებიდან არ
მიფრინავს შორეულ სივრცეებში სანაგარ-
დოდ, — წერდა რ. გამსატოვი, — არწივი
კი არა, მხოლოდ წიწილია. ხოლო ის ფრი-
ნველი, რომელიც შორეული სივრცეებიდან
არ ბრუნდება მშობლიურ ბუდეში, ასევე,
არა თუ არწივი, თეთრი ყვავიცი კი არაა“.¹

გაბედული, შემართებული ღრმა აზრი,
ნიჭი და უნარი დაინახო არა მარტო პატა-
რა სივრცე სარკმლის წინ გაშლილი, არა-
მედ სამყაროს შორეული სივრცეები — აი
რა ასხამს ფრთებს შემოქმედებას და აპ-
ყავს იგი მაღლა. მაგრამ ამ მოპოვებულ სი-
მაღლეს უნდა ჰქონდეს საიმედო სულიერი
და ემოციური საყრდენები მიწიერ ყოფიერ-
ებაში, კონკრეტულ, ადამიანურ, ეროვნულ
ნიადაგში, რომელმაც აღმოაცენა
მწერალი და გაიყვანა იგი მსოფლიო ხე-
ლოვნების ორბიტზე. თუ მარტო საკუთარ
ბოსტანში ბარავ მიწას და ირგვლივ არ
იხედები, მთავარს ვერ დაინახავ, ვერ იგრ-
ძნობ ცხოვრების მთელ ბუმბერაზობას, სირ-
თულეს და მთლიანობას, ვერ მოუხმენ
დროის გულისცემას. მაგრამ საშიში და

სახიფათოა უგულვებელყო საკუთარი ენა,
კულტურა, ხალხი, ისტორია, ყველაფერი
ის, რამაც შენ მოგცა გული, გონება, მხედ-
ველობა, სიცოცხლე.

მკვლევართა ერთი ჯგუფისათვის ეროვნული
ის, რაშიც არ შეიძლება იყოს ინტერნაციონალური,
რაც უაღრესად სპეციფიკურია, რაც სხვას არ ჰგავს და არ გააჩ-
ნია არავითარი შეხების წერტილი სხვა
ეროვნულ კულტურებთან. კრიტიკოსთა მეორე
კატეგორიისათვის ინტერნაციონალურია ის, რაც
აბსოლუტურად გაუმწიფილია ეროვნულისაგან და თავის თავში შეიცავს
მხოლოდ და მხოლოდ ზოგადს, საყოველ-
თაოს, უნივერსალურს, რაც საეხებით თავი-
სუფალია ეროვნულის ყოველგვარი ნიშნი-
საგან. მაგრამ ხელოვნებაში არ არის და
არც შეიძლება იყოს ასეთი დაყოფა, ერთ
თვისებებთან მეორეთვისებების ასეთი და-
პირისპირება.

მიემართოთ მაგალითს კინოხელოვნების
სფეროდან. რეჟისორ რ. ჩხეიძის კინოფილ-
მმა „ქარისკაცის მამამ“ მსოფლიოს საზო-
გადოებრიობის მოწონება დაიმსახურა, ხო-
ლო ამ ფილმის მთავარი როლის შემსრუ-
ლებელი ს. ზაქარაიძე დააგვირგვინეს უმა-
ღლესი ჯილდოთი — ლენინური პრემიით.

რამია ფილმის გმირის — გიორგი მახა-
რაშვილის მომზიბლობა? განა წარმოსად-
გენია ერთი მეორის საწინააღმდეგო ორ
მხარედ გაგვევითო ეს კოლორიტული, თვი-
თმყოფი, მკვრივი სახე — ესე იგი, ცალკე

¹ «Литературная газета», 1965 წ. 6 მარ-
ტის ნომერი.

განვიხილოთ ამ ბერიკაცის წმინდა ეროვნული, განმასხვავებელი მხარეები და ცალკე — საყოველთაო, ზოგადი, ინტერნაციონალური მხარეები? დიახ, გიორგი მახარაშვილს ვერ არ ვერც რუს და უკრაინელ, ვერც კახაკ და მოლდაველ, ვერც თურქმენ გლეხში. მის სახეში უმაღლეს ცნობ ქართულს ყოფაცქვევას მრავალი, საკუთრად მისთვის ჩვეული ნიუანსებით, ჩაფიქრებით, ფსიქოლოგიური და ემოციური თავისებურებებით. მაგრამ მახარაშვილის ხასიათში არ არის არაფერი სამუხეუმო, არაჩვეულებრივად ეთნოგრაფიული, პატრიარქალურად გაყინული და გაქვევებული. ჯარისკაცის მამაში ფთქავს საბჭოთა ადამიანის, კეთილი და ამასთან მკაცრი საბჭოთა ადამიანის დიდი სათუთი გული და გული მამულიშვილისა, რომელიც ებრძვის მტერს თავგანწირვით, „სიძულვილის მთელი ძალით“. ეროვნულად თავისებური და განუყოფელი მახარაშვილის სახეში გაუთიშავად შედუღებულა მისი ნატურის, მისი მსოფლმეგრძნების და შეხედულებების საერთო საბჭოურ თვისებებთან. მახარაშვილის მომხიბლაობის საიდუმლო სწორედ ამასია — მისი ხასიათის ღრმა თვითმყოფობაში და საყოველთაობაში, ხასიათისა, რომელიც არ ექვემდებარება მექანიკურ დაყოფას.

სწორად წერდა ტაჯიკეთის სსრ სახალხო არტისტი ბ. კიმიანგროვი: „...მხატვრული სახის ეროვნული შეფერილობის, ეროვნული გარკვეულობის ძიება არ უნდა იყოს თვითმიზნური, ცოცხალი ადამიანური ხასიათის მთელი სიმართლის ძიებისაგან მოწყვეტილი. ამას ბრწყინვალედ ადასტურებს, კერძოდ, უკანასკნელ დროს ისეთი შესანიშნავი აქტუალური ქმნილებები, როგორც არის ქართული კინოს შესანიშნავი ოსტატის ს. ზაქარაძის როლი ფილმში „ჯარისკაცის მამა“, როგორც ყირგიზი მსახიობის გ. ბეიმენალიევის მიერ შექმნილი მასწავლებლის დიუმენის სახე, როგორც ლიტველი არტისტის დ. ბანიონის მიერ შესრულებული ვაიტკუსის როლი სურათში „არავის არ უნდოდა სიკვდილი“, როგორც ტაჯიკი მსახიობის ზ. დუსმატოვის მიერ განსახიერებული მთავარი რო-

ლი ფართო მაცურებლისათვის ჯერ კიდევ უცნობ, ტაჯიკი ფილმის მიერ დადგმულ სურათში „მეგახსის სიკვდილი“¹ ეროვნული არ არსებობს ადამიანურის გარეშე, ხოლო ადამიანური სოციალურის გარეშე. მხოლოდ ის მხატვრული სახე აღწევს შემოქმედების დიდ იდეურ-ემოციურ ძალას, რომელშიც ყველა ეს თვისება ცოცხლობს არა ერთი მეორის შემდეგ, არამედ დუნაწვერებელ ერთიანობაში ისე, როგორც ეს არის ცხოვრებაში, და სხვაგვარად არც შეიძლება იყოს.

მხატვრული სიტყვის ხელოვანი (ასევე კინორეჟისორიც, კომპოზიტორიც, ფერმწერიც) მაშინ ამუქებს ნაციონალურ საღებავებს, იმ შემთხვევაში მიმართავს წინასწარგანზრახულ კოლექციონერობას ამ საღებავებისას, როცა მას არ ყოფნის ძლიერი გამომსახველი საშუალებანი დიდი სახალხო ხასიათის — მოაზროვნე, ცხოვრებაზე ღრმად დაფიქრებული, გონებრივად ამალეებული სახალხო ხასიათის შესაქმნელად.

დაიჭირო თავისებური ფსიქოლოგიური, ეროვნულად ინდივიდუალური თვისებები, ვთქვათ, ინდუსტრიული მუშის, მეფოლადის, სწავლულ ფინიკოსის, თუ მათემატიკოსისა, რასაკვირველია, ბევრად უფრო ძნელი და რთულია, ვიდრე იგივე თვისებები უპოვო მივარდნილ-მიყრებული სოფლის მცხოვრებს. აქ თვით გარემოცვა, ბუნების პირობები, ყოფითი ვითარება ისეთია, რომ წარმოშობს განუყოფლობის, თვითმყოფობის შეგრძნებას. თავის-თავისადმი ნაკლებ მომთხოვნი მხატვარი კმაყოფილება მოვლენათა გარეგნული მხარის წარმოსახვით, ამაზე გადააქვს ამოცანის მთელი სიმძიმე. ამის შედეგად ვლენობით არა ცხოვრების გამოკვლევას, არამედ მისი, ყველაზე მკვეთრი, ყველაზე მკაფიო, „თავისთავად მეტყველი“ მხარეების უბრალო ფოტოგრაფირებას. ეროვნული საღებავების სიუხვე და სიჭრელე, ამ შემთხვევაში, მოწოდებულია შესცვალოს თანამედროვე ადამიანის სულიერი ცხოვ-

¹ ვაზ. «Советская культура». 1967, 17/1.

რების დიალექტიკა. როცა იგივე მხატვარი იწყებს თანამედროვის, ვთქვათ, მეცნიერის, კონსტრუქტორის, მფრინავის ესე იგი, ისეთი პიროვნების სახის გამოკვეთას, რომლის ეროვნული თვისებები უმაღლე თვალში არ გვეყვება, იგი (მხატვარი) ვარდება ასალ უკიდურესობაში, — ცვლის არქაულ ილუსტრირებას და კოლექტიონურობას სრული უსახეობით. მის მიერ შექმნილი ხასიათები პირწმინდად კვარკავენ ეროვნულსა და საერთოდ ადამიანურ გარკვეულობას. ისინი ჩვენს თვალ წინ ჩანან პირობით ფიგურებად, ჩვენი თანამედროვის პირობით გამოსახულებად, რომელსაც არ გააჩნია არავითარი გამოსარჩევი თვისება და თავისებურება. ეს ხდება იმის გამო, რომ მხატვარს, ხელოვანს არ აქვს უნარი, ან სურვილი გასცილდეს ჩვეულ სქემებს, სტანდარტებს, მოძველებულ წარმოდგენებს ეროვნული ხასიათის შესაძლებლობაზე და ფარგლებზე. ზოგიერთებისათვის ეროვნული ხასიათი არის მხოლოდ ერთი რომელიმე ერისთვის დამახასიათებელი, დანარჩენი ერების გამოცდილებაში განუმეორებელი თვისებების შეფასება. მათთვის არ არსებობს ხასიათის არავითარი თვითმყოფი თვისება; არის მხოლოდ რაღაც საყოველთაო, ზოგადი ხასიათი, სავსებით ერთგვარი და ერთნაირი ყველა თავისი „ეროვნული ვარიანტი“. ეროვნული თვისებების ასეთ შეტყაფიზიკურ გაგებას თან სდევს ილუსტრაციულობა, ეროვნული ყოფიერების გარდასული და წარმავალი მხარეების სკრუპულოზური წარმოქმნა. ეროვნულად იგულისხმება ის, რამაც ერთბაშად და მკვეთრად უნდა გამოაჩინოს თავი, როგორც ერთადერთმა და განუმეორებელმა, ხოლო მეორე მხრით, თანამედროვე ადამიანის ასახვისას, ეროვნული ქრება სრულიად, რადგან გამოუკვლეველი რჩება მისი გამოვლინების ახალი რთული ფორმები. ხდება ასეც: ნაციონალური რომ შეინარჩუნონ, და არ დაიკარგოს ნოვატორული თანამედროვე ადამიანის ხასიათში, მიმართავენ ასეთ საშუალებას: ძველი ფსიქოლოგიური და მხატვრული არსენალიდან მოტანილ ეროვნულ თვისებას, როგორც სამკაულს, ჩამოკიდებენ ხოლმე თანამედროვე გმირს

და ასე ლამობენ მიიღონ ეროვნულიც და თანადროულიც. ბევრი ლაპარაკობს არქაულად იმის მტკიცებას, რომ აქედან გამოდის სულ საწინააღმდეგო შედეგი.

ყველაზე უფრო ძნელი ხელოვნებაში — ეს არის შექმნა ჩვენი დღეების გმირის სახე მისი ადამიანური, ეროვნულ-სოციალისტური ერთიანობით. ეს ამოცანა ჯერ კიდევ მთლიანად გადაწყვეტილი არ არის.

ცალკეულ მკვლევარებს არა სავსებით სწორად და ზუსტად ესმით მხატვრული სახის შინაგანი ერთიანობა და დაუნაწევრობა. ეროვნულად განმასხვავებელ თვისებებს ისინი თითქვენ საზოგადოებრივ-სოციალურ ნიადაგს, რომელმაც მათ სიცოცხლე მიანიჭა და სორცი შეასხა. ეროვნულად განსხვავებული მათთვის რჩება რაღაც გარეგნულ-უცვლელ ატრიბუტად, რომლის მიგნება და გამოცნობა უადრესად იოლი საქმეა. ისინი ანგარიშს არ უწევენ ეროვნულის მოძრავ ბუნებას, რომელიც ცხოვრების ახალი ვითარების შესაბამისად ცვლის თავის გამოვლინების არა მარტო ფორმებს, არამედ არსსაც.

ლიტერატურისმცოდნე ა. ოფარენკო ეკამათებოდა რა ამ სტრიქონების ავტორს, წერდა: „ტყუილად ვერ ბედავს გ. ლომიძე თქვას: ხასიათის ეროვნული თვისებებებანი გლინდებიან არა მარტო უნაში და ზნე-ჩვეულებებში, არამედ ემოციურ და ფსიქოლოგიურ წყობაში, აზრის ფიგურალობაში, გრძნობის ნახატში, პოეზიურ და უნატიფეს ასახვას მათი გამოთქმის ყველა ფორმაში. მათი მიგნების და მხატვრულად გადმოცემის უნარი — არის ყველაზე ძნელი უნარი, მაგრამ უამისოდ არ ყოფილა და არც შეიძლება ოდესმე იქნეს ნამდვილი ხელოვნება.“

რა თქმა უნდა, რამდენადაც ჩვენ წინ მივდგართ კომუნიზმისაკენ, იმდენად ხდება ეროვნული ფორმების ურთიერთდაახლოება. მაგრამ, ჯერ ერთი; დაახლოება არ ნიშნავს ნიველირებას და თანდათანობით კვდომას; მეორე, დაახლოების პროცესი რთული, ძალიან ხანგრძლივი პროცესია. ყოველივე დაძველებულისა და დრომოჭმულისაგან ეროვნული ფორმების განთავისუფლებასთან ერთად, ამ ფორმებში ხდე-

ბა ყოველივე ნაყოფიერის და ნამდვილად თავისებურის სწრაფი განვითარება. ინტერნაციონალური და ეროვნული ურთიერთს კი არ ებრძვიან, როგორც ეს წარმოუდგენიათ ი. ანდუნასს და ი. გრეკულს, ერთი როდი აძეგებს მეორეს, არამედ მოქმედებენ ურთიერთზე, ამდიდრებენ ერთმანეთს.¹

კრიტიკოსი, რომელმაც საერთოდ სწორი აზრები გამოთქვა, ვარდება ამკარა წინააღმდეგობაში. დავეთანხმოთ მას, რომ ხასიათის ეროვნული თავისებურებანი ვლინდებიან ენაში, ზნე-ჩვეულებებში, ემოციურ და ფსიქოლოგიურ წყობაში, აზრის ფიგურალობაში, გრძნობების ნახატში, პპოვებენ რა უნატიფეს ასახვას მათი გამოთქმის ყველა ფორმაში. ბუნებრივად აღიძვრის კითხვა: რაშია ეროვნულისა და ინტერნაციონალურის ურთიერთზემოქმედების და გამდიდრების პროცესის კონკრეტული დიალექტიკა და არსი? ურთიერთმოქმედებასა და ურთიერთგამდიდრებაში განა არ ხდება ეროვნულად განსხვავებული თვისებების, მათი გამოვლინების და არსებობის ფორმების ერთგვარი გარდაქმნა? თუ ეროვნული ვითარდება ინტერნაციონალურთან ერთიანობაში, მაშინ ეს ერთიანობა, როგორც ჩანს, ნიშნავს გამდიდრებას, როგორც ინტერნაციონალურისა, ასევე ეროვნულისაც. სხვაგვარად, არ იქნებოდა ურთიერთზემოქმედება მათ შორის. მაშასადამე, თვით ნაციონალურს სცილდება, შორდება რაღაც ნიშნები და მასში ჩნდება ახალი, ძველის მიუმსგავსებელი ნიშნები. ემოციური და ფსიქოლოგიური წყობანი ისტორიული, დინამიურად განვითარებადი კატეგორიებია და არა ერთ ადგილზე გაყინული, გაქვავებული ცნებები. ცხოვრების პირობების, სოციალური ვითარების ცვლილება თავის შემოქმედებას ახდენს ადამიანთა ემოციურ და ფსიქოლოგიურ წყობაზეც. გავეცნოთ უფრო ახლოს ალტაელი პოეტის ლაზარ კოკიშვიის ნაწარმოების („პოემა ელამ ტუბას შესახებ“) გმირს. ტუბა გახლდათ გაუბედავი, მშვიდობიანი, მორჩილი, თვინიე-

რი გაცი. ადგილობრივი თავადები სარგებლობდნენ რა მისი გულკეთილობით და უბოროტო ხასიათით, დაუნდობელ ექსპლოატაციას უწევდნენ მას. მაგრამ სოციალისტურმა რევოლუციამ გააღვიძა ტუბაში ადამიანი, გამოავლინა მასში არაჩვეულებრივად მდიდარი სულიერი ძალა. იგი ხდება მამაცი მეთომარი, გულადი შურისმგებელი, თამამად მოლაპარაკე, ჭკვიანი და გამჭირავი. ტუბას ემოციურ და ფსიქოლოგიურ წყობაში მისდა მძაფრი ძვრები, შეიცვალა მისი დამოკიდებულება ცხოვრებისადმი, ადამიანური ყოფიერების მრავალი მხარისადმი. ყოველივე ამის შემდეგ, ტუბა როდი გამხდარა ეროვნული თავისებურებების ყოველგვარ ნიშანს მოკლებულ რაღაც ზოგად პიროვნებად, იგი დარჩა ალტაელად, მაგრამ რამდენადმე სხვაგვარი ემოციური და სოციალური ტიპის ალტაელად. თუ ადამიანის ემოციურ და ფსიქიურ წყობას განყენებულად, მისი მოძრაობის და კანონზომიერი გარდაქმნის გაუთვალისწინებლად, განვიხილავთ, გარკვეულ სიძნელის წინაშე აღმოჩნდებით. რა კრიტიკიუმი უნდა გამოვიყენოთ ტუბას მიმართ, მისი ეროვნული ხასიათის გამოსარკვევად? ტუბამ თვითგანვითარების გრძელი გზა გაიარა მანამდე, სანამ ისეთი ადამიანი გახდებოდა, რომელიც რამდენადმე უკვე აღარ ჰავეს წინანდელ ტუბას. რომელ ვითარებაში არის იგი უფრო ეროვნული: თვინიერების და მორჩილების მდგომარეობაში, თუ ბრძოლის და ახალი ყოფის შექმნის ვითარებაში? ცხოვრების დაუცხრომელი მდინარება ბევრ რამეს ცვლის ადამიანის ფსიქიკაში, ზნეჩვეულებაში, გრძნობებში, აზრებში, ამკვიდრებს ახალ ზნეობრივ ნორმებს და წარმოადგენებს.

დარგოელი მწერლის ახმედზან აბუ-ბაკარის მოთხრობის „ჩეგერის“ გმირი—მოხუცი მთიელი ბადავი გაოცებით აღიარებს: „იმ ხანებში მე ვნახე კიდევ ისეთი რამ, რასაც ჩემს ყმაწვილობაში არაფრის გზით არ დავიკვირებდი. მე დავინახე, რომ დარგოელი ქალიშვილები და დედაკაცები პატივისცემით ეკიდებოდნენ ჯიგიტის არა სიჩაუქეს, არამედ მის შრომისმოყვარეობას, მის განს-

¹ «Дружба народов», 1965, № 9, с. 239.

წავლულობას, მის უნარიანობას, რაც იმა-
ლებს ახალ, წინათ მათთვის უცნობ ცნება-
ში „კვალფიციაცია“. ჩემს სიჩაუქეს, ჩემს
უნარს—შევსება სხვა მამაკაცზე სამჯერ მე-
ტი ღვინო, არაფრად არ ავღებუნ ჩვენი თა-
ნამედროვე ქალები და ქალიშვილები“.

ბადავის ეს აღსარება მნიშვნელოვან აზრს
შეიცავს. იცვლება ცხოვრება, მისი შინაარ-
სი. ამისდა შესაბამისად ცვლილებას განიც-
დის ადამიანთა ფსიქოლოგიური წყობის
ზოგიერთი არსებითი თვისება, მათი წარ-
მოდგენები, ჩვეულებანი, ადამიანთა მოქ-
მედების მორალური ღირებულების შე-
ფასება. საიდუმლო არ არის, რომ ცალ-
კეული ზნე და ჩვეულება, რომე-
ლიც წარსულში ცხოვრების გარემოებათა
ძალდატანებით შეიქმნა, ავტომატურად
როდი ხდება ხალხის ეროვნულ თავისებუ-
რებად და როდი ქმნის ხალხის ეროვნულ
არსს. უფრო სწორად, მათი მიხედვით რო-
დი უნდა ვიმსჯელოთ ეროვნული ხასია-
თის სპეციფიურობის შესახებ. თუ საკითხს
ზედაპირულად მივედგებით, სადავო არა-
ფერია. ის, რითაც გამოირჩეოდა და გა-
მოირჩევა ამა თუ იმ ეროვნების ადამიანი,
სწორედ ის არის მისი და მისი ერის და-
მახასიათებელი ეროვნული თავისებურება.
ახლა ვეძებთ ამ თავისებურებათა ფესვე-
ბი? სად, რა ნიადაგზე აღმოცენდებიან
ისინი, რა ფაქტორები წარმოშობენ მათ?
შეესაბამებინა თუ არა ისინი ფართო ის-
ტორიულ პოზიციიდან განხილულ ერის
ზნეობრივ ფიზიონომიას? არ შეესაბამე-
ბიან. ყოველ შემთხვევაში არა ყოველთ-
ვის!

ჯერ კიდევ ოცდაათიან წლების დამდეგს
გამოქვეყნებულ ერთ-ერთ წერილში ადი-
ლემა მწერალმა თ. კერაშვილმა გამჭირა-
ხი თვალთ შენიშნა განსხვავება ეროვნუ-
ლი ხასიათის ბუნებრივ, ისტორიულად ნორ-
მალურ მხარეებსა და ეგრეთწოდებულ
ეროვნულ ფსიქოლოგიის იმ მხარეებს შო-
რის, რომელნიც თავზე მოხვეული აქვს
ხალხს გარედან, მისი მძიმე საარსებო პი-
რობების წყალობით. თ. კერაშვილი წერდა:
„ადიდებების ისტორიული წარსული —
მხედრულ-ლაშქრული ცხოვრება, მეომ-
რულობა, ყოფითი სიღატაკე, საწარმოთ —

ნაყოფიერი შრომისაგან განაპირობება — არ
ყოფილა მათი ეროვნული თვისება, რომ-
გორც ამის დამტკიცებას ლამობდნენ რუ-
სი იმპერიალისტები. ეს იყო ცხოვრების
იძულებითი პირობები“. არაკანონზომიე-
რიან განვიხილოთ ადამიანთა ფსიქიური
და ემოციური წყობა, როგორც ერთხელ და
სამუდამოდ დადგენილი, უძრავი და ერთ-
ნიშნოვანი რამ. არა სწორი იქნებოდა, ერ-
ოვნულად თავისებური გვეძებნა მხოლოდ
თვალსისაცემ მხარეებში, ადამიანთა მკვე-
თიად და შიშვლად გამორჩეულ თავისე-
ბურებებში. საბჭოთა საზოგადოებრივ წყო-
ბილების ვითარებაში, ადამიანის ხასიათში
ეროვნულად განსაკუთრებული ხდება
მრავალფეროვანი და ფაქიზი თავისი გამო-
ვლინების ფორმებით. ეროვნული ორგანუ-
ლად ერწყმის სოციალისტურს და ღებუ-
ლობს მისგან ახალ იმპულსებს შემდგომი
მოძრაობისათვის. დიდად მნიშვნელოვანია
დავიჭიროთ, შევამჩნიოთ ეს დიალექტიკა,
ეროვნულის ეს ცოცხალი კავშირი ცხოვ-
რებისეულ ფაქტორებთან და გარემოებებ-
თან, რომლებიც მასზე მოქმედებენ, შეაჭვთ
რა ეროვნულში ნოვატორული თვისებები.

კრიტიკოსი ი. კარასევი შეეხო მნიშვნე-
ლოვან საკითხს — ერთიანი ინტერნაციო-
ნალური კულტურის შექმნის გზების სა-
კითხს, სტატიაში „აყვავება დაახლოების
საშუალებით“, იგი წერდა: „ისმება კით-
ხვა, როგორ, რა გზით მივაღოთ ყველა
ერისათვის საერთო ინტერნაციონალურ კუ-
ლტურამდე, თუ შენოვინახავთ, დავიკავთ
და განვაგვითარებთ მხოლოდ იმას, რაც
ასხვავებს ერთ კულტურას მეორისაგან? ეროვნულ
კულტურებში ეროვნულის „დაგ-
რობების“ პროცესი ხომ შეიძლება დაუს-
რულებლად გაგრძელდეს? თუ წინასწარ
არის ნავარაუდები, რომ, როცა ბოლოს
დადგება ყოველი კულტურის აყვავების
მომენტი (თუმცა როგორ გაავარკვიოთ, უკ-
ვე დადგა თუ არა ეს მომენტი, და როგორ
მივხედეთ, რომ ეს კულტურები, რომელ-
თაგან თვითეული თავის თავად, დამოუ-
კიდებლად ვითარდებოდა, მაინც „მომწი-
ფდნენ“ დაახლოებით ერთი და იმავე
დროისათვის), მათი შეერთებით შეიქმნება
ერთიანი კომუნისტური კულტურა?

არა, ეს არ შეიძლება მოხდეს. მომავლის ერთიანი კულტურა — ჯამი კი არაა, არამედ სინთეზი, ნაკუწებისაგან შეკერილი საბანი კი არაა, არამედ ფერადოვანი მთლიანი ხალიჩა.¹ მე გონია, ი. კარასევმა მთლიანად უსუსტად როდი განსაზღვრა მომავლის ერთიანი კომუნისტური კულტურის არსი. მე უფრო ვეთანხმები ყაზახ მეცნიერს ჯ. ჯანდილიდინს, რომელიც ამტკიცებდა: „უნდა ვიფიქროთ, რომ ყველაფერი საუკეთესო, რაც უკვე არსებობს და რასაც ყოველი ხალხის კულტურა მოიპოვებს, თავისი განუმეორებელი თვისებით, თავისებური დამახასიათებელი ელფერით დაიკავებს შესაფერ ადგილს კაცობრიობის უმაღლეს სულიერ ქმნილებათა ჩინებულად შეწყობილ ორკესტრში“.²

ეროვნულ ლიტერატურებში ნაციონალურის „დაგროვების“ პროცესი, რაზედაც ერთგვარი ნაღვლიანობით წერს ი. კარასევი, მართლაც, შეიძლება გაგრძელდეს ძალიან დიდხანს. მაგრამ განა ღირს შევწყობდეთ და ვიდარდოთ ამაზე, თუ ეროვნულ ღირებულებათა დაგროვება ხელს შეუწყობს ეროვნული კულტურების ზრდას და სიმწიფეს? და განა შესაძლებელია ძალდატანებით შევანეროთ ეროვნულ ღირებულებათა დაგროვების პროცესი, მით უფრო, იმ შემთხვევებში, თუ ეროვნული ფასეულებანი ჯერ კიდევ საესეებით გამოვლენილი და ამოწურული არ არის? მომავლის ერთიანი კომუნისტური კულტურა, ი. კარასევის მტკიცებით, ჯამი კი არა, სინთეზია, ნაკუწებისაგან შეკერილი საბანი კი არა, ნაირფერადი ერთიანი ხალიჩაა. ვთქვათ, რომ მომავალში ყველაფერი ასე მოხდება. მაგრამ ი. კარასევი არაფერს არ ლაპარაკობს იმის შესახებ, თუ რა გზებით წარიმართება ცალკეულ ეროვნულ კულტურათა სინთეზირების პროცესი, იქნებ, თვითონი მათგანის გაუპიროვნების გზით? მაშინ რა მიანიჭებს ამ მთლიან ხალიჩას მკვეთრ ნაირფერობას? საიდან მოვა ეს მკვეთრი ნაირფერობა? ყველა ერისათვის საერთო-

საყოველთაო ინტერნაციონალური კულტურა არ გულისხმობს ყველა საბჭოური ეროვნული კულტურის ძალდატანებით ან მექანიკურ გაუქმებას.

ერთ-ერთმა მკვლევარმა (ნ. ჯუსოითი, ჟურნალ «Дружба народов»-ის 1967 წლის № 1-ში), მწარედ შენიშნა, რომ მცდარი შეხედულება კულტურაში ინტერნაციონალურის და ეროვნულის დიალექტიკურ თანაფარდობაზე, თავის სათავეს ღებულობს, ალბათ, საბჭოური კულტურის განვითარების კანონზომიერებათა მეტაფიზიკური გაგებიდან. თანახმად, ამ წარმოდგენისა, სოციალისტური ხელოვნება არის ორი შესაგრების — ინტერნაციონალურის და ეროვნულის მეტაფიზიკური ჯამი, თუ მატულობს პირველი, შესაბამისად უნდა დაიკლოს მეორე. ამიტომ ინტერნაციონალური კულტურის განმტკიცების პროცესმა, როგორც ამას წერს ნ. ჯუსოითი, მსგავს შეხედულებათა მომხრეების აზრით, გარდუვალად უნდა მიგვიყვანოს ნაციონალური საწყისის დაძვებამდე და განდევნამდე, რადგან მათ მიერ ინტერნაციონალური გაგებულება არა როგორც ცხოვრების სოციალისტური შინაარსის უმაღლესი გამოხატულება, არა როგორც ჩვენი დროის ყველაზე მოწინავე სასოციალისტური კონცეფცია, არამედ როგორც ყველა ეროვნული კულტურის ესთეტიკური უნიფიკაცია, როგორც ეროვნულად განუმეორებელი თვისებების მოხსნა და გაუქმება. მაგრამ შესაძლებელია თუ არა ეროვნული სათავეებისაგან სრულიად მოწყვეტილი, ყველა ტრადიციისაგან, ხალხის ყველა მხატვრული მონაპოვრისაგან გათიშული კულტურა? თუ კი ასეთი კულტურის არსებობა დასაშვებია, მაშინ არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება მისი კვალიფიკაცია, როგორც ინტერნაციონალური კულტურისა, რადგან როგორც ლენინი გვასწავლის, ინტერნაციონალური კულტურა არ არის უეროვნულო, არ არსებობს არც პოლონური, არც უზბეკური, არც რუსული არც სხვათა „წმინდა“ კულტურა. თუ წინათ, ბურჟუაზიული სასოციალისტების პირობებში, ლენინის სიტყვებით რომ ვთქვათ, მხარს ვუჭერდით არა „ეროვნულს“, არამედ ინტერნაციონალურ კულ-

¹ „Лит. газета“. 1965, 19. 8; ხაზგასმა ავტორისაა.

² «Коммунист», 1966, № 5, გვ. 70.

ტურას, რომელშიაც ყველა ეროვნული კულტურიდან შედიოდა მხოლოდ ნაწილი, სახელდობრ, ყოველი ნაციონალურის მხოლოდ თანმიმდევრულად დემოკრატიული და სოციალისტური შინაარსი, ახლა ეროვნული კულტურისა და ინტერნაციონალური კულტურის მსგავსი დაპირისპირება არაკანონ-ზომიერი იქნებოდა; ახლა თანმიმდევრულად დემოკრატიული და სოციალისტური შინაარსი წარმოადგენს ყოველი ეროვნული კულტურის არა ნაწილს, არამედ ფუნდამენტს; შედგებია, არაა საჭირო გამოვყოთ, გამოვთიშოთ ინტერნაციონალური ელემენტები ეროვნული კულტურებიდან; სოციალისტური შინაარსი შეადგენს მათი არსებობისა და განვითარების საფუძველთა საფუძველს.

ეს იმას ხომ არ ნიშნავს, რომ ამით ეროვნული კულტურების ბედთან დაკავშირებული პრობლემა წყდება ავტომატურად, და შედგებია ჩვენ ვიდავოთ და ვიკამათოთ ხელოვნებაში ინტერნაციონალურის და ეროვნულის თანაფარდობაზე? ყოველ სოციალისტურ ეროვნულ კულტურაში ინტერნაციონალური მოცემულია, როგორც შინაგანი პროტენცია, მაგრამ ყველა შემთხვევაში როდია იგი გამოხატული საკმაო სიჩრთულით და მასშტაბურობით. ყოველი ეროვნული მოვლენა, ყოველი ეროვნული პრობლემა, ხელოვნების ნაწარმოებებში განსახიერებელი, თვითნებურად როდი გადაიქცევა ინტერნაციონალურ მნიშვნელობის ღირებულებად. საქმე რომ ასე იყოს, მაშინ ეროვნული ინტერნაციონალურის სინონიმი იქნებოდა, ხოლო ინტერნაციონალური სინონიმი ეროვნულისა. ჯერჯერობით ჩვენ არ შეიძლება ვთქვათ, რომ ეს ორი ცნება სავსებით ერთმანეთს ემთხვევა. ინტერნაციონალური — შეეროვნული კი არ არის, არამედ ეროვნულის არსებობის საშუალება მის უმაღლეს, ისტორიულად ყველაზე უფრო პროგრესულ სოციალისტურ გამოხატულებაში. როცა ინტერნაციონალური კულტურის შესახებ ლაპარაკობენ, უნდა ვიფიქროთ, მხედველობაში აქვთ ეროვნული კულტურების საუკეთესო მიღწევები, რომლებიც ქმნიან ინტერნაციონალურ ოქროს ფონდს, და არა რაღაც სინთეტიკუ-

რი კულტურა, ინდივიდუალურ სახეს და გულს მოკლებული, გამოფიტული, სიცოცხლისაგან დაცლილი, ამპუტირებული კულტურა. ხელოვნების ინტერნაციონალურობის არსი იმაშია, თუ საზღვრო ცხოვრების რა მხარეებს შეეხო მხატვარი, რა ხილრმით, რაოდენი სისრულით და იდეური განმჭვრეტელობით წარმოქმნა ხელოვანმა ნახული; რამდენად მნიშვნელოვანია სხვებისათვის ის, რის შესაბამეც იგი მოგვითხრობს. ინტერნაციონალიზმი მხატვრულ ნაწარმოებებში — სოციალური თვისებაა, მწერლის და თვით გმირების მსოფლმხედველობრივი, იდეურ-ესთეტიკური მხარეა და არა თემატკური, თუმცა, ეჭვგარეშეა, რომ არსებითია თვით თემაც ინტერნაციონალიზმისა. მაგრამ მნიშვნელოვანი მხატვრული მიგნებების და აღმოჩენების გარეშე, გარეშე მოწინავე მსოფლმხედველობისა, რომელიც ჩვენს წინაშე შლის უფართოეს პერსპექტივებს და გვეხმარება შევიცნოთ მოვლენები მათი ნამდვილი არსით, მათ ცოცხალ შეუკავებელ მოძრაობაში, რთულ და დახლართულ კავშირურობაში, — ყოველივე ამის გარეშე მწერალი ვერ შექმნის ნაწარმოებს, რომელიც შესძლებს მობოვოს სერიოზული ინტერნაციონალური მნიშვნელობა. საბჭოთა ლიტერატურის ნაწარმოებთა ინტერნაციონალისტურ-პუბლიცისტურ პათოსს ქმნის — გმირების მორალური სახე, მათი ყოფაქცევა, აზრები, ხასიათი, შობილნი და განვითარებული სოციალისტურ სინამდვილეში; ამ პათოსს ქმნის ის, რასაც ფიქრობენ და როგორ ფიქრობენ გმირები, რას აკეთებენ და რის გასაკეთებლადაც არიან ისინი მოზაადებული. ამ პათოსს გამოხატავს ადამიანის ცხოვრების იმ მხარეთა ზოგადმნიშვნელოვანება, რომელთაც ისინი ანსახიერებენ. ინტერნაციონალური ელერადობის ნაწარმოებია არა ის ნაწარმოები, რომელიც ფანტაზიის ფრთებით სინამდვილეზე, ცხოვრების ვითარებაზე, ცხოვრების გარემოებებზე მალა აფრენილა და რომელშიც ყველაფერზე ყველაფერია ნათქვამი, „მაზე“ — კონკრეტულზე კი მხოლოდ რაღაცაა ნათქვამი. მ. შოლოხოვის „წყნარი დონი“ მთლიანად ჩაძირულია რუსულ სტიქიაში. მასში მოხ-

სენებულია რეალურად არსებული კაზაკთა ნუტორების რეალური სახელწოდებანი. „წინარი დონის“ მოქმედ პირთა დიდი უმრავლესობა რუსები არიან. მიწაც, ცაც, ვითარებაც — ყველაფერი რუსულია. მაგრამ მ. შოლოხოვის კოპეაში დაყენებულია მსოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობის პრობლემები. მასში ნაწვევებია ბედი ადამიანისა და ხალხისა; პიროვნების მიერ თავისი ადგილის ძიება რევოლუციისა და რეაქციის ძალებს შორის გამართულ გიგანტურ ორთაბრძოლაში; ტრაგიკული პასუხისგება შეცდომებისათვის; საგულისხმო-ყურადსაღები გაკვეთილები განვლილი გზისა, რომელიც ადამიანმა გაიარა ძველის ნგრევისა და ახლის დაბადების იმ მძიმე მშფოთვარე წლებში. მ. შოლოხოვის „წინარი დონი“ თავის არსებით, მასში გამოხატული ცხოვრების ფილოსოფიის, სოციალური კონფლიქტების და ბრძოლების მასშტაბურობით, ინტერნაციონალურია.

ერთიანი ინტერნაციონალური კულტურა გულისხმობს კონკრეტული ესთეტიკური ფორმების სიმდიდრეს, დიდ სიუხვეს და მრავალფეროვნებას. თუ წინათ ეროვნულად განსაკუთრებული, ცხოვრებისეულ გარემოებათა ძალით, ურთიერთისაგან ხალხების გათიშვა-განკერძოებას იწვევდა, ახლა ეროვნულად განსაკუთრებული საპიროსპირო ფუნქციას ასრულებს. ახლა იგი მხატვრულად ამკვიდრებს და განამტკიცებს ცხოვრების ახალ სოციალურ შინაარსს, ხდის სოციალიზმს უფრო ახლობელს და მშობლიურს. შეიცვალა ეროვნული თვისება, მისი ფუნქციები მშობლიური კულტურის განვითარებაში. ეროვნულის ამ ცოცხალ ცვალებად დიალექტიკას ზოგიერთი კრიტიკოსი და მკვლევარი ხშირად მხედველობაში არ ღებულობს. ეროვნულს ისინი განიხილავენ როგორც ჩამორჩენილობის ნიშანს, როგორც რაღაც გადმონაშთს, რაღაც უძრავს და გაქვავებულს, რომლის უქონლობა აღიარებულია ინტერნაციონალური კულტურის უმაღლეს ფორმად. არა ნაკლები მანკიერებაა ეროვნული ყოყოჩობა, ანგარიშმიუცემლად მუხლმოდრეკა ყველაფრის წინაშე, რაც შემორჩა და რამაც ფეხი მოიკიდა,

ან ახლაც არსებობს ერის ცხოვრებაში ეროვნული ყოფიერების ყველა მხარის გაღმერთებას, იმისგან დამოუკიდებლად, პროგრესულია, თუ რეაქციული, მიყვებართ ეროვნულ ფეტიშიზმამდე, ბურჟუაზიულ ნაციონალიზმამდე. მხოლოდ სოციალისტური ინტერნაციონალიზმი აძლევს სწორ მიმართულებას ეროვნულ გრძნობას, ეროვნულ თვითშეგნებას, მჭიდროდ უკავშირებს რა ეროვნულად განსაკუთრებულს და განუმეორებელს ზოგადინტერნაციონალურის განვითარების ინტერესებს. საკუთარ ერთან სიახლოვე, მისადმი ერთგულება სრულიადაც არ წარმოადგენს ზღუდეს, რომელიც ხელს გვიშლის ჩავწვდეთ სხვა ერების ფსიქოლოგიურ და ესთეტიკურ სამყაროს და შევითვისოთ მსოფლიო კულტურის საუკეთესო მხარეები. ეროვნული ინტერესების სიფართოვე სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ ადამიანმა უარყოს თავისი ერი, მისი ზნეჩვეულებანი, ტრადიციები, ხასიათი და ამ უარყოფის მეოხებით გახდეს თითქოს უფრო სრულყოფილი პიროვნება, მსოფლიოს მოქალაქე. ყოველ ერს, სულ ერთია, რაოდენობით დიდია თუ მცირე, მოეპოვება ის, რითაც მას უფლება აქვს იამაყოს და რითაც ის არის თავისებური და საინტერესო. და უთუოდ მართალია მანსიელი მწერლის იუგანე შესტალოვის მოთხრობის „კასლანის ლურჯი ქარის“ გმირი, ტემპერამენტიანი, არა ჩრდილოეთურად ფიცხი და გულმხურვალე არსენტი, როცა იგი გესლანი ირონიით და მტრული გრძნობით ლაპარაკობს თუთიყუშ ადამიანებზე, რომელთაც დაუკარგავთ, აღარ ახსოვთ თავის პირველწარმოშობა, ჩუცვამთ ყალბი, ფსევდოინტერნაციონალური ტანსაცმელი. — „არიან ჩვენს თვისტომთა შორის თუთიყუშები, — მძიმე ამოოხვრით, თითქოს სხამალა ფიქრობს, გაბმით თქვა არსენტიმ, — მართალია, ცოტა, მაგრამ მაინც არიან!.. შენ იცი, რას ამბობენ ხალხში ასეთ თუთიყუშებზე? — არარა ადამიანები მზად არიან არარაობად ჩასთვალონ მშობლიური ხალხი და ცდილობენ გაემიჯნონ მას. ასეთ ადამიანებს ზურგს აქევენ თავისიანები და არც სხვები ცნობენ... სულით ძლიერი ადამიანები იბრძ-

ვიან იმისათვის, რომ ასახელონ მშობლიური ხალხი, გააბედნიერონ იგი.

ი.რ. აბაშიძემ ლექსში „კატამონთან“ (წიგნიდან „პალესტინა, პალესტინა“), ნამდვილი ჰიმნი უმღერა მშობლიურ დედაენას. პოეტი ამბობს, რომ ბევრი რამ დედამიწაზე განწირულია გარდუვალი დაღუპვისა და გაჭრობისათვის, დრო მკაცრ და სასტიკ მსჯავრს დებს ზოგიერთს, თითქოს, მარადიულს, უხრწნელ ღირებულებას, მტვრად და ფერფლად აქცევს მას. ისტორია უღმობელია. ის, რაც უნდა მოკვდეს და არყოფნაში გადავიდეს, ვერ გაქცევა თავის ხვედრს. მაგრამ მშობლიური ენა იცოცხლებს დიდხანს.

ირაკლი აბაშიძის პოემის აზრებს და განწყობილებებს ეხმაურება რუსი საბჭოთა პოეტის იაროსლავ სმელიაკოვის ლექსი «Русский язык». სმელიაკოვი სიამაყით ლაპარაკობს რუსული ენის სიცოცხლისუნარიანობაზე, უდრეკობასა და გამძლეობაზე, იმ მიმომე ტრაგიკულ განსაცდელზე, რომელიც მას წილად ხვდომია. მაგრამ რუსულმა ენამ გაუძლო და სძლია ყველაფერს. ყალიბდებოდა რა ხალხური ცხოვრების წიაღში, ისრუტაჲდა რა ხალხის სიბრძნეს და გამოცდილებას, რუსული ენა იძენდა ძალას, სიმტკიცეს, მოქნილობას; უმაღლე იღუპებოდა და ქრებოდა ყველა, ვინც ხელს აღმართავდა რუსული ენის, მიიარისის შესამუსრავად, ხოლო რუსული ენა განაგრძობდა სიცოცხლეს, ხდებოდა უფრო და უფრო მრავალხმოვანი, მშობლიური და ძვირფასი.

საკუთარი ენის და ერის, საკუთარი ისტორიის და მშობლიური ხალხის სულიერი საუნჯის სიყვარული — ბუნებრივი და გასაგებია. ეროვნული სიამაყის გრძნობა, თუ იგი ინტერნაციონალურ ნიადაგს ეწყობება, უადრესად კეთილისმყოფელი გრძნობაა. მაგრამ ამ გრძნობას არაფერი საერთო არა აქვს ეროვნულ ჰეგემონობასთან, ბურჟუაზიულ ნაციონალიზმთან, მისწრაფებასთან — ყოველ მხრივ სხვა ხალხებზე მალე დააყენო საკუთარი ხალხი, დაუპირისპირო იგი სხვა ხალხებს. საბჭოთა პატრიოტიზმი ორგანულად ერწყმის სოციალისტური ინტერნაციონალიზმს, იმის ნათელ გაგებას,

რომ სხვა საბჭოთა ხალხების ბედთან თანაზიარობა და ერთიანობა წარმოუდგენლად აძლიერებს შენი საკუთარი ხალხის შემოქმედებითს ენერგიას და შესაძლებლობებს. მხოლოდ და მხოლოდ საკუთარ ძალებზე დაყრდნობა დიდი ხნით შეაფერხებდა ერების, მცირე და დიდი ერების, სოციალისტური აღორძინების, სწრაფი ზრდის და აყვავების პროცესს, გასწირავდა მათ მიმომე და გაჭირვებული არსებობისათვის. საბჭოთა ხალხების ერთობლივი ცხოვრების გამოცდილებამ დაამტკიცა: სხრკ-ში შემავალმა ხალხებმა სწორედ ურთიერთდახმარების და მეგობრობის წყალობით დინამიურად განავითარეს თავისი ეკონომიკა, კულტურა, ნივთიერი და სულიერი ყოფიერების ყველა მხარე. სწავლობდნენ რა ერთიმეორისაგან, გადმოჭონდათ და შემოქმედებითად ამუშავებდნენ რა ყოველივე ძვირფასს და ღირებულს, რომელიც ყოველ მათგანს მოეპოვებოდა, საბჭოთა ერები ხდებოდნენ უფრო ძლიერი და აღწევდნენ ეროვნულ შესაძლებლობათა გამოვლინების მწვერვალებს.

საბჭოთა ხალხების ინტერნაციონალური ერთიანობა — მათი ეროვნული დამოუკიდებლობის უადრესად საიმედო გარანტიაა. ამიტომ ღვიძლი სიყვარული თავის ერისა, თავისი მიწაწყლისა, თავისი ენისა ბუნებრივად და აუცილებლად შეიცავს სიყვარულს საერთო სოციალისტური საშობლობადმი, რომლის ნაწილიც არის საკუთარი მშობლიური მიწა. კერძოსი და საერთოს, ინტერნაციონალურის და ეროვნულის გაუთიშობის და შემტკიცებულობის ეს შეგრძნება კარგად არის გადმოცემული ბალყარელი პოეტის კაისინ ყულიევის ლექსში „ჩემი დედის სიხარული“. პოეტი აღიარებს, ხშირად ვიგონებ საკუთარ სახლს, და ამაში სრულიად არ ვხედავ რაიმე მანკს.

კაცს, რომელიც თავის ძირებს, თავის ფესვებს არ ცნობს და უარყოფს, ძალა არ შესწევს პატივი სცეს სხვებს. მაგრამ ის, ვინც მოწინებით კვიდება თავის მიწაწყალს, თავის კერას, ამავე დროს ხედავს შრავლადგანტოტებულ კავშირს „საკუთარსა“ და საერთოს შორის. ამით „თავისი“, „საკუთარი“ ხდება უფრო მნიშვნელოვანი, უფრო

შემცველობითი, ხოლო საერთო ხდება რა „თავისის“, „საკუთარის“ შემადგენელი ნაწილი, აფართოებს „თავისის“ სოციალურ და ფსიქოლოგიურ ფარგლებს.

შეიცვალა აზროვნების მასშტაბურობა, ცხოვრებისეულ ფასეულობათა ურთიერთ დამოკიდებულების გაგება. რომ არ ყოფილიყო დიდი სახლი — სოციალისტური სამშობლო, რომელიც სათუთად უფრთხილდება და იცავს საბჭოთა ადამიანების სიცოცხლეს და კეთილდღეობას, მაშინ საკუთარი მშობლიური სახლი, მთაში იქნებოდა იგი, თუ ბარში, ვერ გადაურჩებოდა დროთა ქარიშხლებს და გამანადგურებელ გრიგალებს. საკუთარი ბედნიერების სიმტკიცის და გამძლეობის საფუძველი — სახალხო ბედნიერების სიმტკიცე და შურუყველობაა.

საბჭოთა ადამიანების ინტერნაციონალური ერთიანობის აღმავლობას თითქოს უნდა მოჰყოლოდა ეროვნული გრძნობების შესუსტება და თანდათანობითი ქრობა, ეროვნული შეგნების შეცვლა ერთგვარი საერთო-საყოველთაობის შეგრძნებით, რომელშიც ეროვნული ადგილს უთმობს მეორე ისტორიულ-ფსიქოლოგიურ კატეგორიას, უფრო ფართოს და უნივერსალურს, ვიდრე ეროვნული გრძნობაა. ერთი შეხედვით, თითქოს ხდება ურთიერთთან შეუთავსებელი მოვლენების — ინტერნაციონალიზმის ყოველმხრივი განმტკიცება და განვითარება, რაც იმავე დროულად იწვევს ეროვნულ გრძნობის, ეროვნული სიამაყის გაძლიერებას? ხომ არ არის აქ წინააღმდეგობა: თუ ღრმად ჩავუფიქრდებით, ნათელი გახდება ამ ორმაგი პროცესის სათავე.

ეროვნულ გრძნობათა შინაარსი სხვადასხვაგვარია სხვადასხვა ისტორიულ ვითარებათა მიხედვით. კაპიტალიზმის პირობებში, როდესაც ერთი ერი ჩაგრავს მეორეს, დაჩაგრულ ერში უკიდურესად მძაფრდება ეროვნული პირველნათესაობის გრძნობა. ეროვნული გრძნობის მეტისმეტი გამძაფრება კი უნებურად იწვევს იმას, რომ თითქმის ყველაფერი, რასაც კი ეროვნული თვითმყოფობის ოდნავ შესამჩნევი ნიშანი აზის, ჩანს ცხოვრებისეულ წარუვალ ღირებულებად, რომელიც აუცილებლად გადარჩენილი უნ-

და იქნას მტრის ძალადობის, ბოროტი ნების ხელყოფისაგან. კოლონიალიზმის მუხრუჭებში მოქცეული, დაჩაგრული ერი ცდილობს შეინარჩუნოს საკუთარი ისტორიული სახე, ცდილობს გაბატონებული ერის ანიმილიზატორულ პოლიტიკას დაუპირისპიროს თავის ეროვნული ყოფიერების მრავალფეროვანი არსენალი. ზოგჯერ მწერალი ვერ ბედავს ხელი აიღოს, უარი თქვას იმაზედაც კი, რასაც უკვე დაკარგული აქვს თავისი აქტიური შინაარსი. მოძალადესთან ბრძოლაში თავისი ეროვნული არსებობის შესანარჩუნებლად ყველაფერი მისაღები და გამოსადეგი ჩანს.

ხალხთა მშური მეგობრობის და ინტერნაციონალური ერთიანობის პირობებში ეროვნული გრძნობა სხვა ხასიათსღებულობს. ეს არის სოციალისტური ეროვნული სიამაყე, იმით გამოწვეული, რომ ყოველი ხალხი ხედავს და ცნობს კომუნისტური საზოგადოების მშენებლობაში თავისი მოღვაწეობის წონადობას და მნიშვნელობას. ახალი ქვეყნის საამშენებლო მოედანზე ხალხები მოვიდნენ არა ხელცარიელნი, არამედ თავისი მატერიალური და სულიერი კულტურის საუნჯით უხვად დატვირთულნი. როგორ არ უნდა გახარებდეს საკუთარი ერის შესანიშნავი ზეაღმავლობა, როგორ არ უნდა ამაყობდე შენი ერის ჭკუა-გონებით, ნიჭიერებით და შრომითი მიღწევებით, მისი ქმედითი ენერჯის, შეუნელებელი ძლიერებით, ენერჯის, რომელიც ხელახლა იქნა გამოვლენილი და გაძლიერებული სოციალისტური საზოგადოების ვითარებაში.

სოციალისტურ საზოგადოებაში ინტერნაციონალური შეგნება და ეროვნული გრძნობა როდი არსებობენ და არც შეიძლება იარსებონ განკერძოებით, ცალ-ცალკე, ერთი მეორისაგან დამოუკიდებლად. აღვნიშნავთ რა ეროვნულ გრძნობათა აქტივობას, ჩვენ მხედველობიდან არ უნდა გავუშვათ მათი შინაგანი სოციალურ-ფსიქოლოგიური არსი. ეროვნული გრძნობების გამოვლინების ფორმები და ელფერი, სხვადასხვა ხალხებს უთუოდ სხვადასხვანაირი და ინდივიდუალურად თავისებური აქვთ.

მაგრამ რა აერთიანებს საბჭოთა ადამიან-

ნების ეროვნულ გრძობებს, რაშია ძალა და მნიშვნელობა ეროვნული გრძობებისა, რომლებიც ასე გარკვევით და მკაფიოდ არის გამოხატული საბჭოთა ლიტერატურის ბევრ ნაწარმოებში? ეროვნული გრძობის დი-ექტივა ცხოვრების მოძრაობით გამოწვეული მის (ე. ი. ეროვნული გრძობის) გარდაქმნასა და გამდიდრებაში მდგომარეობს. სოციალისტურ საზოგადოების პირობებში ეროვნული გრძობები არ ქრებიან და არც ძალდატანებითს ნგრევას განიცდიან, როგორც ამას მომავლურებლად სწორედ ჩვენი მოწინააღმდეგენი საზღვარგარეთ. ეროვნული გრძობა არ იქცევა რაღაც უსახო-უპიროვნო და შეუმჩნეველ მოვლენად, ამასთან წარმოგვიდგება თავის განახლებული ისტორიული თვისებით. ეროვნული გრძობა, სოციალისტური შინაარსით გამსჭვალული, პარმონიულად ერწყმის ინტერნაციონალურ შეგნებას, რადგან წყარო, საიდანაც იგი იღებს ძალას თავისი ნაყოფიერი განვითარებისათვის, — ეს არის საბჭოთა ხალხების ინტერნაციონალური ერთიანობა. თვით ცხოვრებისეული ნიადაგი, რომელიც აყალიბებს და ანახლებს ეროვნულ გრძობას, ინტერნაციონალურია თავისი „შედგენილობით“, თავისი შინაარსით. ამიტომ ეროვნულ გრძობებში ვითარდება და მტკიცდება სოციალისტური თვისებები. რაც შეეხება ეროვნული გრძობების იმ თავისებურებებს, რომლებიც წარმოიშენენ ხალხის ისტორიული გამოცდილების საფუძველზე, ისინიც არ რჩებიან უცვლელი, იქნენ რა ახალ სოციალურ-საზოგადოებრივ აზრს.

ამრიგად, ეროვნული გრძობები, სოციალისტური სინამდვილის ზეგავლენით, თავისუფლდება რა ყოველივე მიტმასწინილი-საგან, შემთხვევითისა და ისტორიულად არანაყოფიერისაგან, პოულობს ჭეშმარიტ შინაარსს. ეროვნულ გრძობებს, თუ მათ მაფორმირებელ ელემენტებად გამოდიან უწონასწორო, ბრმა ემოციური აღტყინებანი და ეროვნული ცრურწმენანი, შეუძლიათ დაღუპონ ადამიანი, გაანადგურონ მისი პიროვნება. ეროვნული შეზღუდულობა, თავისი ეროვნული მეს წინ წამოშვება, ნაციონალისტური ცრუშეხედულებანი და ქიშკრები ხელს უშლიან ერის ჯანსაღ გან-

ვითარებას, ნორმალურ სინსლმინოქცეას ეროვნულ ორგანიზმში. ნაციონალიზმი, რომელიც მიმართულია ერთ-ერთი ნაციონალ-კენ, ერთა შორის მტრობის და შუღლის გავლევებისაკენ, მათი დაპირისპირებისაკენ, საბოლოო ანგარიშში, ანგრევს და ანადგურებს ერის ნაციონალური არსებობის საყრდენებს. ურთიერთ-ინტერნაციონალური სოლიდარობა და დახმარება არა თუ ბღალავს ერის დამოუკიდებლობას, მის ისტორიულ თვითმყოფობას, პირიქით, ქმნის ერის პროგრესული განვითარების გარანტიას.

ეროვნული კულტურების, მათი ბედის და მომავლის საკითხები დიდად აინტერესებთ ჩვენს საზღვარგარეთელ მეგობრებს.

1965 წლის ოქტომბერში სოფიაში გაიმართა თეორიული კონფერენცია ბულგარული ლიტერატურის ნაციონალური თავისებურების პრობლემებზე; კონფერენცია მოიწვია ბულგარულ მწერალთა კავშირის პარტიულმა ორგანიზაციამ. მის მუშაობაში მონაწილეობდნენ ბულგარეთის თითქმის ყველა წამყვანი მწერალი — პროზაიკოსები, დრამატურგები, პოეტები და ლიტერატურის მცოდნეები. გამორჩეულ მეცნიერ ბ. ი. ბურსოვთან ერთად ამ სტრიქონების ავტორსაც ხვდა პატივი მონაწილეობა მიეღო კონფერენციის მუშაობაში. ამ კონფერენციაზე გამართული ცხარე, ტემპერამენტიანი დავაკამათი, მრავალმხრივ იყო საინტერესო და საგულისხმო. კონფერენცია ინტერვალებით მიმდინარეობდა და დაახლოებით ათ დღეს გაგრძელდა. თვალში გვეცმოდათ ერთი შესანიშნავი ფაქტი: ბულგარეთის მწერალთა კავშირის დარბაზები, ანგელ კინჩევის ქუჩაზე, ხალხით იყო გაჭედილი. თავისუფალ ადგილს ვერსად იპოვიდით. კონფერენციის მონაწილენი გამახვილებული ყურადღებით უსმენდნენ ორატორს და აშკარად, პირდაპირ გამოსთქვამდნენ ორატორთან თავის სოლიდარობას ან დაუთანხმებლობას. ეს იყო დავა მეგობრების, თანამოაზრეების, სინსლხორცეულად იმით დაინტერესებულების, რომ საერთო ღონისძიებებით მიაგნონ ჭეშმარიტებას. კონფერენციას ესწრებოდნენ სხვადასხვა ასაკის და თაობის ლიტერატორები: ლიუდმილ სტიოანოვი, დიმი-

ტრი დიმოვი, ანდრეი გულიაშვი, გიორგი ჯაგაროვი, ანა კამენოვა, პანტელეი ზარევი, მლადენ ისავეი, დრაგომირ ასენოვი, ცვეტილია ლაჩევა, ივანე რუჯი, ბოგომილ ნონევი, ტოდორ ხარმანჯიევი, ცვეტან სტოიანოვი, ვასილ კოლევსკი, ივანე ცვეტკოვი და სხვ. და არა მარტო ესწრებოდნენ, უმრავლესობამ მონაწილეობა მიიღო კამათში.

თეორიულ კონფერენციას წინ უსწრებდა დისკუსიები ტრადიციების და ნოვატორობის, კლასიკური მემკვიდრეობის, თანამედროვე კულტურის განვითარების გზების, ლიტერატურების ურთიერთკავშირისა და ურთიერთგამდიდრების საკითხებზე. დისკუსიები მიმდინარეობდა ეურნალების — „პლამგის“, „ლიტერატურენ მისლის“ და გაზეთ „ლიტერატურენ ფრონტის“ ფურცლებზე. თუ მოკლედ ვიტყვით ამ დისკუსიების შინაარსსა და ხასიათზე, მათი არსი მდგომარეობს შემდეგში: დისკუსიების მონაწილეთა ნაწილი ძალიან გაბედულად უჭერდა მხარს ეროვნული ტრადიციების გადაფასებას, მათ რადიკალურ გარდაქმნას და დაძლევას. ამ ამხანაგებს მიაჩნდათ, რომ ბულგარული ლიტერატურის კლასიკოსების — ბოტევის, ვაზოვის, სმიჩენსკის, კარასლავოვის, მილევის, იავოროვის და სხვების ტრადიციებმა თანამედროვე პირობებში დაკარგეს თავისი ქმედითი, მაფორმირებელი როლი. მათი აზრით, ახალი დროება თავისი მისწრაფებით, დინამიური ტემპებით, არაჩვეულებრივი სწრაფი და მოულოდნელი გარდაქმნებით და ცვლილებებით მოითხოვს შესაბამის სტილს და რიტმს, შებოჭილობისაგან პოეტური აზროვნების გამოსხნას. ამიტომ თავისუფალი ლექსი მათ მიაჩნიათ ყველაზე უფრო მისაღებ ფორმად თანამედროვე ადამიანის ინტელექტუალური და ემოციური სამყაროს გამოსახატავად. თავისუფალი ლექსის დამკვიდრებისათვის უარყოფდნენ კლასიკურ მემკვიდრეობას, რომელმაც სოციალისტურ გარდაქმნათა ეპოქაში, თითქოს, სრულიად დაკარგა თავისი მნიშვნელობა. ამავე დისკუსიაზე გამოითქვა თვალსაზრისი, რომლის თანახმად განვითარების თანამედროვე პირობებში სრულიად იხსნება კულ-

ტურის ეროვნული თავისებურების პრობლემა, ლიტერატურის ნაწარმოებებში ეროვნული ხასიათის შექმნის პრობლემა. ამ აზრს იმით ასაბუთებდნენ, რომ ხალხთა სოციალისტური ცხოვრების პირობებში ადამიანთა როგორც ფსიქიკაში და შეგნებაში, ასევე მხატვრული შემოქმედების სფეროში თანდათან ქრება განმასხვავებელი, სპეციფიკურად განუმეორებელი მხარეები. დისკუსიების მონაწილეთა მეორე ნაწილი, წინააღმდეგ ნიჰილისტებისა, იცავდა ყოველსავე ეროვნულ, თვით ნაკლებად მოწინავეს და ნაკლებად ნაყოფიერსაც კი ეროვნული კულტურის ისტორიაში. ამრიგად, ჯერ კიდევ თეორიული კონფერენციის დაწყებამდე, გამოირკვა ერთმანეთისადმი დიამეტრულად დაპირისპირებული ორი თვალსაზრისი. კონფერენციაზე მწერალმა გ. ჯაგაროვმა პირველი თვალსაზრისის წარმომადგენელნი დაახასიათა, როგორც „ეროვნული ნიჰილისტები“, მეორე თვალსაზრისისა — როგორც „ეროვნული გერმეტისტები“.

რამია ეროვნული თავისებურების საიდუმლოება? სად უნდა ვეძიოთ ლიტერატურის ნამდვილი ხალხურობის სათავეები? ნიჭიერმა ბულგარელმა პოეტმა და დრამატურგმა გიორგი ჯაგაროვმა ასეთი პასუხი გასცა ამ კითხვას: „ჩვენი ხალხი, ჩვენი ეროვნული ხასიათი უნდა განვიხილოთ, როგორც რეალისტებმა, შევისწავლოთ და ავსახოთ ისინი იმგვარად, როგორც იყვნენ სინამდვილეში და არ ვეძიოთ მათი არსი მისტიკის სფეროში, მესიანურ სახეებში. რამდენადაც უფრო მეტი სიმართლით და მეტი სიღრმით, რამდენადაც უფრო ნიჭიერად და პარტიულად ასახავს ბულგარული ლიტერატურა თავის ერის ცხოვრებას, აზრებსა და გრძნობებს, იმდენად უფრო ეროვნულად თავისებური იქნება, იმდენად უფრო მეტ საყოველთაო-სახალხო მნიშვნელობას მოიპოვებს იგი“.¹

ეროვნული თავისებურება — სახალხო ცხოვრების ცოცხალი სისხლი და ზორცია. იგი არ არსებობს, როგორც რაღაც დამოუკიდებელი, იმანენტური არსი, რომელსაც ერთ-

¹ „რამოტინჩესკო დელო“ (ბულგარულ ენაზე) 24 ოქტომბერი, 1965 წ.

ხელ და სამუდამოდ აქვს გარკვეული თავისი გამოვლინების ფორმები. იგი მოძრავი და დინამიურია. მართალია, მთლად ზუსტი არ იქნებოდა, თუ ვიტყვოდით, რომ გარდატეხის ყოველ ეტაპზე ეროვნული თავისებურება, რომელიც ამ ეტაპის დაწყებამდე არსებობს, ჰკარგავს თავის თვისებას, ისპობა მთლიანად, ხოლო შემდეგ კვლავ წარმოიშვება ისე, რომ არაფრით არ უკავშირდება იმას, რაც წინათ იყო. ეროვნული თავისებურების ჩამოყალიბება — ხანგრძლივი ისტორიული პროცესია. ეროვნულში თვისებათა შეცვლა წინანდელ თავისებურებათა მექანიკური ჩამოცილების და ახლის ავტომატური დაბადების გზით როდი ხდება. მიმდინარეობს ძველის რთული ხელახალი გააზრება და გადადნობა. ეროვნული მემკვიდრეობის უარყოფა, ეროვნული კულტურის ისტორიულად გამომუშავებული და დროთაგან შემოწმებული ტრადიციების უკუგდება — ნიშანია სისუსტისა და არა ძლიერებისა. კონფერენციაზე ორატორები (ა. გულიაშვილი, ტ. ქერვეი, გ. ჯაგაროვი, ბ. ზარევი, ლ. სტოიანოვი და სხვ.), ეროვნული სიამაყის გრძნობით ლაპარაკობდნენ ბოტევის, ვაზოვის, მილევის, სმირნენსკის, რადევსკის, კარასლაგოვის, ელინ-პელინის, ვაპცაროვის და სხვების შემოქმედებაზე. ჩამოთვლილი მწერლები ცხოვრობდნენ და შემოქმედებითს მოღვაწეობას ეწეოდნენ სხვადასხვა ისტორიულ პირობებში. ეპოქამ, რომელმაც ისინი წარმოშვა, მწერლების შემოქმედებას გარკვეული ბეჭედი დაამჩნია, და არა მარტო მათი მსოფლმხედველობის ხასიათს, არამედ ესთეტიკასაც, სამყაროს მხატვრული აღქმის თავისებურებასაც, მაგრამ ბულგარელისათვის ახლობელი და ძვირფასია ბოტევიც, ვაზოვიც, ვაპცაროვიც, თუმცა ეს უკანასკნელი ბოტევეზე და ვაზოვეზე რამდენიმე ათეული წლით გვიან ცხოვრობდა. მხატვრული სიტყვის დიდოსტატი თავისი გენიის წყალობით ქმნის წარუვალ ესთეტიკურ ფასეულობას, წინასწარ გრძნობს და ჭერეტს მომავალს, წინ უსწრებს რა თავის დროს. მაგრამ ზოგჯერ იგი უფრო თანამედროვეა, ვიდრე ჩვენნი დროის ზოგიერთი სხვა მწერალი. ამიტომ ტრადიციების დაცვის და

განგრძობის პრობლემა უნდა განვიხილოთ არა ქრონოლოგიური თარიღების თვალსაზრისით, არამედ კლასიკური გამოცდილების მნიშვნელოვანების პოზიციიდან.

ბულგარელი მწერლების კონფერენციაზე საინტერესო დავა გაჩაღდა ეგრეთწოდებულ რეგიონალური სპეციფიკის ანუ რეგიონალური ნიშნის გარშემო მწერლის შემოქმედებაში. ბულგარელმა ლიტერატურისმცოდნემ ტონჯო ჟერვემა სტატიაში „ლიტერატურული განვითარების ეროვნული თავისებურება“¹ საფუძვლიანად განიხილა ამ პრობლემის სხვადასხვა ასპექტი. იგი წერდა: „ჩვენ დარწმუნებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ის მწერალი უფრო მკვეთრად და განუყოვრებლად ანსახიერებს ეროვნულ სულს და ხასიათს, რომელიც მტკი სისრულით გამოხატავს ქალაქის ანუ სოფლის ეთნოგრაფიულ და ენობრივ თავისებურებას. ამ გზით იქმნებოდა და მტკიცდებოდა ერის კულტურული სტაბილურობა, ამ გზით მიმდინარეობდა ბულგარული ერთიანობის გაგება, შინაგანი შემცველობა და შემჭიდროება“. შემდეგ ჟერვეი ლაპარაკობს იმაზე, რომ არ შეიძლება, მაგალითად, გავიგოთ მწერალი ლიუბენ კარაველოვი იმ გეოგრაფიული გარემოს გარეშე, რა გარემოშიაც იგი ცხოვრობდა და შემოქმედებას ეწეოდა. კუპრივიცია (ბულგარეთის არაჩვეულებრივად ლამაზი, კოლორიტული კუთხე) უზგად ამარაგებდა მწერალს „მკაფიო და საამური საღებავებით“; ძნელია წარმოვიდგინოთ ივანე ვაზოვი მისი მშობლიური სოპოტის გარეშე, ხოლო იორდან იეკოვი განუყოფელია დობრუჯის ველმინდგრებისაგან, მისი განუყოვრებელი თავისებურებისაგან და ა. შ.

ტ. ქერვეის ამ გამოხატვაში ცოტა სიმართლე როდია. ეჭვს გარეშეა, რომ მწერალი ცხოვრობს გარკვეულ ქვეყანაში, გარკვეულ ადგილას, გარკვეულ პირობებსა და გარემოცვაში; ყველაფერი ეს შემოქმედებას ანდენს მისი შემოქმედების თავისებურებაზე, მის ნაწარმოებთა „მატერიალურ სისხლსა და ხორცზე.“ მაგალითად, შეიძ-

¹ გაზეთი „ლიტერატურენ ფრონტ“ ბულგარულ ენაზე, 1965, 21 ოქტომბერი.

ლება თუ არა წარმოვიდგინოთ მიხვილ შოლოხოვის შემოქმედება დონისაგან, დონის სტეპების არომატისაგან, დონის ცისაგან, დონელი კაზაკებისაგან განკერძობულად, ყოველივე ამისგან გამოთიშულად? მაგრამ მ. შოლოხოვის გენიალობა ის არის, რომ კონკრეტულ გეოგრაფიულ და ცხოვრებისეულ პლაცდარმებზე იგი ერთმანეთს აჯახებს ბუმბერაზულ ადამიანურ ვნებებს, ადამიანთა ბედ-იღბალს, აყენებს მსოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობის პრობლემებს. დიდი მხატვარი გამოდის რა კერძოა, ინდივიდუალურისა და განუმეორებლობისაგან, მიდის დიდ ფილოსოფიურ განზოგადებებამდე. მისი განზოგადებების, მისი ყოვლისმომცველი აზრის შუქზე ხდება კერძობითის, ინდივიდუალურობის გარდაქმნა ზოგადად და საყოველთაოდ. მთავარი ის კი არ არის, თუ რა ცხოვრებისეულ მასალას იღებს მწერალი, თავისი ქვეყნის რომელ კუთხეზე წერს იგი. ამაში როდია მისი ძალა, როგორც ეროვნული მხატვრისა. მწერალს ჭეშმარიტად ეროვნულს ხდის არა ამა თუ იმ ერისადმი მისი ფიზიოლოგიური კუთვნილება, არამედ უნარი მიაგნოს ხალხის ცხოვრებაში ყველაზე მნიშვნელოვანს, ძირეულს, აუცილებელს და არსებითს, და თავისი შემოქმედებით ხელი შეუწყოს ის-

ტორიული სინამდვილის, მომწიფებული და მომწიფებაში შესული პრობლემების გადაწყვეტას. შეიძლება ცხოვრობდე პროვინციაში, შეიძლება წერდე პროვინციის შესახებ და იყო მსოფლიო მნიშვნელობის მწერალი. შეიძლება ცხოვრობდე დიდ ინდუსტრიულ ქალაქში, წერდე ვერეთწოდებულ კოსმოსურ, ზოგად კაცობრიულ პრობლემებზე, მაგრამ იყო სულიერად და ინტელექტუალურად პროვინციელი. ყველაფერი დამოკიდებულია აზრის მასშტაბზე, მწერლის სოციალურ გამჭირვალობაზე, მისი იდეალის პროგრესიულობაზე, მისი ტალანტის ძლიერებაზე.

ადამიანის აღმოცენება და ზრდა ხდება ეროვნულ ნიადაგზე; ამ ნიადაგიდან ღებულობს იგი ენერჯიას მოქმედებისათვის. მაგრამ ეს ეროვნული ნიადაგი თვისობრივად ახალი შემადგენლობისაა. მასში შეერთებულია ეროვნული და სოციალისტური. მათი ერთიანობისაგან იქმნება ჭეშმარიტად საუცხოვო შენადნობი. სოციალისტური წარმოგვიდგება არა უხილავი ძალის სახით. იგი შემოსილია ცოცხალი ეროვნული სორცით. ეროვნული ამკვიდრებს თავის თავს და იძენს თავის განახლებულ ისტორიულ არსს მხოლოდ და მხოლოდ სოციალისტურთან ერთიანობაში.

მოსა მიძიგარი

კ კ კ ი შ ა ნ ი კ ე

დაბადების 80 წლის შესრულების გამო

ქართველური ენათმეცნიერების საფუძვლის ჩამყრელი და მისი პირველი ეტაპის დამგვირგვინებელი იყო ალექსანდრე ცაგარელი, ხოლო მეორე პერიოდის ქართველოლოგიური კვლევა-ძიების მებაირახტრედ ნიკო მარს მიიჩნევენ, მესამე ხანის მეთავეობა წილად ზედა აკაკი შანიძეს, რომელიც თბილისის საენათმეცნიერო სკოლის ერთ-ერთი ფუძემდებელია და მისი საუკეთესო ტრადიციების დამამკვიდრებელი.

აკაკი შანიძე გამოსულია პეტერბურგის ქართველომეტყველების სკოლიდან, რომელსაც მეთავეობდა დიდი მეცნიერი ნიკო მარი. აქ მიიღო მან სოლიდური საუნევერსიტეტო განათლება, აქვე ეზიარა სამეცნიერო კვლევა-ძიების მეთოდოლოგიას, აქ გამოქვეყნდა მისი პირველი მეცნიერული შრომები.

პეტერბურგი იმთავითვე ორიენტალისტური მეცნიერების ცენტრად ითვლებოდა. საიმპერატორო უნივერსიტეტში და მეცნიერებათა აკადემიაში მოღვაწეობდნენ საქვეყნოდ ცნობილი მეცნიერები, სამეცნიერო სკოლების მეთაურები. საკმარისია დავსახელოთ აკაკი შანიძის მასწავლებლები, რათა დაგრწმუნდეთ, რა სოლიდური საუნევერსიტეტო განათლება შეეძლო მიეღო იმდროინდელ სტუდენტს. ესენი იყენენ: მარი (ქართული და სომხური ფილოლოგიის საგნები), უუკოვსკი (სპარსული ენა), ბართოლდი (აღმოსავლეთის ისტორია), კრაჩკოვსკი (არაბული მწერლო-

ბის ისტორია, ახალი არაბული ენა), ჯავახიშვილი (საქართველოს ისტორია), შჩერბა (ექსპერიმენტული ფონეტიკა), ბოდუენ-დე-კურტენე (ზოგადი ენათმეცნიერება).

საკვლევაძიებო მუშაობაში აკაკი შანიძე სტუდენტობიდანვე ჩაება. აკადემიკოს ნიკო მარს ამ დროს გვერდში ჰყავდა ამომდგარი პრივატ-დოცენტი ივ. ჯავახიშვილი, მისი ყოფილი მოწაფე. ეს ორი პიროვნება არაჩვეულებრივი ნაყოფიერებითა და ენერჯიის დაძაბვით მუშაობდა იმ ქართველ სტუდენტებთან, რომლებიც ნიქით გამოირჩეოდნენ და მიდრეკილებას იჩენდნენ ქართველოლოგიური კვლევისადმი. ივ. ჯავახიშვილი 1909 წელს აარსებს „ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრეს“, რომელსაც 1911 წლიდან აკაკი შანიძე თავმჯდომარეობს. ამ წრის როლი და მნიშვნელობა განუზომელია. «Грузинская библиография», რომელიც შემდგომ დაიბეჭდა, ამ წრის დიდი მუშაობის მშვენიერი ნაყოფია.

სტუდენტი შანიძე 1912 წელს მოიწვიეს „რუსული ენციკლოპედიის“ («Русская энциклопедия») თანამშრომლად. აქ მოათავსა მან მთელი რიგი სტატიები ქართული კულტურის საკითხებზე («ვახტანგ VI», „დავით გურამიშვილი“, „ქართული ანბანი“, „ქართული ენა“ და სხვ.).

1913 წელს კათედრის ხელმძღვანელი

პროფესორი ნიკო მარი აკაკი შანიძეს უნივერსიტეტში ტოვებს საპროფესოროდ მოსამზადებლად. ამავე დროს იგი იგზავნება სამეცნიერო მივლინებაში მთის კილოების მასალების შესაგროვებლად.

1913 წელს რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის მოამბეში იბეჭდება აკაკი შანიძის პირველი მეცნიერული ნაშრომი ქართული დიალექტოლოგიის სფეროდან.

აკაკი შანიძის სტუდენტობისა და ასპირანტობის წლები დაემთხვა ქართველოლოგიის უმაგალითო აღმავლობისა და გაფურჩქვნის ხანას პეტერბურგში. ნიკო მარმა ტიტანური მუშაობა გაშალა და ქართველთ-მეტყველება მალე საერთაშორისო მნიშვნელობის სამეცნიერო დისციპლინად აქცია. დავითოწმით ამ სკოლის ერთ-ერთი ბურჯის — ივ. ჯავახიშვილის მიერ მოცემული ფორმულირება, გამოთქმული გვიან, 1937 წელს: „პროფ. ნ. მარმა, — ამბობს იგი, ქართული... ფილოლოგიის დონე ერთბაშად იმ სიმაღლეზე აიყვანა, რომელზედაც დასავლეთ ევროპის თანამედროვე ფილოლოგიაა“. სწორედ ამ დროს ქვეყნდება ძველი ქართული წერილობითი ძეგლები, ქართველურ ენათა გრამატიკები, ლექსიკონები, იწერება ისტორიული ზასიათის გამოკვლევები... ნიკო მარმა და ივ. ჯავახიშვილმა აკაკი შანიძე ფართოდ ჩააბეს სამეცნიერო საქმიანობაში და გეზი და მიმართულება მისცეს ახალგაზრდა მეკვლევარს. ამავე სამეცნიერო მუშაობაში იყვნენ იმ დროს ჩამოშლნი უნიჭიერესი ქართველი ახალგაზრდები, შემდგომში ცნობილი მეცნიერები: ძმები ყიფშიძეები — იოსებ და დავით, ვუკოლ ბერიძე, გიორგი ჩიტაია, სილიბისტრო ლომია, ვლადიმერ ფუთურაძე, კარპეზ დონდუა, გიორგი ჩუბინაშვილი, სიმონ ყაუხჩიშვილი.

ახალი ძალების შემატებასთან ერთად გადაიშალა უმაგალითო პერსპექტივები. ქართული ფილოლოგიის საერთაშორისო რეზონანსს განსაზღვრავდა როგორც,

ერთი მხრივ, მასალის (ე. ი. ქართული ლიტერატურული ძეგლები) მნიშვნელობა, ისე, მეორე მხრივ, მისი მუშაველელი დისციპლინის (ე. ი. პეტერბურგის ქართველოლოგიური სკოლის) მეცნიერული პრესტიჟი.

ქართული ენის ისტორიული შესწავლის აუცილებლობამ ბუნებრივად დაბადა დიალექტების მასალების შეგროვებისა და მათი სისტემატიზაციის აუცილებლობა. უნდა შემუშავებულიყო ფართო გეგმა და დასახულიყო ამოცანები. მარმა აკაკი შანიძეს და იოსებ ყიფშიძეს დაავალა, შეედგინათ ქართული დიალექტოლოგიის მასალათა შეკრების ამომწურავი პროგრამა-ინსტრუქცია, რომელსაც უნდა გაეთვალისწინებინა სავსე მუშაობის მეთოდოლოგია და გრამატიკულ-ლექსიკური ფაქტების აღნუსხვის წესები. მართლაც, 1916 წელს პეტერბურგში იბეჭდება შანიძე-ყიფშიძის მიერ შედგენილი ეს მეტად მნიშვნელოვანი დოკუმენტი, რომელიც ქართულ დიალექტოლოგიაში წარმოადგენს პირველ სერიოზულ საინსტრუქციო ხასიათის ნაშრომს.

ერთ-ერთ ფუნდამენტალური მნიშვნელობის ამოცანას წარმოადგენდა ქართული ბიბლიური ტექსტის დადგენა და გამოცემა. მარმა წინასწარი სალექსიკონო მასალების შესაგროვებლად და ტექსტებზე სამუშაოდ შეადგინა საგანგებო კომისია, რომელშიც, გარდა თვითონ მარისა, შედიოდნენ: ივ. ჯავახიშვილი, იოსებ ყიფშიძე, აკაკი შანიძე, გიორგი ჩუბინაშვილი და ამერიკელი რობერტ ბლეიკი (შემდგომ ცნობილი პროფესორი, ჰარვარდის უნივერსიტეტში ქართველოლოგიური ძიებების მეთაური).

ბიბლიის გამოცემა პეტერბურგში არ დასრულებულა და მხოლოდ ჩვენს დროში, 1947-1948 წლებში, აკაკი შანიძემ მის მიერ დაარსებულ გამოცემათა სერიაში — „ძველი ქართული ენის ძეგლები“ გამოაქვეყნა ნაკვეთები 978 წლის ხელნაწერების მიხედვით, მაშინ, როდესაც ეოცნალი აღარ იყვნენ მარი,

ჯავახიშვილი და ყიფშიძე. წიგნის წინასიტყვაობაში აკაკი შანიძე ამბობს: „ამ ნაკვეთის გამოშვებით განახლებულია ოცდაათი წლის წინათ შეწყვეტილი მუშაობა ოსკური ხელნაწერის კრიტიკული გამოცემისათვის. რაგინდ სასიხარულოც უნდა იყოს ეს ამბავი, — განაგრძობს შანიძე, — არ შემძლია მაინც დიდი გულსტიკივით არ აღვნიშნო: ვაი რომ სამუდამოდ შესვენებულია ამ საქმის წამომწყები დიდი ნიკო (გარდ. 1934 წ.) და ორი მისი თანამშრომელი: დიდი ივანე (გარდ. 1940 წ.) და ნიჭიერი იოსები, რომელიც ადრე გამოცემულა წუთისოფელს (გარდ. 1919 წელს). ამ სტრიქონების ავტორს, — დასძენს ა. შანიძე, — ვალად აძევს, განაგრძოს და ბოლომდე მიიყვანოს მათი სანუკვარი საქმეო“.

1915 წელს აკაკი შანიძე რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიაში შეუდგა ფუნდამენტური გამოკვლევის ბეჭდვას ქართული ზმნის პრეფიქსების თაობაზე. მის მიერ აღმოჩენილმა კანონმა მესამე პირის ობიექტური პრეფიქსის გამოყენების შესახებ აღიარება პოვა სპეციალისტთა წრეებში და ახალგაზრდა მეცნიერის ხელმძღვანელმაც ეურნალ «Христианский Восток»-ის ფურცლებზე განაცხადა, რომ შანიძის მიერ დადგენილი მორფოლოგიური კანონზომიერება დიდად მნიშვნელოვანია ქართული ზმნის სტრუქტურის კვლევაში.

გავიდა დრო, მომწიფდა აზრი ქართული უნივერსიტეტის დაარსების შესახებ. იმათათვე ამ საშვილიშვილო საქმის მებაირახტრობა თავს იღვა ივანე ჯავახიშვილმა — შემდგომ ეროვნულ ნიდავზე ქართული მეცნიერების აღორძინების მეთაურმა, ქართული მეცნიერების პატრიარქმა.

1917 წლის 1 მარტს ივანე ჯავახიშვილმა პეტროგრადში, თავის ბინაზე გამართა თათბირი ქართული უნივერსიტეტის დაარსების შესახებ. ამ ისტორიული თათბირის მთავარი მონაწილე და ერთერთი სულსჩამდგმელი აკაკი შანიძე იყო.

გარდა ივანე ჯავახიშვილისა და აკაკი შანიძისა, თათბირს ესწრებოდნენ: იოსებ ყიფშიძე, შალვა მსხვერპიძე, სილიბისტრო ლომია...

შემდეგ აკაკი შანიძე ბრუნდება სამშობლოში და ივანე ჯავახიშვილის მეთავეობით მხურვალე მონაწილეობას იღებს უნივერსიტეტის ორგანიზაციის უაღრესად რთულ და საპატიო საქმეში.

აკაკი შანიძე შედის უნივერსიტეტის პირველ პროფესორთა კოლეგიაში.

თავდაპირველად უნივერსიტეტში შეიქმნა მხოლოდ ორი საენათმეცნიერო კათედრა: ზოგადი ენათმეცნიერებისა (გამგე — პროფ. გიორგი ახვლედიანი) და ქართული ენისა (გამგე — პროფ. იოსებ ყიფშიძე). 1919 წლიდან ამ კათედრას სათავეში ჩაუდგა აკაკი შანიძე.

სხვადასხვა დროს აკაკი შანიძე იყო მდივანი სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტისა, პროფესორთა საბჭოსი, „ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბის“ რედაქტორი, სამეცნიერო ბიბლიოთეკის დირექტორი და სხვა და სხვა.

1920 წელს ა. შანიძე იცავს სადოქტორო დისერტაციას. ეს იყო პირველი დისერტაცია, დაცული თბილისის უნივერსიტეტში.

1920 წელს ა. შანიძე სამეცნიერო მიზნით მიემგზავრება სვანეთში.

ეს იყო პირველი სამეცნიერო მივლინება, მოწყობილი თბილისის უნივერსიტეტის მიერ.

1924 წელს ა. შანიძე სამეცნიერო მიზნით მიემგზავრება სომხეთში (გ. ჩუბინაშვილთან, ლ. მელიქსეთ-ბეგთან და ნ. სევეროვთან ერთად).

ეს იყო პირველი სამეცნიერო ექსპედიცია, მოწყობილი თბილისის უნივერსიტეტის მიერ საქართველოს ფარგლებს გარეთ.

• • •

ფართოა და მრავალმხრივი სამეცნიერო პრობლემატიკა, რომელიც იზიდავს აკაკი შანიძეს, როგორც დიდი

ერუდიციისა და არაჩვეულებრივი ნიჭის მკვლევარს. ქართველური ენების სტრუქტურა და ისტორია, ქართული დიალექტოლოგია, ლექსიკოლოგია, ტექსტოლოგია, ეპიგრაფიკა, რუსთველოლოგია, ალბანოლოგია, ფოლკლორის-ტული ტექსტოლოგია, აი, უმთავრესი დარგები, სადაც ჩვენს დაუღალავ მკვლევარს ფუძემდებლური ნაშრომები შეუქმნია.

სადოქტორო დისერტაციაში აკაკი შანიძემ ძველი ქართულისა და ცოცხალი მტრჯველების მონაცემების ნიადაგზე უცილობლად გააჩვენა ქართული ენის მორფოლოგიის საკვანძო საკითხი, რომელიც საფუძვლად დაედო შემდგომ ძიებებს ზმნის სტრუქტურის შესწავლის დარგში. ეს მონოგრაფიული გამოკვლევა სანიმუშოა კვლევის მეთოდების გამოყენებითა და მასალის სკრუპოლოზური ანალიზის თვალსაზრისით.

ჩვენი ზმნის სირთულემ ქართული გრამატიკის ერთ ავტორს ასეთი ფრაზა წამოაცდენინა: „ქართულისა ენისა ზმნანი ყოველნივე არიან უკანონონიო“. აკაკი შანიძის შრომამ სათავე დაუდო ამ ზღაპრულად გადაჭარბებული შეხედულების გაქარწყლებას. ერთგან იგი ამბობს: „რთული რამ ყოველთვის მარტივად წარმოგვიდგება, თუ ანალიზი სწორიაო“. სწორედ ჩვენს მკვლევარს უნდა ვუმაღლოდეთ, რომ მან ქართული ზმნის ხლართებში გავგარკვია და მის წყვედი-ადში მეცნიერული შუქი შეიტანა. აკაკი შანიძემ ხსენებული გამოკვლევითა და მომდევნო წლებში ახალი ზმნური კატეგორიების აღმოჩენითა და დადგენით ფარდა ახადა ქართული მორფოლოგიის ამ ურთულესი ნაწილის საიდუმლოებას და სწორი მეცნიერული ანალიზის წყალობით გამოამზეურა ის საგანძური, რომელიც მის აღნაგობაშია ჩამარბული.

დავიმოწმით აკაკი შანიძის მეცნიერული შორსმკვრეტელობის ერთი მაგალითი.

თავის მონოგრაფიაში ავტორმა ყურადღება გაამახვილა ორ ზმნაზე, რომ-

ლებიც საყოველთაო წესს არ ემორჩილებიან და საზოგადო წესებს, გამონაკლისს შეადგენენ. მან ასეთი-გაზედული და, შეიძლება ითქვას, საკვირველი ვარაუდი გამოთქვა: ალბათ, ოდესღაც არსებობდა დიალექტი, სადაც ყველა ზმნას პრეფიქსად ხ (ხანი) მოუდიოდაო; ამის შორეული ან ყრუ გამონაკრთომი ჩვენამდე მოღწეული ორი ზმნა (ხარ, ზუალ) არისო. შემდგომ აკაკი შანიძე დაუკვირდა სხვა ანალოგიური ვითარების შემცველ ფაქტებს და უნივერსიტეტის მოამბეში დასაბეჭდად გადასცა ნაშრომი, რომელშიც დამატებითი დასკვნებია მოცემული. ეს წერილი ჯერ კიდევ დასტამბული არ იყო, როდესაც აკაკი შანიძე იმყოფებოდა პეტროგრადში, სადაც იგი ვაგზავნილი იყო (კორნელი კეკელიძესთან ერთად) ექსპერტად, მონაწილეობა მიეღო საკითხის განხილვაში, რომ საქართველოს გადმოსცემოდა ქართული სიტყვლები, კერძოდ — ზელნაწერები. მოსკოვში გაელისას, ერთ დღეს, დილით კორნელი კეკელიძეს უკითხავს აკაკი შანიძისათვის: „რა იქნება, აკაკი, რომ სადმე ამოგორდეს ქვა მეექვსე საუკუნის წარწერით, ასე თხუთმეტიოდე სტრიქონიო? „აკაკი შანიძეს უპასუხნია: „სულ ხანებით (ხ ასოებით) იქნება საესეო“ (აქ იგულისხმება, რომ ყველა ზმნას თავსართად ხ ექნებაო).

რა იცოდა აკაკი შანიძემ, რომ სწორედ ამ დროს თბილისში ივანე ჯავახიშვილს წილად ზედა უდიდესი ბედნიერება — აღმოეჩინა პალიმფსესტები, რამაც გადატრიალება მოახდინა ქართული კულტურის ისტორიის შესწავლის დარგში. ეს იყო ჭეშმარიტად უდიდესი აღმოჩენა, რომლის შესავსი არ იცის ქართული ფილოლოგიის ისტორიაში.

ეს ტექსტები სულ ხანებით არის საესე!

ამის თაობაზე აკაკი შანიძეს სასწრაფო წერილი მიუღია პეტროგრადში გიორგი ახვლედიანისგან 1923 წლის 17 მარტის თარიღით, „სიხარულისაგან

სტრუქტურისა და ისტორიის საკითხებზე. ახალი გრამატიკული კატეგორიების დადგენა და წარმოჩენა ამზადებს მკვიდრ ნიადაგს მეცნიერული გრამატიკის შესაქმნელად. და, აი, 1930 წელს დღის სინათლეზე გამოდის შანიძისეული პირველი მეცნიერული გრამატიკა ახალი ქართული ენისა. ამ წიგნმა უდიდესი როლი შეასრულა ევროპაში ქართული ენის სტრუქტურული თავისებურებით დაინტერესებისა და, საერთოდ, ქართველოლოგიური კვლევის გაცხოველების თვალსაზრისით. შემდგომ ჩვენი დაუღალავი მკვლევარი ავსებს და ამდიდრებს თავის გრამატიკულ ნააზრევს და 1953 წელს აქვეყნებს ფუნდამენტურ ნაშრომს — „ქართული გრამატიკის საფუძვლები“, რომელშიც შეჯამებულია და განზოგადებული ადრე მიღებული შედეგები. ეს 672-გვერდიანი წიგნი უნდა მივიჩნიოთ საბჭოთა ქართველოლოგიის მიღწევად.

ივანე ჯავახიშვილის „ქართველი ერის ისტორია“, კორნელი კეკელიძის „ქართული ლიტერატურის ისტორია“, გიორგი ჩუბინაშვილის „ქართული ხელოვნების ისტორია“, აკაკი შანიძის „ქართული გრამატიკის საფუძვლები“, — ეს ფუძემდებლური წიგნები, — უდიდესი მონაპოვარია ქართველი ხალხის ისტორიისა და მისი მდიდარი სულიერი კულტურის შესწავლის დარგში.

დიდია აკაკი შანიძის დამსახურება ქართული დიალექტოლოგიის, სვანურის, მეგრულ-ჭანურის სტრუქტურისა და ლექსიკის კვლევა-ძიებაში. მისი „უმლაუტი სვანურში“ საეტაპო მნიშვნელობის გამოკვლევაა, რომელმაც ახალი პერსპექტივები გადაგვიშალა ამ ძალზე საინტერესო ქართველური ენის შესასწავლად. აკაკი შანიძემ ვარლამ თოფურიასთან ერთად სათავე დაუდო საქართველოში სვანური დიალექტოლოგიური მასალების მეცნიერულ პუბლიკაციას. ამ ორი მეცნიერის მიერ ერთად გამოქვეყნებული რამდენიმე ტომი სვანური ტექსტებისა, დიხაჯე სანიმუშოა და ძვირ-

ფასი მასალა ქართველური ენების ისტორიულ-შედარებითი ძიებებისათვის. აკაკი შანიძე, ნიკო მარტოხიძე, ერთად, ქართული მეცნიერული დიალექტოლოგიის მამამთავარია. თავისი გზისგამკვლევი ნაშრომებით მან ჩაგვანება ხალხური მეტყველების უძირო ზღვაში და ნათელი გახადა განსაკუთრებით ქართული ენის მთის დიალექტების მნიშვნელობა ჩვენი ენის ისტორიული თვალსაზრისით შესწავლისათვის.

აკაკი შანიძემვე, როგორც ლექსიკოლოგმა, დიდი ამაგი დასდო ქართული ენის სიტყვობრივი ფონდის გამომხეურებას და იმ საუნჯის დღის სინათლეზე გამოტანას, რომელიც დაცულია ჩვენი ენის საგანძურში.

აკაკი შანიძე ქართული ფოლკლორისტული ტექსტოლოგიის საფუძვლის დამდებია და ხალხურ პოეზიაში მიმოზნეული მარგალიტების გამამხეურებელი. 1931 წელს გამოცემული კაპიტალური წიგნი, რომელშიც გადმოშლილია ხევსურული ზეპირსიტყვიერების ფასდაუდებელი ნიმუშები, — ვრცელი სამეცნიერო აპარატით აღჭურვილი, — მოასწავებს ახალ ეტაპს ქართული ფოლკლორისტიკის ისტორიაში.

ჩვენი მეცნიერის საკვლევამიერბო თემატიკაში ერთ-ერთი ცენტრალური ადგილი უკავია შოთა რუსთაველის უკვდავ ქმნილებას — „ვეფხისტყაოსანს“, მისი ტექსტის კრიტიკულად დადგენას, შერყვნილი და დამაზინჯებული ადგილების გამართვას და ზრუნვას პოემის მეცნიერული გამოცემისათვის. შარშან, რუსთაველის დღეებში გამოსული მისი ფუნდამენტური წიგნი „ვეფხისტყაოსნის საკითხები“ პირველი ნაშრომია, სადაც მოცემულია რუსთაველის ენის ცალკეული საკითხების ღრმა ანალიზი.

აკაკი შანიძე პირველია, რომელმაც გაშიფრა და გამოიკვლია ალბანური დამწერლობა და ამ ენის ფონეტიკური სისტემა. მისმა ალბანოლოგიურმა ნაშრომებმა მსოფლიო მეცნიერების ყურადღება მიიპყრო.

აკაკი შანიძე არ არის კარჩაკეტილი მეცნიერი და მარტოოდენ თეორიული პრობლემების მკვლევარი. იგი დაინტერესებულია ქართული სალიტერატურო ენის პრაქტიკული საკითხებით. 1920 წელს გამოსულმა მისმა წიგნმა „სალიტერატურო ქართულისათვის. პროექტი ქართული ორთოგრაფიისათვის სადაო საკითხების მოსაწესრიგებლად“ (გიორგი აბულედიანის, სერგი გორგაძის, კორნელი კეკელიძის, ვუკოლ ბერიძის თანაავტორობით და შანიძისევე რედაქციით) სათავე დაუდო სალიტერატურო ენის პრაქტიკული საკითხების მეცნიერულ საფუძველზე გადაჭრას. შემდგომ იგი იყო ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი მუდმივი სახელმწიფო კომისიის თავმჯდომარე; მისივე

პროექტების საფუძველზე დადგენილია და მიღებული რამდენიმე ნორმა ჩვენი ენისა.

გიორგი შანიძე

მადლიერმა სამშობლომ ზეიმით აღნიშნა სასიქადულო მეცნიერის დაბადების 80 წლისთავი. ეს იყო ზეიმი თბილისის უნივერსიტეტისა, რომლის ერთ-ერთი მესაძირკველ თავად ბრძანდება, ზეიმი საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიისა, რომლის საფუძვლის დამდგენი ჩვენი იუბილარიცაა, ეს იყო ზეიმი მთელი ქართველოლოგიისა, რომლის განვითარების ახალი საფეხური მის სახელთან არის დაკავშირებული, ზეიმი სპეციალისტთა მთელი არმიისა, რომლის წრთობა და დავაჟეკაცება აკაკი შანიძის ღვაწლს მიეწერება.

ათასი უთო ბკალეკა

ბანვდოლი და ბავონილი

ბანვდოლი სხასსოვო

იმ დღეს ისევ ატყდა აურსაური ჩვენს „რადიო-ოთახში“. მე რომ მივედი, ყველა მიმღებთან იჯდა და ყურმილებით ისმენდნენ გადაცემას. პოლომ ხელით მინინა დაკეციო. მარინამ ყურმილი მომაწოდა, გებელსის ხმა გაგივონე. მისი რადიო-გამოსვლები ბევრჯერ მჭონდა მოსმენილი და ადვილად ვცნობდი. ამჯერად კი გებელსის ხმა განსაკუთრებით პათეტიურად ელერდა. იგი ლაპარაკობდა „განვების ნებაზე, რამაც იხსნა ფიურერი განსაცდელისაგან“. „მტერმა თავისი მუხანათური ხელი აღმართა მის წინააღმდეგ, მაგრამ შამა-ხეციერმა გადაარჩინა ვერმანელი ხალხისა და მოთფლიის იმედი“ — ისმოდა ყურმილში გებელსის ამცნობა მთელ ქვეყანას; რომ მოეწყო თავისხმა პიტლერზე აფეთქება მოხდა მის შტაბში. რამდენიმე კაცი დაიღუბა ან დაიჭრა. პიტლერი ცოცხალია. შეოქმულება — განადგურებულია. მონაწილენი — დაპატიმრებული ან დახვრეტლი.

ეს იყო აჯანყება ტელეფონებით და ჩვენ ის ჩავახსოვთ შამხანის რამდენიმე გასროლით. ამიტომაც უნდა შევძახოთ: ჰაილ!... და კიდევ ჰაილ!...და... ისევ სამეზის ჰაილ, ჩვენს ფიურერს!... — დაასრულა მან თავისი სიტყვა....

უფრო გვიან თვითონ პიტლერიც გამოვიდა და განაცხადა:

—გერმანელო თანამემამულენო, ბატონებო და ქალბატონებო! არ ვიცი, უკვე რამდენჯერ მომიწევს თავდასხმა, მაგრამ ამოიღ. და თუ მე ახლა თქვენ მოგმართავთ არის ორა მიზეზი: ჯერ ერთი: ჩემი ხმა გაგივონოთ და დაგარწმუნოთ, უკლებელი და ჯანმრთელი რომ ვარ: მეორე: შეგატყობინოთ დანაშაულის შეახებ, რომლის შესაჯები იშვიათია ისტორიაში: ოფიცრების მყირე ხროვას უნდოდა ჩემი მოკლა და გენშტაბის ამოხოცვა. პოლკოვნიკ ბრაუშტაუფენბერგის მიერ დადებული ნაღმი ჩემგან ორი მტერის დაშორებით აფეთქდა. ბევრი ჩემი ძვირფასი

ამანაგი მიმედ დამავდა, ერთი მოკვდა. მე სრულიად უცნებელი ვარ. ამიტომ ვუყურებ ამას, როგორც განვების ძალის გამოყენებას, რათა კვლავ განვადრდო ჩემი ცხოვრების მიზნის განხორციელება...

მერე კიდევ ერთხანს ილაპარაკა განვების მითითებაზე Fingerzeig der Vorsehung „უზურბატორების“ განადგურებაზე, კომლერის სარეზერვო არმიის სარდლად დანიშნაზე. გუდერიანისა — გენშტაბის უფროსად; სხვა არაფერი იცვლებაო, გამოაცხადა და დაფდაფების ხმაურში დაამთავრა თავისი გამოცხება...

...ბენდლერბლოკში კომლერი და კალტენბრუნერი გამოცხადდნენ, ამით შეთქმულება დამთავრდა, დაიწყო შურისძიება...

ჯერ სამხედროებისათვის „ღირსების სამსჯავრო“ შექმნეს ფელდმარშალ რუნდშტედტის მეთაურობით სამსჯავროში შედიდნენ კაიტელი, გუდერიანი და სხვები.

ფელდმარშალ რუნდშტედტს „ღირსების სამსჯავროში“ არც თუ ისე ღირსეული მოვალეობის შესრულება მოუხდა. იგი თვითონ იყო შეთქმულების საქმეში განდობილი. მართალია, საქმიანი მონაწილეობა არ მიუღია მასში, მაგრამ იცოდა კი ვველაფერი, არც ხდებოდა. შეოქმულების კურსში ის თვით რომმელა ჩააყენა, მაგრამ ზედმეტად ფრთხილმა რუნდშტედტმა უპასუხა:

— თქვენ ახალგაზრდები ხართ, კარგად იცნობთ და ციკვართ ხალხი. თვითონ გააკეთეთ ეს ყველაფერი!

ახლა კი მის სამსჯავროს წინაშე უნდა წარმდგარიყვნენ ისინი, ვინც „ეს გააკეთა“.

„ღირსების სამსჯავროს“ წევრები დამნაშავეებს ჯერ არმიიდან აძებდნენ, მერე კი სპეციოლურ „სახალხო სასამართლოში“ გზავნიდნენ, სადაც მხოლოდ ერთი განაჩენი იყო: სიკვდილით დასჯა. ასეთი განაჩენი თვითონ პიტლერის მიერ იყო წინასწარ გამოტანილი.

— დამნაშავეებთან ლაპარაკი მოკლე იქნება, — განაცხადა მან, — არავითარი სამხედრო ტრიბუნალი ჩვენ მათ წაყაყუნებთ სახალხო სასამართლოს წინაშე და არ მიიყვებით განცხადებების უფლებას. სასამართლო იმოქმედებს სინათლის სისწრაფით. მისი საათის შემდეგ კი განაჩენი სისრულეში იქნება მოწყვნილი: ჩამოხრჩობა — ყოველგვარი შენდობის გარეშე...

ამგვარი „სასამართლოსათვის“ შედგამიჭრილი სწორედ რწინაღდ ფრისლერია იყო. თავისი სისამართივით მიიღობდა მას ბირველი ადგილი ეჭრის. უხეშობაში კი ბადალიც არ ქაყედა, რაც მან „სახალხო სასამართლოშიც“ დაამტკიცა.

ბირველი პროცესი 7 და 8 აპრილის გაიშართა. „სასამართლებდნენ“ ფელდმარშალ ფონ ვიცილებენს, გენერალ ჰოპენენს, გენერალ შტიეს, გენერალ ფონ პახენ; ოფიცერებს: ჰაგენს, ვლასუნენს, ბერნარდისსა და გრაფ პეტერ იორც ფონ ვარტენბერგს.

გეგულებს განკარგულებით მთელი პროცესი, თუნდაც ერთი წუთი ინტერვალის გარეშე. გადაღებული უნდა ყოფილიყო კინოფირზე. განზრახული ქონდათ ამ ფილმის ჩვენება სამხედრო ნაწილებისა და მოსახლეობისათვის — „როგორც მაგალითისა და გაფრთხილებისა“.

წინასწარ ყველაფერი ისე იყო მოწინააღმდეგელი, რომ დამნაშავენი რაც შეიძლებოდა მტკადა დამეცირებინათ. არავითარი პატროისცემა ტრადიციის, სამხედრო წოდების, ადამიანობისა თუ შართლმსაკულებს, ბრალდებულები საშინლად აწამეს გესტაპოს რურღმულებში, გახადეს სამხედრო ფორმები, ძინძენით შემოსეს, ამომიშლეს, წურვრელით მოკლეს და ასე სასომხიხილად წარუდგინეს „შალალ სამსჯავროს“.

ფრისლერს ადამიანის დამცირების განსაკუთრებული ნიჭიც აღმოაჩნდა. დამნაშავეებისათვის რომ უფრო სასაცილო და საყოფიერო შეხედულება მიეცა, მისი განკარგულებით წინასწარ დაატყრა შარვლებზე ღილები. და, როცა ბინი დარბაზში შემოსევადათ, შარვლი ყველას ხელით ეჭრა. ეს ვითომ „შალიან სასაცილო“ იყო ის კი არა, ყველას წინასწარ წამების კვალი აჩნდა. ზოგს ხელი ქონდა მოტყნილი. ზოგს — ფეხი, სახე დაღურჯებული და დასიხლიანებული. განსაკუთრებით საყოფიერად ერთ დროს ამავი და წარმოსადგეი მოხუცი ფელდმარშალი ვიცილებენი გამოიყურებოდა. მას წინასწარ ჩაქრითი ნაშუტტრეებს ზელონური კბილები, რომ უფრო ბებრული გამოშუტტრელება ქონდა. ძინძეზიდან დასიხლიანებული სხეული მოუჩანდა, სახეზე კი ჭირის ოფლი გადასდიოდა... იფეა ასე უწყვილდ ფრანსლერის წინაშე და შარვალი რომ არ ჩავარდნიდა, ორივე ხელით ქონდა ჩაბლუჯული.

— ეი, შე ქუჭუჩიანი ბებერი, რას ჩაბლაუჭებინარ მეე შარვალს, გაესებული ხომ არა გაქვს! — დაუძახა ფრისლერმა, გადაცემული ესპანელებით საცხე დარბაზში ხარბარი ატყდა. კინოკამერა განუწყვეტლავ ტრიალებდა. ხმის ჩამწერი აპარატებიც... ბრალდებულებს უყვიროდნენ, ემუქრებოდნენ, დას-

ციროდნენ, მერამ, მათ შინც ღირსეულად გვირათ თავი. ყველაზე უფრო კი ახალგაზრდა ურსი იორს.

— შე ღირო, რატომ უღალატე მარტინს? — დაუყვირა მას ფრისლერმა.

— შე არასოდეს არ ყუოფილვარ და არც შეგმებლო ყუოფილვაფი ნაცისტური პარტიის წევრი, — მიუჯო იორსმა.

ასეო განცხადებებს შეეძლო გეგულებს მიერ შეეველილი ფილმი გაეუხუტებინა. პიტლერსაც ხომ ნათქვამი ქონდა, ბევრს არ ვალაპარაკებოდა. და იორკი ჩააწუმეს. არც სხვებს მისცეს ხმის ამოღების უფლება. ფრისლერია უყვიროდა მათ: ღირო, ძალიო, ქუჭუჩიანი მთხოვარო, მოღალატე, არამხადა... და ა. შ.

ფრისლისათვის დამცველებიც იყვნენ გამოძახებული, მაგრამ მათ შილოდ იმის უფლება მისცეს, რომ სასიკვდილო განაჩენისათვის მოეწერათ ხელი. ფელდმარშალ ვიცილებენს „დამცველმა“ კი იმდენი „პროფესიული გამმედაობა“ გამოიჩინა, რომ ფრისლერს სთხოვა, ჩემს დასაცავ პირს, როგორც შეგულებს, რაც შეიძლება უფრო მძიმე სახეული დაადეთო...

ო, როგორ არ გავდა ყველაფერი ეს ნორმბერგის პროცესს, სადაც საერთაშორისო სამართლის ყველა წესს უკიდურესი სიხუსტით იცავდნენ... ამერიკელმა ბრალმდებელმა ჯეკსონმა თქვა კიდევ:

— ჩვენ მათ დაცვის ისეთი საშუალებებს ვაძლევთ, რომელთა შტაგისეი ფიციონი არასოდეს მიეციათ თავიანთი თანამემამულეებისათვის!..

ან რა დაცვაზე შეიძლებოდა ლაპარაკი, როცა განაჩენი წინასწარ იყო გამოტანილი...

ფრისლერი მხროლდ კითხულობდა, თუმცა ბილოს საკუთარი კომენტარსაც უკეთებდა. მას ჩვეულებადა ქონდა, ლაპარაკის დროს თითქმის ყოველი წინადადების შემდეგ წამოედხას: ჰაილ პიტლერი!

მაგალითად, ასე:

— ამ ღიროებს ჩამოყაბრბობით და ჩვენ დაეუბრუნდებით ცხოვრებას, ბრძოლას, ჰაილ პიტლერი! ამათთან საერთო არაფერი გვაქვს, ჰაილ პიტლერი! საღიხე გათავისუფლდება და განიწმინდება მათთან, ჰაილ პიტლერი! ჩვენ ვაბრძებით და არმა ესალმება ამ ღიონისძიებებს, ჰაილ პიტლერი! შეე ვესალმები, ჰაილ პიტლერი! ასე ჩამოვიშორებთ გზიდან სამიმ შტრებს და გავწვეთ წინ, ტოტალური ნაძიჯებით, ჰაილ პიტლერი! საბოლოო გამარჯუებისავენ, ჰაილ პიტლერი! და ისე ჰაილ პიტლერი... და ისე სამ გზის ჰაილ პიტლერი, ჩვენს საყვარელ ფურჯებს...

...ბრალდებულებს რომ სიკვდილს უსჯიდნენ, ეს, ვთქვით, გასაგებია. ომის დროს სახელმწიფოს მეთაურსა და მოავარსარდალზე თავდასხმის მონაწილენი, კანონის ძალით, მართლაც, სახეულის უნაღლებ ზომას იმსახურებენ და ეს არავითვის ბრალდებად არ წაუყენებიათ, მაგრამ გასაოცრია, თვითონ ფორმა სიკვდილით დასჯისა. როცა გენერლებს სიკვდილით სჯიან, ჩვეულებრივად, ღირსების რაღაც წესს შინც იცავენ. ჩამოხრჩობას დას-

ურტით უცვლიან. თვითმკვლელობის საშუალებას აძლევენ ამ თუ ჩამოსაბრძოლ, სამხედრო ფორმას როდი ხდინამ აქ კი სწორედ ამის სრული წინააღმდეგობა იყო. გუნდებმა რომ მოიგონა, სიკვდილისჯი-ღები პირადა დააწვიანეთ, რომ მოწვეულ ნაჯახს თვალი მიპყროსო, ეს კიდევ არაფერი; არც ის, და-ნტეს უჯოხებით დამინავევებს წყენებით რომ კი-ღებდნენ. ჯალათის ფანტაზია ამ შემთხვევაში უფრო შირს წაიღია.

არ ვიცი, ვინ მოიგონა ეს, პიტლერმა, ისევ გერი-ნგმა თუ პიტლერმა, რომელმაც გრეგორ შტრა-სერი იმთავითვე უსახს უწოდებდა. ამბობენ, თვი-თონ პიტლერმაო. შეაძლებელია თუბა ვეცტარია-ნელ პიტლერისათვის ასეთი ვახებრა ფანტაზია არც თუ ისე შეესაფერისაო...

ასე თუ ისე, სადაღ, სარდაფში, შართლაც, „სა-ყასბო“ მოაწვევს. დასლიც დააყენეს და კედლებზე დაკლული ღორების ჩამოსაკიდებელი ჩანალებიც მიაშვრეს. თან ფოტოკურსებთანდებებები და კინო-ოპერატორები მოიწვიეს, რომ მთელი ეს პროცე-დურაც ფირც ყოფილიყო აძებქდილი და მოსაკე-დლოთ უკანასკნელი წამობანლი თუ ხრიალი ჩაწე-როდი. ყველაფერი რომ მოამზადეს, წამებით სულის ამობდაძვე მიყვანილი ფელდმარშალი ვიქლებენი და სხვა გენერლები შემოიყვანეს ამ „სასახლობი“ და რიკში დააყენეს. ერთს რომ სიკვდილით სჯიდნენ, სხვებს უნდა ვუკრებინათ, რათა წინასწარ გახეცდათ ეს სამინერლები... გერნიკის რეჟექტის მიხედვით, მოწვეულ ნაჯახს მსხვერპლი რომ ერთი წამით თვალს შეავლებს — ეს არაფერია, შეიძლება გაა-ზრებაც ვერ მოასწროს. აქ კი ყველაფერს შეიძლე-ბა დააკორდეს და კარგადაც გაიგოს, რაც მოიღოს.

სიკვდილით დასჯის პროცედურა ასეთი იყო: ზელ-ფხეშეკურული მსხვერპლი უნდა მოეგვინათ კედლ-თან და კოხლად. ნიკაპით ჩამოეკვათ ღორების და-საკიდებელ ჩანაგულზე! სხვები უყურებდნენ, სანამ ის...

ერთი სიტყვით, მერე სხვას მიიყვანდნენ, რომ იგივე გაემოკრებინათ. ეს „პროცედურა“ კარგა ხანს გრძელდებოდა. მსხვერპლი დიდხანს ფართობალებდა ჩანაგულზე, ვიდრე სული გაეყრებოდა სხეულს. მუსი-კის მოყვარულმა პიტლერებებმა ამას „სიკვდილი პიანიო“ უწოდეს. ეს, მართლაც, ძალიან წელა ხდებო-და. კინოკამერები შოიკალებდნენ, ჯალათი ვესხვლე-ბა კი მოთინებით უყდიდნენ, ვიდრე ჩანაგულზე ჩა-მოიკიდებულ „ღორს“ სული ამოხდებოდა. მერე იმას ჩამოხსნიდნენ და მეორეს მიიყვანდნენ ჩამოსაკიდებ-ლად...

რამდენიმე გენერლის შემდეგ მიწოტავრივით სტელიკურა ვესხვლებმა ზელ-ფხეშეკურული მოხუცე-ბული ფელდმარშალი ვიქლებენი მიიტარეს კედელ-თან და ასწავს. უკანასკნელი მომენტში ფელდმარ-შალმა თავი გაქანია. ჩანაგლი ვებამი მოხვდა და თვალში გამოუვიდა. პიტლერის მითითების მიხედვით კი, სიკვდილიმსჯილისათვის ჩანაგლი აუვილებლად ნიკაპქვემ უნდა გამოეფოთ. ამიტომ ვესხვლებმა „შეუდომა“ გაასწორეს, ისევ ჩამოხსნეს ფელდმარშა-

ლი და ახლა სწორედ ნიკაპქვემ გუაყარს ჩანაგლი-ფურცრის მითითება ამ შემთხვევაში უჭუტად იქნა შესრულებული.

საქართველოში

შემდეგ სხვა გენერლებიც ჩამოაქვემ-ჩანაგულს კრე-რიგობით...

... ყველაფერი ეს, როგორც პროცესი, ისე სიკე-დილით დასჯის სცენა, რამდენიმე ათას მეტრ ფირ-ზე იქნა გადარებული. ფოლში გამოვიდა! პიტლერმა იმავე დამეს ნახა. ერთხელ კი არა — რამდენჯერმე. როგორც კალტენბრუნერმა ვეიამბო ნიურნბერგში, პიტლერია ტებებოდა თურმე ყოველივე ამის ვერე-ბით. ხოლო, როცა ვესხვლები ფელდმარშალ ვიქ-ლებენს კიდებდნენ ჩანაგულზე, აღვზნებული წამოს-ტა აფელიდან და რაც ხელში მოხვდა, ყველაფერი კრანს ესროლა, თან ვეიკრდა:

— ასე, ესე უნდა მაგას!...

ამბობენ, გუელზმა ჯერ აიტანა ამის ყურება და თვალბზე ორივე ხელი აიფარაო. სხვებს კი ამის საშუალებაც არ მისცეს. პიტლერის ბრძანებით ყველა გენერალი ვალდებული იყო ენახა ეს ფოლში „ჭკუის საწაველები“. კალტენბრუნერი შეკრებდა მათ, შეიყვანდა კინოადარბაში, თვითონაც იქვე იჯდა და უთვალთვალებდა. როგორც კი ამ სამინელი სანა-ხაობით შედრწუნებული რომელიმე გენერალი თავა გვერდზე მიბარუნებდა ამ თვალბის დახევადა, კალტენბრუნერი უყურებდა:

— გვერდზე წი იყურებით, თვალბი გაახილეთ!... თუ ვინმე მაინც გაკოტტებოდა, შემდეგ სენან-ზეც დატოვებდა და მაინც აუკრებინებდა...

... მეც რამდენჯერმე ვეიამ ამ ფოლმის ყურება, მაგრამ ბოლომდე ვერც ერთხელ ჯერ გაეუბლი. სა-სამართლო „პროცესს“, ასე თუ ისე, მაინც ვეყურე-დი, მაგრამ საყასახოს სცენებს!...

ეს მართლაც ყოველგვარ ადამიანურ შესაძლებ-ლობას აღემატებოდა!... კალტენბრუნერს კი ვეიოხე ნიურნბერგში:

— რატომ აკეთებდით ასე, ან თქვენ თვითონ რა-ტომ აძლუბდით გენერლებს ვუკრებინათ ამ სამი-ნელებისათვის?

გაყინულ სახეზე რაღაც შემზარავმა ღიმილმა გა-დაურბინა და ისე მითხრა, ასე რომ არ მოცქვეუ-ლყავი, მეც ამ ღორბებით დამკიდებდნენ ჩანაგულ-ზეო...

... მერე თვითონ კალტენბრუნერი დაჯდა საბრალ-მდებლო სკამზე. დარბაზში სინათლე ჩააქრეს და მისი თანამეგობის, ნებეს, ზინამი ნაპოვნი ის კინო-ფოლში დაატრიალეს.

სექციალურა ელექტროგაფანილობით მხოლოდ ბრალდებულების სახეები იყო განათებული. დარბაზ-ში მეოფი ექიმები და ფსიქოლოგები აკვირდებოდ-ნენ მათ რეაქციას. კალტენბრუნერი გატყავებული იჯდა, გაყინული, მიჩვეული და შვეუებული. მე კი ყველაზე სამინლად ის მეფენა, რომ დროდადრო

მოწყენილობისაგან ამოქანაბდება და ბოლოს ძილი ისე შორია, რომ თვალებიც მიღუღა...

მისთვის არავის დაუყვირია, თვალები გაახილო, არც ფილმის ჩვენება გაუმოგონებია...

... შეგნით დარბაზში კი წარმოუდგენელი გუნური იდგა... „საყვასობ“ სენა რომ დაიწყო... აჭა-ქ ქალების კვილი გაიხმა... ვიღაც რაღაცას ყვიროდა... ლორეანის ამჟამ აბრახუნებდა მავთლზე ხის ზაქურს... ჩემი წვეთბარი ფრანკ; პოეტო კი მანინდელივით გაიძახოდა:

— ვივა ცივილიზაცია!.. ვივა!...

ფილმის დემონსტრაცია რომ დამთავრდა და დარბაზში ხინათლე ანთეს... იქ შეყოფიდან ნახევარზე მეტს ზურგი ჰქონდა ეკრანისათვის შექცეული...

სამხალხოპიარო კომედი...

ტერორი კი სულ უფრო და უფრო მჭინვარებდა. პიტლერელები ინკვიზიტორული სისასტიკით დაერივნენ შეთქმულებს. 4 ფელდმარშალი, 45 გენერალი, უამრავი ოფიცერი და სამოქალაქო პირი შევიწროა ამ ტერორს. ამბობენ სულ 7 ათასი კაცი იქნათ დაპატიმრებული, 49800—სიკვდილით დასჯილი. ბევრმა თვითმკვლელობა არჩია ასეთ სამხედლო სიკვდილს... შეთქმულების ერთ-ერთმა მთავარმა ხელმძღვანელმა გენერალმა ტრესკოვმა, 21 ივლისს, დილით, როგორც კი გაიგო შეთქმულების წამლის ამბავი, თავის უახლოეს მეგობარს შლახტენდორფს უთხრა:

— ეხლა ყველა ჩვენ მოკვადგება და დავიცივებს ლანდსაჟს, მერამ ჩემი რწმენა ურვევი რჩება — ჩვენ ვემსახურებოდით მართალ საქმეს. პიტლერი არა მარტო გერმანიის არქიმტერია, არამედ მთელი ქვეყნიერებისაც. რამდენაში წუთის შემდეგ მე წარსუდგები ღმერთის სამოყაროს წინაშე და პასუხს ვაგებ ჩემს მოქმედებასა და შეცდომებსზე. იმედი მაქვს, რომ დავიციავ საკუთარ სიბნელს, ყველაფერს, რასაც ვაკეთებდი პიტლერის წინააღმდეგ. ისე, ცაცმა რომ ღკვას, ადამიანის ღირსება იმაშია, თუ რამდენადაა ის შხად თავი გასწირობს რწმენისათვის.

ტრესკოვის უნდოდა საკუთარ მავალითზე დამტკიცებინა ეს. იმავე დილით ის წავიდა 28-ე მაროლელ დივიზიში, კისერზე ჩამოიკიდა ნაღმი, გამოქერა სული და...

მძლავრმა აფეთქებამ თავი ააგლიჯა სხეულს.

რამდენიმე დღის შემდეგ ასევე მოიქცა გენერალ-კვარტირმასტერი ვაგნერი...

...შურისძიების ცეცხლი კი მაინც არ ცხრებოდა. ბრალდებულების შემდეგ მათ ოჯახის წევრებსაც დაერივნენ. შტაუფენბერგის მოხუცი დედა და ძმა დახოცეს, მის ომს შეიღეს კი გვარი შეუცვალეს და უპატრონოთა თავშესაფარში გაგზავნეს. არც „ჭკვიტანილები“ და „მურყეები“ დანდეს... ვიხუდაც გუ-

შე კი ასე მეგონა, რომ იმ ერთ საათში დანტებს ჯოჯობეთის ცხრავე გარის შოვიარე, და რაღაც ბნელსა თუ გაურკვეველ არაფრებს /სწფერშიმ/ მოვხედდა... სრულიად დაკარგულბუნდ... და! დასტალო ჩემზე ადამიანური არსებობისაგან...

ის ამხუარი პოეტო კი ისევ ისე ზახლულილი ხმით ზამბახოდა ყურში:

— ecce homo!.. ზომ ზედაც ecce homo! —

ეს არისო ადამიანი!...

აბა, იმას თავი სად მჭონდა, რომ პასუხი გამეცა იმ სანტიმენტური ცინიკოსხათვის... ის კი არა, ამბოჰრებული დარბაზზე უღებ დაწინარდა და სამართისებური სიმუშე ჩამოყარდა... ზამს, ყველა თავის ფიტრს მიცა ან სულ დაიცილა ფიტრებისაგან...

მანს მიიტანდნენ, დაუყოვნებლივ ხერტდნენ ან საკონცენტრაციო ბანაკებში გზავნიდნენ. ამ არეულობაში დამინავევებს ალალ-მართალიც ბევრი მიაყოლეს. ან ბრალიან-უბრალოს ვინ გაარჩევდა, როცა მტონიათა უფრო კრიდა, ვიდრე საბუთი. ფრის-ლერსა და პიტლერს ვეფლასათვის მხოლოდ ერთი განაჩენი ჰქონდათ:

სიკვდილი!...

გრადო მულენბერგი და პასელი ჩამოახრვებს ასეთივე ბედი ეწია გენერალ ლინდემანს, პოლკოვნიკ ბეულდავერს, გრაფ ჰელდორფს, ლოიშერს, ნებეს და მრავალ სხვას; მათ შორის გენერალ ფელიციუს-საც. ვერვ გენერალი ფრომმა ბსნს თავის გულმოდგინებობამ 20 ივლისის სიხლიან ღამეს. მორე დღეს ის დაპატიმრა ქამლერმა. ბევრი იპართეს თავი, შე არაფერ შუაში ვარ, პირიქით, შეთქმულებს ვუბრძოდიო, მერამ მაინც ჩამოახრვეს.

„ამას არაფრით არ მოვლოდიო“ — თუქამს მას უკანასკნელ მიმენტში შლახტენდორფისთვის. თვათონ შლახტენდორფი რაღაც სასწაულით გადაურჩა სიკვდილს. უფრო გვიან ისიც დაპატიმრეს და „სამხლობ სსაშართლის“ წინაშე დააქრეს. სწორედ მაშინ, როცა ფრანგური სასიკვდილო განაჩენს უკითხავდა მას... ამერიკული თვითმფრინავები დაესხნენ ბერლინს... ერთ-ერთი ვუმბარა პირდაპირ სასამართლოს შუნობას მოხვდა და სწორედ იმ ადგილას, სადაც ფრისლერი იდგა. მძლავრმა აფეთქებამ ის „ბნელეთის მოციქული“ ქვეყარული ზიტახანა... შლახტენდორფი კი გადარჩა, მერე საკონცენტრაციო ბანაკში მოხვდა, საიდანაც ამერიკელებმა გაათავისუფლეს. ომის შემდეგ მან მეპუარებიც დაწერა შეთქმულების შესახებ...

ასევე გადარჩნენ გენერალი პალდერი და იალმარ შახტი, რომელიც ნიურნბერგში ფიცის ქვეშ ამბობდა, მეე ვიღებდი შეთქმულებაში მონაწილეობასო...

... გამოძიების კვლამ გესტაპო პარტიზმი მიეყვანა. ფელდმარშლები რომლები და კლუვე გაიხსენეს. გაიგეს, რომ ისინი ცდილობდნენ პიტლერის დასჯისთვის და დაეგეგმებოდნენ გერმანულ ეზონაჟერს და სესპარტული შეთანხმებისთვის ზედწავით.

როგორც ჩანს, ფელდმარშალი კლუვე ვერ მოიქცა რააზრად. მან და მხედელმა ყველაფერი გენერალ შეილერს მიჰგვარა. კლუვემ კი ხელ ხელს დასაბამ სცადა. მას ნიავიერს, რომ ადრე თვითონაც თანაურბრძოლა შეთქმულებას; „ახლაც ასე ვიქნებოდი, ის ღირს პიტლერი, რომ მოეკლათო“, — იმართლა მან თავი.

მართლმანებელი ღამით კაიტელმა გამოიძახა „მეღის ბუნაგში“. ის მიხვდა, რასაც ნიშნავდა ეს; მისი შეთქმულების დოკუმენტები და თავის მოსაყვალად წავიდა ვერდენში, სადაც პირველი მსოფლიო ომის დროს მეთაურობდა პატალიონს. აქ მან გააჩერა მანქანა. ერთხელ კიდევ მოელო თვალი სახელგანთქმულ ბრძოლის ველს, მერე მდინარე მასის არბთან მივიდა, რეგოლფერი იძრო, ლუმა საფეოქელთან მივიდა და ისრიალა. მძღოლმა მდინარისად ძლივ ამოათრია მძიმედ დაჭრილი გენერალი და ვერდენის პოსტიტალში წაიყვანა. აქ მას პირველი დასმარება გაუწიეს, მაგრამ ორივე თვალთ დაბრმავებული იყო. მიუხედავად ამისა, პიტლერმა გასცა განკარგულება დაუფრთხილებელ ჩაეყვანათ ის ბერლინში. აქ თითქმის მოამკვდევინა, ბრძა გენერალი საკაცვემ დაწოლილი წარუდგინეს ფრანკურის სამსჯავროს და ორი საათის შემდეგ ჩაითარბნეს კიდევ...

...ფელდმარშალმა კლუვემ იფიქრა, იქნებ თავს ეწველიყო და... „იმ დღის პიტლერს“ გადარჩენა მიუღო. აგვისტოს შუა რიცხვებამდე ის კიდევ სარდლობდა დასავლეთის ფრონტს; 17 აგვისტოს კი მოულოდნელად დაადგა თავს შემცვლელი სარდალი ფელდმარშალი მოდელი. კლუვე მიხვდა, რომ მისი ბედის კარა უკუღმა დატრიალდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ ის მართლაც გამოიძახეს ბერლინში. ამბობენ, კლუვემ ჯერ გაქცევა სცადაო, ფაღურში წავიდა, რომ საზღვარი გადაეკლამა და ამერიკელთა კარებს ჩაბარებოდაო. მაგრამ, როგორც ჩანს, მერე გადაიფიქრა; ერთხანს კიდევ იყვამნა და ბოლოს მაინც დაემორჩილა პიტლერის ბრძანებას. იგი ავტომანქანით გამეცხვარა ბერლინისაკენ, მაგრამ მიუახლოვდა თუ არა გერმანიის საზღვარს, საპოლოთ გადაწყვეტილება მიიღო და საწამლაგი დალია. წინასწარ კი ასეთი წერილი მიწერა პიტლერს:

— როცა შევემ ამ სტრიქონებს წაკითხავთ, მე აღარ ვიქნები... სიყვარულს უკვე არც აქვს აზრი ჩემთვის... ორივე, რომელმაც და მე წინასწარ ვიციდით, რომ საქმე ასე წავიდოდა, მაგრამ ჩვენ არავინ მოგვისმინა... მე მივეჭება, რომ ფელდმარშალმა მოდელმა შეჭლის მდგომარეობის გამოსწორება... თუ ეს ასე არ იზრდა და თქვენმა სანუკარამ ახალმა იარაღმაყ ვერ მოაღწია მისამს, ჩემი ფიურერ, მოიკრიბე გონება და

შესწყვეტე ეს ომი. გერმანელმა ხალხმა იმდენი ტანჯვა გამოიარა, რომ დროა ბოლო მოეღოს ამ სამხედროებს...

მე ყოველთვის აღტაცებული ვაქნები იმდენად... თუ ბედისწერა უფრო ძლიერია, ვიდრე თქვენი ნებისყოფა და გენია, რას იზამთ, ასეთი ყოფილა განგების ნება...

იოდლა შექცა, ნიურნბერგში პიტლერმა ჩემად წაიფიხა ეს წერილი და ისე გადმომცა, რომ ხმაც არ ამოუღიაო...

...გერმანელი ხალხის კერპი და პიტლერის უსაყვარლესი ფელდმარშალი რომელი შეთქმულების დღეებში პარტიის პოსტიტალში იწვა. ადრე მის მანქანას ლიეროსთან (კლუვად) თავს დაესხნენ მოკავშირეთა თვითმფრინავები და მძიმედ დაჭრეს. როცა შეთქმულების ამზავი გაიხსნა, რომელი პოსტიტალიდან გამოწერა და ისვენებდა თავის სახლში ჰერლინგენში, უღმის მასლობლად. ჰერლინგენში უკვე შეხორცებულ პქონდა, მაგრამ მარცხენა თვალის ტიტილს ურიოდა და შეურნალობას განაგრძობდა. მასთან იყო მუდღვე ლიუსი ნოლდანი. ფრონტიდან მამის სანახავად ხშირად ჩამოდიოდა მანფრედი. ის იმ დღეცაც მასთან იყო. მამამ და შეილმა ერთდ ინაუზმეს, ლიუსი არც გამოსულა ოთახიდან. მანფრედმა გაუკვარადა ღღის საქციელი. მერე შენიშნა, რომ ფელდმარშალიც ადრეველები ჩანდა. მან ზედი მოკიდა შეილს და ბაღში გაიყვანა. მანფრედმა იგრძნო, რაღაც მნიშვნელოვანი რომ უნდა ეთქვათ მისთვის.

— დღეს ბერლინიდან ორი გენერალი ჩამოვიდა ჩვეთან... — დაიწყო ფელდმარშალმა...

...გესტაპო, მართლაც, მაკვია რომელიც შეთქმულებისთან კავშირის კვალს. ჯერ, როგორც ამბობენ, ვერდენის პოსტიტალის სათქერაციო მაგიდაზე წოლის დროს გენერალმა შეტიულმაგვლმა ახენა მისი სახელი. მერე წამების დროს პოლონეიცმა პოფაყრამა, რომელიც შვილი მანფრედი ვვლავერს გერმანულ შპიდელს აბრალებდა. შპიდელმა რომელი ჰერლინგენში ინახულა, თავის სახლში და მერევე დღესვე გესტაპოში ამოკყო თავი...

— ის პათოლოგიური მატყუარა, — უთქვამს რომელიც შპიდელისათვის პიტლერის შესახებ, — ახლა სულ შეიშალა. მან თავისი სადღისში 20 ივლისის შეთქმულების მონაწილეებისადმი მიმართა და ეს იქნება მისი დასასრული...

რომელიც იყო, რომ მისი სახლი გარშემოტყმული იყო უშიროების სამსახურის აგენტებით. როცა ის მასობოლედ ტყვეში მიდიოდა სასყარნოდ შეილთან ერთად, ორივეს რეგოლფერი ვლთი ჯიბეში — ყოველ შემთხვევისათვის...

...პიტლერს რასტენბერგში რომ მიუტანეს პოფაკერის დაკითხვის ოქმი და სხვა მამოხლებელი საბუ-

თუბი, მანინვე გადაწყვიტა რომშელის მოყვლა, მაგრამ, ვინაიდან ის უდიდეს პოპულარიზით სარგებლობდა ხალხში, სპეციალური ზომებიც მიიღო კვლის დასაყარავად. კაიტელი ამბობდა ნიურნბერგში, რომ ამის გამელაგება უდიდესი ხყანდალი იქნებოდაო გერმანიაში. ამიტომაც მოეროდნენ რომშელის დაატარება და ფრისლერის სამსახურისათვის გადაყვება. სამაგიეროდ მველულობის უფრო ვერაგული გეგმა შედგა: პიტლერისა და კაიტელის ჩანაფიქრით, რომშელისათვის უნდა წარედგინათ საბრალმდებლო აქტი და მიეყათ არმეგანი: თავის მოყვლა ან „სახალხო სასამართლო“. თუ ის პირველს აირჩევდა, დიდი პატივისცემით დაასაფლავებდნენ და ცოლმეუღლასე ხელს არ ახლებდნენ, თუ არა...

...1944 წლის 14 ოქტომბერს, 12 საათზე რომშელის სახლს პიტლერის ადოქანტები—გენერლები ბურგდორფი და მაიხელი მიადგნენ. იქვე ხუთი მანქანა გაჩერდა. მანქანებში შეიარაღებულ ესესელები იხსდნენ, ისინი პიტლერის მითითებით გამოვსავენს რომშელთან. ნიურნბერგის პროცესზე კაიტელმა სთქვა ამის თაობაზე:

— მე მივეყი ბურგდორფს რომშელის საბრალმდებლო საბუთების ასლი. თუ ის აღიარებდა, რომ ყველაფერი ეს მართალია, სათანადო გადაწყვეტილება უნდა მიეღო, თუ არა და, წარმდგარიყო სამსახურის წინაშე.

— თქვენ სომ დავაღუთ ბურგდორფს თან საწამლაიწ წაეღო, ანუ არა? — კითხვს კაიტელმა.

— დიახ,—უპასუხა კაიტელმა, — მე დავაღუთ ბურგდორფს წაეღო საწამლაი, რათა საჭიროების შემთხვევაში გადაეცა რომშელისათვის...

...ბურგდორფი და მაიხელი შევიდნენ რომშელთან და განუცხადეს, რომ პირისპირ სურთ მასთან საუბარი. სამიწევი მეზობელ თაბში გაიყიდნენ. რამდენიმე წუთის შემდეგ მანტრდამა დაინახა როგორ შევიდა ფელდმარშალი ლუსის ოთახში.

მატსული გენერლები გაიფიქრნენ რომშელის კაბინეტთან და მანქანასთან დაელოდნენ ფელდმარშალს. 45 წუთის შემდეგ რომშელი გამოვიდა მუჯლის ოთახიდან. მან ხელი მოკიდა მანტრედს, შეიფანა თავის კაბინეტში და სრულიად მშვიდი ტონით მიმართა:

— მე უკვე ვუთხარი დედაშენს, რომ უნდა მოეკვდ 15 წუთის შემდეგ, პიტლერი ბრალად მდებს სახელმწიფო ღალატს. ჩემი დამსახურების გამო აფრაიკაში, მე შეძლევა უფლება მოეყუე საწამლაიის მიღებით. იმ ორმა გენერალმა მოიტანეს კიდევ ისეთი საწამლაი, რომ 3 წამში მოქმედებს. თუ ასე ნოეიქვეა, არავითარი ზომები არ იქნება მიღებული ოჯახის მიმართ... მე დამსაფლავებენ საზეიმოდ. საამისოდ უკვე გათვალისწინებულია ყველა წერილმანი. 15 წუთის შემდეგ შენ მიიღებ ცნობას ულმის

ქოსპიტალიდან, რომ თათბირზე მიმავლა ხსხხლი ჩამტყვა ტენიში...

ამის შემდეგ რომშელმა ჩაიფიქრა სახელმწიფო ადრიკული კორპუსის ტყავის ფორმა, აიღო ფელდმარშალის კვრისი, დაემშვიდობა მანტრედს და ჩაქდა მანქანაში. მას მიყენენ ბურგდორფი და მაიხელი.

ქერლინგენს რომ გაყდნენ, მანქანამ ტყისკენ შეეხვია და გაჩერდა. ბურგდორფმა საწამლაი მისცა რომშელს. მაიხელი და ესესელი მძღოლი გადმოვიდნენ მანქანიდან... ერთი ორი წუთის შემდეგ კისევე დაბრუნდნენ და ნახეს უკანა საეარტელზე გადაწოლილი მვედარი რომშელი...

...უსტკად 15 წუთის შემდეგ ულმის ქოსპიტალის კვიმმა დაურეკა რომშელის მუედლეს:

ორმა გენერალმა ეს ეს არის მოიტანა ფელდმარშალის ცხედარი. იგი გარდაიფულა თავის ტენის დამშლით, რაც ადრე მიღებული კრილობების მუედბია...

ბურგდორფმა აუკრალა კვიმებს გაყვეთათ რომშელის ცხედარი.

— მის გვამს ხელი არ ახლოთ. ყველაფერი შეთანხმებულია ბერლინთან! — უკრძანა მან მთავარ კვიმს...

...მერე დაიწყო სამკლოვიარო კომედია. ფელდმარშალმა მოდელმა გომისცა ბრძანება დასაეღეთის ფრონტის ჯარებისადმი, რომელშიც ნათქვამი იყო, რომ „ადრე მიღებული კრილობებისაგან გარდაიფულა გერმანელი ხალხის უდიდესი სარდალი...“

პიტლერმა ასეთი დეკუმეა გაუგზავნა რომშელის კვრით:

— მიიღეთ ჩემი გულწრფელი თანგრძობა იმ დიდი დანაკლისის გამო, რაც განიცადეთ თქვენი მველლის გარდაევალებით. ფელდმარშალი რომშელის სახელი სამარადსოდ იქნება დაკავშირებული ჩრდილოეთ აფრიკის გმირულ ბრძოლებთან...

პიტლერის ფარისეულობას გერინგმაყ აუბა მხარი. იგი წერდა რომშელის მუედლეს:

— იმ ფაქტმა, რომ თქვენს მუედლეს წილად ხედა გმირული სიყვდილი მიღებული კრილობებისაგან, მას შემდეგ, რაც იმედი გქონდა, რომ ის დაარტობდა გერმანულ ხალხთან, ღრმად დამამწუხრა მე...

...ფელდმარშალი რომშელი, მართლაც, დიდი პატივისცემით დაასაფლავეს. კაიტელმა პიტლერის სახელით ცოცხალი ყვავილების გვირგვინით შეამკო მისი ცხედარი. გამოსახბთვარი სიტყვა წარმოსთქვა რუნდმეტდამა:

— მის გული გუთოინოდა ფორერს! — სთქვა მარკ ანტონისის როლი გამოსულმა ფელდმარშალმა.

მერე კი ფიქვეში ირწმუნებოდა ნიურნბერგში, რომშელის მოწამლის შესახებ არაფერი ვიყიდი, თორემ სი-

ტყვას როგორ წარმოუტყავდით. ვინ იყოს, მართლაც ასე იყო ეს, თუ არა... ფაქტი ის არის, რომ რუნდ-შტედტას და გუდერაის პრეტესტი არც მაშინ ვაწყობდებოდა, როცა ღირსების სამსჯავროში ვესტაპოს მიერ გადაყვანილი ხიის მიხედვით ასობით სამხედრო პირს ხდებდნენ ღირსებას და ავსაენიდ-ნენ ფრანგურის სამსჯავროში, იქიდან კი... ვსაფოტ-ზე...

...კანცლერობის კანდიდატი გერდელერი დროზე გავეცა იტარობას და შევეციის სახელურისკენ გაიპარა. პიტლერმა ერთი მილიონი მარკა ეამოასება და ჯილდოდ, თუკი ვინმე მიცემდა ცნობას მისი ადგილისამყოფელის შესახებ. გერდელერს ყალბი საბუღებო პქონდა და იმალებოდა. 19 აგვისტოს ის უკვე კონდრასგაღწეში იყო. რამდენიმე დღე შშიერი იმალებოდა ტყეში. მერე თეიქრა, აქ ვინ მივინობო, ტყიდან გამოვიდა და რესტორანში შევიდა სასაუნ-შიოდ. მსახური ქალი შეარყელი დააკვირდა და იყენო. თურმე ის ერთხელ გერდელერის ავარაკოს გვერდით მსახურობა რაუშენში. ერთი მილიონი მარკა არც ისე მცირე ჯილდო იყო, რომ შეარყელს ამის გამო სინდისი არ გავედო...

გერდელერმა იერძო, რომ უთავალთვალებდნენ, საუშუშე მიატოვა და ისე ტყისკენ გაემართა. ამასობაში შეარყელი დატრიალდა და...

გერდელერი შეიპყრეს. 8 სექტემბერს მას ხოკვილიც მოუსაჯეს, მაგრამ პილერმა „თავის განკარგულებასში“ დაიტოვა. ერისხანს იყენებდა კიდვე საკუთარი მიზნებისათვის, წერისთვისაც აწერისებდა ინგლისში. გერდელერი თავის მხრივ პიტლერსაც უყენდა ფეხქვეშ ფიანდას: აქებდა, ადილებდა, შევედიო, ინაიებდა, მაგრამ... 1945 წლის აპრილს, როცა ის უკვე არავის სჭირდებოდა, მიიწე ჩამოახრჩვეს...

ასეთივე ბედი ეწია აღმირალ კანარისს. იგი და-აპატორებს, მაგრამ კაიტელმა ცხნა ფრანგურის სა-სამართლოსაგან. შემდეგ პიტლერის განკარგულებით თავისი ტრინუნალის წინაშე უნდა წივექნენ-ნათ, მაგრამ არც ეს მოხდა. ამბობენ, 9 აპრილს ისიც ჩამოახრჩვესო, ბევრს ეს არ სჯუროდა. იმის დამთავრების შემდეგ მთელი ათი წლის განმავლო-ბაში წარმოებდა ამ საქმის გამოძიება. მერე თითქოს მოწმებმა დადასტურეს, რომ სწორედ 9 აპრილს, ის და მისი მოადგილე, გენერალი ისტერი სრულიად შიშველნი გაიფანეს საპატორიდან და, როგორც „მუსიკის მოფარული“, რიიკლის წერილი მეთულოთ ჩამოახრჩვეს...

...ასე დამთავრდა 20 ივლისის ეპოქა. ვინ მოხელის, რამდენი რამაა ამის შესახებ დაწერილი. ისტორიკოსები აცხადებენ, მთელ მერე მოფულიო რმე არ დაწერილა იმდენი, რაც ამ შექმულების შესახებო. შეიძლება ეს მართლაც ასეა. 20 ივლისის შექმულების ამბები დიდხანს იყო ყურადღების ცენტრში. ვველა, ვინც მასში მონაწილეობდა და გადარჩა, ავტორია რამე წივინას ამის თაობაზე. ისინიც, ვინც ამ შექმულების სიხსლში ჩახშობიო „ისახელეს თავი“, შეპყრობილი არიან წერის მანიით. დღემდე გამოდის აუარებელი მემუარული ლიტერატურა, დოკუმენტების კრებულები, დღიურები და სამსახურბოიჩი ჩანაწერები.

ყოველივე ამის მიზანი ერთია, უნდათ თქვან: ხომ ხედავთ, ჩვესც ვიბრძოლითო პიტლერის წინა-აღმდეგ.

პირუთენელი ისტორია უკვეთ გააჩვენებს, ვინ როგორ იბრძოდა და რატომ: თავის გადასარჩენად თუ ქვეყნის საკეთილდღეოდ?...

შაპარკული სფლამი...

ვერც ამ ტერორმა უშველა პიტლერს. „განგებამ“ საბოლოოდ შეაქცია მას შურტი. მერე ფრონტის გახსნის შემდეგ საბჭოთა არმიებიც ვადავიდნენ საერთო შეტყვავს. 10 ივნისს მტრის პოზიციებზე იერინი მიიტანა კარელის ფრონტმა. ერთ კვირის შემდეგ საბჭოთა არმიის ითხი ფრონტი ვრთად დაიძრა ვერ თრშისა და ვიტესკოს, ხოლო შემდეგ მოვლითვის მიმართულენით: ივლისში სხვა ფრონტებმაც განაიეთარეს შეტევა და თითქმის ვველაგან გაარღვეეს გერმანელების თავდაცვის ხაზი. მერე სამხრეთის ფრონტიც ამოძრავდა. ის, რასაც აქ ამდენხანს ველოდით, 20 აგვისტოს დაიწყო. უკრაინის მერე, მესამე და მეოთხე ფრონტებმა ვრთად მიიტანეს იერიში მტრის პოზიციებზე. ცენტრში უკრაინის მე-2 ფრონტი მოქმედებდა, ფლანგებზე — მარჯვნივ უკრაინის მე-4, ხოლო მარცხნივ მე-3 ფრონტი.

იღებდა ამ შეტევაში მონაწილეობას. ჩვენი ფრონტის მთავარი დარტყმა ქ. იასის ჩრდილოეთით იყო მიმართული: უკრაინის ფრონტისა კი დნესტრის ნაპირებზედან ქ. ხუშისკენ. სადაც ორივე ფრონტი უნდა შეხვედროდა ერთმანეთს და აღყამი მოექციათ კომინიოგ-იასის მიდამოებში მოქმედი გერმანულ-რუმინელთა შენაკრებები.

ეს მართლაც საოცარი ძალის დარტყმა იყო! ორსაათნახევარს გრძელდებოდა საარტოლერიო მომზადება. რამდენიმე ათასი ზარბაზანი და ნაღმსატყორენი უშენდა ეუმბარებს მტრის მოწინავე პოზიციებს. რეაქტული ნაღმსატყორენები („კატაუშე-ბი“) ნაყარტული აქვედნენ ვველფერს. ეს იყო „პარტენი“. თავდასხმის პირველ იარუსს მოიერიშე „ლიუშინები“ წარმოადგენდნენ. ისინი სულ რაღაც 30-50 მეტრის სიმაღლეზე ვადაუქროლებდნენ და გულმოდიენდ „აუთოვებდნენ“ მოწინააღმდეგის

90 საბჭოთა დივიზია და 7 სატანკო კორპუსი

სიმარტყებს. მეორე იარუსად მიდიოდნენ ასობით ვეშაპარმეზები და ანადგურებდნენ მტრის კომუნაციებს ხილრემში. სულ ზევით, მესამე იარუსზე, გაშანადგურებულეს ქთანდათ საპატრო ბრძოლა გამაროული. ეს და დედამიწა ერთმანეთში ირეოდა. ირგვლივ მტრის ისეთი კორიანტები იდგა, რომ თვითმფრინავების ხილრეტიც ძლიერ ჩანდა. მეორე ტანკებიც გადაადგინდნენ იქონზე და მათი შეზღუდობის ხრქილმა სულ გადააყრუა იქაურთა...

...ასეთი დიდი შეტევის დროს ჩვენი განყოფილების ოპერატორი მუშაკები მოქმედ არნიებსა და დოვიზებში ეყრდნობიან განაწილებული შეტევის წინ „მფრინავი ფილანონია“, „ფრთების უნივერსიტეტი“ და „ფრთების საყვირები“ გაპლიერებულ პროპაგანდას ეწეოდნენ მტრის ჯარებში. ასი-ათასობით „მფრინავი ფრთელი“ ვრცელდებოდა მიწინავე პოზიციებსა და ზურგში. შეტევის დარწყების დღიდან კი უფრო ოპერატორი დავალებები გვერდია: ტვეების დაუყოვნებლო დაკიბვა, რომ ოპერაციების განვითარების დროს, სარდლობას მშედველობაში მიეღო მათი ჩვენება. ასევე მინიშნელოვანი იყო ნადავლი დოკუმენტებიც. ზოგჯერ ტანკისტები ისე მოულოდნელად შეიჭრებოდნენ მტრის შტაბებში, რომ ისინი დოკუმენტებს გატაცებას ან განადგურებას ვერც ასწრებდნენ. ასეთ დროს საჭირო იყო გერმანულის ან რუმინულის მყოფე რევიტორი, რომელიც ადგილზევე ნახავდა ამ დოკუმენტებს, და თუ რამ საყურადღებო იქნებოდა, მაშინვე აცნობებდა სახდლობას...

მე და ზვეი იმ დღეებშიც სატანკო კორპუსის შტაბში მოქმედით. მე, როგორც გერმანელი „ფრთელი“, ის როგორც რუმინელი „პოპესკუ“. სატანკო არმიებსა და კორპუსებში არ იყო ჩვენი განყოფილების ქსელი და ისინი უფრო საჭიროებდნენ უსტოვების მყოფდნეთა დახმარებას. ეს ჩემს ცნობისმოყვარობასაც აკმაყოფილებდა და ამტომაც ენთულოში დი სწორედ სატანკო შენაერთებში მიხედვრას. მაშინაც ასე მოხდა და მეც, უკვე მესამედ, გახვდი ამ ჯანმრთელი ურჩხულების“ გრანდიოზული შეტაკებს მიწვე.

ისას ჩრდილოეთით ერთი „უსახელო“ მადლობია. ჩვენი სატანკო კორპუსის შტაბი სწორედ ამ მადლობზე იყო სანგრებში „ჩამარხული“. იქმდან მშვენიერად ჩანდა ბრძოლის ველიცა და იასიციკლაკის თეთრი შენობები და ცულსიების უამრავი გუმბათები მზესე თვალისამოჭრელად ლალაპებდნენ. მე ერთი სული მქონდა, ჩილის შევადოდი ამ ქალაქში. გამეგრება, რომ იქ იყო დასახლებული ჩვენი სასიქადლო პოტი ბენარინ გაბაშვილი, რომელიც უკუღმართმა ბეღმა „გასტყვარენა“ ასე შორს და სახლაც უსტოვობის მიწას მიხატრა მისი ზემტი. მაშინ გულუბრყვილოდ მეჯეროდა, ქალაქში შესვლისთანავე ვიპოვიდი მის საფლავს და ცოცხალი ვვაგილებით შევამოვბდი ჩვენი ერის სასახელო შეილს...

...ისას სწრაფად აღებაში ევეი არავის ეპარებოდა. ჯარისკაცები და თვიერებმა არ ტანმუშეტი იყვნენ თავიანთ ძალაში. რუმინებმა მანკანამ კი შემოთუბული იყო. ანტონესკუ თვითონ წავიდა ფრინტზე და ადგილობრივ ხელმძღვანელობდა ოპერაციებს. მისი მდგომარეობა მართლაც მძიმე იყო. თურქებმა ბელარუსი კავშირი გაწყვიტეს რუმინეთთან. დედაქალაქის რეაქციული მთავრობის მეთაურ ბაგრიანოსაც ახლა „მოაგონდა“ სლავები რომ იყვნენ და საბჭოთა არმიასთან მოლაპარაკება სცადა. შემინებული ანტონესკუ უკანასკნელ სავსეს ეტელებოდა და თავის არმიას მიმართავდა, რუმინულბო. ნო დათმობთ ბენარინას და ისას, თქვენ ხომ სლავები არა ხართო. იგი დასაფლავსაც აშინებდა საბჭოთა არმიით; სიმ სედავთ, რაც დრო გადის რუსეთი უფრო ძლიერდება, ეს კი თქვენც საფრთხეს გექმნითო. მაგრამ წყალწილებულის ხმა უკვე არავის ესმოდა, არც პიტლერს. მაშინ ანტონესკუმ ფრანსურთან საუბარში ტრანსილვანიის საკითხი დასვა, ვვინს ხელშეკრულების მიხედვით ტრანსილვანია უნგრეთის მმართველობაში შედიოდა. რუმინეთი არ სცნობდა ამ ხელშეკრულებას და ანტონესკუ ფრინსერს ემზებებოდა, ტრანსილვანიის უნგრელები სწავრავნენ რუმინელებს, თქვენ კი ზომებს არ იღებო. ფრინსერმა ამათ შესახებ პიტლერს მოახსენა. იმათ კი თავიანი გავიროვება ადგა და რა ამ საკითხის მოგვარებისა სცხელოდა. ამიტომაც შემოთოვდა ანტონესკუმ, ვვინს ხელშეკრულება ზემოთხას არ არსებობს და უნგრეთთან როგორც ვინდა, მორიგდითო. ანტონესკუს კი რა შევძლო, რიყა ტრანსილვანია და უნგრეთი ეს არა, წინ კბილებამდე შეიანადებული საბჭოთა არმიები ედგა. ჩამხსივე მომართული იყო, ჩვენ კი მხოლოდ ნიშანს ვუცდიდით...

...დღითი ადრე მწვერავებმა „ენა“ მოიყვანეს. მართალია, არა „სრულფასოვანი“, მაგრამ ასეთ დროს მტვრად საჭირო. როგორც ჩანდა, ეს „ენა“ ტრატორი მობილიზაციის შედეგი იყო. ორმოც წელს გადაცილებული იქნებოდა. სამხედროთი არაფერი ვეზო, გარდა მუდირისა. დამხმარე ნაწილის მებრძოლი იყო და სახლაც, მეორე ემულონში ჩაველით მისთვის ხელი. ისე იყო შემინებული, რომ დიდხანს ვერ გაიფრო ენა. ჩვენ კი სწორედ ენა გვეკიროდა მისი, ამიტომ კორპუსის სარდლმა მოუთმენლად თქვა:

— კითხე ერთი მაგ ძალღისმეოლს, მუნჯია თუ განებე იდგებს ენას მუცელში, რომ არაფერი თქვას მუნჯი არ იყო, მაგრამ მაშინდან დამუნჯებული კი ჩანდა. რამდენიმე კითხვას შემდეგ ძლიერ ამოიდა ენა. მთელი ტანი უკანასკნელად და თვალბო ცრემლებით ქმონდა საყვი. მეგრე უბე გაიხსნა, საფულად ამოიღო, რამდენიმე ფოტოსურათი ამოარჩია და გადმოშვა, თან დააყოლა:

— ხუთი შეილის მამა ვარ, ნუ დამუშავებ, მე იმი არ მიჩნობდა, ძალით წამოვიყვანეს... სულ საყ-

ყოში ეუმობი, თოფი ერთხელაც არ მისვრია, არც არაიენ მომიკლავს...

ახეთ „მტრალა ფრიცი“ არც ისე ზმირად ვხედვოდა და კორპუსის სარდალს შევნიშნა:

— ჯარაკაცი კი არა, მოხლა ვიღაცა, — თქვა მან და ვითომ სიტყუადა აუხსნა:

— აი, იმ მინდორი ზომ ზედაც, ბრძოლა აღბათ იქ გამიარებდა. თუ თქვენგან დაგვალის და თუნდაც ორ-სამი კილომეტრის წაიწიეს წინ, ჩვენ აქეთ მოტრლი აღმოვჩნდებით და „კაპუტ“ ჩვენს საქმეს, არადა, მაშინ „პიტლერ კაპუტ“, — ჩაურია სარდალს თავისი „გერმანულიც“.

პიტლერის გავრეხვა და ის იდიოტი მაშინვე წა-მობტა, ნაღისტური საღამი მოგვცა, აღბათ იფიქრა ასე უნდაო, და დაიასბა:

— ჰაილ პიტლერ!
— მე შენ მოგვემ ხაილ გიტლერს, — შე ნაგვის ვუთო, შენა! — წამოიასბა სარდალსა და ათსართუ-ლიანი გინება არ აკმარა, მუშტიც მოქვანა.

— პიტლერ კაპუტი პიტლერ კაპუტი — შეცვალა მამრეფი ფირფიტა ფრავისა და ხელემა ასწია.

— ჰაილა, ასე თქვა! — დაწვანდა სარდალი და დაკიხებას შეუდგებით. არაფერი დაუფარავს, ყვე-ლაფერი დაფუტა. მართალია, ბევრი არაფერი იყო-და, მაგრამ რა ცნობებიც მოგვცა, ისიც საჭირო იყო.

სარდალს განსაუთრებით აინტერესებდა გავგო, გერმანულს ე. წ. „ვეფხები“ თუ ჰვადათ ამ ფრონტზე. „ვეფხები“ შედარებით ახალი მარკის მია-მე ტანგი იყო, რთმულად ომის პერიოდში გამოიყენეს გერმანულში. როცა ახეთი „ვეფხები“ გამოჩნდნენ პირველად კიევთან, ჩვენი ტანკსაწინააღმდეგო ია-რალბი უძლური აღმოჩნდა მათთან ბრძოლაში. ამა-ტომ „ვეფხებს“ ტაპის ტანკები თავისუფლად იბე-რდნენ ჩვენს განლაგებებში, ღრმა ზურღვიც და, თუ სადმე ტანკსაწინააღმდეგო ორმის არ წააწყდე-ზოდნენ, „დაუჯვალად“ ბრუნდებოდნენ უკან. მერე ჩვენგანს ისეთი მიმე ტანკები გამოუშვეს — სახელად „ი. ს.“ — ერთს რომ გაკარავდა ყუმბარას მათ „ვეფხებს“, მეორე მხარეს გადაიღა, ასეთი ტანკები მაშინ არც ისე ბევრი იყო ფრონტზე და საჭირო გა-ზნდა მათი უფრო მეტად საზრიანად გამოყენება იმ ადგილებში, სადაც გერმანელების „ვეფხები“ გამო-ჩნდებოდნენ.

ჩვენი სატანკო კორპუსის დისლოკაცია მართლაც საბჭოთაო ჩანდა. ის ისე იყო სოლოვით შეტრლი მტრის განლაგებაში, რომ შეიძლებოდა მტერს მცე-რე წარმატების შემთხვევაში მოეწყვატეთ ძირითა-და ნაწილებისაგან. ადრე ჩვენს წინ რატომღაც რე-შინელთა ცხენოსანი ნაწილები იდნენ, შემდეგ კი გერმანელებმა მსხვილი სატანკო შენაერთები გადმო-ისრარეს. საჭირო იყო ცნობების დასურება და იმ ტყვე ამინი საკმაო დაზარება ჰაკვირია...

...შეტყვის დაწვებისთანავე ჩვენსა ავიაციამ, უწი-ნარეს ვუღიანა, მასობრივი თავდასხმები სწორედ იმ

ადგილებზე მოაწყო, სადაც მოწინააღმდეგეის სატან-კო შენაერთები იყვნენ განლაგებული. მფრინავების სასაბლოად უნდა ითქვას, რომ ერთი სატანკო დე-ვიზია მათ ჯერ კიდევ ბრძოლებში ჩაბმამდე მო-პებს. როცა ჩვენი ტანკები დაიბრნენ იასის შემოსე-ლულად, წინ გერმანული ტანკები დახედნენ, მაგრამ საგრანობი წინააღმდეგობა ვერ გაუწიეს და გაიფან-ტნენ. ჩვენგანს გაარღვეს მტრის სამხარეგრო და გზა გაუკაფეს ფეხთან ნაწილებს. ასევე მოხდა შე-ტყვის სხვა უბნებზეც. გერმანელთა წინააღმდეგობა ნატებოლ იქნა და ჩვენმა ტანკისტებმა სწრაფად წაიწიეს წინ. დენტარის ნაბიჯებიდან წამოსული შენაერთებიც ასევე წარმატებით ანითარებდნენ შე-ტყვას. ორივე ფრონტმა ორივე მხრიდან შემოუარა კ. იასს და კ. სუშთან შეხედნენ ერთმანეთს, რო-ცორც ეს წინასწარ იყო დაგეგმილი. ჩვენმა ვოველ-თების უძლიობდნენ, ახეთა შემოვლითი ოპერაციები განეორიდელებინათ, რადგან ვრიდებოდნენ ქალა-ქების დაწვრებას და მშვიდობიანი მოსახლეობას მსხვერპლს.

მათე ბრძოლების შემდეგ 22 აგვისტოს ჩვენი ფრონტის ნაწილები შევიდნენ ქალაქში და ერთხელ კიდევ მოსპეს მოწინააღმდეგის მე-6 არმია. თქვენს აღბათ, გახსოვთ, სტალინგრადთან განაფურეებულ არმიასაც რომ ნომერი 6 ქმნდა. შემდეგ ეს ნომერი ამ ახალ არმიას მიაკუთვნეს. ისტორია განმეორდა. ერთხელ სტალინგრადთან დაღუბლი არმია ხელ-მეორედ იქნა „ვაკუშებულა“ იასთან. მებრძოლები ხურობდნენ, ფრატების შექვეს არმიას მეორე სტა-ლინგრადი გაუშაროეთო. ასევე მოხდა. არც მაშინ და არც ახლა გერმანელთა მვეტებე არმიასაგან ნომ-რის მუტი არაფერა დარჩენილა...

...იასს შემდეგ იასში კი შევედით, მაგრამ იმედი ამაო გამოგდა. ბესიკის საფლავის კვალაც ვერ მო-ვადნო. მის ვითობს უნდა შეეიობა, როცა ადგილობ-რივი მოსახლეობა ჯერ კიდევ სარდაფებში იმავე-ბოლა. არც მე მქონდა ამისათვის დიდი ღრწ. იას-ში სულ ერთი დღე დავრჩი. ისიც ქალაქის მმართვე-ლობის ადფტენს მოგუნდა. არც ეს იყო ადვილ-რ. უმაღ ბესიკის საფლავს იპოვედა კაცი, ვიდრე ქალა-ქის მფრობის მურველს ასეთ სიტუაციაში. ყველა სტენს ასაყავებდა, სად შემოძლათ, მაგრამ ბოლოს ერთი „შემინებული ინტელექტი“ მთავი დავითან-ხმუთ. ლაპარაკი მოკლე იყო:

— საბჭოთა არმიის სარდლობის სახელით გი-ცხადებთ, რომ თქვენ ინიშნებით ქალაქ იასის მერად-წინადადება გეძლევათ 24 საათთა განმავლობაში აღადგინათ ადმინისტრაციული ორგანოები და შე-უდგეთ ქალაქის წესრიგის დაწვარებას.

მერე ადგილობრივი ხელისუფლება თვითონ აგ-ვარედა თავის საქმეებს, ჩვენ კი წინ მივდიოდით.

მე რომ სხვა არაიენ შეზედა ისეთი, კ. იასის ახალდანიშნულ მერს ვითხე, ზომ არაფერი გაე-ცნონით ქართველი პოეტის ბესარიონ გამაშვილის შენახებ, რთმულად თქვენი ქალაქშია დამარხული

მეოქი, იმან პასუხის ნაცვლად ჯერ თვალები დაქ-
წყობა, მერ მხრები აიძვრა და ბოლოს, როგორც იქ-
ნა წარმოებდა, ამის მკვების არაფერი გამოვირჩია...

...ერთი წლის შემდეგ ისევ დაებრუნდი იანში.
ონი უკვე დამთავრებული იყო, მაგრამ ვერც მამინ
მივლენი ბესიკის საფლავს. ადგილობრივმა მცხოვ-
რებლებმა არაფერი არ იცოდნენ ქართული პოეტის
შესახებ, რომელიც „ორზე მათ ქალაქშია დამარ-
ხული“. ვინაყ არ ვცითხვებ, ბესიკი კი არა საქართველო
არ ქონდა გაცნობილი. მივლ ჩვენს მარჯვ
კავასიას ეხსენებენ. ეს იყო ვეფხისტყაოსნი, რაც მათ
იცოდნენ ამ სახითზე.

კიდევ ათი წელი რომ გავიდა, შესამდე მომხდო
რწმინეთში ყოფნა, საბჭოთა კავშირის კულტურის
მოღვაწეთა დღევანდის შემადგენლობაში. ამ დროს
საბჭოთა უკვე არაფერი იყო. მანამ აკად. ნ. ბურ-
ძინიშვილმა, პოეტ-აქადემიკოსმა გ. ლორთქიფანიძემ და
დოქ. ი. გვრიტიშვილმა უკვე ნახეს, რისი ნახვაც
შეაძლებოდა: ბესიკის საფლავზე ოდესღაც დადგუ-
ლი ძვირფასი მარმარილოს ფიქალი ბერძნული წარ-
წერით: „როგორც საფლავიდან... გაცი ივერიელი,
წარმოშობით კეთილშობილი, ბრწყინვალე შვილი
საქართველო, სახელად ბესარიონი, კეთილი, სათნო
ბუნებით, გაბარნთა გვარადან, ჩამოვიდა ელჩობას-
თან კოლხიდიდან, მანამ გადაუხდა მან ვალი უფ-
ალს, იცოცხლა რა ობივი (წელი), გარდაიცვალა
წელსა ღმთისმობიდან 1791-ს იანვარს...“

ფიქალზე არის ასეთი ქართული წარწერა: „საფ-
ლავა ამის შინა მდებარე არს თავადი ბესარიონ
საქართველო დე ილიან გაბაშვილი, რომელიცა წარმო-

გზავნილი იყო იმერეთს მეფისა დავითისაგან ღმრთი-
ნად რეკომენდა დიდებულებისა სიმეონ-ბატონისა კა-
რინადმი და მიიღება აქა რასა... წელიწადი...
იანვარს, კდ. მიხეილელთაგან შენდობის მიხედვითი“.

ბესიკის საფლავის ფიქალს აშკარად ქართული ყვა-
ცილოვანი ჩუქურთმები. ფიქალზე, ანა დეიოფალმა
მიაწვდიანო თავნაი მხრუნელი ხელი უცხოეთში
გარდაბნული პოეტის ნეშტს. ნაფარუდუღია მისი
დასაფლავების ადგილიც. წმ. პარასკევას ყოფილ
კულუნიში, სადაც ამჟამად მოედანია— „ბესიკის
მოედანი“. დასაბანია, რომ დღემდე თავი არ მო-
გება საქმეს და ამ მოედანს მართლაც არ ეწოდა ბე-
სიკის სახელი. არც ბესიკის ბიუსტი დადგმულა მი-
ნა სამუდამო განსაფლავების ადგილას. მე მხოლოდ
სახალხო მხატვარ უნა ჯაფარიძის მიერ შესრულე-
ბული პორტრეტის ორიგინალი ჩვეტანე რწმინეთში
და საუბრად გადავიცი აქადემიკოს პარბინს „ბესი-
კის ბრწყინვალეობის“.

არც ასეთი ნუსხეების შესახებ მამინა დღემდე
რამე. იმე კი ახლაც დეას გოლიას ტაძარში კვლავ-
თან აყდებულ მარმარილოს ფიქალი. „თოფლისგან
შორს გატყვევრნილი“ ბესიკი ახლაც გულდაწყვე-
ტილი მოუწიბის ყველა თანამემამულე, ვინც იმ
მხარეს მოხვდება:

მეგდარი ბესიკი, მოდი მანებ,
ჩამიდეგი სული!

ბესიკის სულს ვერაფერ ჩაუდგამა, მაგრამ ერთ
მუცა ქართულ მიწას მარცხ მიაყრის სხელოვან წი-
ნარის საფლავს, რომ ამის რამე ნიშანი იყოს. ახ-
ლა კი უსახელო მოედანია მხოლოდ და გოლიას
ტაძარს კვლავთან აყდებულ მარმარილოს თუთარი
ფიქალი — „მიხეილელთაგან შენდობის მიხედვითი“

გზადაგზა...

იასის შემდეგ ვეფხისტყაოსნი საოცარი სიმწრაფით
წარმოშობა, რწმინელებმა თითქმის შეწყვეტეს წინა-
აღმდეგობა. გვერდულ დემონტაჟსაც მე-3 ანთი ვაი-
ფარტა. გერმანულ ნაწილებს ფლანგები გამოიშვლე-
ბული დარჩათ. თავის დროზე კიტლურს აფრთხილებ-
დნენ, ჩვენი ჯარების ზურგი რწმინეთში საიმედო
არ არისო, მაგრამ მან უნდა არ ათხოვა ამ გაფრ-
თხილებას, პირიქით, ფრონტის სარდალს გვერდულ
ფრასენს შეუღრანა, სარდალი ფრონტისკენ უნდა
იფრებოლებ და არა ზურვითაყვით. არც რწმინეთის
პრემიერ-მინისტრს ონ ანტონეკუს დაუკურა. ამ
დაუდგომობის შედეგი კატასტროფული იყო გერმა-
ნიის ჯარებისათვის.

ჩვენი ფრონტის მეწინავე ნაწილები პირდაპირ
ბერძნულბატონისკენ გაემართნენ. 22 აგვისტოს ანტონეს-
კუ უკანსაცვლად შეხვდა ფრონტის და განუცხადა,
ოუ რუსებმა ფოცმან-ჯალავის ხაზიც გადამოიხსეს,
რწმინეთი საბოლოოდ დაღუპულაო.

საბჭოთა არმია კი სულ წინ მიიწვედა. მე ისევ
იმ სატანყო კონაქს მივყვებოდი. მივდიოდი ბრა-

ნეტრანსპორტიორით. ახავითარი წინაღმდეგობა.
გზის ორივე მხარეს მიწრივად მოყდებდნენ რწმინე-
ლი ჯარისკაცები. ზოგს იარაღი დაეყარა, ზოგს
თოფი უკვლამ გადაეცია, ზოგსაც თოხებით გავუო
მხარზე და დაღლილ-დაქანებული მილაყენებდნენ.

— უნდი მერჯა? — საით მიდობართო? — დაუ-
ძახებდა მეტი.

— ა კანაა, ა კანაა, — შინისაგან, შინისაგანო, —
პასუხობდნენ სახვედრიმებული ჯარისკაცები.

სადღაც შეფრთხილი და ორმოკემდე ჯარისკაცი
მე მოვეტყება, ნახევარზე მეტს თოფები ეჭირა. ბევისა
და ბრონეტრანსპორტერში მყოფ გვარდიულ შეატე-
მატებებსაც იარაღი მოშაიდებულა ქქონდათ, მაგრამ
ხელ ტყლილა, წინააღმდეგობას არავინ აპირე-
და. ბევი ორატორიბდა და ობინი სამომავლოდ უს-
მენდნენ. მერე საიდანღაც სროლის ხმა მოისმა,
ტყვიებმაც გაიზურუნეს, ორი რწმინელი დაეცა.
სხვებმა — იარაღიანი იყო თუ უიარაღო, პოზიცია
დაიკავეს. ჩვენ ბრონეტრანსპორტიორს შევაფარეთ
თვითი. შეატემატებმა სროლას სროლით უსასხეს.

რამდენიმე ტანეი შევრდა და ტყისაგან შეტრიალდა. გუტობოდა, იქ გერმანული ნაწილი იყო ჩასაყრებული... ხანმოკლე შეტაკების შემდეგ ტყიდან სწრაფა შეწყდა და ჩვეუ განაგრძეთ გზა.

ცხადია, ყველას დაეწყადა გულა იმ ორ რუმინელზე, რომლებიც შინასაგან მიაჩქაროდნენ და ასე შემთხვევით კი დაიღუნენ. ჯარისკაცებმა ისინი გზის პირას დააწინეს და ფარჯა ვადაფარეს. ისე ეტყაწებოდით, რომ დამარცხებუ არც უფიქრობით...

...საღამოთი კი ბორღაში ისე შევედით, რომ არც ვიცოდით, არიან გერმანელები იქ, თუ არა. ტანისებში მინე ატყბეს უთავბოლო სწრაფა. პასუხი არაფერს გაუცია და დაწინარდნენ. ქვეითი ნაწილები ჯერ კიდევ შორს იყვნენ ჩვენგან და კორპუსის სარდალმა გადამწყობა დაემ ამ პატარა ქალაქში გაეცხდინებინა. ტანეები გამყარდნენ მთავარ ქუჩაზე. მისაბლენმა არსად ჩანდა. ხანდახან მოვრავდით თვალს ვნახე შემინებული რომ ფრთხილად გადაწვედა ფარდას და ერთი წამით გაიპოხებდავს ფანჯრიდან. ტანისებები ამ დროს თავიანთ მანქანებთან იდგნენ და დაეცხდებოდნენ ველოდნენ. ჩვენნი ბრონეტრანსპორტიორი პირდაპირ ქუჩისთან მაცხოვრებელ წყაროს მიაღწა. რუმინეთში ყველგან შეხვედით ასე კარვად გაფორმებულ წყაროებს, სადაც, როგორც წესი, ღვთა ობელისკის მსგავსი რამ, ხისგან ამოკვეთილი ვგარემული ქრისტეს გამოსახულებით. რუმინელი აქ რომ ჩამოვიღოს, ჯერ პირჯვარს დააწერს, ღმერთს შეხვდავს და წყაროს ცივ წყალს დალავს. ჩვენე დაგლიეთ, ხელ-პირი დაფიხანეთ და სუბარი ვაგაბით. შერე ვილაც ტავან-გადაცილებული დედაბერი გამოვიდა ხოვან და წყაროსთან მოვადა. ზედვე ვტყობოდა, წყალი კი არა, ჩვენი „დაზურვან“ უნდოდა. თავისი საქმე სულ დაევიწყდა, იდგა და... გვათვალიერებდა.

მისთანაში წვიმა წამოვიდა. საჭირო იყო თავშეხარვის მოძებნა. ეს საქმე ჩვენმა გამოვდილმა კვარტალირმა ბევრი იყოსრა, ცალ-ცალკე ბინებში გაფანტვა საბოფათო იყო და ოციოდე ოფიცერი ვილაც რუმინელი მანქანებელის სახლში მოეწყვეთ. თერთან მანქანებელთა ჯარში იყო და მისი ახალგაზრდა შეუღლე მიმიცა გვიანსაპინდობდა. ბევრი მამინვე დაადგა თვლი ამ „ავტოლობრივ აფროიდიტს“ და ერთი-ორი „ფრანგული“ კომპლიმენტაც დაატყა. ის „დელფინაც“ გაეთამაშა რუმინულად მოლაპარაკე ახვან ოფიცერს და მასპინძლობამაც უფრო გულითადი ხასიათი მიიღო.

ტანისებებმა ველოფერი ამოყარეს ზურგბანთებოდან, რაც კი სურათით გაანდნათ, თუნუქის მათარესაც მოხანეს თავი და „პილატეს ცრემლებით“ შროხას შეუღლეს. იმ კვალურმა მასპინძელმაც, როგორც ჩანდა, უფრო ბღის ხათრით, დიდი გულუბნობა გამოიჩინა და ოჯახური ენში შემეტა ჩვენს ჯარისკაცულ სურეს...

ვახშამში კარგა ხანს გაგრძელდა. ოფიცრები შეზარხობდნენ და ახმურდნენ. ბევრი კი სულ აიწყვებდა. ჯერ ხომ თვითონ დღლია, შერე ერთი-ორჯერ მის „დელფინსაც“ გადააყვრენინა და მამაკაცების

რობროხს იმ კალთამადღიერი მიმიცას დაეწყვა-ვებული კისკისაც შევერთოდა. ბევრე ვამხარულდა. ის სულ „ანტრეკობტებით“ უმასპინძლებოდნენ თავის „აფროიდიტს“ და საქმე „პერსექუტორსი მარჩე“ მივარებულად მიამნია.

შერე ვილაცამ «Ей, ухнем...» წამოიწყო, რასაც საფრონტო რებრტურარის აუცილებელი წიშერი «Без-ходили на берег Катюша» მოსტყა. ამ სიმღერას მიმიცაც აყვა. ამან ბვეი სულ ცამდე აიღვანა.

დრო რომ გავიდა, მან სრულიად „სერებულ-ზური“ კითხვ მისცა მიმიცას, რითაც, მისი აზრით, მამინვე „დაუბლოვდა საქმეს“.

— რამდენი ხანია თქვენი ქმარი ფრონტზეა?

— ორი წელი! — მთელი ჭალმა.

— უჰ, ჰუ! — ისე შევახანა ბვეიმ ეს ამბავი თითქმის მის თაზევ რამე უბედურება დატრიალებულიყოს.

— რა გათმენინებს, ჭალო, შერე ამდენხანს უქმროდ? — მოუამაძმინა მან „საწყალ დელფინს“.

მიმიცა სულაც არ ჰგავდა მოთმინებით დატან-ჯულს. არც ბვეის „სერებულ-ზურ“ კითხვზე მშემზახა, პირიქით, ერთი გულიანად გადაიკისყნა და ბვეის ისეთი რამ უწერებულა ყურში, რომ მისმა რობროხმა კინაღამ ჭერი ჩამოანდინა.

ვილაც შეჩიანსა ოფიცერმა კი ესწროლა „თითქმის გამარჯვებულ“ ბვეის, შენი ღელფინა უწინ აღბათ ფრიცების აუწში ცურაობდაო.

ბვეიმ ეს არ იწყინა, არც მისმა მიმიცამ, რომელსაც ბვეიმ უთარქმნა იმ ოფიცერის ნათქვამი.

— მავსა მ ჰგონია, ჭალეს გამარჯვებულები უყვართ. — შეაღება მიმიცამ გაზედული პასუხი და ბვეის ზურგზე მოუტყაპუნა ხელი.

ბვეი საამოფენებისაგან დადნა და გაინანა.

ვახშამში რომ დამთავრდა, მავიდა გარეთ გაიტანეს.იტაცხე ხალიჩები დაადეს და ჩვენე ქერცხებო-ვით დაეყარეთ ტანკაუხვდელად, ერთმანეთის გვერდით ისე, რომ განამარტვეი ადგილიც არ იყო. ბვეი ჯერ „რატიონაც“ ფებს იორფედა, არ შეძინებაო, მავრამ შერე საერთო წესის დარღვევას მოვრიდა და წინდახვდულად ზედ კართან დაწვა... დაკვრებული თვალი ადვალად მიხვდებოდა, რომ ქვეც მასპინძელთან შეთანხმებით მიხდა... ვილაც ეხურხა კო-დედ ბვეის, „შენ სადღაც გასამარტვად ეშხადებოა“, მავრამ ბვეიმ ამას ყურადღება არ მიატყია... შერე სინათლე ჩაატრეს და დატანცული ოფიცრები მამინვე ტანეებოვით აბრიალდნენ. ვახსაც შექმლო ასეთ ხმა-ურში, ჩაიძინა კიდეც, ვახსაც არა, უდღიდა, როდია მიწვევოდა ამ სჩიალს...

ერთხანს შერე არ დაშენინა... შერე წავთვლიმე, მავრამ რამდენიმე ხნის შემდეგ ისევ მიძინარე ტან-კისტებთ ხტრანვამ გამომადღიდა...

ჩემს გვერდით პოლკოვნიცი იწვა... იმასაც არ ეძინებოდა — დალახვროს დმერთმა, ამდენი ხანია ტანეების ხმურში ვარ, აქ კი ძილი არ შევარებაო... შერე გვერდზე ხელი წერა, კარებისაგან მიმიითოს და მიწერწერა, „ხედავ, იქ რა ამბები ხდებოა? —

ხელში ძლებს გვაგრივ, რომ იმ კობია მასპინ-
ძელს ბევის გვერდით მოვალატანა... პოლკოვნიკმა
ველან მოთმინა და ბევის ესუმირა:

— კაპიტანო, აბა, ვე შენი ნადვლი აბლა აქვთ
გადმოსაროლე!...

იმ მართლაც რევევმა ბევიმ ეს ბუმირობა ბრძანე-
ბად მიიღო, თვალის დახამაშებულზე წაბოტა, ოდნე
მემოსილ მასპინძელს ხელი დაავლო და სტენკა
რახინივით ისაროლა ოთახის მუკუელასაკენ...

ჭალმა ვერ იცვლია, მერე წამოსტა, მინიარე ოფიც-
რებს ტანზე გადაურბინა და გარეთ გაგარდა. ოთახში
პანიკა ატეხდა, ყველა ფეხზე წამოყვივდა, სინათლე
აინთო, გუნათი განგამილა. კიდეცამ დაიძახა კიდეც:
— По КОИМ!.. და ის-ის იყო ქუბანი უნდა გა-
ვარდნილიყვნენ, რომ პოლკოვნიკმა შეაგერა.

— Отставить!..

ის ხელით იყვდებოდა და ვერც ახერხებდა
აფხვანა სხვებისათვის თუ რა მოხდა... დაფიქრებული
ბევი გაოწმებული აცხვებდა ოფიცებს, ეს რა დავიდა-
რასა ატეხებო. მერე, პოლკოვნიკმა როგორც იწინა,
დააწყინა ყველა... და აბლა ოფიცებმა ისეთი
რობობი ატეხეს, რომ საწვალმა ბევიმ არ იცოდა,
სად გაპარულიყო...

ვიდრე ისე დაეცაფიქრებოდა კარგა ხანი გავიდა,
მაგრამ ძალი შეურღლებელი გახდა, ერთხანს გაქმე-
ბას ეყვლიობოდნენ, მაგრამ უცებ ვიდავის მომდარია
ამბის გამო უცებ წასადებოდა ხივილი, მერე იმას
სხვებზე აყვიროდნენ... და იყო ერთი აღიარება...

„კინფუზში ჩავარდნილი“ ბევი კი სადღაც გაქრა,
თავის დელუნიანად...

...მეორე დღეს ისე განგაგრძელე გზა. რუმიწლებს
უკვე წინააღმდეგობის თავი არა ჰქონდათ. 22 აგვის-
ტოს 17 საათზე საბოლოოდ მოტყევილი მარშალი
ანტონესკე ფორტიდან ბუქარესტად დაბრუნდა და
გახლა მანამ მის მიერ სრულად უკუღმევიყოფილ
მეფე მიხაის. ამ დროს ოპოზიციური პარტიის
ბელმწიფანგლები უკვე შეთანხმებული იყვნენ შეფე-
ბთან, გადაეფიქრებინათ ანტონესკე და ანთი გაყენათ
სელები თავისუფალი მოქმედებისათვის. უკვე აღარც
იონ ანტონესკე ზედვლა ზავის გარდა სხვა გამოსა-
ვალს. ფორტიდან დაბრუნებისთანავე მარშალმა სტეჟა,
ზავი აუცილებელიაო. მან თურმე ვინისარეც გავზავნა
ფენეაში საბჭოთა ელჩ კოლონტიასთან მოსალაპარ-
კებლად. აღბათ, არ იცოდა, რომ ამ საკითხზე მათთან
არც ისურვებდნენ ლაპარაკს. მეფესაც არ უნდოდა სა-
ზავო მოლაპარაკების საქმეში ანტონესკე ჩარეულიყო.
უკვე არც იონ ანტონესკე იცლავდა თავს ძალაუფლე-
ბისათვის. მდგომარეობიდან „მშრალად გამოვლა“
უნდოდა, სხვა არაფერი, ეს კი მეფე მიხაის
წისქვილზე ასახმა წყავს. მანამ ხომ მისი მეფობის
საკითხი ფიქტიური იყო, თქვითნება „კინფუკატორეს“
ხელში. აბლა კი თითქმის დრო დაუტევა. მეფეს მხარს
უჭერდა ოპოზიციაც. ხალხი კი ბობოქრობდა. მათ
არც „კინფუკატორი“ უნდოდა და არც მონარქისტე-
ლი რევიმი. დემოკრატიული ძალები თავისუფლები-
ნათვის იბრძოდნენ. კომუნისტური პარტია დიქტატუ-

რის დამხობას მოითხოვდა. ვულკანი ამოტრქვევს
იყო და მეფეც იძულებული გახდა უფრო აქტიურად
მოქმედებო.

პიტლერი ვერ ვგუებოდა მისი მარტოობით... რომ
თავიანთ ძალაუფლებას სხვებს უყოფდნენ. ეს მას
მუსოლინისაც არ ამატია. სულ იმას გაიძახოდა.
„მონარქიამ თავისი დრო მოჰამაო“, მაგრამ დურე
მანივ დარჩა საყოიის სახატლის „სრულუფლებიან
ქვეშევრდომად“. მერე კიდეცავე ემსხვერპლა ამას.
სევეც ია დააატეხათ.

რუმიწთში იცოვე განმეორდა. პიტლერი ამბობდა:

— ბუნების კანონით ვერს ყველაზე წარმისადგევი
აღმაიანი ყველაზე ვაღვლენიანიც უნდა თვის სახელმ-
წიფოში. რუმიწთის მთავალის თუ ავილებით, ასეთი
აღმაიანი ანტონესკეა, მაგრამ ის მეორე ადგილზეა.
პირველზე კი 18 წლის მეფე მიხაი. ეს შეაძლება
ეუდაღ დამთავრება.

ასეც მოხდა.

23 აგვისტოს, როცა წვენი არმიები უკვე პლუვსტა
უახლოვდებოდნენ, მეფემ ძმობი იონ ანტონესკე. 16
საათსა და 40 წუთზე ის მეფეავე მეფის სახატლემი.
ერთგული გენერლები — სახელმწიფო უშიშროების
უფროსი ჭრისტესკე და ვანდარმერძის მეთაური ტო-
მესკე კი სახატლის გარეთ დარჩნენ „ყოველ შემთხვე-
ვისათვის“.

ანტონესკე მეფეს განუცხადა ზავი აუცილებე-
ლიაო. მეფემ ის თავის კაბინეტში დატოვა და მეხო-
ბელ ოთახში გავიდა, ვითომ ვილაცხვებთან სათათბი-
როდ. ანტონესკემ არ იცოდა რა მოელოდა. მეფე კი
ჭალკ ბუქარესტის „ოპოზიციონარ“ კომუნისტის
გენერალ სანატესკეს ელაპარაკებოდა. იმე იყვნენ
კომუნისტური პარტიის წარმომადგენელია კრუწო
ბოდანარმის მეთაურობით.

რამდენიმე ხნის შემდეგ მეფე ისე დაბრუნდა
თავის კაბინეტში და ანტონესკეს ვაწუხნადა, თქვენი
მოვრობა დათხოვნილიაო. ირითღე წუთა და, ის
დააპატიმრეს კიდეც. მერე ხანმოღერი მანისტრი ფან-
ტახი და შინაგან საქმეთა მინისტრი ვასილესკე
შედეგ ახალი მოავრობა. პრემიერ მინისტრად გენე-
რალი სანატესკე დაინიშნა, სავარყო საქმეთა მა-
ნისტრად — ნიკოლესკე-ბუქესტი. ოთხი ოპოზიციუ-
რი პარტიის მეთაურები — მანიუ, ბრატანუ, პეტ-
რესკე და პატრანესკე — უპარტულელო მინისტრებად...

...სახატლის გარეთ კი ქრისტესკე და ტომესკე
ამოღ უდდინდნენ თავიანთი „კინფუკატორეს“ გა-
მოსხვლას. ის „იცვიანებდა“. ამან შეაშფოთა ორივე
გენერალი. ერთხანს კიდეც უცადეს, მერე კი გერმანი-
ის ელჩ კილონიგერთან გაიქვენი და აცნობეს, გერმანი
დააპატიმრესო ანტონესკე. კილონიგერმა არ დაიჯერა.
ის ადრეც იყო გაფრთხილებული, ასეთი რამ მოხა-
ლოდენელია, მაგრამ არავითარი ზომა არ მოუღია.
აბლა კი ყველაფერი წინ დაუდგა.

22 საათზე ბუქარესტის რადიოც გამოაცხადა მეფის
მოწოდება არმიანდმი წინააღმდეგობის შეწყვეტის
შესახებ. იუწყებოდნენ, რომ რუმიწთმა მიაღო საბ-
ჭოთა კავშირის, ინგლისისა და ამერიკის ზავის ბი-

რომები. „დიქტატორა და ყოველგვარი წაგრა დასრულდა“ — აცხადებდა ასე მოულოდნელად „გაფ-მოგრატიზმი“ მეფე...

...გვიან დამით ვლჩი კილინგერი იხმეს სასახლეში. მეფე მისივე ხომ გერმანელი იყო წარმოშობით — კომუნალურა, მაგრამ რა უნდა ვქნა. პირადი სიმპათიები უკვე საქმეს ვერ უშველიდა. ამიტომაც განუცხადა კილინგერს:

— მე, როგორც კომუნალური, ძალიან ვუყვარ ამას, მაგრამ საქმელა ვითარება მაიძულებს ვიხილო ბატონ ფონ კილინგერის აცნობის იმპერიის მთავრობას, დაუყოვნებლივ გაიყვანოს გერმანიის ჯარები რუმინეთის ტერიტორიიდან.

ასაღმა საჯარო საქმელა მინიჭებმა ნიკოლესკე-ბუცუშტიმ მამინვე დაიბარა გერმანიის ჯესპანი და გადასცა ცნობა პიტლერის იმპერიასთან დიპლომატიური ურთიერთობის გაწყვეტის შესახებ...

...ამასობაში Calen victoriei № 10-ში, საელჩოს შენობაში, თავი მოივარეს გერმანული ჯარების თავგზაბანულმა ხარდლებმა. აქვე იყვნენ გენერლები პანსენი, გერსტენბერგი და ადმირალი ტელენენი. სატელეფონო კავშირი გადაჭრილი იყო. არავინ არ იცოდა რა ეწათ. არც კილინგერმა, რომელიც შემოფოთებული დამარნდა მეფის სასახლიდან. მეტე კილინგერი და გერსტენბერგი სასჯრო ძალების უფროსის გენერალ კრაიერის შტაბში წავიდნენ და წინადადება მასცეს დაეპომნათ ქალაქი ბუქარესტი. ამის შემდეგ, მათი აზრით, პლოცეტის საზენიტო არტილერიის დივიზიონს უნდა დაეკავებინა რუმინეთის დედაქალაქი. ეს განკარგულება, როგორც ჩანს, ერთმანეთთანაც არ ქმონდათ შეთანხმებული. ამიტომ იყო, რომ გენერალმა პანსენმა მიაღო რუმინეთის ასალი მთავრობის წინადადება... — არც აც გადაწყვეტილება ქმონდა რამე ძალა. მთავარი ის იყო ბერლინიდან რა განკარგულება მოვიდოდა...

... 23 აგვისტოს საღამოს 10 საათზე პიტლერმა მთავარშტაბში გაიგო რუმინეთის მეფის კომაროვის შესახებ არმინისადმი. მეტე ეს გენერალმა მიაპაზრ-მეც აცნობა. ფრანსერმა დაურეცა, რუმინელები შეგებარდნენ, ჩვენი არმიის ნაწილებს ხელს არ ვასლებითო. გაყოფებული პიტლერი ამან ჯერ დაეცემყოფლა. მან ესაცა განკარგულება „ადგილინათ ბუქარესტიში სიმშვიდე“. დამით იოილმა დაურეცა კილინგერს და პიტლერის სახელით დაავალა დაუყოვნებლივ ჩაქროთ აჯანუება. ფრანსერმა ამის შესახებ დემიტრესკუს აცნობა, მაგრამ რუმინული „არმიის“ სარდალმა გადადგომა გადაწყვიტა. მართალია, ფრანსერმა უკვანა, ეს ფიციხ ვატებნაო, მაგრამ დემიტრესკემ, როგორც ჩანს, თავის ვატებნას, ფიციხ ვატებნა არჩია...

... პიტლერი კი ისევ ბობოქრობდა თავის მთავარ-შტაბში, ავიწებდა ანტონესკუს. მას უკვე აღარ

ასოვდა, რასაც უწინ ამბობდა „რუმინეთის“ ამ უდიდეს ადამიანზე: ერთხელ ისევ თქვა, „ანტონესკე მოუღებელით ჯარისკაცთა, თუ იგი ერთხელ შედგა მოუღებელზე, ვერაინ ჩამიადგენსას“. ასლა კი ამ „ჩამიადგებულ დიქტატორს“ ჩვანს, დამპალსა და მცონარეს უწოდებდა. ასეთი მოკავშირეების ყოლას სულ მარტო ყოფნა მიჩვენიათ. თან წარა-მარა განკარგულებებს იძლეოდა. იოილი ციბრუტეიოტი ტრიალებდა და გადასცემდა მის ბრძანებებს:

— დაუყოვნებლივ ჩააქრეთ აჯანუება! — მიიღო დავალება გენერალმა პანსენმა.

— ვეშალებით, რაც შევეიძლია — უპასუხა მან იოილს.

— დაბოშეთ ქალაქი ბუქარესტი! — ბრძანა პიტლერმა.

რუმინეთის ასალი მთავრობის შედგენა რომ გაიგო, სულ გაეცებლდა.

— დაბატიმრეთ მეფე მისი და მისი მთავრობა! — იცვირა მან. მეტე მისი ერთგული მთავრობის შექმნა სცადა, მაგრამ პრემიერ-მინისტრის კანდიდატიც ვერ შეარჩია. რუმინეთის ბერლინელ ელჩს გენერალ გორგეს მისცეს წინადადება, მაგრამ მან უარი თქვა. მეტე ერთ ღრის ხიკვილიმოსჯალი, „რკინის გვარდიის“ ყოფილი მეთაური ხორია სიმა გახსენეს. 1941 წელს ის ანტონესკეს წინააღმდეგ აჯანუების ცდის გამო დაბატიმრეს და გერმანიიში გააზნარეს. ერთი წლის შემდეგ ხორია სიმა ციხიდან გაიქცა და ოტალიაში გადავიდა, მაგრამ პიტლერის ერთგულმა მუსოლინიმ ის უკანვე ჩააბარა გერმანელებს. აქ ხორია სიმა და მისი ლეგიონერები ბუხენვალდისა და დანაუს საკონცენტრაციო ბანაკებში მოათავსეს. ასლა კ, როცა დასჭირდათ, გამიწყვანეს და რუმინეთის ასალი მთავრობის შედგენა დაავალეს. ვიდრე ამას ხორია სიმა მოასერებდა, ბერმა წყალ-მა ჩაიხრა...

... გერმანული ბუქარესტი“ ვლარ უმელაგებოდა რუმინული არმიის მოქოლას. მართალია, არმიათა ეგუფის „სამხრეთ-აღმოსავლეთის“ სარდალმა გენერალ-ფელდმარშალმა ვიანსმა მიაღო განკარგულება ბუქარადიდან ბუქარესტისკენ დაეძრა თავისი ჯარის ნაწილები, მაგრამ ესეც გვიან იყო. მეტე საქმეში პრინცე აღბრეტკტ კომუნალურიც ჩაირიდა, მაგრამ ვერც ამ ოინმა ვატება. 24 აგვისტოს დილით რუმინელმა ნაწილებმა აღდა შემოარტყეს გერმანელთა შტაბებს ბუქარესტიში და ჩაეტყეს ოტელი „ამასადორი“. სადაც მათი მეთაურები იმყოფებოდნენ. სინა არსიადან იყო. პლოცეტის საზენიტო არტილერიის დივიზიონი მხოლოდ მამინ იწყებდა შეერებას. მეტე სამიოდე კილომეტრიც წაიწიეს ბუქარესტისაკენ, მაგრამ გერმანელების საქმეს ეს რას შეელოდა! ან გენერალ-გარსტენბერგის ეშვაკობა: მან ჯერ „პატიონისი სიტყვა“ მისცა რუმინელებს, ქალაქიდან არ გაეალო, მაგრამ თავი დააღწია თუ არა ალყას, მამინვე ბანაშის აეროღრომისაკენ გაქანდა...

... დილის 11 საათზე 150 გერმანული ბომბდამ-შენი აფრინდა ბუქარესტის გარშემო ვანლაგებული

სამაგრო ბაზებიდან და ვუმბარები დაყარეს ჰალაქს. დაბოშებს მუფე მინახს სასახლეც. შემინებული მუფე და დედა-ელენე გაიქცნენ ჰალაქიდან: მერე კი ბრინცესა ელისაბედის სასახლეს შეაფარეს თავი, კისილიოვის მოსესზე.

ბუქარესტის დაბომბვა პოლიტიკური სიციფე იყო, ამბობდნენ შემდეგ თვითონ გერმანელები.

მართლაც, ამ დაბომბვათი შეურაცხყოფილმა მუფემ ომი გამოცხადდა თავის გუმინდელ მოკავშირე გერმანიას. ამოქმედდა გერმანული იონესკუს 40-ათასიანი კორპუსი, რომელიც შეიარაღებული იყო გერმანული მძიმე ტანკებით — „გუფებებით“. ამ კორპუსმა ბუქარესტის მისადგომებზე ადვილად ხძლია პლოუსტის საზენიტო არტილერიის დივიზიონი. ვერც საპარაშუტო ბატალიონი „ბრანდენბურგი“ გახდა რამეს. რუმინელებმა მტკიცე რკალი შემოარტყეს თავიანთ დედაქალაქს. ამის საპასუხოდ გერმანელებმა ხაპერო დესანტები გადმოიხრეს და რეზერვებზე გადმოისროლეს, მაგრამ ბუქარესტის რკალი მაინც ვერ გაარღვეეს. სხვაგანაც სცადეს დაცვის დროებითი ხაზების გამაგრება, მაგრამ უმედეგოდ. პიტლერი ამათლ ცდილობდა „არ დაეთმო“ პლოუსტის მდიდარი ნავთსაბადოები. კაიტელი ამბობდა ნიურნბერგში, რუმინეთის ნავთის გარეშე ჩვენ ვერა კვირასაც ვერ გაეცლებდითო. ამიტომაც ცდილობდნენ, როგორმე შენარჩუნებინათ პლოუსტი მაგრამ საბჭოთა არმიის შენაერთებმა ელვისებური დარტყმებით ააბულეს ისინი შეეწყვიტათ წინააღმდეგობა და გაქცეულიყვნენ. იქ კი, სადაც ალყაშემორტყმული იყვნენ, ერთხანს იბრძოდნენ, მაგრამ შემდეგ მაინც დაყარეს იარაღი. 29 აგვისტოს კომინიოვას მიდამოებში მომწვედელი ძალებიც დანებდნენ. რუმინელების მე-3 არმია ჩვენმა გემირულმა 46-ე არმიამ „მოიარჯა“ ზღვის ნაპირს და იარაღი აქყარა. ამ დიდ კატასტროფულ მარცხს უკვე აღარ მალავდა გერმანია. გამოაცხადეს კიდევ, რომ ეს იყო ვეღაზე დიდი

მარცხი მთელი ომის განმავლობაში. მართლაც, ამ გერმანელებმა დაკარგეს 26 დივიზია (და 230-მდე ნაწილი, მოკლულ იქნა ან ტყვედ შემოყვანილი) 256 ათასი ჯარბასკაცი და ოფიცერი...

...შეტვა კი ისევ ელვისებური სისწრაფით ვითარდებოდა. ჩვენი ფრონტის შენაერთები პირდაპირ შეიჭრნენ ფოკსანში, შემდეგ პლოუსტში. 31 აგვისტოს 53-ე არმია შევიდა ბუქარესტში. გერმანიის საელჩოს შენობაში იმ დროს 600-მდე კაცი იყო. მხოლოდ ორმა გერმანელმა მოასწრო გაქცევა. ელენე კილინგერმა სხვა რომ ვერაფერი მოახერხა, ჯერ რატომღაც თავისი მდივანი, ახალგაზრდა ქალიშვილი პეტრესკი მოკლა რევოლვერით, მერე კი თვითონაც მოიკლა თავა.

31 აგვისტოს ღამით ახალი სამხედრო მინისტრი ბოდნარაში მოვიდა და ყვარული გამოცხადდა. შინაგან საქმეთა მინისტრმა გერმანელებს შენობა დააეღუნა და სამხედრო სკოლა „მიხაი ვიტაიზული“ გადაიყვანა ყველა. გერმანიის მთავრობამ თავისი „ინტერესების“ დაცვა შეეციის საელჩოს მიანდო. ტენერლები — ქანზენი, გერსტენბურგი, ადმირალი ტილენი და სხვები ტყვედ ჩაგარდნენ...

...ამასობაში ზევნა სატანკო კორპუსმა ტრანსილვანიისაკენ გაუხვია. მე განკარგულება მივიღე დაუყოვნებლოდ ჩავსულიყავი ბუქარესტში. 31-ში ღამით უკვე საელჩოს შენობაში ვიყავი. მთელი ღამე ტყვედ ჩაგარდნილი გენერლების დაკითხვაში გაატარე. დილით ჩვენს განყოფილებას დაეუკავშირდა. ოპერატიული მუშაობები ნაწილებში იყვნენ, სხვები მფორე ენლომს მოყვებოდნენ. განკარგულება იყო ბუქარესტში მოფეყვარა ყველას თავი. შევთანხმდით, რომ მფორე დღეს ტრიუმფალურ თადთან შეესაბამებოდა ერთმანეთს...

□ ბავრძელაშვილი ივანეა □

„ვეფხისტყაოსანი“ სპარსულ ენაზე

„ვეფხისტყაოსანი“ ირანული საშუალო აზიციონის, ჩანს, სპარსულად იგი არ უყოფილა თარგმნილი, თორემ აქამდე თავს არ დაიძალაუდა. დასაინი კია, რადგან სპარსული დღემდე რჩება პოეზიის მოყვარული ინტელიგენციის ერთ-ერთ უნად ინდოეთიდან მოკიდებული ეკვიპტემდე. სპარსულენოვანი ხალხებისათვის „ვეფხისტყაოსნის“ გაცნობა 1934 წ. დაიწყო, როცა იური მარის თაოსნობით პაშა სარდ-ადვირდმა სპარსულ ვერსია „არმაღანი“ (პე მ-9) გამოაქვეყნა რუსთაველის პოემის მოკლე შინაარსი და ირანის საზოგადოებას თხოვა, ეცნობებინათ, გაეგონათ თუ არა სადმე ასეთი აზიცი. ცნობილმა ქართველმა ირანისტმა ვლადიმერ ფუთურძემ 1935 წ. რუსეთში გამოცემულ თავის სპარსულ ქრესტომათიაში დაბეჭდა იური მარისა და შერეინ ბაენდის მიერ პროზით თარგმნილი ერთი ნაწილები პოემისა. რადგან ტაყიერი ერთ-ერთი ირანული ენაა, აქვე შეგვიძლია დავასახელოთ „ვეფხისტყაოსნის“ ადგილური ტაყიერი თარგმანი, რომელიც თავის დროზე გამოიცა და შარშან საუბილვოდ ხელახლა გამოქვეყნდა. ეს იყო და ეს, ერთი ნაბიჯი კიდევ გადაიდგა: თბილისში გამოქვეყნდა „ვეფხისტყაოსნის“ ცალკე თავების პირველი სპარსული მხატვრული თარგმანი, შესრულებული მორთუბა ფათემის მიერ (რედაქცია და წინასიტყვაობა ჯემშიდ გუნდამილისა). 2. ფათემის თარგმანი იმიტომ არის საყურადღებო, რომ მას საფუძვლად უდევს ქართული რუსთაველოლოგიის უკანასკნელი სიტყვა და გათვალისწინებულია ზვენი ქართველოლოგების ფრიალ, საინტერესო წაკითხვანი („ღამის უთენაროსა“ და სხ).

გინდა შეითხველის ყურადღება მივაპყროთ ორ საკითხს: პოემის სათურსა და რუსთაველი-სეულ ხანების სპარსულად გადატანას.

პაშასეულ შინაარსს ერქვა: „ფალღან-ე ფალღან-ე ფაღ“ — „ვეფხისტყაოსანი რანდი-ტაყიერი თარგმანის სათაურია: ფალღან-ე ფსლი ფალღან-ე“. „ვეფხის ტყაობა შემოსილი რანდი“. იური მარის პოემას ყველაზე სპარტა და ზუსტ სახელს უწოდებდა—„ფალღან-გინეფუს“, რაც სწორედ ვეფხისტყაოსანს ნიშნავს. 2. ფათემის ი. მარისეული თარგმანი

უშობინებია და, ვფიქრობთ, კარგადაც მოცეულა.

„ვეფხისტყაოსნის“ მთარგმნელი უთუოდ წაყვლება ერთ პრობლემას: რუსთაველური კატრენის სხვა ენაზე არსებული სალექსო ფორმის მისადაგების პრობლემას. ზოგი ამას ადვილად გადატრის, ზოგი—ძნელად, მთარგმნელის ნიქსა და მისი ენის სალექსო ფორმების კანონება გაინა. საშუაზაროდ, „ვეფხისტყაოსანის“ სპარსულად (გინდ არაბულად ან თურქულად) მთარგმნელის წინ აქ დიდი სიმწველე აღიმართება: სპარსულმა კლასიკურმა ეპიკამ არ იცის სხვა ფორმა, თუ არა მესარევი (მარობლუდი), რომელიც ბათების (წველი ტაბების) შერიო-მეის პრინციპზეა აგებული (aa bb cc და ა. შ.). რამდენად მიუღებია იგი „ვეფხისტყაოსანს“? 2. ფათემის წინამორბედები, მაგალითად, მირზო ტურსუნ-ზადე, და აბდუსალამ დეპოთი, რომლებიც ირანული ტრადიციული ლექსის საუკეთესო ოსტატები არიან, „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნის დროს მესარევის არ მიმართავდნენ, თუმცა ორიგინალურ შემოქმედებაში მათთვის ყველაზე საყვარელი სწორედ ეს ფორმა გახლავთ. ტურსუნ-ზადეს, დეპოთის, ჭალილის და სემაილის თარგმანთა ფორმაა: abcb; მარობლუდზე არც სხვების არჩევანი შენერგებულა (ნოდირის სტროფებია: abab; aaba; abc; abac; abba; abcc), იგი ორმა მთარგმნელმა გაპოიყენა: ასლამმა და ფათემიმ. ზვენი აზრით, ეს ფორმა სპარსული პოემისათვის ყველაზე ზუნებრივი კი არის, მაგრამ რუსთაველურ ხანას არ შეესაბამება. სავსე ისაა, რომ ხანაში სათქმელი რუსთაველს ოთხი ტაბისათვის (ოთხ ტაბში გასაშლელად) აქვს მოფიქრებული. სპარსულ ბათში (ორ ტაბში) ეს სათქმელი ვერ ეტევა და სავირო ხდება მისი ორ ნაწილად დაყოფა ასე ერთი სტროფულ ერთეულიდან მეორე ასეთსავე ერთეულში გადატანა, რაც ცვლის რუსთაველის ლექსს. ამას ისევე თავისუფალი თარგმანი აკობებს, სპარსულ ლექსის ბუნებრიობა მინც იქნება დატული. „ვეფხისტყაოსნის“ ფათემისეულ თარგმანს ამ მხრავ უთუოდ უჭირს.

2. ფათემის თარგმანს ეტყობა, რომ მთარგმნელმა სპარსული უკეთ იცის, ვიდრე ქართული, უფრო გამოკვეთით რომ ეთქვას, მთარგმ-

ნელი თავისი ენითა და ფსიქიკით სპარსელია და შორიდან უფურცებს ქართულ ლიტერატურას. ჩვენი აზრით, ასეთი დისტანცია აუცილებელია, რათა მთარგმნელი არ აცუთუნოს „შრობელითრობის“ ვარძივამ და არ დააფიქსოს, რომ იგი თავისი კულტურის ნიადაგზე უნდა იდგეს, თავისი ერის თვალბემა უნდა სინჯავდეს ამა თუ იმ ლიტერატურულ მოვლენასა და ძეგლს, მისი გემოვნებითა და მოთხოვნებებით უნდა იყოს გაპირობებული, თუ რა ითარგმნოს და როგორ.

საერთოდ ტექსტი კარგადაა გაგებული, მაგრამ აქა-იქ მაინც შეიმჩნევა ხარვეზები. მაგ. „თუ თავი შენი შენ გახლავს, ღარიბად არ იხსენებ“, გაგებულია ასე: „ავარ მალევე ახლ-ე ხოდ პასთი, ნამითაჲნ თორა დარმანდე ნამიდ“ (გვ.146); სადაც თავი მთარგმნელს ესმის კჳუ-ის მნიშვნელობით (აყლ), რაც სწორი არაა, რადგან შეიძლება შენი ჳუეის პატრონი კი იყო, მაგრამ შენი თავისა—არა. კიდევ ერთი მაგალითი: „ვარდი თუ გახმეს, ეგრეცა გვმართებს მისივე ჳერობა“, ასეა თარგმნილი „გოლე სორხ აზ დეგარ გოლპა ბოვად შადაბო ხანდანთარ“ (გვ. 30) „წითელი ვარდი სხვა ვარდებზე უფრო ხასხასა და ღამაზია“, რითაც სულ სხვა რამეა თქმული.

წიგნის მეორე ნაწილი „ვეფხისტყაოსნის“ აფორიზმებს ეძღობა, აქ თითქმის ყველა აფორიზმი სპარსულად თარგმნილი (ოღონდ პროზით), ამის გამო ხდება ისეც, რომ ზოგი აფორიზმი (რომელიც გაუქსილ თავებშია მოქცეული) ორ ვარიანტად გვაქვს. „ვეფხისტყაოსნის“ აფორიზმა უმეტესობა რუსთველს არ ეკუთვნის, კიდევ მეტი, შეიძლება არც ერთი არ ეკუთვნოდეს. სპარსელი მკითხველი აქ შეხვდება აფორიზმებს, რომელთაც იგი უკვე იცნობს რუდეკის, ფირდოუსის, ნიზამის, საადის თუ სხვათა შემოქმედებიდან. მაგ. „რა უამეა, პირისპირ საუყარელისა ქურეტასა“, ცნობილი გამოთქმაა და ჳერ კიდევ „ქილილა და დამანას“ იზნ ალ-მუყაფასეულ (მ ს.) არაბულ ვერსიაში გვხვდება, ხოლო იქიდან მოხვედრილია ამ ძეგლის სპარსულ, რუდეკისეულ თარგმანში ამ სახით: „პან შადი ნისთ ინდარ ინ ჳუპან, ბართარ აზ დიდანე რუე დუსთან.“ ასევე, განათლებული სპარსელი როცა წაიკითხავს რუსთაველის აფორიზმს: „რა აქიმი დასნეულდეს...“, მაშინვე გაახსენდება მისი სპარსული ვარიანტი ნიზამის „ხოსროგ-ო შირინისა“: „თაბიბ არ ჩანდ გარად ნაბზ ფაივასთ, პე

ბიშარი ბა დეგარ ჳას და პად ღასთ“, რუსთაველისეული აფორიზმების მთარგმნელები ამგვარად გაურბიან პირდაპირ ზემოთხატარს და სხვა მისთანა ადექვატების მოშუქლებას. აქ არაფერია უხერხული და სინთოთრო, რადგან კაცმა არ იცის, ვისაა ისინი. თვით სპარსულში წარამარა ხესხებოდნენ კლასიკოსები მათ ერთ-ერთს. საქვე მათი აუტორობა კი არ იყო. არამედ მათი მარჯველ შერჩევა და გამოყენება. და ამ მხრივ ეს აფორიზმები ძვირფას თვლებს ჰგავანან, ხოლო მწერლები—ოქრომქედლებს. ოქრომქედლების დანიშნულება ძვირფასი თვალთა შექმნა კი არ არის, არამედ მათი შოვნა და საკუთარ ქმნილებაში ოსტატურად ჩასმა. მაგრამ აფორიზმები ძვირფას თვლებს იმიოთა ჰგავანან, რომ ცალკე ალებულნი ვერ ახდენენ ისეთ შთაბეჭდილებას, როგორსაც გარკვეულ ფონზე იძლევიან. ამიტომაც „ვეფხისტყაოსნის“ აფორიზმების ცალკე მოკრებილ სპარსულ თარგმანებს უფრო შეეცნებოთ ლირიკულუნება აქვთ.

„ვეფხისტყაოსნის“ სპარსულ თარგმანს წინ უძღვის პოემის მოკლე მიმოხილვა და საკმაოდ ვრცელი შენარჩის, რაც აუცილებლად საჭირო იყო ასეთი ხასიათის წიგნისათვის. ჳ. გიუნაშვილის მიმოხილვა რუსთაველოლოგიის თარგმნელოვ დონეზე დგას, მაგრამ, სამწუხაროდ, იგი მხოლოდ ვერძოლ მკვლევარებს ასახელებს. ჩვენ გვესმის, რითაა ეს გამოწვეული. ჳ. გიუნაშვილს უნდა უცხოელ მკითხველებს მათთვის მისაწვდომ ლიტერატურაზე მიუთითოს, მაგრამ იქმნება მეორე უხერხულობა: სპარსულ მკითხველს ეგონება, რომ ჩვენ „ვეფხისტყაოსნის“ შესასწავლად არაფერი გავუყუთებია, მაშინ როდესაც რუსთაველოლოგი სწორედ ქართულშია მეცნიერებმა ასუყანეს ამ დონეზე.

დასასრულ, არ შეგვიძლია სიხარულით არ აღვნიშნოთ ერთი ამბავიც, ამ ბოლო წლებში საქართველოში გამოცემულ აღმოსავლურ წიგნებს ხშირად აფორიზმებს ცნობილი მინიატურისტო—შხატარი და კალიგრაფი ალი შინაი თანარიზი. ეს წიგნიც ამ საუცხოო ოსტატისათვის გადაუწერინებიათ (იგი ლითოგრაფიულადაა გადაწერილი, პარალელური ქართული ტექსტით). წიგნის მოყვარულთა ყურადღებას ეს გამოცემა ამითაც მიიქცევს ისლამურ აღმოსავლეთში.

მაგალი თოღუა

ნ. კილასონიას ლექსების ახალი კრებული

საქართველო

გამოვიდა ნაზი კილასონიას ახალი წიგნი, უპრეტენზიო სათაურით „ლექსები“. წიგნში, ახალი ლექსების გვირდით, ვხვდებით პოეტის რამდენიმე აღრინდულ ლექსსაც, რომლებსაც ნაზი კილასონიას უკვე გამოქვეყნებული კრებულებიდან ვიცნობთ. ქართული მკითხველისთვის უთუოდ სასიამოვნო იქნება ახალი შეხვედრა კარგად ნაცნობ პოეტთან, რომელმაც უკვე სათანადო აღიარება მიიღო პოეზიის მოყვარულთა შორის.

ნაზი კილასონია იმ შემოქმედთა რიცხვს ეკუთვნის, რომელიც გარწმუნებთ თავის გულწრფელობას, ეს არის თავი და თავა. შემდეგ შეიძლება ვიღავთ ცალკეული ლექსების აკრებლობასზე, ცალკეული სტროფების სიმღერაზე, ცალკეული სახეების მოხდენილობაზე. და ასე შემდეგ. ამ გარემოებას ჩვენ ხაზგასმით აღვნიშნავთ იმიტომაც, რომ ბოლო დროს ჩვენ პოეზიაში განჩნდა არაერთი ასეთი ლექსი, რომელიც დაწერა მალაღობრივ პირობებში. თანაც, მაგრამ, სამწუხაროდ, კარგი იმიტაციის დონეზე რჩება. გველენების გარკვეული დოზით, ალბათ, არაერთი პოეტი სცოდავს.

ნამდვილი მხატვარი მაინც უთუოდ წარმოადგენს შემოქმედებით ინდივიდუალობას. ძალიან მოსაწონია ნაზი კილასონიას მსუბუქი და შთამბეჭდავი ქართლის ოფორტები, მარტივი და მუსიკალური „უსათაურებია“, რომლებიც ერთგვარად აღმოსავლურ პოეზიას უხდინან ხარისხს. ახალი ოპორის ძაღვს ინდივიდუალურნიც არიან, სასიამოვნოა მისი ბევრი ლექსის სიმსუბუქე და მღერადობა იმიტომ, რომ ყველაფერი ეს ერთად შეხამებული კიდევ უფრო მკვეთრად გამოკვეთს პოეტის შემოქმედებით სახეს.

თითქმის არ არსებობს ასეთი ტერმინი „ქალის პოეზია“. პოეზია პოეზიაა და მის აკრებლობასზე მათი ხარისხი მიუთითებს და მაინც „ქალის პოეზია“ უთუოდ არსებობს, რადგან პოეზიაში, უფრო სწორად ლირიკაში, უცვლელად არის შემოქმედის სულიერი სამყარო, პიროვნების ანარქია, და თუ კი ხელოვნებაში ქალებს სადმე თავისი სიტყვა უთქვამთ, ეს, უპირველეს ყოვლისა, პოეზიაზე ვრცელდება, რადგან პოეზია, ალბათ, ყველაზე უკეთ ეხამება მთა რომანტიკულ ზოგჯერ შეიძლება ექსპანსიურ ბუნებასაც. ვაბრეღა მისტრალის და მარინა ცვეტაევის, ანა ახმატოვასა და ანა კლანდამის პოეზია, ეს უპირველესად „ქალის პოეზიაა“, ამ სიტყვის სუვერენის გაგებით; ავი ნაზი კილასონიაც ერთერთ თავის ლექსში უბრალოდ განმარტავს თავის საქციელს:

ნაზი კილასონია, „ლექსები“, „საბჭოთა საქართველო“, 1966.

„მე ქალი ვარ და ვერ ვგანმარტავ ჩემ თავისებური ლოგიკა“.

ძალიან ბევრია ქალის თვალთახედვით დანახული კრებულის ერთერთ საუკეთესო ლექსში „თებერვლის პირზე“. თავი რომ დავანებოთ იმას, რომ მთლიანი ლექსის განწყობილება ძალიან „ქალური“ა, აქ უბრალოდ ცალკეული სახეებიც კი მოწმობენ ლექსის ავტორის ვინაობას: „კნაპა ვეხებზე“ შემდგარი იგბა, მხოლოდ ქალს არ შეეძლო შეენიშნა.

საერთოდ, ნაზი კილასონიას ძალიან ფხიზელი და ყურადღებიანი ხედვა აქვს: „ვფრომ დღედათლითი ღვას ორინარი“ ანდა „სახერავეები ჰვანან ქუს ბაენებს“.

კარგადაა გადმოცემული განწყობილება პატარა ლექსში „დაბერდა პოეტი“: იგივე ითქმის ლექსზე „მამა“.

- ვაიმე,
- აბლოდება
- სადამოს ლანდი და
- ხმები,
- მამა,
- საყვედურივით დამდეც
- შენი პატარა,
- საყოფადი მხრები,
- მამა!

როგორც ვთქვი, ნაზი კილასონიას ლექსების უმრავლესობას უშეალომა და გულწრფელობა ახასიათებს, მაგრამ კრებულში გვხვდება რამდენიმე ისეთი ლექსიც, რომლებიც, იცხა აზრით, უფრო ლიტერატურულ წარმომავლობისაა, ვიდრე საყოფადი ემოციების ნაყოფია. მე მხედველობაში მაქვს, მაგალითად ლექსი „ბეატრიჩე ჩენი ეშაფორტე აღის“, არა იმიტომ, რომ ბეატრიჩე, წიგნებიდან დასახლდა პოეტის სამყაროში, არამედ იმიტომ, რომ თვით ამ თემის განხორციელებაში ბევრია ლიტერატურული რემინისცენცია, ასე მაგალითად:

ჩირადნების ბოლი ხრწოლავს
მეთუქვსმეტე საუკუნე.

და სხვა.

და მაინც უშეალომა რჩება ნაზი კილასონიას შემოქმედების ერთერთ ყველაზე უფრო ნიშნულ თვისებად. ამას მოწმობს თუნდაც ის ლექსები, რომელნიც მიძღვნილნი არიან ჩვენთვის ნაცნობ ან უცნობ ადრესატებისადმი. ყველა ისინი, მართლაც უშეალოდ ცხოვრებისეული მომენტებით არიან შთაგონებული და, რაც მთავარია, სათანაო სიმძალეზე დგანან თავისი მხატვრული განხორციელებით.

განსაკუთრებული აღნიშვნას ღირსია კრებულის ბოლო განყოფილება — „წარმართული მელოდები“. ამ ციკლის ლექსები არა მარტო

ჭრონოლოგიურად არიან ახალი ნახი კილასონიას შემოქმედებაში, არამედ თვისობრივადაც. ჩანს, პოეტისთვის დამდგარა შემოქმედებითი რეჟიმისათვის პერიოდი, დრო, როცა უნდა უფრო სრულად გამოშვებულყოფილი იყოს შემოქმედებითი პოეტისთვის. „წარმართული მელოდები“ არის ღრმად გაფიქრებული სანტიმენტული ლექსების ციკლი, რომელიც დიდ ზეგავლენას ახდენს მკითხველზე. როგორც თავის განწყობილებით, ისე თავისი მხატვრული ხორცშესხმით. ამ ციკლის ლექსების გზით პირველყოფილ წარმოდგენებისა და რელიგიის ატმოსფეროში ცხოვრობს, მაგრამ იგი თავისი მისწრაფებებით, თავისი სელისკვეთებით ეხმარება ჩვენს დღევანდელობას. ჩვენი სინამდვილის ბევრ მტკიცეულ საკითხს განსხვავებულა ამ ლექსების ავტორს. ხსენებული ლექსების ტონი გატყეობით უფრო ამაღლებულია, ორმატული. ქმნის ლექსების არქაულობის შთაბეჭდილებას. „წარმართული მელოდები“ თავისი სიმღერის თვალსაზრისით მოხილეთურ შთაბეჭდილებას სტოვებს. მაგრამ მაინც გვანდა აღვნიშნოთ სიმღერა მეშვიდე („სამბატონი — დღე მორიგისა ბედის მწერლისა“), სიმღერა მეოთხე („მეშვიდე — დღე მოგზაურთა“), „ოჩოკონი“, ბოლო-ოქმა და სხვა. ნახი კილასონიას ლექსების ამ

ციკლში გაზრდილია პოეტის სათქმელი, მასშტაბურობაც; ეს არის ორიგინალური, ავტორული დანახელი, ბევრი ის სამარტყმული, რომელიც აწუხებდათ პოეტებს: სიყვარული, ცხოვრება, ბედისწერა... „ბოლო-ოქმამ“ ნახი კილასონია წერს:

როგორ მწამებდნენ
ჩემი სიმღერები,
შეგონა, დამეგრა შეოდივე თლი,
მაგრამ სიოცარი!
შე დაერჩი მევე.

ეს, მართლაც, დიდი უნარია პოეტისათვის შეინარჩუნოს თავისი ხმა, თავისი ფერები, არა, კი არ შეიზღუდოს და შემოიფარგლოს, მაგრამ იმ არსებობაზე, ძირითადად, სიღრმად იწვევა სწორედ მიხი პოეზია, მის უნდა ქმნდეს უფლება თქვას „შე დაერჩი მევე“. ნახი კილასონიას წინ წერ გრძელი და მხელი საველი გზა უძევს, მისი ლექსები ზოგჯერ, ალბათ, უფრო სტვა აქცენტისა იქნებიან, ვიდრე დღეს, შესაძლოა, სხვა თემატიკისაც, მაგრამ ერთი რამ უდაოა — ნახი კილასონია უკვე ინდივიდუალობაა დღევანდელ ქართულ პოეზიაში.

მანანა გვებაძე.

3360 80 333.

И Н Д Е К С
76128

ՀԵՐԱՅԵՐԱՆ
ԶՆԵՒՈՒՄՆԵՐ

1978-1979

«М Н А Т О Б И»

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ИЗДАТЕЛЬСТВО «ЛИТЕРАТУРА ДА ХЕЛОВНЕБА»